

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
HISTORISK-FILOLOGISKE SKRIFTER, BIND III, NR. 1

STIERNHOLM LEN 1603-1661

STUDIER I KRONGODSETS FORVALTNING

AF

HANS H. FUSSING

WITH AN ENGLISH SUMMARY

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS EJNAR MUNKSGAARD

1951

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs publikationer i 8vo:

Oversigt over selskabets virksomhed,
Historisk-filologiske Meddelelser,
Arkæologisk-kunsthistoriske Meddelelser,
Filosofiske Meddelelser,
Matematisk-fysiske Meddelelser,
Biologiske Meddelelser.

Selskabet udgiver desuden efter behov i 4to »Skrifter« med samme underinddeling som i »Meddelelser«.

Selskabets sekretariat og postadresse: Ny vestergade 23, København V.

Selskabets kommissionær: *Ejnar Munksgaard*, Nørregade 6, København K.

STIERNHOLM LEN

1603—1661

STUDIER I KRONGODSETS FORVALTNING

AF

HANS H. FUSSING

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
HISTORISK-FILOLOGISKE SKRIFTER, BIND III, NR. 1

STIERNHOLM LEN

1603-1661

STUDIER I KRONGODSETS FORVALTNING

AF

HANS H. FUSSING

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS EJNAR MUNKSGAARD

1951

PRINTED IN DENMARK
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

FORORD

CARLSBERGFONDET, der har ydet mig støtte til udarbejdelsen af denne avhandling, og UNDERVISNINGSMINISTERIET, der har bevilget mig et halvt års orlov til at skrive den, bringer jeg min ærbødige tak.

Mine venner, professorerne POVL BAGGE, C. O. BØGGILD-ANDERSEN og KNUD FABRICIUS og bibliotekar dr. phil. ALBERT FABRITIUS, der har gennemlæst hele manuskriptet eller dele derav og har hjulpet mig ved gode råd og konstruktiv kritik, siger jeg hjærtelig tak.

For værdifuld og omhyggelig hjælp med indsamling af materialet og med korraturen bringer jeg min kollega, adjunkt G. SAXILD, min bedste tak.

HANS H. FUSSING

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Indledning	9
I. Lensregnskabernes form og indhold	13
II. Lenets omfang	20
III. Fæsterskifte og stedsmål	30
IV. Udsæd og landgilde	42
V. Hoveri	44
VI. Konverteret landgilde	50
VII. Tidsbestemte landgildenedsættelser	52
VIII. Ødegårde	55
IX. Retsvæsen	59
X. Skatter	72
XI. Regnskabsextrakternes opstilling	91
XII. Lensmandens virksomhed	100
XIII. Indtægt, udgift og overskud	133
XIV. Revision	139
XV. Nogle resultater	154
Bilag:	
A. Lensregnskaber	159
B. Skatter	175
C. Jordebog	214
D. Varepriser	295
Sagregister	299
Navneregister	301
Resumé	305

FORKORTELSER

- Erslev = KR. ERSLEV: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid. I—III. 1883—90.
- Fabricius = O. FABRICIUS: Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie. 1879.
- Secher = V. A. SECHER: Forordninger, recesser og andre kongelige breve, Danmarks lovgivning vedkommende. I—VI. 1887—1918.
- D. K. ind. br. = Danske kancelli. Indkomne breve.
- J. R. = Jyske registre.
- J. T. = Jyske tegnelser.
- K. Br. = Kancelliets Brevbøger.
- kgbr. = kongebrev.
- rgsk. = regnskab.
- jdbg. = jordebog
- tg. = tingsvidne.
- ldg. = landgilde.
-

INDLEDNING

Da lensindtægterne indtil 1660 var den vigtigste av kronens faste indkomster, er det av betydning at få oplyst, hvordan de fremkom, og hvor store de var. Det er her ikke nok at se på, hvad der fra lenene indkom til rentekamret og proviant-huset, idet kronen dels på lenene avholdt en del af sine almindelige udgifter, dels kunne anvise sine kreditorer deres betaling direkte på lenene, uden at det altid kan ses av centraladministrationens regnskaber. For at få et overblik over kronens virkelige indtægter og udgifter vil det derfor være nødvendigt at gennemgå alle lensregnskaber, et praktisk talt uoverkommeligt arbejde, men den følgende redegørelse for et enkelt len skulle, såfremt lenet er typisk, vise, hvorledes kronen fik sine lensindtægter, og belyse, i hvilket omfang de blev brugt til lokale og til almindelige formål.

Lensmanden var ikke blot kronens godsadministrator, men foretog også den lokale administration, og det er her forsøgt at vise, hvorledes han på dette len udførte sine hverv som administrator, leder av retsplejen, skatteopkræver etc., og hvordan forholdet var mellem ham og centraladministrationen.

Dernæst kan der ud av lensregnskaberne læses en del om bøndernes vilkår, især om deres stilling som fæstere og som skatteydere og i deres forhold til retsplejen, men på alle tre punkter er det overvejende deres økonomiske kår, der belyses. Lidt, men spredt kan også ses om de andre samfundsklasser, mindst om borgerne, lidt mere om præsterne, men også her fortrinsvis av økonomisk karakter, og mest om lensmandens og hans folks daglige liv og arbejde.

Endelig kan der på nogle punkter vises træk av den almindelige økonomiske udvikling, den stigende pengeøkonomi og det øgede skattetryk og, omend kun i begrænset omfang, den lokale prisudvikling.

Det må strax fremhæves, at det følgende kun viser, at således var forholdene på dette len i denne periode, og at de indvundne resultater kun med varsomhed kan bruges som udtryk for noget alment. Selv om lensstyrelsen i dette tidsrum havde en fast og ensartet karakter, og uanset at visse fænomener som fx. skatteforhold og prisudvikling var fælles for hele riget, kan kun en undersøgelse av flere len fra forskellige landsdele vise, hvad der var lokale, og hvad der var gennemgående træk. Hvert len har haft sit særpræg efter beliggenhed, størrelse, jordens brug og godhed, kongebesøgenes hyppighed og en række andre forhold, og lensregnskaberne er heller

ikke opstillet på helt samme måde alle vegne, så en sammenligning lader sig ikke altid foretage umiddelbart.

Når Stiernholm — eller som det indtil 1617 hed — Bygholm len er valgt som grundlag for en undersøgelse av lensstyrelsen i 1600tallet, skyldes det flere grunde. Når der skulle bruges et så vidt muligt repræsentativt len, måtte vornedskabsområdet strax udskydes, da vornedskabet kun fandtes i den mindste del av riget, og skånske len er vanskeligere at arbejde med her og har formodentlig nu mindre interesse, i al fald når det gælder lokale forhold. Dernæst måtte der ses bort fra len, hvis særpræg var særlig stærkt enten på grund av geografiske forhold — sandflugt, overvejende skov —, eller fordi de fik præg derav, at de i stort omfang var kongens opholdssted. Det valgte len måtte også være av et rimeligt omfang, ikke så stort, at arbejdet blev uoverkommeligt som Ålborghus med sine ti herreder, eller så lille, at materialet blev utilstrækkeligt som Hagenskov med kun eet herred. Avgørende har det været, at Stiernholm bortset fra to år var forlenet på praktisk talt samme vilkår, og at materialet ikke havde alt for store huller. Den alvorligste mangel ved Stiernholm er, at jordebøgerne mangler 1644—60, mens dets særpræg formentlig er mindre end de fleste lens: det ligger ved hovedvejen gennem Østjylland og kom derfor til at lide stærkt under krigene, det er meget ringe forsynet med skov, jorden er frugtbarere end gennemsnittets, og der mangler tingbøger fra de under det hørende herreder.

Den behandlede periode er bestemt av materialets tilstedeværelse. Forud for 1603, da en ny lensmand tiltrådte, findes kun een jordebog fra Stiernholm, men ingen regnskaber eller skattemandtal, så der er ikke gjort noget forsøg på at behandle lensdriften før dette år, selv om der fra spredte kilder ville kunne oplyses lidt om lenets forhold. Iøvrigt er det behandlede tidsrum i en række vigtige henseender præget av ensartethed, idet der ikke foregik væsentlige ændringer i lensmændenes stilling og i det hele taget kun få kraftige indgreb i lensdriften i almindelighed fra kronens side, ligesom dette lens omfang praktisk talt var uændret.

Da hovedkilden til det efterfølgende er Stiernholm lens arkiv, vil det være rimeligt kort at gøre rede for dettes indhold. Det består, som de fleste lensarkiver, av fire rækker A—D.

- A. 6 pakker lensregnskaber, for hvis opstilling der er gjort rede i kap. I, og dertil hørende ekstrakter, der kun indeholder hovedposterne. Som bilag ligger: kvitteringer og tingsvidner, begge dele dog kun delvis bevaret, men av bemærkninger i regnskaberne kan ses, at langt flere oprindelig er fulgt med ved regnskabernes aflevering til rentekamret, antegnelser til regnskabet av revisionen findes dels for enkelte år, dels samlede antegnelser for flere år under eet, i alt fra 1603, 1605, 1611—15, 1620—24, 1626—28, 1630—43 og 1647—57 (se kap. XIV), oldenregistre er bevaret fra 1613, 1614, 1616 og 1626 (se kap. III, s. 28 f), kirkeregnskab findes kun fra 1615, men desuden findes fra 1632, 1634, 1635, 1647, 1649 og 1650 fortegnelser over kirkernes beholdninger (se kap. II, s. 25), kvægtiendelister fra 1631, 1633—36 og 1639 (se kap. XIII, s. 135), spindepenge-

register fra 1629—34, 1636, 1638 og 1649—51 (se kap. XIII, s. 133), fortegnelser over nedsat landgilde fra 1635, 1646 og 1650 (se kap. VII), regnskaber for skattetransporter, der ellers findes i lensregnskabet, fra 1625 og 1626 (se kap. X) og regnskab for Kirsten Munks bespisning 1635.

- B. Een pakke jordebøger, der kun findes fra 1604, 1605, 1610—12, 1614, 1617—19, 1621—23, 1626—27, 1630, 1637—38 og 1643. Fra 1646 findes en kommissionsforretning i anledning af nedsættelsen af landgilden, og den indeholder fortegnelse over de fleste bondebrug. Endelig findes en udateret fortegnelse fra ca. 1650 over en del af godset (se kap. I).
- C. Fire pakker ekstraskattemandtaler med tilhørende bilag, dels redegørelse for nedsættelser eller fritagelser med dertil hørende tingsvidner, dels kvitteringer for skatternes aflevering. Av bilagenes nummerering kan ses, at en del af dem er gået tabt. Ved mandtallet for pengeskatten 1648 ligger særlige antegnelser hertil (se kap. X).
- D. Een pakke kvittantiarumbilag og inventarielister, der er delt i læg efter de enkelte lensmænd, idet der dog mangler akter fra Axel Arenfeldts tid 1643—46. I de fleste læg ligger lensbrevet, en række kvitteringer for indbetaling af overskud og skatter etc. Inventariefortegnelser er bevaret fra 1615, 1620, 1626, 1627 og 1642, og arkivregistraturer fra 1624, 1626 og 1642 (se kap. XII). I Oluf Parsbergs læg ligger en kvittering for indbetaling i overensstemmelse med antegnelser og i Laurids Ulfeldts en antegnelse.

Selv om der af og til kan være enkelte steder, som er vanskelige at læse, er næsten alt skrevet med letlæselige skriverhænder.

I. Lensregnskaberne form og indhold.

Stiernholm lens regnskaber er ikke bevaret fuldstændigt fra perioden 1603—1661. De mangler fra nogle fredsår: 1605—09 og 1623 og fra krigsårene 1629, 1643, 1644, 1659 og 1660, mens de kun er delvis bevaret fra krigsårene 1628 og 1658. Regnskaberne fra årene 1647 og 1648, da lenet var på avgift, har en anden karakter end de øvrige og kan derfor kun delvis bruges til sammenligning med disse.

Regnskabsåret gik fra 1. maj i eet år til samme dag det følgende år, og regnskaberne er her og i det hele taget betegnet efter det år i hvilket de afsluttedes; 1620 betegner således regnskabet for året $\frac{1}{5}$ 1619— $\frac{30}{4}$ 1620. Kun et mindretal av regnskaberne er underskrevet av lensmanden: 1642, 1648, 1654, 1661, mens en skriver har underskrevet dem i 1632—34 og 1656. Derimod er bilagene hyppigt, men ikke systematisk, underskrevet av lensmanden i den senere del av perioden.

Lensregnskaberne er ikke opstillet på samme måde ved alle rigets len eller ens til alle tider på det samme len, men i hovedtrækkene er de ens, idet de indeholder de samme hovedposter inden for indtægter og udgifter. På len, hvor kongen hyppigt opholdt sig, som på Koldinghus og Frederiksborg, fik regnskabet en særlig karakter, men mange andre regnskaber er i hovedsagen opstillet som Stiernholms; således synes der normalt, som her, både at være opstillet et ekstraktregnskab, hvorpå man kunne følge hovedposterne, og et fuldstændigt regnskab, hvori der gjordes rede for alle detaljer, ofte med en fyldig forklaring på, hvorledes en ekstraordinær indtægt var fremkommet, eller med hvilken hjemmel en udgift var avholdt, og hvori det udførte arbejde bestod, især gælder dette, når der er tale om byggearbejder. Dette regnskab blev sendt til rentekamret sammen med bilagene, og her blev det revideret således, at man dels konstaterede et års posters forhold til de tilsvarende i det foregående år, dels sikrede sig, at der var bilag for udgifterne, men om denne revision mere senere (kap. XIV). Bilagene falder i tre hovedgrupper:

1. jordebøger over lenets gods med oplysninger om bevilgede nedsættelser og forhøjelser av landgilden, mageskifter og pantsættelser. Det er ejendommeligt, at der år efter år kræves bevis for en ændring i landgilden, skønt den ved sin første fremkomst er godtgjort av lensmanden og godkendt av rentekamret. Ligeledes opførtes til stadighed det gods, som ved magelæg eller på anden måde var kommet til lenet, som en særlig gruppe efter det øvrige gods. Sådant nyerhvervet gods'

- avkastning opførtes også som en særlig post i regnskabet, ligesom de varige nedsettelse av landgilden har deres særlige rubrik i regnskabets udgifter.
2. Kvitteringer for udgifter. Mens købmændenes kvitteringer eller kvitterede regninger som oftest er skrevet af dem selv, er kvitteringer fra håndværkere, der formentlig sjældent har været skrivekyndige, gerne ført i pennen av lenets skriver og underskrevet med initialer. I en række tilfælde, men som nævnt ikke systematisk, er disse efter rentekamrets krav underskrevet av lensmanden. Således har TØNNE FRIS underskrevet alle kvitteringer for årene 1630—32. Selv om mange bilag nu er gået tabt, kan det av vedtegninger i regnskabet ses, at de har eksisteret, og hvis et bilag manglede, blev det krævet tilvejebragt av rentekamret.
 3. Tingsvidner dels om oldensætning, for så vidt der har været indtægt av oldensvin, dels om årsagerne til, at fæstere ikke har ydet deres landgilde, hvadenten grunden nu var en kgl. bevilling om nedsættelse eller fritagelse p. g. a. forarmelse, ildebrand, misvæxt eller kvægsygdøm. Disse tingsvidner har som nævnt s. 84 næppe altid været pålidelige, men i almindelighed accepteredes de av rentekamret, i al fald altid, når de var underskrevet av lensmanden.

På omslaget eller den første side av regnskabet findes gerne nogle oplysninger om den i dette anvendte beregningsmåde. I begyndelsen findes kun meddelelse om dalerens skillingstal, men fra 1627 anføres en tabel over målet på korn og andre varer, og denne svarer til de hos Arent Berntsen II. 168 ff. opgivne taxter. Fra 1630 meddeles yderligere, at hestegæsteri altid er blevet avløst med 3 skp. malt. Ligeledes fra 1627 findes noteret, hvem i rentekamret der har »efterlagt« regnskabet, d. v. s. foretaget talrevisionen, og en dato for regnskabets kvittering, men selv om måneden og året er angivet, står datoen undertiden in blanco, vistnok ved en forglemmelse. I stedet for »efterlagt« kan stå »efterregnet« eller »confereret«, og fra 1656 anføres, at regnskabet var revideret av rentemesteren STEN HOHENDORFF selv, men denne revision er først foretaget i 1661.

Under indtægterne opføres først den fra foregående år overførte beholdning. En sådan findes kun de færreste år og er i al fald som regel meget ringe. Den består næsten kun av korn, d. v. s. det ikke brugte eller bortsendte tiende- og landgildekorn, et par gange av øxne, leveret som husbondhold eller sagefald, og resten av den slagtemad, der ikke er blevet sendt til provianthuset eller brugt på lenet. Dertil kommer byggematerialer, men dels indkøbtes disse som regel kun i de kvantiteter, der blev brugt inden for regnskabsåret, dels synes de ikke altid at være opført i beholdningen, idet der i visse år som forbrugt ved byggearbejder anføres materialer, der ikke kan ses at være købt det pågældende år, og som ikke findes opført som beholdning, så på dette punkt er beholdningslisterne næppe helt pålidelige. Endelig opføres i de sidste år nogle genstande, der hører til inventaret, således en kæde og spande til brønden og en bryggerkedel, mens det egentlige, iøvrigt sparsomme inventar i form av møbler etc. kun findes i de ved lensmandsskifterne optagne inventarielister.

Den største og mest mangeartede indtægt er landgilden, der omfatter både den egentlige landgilde af fæstere og husmænd og de på de jordegne gårde hvilende avgifter. Ud for denne post skrev revisionen, at den stemte overens med jordebogen, men der er ikke i regnskaberne gjort forskel på fæsternes og selvejernes ydelser. Mens de forskellige persiller ikke er opstillet i nogen fast orden i jordebogens meddelelser om de enkelte gårdes ydelser, idet nogle af ydelserne vistnok er konverteret skat, gæsteri og hoveri, hvis oprindelse nu ikke længere lader sig konstatere med sikkerhed, og disse er da i jordebogen sat efter den oprindelige landgilde, så har regnskaberne samlet de mange persiller i en systematisk opstilling, som her skal kommenteres.

Penge omfatter både landgildepenge, erridspenge og den hyppigt genkommende avgift på 1 mk. 5 sk. 1 alb., der svarer til en gammel mark. Denne sidste avgift ydedes ofte af husmænd, og disses avgift, huspenge, er ikke opstillet særskilt. Desuden forekommer groter og skilling grot i jordebogen, men de er i regnskabet omregnet i almindelig mønt og medoptaget i den samlede sum for penge. Derimod er penge for avlste persiller ikke medtaget i pengesummen, men findes i deres særlige rubrikker med en meddelelse om, i hvilket omfang og med hvilket beløb de er avløst.

Rug opføres i jordebogen og i regnskabet — ligesom de andre kornsorter — i læster, ørter og skæpper. Et par gange bruges pund i jordebogen og td. i regnskabet, men det er kun undtagelsesvis. Sammen med rugen regnes møllemelet, d. v. s. den avgift i rugmel, der ydedes af møllerne.

Byg opføres som byg og malt, men der gøres ingen forskel på disse to ting, så man må vistnok regne med, at der altid er blevet leveret byg. Herpå tyder også, at lenet i en række år betalte for at få byg maltet, og det var oftest som malt, den blev leveret på provianthuset. Byggen opføres i de samme mål som rugen.

Havre omfatter også de enkelte skæpper havre, der optræder i jordebogen, og som efter deres plads mellem persillerne formentlig må have været gåsehavre, en kornsort, der var af ringere kvalitet end havren i almindelighed. Som regel opføres havren i samme mål som de øvrige kornsorter, men enkelte år findes den opført i tdr., hvad der altid er tilfældet, når der er tale om den fra lenet solgte eller bortsendte havre, ligesom det oftest er tilfældet, når den findes i beholdningslisterne.

Havregryn og ærter ydedes kun af få, beregnedes i skæpper og tønder og blev altid avløst, skønt lenet et par gange har købt havregryn. (Om avløsningen af disse og senere persiller se kap. VI.)

Smørret er i regnskabet opført i læster, tdr., fj., ottinger og i harbopund og — mark. Kun nogle få ydede smørret i harbomål, og dette er ikke omregnet i tdr., hvad der åbenbart er faldet skriveren for svært.

Hønningen opførtes i tdr. og fj. og i kander og avløstes altid.

Fedekøer og fedegalte blev altid avløst. Når der under disse poster og ved de nedennævnte dyrepersiller optræder brøker som $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$, betyder det, at nogle bønder ydede dyret hvert andet eller hvert tredje år, men de er i regnskabet opført

som brøk, mens jordebogen har oplysning om, hvor tit den pågældende bonde skulle yde dyret.

Brændsvinene avløstes undertiden, fortrinsvis i de år, hvor der ikke var olden til dem i lenets få og små skove.

Får, gæs og høns ydedes normalt in natura, fordi de skulle bruges til genanten, men da der ikke i landgilden var nok av disse dyr til, at lensmanden kunne få, hvad han skulle efter lensbrevet, måtte der hvert år indkøbes et supplerende antal.

Saltet kaldes altid lüneburgsalt, men det var en persil, der ikke kunne produceres på lenet og måtte være blevet købt, hvis det skulle præsteres in natura, men det blev altid avløst, skønt lenet i de år, hvor der foretoges større slagtninger, måtte købe både lüneburgsalt og bajsalt eller, som det undertiden kaldtes, spansk salt. Det beregnedes i tdr. eller dele derav. Hvordan denne persil, der er almindelig i tidens jordebøger, er opstået, lader sig ikke forklare. Den ydedes kun av fire selvejergårde og kan næppe være en avløsning for på lenet i ældre tid produceret havsalt, da de tre av de ydende gårde lå en halv snes km. fra søen og den fjerde 3 km. derfra. Her er det åbenbart kun en regningsenhed.

Torsk, der altid avløstes, var saltet torsk og beregnedes i tdr.; de ydedes kun på Hjarnø.

Øxne at stalde og fødenød var fodring av disse dyr. Det avløstes altid, men må oprindeligt have været fodring av dyr, som lenet leverede til bønderne, og også for deres vedkommende kunne der være tale om levering av fodringen hvert andet eller hvert tredje år.

Ved var læs brænde, der for nogle gårdes vedkommende blev avløst, men som oftest blev leveret in natura, hvad der var så meget mere nødvendigt, som der visse år måtte sendes brændsel fra andre len, fordi der ikke var tilstrækkeligt til lenets forbrug i dets skove. Fra 1649 overlodes de leverede læs ved til lensmanden til opvarmning av slottet.

Kul, d. v. s. trækul, beregnedes i tdr. og blev altid avløst, så det er usandsynligt, at der er blevet brændt trækul på lenet i denne periode, og avgiften må stamme fra en tid, da skovene var større.

Lysegarn var væger og hår fæhår. Begge dele blev afløst og beregnedes i mark, d. v. s. efter vægt.

Skaftelhavre, der beregnedes i travet og kærver var foder, vistnok slået grønt, men det blev altid avløst, og det er sidste post i jordebogens indtægt.

Kirketjenernes landgilde — se s. 24 f. — blev holdt for sig i regnskabet, ligesom kirketjenerne var opstillet særskilt i jordebogen, men deres ydelser blev opstillet og beregnet på samme måde som fæsternes landgilde.

Tienden opstilles i regnskabet med korntiende og kvægtiende adskilt. Når kongetienden av kornet ikke var foræret bort, hvilket kun var tilfældet for Stovbys vedkommende, og her var der vistnok tale om et salgsvilkår ved kronens overtagelse av Stiernholm fra fru KAREN GYLDENSTIERNE, der havde tienden i sin levetid, var den bortfæstet, og fæsteavgifterne bestod i korn, der beregnedes som landgildekornet

(sml. s. 26). Kvægtienden ydedes dels in natura, nemlig lam, dels i en pengeavløsning, der fra 1651 omfattede alle dyr, således at pengeøkonomien også trængte igenem på dette område, dog blev lammene i 1661 igen ydet in natura. Præsterne har hvert år til lenet indleveret en liste over kvægtienden, men de fleste av disse lister er tabt.

Præstegæsteri opførtes i jordebogen i lybsk mønt, men i regnskabet i dansk mønt; provsterne var fritaget for denne avgift (se s. 27).

Hovspind eller spindepenge er behandlet i kap. V.

Oldengæld optræder kun i de, som tidligere nævnt få, år, hvori der var tilstrækkelig olden i skovene til, at der kunne modtages svin på skoven fra bønderne. Betalingen var nogle få gange tægtesvin, d. v. s. hvert sjette av de indsatte svin, men ellers en betaling i penge. Mens lensmandens svin, der havde ret til at gå i skovene, normalt ikke opførtes, men faktisk var en del av lensmandens uvisse indtægter, står det undertiden angivet, hvor mange av kongens svin, der var sat på skoven og deres fodring i skoven må betragtes som en indtægt for lenet. (Se iøvrigt s. 27 f.)

Stedsmål, der blev ydet av fæstere, husmænd og tiendernes fæstere, ligesom av de enkelte kirkejorder, hvis omfang ikke kendes, blev som nævnt indtil 1625 ydet i penge, øxne og havre, men efter dette år kun i penge. Det opførtes sammen med de jordegne bønders overtagelsesavgift, husbondholdet, og kirketjenernes stedsmål, men lensmanden fik kun sine 10 % av fæsteres og jordegnes avgifter, ikke av kirkejorderne. Stedsmålet opførtes herredsvis, men i de første år sammen med sagefald og førlov, og de to arter av indtægter blev først i 1620'erne adskilt. Sagefaldet (se kap. IX) fik lensmanden sine procenter av, for så vidt det stammede fra lenets bønder, mens bøder fra borgere i Horsens eller andre personer uden for lenet helt og udelt gik i kongens kasse, derimod fik han også 10 % av førlovspengene, avgiften av fra lenet flyttet arv. Sammen med sagefaldet opføres vax, d. v. s. indtægten av optagne dyr, til hvilke ingen ejer meldte sig. (Se s. 66.)

Jordleje optræder første gang i 1618 som fast indtægt, selv om lenet 1604, 1605, 1651 og 1652 har haft en smule indtægt av bortlejede enge fra øde gårde, idet kronen ved købet av Stiernholm var kommet i besiddelse av nogle løkker, der blev overladt lensmanden. De to løkker, det drejede sig om, blev overladt ERNST NORMAN for en årlig betaling av 50 rdl., der første gang optræder i regnskabet for 1618. Hans efterfølger REINHOLD HEIDENSTRUP tilbød at give 100 rdl., hvis han måtte lade dem drive av kronens bønder, og dette tilbud modtog kongen indtil videre $\frac{3}{6}$ 1621, men i regnskabet optræder stadig kun 50 rdl., så formentlig har bønderne ikke formået også at dyrke disse jorder, og lensmanden har da fået avgiften nedsat, men nogen kgl. ordre derom har ikke kunnet findes. Fra 1633 blev avgiften fordoblet, og om årsagen hertil kan kun gættes på, at enten har lensmanden fået også disse marker dyrket av hovbønderne eller måske er arealet blevet forøget med jord, der ikke før har kunnet drives under hovedgården, fordi det har været lejet ud til andre før Stiernholms erhvervelse, men den første forklaring synes den sandsynligste, da det i regnskabet 1645/46 hedder, at løkkerne det år ikke har kunnet dyrkes »formedelst bøndernes armods skyld«, hvorfor der ikke er betalt leje av dem. Da de 100 rdl. svarede

til det pengebeløb, som lensmanden skulle have som genant, blev det i virkeligheden fra 1633 kun et posteringspørgsmål, idet pengene hverken blev betalt af lensmanden eller ydet til ham.

Mens de hidtil nævnte indtægter var faste eller hyppigt tilbagevendende, omend varierende i størrelse, havde lenet et par gange nogle ekstraordinære indtægter: salg av materialer fra nedrevne huse og udlejning av lenets pramme, men de spillede ingen økonomisk rolle.

Som indtægt opførtes desuden de varer, der købtes til lenets behov. Fast optræder de dyr, der indkøbtes til genantens fuldstændiggørelse, og i de fleste år blev der indkøbt materialer til nybygninger på ladegården eller istandsættelse av denne, slottet og møllerne, idet et forsøg på at få møllerne til selv at holde deres bygninger vedlige mod nedsættelse af landgilden ikke lykkedes. I spredte år findes madvarer til gæster opført til indtægt, men som regel holdtes disse varer uden for regnskabet, mens salt etc. til brug ved svinesaltningen blev ført til indtægt.

Når kongen gav ordre til, at der av lensmanden skulle indkøbes større vare-mængder, gerne korn, til videreforsendelse til provianthuset eller til et andet len, blev disse varer ført til indtægt, men alt dette har intet med lenets normale avkastning at gøre, og der er intet hensyn taget hertil i regnskabsoversigterne.

Udgifternes første og som regel største enkeltpost er genanten. Bortset fra 1646—48, da lenet var på avgift, var genanten, der blev fastsat i lensbrevet, ens og bestod i en pengesum, korn, svin, får, gæs og høns. Pengene sattes i rdl. med det til enhver tid gældende skillingstal, altså i rdl. indtil 1649, da summen beregnedes i kurantdaler, hvad der betød en faktisk nedsættelse. I de av krigene prægede år 1646, 1658 og 1661 fik lensmanden ikke den fulde genant. Mens landgildekornet kunne mere end dække ydelsen til lensmanden, blev der ikke av bønderne præsteret får, gæs og høns i tilstrækkeligt omfang, og for en del av lenets øvrige indtægter i penge købtes der derfor hvert år tilstrækkelig mange dyr til genantens fuldstændiggørelse, og det samme måtte gøres et enkelt år, da der ikke leveredes svin nok, hvad der dog ellers var tilfældet.

Lensmandens uvisse indtægt var 10 % av dele av stedsmål og sagefald. Han fik avgift av det av lenets bønder ydede stedsmål, av husbondholdet og vax, men ikke av stedsmålet av kirkegodset, der udelt tilfaldt kronen. Av sagefaldet fik han 10 % av de bøder, der præsteredes av på lenet boende personer, men ikke av fremmedes bøder, og desuden fik han del i førlovspengene. Når bøderne bestod i øxne, kunne lensmanden ikke altid få netop en tiendedel, men det ham tilkommende av denne art bøder reguleredes gennem årene, så han faktisk fik øxne, ikke penge.

Efter disse faste udgifter følger i regnskabet det korn, der blev givet nogle præster til forbedring av deres løn, og den fru KAREN GYLDENSTIERNE bevilgede kongetiende (sml. ovf. s. 16).

Til hospitalet i Horsens leveredes 4 læster korn, i 1610 desuden havre og nogle øxne og i årene 1637—39 penge til nogle lemmer, der havde expektance på pladser i hospitalet.

Umiddelbart efter disse poster, der fortrinsvis bestod i korn, opføres det fra lenet leverede korn, hvadenten det blev bragt til provianthuset eller til andre len eller blev leveret til købmænd, der havde fået deres tilgodehavender anvist i form av korn fra Stiernholm, eller som simpelthen købte sæden.

Efter udgifterne i korn følger de udgiftsposter, der er betalt med penge, men de er ikke opstillet i nogen helt fast orden. Fragt omfatter bekostningen ved forsendelse av korn og andre varer til København eller andetsteds, bespisning av skipperen og hans folk, betaling til de arbejdsfolk, der lastede kornet i pramme, som sejlede dette ud til skuden, i en vis periode i begyndelsen leje av sådanne pramme og skudens garnering med halmmåtter. Hertil kom rejseudgifter for skriveren eller fogeden, der rejste til København med rgsk. og med skatter, og fragt for disse skatter (sml. s. 87 f.) og emballage til varer og skatter.

For penge indkøbtes også dyr til genantens fuldstændiggørelse og en del varer til brug for lenets gæster og især til byggearbejder og reparationer av både hovedgårdens bygninger og møllerne. I enkelte år anvendtes der penge til maltning af den byg, der skulle sendes til provianthuset, og et år til brygning av malten, hvorfor der også købtes humle. I nogle år foretoges store slagtninger på Stiernholm, og de slagtede dyr blev saltet ned, inden de sendtes til provianthuset. Gæsterne var som regel kongen og hans følge eller en av hans sønner, men deres besøg var kun korte, omend ret kostbare og medførte nødvendigheden av indkøb av varer til deres bespisning. Andre gæster var nogle russiske gesandter i 1613 og nogle sachsiske udsendinge i 1635, og hertil må vel også regnes fru KIRSTEN MUNK, der i 1635 sad som fange på Stiernholm nogle måneder. Av og til passerede enkelte av kongens folk, postbude, jægere e. l., og opholdt sig på lenet en dag eller to, men udgifterne ved deres ophold bestod næsten kun i naturalier, især havre til deres heste.

Byggearbejderne opførtes som udgift dels med de ovenfor anførte indkøbte materialer, dels med betaling til håndværkerne.

Sidst i regnskabet opføres det »omdragne« gods, d. v. s. den fritagelse for landgilde, der var blevet tilstået herredsfogeder og defefogeder eller nødlidende bønder, som brand eller krig eller misvæxt havde forarmet. De førstes fritagelse var deres løn, og det samme gælder den fritagelse for præstegæsteri, der blev provsterne til del. Som »omdraget« opførtes også de tidligere selvejergårde, som kronen havde købt mod fritagelse for avgifter i en årrække.

I de år, hvor bønder var udskrevet til soldater, eller hvor deres gårde blev brugt til løn for befalingsmænd, »omdroges« deres landgilde, som således anvendtes til militære formål (se s. 106 ff.). Under det »omdragne« gods findes også de landgildepersiller, der blev avløst med penge, men det er ikke en udgift, blot en omposterung av indtægterne, idet både de pågældende persiller og deres avløsning er opført under indtægterne, således at de oprindelige naturalieydelsler måtte føres til udgift. På samme måde førtes de varer til udgift, der blev solgt, idet betalingen for dem, ligesom varerne selv, findes under indtægterne.

Fra 1631 slutter regnskabet med en balance for hver slags indtægter og ud-

gifter opstillet efter varens art, således at det kan ses, hvad der som over- eller underskud på de enkelte poster skal overføres til næste års regnskab, men der findes ingen samlet redegørelse for, om lenet har givet overskud eller ej, idet regnskabet ikke indeholder nogen omregning av de forskellige varer til penge eller til en anden enhed. Denne oversigt kaldes »lignet og lagt«.

I en del regnskaber findes enkelte indtægts- og udgiftsposter av så speciel karakter, at de ikke er medtaget i ovenstående oversigt, og i de senere regnskaber er en række av udgifterne især til varekøb og vedligeholdelse samlet under »pengeudgift i adskillige måder«, men indholdet er det samme. I de år, hvor der fandtes øde gods, er dette opført særskilt efter det »omdragne«, og ligeledes er nedgangen i landgilden på grund av pantsættelse holdt som en særlig post. Stort set er regnskaberne ens i indhold og opstilling gennem hele perioden, idet den eneste væsentlige forandring er den fra 1631 foretagne opstilling av balance for de forskellige poster.

Et par gange — 1627 og 1633 — er nogle skatter blevet blandet ind i regnskabet, men da de er godsdriften uvedkommende, er de ikke medtaget her. Regnskaberne er opstillet av lenets skriver, der i de senere år har underskrevet det, og det er vistnok også ham, der har foretaget modbemærkningerne overfor revisionens antegnelser. Imidlertid var det lensmanden selv, der havde ansvaret for regnskabet — ligesom for skatterne —, og det kan ikke ses, om han har gjort noget ansvar gældende over for skriveren ved fejl.

II. Lenets omfang.

Bygholm len skiftede navn, da Christian IV 13. november 1616 havde købt Stiernholm av OTTO CHRISTOFFER ROSENKRANTZ (se Kronens Skøder). Bygholm ladegård og Stiernholm hovedgård, hvis eget jordtilliggende synes at have været meget beskedent, blev drevet av lensmændene for egen regning og vil derfor blive behandlet senere (s. 94 f.) Stiernholm len omfattede i hele tiden 1603—61 Nim, Hatting og Bjærgø herreder, og kronens gods og rettigheder i disse falder i forskellige grupper: jordegne bønder, fæstere av gårde og huse, kirketjenere, kongetiender, gæsteriet av præstegårdene og endelig skovene. Ganske vist førte lensmændene et vist tilsyn med det gods, der tilhørte hospitalet i Horsens, men det sætter sig ingen spor i lenets regnskaber eller jordebøger og blev administreret helt for sig selv. Godsets omfang ændredes meget lidt, men var dog i 1657 noget større end i 1604 m. h. t. brugenes antal på grund av erhvervelsen eller overførelsen til dette len av nogle ejendomme, der før havde hørt under andre len, men til gengæld var godsets ydelser gået en del ned, da det havde været nødvendigt at reducere landgilden på en del gårde for at holde dem besat (se bilag C).

Selvejerne eller, som de altid kaldes i regnskaber og jordebøger, de jordegne bønder havde i 1604 i alt 70 brug fordelt med 43 i Hatting herred med 157 td. hk.¹,

¹ Her og i det følgende er der ved alle oversigter regnet med hele tdr. og alle henvisninger til regnskabsår er til det år, hvori regnskabet er sluttet.

18 med 193 td. i Nim h. og 9 med 83 td. i Bjærge h. Når Bjærge h., der har den bedste jord, har de færreste jordegne bønder, skyldes det formentlig, at der her ligger en halv snes gamle hovedgårde, hvis ejere kan have været ivrige for at udkøbe selvejerne, mens kronen har foretrukket at beholde dem som skatteydere. Iøvrigt er det ejendommeligt at se, i hvor høj grad de jordegne bønder lå samlet i enkelte sogne eller landsbyer, fx. i Aldum 6, i Dalby 7, i Hedensted 7, i Spettrup 8 gårde. Efter landgildepersillerne at dømme var en række av fæstegårdene tidligere jordegne, men deres erhvervelse ligger forud for 1604. Erhvervelsesmåden har hyppigt været den, at bonden overlod kronen bondeskylden i sin gård, mod at han kunne blive siddende kvit og frit på den i en længere årrække, undertiden også hans enke og en søn. Efter 1604 erhvervede kronen i alt følgende jordegne gårde: En gård i Ølsted synes at være erhvervet i 1630 mod landgildfrihed på tid, og i al fald fra 1636 havde kronen hele indtægten av gården (bilag C nr. 10). 1609 solgte en borger i Horsens kronen en gård i Vor h., altså uden for lenet, mod at få en gård, han også ejede, i Aldum kvit og frit på egen og hustrus levetid (bilag C nr. 14). 1637 overgik gården i Aldum til en anden bonde, der fik den kvit og frit på egen, hustrus og et barns levetid mod at overlade kronen en gård i Stenderup. Arvingerne til en gård i Vrønding opsgavde i 1637 gården, og ingen vilde overtage den, så den blev tildømt kronen 1641, men her kendes bondeskylden ikke (bilag C nr. 159). Ejeren av en gård i Vinten forlod den i 1654 av armod, og gården tilfaldt kronen, — nogen dom kendes dog ikke, — for 1655 stedtes den som en anden fæstegård (bilag C nr. 177). Heller ikke her kendes bondeskylden. En gård i Vrigsted solgtes 1608 til kronen mod 16 års landgildfrihed, og 1625 var den da også bortfæstet, men bondeskylden kendes ikke (bilag C nr. 302). En særstilling indtager en lille ejendom i Vinten. Den opføres i jordebogen som fæsteejendom, og som sådan er den derfor anbragt i oversigterne her, men faktisk må den have været selveje, for det drejede sig om et stykke stufjord, som ridefogeden på Bygholm havde købt av en borger i Horsens senest 1606, og hvorpå han havde opført et hus. For tryggere at kunne besidde ejendommen bad han 1608, om den måtte blive indskrevet i jordebogen for stud og leding, og det skete, men der står ikke, at den er jordegne, måske fordi det drejede sig om et meget lille brug på 1 skp. 2 fj. hk. (bilag C nr. 181). Yderligere kan nævnes, at en gård i Torsted stadig kaldtes jordegne, men bondeskylden medtoges som indtægt, og selv om der ved fæsterskifte tales om husbondhold, må dette være stedsmål, da det ikke har husbondholdets faste karakter — en ox, — men varierede og betaltes i penge. Den synes at være erhvervet av kronen i 1587. Gården, hvorav der gjordes ugedagstjeneste, var 1635 øde og uden bygning og havde da 7—8 lodsejere, hvorav dog kun tre var til stede. Lensmanden fik ordre til at påbyde ejerne at opbygge hver deres part, og hvis de forsømte det, skulle opbygningen ske på kronens bekostning, så lenet kunne få sin rettighed derav (kgbr. ²⁶/₁₁ 1635). Det kan ikke være lykkedes at få ejerne av bondeskylden til at opbygge gården og yde kongen den sædvanlige avgift derav, men den er, uden at nogen domskendelse derom kendes, blevet fæstegård under lenet (bilag C nr. 19). Den bondeskyld, der ved disse erhvervelser kan konstateres at

være overgået til kronen, beløber sig kun til c. $6\frac{1}{2}$ td. årlig, men den har utvivlsomt været større. Denne forøgede årsindtægt var beskeden, og kunne p. g. a. salgsbetingelserne let blive illusorisk i en længere årrække. Det var noget av et lotterispil, når kronen købte en gård mod landgilddefrihed for sælgeren på livstid, men når friheden også gjaldt hans enke og et barn, blev det i de fleste tilfælde en meget dyr historie, idet værdien av den forøgede indtægt — bondeskylden — for kronen ikke blev en rimelig forrentning av den kapital, som købet havde kostet, nemlig den samlede værdi av den gennem årene ikke-ydede landgilde. Den i regnskaberne — bilag A — opførte post godskøb, d. v. s. landgilddefritagelser p. g. a. erhvervelse av jordegent gods, omfatter både de før og de i perioden erhvervede gårde, så den viser ikke omkostningerne ved erhvervelsen av de ovenfor nævnte gårde. Da bondeskylden fra disse heller ikke kendes med sikkerhed, lader det sig ikke gøre at sammenligne »indkøbspris« med indtægtsforøgelse. Foruden bondeskylden fik kronen imidlertid en anden, omend uregelmæssig indtægt ved erhvervelsen av jordegne gårde, idet husbondholdet avløstes av stedsmålet. Husbondholdet, d. v. s. den afgift, som en ny ejer av en jordegne gård måtte yde kronen ved overtagelse, var en fast afgift, nemlig en ox, der dog ofte blev konverteret til 7 rdl., en enkelt gang til 8 rdl., således at avløsningen var uafhængig av oxens faktiske pris i handel og vandel, en fordel for bonden, en ulempe for kronen, da priserne steg. Stedsmålet derimod var, som det senere skal ses, en variabel størrelse, hvis afgift først og fremmest synes at have været bestemt av fæsterens betalingsevne. Bortset fra de værste krigs- og kriseår var stedsmålet dog væsentlig større end 7 rdl. for gårde av de jordegnes størrelse, så herved har kronen i det lange løb fået en indtægtsforøgelse. Indtægtsforøgelsen ved erhvervelsen av bondeskylden og overgang til stedsmålsydelsen findes i lenets regnskab, men samtidig har købet av de jordegne gårde medført en indtægtsnedgang i ekstraskatterne, idet en selvejer normalt ydede dobbelt så høj skat som en fæster. Materialet fra dette len alene er så spinkelt, at det er umuligt herav at slutte noget sikkert om, hvorvidt det var en økonomisk fordel for kronen at erhverve selvejergods på de gængse betingelser, men det ser ikke ud til det. Da nogle selvejere, som det senere skal vises, ydede hoveri, så kronen heller ikke på dette område fik nogen økonomisk fordel, må man antage, at ønsket om ensartethed i bøndernes stilling og, om at kronen var ubestridt herre på alt det gods, hvorover den havde herligheden, har vejet mere end de økonomiske hensyn. (Sml. s. 41.)

Fæstegodset bestod av møller, gårde og huse, idet her til gårde regnes ethvert brug, der ydede korn, d. v. s. havde jordtilliggende, og da alt hestegæsteri blev konverteret til byg, må yderne av denne persil have haft jord, også når de iøvrigt kun ydede penge. En øde kobbermølle i Nim h. er regnet som hus, da der ikke synes at have hørt jord til stedet. Godset bestod 1604 av

Hatting h.	3 møller	193 td. hk.
	75 gårde	622 — —
	17 huse	10 — —

Nim h.	57 gårde.....	501 td. hk.
	23 huse.....	20 - -
Bjærge h.	58 gårde.....	477 - -
	19 huse.....	8 - -
		I alt...1831 td. hk.

Dette gods forøgedes en smule ved nyoprettelse og mageskifter. Nogle gårde var 1603 $\frac{23}{8}$ og $\frac{27}{6}$ flyttet fra Skanderborg len hertil, hvor de medregnes 1604. Med sikkerhed kan siges, at der i Nim h. 1627 oprettedes ett og i Bjærge h. 1652 ett hus, men desuden dukker der nogle huse op i jordebøgerne, uden at der kan findes nogen forklaring herpå, og disse må sandsynligvis også være nyoprettede, nemlig to i Hatting h. og ett i Nim h., hvortil kommer den øde købermølle sammesteds, i alt $9\frac{1}{2}$ td.hk. 1631 mageskiftedes en gård i Ørum i Bjærge h., der ikke findes i jordebogen, med noget andet gods: en gård i Bjærge h., to gårde og tre huse i Hatting h. på i alt 26 td., men sælgeren JENS MOGENSEN HARBOU beholdt sine gårde som len til sin død 1636 (kgbr. $\frac{25}{9}$ 1626). Kronen foretog $\frac{27}{3}$ 1646 et stort mageskifte med grev VALDEMAR CHRISTIAN, og herved kom to gårde og ett hus til lenet (kgbr. $\frac{4}{7}$ 1634). Allerede 1609 havde kronen for gods i et andet len erhvervet to små gårde på 10 td. i Nim h. Den samlede forøgelse var 77 td., mens intet i jordebogen opført gods mageskiftedes bort. Nogle huse var øde i så lang en årrække, at de må betragtes som nedlagte, men de opførtes dog stadig i jordebogen.

Et av JACOB ULFELDT til Urup ønsket mageskifte, hvorved kronen skulle overlade ham gods i Nim h., blev ikke gennemført (K.Br. $\frac{24}{12}$ 1616). Mens lenet som helhed ikke var pantsat i denne periode, fik JOHAN RANTZAU til Møgelkær $\frac{4}{4}$ 1653 sex gårde i Bjærge herred på 37 td. hk. i pant for 5423 rdl., en meget ringe sikkerhed for et så stort beløb, da prisen på en td. hk. gennemgående var 50—60 rdl. Der synes at have været en fejl i pantebrevet, således at pantet tilsyneladende var $1\frac{1}{2}$ td. mere værd end i virkeligheden, men selv med denne — fejlagtige — forøgelse var pantet meget beskedent (K.Br. $\frac{1}{1}$ og $\frac{4}{8}$ 1653. Lensregnskab 1654).

En anden forskydning i tilliggendets værdi skyldes ændringer i landgilden. Forøgelserne er kun få: en gård i Kvorning ydede fra 1614 yderligere 8 sk. sommergæsteri, og det er muligvis en forglemmelse, at denne avgift ikke er blevet opført i de foregående jordebøger (bilag C nr. 71). En gård i Vinten kom fra 1610 til at yde 7 skp. mere, og det var utvivlsomt blot bondeskylden av gården, der havde været jordeggen og, uvist når, var erhvervet av kronen (bilag C nr. 197). Mens disse to stigninger i landgilden ikke var nogen reel forøgelse, fik en gård i Havrum 1626 påsat et fødenød hvert andet år (bilag C nr. 202). Nogen begrundelse herfor findes ikke, så formodentlig har OLUF PARSBERG benyttet lejligheden, da gården det år gik fra en fæster til hans enke, til at forøge landgilden med en ganske vist beskedent avgift. Den samlede forøgelse av landgilden var 1 td. 3 skp., men kun 2 skp. var en virkelig stigning.

Nedsættelserne, der karakteristisk nok ikke forekom i det frugtbareste av her-

rederne, Bjæрге, har et væsentlig større omfang og begrundedes næsten altid med, at gården ikke kunne yde den gamle landgilde, så den ikke var til at holde besat. I løbet av perioden fik i alt to møller og 18 gårde deres ydelser varigt nedsat. Ved en gård, der 1643 fik landgilden nedsat med 4 td. 2 skp., og ved to gårde, der henholdsvis 1614 og 1617 fik en nedsættelse på 5 skp. hver, kan årsagen hertil ikke oplyses. En nedsættelse 1617 $\frac{8}{1}$ på 3 td. skyldtes ERNST NORMANS initiativ, idet han ikke kunne få gården besat, fordi den var for højt ansat, og $\frac{23}{11}$ s. å. fik en gård en betydelig nedsættelse på 6 td. 2 skp. 2 fj. 2 alb., fordi den var øde og ikke kunne blive besat med sin hidtidige landgilde, og formentlig er det også her lensmanden, der har gjort opmærksom på misæren. I alle de øvrige tilfælde fremkaldtes nedsættelsen av en klage fra bønderne — eller møllerne —, der erklærede ikke at kunne yde deres hidtidige landgilde. Klagen blev — selv om det ikke kan ses i alle tilfælde, har det nok været reglen — sendt lensmanden til erklæring, og kongen resolverede da en nedsættelse i overensstemmelse med hans indstilling. Nedsættelserne fandt sted i årene 1618 for 3 gårde, 1631 en mølle, 1634 en mølle, 1636 6 gårde, 1640 3 gårde og 1647 een gård. Den samlede nedsættelse var på ca. 103 td., og nedsættelserne synes ikke i noget tilfælde at skyldes særlige årsager som krigenes virkninger eller naturkatastrofer. En av de i 1640 klagende bønder skulle av en udsæd på 70 skp. hk. yde en landgilde på 70 skp., som han fik nedsat til 24 skp. Selv om en så høj landgilde i forhold til udsæden, som det senere skal vises, ikke har været enestående, må den dog anses for høj. Så vidt man kan skønne efter oplysninger andetsteds fra, lå den normale landgilde, hvis man overhovedet kan tale om noget sådant, på omkring den halve udsæd. En anden bonde, der klagede samme år, havde i 1625 en udsæd på 78 skp. hk. og en landgilde på 81 skp., men i 1640 var hans udsæd kun 73 skp., mens landgilden var den samme. Her er der mulighed for, at hans jord er blevet forringet ved sandflugt eller oversvømmelse, og i al fald fik han landgilden klækkeligt nedsat til 34 skp., hvad der ligger temmelig nær ved det halve av udsæden.

Selvom nedsættelsen av mølleskylden er den største post, $32\frac{1}{2}$ td. for de to møller, har der dog været en del gårde, som har været så højt ansat, at de ikke har kunnet holdes i drift, og kronen har måttet tage konsekvensen herav og nedsætte landgilden for at få indtægt av gårdene. Ganske vist var lenets fæstegods ved nyoprettelse av nogle huse og erhvervelse av gods voxet i perioden, men da kronen samtidig havde måttet nedsætte landgilden for en del brug, var godsets hk. sunket med ca. 26 td. i tiden fra 1604 til 1661 til ca. 1805 td., men dette tal var kun det, jordebogen regnede med, og ikke et udtryk for godsets virkelige ydelser, som det senere skal vises.

Kirketjenerne er i jordebøgerne opført for sig, åbenbart fordi ikke alle disses avgifter tilfaldt lenet, men blev delt mellem kirken eller præsten og lenet. I almindelighed tilfaldt kornavgifterne kirken eller præsten, mens de andre beder, herunder gæsterikorn, ydedes til lenet og kun disse er opført i jordebogen. Kun een gang findes oplysninger om, hvad kirketjenerne ydede til præst og kirke, nemlig i 1638, da de tilsammen til kirkerne ydede $5\frac{1}{2}$ ørte rug, $19\frac{1}{2}$ ørte $3\frac{1}{2}$ skp. byg, $5\frac{1}{2}$ ørte havre

og 30 sk., mens de forskellige præster i alt fik 10 ørter 3 skp. rug, 10 ørter 4 skp. byg, 6 ørter 6 skp. havre, 6 skp. boghvede og 1 td. smør, idet der dog mangler oplysninger om det til kirke og præst ydede fra otte gårde og huse. De gårde, hvis avgifter til kirker og præst kendes, ydede til lenet 46 td. 5 skp. hk., de øvrige 14 td. 7 skp. hk., ialt 61 td. 4 skp. Hvis man skal have overblik over, hvad de enkelte til kirkegodset hørende gårde var værd i handel og vandel, må avgiften til kirken lægges sammen med det til lenet ydede, og det samme gælder, hvis man vil sætte stedsmålet i relation til gårdens ydeevne. Da lenet havde herligheden, ydedes stedsmålet ubeskåret hertil, mens de kirken tilkommende avgifter betaltes til kirkeværgerne.

Det eneste bevarede kirkeregnskab er fra 1615, idet der iøvrigt fra en række spredte år kun findes en oversigt over kirkernes beholdninger. I regnskabet opføres som indtægter, foruden det fra foregående år overførte, for hver kirke dennes del af korn- og kvægtienden og landgilden av de til kirken liggende jorder. Udgifterne er dels faste til lys, vin og brød og avgifter til provst og degn, skriver og skriverdreng, dels varierende til kirkens vedligeholdelse, i dette år svingende fra $2\frac{1}{2}$ til 165 rdl. Dette, og formentlig også de tabte, kirkeregnskaber er lenet uvedkommende, da kirkernes indtægter og udgifter holdtes helt uden for lensregnskabet, og lensmandens virksomhed på dette område indskrænkede sig til, at han reviderede kirkeværgernes regnskaber.

Kirketjenernes gårde var gennemgående ret små. Av de gårde, fra hvilke kun avgiften til lenet kendes, var een på 12 td. 3 skp. hk., 5 på under 2 td., men hertil kom altså ydelsen til kirken. Når man tager de samlede avgifter til len og kirke, var 4 av de øvrige gårde på mellem 7 og 11 td., 25 på under 3 td. Lenets landgilde indtægt av alle gårdene var $61\frac{1}{2}$ td., kirken fik $43\frac{1}{2}$ td. og præsten ca. 45 td., idet der dog som ovenfor nævnt mangler oplysninger om kirkens og præstens indtægter av 8 brug. Kun på ett punkt synes der at have været forskel i kirketjenernes og de andre fæsteres stilling, idet nogle av kirketjenerne ydede deres hoveri til sognepræsten. Det bemærkes udtrykkelig om to gårde (bilag C nr. 346 og 347), een i Eriksnavr og een i Korning, men mens den første gårds særstilling ikke ses at være anfægtet, klagede sognepræsten til Løsning og Korning i 1641 over, at lensmanden TØNNE FRIIS havde frataget ham hoveriet av gården i Korning og av en i Løsning (bilag C nr. 349). Sagens avgørelse kendes ikke, og det kan heller ikke ses, om disse gårde repræsenterer noget oprindeligt, eller om der blot er tale om en gunstbevisning overfor de pågældende præster, men det sidste er formentlig tilfældet, da det ved de to gårde udtrykkelig bemærkes i jordebogen, at arbejdet følger sognepræsten.

Til det kirkegods, hvorover lenet havde herligheden, hørte også dels et degnebol i Stenderup og et i Nebsager og et kirkebol i Stovby, som ikke findes i jordebogen, men hvorav der henholdsvis 1631 og 1614 betaltes stedsmål, dels en række kirkejorder spredt over hele lenet. Disse jorder, der også kun kendes fra regnskaberne, har været ret små efter stedsmålene at dømme, og landgilden av dem, der må være tilfaldet kirken, kendes kun for tre jorder i Klejs og As, der hver skulle yde 1 ørte byg. De stedtes enten av kronens bønder eller av andre personer, om hvem intet kan

oplyses, men som formentlig oftest må have været adelens tjenere. Disse sidste betalte 17 gange penge i stedsmål, mens dette ellers 21 gange bestod i øxne; pengene varierede fra $1\frac{1}{2}$ til 8 rdl. per kirkejord eller eng. Een kirkejord fæstedes af en degn, to av præster, og fire adelsmænd, der havde Palsgård i herredet, havde nogle stykker kirkejord i fæste. Nogle jorder i Rårup, der i nogle år havde ligget øde på grund af avgiftens størrelse, fik deres landgilde nedsat $\frac{20}{5}$ 1637, men den kendes hverken før eller efter nedsættelsen, da den jo ikke tilfaldt lenet. Hverken antallet eller værdien af disse kirkejorder kan ses, og for lenet har de kun interesse derved, at dette fik stedsmålet og andet uvist af dem.

I lenet fandtes 32 kirkesogne, og kronen havde i 1604 kongetienden af de 25 (se bilag C s. 289). Sognemændene i Hornborg, Ølsted, Tamdrup, Ørum, Engum, Hatting og Hedensted havde da fæstet tienden, men Ørum overgik 1636 til en adelsmand, Engum 1605 og Hedensted samme år, mens den halve Hattingtiende 1630 fæstedes af en borger i Horsens. Hornum, Urlev og Spettrup by var hele tiden fæstet til sognepræsterne, og Hjarnø blev det 1626, mens den før vistnok havde været fæstet af bønderne. Fra adelsmænd til bønder overgik Underup 1605, Davgaard 1612 og Dalby 1614, mens Nebsager 1604—10 og 1630—61 var fæstet af en adelsmand, hvorimod bønderne havde den i den mellemliggende tid. Korning var delt mellem en adelsmand og bønderne, og disse sidste overtog den helt i 1630. De øvrige tiender var hele tiden stedt af adelspersoner, og tiendernes antal er den samme, mens hk. 1611 gik ned med 4 ørter (se nedenfor). Forskydningerne i tienderne ser fordelt efter antal således ud:

1604	havde	adelsmænd	$14\frac{1}{2}$,	bønder	$8\frac{1}{2}$,	præster	2,	borger	0	tiender	i	fæste.
1661	—	—	14	—	$7\frac{1}{2}$	—	3	—	$\frac{1}{2}$	—	—	—

Opstilles det efter hk., ser det ud som følger, idet her dog er udeladt 5 ørter, der kun findes 1604, da de var stedt til en præst, og det må bemærkes, at den samlede tiende er gået ned med 4 ørter fra 450 til 446.

1604	havde	adelsmænd	$255\frac{1}{2}$	ørter,	bønder	$182\frac{1}{2}$,	præster	12,	borger	0	i	fæste.
1661	—	—	255	—	—	$158\frac{1}{2}$	—	$15\frac{1}{2}$	—	17	—	—

Når den adelige part er gået en smule ned, skyldes det, at Glud sogn 1611 fik sin tiende reduceret med 4 ørter, fordi en KNUD GYLDENSTIERNE tilhørende gård blev dømt tiendefri. Tallene fra dette len er så få og små, at nogen almindelig slutning ikke lader sig drage, men man kan dog se en svag tendens til, at tienderne fra bønderne gled over til præster og borgere; om det skyldtes manglende evne hos bønderne til at præstere stedsmålet eller har andre årsager, kan ikke avgøres. Da det har været en god forretning at fæste tiender, kunne kronen bruge overdragelsen af dem som en gunstbevisning.

Stedsmålet var fast 1 rdl. per ørte avgift, og kronens indtægt kan derfor efter de konstaterede fæsterskifter beregnes til $1233\frac{1}{2}$ rdl., men af stedsmålsregnskabet fremgår kun en indtægt på $951\frac{1}{2}$ rdl. Grunden hertil kan ikke angives med sikker-

hed, men en del skyldes nok unøjagtighed i regnskaberne fra krigsårene og huller i regnskabsrækken. OTTO CHRISTOFFER ROSENKRANTZ fik efter sin mor Stovby tiende frit uden stedsmål, og dette kan være sket med andre personer, som kongen har skyldt eller villet vise en venlighed.

Da tiendeavgiften var fixeret og ikke ændredes, kan man intet se af den om avlens størrelse, ligesom fordelingen mellem kornsorterne formentlig også blot afspejler forholdene på det — ukendte — tidspunkt, da tienden her var blevet fastlagt. Kornsorterne fordeler sig for alle sogne under ett således:

Rug.....	100	ørter	7	skp.
Byg.....	147	-	10	-
Havre.....	151	-	4	-
Gryn.....	..		2	-

Hertil kom 48 ørter af alle slags korn tilsammen i Tamdrup, hvor fordelingen mellem kornsorterne ikke kendes.

Præstegæsteri er en middelalderlig afgift til bispem, hvilende på præstegården. Ved reformationen overgik den til kronen, der i nogle tilfælde helt eller delvis overlod den til bisperne, mens den her forblev ved lenet, men her som andetsteds var provsterne fritaget for ydelsen. Den hvilede oprindelig på 15 av lenets præstegårde, men på fem av disse må ydelsen på et eller andet tidspunkt før 1604 være bortfaldet, uden at der angives nogen grund hertil. Måske er fritagelsen givet de pågældende præster som en forbedring av deres løn, dog var præsten i et av disse sogne — Hvirring — provst en kort tid, 1604—11. Da alle de med gæsteri opførte sogne er hovedsogne, har ydelsen formentlig kun hvilet på den gård, hvorpå præsten boede. Gæsteriet er beregnet i lybsk mønt, og lenets samlede årlige indtægt skulle være 32 mk. 1 alb. lybsk av de præster, der overhovedet er opført med gæsteri, men den faktiske indtægt har været mindre, fordi provsterne var fritaget for præstegæsteriet¹.

Til lenet hørte en del skove, hvis omfang ikke ses at være ændret i denne periode, men de var ganske utilstrækkelige til lenets forsyning med bygningstømmer og brændsel, selv om der var olden til en del svin i nogle år.

Det fremgår av oldenregistre, at lenet kun havde skov i Hatting og Nim herreder, og deres omfang kendes fra begge herreder fra oldenregistret for 1612, fra Nim fra oldenregistret 1613 og 1616 og fra begge herreder fra tingsvidner, der meddeler taxationen for 1653. Skovene falder i to grupper, dels kongens skovparter, dels skove, der hørte til lenets fæstegårde. Efter taxeringen sattes skovene i Hatting h. 1612 til 89, 1653 til 32 svin, mens Nim h.s skove 1612 sattes til 367, 1613 til 689, 1616 til 501 og 1653 til 287 svin. I Hatting h. nævnes 1612 følgende skove: Eriknavr, Stubberup og Oens skov, samt skovparter til enkelte gårde i Eriknavr, Hatting, Merring, Ølsted og Dalby. Det er formentlig disse, der ved lensmandsskiftet 1642 kaldes for Ølstedhave, Ølstedholm, Hestehaven, Narkier, Nartved og Åbjerg og Lundet i

¹ Om præstegæsteri se Rørdam: Danske Kirkelove. Registret under »Gjæsteri«.

ladegårdens mark, og i 1653 nævnes yderligere Ginni skov. I Nim h. nævnes Torp, Vorbjærg, Underup, Vinten, Lund, Enner, Kalhave, Haurum, Hornborg, Fleming og Molgjer skove, Bisgård lund, Tamdrupbjærg, Reffgårds lund, Kringeltorne, Kiørup-halle, Provstelund, Brunseje, Skiffdalsbjærg og Årup lund. Taxeringen av de enkelte skove står i de forskellige år ikke i samme forhold til hinanden, så det er ikke her medtaget, da taxationen næppe kan give noget virkeligt om skovenes størrelse på grund av taxationernes fåtallighed.

Under Kejserkrigen led skovene så stærkt, at der udsendtes kommissarier (kgbr. $\frac{19}{7}$ 1629) for at syne dem og se, »hvad fjenden har efterladt«, men resultatet av synet kendes ikke. Deres tilstand og omfang var i forvejen ringe, for allerede $\frac{16}{4}$ 1602 fik Skanderborg len ordre til at sende 500 læs brænde til lensmandens behov, og skønt han vistnok hele tiden brugte det ved — 234 læs — som bønderne leverede i landgilde, fortsattes denne levering (kgbr. $\frac{6}{7}$ 1615, $\frac{23}{8}$ 1624 og $\frac{1}{11}$ 1650), idet dog leverancen engang mellem 1624 og 1650 var sat op til 600 læs og i 1650 blev fordelt mellem Skanderborg og Aakær len (kgbr. $\frac{6}{11}$ 1650). Desuden måtte Skanderborg levere axler og andet tømmer til de stadige møllereparationer (kgbr. $\frac{6}{8}$ 1602, $\frac{7}{4}$ 1614, $\frac{6}{7}$ 1615, $\frac{1}{6}$ 1619, $\frac{15}{3}$ 1621, $\frac{9}{12}$ 1631, $\frac{9}{10}$ 1632, $\frac{17}{11}$ 1649 og $\frac{20}{2}$ 1652). I 1632 mente lensmanden på Skanderborg, at denne leverance ikke kunne ydes uden stor skade for lenet, men den blev dog opretholdt. Heller ikke til bøndernes gårde var der tømmer nok, så Skanderborg måtte levere træ til dem mod betaling (kgbr. $\frac{6}{7}$ 1615) sammen med Silkeborg len, og alene til en brandlidt bonde i 1621 (kgbr. $\frac{15}{3}$).

Om en enkelt jordegens gård i Vinten (bilag C nr. 177) oplyses, at dens skov i 1654 var helt ophugget, men ellers er man henvist til de slutninger, man kan drage av oldensvinenes antal, når man vil vide noget om skovens tilstand. Fra 41 år findes der brugbare regnskaber, og i 15 av disse år har lenet haft indtægt av oldensvin. Det behøver ikke at betyde, at der slet ikke har været olden de andre år, men den har da været så ringe, at der på skoven kun har kunnet fødes de 100 genantsvin, som lensmanden havde ret til at sende på skoven, eventuelt desuden svin, som kongen satte der. Da disse to kategorier ikke gav lenet nogen indtægt, fremgår deres antal ikke av de regnskaber, hvortil der ikke som bilag er en taxation av skovene til olden. I de år, hvorfra man kun kender oldengælden, hvadenten den bestod i penge eller tægtesvin, kan man derudfra beregne antallet av bondesvin, hvortil må lægges genantsvinene, og man når da minimumstallet for, hvor mange svin skovene det pågældende år kunne føde. Bønderne betalte enten hvert 6. svin i avgift eller et beløb, der indtil 1641 var 12 sk. pr. svin, derefter 16 sk. og fra 1653 24 sk. I den følgende tabel er tallene i () beregnede tal, resten stammer fra regnskaberne og taxering til olden.

	Oldengæld	Tægtesvin	Taxation	Genantsvin	Kongens svin	Bondesvin
1604	3 rdl. 57 sk.	(100)	..	(29)
1605	32 — 51 —	(100)	..	(260)
1613	26 — 10 —	11	456	151	112	228

	Oldengæld	Tægtesvin	Taxation	Genantsvin	Kongens svin	Bondesvin
1614	27 rdl. 12 sk.	38	689	163 ¹	115	320 ^{1/2}
1617	25 - 80 -	18	501	100	64	363
1620	31 - 33 -	18	539	(100)	..	(359)
1621	10 - 36 -	(100)	..	(83)
1624	16 - 24 -	(100)	..	(130)
1626	46 - 72 -	31	..	(100)	..	(560)
1630	14 - 24 -	..	214	100	..	114
1631	33 - 64 -	25	400	(100)	..	(419)
1636	2 - 32 -	20	..	(100)	..	(139)
1642	28 - .. -	266 ¹	74	168
1651	19 - .. -	..	229	115 ¹	..	114
1654	39 - 72 -	160 ¹	..	159

Denne tabel må benyttes med varsomhed, da skriverne undertiden har regnet fejl, og da man ikke kan være sikker på, at taxation og det faktiske antal av indbrændte svin svarede til hinanden. Således var der 1613 35 svin flere på skoven, end den var taxeret for, men til gengæld året efter 91 mindre, så hverken taxation eller antallet av svin i skovene har givet noget helt sikkert udtryk for disses evne til at føde svinene, hvad der ikke kan undre, da taxationen, som blev foretaget av bønder udmeldt på herredstinget, måtte bero på et skøn, og da lensmanden kunne være interesseret i at få flere svin på skoven, end oldenen egentlig berettigede til, fordi svinene skulle have føde.

Ifølge Arent Berntsen — II s. 202 — sattes skov til 24 svins olden = 1 td. hk., og her skal forsøges en beregning for at få et skøn over, hvor stor værdi skovene kunne have. Tager man det gennemsnitlige antal svin, hvortil skovene er taxeret i de 5 år, hvorfra taxationen findes, kunne skovene have 418 svin, eller de svarede til 17 td. 3 skp. 1 fj. 1 alb. hk. Tager man gennemsnittet for alle årene, kunne skovene føde 349 svin og havde altså en værdi av ca. 14^{1/2} td. hk. Da de beregnede tal, hvorpå der her for de ti års vedkommende er bygget, som nævnt er minimumstal, vil det nok være rigtigst at holde sig til den første udregning, så skovene omtrentlig kan sættes til knapt 17^{1/2} td. hk.

En fæster på en ca. 13 td. hk. stor gård i Glud (bilag C nr. 258) nævnes 1604—46 som skovfoged, men han bødede 1614 3 øxne, fordi han lod skoven forhugge og brugte vragtømmer til sin egen gård, så han har ikke været helt pålidelig. Hans løn findes ikke i regnskabet, så han må have været lønnet av lensmanden.

Hovedgården, Bygholm ladegård, sattes ved et som det synes meget optimistisk skøn i 1624 til ca. 676 td. hk., mens der til det ved skøde av ¹³/₁₁ 1616 erhvervede Stiernholm kun hørte nogle haver, løkker og enge og et fiskerhus, hvis hk. ikke omtales i skødet. Lenets hovedgårdstilliggende ændredes ikke yderligere i perioden, og da indtægten herav tilfaldt lensmanden, vil det blive behandlet ndf. s. 94 f. under lensmandens uvisse indtægter. (Om erhvervelsen av Stiernholm se K.Br. ³¹/₁₀, ¹³/₁₁, ¹⁴/₁₁, ²⁴/₁₂ 1616, ³/₂ 1617 og Kronens Skøder ¹³/₁₁ 1616.)

¹ Udover genantsvinene havde lensmanden ret til at holde hovedgårdens tillægssvin på skoven, fordi hovedgårdsavlen var en del av genanten.

III. Fæsterskifte og stedsmål.

Antallet av fæsterskifter på lenet kan ikke opgives med blot tilnærmelsesvis sikkerhed, især på grund av huller i materialet, men gennem stedsmålsregistrene, der findes indført i regnskaberne, kan man oplyse de sikre fæsterskifter og desuden få en del at vide om årsagerne til fæsteforholdets ophør, familieforhold mellem gamle og nye fæstere m. m. Mens møllerne, der indtager en særstilling, her udelades, er der ingen grund til at gøre forskel på lenets egne fæstere og kirketjenerne, der levede under praktisk talt samme kår. Derimod må gårde og huse holdes adskilt, da husene er underkastet noget større omskiftelser og iøvrigt er vanskelige at behandle, fordi deres avgifters lidenhed og ensartethed gør det besværligt, til tider umuligt, at identificere de enkelte huse. Selv om en række fæsterskifter lader sig konstatere gennem jordebogen og ad andre veje, kan de nøjagtige tidspunkter og årsagerne og betingelserne ikke ses, så dem må der ses bort fra her, og man må gøre sig klart, at de nedenævnte fæsterskifter ikke er det fuldstændige antal. Vanskelighederne ved at fastslå tidspunktet for et fæsterskifte, der ikke fremgår av stedsmålsregistret, men kun kan ses av det nye navn i en jordebog, skyldes dennes stive form. Så vidt man kan se, er en jordebog skrevet av efter, ikke den forrige, men en tidligere jordebog, så der kan gå år, før et fæsterskifte, selv om det er indført i stedsmålsregistret, sætter sig spor i jordebogen. Det hænder, at en jordebog, efter at den forrige jordebog korrekt har opført den nye fæster, igen har den forlængst avdøde fæster, fordi den pågældende jordebog er skrevet av efter en ældre forgænger. Dette forhold kan iøvrigt spille en vis rolle for lokal- og personalhistorien, idet man ikke av en fæsters navn i en jordebog med sikkerhed kan slutte, at han har siddet på gården i det pågældende år. Kun ved hjælp av stedsmålsregistret kan man se, indenfor hvilket regnskabsår, der gik fra 1. maj i et år til 30. april i det følgende kalenderår, fæsterskiftet har fundet sted, og en sjælden gang findes datoen for stedmålets betaling indført i stedsmålsregistret.

Følgende skema viser forholdet mellem gårdes og huses antal og de sikre fæsterskifter. Tallene er her opstillet efter herreder, men der er ingen væsensforskil mellem disse, så de vil senere blive behandlet under ett.

Hatting h.	1604	75 gårde	1661	77 gårde	157 fæsterskifter
	—	17 huse	—	22 huse	55 —
Nim h.	1604	58 gårde	1661	61 gårde	118 —
	—	22 huse	—	25 huse	64 —
Bjærge h.	1604	59 gårde	1661	59 gårde	85 —
	—	19 huse	—	20 huse	38 —
Kirketjenere	1604	28 gårde	1661	28 gårde	54 —
	—	7 huse	—	7 huse	7 —

Det samlede sikre antal var, når man lægger 1661 til grund, 225 gårde med 414 fæsterskifter og 74 huse med 164 fæsterskifter eller knap to fæsterskifter per gård

og en smule over to per hus. Når fæsterskifternes gennemsnit er lavest i Bjærges herred, er det måske, fordi jorden her var noget bedre end i de to andre herreder.

Når man skal gøre årsagerne til fæsterskifterne op, må man have for øje, dels at nogle gårde havde to fæstere, i al fald i visse perioder, dels at årsagerne ikke altid lader sig konstatere. Ser man først på gårdene, så rømte 3 fæstere fra gården, 3 blev dømt fra den på grund af forsømmelser, 4 forlod av fattigdom, og 128 døde på gården. 177 har opladt deres gårde, herav 106 til personer, der ikke ses at høre til opladerens nærmeste slægt, mens 3 blev opladt til svigersønner og 61 til sønner, herav 41 av faderen og 20 av moderen som enke, mens 32 sønner stedte deres avdøde faders gård, og 2 var brødre til den forrige fæster.

Av disse og andre oplysninger kan man vist drage nogle slutninger med hensyn til gårdenes tilstand. Dårlige forhold på en gård kunne have mange årsager, dels generelle, som krig og misvæxt, dels specielle, som brand, der begge vil blive behandlet i anden sammenhæng (s. 52 f.), men også andre ting kunne gøre sig gældende. En gård kunne være sat så højt i landgilde, at den ikke kunne svare sine avgifter, og som ovenfor vist medførte dette oftest, at gården blev sat for ny landgilde for at blive besat. I andre tilfælde må man antage, at private uheld eller udygtighed hos bonden har medført, at gården er kommet i slet stand. Av de tre ovennævnte rømninger skyldtes de to drab, den ene hustrumord, altså forhold, der intet har med landbruget at gøre, og kun fire forlod gården av fattigdom og tre av forsømmelighed. Derimod stod nogle gårde øde i længere tid, mens andre kaldes »øde« ved fæsterskiftet. Disse sidste tilfælde skal åbenbart som regel forstås derhen, at gården blot var uden fæster, for langt de fleste av disse »øde« gårde blev fæstet for stedsmål, omend ofte kun lavt, og uden nogen særlige begunstigelser for den tiltrædende fæster. Nogle gårde har dog været i en sådan tilstand, at de kun har kunnet besættes, når fæsteren fik lempelser i øjeblikket eller for længere tid. Normalt holdt herremanden og kronen bestemt på, at der skulle ydes stedsmål, fordi dette opfattedes som en anerkendelse av herligheden over gården, men 13 gange blev gårde bortfæstet uden stedsmål, fordi de var »øde« eller forfaldne, så bonden helt eller delvis måtte genopbygge gården. Det foregik i følgende år: 1612 een gård, 1620 to, 1621 een, 1631 een, 1634 fire, 1640 een, 1652 to og 1661 een gård, det vil sige overvejende — 1631, 1636, 1652 og 1661 — i år umiddelbart efter krig eller misvæxt. Tiltrædende fæstere på 6 andre gårde fik andre fordele: to fik 1618 og 1653 frihed for landgilde i ett år, een fik 1636 frihed for $\frac{1}{2}$ landgilde i ett år, een blev 1652 fri for landgilde i ett og for ægt og arbejde i tre år, een fik 1653 frihed for landgilde i ett år og fritoges helt for ægt og arbejde, og een blev 1654 fri for ægt og arbejde på livstid, men to av gårdene opnåede kun fritagelsen for ægt og arbejde, for så vidt der ikke senere var en anden bonde, der var villig til at fæste med fuldt hoveri. Det er karakteristisk, at fire av de her nævnte friheder opnåedes i årene lige efter den misvæxt, der 1650 ramte egnen.

Disse tilfælde, hvor gårdene kun har kunnet besættes, når den nye fæster fik særlige lempelser — i alt 19 —, er dog forsvindende få mod de mange fæsterskifter, hvor der synes at have været iver efter at få den pågældende gård, hvad der er så

meget mere bemærkelsesværdigt, som der i tiden utvivlsomt var mangel på arbejdskraft, så der næsten altid var fæsteledige gårde på både adelens og kronens godser. Når 177 av de her nævnte fæsterskifter skete ved opladelse, når to fæstere overtog efter en broder, 32 efter deres avdøde fader, og når 25 ægtede den forrige fæsters enke, tyder det på, at gårdene har været i en sådan tilstand, at de har været værd at besidde.

Et andet forhold viser, hvor stærkt mange følte sig knyttet til en bestemt gård. De enker, der ikke blev gift med en ny fæster, sad i reglen kun ganske kort, oftest højst et år, på gården, som de kunne besidde uden nyt stedsmål. En del blev dog siddende længere: to sad i to år, to i fire, een i 12 og een i 16 år alene på gården, men mere interessant er det, at 11 enker sad i en årrække for så at oplade til en søn, der formodentlig ved faderens død har været for ung til at overtage gården, eller også har man villet spare stedsmålet. Een oplod til en søn efter 3 års forløb, to efter 4, een efter 5, een efter 7, een efter 8, to efter 9 og een efter 15 års forløb. Det har sikkert krævet dygtighed av disse enker at drive gårdene, men derved sikrede de sig en existens, hvad der ellers kunne være vanskeligt nok for dem.

Iøvrigt må antallet av sønner, der fulgte efter fædre, vistnok have været noget højere, idet navnene tyder derpå. Når en Hans Jensen fulgte en Jens Hansen, er der grund til at antage, at der er tale om søn og fader, men det kan ikke avgøres med sikkerhed, og der er derfor set bort fra navnene i denne opgørelse.

Man kender intet til de vilkår, hvorpå opladelsen fandt sted, men når det tre gange hedder, at bonden oplod »i sin velmagt«, kan det tyde på, at opladelsen normalt fandt sted, når bonden av alder eller sygdom ikke længere kunne drive sin gård¹.

Av de her nævnte 414 fæsterskifter er 236 — 57 % — foregået på en for lenet bekvem måde, så ridefogeden ikke har behøvet at søge efter fæstere, mens han kun i 18 — 4 % — tilfælde har haft særlige vanskeligheder. Om de resterende 178 fæsterskifter kan intet ses av kilderne, og da der må være foregået et stort antal fæsterskifter, om hvilke vi ikke kender andet end et nyt navn i en jordebog, behøver forholdene ikke at have været helt så gunstige og stabile, som de her behandlede viser. Da der imidlertid praktisk talt ikke omtales restancer med landgilde, må man dog have lov at antage, at i denne periode i dette len har kronen ikke haft vanskelighed med at holde fæstegårdene besat, og kun een gang nævnes, at en øde gård er blevet drevet av de andre bønder i byen.

Husene skiftede ifølge jordebogen noget hyppigere fæstere, men oplysningerne i stedsmålsregistre er ret sparsomme. Så vidt man kan se, var husmændene mindre knyttet til stedet, hvad der er forståeligt nok, da huset vel oftest kun var en bolig, omend undertiden også et værksted. Kun 20 husmænd ses at være døde, mens de havde et hus i fæste, og kun 6 sønner fulgte efter forældrene i huset, derav de to ved faderens, een ved moderens opladelse, og 6 husmænd giftede sig med den forriges

¹ Opladelsesbetingelserne kendes ikke fra dette len, men opladelsen var vistnok altid i forbindelse med en avtægtskontrakt. Eksempler fra Københavns len findes fx. i Ølstykke herreds tingbog 1626 ⁵/₁₂, 1627 ²⁰/₂, 1629 ¹⁰/₉ og 1638 ¹¹/₁₂.

enke. 51 oplod til personer uden for børnenes kreds, og to enker sad i deres huse i henholdsvis 12 og 13 år. To husmænd rømte, og to fæstede 1636 uden stedsmål. Om de øvrige 77 i stedsmålsregistrene nævnte fæsterskifter, kan kun stedsmålets størrelse oplyses, og de er formentlig overvejende en følge af fæsteledighed ved fraflytning. En del huse stod øde i så lang tid, at de må være blevet ganske forfaldne, og der tales da også flere gange om »et øde byggested«, så disse har ingen værdi haft for lenet.

Mens landgilden, trods en række konverteringer til penge, hvad enten disse var nedfældet i jordebogen eller blot var en praxis, i alt væsentligt var udtryk for naturaløkonomi, havde pengebetaling sejret ved godt $\frac{3}{4}$ av stedsmålsbetalingerne. Stedsmålets betaling i naturalier skete sidste gang i 1624, så fra dette tidspunkt har pengeøkonomien sejret på dette område. Kun sex små gårde betalte havre som stedsmål, mens der dog 16 gange ydedes fra een til tre øxne ved fæsteindgåelsen. På et overgangstrin står de 69 tilfælde, hvor der blev ydet både penge og en, to eller tre øxne, mens 310 stedsmål kun bestod i penge. Når øxne er den form for varer, der holdt sig længst, hænger det formentlig sammen med, at dyrene var efterspurgt og i en forholdsvis høj pris, men måske gør også indflydelse sig gældende fra husbondholdet av de jordegne gårde, for dette var altid en øxe; selv om den kunne avløses med penge til en fast taxa, står der hver gang udtrykkelig, at det er avløsning for oxen.

Husenes stedsmål kunne vanskeligt være varer, men der er dog to eksempler på, at husmænd har ydet en øxe, og 10 på, at de har ydet havre, skønt der, så vidt man kan se, ikke har hørt jord til de pågældende huse. Hvordan husmændene har skaffet naturalierne til veje, er vanskeligt at vide, men for havrens vedkommende kan der være tale om tærskerløn.

Hvorvidt der var et nogenlunde fast forhold mellem stedsmål og landgilde — d. v. s. hele den faktiske ydelse — er forsøgt belyst gennem nedenstående tabel, der omfatter de 21 gårde, fra hvilke der findes mindst tre stedsmål i penge alene. Der er kun medtaget de gårde, der stedtes alene, ikke sammen med særlige jordstykker som kirkejord, og kun de fæsterskifter, der har fundet sted, uden at der til dem har været knyttet særlige begunstigelser. Der findes ikke et blot nogenlunde stort antal gårde, der hele tiden har været bortfæstet på samme måde, så i tabellen er det oplyst, hvorledes fæsterskiftet har fundet sted, idet s. betyder, at den ny fæster var beslægtet med den forrige, e., at han har giftet sig med enken og o., at han har fået gården ved opladelse. Fæsterskifter, hvor stedsmålet er betalt helt eller delvis i øxne eller havre har ikke kunnet medtages, da priserne på disse varer ikke kan fastslås for alle år. Alle tal er afrundede. Tallet efter året betegner beløbet i rdl. pr. td. landgilde hartkorn.

1634 s. $5\frac{1}{2}$ rdl.	1642 e. $2\frac{2}{3}$ rdl.	1654	$1\frac{1}{3}$ rdl.		
1634 s. $3\frac{1}{2}$ —	1653	$4\frac{1}{2}$ —	1655	$4\frac{1}{2}$ —	
1605 e. $\frac{3}{4}$ —	1627	4 —	1642	$2\frac{2}{3}$ —	
1630 $\frac{2}{3}$ —	1639	3 —	1646	2 —	1661 $\frac{1}{6}$ rdl.
1612 e. 7 —	1631	7 —	1652	7 —	1661 $1\frac{1}{2}$ —

1630	$\frac{1}{4}$ rdl.	1652 o.	$2\frac{1}{2}$ rdl.	1661	$\frac{1}{3}$ rdl.		
1630 s.	$4\frac{1}{4}$ —	1640 e.	$4\frac{1}{4}$ —	1653	$1\frac{1}{4}$ —		
1618	$1\frac{2}{3}$ —	1627	4 —	1661	$\frac{2}{3}$ —		
1621	$2\frac{2}{3}$ —	1630	$\frac{1}{3}$ —	1656	$4\frac{1}{3}$ —	1657	$6\frac{2}{3}$ rdl.
1605 s.	1 —	1627	3 —	1654	$2\frac{1}{2}$ —		
1616 o.	$3\frac{1}{3}$ —	1633	5 —	1636 o.	20 —	1657 o.	6 —
1627 s.	$1\frac{2}{3}$ —	1638	$2\frac{1}{3}$ —	1654	$1\frac{2}{3}$ —		
1625	$8\frac{1}{2}$ —	1653	2 —	1656 e.	$1\frac{1}{4}$ —		
¹ 1619 o.	2 —	1626 o.	2 —	1630	$\frac{2}{3}$ —	1631	$\frac{1}{2}$ —
¹ 1635	$2\frac{1}{3}$ —	1642	4 —	1645 o.	2 —	1657 o.	5 —
1626 s.	3 —	1636 o.	3 —	1653 e.	2 —		
1622 o.	2 —	1634 o.	5 —	1645	$2\frac{1}{2}$ —	1651	$1\frac{3}{4}$ —
1605 o.	$\frac{1}{2}$ —	1646 o.	$\frac{1}{4}$ —	1653 o.	$2\frac{1}{4}$ —	1655 o.	$1\frac{1}{2}$ —
1630	$\frac{1}{2}$ —	1634	2 —	1656	1 —		
1624	$2\frac{1}{2}$ —	1637	0.6 —	1639 s.	4 —		
1635	3 —	1637	$3\frac{1}{2}$ —	1646	3 —		

Gennemsnittet av alle de her medtagne stedsmål bliver ca. 3 rdl. per td. hk. eller, hvis man bortkaster den højeste og laveste, 2 rdl. 60 sk., men svingningerne bort fra dette tal er meget store. Tallene for de enkelte år er for få til, at det kan nytte at forsøge på grundlag blot av dem at undersøge, om der er nogen bestemt tendens i udsvingene, dog kan man se, at gennemsnittet for fire gårde i 1627 er 3 rdl. 16 sk., mens det for fem gårde i 1630, altså efter Kejsrerkrigen, kun er 1 rdl. 19 sk. og for fem gårde 1634, da man var kommet over krigens værste følger, var det 4 rdl. 19 sk. Ser man på følgerne av Torstenssonkrigen, var gennemsnittet for tre gårde i 1642 3 rdl. 11 sk., og for fire gårde 1646 1 rdl. 36 sk. Går man endelig til Karl Gustavkrigene var gennemsnittet for tre gårde 1657 5 rdl. 85 sk., men for fire gårde 1661 kun 64 sk. Selv om disse tal er meget få, kan man dog vist have lov til ud av dem at læse, at krigene har haft en stærk indflydelse på bøndernes evne til at yde stedsmål.

For at få et større materiale til at belyse kriges og krisers indflydelse på stedsmålet er den følgende tabel opstillet. Her er taget de tilfælde, hvor stedsmålet av en hel ejendom er ydet i penge alene, og hvor der ikke er givet fæsteren nogen begunstigelse. I en del år findes ingen stedsmål av denne art — 1606—10, 1614—15, 1617, 1620, 1623, 1628—29, 1643—44, 1647 og 1658—60 —, men desuden er udeladt de år, hvor stedsmålet kun kendes fra een gård, fordi tilfældigheder her lettere kan spille ind. Det er 1611, 1613, 1616, 1618, 1622 og 1648. Første tal i kolonnen er året, anden antallet av gårde, tredje det gennemsnitlige beløb for stedsmålet per td. landgilde hk., hvilket sidste tal er avrundet. Det gennemsnitlige stedsmål per td. hk. for alle disse gårde er 3,1 rdl. Tallet i () angiver den sjællandske kapitalstaxts byggeri i kroner per 1904.

1605	5	$\frac{3}{4}$ rdl.	(3,85)	1639	9	$3\frac{1}{4}$ rdl.	(6,00)
1612	3	4 —	(6,15)	1640	8	$3\frac{1}{3}$ —	(6,24)
1619	4	$2\frac{1}{2}$ —	(5,02)	1641	5	4 —	(6,33)

¹ Samme gård.

1621	2	$2\frac{1}{2}$	rdl.	(3,11)	1642	15	$3\frac{3}{4}$	rdl.	(6,29)
1624	2	$2\frac{1}{4}$	—	(10,08)	1645	5	$2\frac{3}{4}$	—	(5,33)
1625	4	$5\frac{1}{2}$	—	(6,16)	1646	12	2	—	(5,20)
1626	11	$4\frac{1}{2}$	—	(5,12)	1649	3	2	—	(8,66)
1627	11	$3\frac{1}{2}$	—	(4,62)	1650	2	$5\frac{1}{4}$	—	(8,66)
1630	27	1	—	(9,75)	1651	8	$1\frac{3}{4}$	—	(8,00)
1631	10	1	—	(8,00)	1652	4	$3\frac{1}{2}$	—	(9,66)
1632	13	$3\frac{1}{4}$	—	(5,50)	1653	3	$2\frac{2}{3}$	—	(4,89)
1633	4	4	—	(6,00)	1654	5	$2\frac{1}{3}$	—	(3,66)
1634	7	$4\frac{3}{4}$	—	(6,78)	1655	9	$2\frac{1}{3}$	—	(4,41)
1635	5	3	—	(5,00)	1656	8	$1\frac{3}{4}$	—	(5,88)
1636	5	$2\frac{1}{2}$	—	(6,00)	1657	8	4	—	(5,23)
1637	10	3	—	(6,16)	1661	10	$\frac{2}{3}$	—	(11,76)
1638	5	3	—	(6,33)					

Tallene for kapitelstaxten er fra Statistiske Meddelelser. 4. R. 15. Bd. 1.

Tabellen viser som den forrige de store kriges indflydelse, idet stedsmålet faldt meget stærkt i 1630 og 1631 efter Wallensteins indfald, og Karl Gustavkrigene førte til en katastrofal nedgang, mens Torstenssonkrigens indflydelse vel var mærkbar, men dog av mindre omfang. Den lokale misvæxt i 1650 førte til et stærkt fald i stedsmålets størrelse, mens det er vanskeligt at finde nogen lokal forklaring på det lave stedsmål i 1656. Det højeste tal er fra 1625, da landet havde fred og skatten var lav.

Det vil være rimeligt at forsøge at se stedsmålets størrelse i relation til kornpriser og skatter. For den nye fæster, der ikke før havde haft gård, kan de svingende kornpriser ikke have haft nogen større personlig betydning, hvorimod stigende krav om tjenestekarleskat nok kan have begrænset hans opsparingsevne, men iøvrigt har han formentlig måttet låne sig frem for at kunne præstere stedsmålet, og her skulle man antage, at faldende kornpriser og stigende skattekrav kunne have vanskeliggjort det for ham at låne, mens gode konjunkturer kunne gøre det lettere. For den fæster, der før havde haft gård, eller som ved sin fars død fik en arv og overtog den hjemlige gård, skulle priser og skatter kunne have været av betydning. Ser man på stedsmålets størrelse sammenlignet med kornpriser og skatter, er det imidlertid umuligt at finde noget blot nogenlunde fast forhold mellem disse faktorer, hvadenten man ser på deres indbyrdes forhold i samme år eller på stedsmålets størrelse over for priser og skatter i det foregående år. En sammenligning vanskeliggøres derved, at kornpriserne fra disse år kun kendes fra den sjællandske kapitelstaxt, men stort set har kornpriserne i Jylland formentlig fulgt de samme svingninger, og i det følgende er anvendt den sjællandske kapitelstaxt for byg.

Tager man først nogle eksempler på forholdet mellem korn og stedsmål i samme år, så var stedsmålet 1619, 1621 og 1624 praktisk talt av samme størrelse, $2\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$ og $2\frac{1}{4}$ rdl. per td. hk., mens byggens pris svingede fra 5,02 over 3,11 til 10,08 kr. per td. Omvendt var bygprisen 1649 og 1650 den samme — 8,66 kr. —, mens stedsmålet var henholdsvis 2 og $5\frac{1}{4}$ rdl. Selv om det drejer sig om få gårde og få år, tyder disse eksempler ikke på nogen forbindelse mellem priser og stedsmål, og det vil da

være rimeligt at se på, om der kan være nogen forbindelse mellem bygprisen — og skatten — i ett år og steds målet i det følgende, og her vil det være naturligt blot at holde sig til de længere fredsperioder, hvorfra forholdet kan belyses over nogle sammenhengende år.

1624 havde høj bygpris, og 1625 steg steds målet til ca. det dobbelte, men 1625 faldt byggen til godt det halve, mens steds målet i 1626 kun gik en smule ned, skønt skatten dette år fordobledes. 1626 til 1627 fulgtes bygpris og steds mål meget rimeligt nedad, men man skulle have ventet, at den voldsomme skat i 1626 havde medført en langt større nedgang. Steds målet har i 1630—31 været så stærkt præget av følgerne av Wallensteins indfald, at der her må ses bort fra disse år, men 1631 havde en høj bygpris, og 1632 tredobledes steds målet. Ganske modsat gik det derpå i 1632—33, da bygprisen 1632 faldt med ca. $\frac{1}{4}$ og skatten voxede til omtrent det dobbelte, men desuagtet steg steds målet i 1633. 1633s ubetydeligt stigende bygpris og faldende skat kan have medført det let stigende steds mål i 1634, men skønt bygprisen steg lidt i 1634, faldt steds målet kraftigt i 1635, måske under indflydelse av den noget stigende skat. 1635—39 har et nogenlunde rimeligt forhold mellem bygprisens og steds målets stigning, men skønt bygprisen faldt og skatten voxede i 1639, steg steds målet 1640, og til den meget lave kornpris og stigende skat i 1641 svarer kun en ubetydelig nedgang i steds målet 1642. Den næste længere rolige periode, hvorfra materiale haves, er 1649—57. Skønt bygpris og skat var nogenlunde konstant 1649—51, blev steds målet 1650 $2\frac{1}{2}$ gang så stort som det foregående år for så i 1651 igen at falde til nogenlunde det samme som i 1649. 1651 veg bygprisen lidt og skatten steg, men desuagtet blev steds målet 1652 fordoblet, og skønt byggen steg i 1652 og skatten faldt en ubetydelighed, gik steds målet 1653 ned med ca. $\frac{1}{4}$. Byggen faldt 1653 til ca. det halve, mens steds målet kun veg meget lidt i 1654, og skatten var 1652—53 den samme. 1654 faldt byggen yderligere, og skatten steg, men ikke desto mindre var steds målet det samme i 1655 som i 1654, og mens byggen steg 1655, faldt steds målet 1656. 1656 steg byggen en ubetydelighed, men steds målet var 1656 dobbelt så meget per td. hk. som det foregående år.

Selv om der i nogle år kan påvises en rimelig korrelation mellem bygpris — og skat — i ett år og steds målet i det følgende, er de to fænomener overvejende helt ude av takt. Særlig grelt er det vel, at skønt byggen havde ligget på et meget lavt, omend svagt stigende, niveau 1653—57, var steds målet i 1657 et av de højeste i hele perioden. Skattens svingninger er behandlet i kap. X.

Resultatet er overraskende. Selv om steds målets størrelse vel er blevet præget av de slette økonomiske kår efter krigene, må man vist gå ud fra, at det er blevet fastsat efter rent lokale forhold: gårdens tilstand, den enkelte fæsters betalingsevne og de fæstesøgendes iver og antal eller, om man vil, tilbud og efterspørgsel på egnen. Steds målet svingede mere fra gård til gård end fra år til år.

Ved hjælp av den efterfølgende tabel skulle det kunne ses, hvilket forhold der var mellem steds målets og gårdenes størrelse. Tallene er hentet fra de år, hvori der er et så stort antal brugbare fæsterskifter med bekendt steds mål, at en sammenlig-

ning mellem mindst fem gårde kan foretages. Tabellen omfatter kun brug med avling på det egentlige krongods, altså ikke blandt kirketjenerne, og ikke møller, men her er også medtaget de tilfælde, hvor en fæster kun har overtaget det halve av en gård, hvorpå der sad to fæstere, men landgilden er da halveret i tabellen. Alle tal er reduceret til hele tal. Av hensyn til vanskelighederne ved omregningen er her ikke medtaget nogen gård, hvis stedsmål helt eller delvis blev ydet i naturalier. Første kolonne angiver det pågældende brugs løbenummer i bilag C, anden gårdens landgilde, alle faste ydelser medregnet, og den er opstillet efter hk.s størrelse, og tredje kolonne er stedsmålet i hele rdl. Tabellen er opstillet efter år, da en virkelig sammenligning kun lader sig foretage mellem brug, der er blevet bortfæstet under de samme forhold m. h. t. priser og lenets hele tilstand.

1626	268	1	10	341	8	48	1632	41	3	20	190	7	30
	65	2	14	315	9	28		211	»	10	236	9	20
	41	3	18	68	11	20		234	»	4	178	11	35
	234	»	8	317	»	38		150	4	15	206	»	40
	141	4	14	67	12	68		165	5	2	23	12	50
	337	»	28	176	»	34		260	»	20	254	»	40
	249	6	36										
1627	99	6	26	8	10	38	1637	304	3	16	90	11	30
	168	8	50	79	»	18		259	5	20	238	13	60
	199	»	14	83	»	20		43	7	40			
	170	»	20	161	»	30							
	309	»	28	335	»	32	1639	304	3	10	201	8	21
				172	12	75		65	5	15	25	10	30
1630	76	2	6	91	9	6		94	»	25	333	12	40
	100	»	1	268	»	3		200	8	20	310	14	40
	234	3	2	330	»	2	1640	174	1	5	292	16	40
	28	4	5	25	10	6		64	5	16	78	22	90
	140	»	3	225	»	4		82	9	30			
	143	»	4	73	11	5							
	58	5	2	202	»	10	1642	28	4	12	334	8	25
	88	»	2	149	12	10		143	»	25	88	9	30
	231	6	2	233	»	3		59	5	15	8	10	25
	166	7	16	296	»	4		186	6	10	75	»	30
	221	»	4	36	13	5		84	8	15	156	»	40
	270	»	3	311	14	4		141	»	50	338	»	30
	278	»	3	257	16	2		142	»	50	232	12	30
	284	»	3	78	22	90		159	»	10	2	18	60
	154	8	4					281	»	20			
1631	37	2	10	92	11	4	1646	12	5	10	201	8	13
	234	3	1	319	»	2		63	»	20	25	10	20
	84	8	4	66	12	6		95	»	20	250	12	20
	301	9	6	85	»	5		274	6	12	332	15	16
	303	»	2	4	13	0		208	7	20			
	68	11	5										

1651	263	2	3	338	10	10	1656	100	2	7	220	9	12
	283	»	10	246	11	17		51	6	9	225	10	12
	96	6	13	87	12	4		194	7	12	233	12	7
	168	8	7	232	»	6		284	»	8	314	»	15
								97	9	8	240	14	20
1653	340	3	12	91	9	20	1657	173	1	6	281	8	25
	90	5	10	97	»	20		100	2	10	193	10	20
	94	»	12	220	»	20		234	3	14	67	12	20
	21	6	20	329	»	30		140	8	25	34	16	50
	274	6	12	164	10	20							
	237	7	13	6	14	30	1661	106	1	1	38	8	4
	40	8	33	78	22	27		37	2	3	40	8	3
								39	4	0	142	»	4
								12	5	1	25	10	1
1655	50	6	20	324	11	27		58	»	2	74	»	2
	30	7	10	149	12	30		93	»	3	90	11	1
	38	8	30	6	14	30		99	6	4	23	12	2
	97	9	34	226	15	21		43	7	3			

Tabellen viser, at kun i de allergroveste træk er der et naturligt forhold mellem stedsmål og landgilde, sådan at der i de fleste tilfælde i de fredelige år er tale om, at der ydes et væsentligt større stedsmål av de store end av de mindre brug, men der er så mange avvigelser, at det er umuligt at finde et forhold, der kan siges at have været det normale mellem de to ting. Kun i 1639 og 1640 kan man sige, at stedsmålet voxer så nogenlunde med landgilden, men selv i de andre år, der ikke kan siges at være præget av krig eller misvæxt, er udsvingene meget store, både således, at det samme stedsmål ydes av gårde med forskellig landgilde, og at gårde med samme landgilde ydede forskelligt stedsmål. Nogle grelle eksempler skal fremdrages: 1626 gav een gård på 3 td. hk. 8 og en anden 18 rdl. i stedsmål, een på 11 gav 20, en anden 38 rdl., og av to gårde på 12 td. gav een 34, en anden 68 rdl. 1627 svingede stedsmålet for gårde på 8 td. mellem 14 og 50 rdl. og for gårde på 10 td. mellem 18 og 38 rdl. 1637 stedtes een gård på 11 td. for 30 og een på 13 for 60 rdl. Selv 1639, da der er en nogenlunde jævn stigning for stedsmål i forhold til landgilde, ydedes der for gårde på 5 td. både 15 og 25 rdl. 1642 svingede stedsmålet for 4 tdr.s gårde mellem 12 og 25 og for 8 tdr.s gårde mellem 10 og 50 rdl. 1653 stedtes brug på 9 td. for mellem 8 og 30 rdl. 1655 var stedsmålet for en gård på 6 td. 20 rdl., men for en på 7 kun 10, og både for en gård på 8 og for en på 15 var indfæstningen 30 rdl. 1657 kostede det 10 rdl. at stede både en gård på 2 og en på 10 td.

Når udsvingene var så store i fredelige år, kan det ikke undre, at variationerne var endnu større i de av krigene prægede år, hvor hele stedsmålsniveauet naturligt nok lå lavt. 1630 varierede stedsmålet for gårde på 7 td. mellem 3 og 16 rdl., for gårde på 9 td. mellem 2 og 6, for gårde på 12 td. mellem 4 og 10 rdl., og det ser ejendommeligt ud, at, mens en gård på 16 td. fæstedes for 2 rdl., var stedsmålet for en på 22 ikke mindre end 90 rdl. Året efter svingede stedsmålet for 11 tdr.s gårde fra 2 til 5 rdl., og mens en gård på 2 td. stedtes for 10 rdl., blev en på 13 fæstet bort uden

stedsmål. 1633 varierede stedsmålet for de 3 tdr.s gårde mellem 4 og 20 rdl. og for de 5 tdr.s mellem 2 og 20. Efter Torstenssonkrigen kostede det fra 10 rdl. til det dobbelte at stede en gård på 5 td., og efter misvæxten var det i 1651 muligt at få en gård på 2 td. for 3 rdl., men det kunne også koste 10, og mens en gård på 11 td. stedtes for 17, var indfæstningen for en på 12 td. kun 4 rdl.

Selv om de her uddragne eksempler er særlig grelle, viser et blik på tabellen, at der hvert år er meget betydelige udsving, så det er umuligt at konstatere forholdet mellem stedsmål og landgilde udover, at indfæstningen som regel har været noget mindre for de små end for de store gårde. Dette tilsyneladende helt urimelige kan sikkert kun forklares derved, at stedsmålene for de enkelte gårde er blevet fastsat efter to ting: gårdens tilstand og den pågældende fæsters betalingsevne. Til gårdens »tilstand« må vel også regnes, om den nye fæster fik den opladt eller den var fæsteledig, om han var beslægtet med den tidligere fæster, eller om han skulle gifte sig med enken, men disse forhold er så mangeartede og så dårligt oplyst ved mange av fæsterskifterne, at det ikke er muligt at skaffe sig et samlet overblik over det. En del oplysninger kan man få ved at efterse de enkelte fæsterskifter i bilag C's meddelelser om fæsterne, og man kan i en del tilfælde se, om gården har været fæsteledig, »øde«, eller om den nye fæster har skullet sætte nye bygninger på den, men da der ikke findes syn på gårdene, er det ret sparsomt, hvad der kan oplyses. Med hensyn til fæsternes betalingsevne kan man blot se, at stedsmålene er meget lave i de av krig og krise prægede år, hvor man kan formode, at de nye fæstere ikke har haft penge til høje indfæstninger, men netop i disse år har gårdene formodentlig været i slet tilstand, så det er umuligt at udrede de enkelte faktorerens betydning. Som påvist s. 35 f. er der ingen mulighed for at påvise nogen forbindelse mellem kornprisernes og stedsmålenes højde. Hovedindtrykket er her som ovenfor, at stedsmålenes størrelse svinger fra gård til gård, men kun i ringe grad fra år til år, bortset fra de av krig eller krise prægede tidspunkter.

Imidlertid havde krig og krise også en anden følge, der bedre kan ses, når man tager hele materialet av fæsterskifter for sig. I den følgende tabel er medtaget alle de fæsterskifter, der lader sig konstatere ved hjælp av stedsmålsregistre eller derved, at der forekommer nye fæsternavne i jordebogen. Det er et minimumstal, fordi der i de år, hvorfra der ikke foreligger ordentlige oplysninger, d. v. s. 1606—09. og krigsårene, godt kan have siddet fæstere i en kort tid, uden at det har sat sig spor i den følgende tid, og nogle fæstere, der ikke har kunnet tidsfæstes, har måttet udelades, men dette drejer sig kun om en 5—6 stykker. Da enkerne sad på gården uden nyt stedsmål, således at de blot fortsatte mandens fæstemål, er de ikke regnet for nye fæstere. Fæsterskiftet er sat under det år, hvor en ny fæster tidligst lader sig konstatere, men dette år er ikke nøjagtigt, især må det store antal nye fæstere i 1610 opfattes som udtryk for fæsterskifterne i dette og de fire foregående år. Medtaget er alle selvstændige brug, også kirketjernerne, men ikke fæsterskifter på kirkejorder, der vistnok altid blev drevet sammen med en gård, ikke møllerne og ikke et par små ejendomme, der dreves i forening av flere bønder, som i forvejen havde andre brug.

Derimod er medtaget fæsterskifter på begge dele av de gårde, der dreves av to bønder.

Gennemsnitlig foregik der på gårdene ca. 10 fæsterskifter om året og på hver gård ca. 2,6 fæsterskifter i hele perioden, mens der på det langt ringere antal huse foregik ca. 4 om året og ca. 2,9 på hvert hus, således at forholdene på gårdene var noget stabilere end på husene. Særlig faste synes forholdene at have været på Hjarnø, formentlig blandt andet fordi øen ikke blev berørt av de store krige. På dens ti brug foregik i det hele kun 15 fæsterskifter, altså $1\frac{1}{2}$ per gård, modsat hele gennemsnittets 2,6, og herav var endda de 5 på een gård, så de øvrige brug kun skiftede fæster een gang i perioden. Een bonde kan her konstateres 1606—46, og måske sad han der længere, og en anden sad på sin gård i al fald 1604 til 1656, da hans enke oplod den halve gård til en søn. Også på et andet område var forholdene »stabile«, idet kun to bønder på øen måtte betale en bøde, nemlig for lejemål i 1611 og i 1619.

Nogle av de store udsving i antallet av fæsterskifter lader sig ikke forklare. Hverken de relativt store tal fra 1605, 1614, 1621, 1626, 1637, 1642 eller manglen på fæsterskifter i 1623, eller det ene i 1620, og 1647 kan der gives nogen særlig grund for, dog var skatterne høje i 1614 og 1626. Derimod kan de store tal for 1630—32, 1645 og 1661 forklares som følger av krigen, dels derved at bønder kan være dræbt, døde av sygdom eller have måttet gå fra gårdene, dels derved at den normale fæstledighed har hobet sig op, fordi lenet ikke under krigene har kunnet stede gårdene bort. De bønder, der sad på gårdene i 1605, er ikke regnet som nye fæstere, derimod er medtaget de fæstere, der stedte i 1661. Når 1650—51 har et forholdsvis stort antal nyfæstninger, skyldes det formentlig misvæksten i 1650. På husene synes krigene ikke at have sat mærkbare spor i form av nye fæstere, men her er tallene særlig usikre, da det kan være vanskeligt at identificere de enkelte huse, og her er vistnok foregået et væsentlig større antal fæsterskifter, som ikke kan fastslås med sikkerhed, end på gårdene.

1605.....	gårde 15	huse 4	1626.....	gårde 26	huse 10
1610.....	— 33	— 10	1627.....	— 14	— 5
1611.....	— 9	— 2	1630.....	— 33	— 8
1612.....	— 9	— ..	1631.....	— 18	— 1
1613.....	— 7	— 2	1632.....	— 19	— 4
1614.....	— 24	— 2	1633.....	— 4	— 2
1615.....	— 5	— 4	1634.....	— 8	— 2
1616.....	— 17	— 7	1635.....	— 9	— 1
1617.....	— 5	— 13	1636.....	— 14	— 9
1618.....	— 13	— 8	1637.....	— 20	— 13
1619.....	— 15	— 7	1638.....	— 7	— 3
1620.....	— 1	— 1	1639.....	— 9	— 6
1621.....	— 17	— 6	1640.....	— 6	— 1
1622.....	— 8	— 6	1641.....	— 7	— 3
1623.....	— ..	— ..	1642.....	— 18	— 6
1624.....	— 6	— 2	1643.....	— 15	— 14
1625.....	— 8	— 5	1645.....	— 21	— 6

1646.....	gårde	6	huse	4	1653.....	gårde	16	huse	5
1647.....	—	1	—	..	1654.....	—	6	—	3
1648.....	—	2	—	1	1655.....	—	11	—	..
1649.....	—	7	—	1	1656.....	—	9	—	4
1650.....	—	18	—	..	1657.....	—	11	—	3
1651.....	—	13	—	4	1658.....	—	..	—	1
1652.....	—	7	—	4	1661.....	—	30 ¹	—	9
							— 579		— 212

På de jordegne gårde var forholdene noget mindre omskiftelige end på fæstegodset. Går man ud fra de 70 jordegne gårde, som fandtes på lenet 1604, skiftede 3,6 av dem besidder om året, og gennem hele perioden foregik der ca. 2 ejerskifter på hver gård. Da tallene er så små, 148 skifter på de 70 gårde, har fordelingen av dem på de enkelte år næppe nogen interesse, så de er her ikke medtaget i tabelform.

Hvor meget en slægt kunne sætte ind på at bevare en jordegne gård, får man et indtryk av ved at følge en gård i Vinten på ca. 12 td. hk. Her var 1604 to bønder, men den ene døde snart, og den anden fik 1605 en bøde på to ørter havre for at have brugt en andens hest. Den næste ejer blev, uvist hvorfor, svoret fredløs 1614, og hans halve boslod, 47¹/₂ dl. + kornet, tilfaldt kongen. Den næste ejer var hans enke, der sad her i syv år med fire umyndige børn, til hun 13. september 1624 indebrændte på gården. Det efterfølgende ægtepar satte deres hele formue til på at genrejse gården, men så brændte den igen 1630, og da deres søn overtog den, led han 1645 påny stor skade ved ildebrand. Trods alle disse genvordigheder — og så havde den nævnte enke endda 1616 måttet bøde en ox for sin løse mund — forblev gården i bonde-eje (se bilag C nr. 183). Denne selvejerbondeslægts sejge fastholden ved gården tyder på, at den, skønt selvejet ikke betød nogen økonomisk fordel, har følt sig knyttet til netop denne jord, og noget lignende kan have gjort sig gældende ved de mange opladelser av fæstegårdene. Det har nok været en fordel for en fæster, at han overtog en gård, som han fra barnsben kendte ud og ind, og hvis drift han derfor forstod til bunds, men driftsformen har været så ensartet i samme by eller på samme egn, at dette forhold ikke kan have været avgørende. Snarere må man antage en vis følelsesbetonet tilknytning til gården og ønsket om at skaffe den far eller mor, der oplod gården, bedre livsvilkår. På dette område kan intet bevises, men da det for manges vedkommende har ligget inden for mulighedernes grænse at komme til at overtage en gård, der var bedre end fædrenegården, har man vist lov til at antage, at også imponderabilia har spillet ind, når en mand fæstede sin slægts gård.

Det kan ikke av lensregnskaberne ses, hvordan det er foregået, når en bonde tiltrådte sit fæste, men i regnskabet for 1636 står om en bonde, at han blev »indskrevet i jordebogen i sin avdøde fars sted«, uden at det dog kan ses av jordebogen for 1637, og om en jordegne bonde siges i stedsmålsregistret, at han skulle indskrives

¹ Her er ikke medtaget 6 fæsterskifter, der vides at være foregået på gårdene i 1661, da de ikke kan henføres til bestemte gårde, fordi de pågældende gårde må have skiftet fæstere under krigen. Stedsmålene var her to gange 1 rdl., tre gange 2 og een gang 4 rdl.

i jordebogen at stå for gården, så formentlig har ridefogeden normalt skrevet den nye fæster eller selvejer ind i jordebogen.

I almindelighed er steds målet blevet betalt ved fæstetiltrædelsen, og i en række tilfælde har steds målsregistret datoen for betalingen, men een gang blev et stort steds mål i penge betalt i to rater med et års mellemrum, og i 1621 blev nogle sagesfalds- og steds målsøxne, i alt 7, betalt ca. et halvt år efter fæstetiltrædelsen eller dommen. Så længe steds mål og husbondhold endnu delvis blev ydet i naturalier, d. v. s. indtil 1624, kunne lenet, være interesseret i at få øxnene, når de var fedet og derfor være villig til at give respit med betalingen, men efter at pengeøkonomien havde sejret på dette område, var lensmanden blot interesseret i at få beløbet ind, og der er intet tilfælde, hvor en fæster har mistet sin gård, fordi han ikke har kunnet betale steds målet.

IV. Udsæd og landgilde.

I 1625 indsendte lensmændene på de jyske len efter en kgl. ordre av $\frac{3}{8}$ 1624 fortegnelser over, hvad kronens bønder kunne udså til deres gårde, men den fra Stiernholm indkomne liste er yderst utilfredsstillende, idet udsæden kun oplyses for 61 fæsteres og kirketjeneres vedkommende og for 8 jordegne bønder. Gårdene er spredt over alle tre herreder og alle størrelser av gårde, så materialet er for så vidt repræsentativt, men hvorfor der findes oplysninger om udsæden på netop disse gårde og kun fra dem, kan ikke oplyses. Fra andre len er materialet større, og oplysningerne fra Stiernholm må på grund av deres spinkelhed anvendes med varsomhed.

For at forsøge at finde ud av, om der er et fast eller dog nogenlunde regelmæssigt forhold mellem udsæd og landgilde, er i den følgende tabel de to faktorer sat i forbindelse med hinanden, idet landgilden er angivet som $\%$ av udsæden. Som landgilde er regnet alle de på den pågældende gård hvilende faste byrder, uanset om de i jordebogen er kaldt landgilde eller gæsteri, og for kirketjenernes vedkommende er medtaget både avgiften til kronen og den til kirke og præst, for så vidt den kendes. Udsæden er omregnet til hk. og omfatter både den egentlige udsæd og værdien i hk. av det avlede hø. Første kolonne angiver antallet av gårde, anden landgilden som $\%$ av udsæden.

1	5 %	1	44 %	1	54 %	3	64 %	1	75 %	1	104 %
1	16 -	1	45 -	1	55 -	1	65 -	1	79 -	1	117 -
1	18 -	1	46 -	1	57 -	1	66 -	1	80 -	1	122 -
1	27 -	1	49 -	1	59 -	4	67 -	3	82 -	2	123 -
1	30 -	1	50 -	1	60 -	1	68 -	1	83 -	1	134 -
1	32 -	1	51 -	3	61 -	1	69 -	1	90 -	1	153 -
1	41 -	3	52 -	1	62 -	1	70 -	1	91 -	1	176 -
1	43 -	2	53 -	2	63 -	1	73 -	1	96 -		

Det mest iøjnefaldende ved listen er dens overordentlige uensartethed. Hvorfor en lille gård, der kunne udså både rug, byg, havre og boghvede og desuden havde høavl, kun skulle yde en landgilde i grot, havre og lysegarn, der svarer til 5 % av udsæden (bilag C nr. 33), kan ikke forklares, lige så lidt som grunden til, at en kirketjener, der havde en lille udsæd av rug, byg og havre, skulle yde en landgilde til len og kirke i form av penge, svin, korn og hestegæsteri, der avløstes til malt, på 176 % av udsæden. Denne usandsynligt høje landgilde kan ikke forklares derved, at den pågældende fæster (bilag C nr. 354) har været håndværker, for han anføres ikke med noget håndværkernavn, som andre husmænd eller brugere av småejendomme ellers undertiden gør, og det synes ikke at have voldt fæsteren vanskelighed at yde den, for bruget havde een fæster 1604—30. Det er vel dog sandsynligt, at han, ligesom andre fæstere med meget høj landgilde, kan have haft særlige indtægter av håndværk og fiskeri eller andet, der ikke kan ses av jordebog eller udsædslisten, men herom kan man kun gætte, da kilderne intet viser derom. Selv om man ser bort fra disse uforklarlige urimeligheder, er der forskelligheder nok, idet den i forhold til udsæden største landgilde er ca. 10 gange så stor som den mindste. Også andetstedsfra kender man store udsving i forholdet mellem udsæd og landgilde, men det forhold, man stræbte efter ved nyansættelse av landgilde, synes at have været, at landgilden skulle være det halve av den årlige udsæd. 18 av de her behandlede 61 gårde har da også en landgilde, der ligger omkring halvdelen, d. v. s. mellem 40 og 60 % av udsæden, og 18 ligger på mellem 60 og 70 %. Der kan dog næppe være tvivl om, at landgilden havde en tendens til at komme op over den tilstræbte halvdel. Kun 6 gårde ydede under 33 %, men ikke mindre end 22 over 67 % av udsæden. Denne meget høje landgilde kunne ikke altid ydes, selv om forbavsende mange av de højt ansatte gårde tilsyneladende uden vanskelighed har kunnet holdes besat igennem hele perioden. Av de her nævnte gårde har sex fået nedsat deres landgilde, og de hører da også alle til de højt ansatte. Det drejer sig om følgende:

1636	nedsattes	landgilden	for en gård	fra	82	til	70 %	av udsæden
—	—	—	—	—	122	—	73	—
—	—	—	—	—	123	—	73	—
1638	—	—	—	—	70	—	33	—
1640	—	—	—	—	103	—	46	—
—	—	—	—	—	134	—	56	—

Herved nærmede landgilden sig den halve udsæd, der må siges at være nået så nogenlunde i de to sidste tilfælde, mens gården i 1638 har fået en endnu kraftigere nedsættelse. Av de fire gårde, der efter de hernævnte nedsættelser endnu ydede over udsæden i landgilde, var der kun een (bilag C nr. 242), der synes præget av sin høje landgilde — 153 % —, idet den 1604—57 havde 12 forskellige fæstere, hvorav een fik gården uden stedsmål p. g. a. forarmelse, men helt avskrækkende kan forholdene her ikke have været, for fire av fæsterskifterne foregik ved opladelse.

Når landgilden varierede så stærkt i forhold til udsæden, kunne man tænke sig, at det skyldtes, at gamle gæsteriavgifter og avløsning for hoveri var gået i glemme-

bogen som sådanne og var opfattet som ren landgilde, og der er nogen forskel på forholdene på de gårde, der ydede persiller, der kaldtes gæsteri, og på gårde uden en sådan ydelse, idet den første gruppes gennemsnit er 51 $\%$, mens den andens er 70 $\%$, så her er formentlig noget af forklaringen på forskellen, når man tager alle gårde under ett i hver gruppe, men dog er der inden for hver gruppe også så store udsving, at forklaringen ikke kan være den eneste. Således har gruppen av gårde, der ikke ydede gæsteri, en forskel på 5 til 153 $\%$ og gruppen med gæsteri en svingning mellem 16 og 176 $\%$. Andre faktorer, der nu ikke kan oplyses, må have haft indflydelse. Kun ved een av de her behandlede gårde (bilag C nr. 334) opføres en hoveriavløsning, og dennes landgilde var 79 $\%$ av udsæden, men da den også ydede gæsteri og er enestående, kan den næppe bruges til løsning av problemet.

På de jordegne gårde er forholdet mellem udsæd og avgift til lenet væsentlig anderledes, idet avgiften her kun betegnede en mindre del av gårdenes avkastning, der også omfattede bondeskylden. Tallene ser, opstillet på samme måde som ovenfor, således ud:

1.....	18 $\%$	1.....	48 $\%$
2.....	19 -	1.....	59 -
1.....	21 -	1.....	69 -
1.....	34 -		

Den gennemsnitlige »landgilde« svarer på disse otte gårde til 36 $\%$ av udsæden, mens den på fæsteres og kirketjeneres gårde var 68 $\%$, hvorefter værdien av bondeskylden her på lenet skulle svare til den avgift, der ydedes kronen, men i de få tilfælde, der nævnes ovenfor s. 21 f., hvor kronen erhvervede bondeskylden, var denne væsentlig mindre. Antallet av gårde, hvormed der kan anstilles beregninger, er dog nok for lille til, at man med sikkerhed kan bygge noget derpå. Da bondeskylden kun kendes fra de ovennævnte få gårde, hvor kronen erhvervede den, lader dens størrelse sig ikke oplyse for alle de jordegne gårdes vedkommende på dette len, men forholdet mellem avgiftens størrelse på de nævnte otte gårde i forhold til udsæden sammenlignet med landgildens og udsædens størrelse på fæstegodset tyder på, at bonden selv har ejet ca. halvdelen av sin gårds avkastning¹.

V. Hoveriet

Hoveriet omtales meget lidt, og dets omfang kan ikke udregnes.

Antallet af ugedagstjenere kan nogenlunde fastslås efter skattemisterne, men ikke med absolut sikkerhed, fordi visse skattemister kun har de ydende bønder, men ikke angiver, hvem der har været fritaget for den pågældende skat. 1602—20 var to jord-

¹ Spørgsmålet om landgildens forhold til udsæden vil kun kunne løses ved en omfattende undersøgelse av forholdene på de andre jyske len i 1625, men nogle stikprøver fra Koldinghus len viser nogenlunde de samme forhold som på Stiernholm. Således svingede landgilden i Tørrild herred mellem 28 og 124 $\%$ av udsæden og i Nørvang herred mellem 24 og 184 $\%$.

egne bønder ugedagstjenere, derefter perioden ud kun een, en bonde i Hatting med en ret lille gård på ca. $6\frac{1}{2}$ td. (bilag C nr. 31). De hele gårde, der var ugedagstjenere, var i 1602 23, 1603—18 25, 1620—22 24, 1623—27 26, 1630—34 23 og så resten av perioden 15 gårde. Gruppen halve gårde og inderster både med og uden avl varierede meget stærkt i tiden op til 1637, hvor tallet svingede mellem 4 og 24, og forklaringen herpå må vistnok være, at disse ugedagstjenere undertiden er blevet sat ind i en av de andre grupper av skatteydere, der ydede efter den samme skattesats, som disse skulle. 1638—52 var tallet fast 14 og derpå 1653—56 15 halve gårde. Kun een gang kan det med sikkerhed konstateres, at en ugedagsbonde er blevet fritaget for skat p. g. a. armod, nemlig en halv gård i 1652, men ellers har ugedagsbønderne været ved magt, så de kunne yde deres skatter.

Årsagen til den stærke nedgang i ugedagstjenerne i 1635¹ kan ikke findes, men fra dette tidspunkt var alle Hatting og Eriknavr byers bønder ugedagstjenere. Hatting var den landsby, der lå nærmest hovedgården — ca. $4\frac{1}{2}$ km borte —, mens der til Eriknavr var en 6—7 km, og de var de eneste byer i sognet. Ugedagstjenerne skulle normalt bo i hovedgårdens sogn, men man har dog så mange eksempler på, at udensogns bønder har været ugedagstjenere, at det godt kan tænkes, at bønder fx. i Torsted sogn kan have gjort ugedagstjeneste før 1635, da der var så mange flere ugedagstjenere, men det må også have været tilfældet efter 1635, fordi de to landsbyer ikke tilsammen har 15 hele og 14 halve gårde. Grænsen mellem hele og halve gårde er stærkt flydende, men en gård under 6 td. hk. har dog næppe kunnet regnes for en hel gård. I Eriknavr var 4 hele gårde, endda meget store, og i Hatting var 9 gårde med over 6 td. og 12 brug med fra knap 5 til knap 1 td. hk., foruden 9 huse uden jord. Der er dog den mulighed, at skatteansættelsen har været så hård, at nogle av de halve gårde er regnet for hele og nogle husmænd for inderster, så man derved har nået de 15 + 14 ugedagsmænd, men efter praxis ved skatteansættelsen, hvor man undertiden reducerede en hel gård til en halv, er det næppe sandsynligt, så lenet må have haft nogle ugedagsfolk uden for sognet, uden at det nu kan påvises hvor. Med sikkerhed kan det dog siges, at i al fald nogle af husmændene i Hatting var ugedagsmænd. Hvor omfattende ugedagstjenernes hoveri var, kan ikke ses.

Hoveri ydedes også av andre end ugedagstjenerne, og her kan man få nogle få og spredte oplysninger om omfanget, men de er for få til, at man kan danne sig noget sikkert skøn om, hvor mange udensogns bønder, der gjorde hoveri, eller hvor meget de måtte yde.

I følge et missive af $21/4$ 1624 til en række lensmænd, deriblandt TØNNE FRIIS, skulle disse til udførelse av langægter og ugedagsarbejde udtage bønder fra de nærmest hovedgården liggende landsbyer og av de øvrige tage en hoveriavløsning på 1 rdl. per pd. landgilde, men denne ordning ses ikke at være blevet gennemført på Stiern-

¹ Denne nedgang i 1635 i de hele ugedagsgårdmænds antal synes at være et lokalt fænomen, for på Skanderborg len svingede disses tal i tiden 1627—42 kun mellem 42 og 43, på Koldinghus 1631—41 mellem 25 og 27, og på Århusgård var det fast 31 i tiden 1626—41. Derimod svingede antallet av ugedagsinderster stærkt på Skanderborg — 45 til 11 — og på Koldinghus — 1 til 13. På Århusgård mangler helt ugedagsinderster, og tallene fra Riberhus lader sig ikke bruge på grund av materialets art.

holm len. Var den det, skulle der nemlig i regnskabet ligge lister over hoveriavløsningen, og sådanne findes ikke, eller også skulle der foreligge kvitteringer for de til rentekamret betalte penge for avløsningen, og sådanne findes heller ikke, lige så lidt som betaling for avløsning findes i regnskaberne. Det er muligt, at ordningen er forsøgt gennemført, for den skulle efter missive af $\frac{3}{8}$ s. å. revideres af kommissarier, og de kan være kommet til det resultat, at der ikke kunne ydes hoveriavløsning av lenets fjærnereboende bønder, men det må anses for usandsynligt, da der intet spor findes av kommissariernes virksomhed på lenet. Den eneste hoveriavløsning av betydning, som findes på lenet, er den her nedenfor omtalte avløsning for de med militær belagte gårde. En virkelig redegørelse for hoveriets omfang på Stiernholm lader sig ikke foretage med det forhåndenværende materiale, og den eneste gennemførte avløsning, hvis omfang kendes uden for soldatergårdene, tyder på en langt ringere sats end den i ovennævnte missive foreslåede.

Da hoveriet normalt stod i et vist forhold til gårdenes hk., har det en vis interesse, at en gård på 10 td. 6 skp. hk. i 1604—11 årligt avløste sit hoveri med 1 mk. Hvis denne gård kan betragtes som norm, må hoveriet da have været av meget beskedent omfang. De jordegne bønder ydede også hoveri, hvad der fremgår klart av et tingsvidne fra $\frac{11}{3}$ 1633 om, at Knud Jensen, der ikke var fæster, men som ejede en gård i Spettrup uden for Hatting sogn, sammen med en anden (se bilag C nr. 134) $\frac{20}{8}$ 1632 var i sin husbonds arbejde at rive hø på Bygholm mark, da hans gård brændte, men det kan også ses ad en anden vej. I 1638 udlagdes 8 jordegne gårde til brug for officerer og underofficerer, og fra 1648 avløste de deres landgilde med penge og betalte desuden hver 4 rdl. i arbejdspenge og 2 i kammerpenge, hvilket sidste formentlig må betyde en avløsning av indkvarteringen. De 4 rdl. arbejdspenge må være avløsning for hoveri, og enten har jordegne ydet mere hoveri end fæsterne, hvad man må anse for usandsynligt, eller hoveriet er steget ganske betydeligt siden 1611. Hvor mange dages hoveri, dette svarer til, kan vanskeligt avgøres, men en ikke-faglært arbejder fik i 1621 og 1626 16 sk. om dagen på egen kost, og går man ud fra dette tal, skulle de jordegne gøre ca. 24 gangdage om året.

I 1619 søgte nogle bønder kongen om at måtte yde hoveriavløsning, men desværre er deres ansøgning ikke bevaret, hvorimod et brudstykke av ERNST NORMANS erklæring i sagen findes. Han indstillede, at bønderne avløste ægt og arbejde med 6 rdl. av en »fuld redzels gård« og 3 av et bol eller en halvgård. Går man ud fra de samme tal som ved de jordegne gårde, skulle det svare til ca. 36 gangdage per helgård, altså 50 % mere end de jordegne. Det kan ikke ses, hvilke bønder der er tale om, og noget kongebrev er ikke udfærdiget i sagen, så ret meget kan der ikke bygges på den.

Bønderne i Bjærges herred søgte 27. november 1626 kongen om fritagelse for de pålagte dagværkspenge, da de gjorde ægt og arbejde, men der findes intet kongebrev i sagen, så kongen har formentlig ikke ment at kunne blande sig i forholdet mellem lensmanden JENS HØEG og lenets bønder på dette punkt, da hoveriet var en del av lensmandens indtægt. Er bøndernes fremstilling rigtig, foreligger der et utvivlsomt

overgreb, men sagen lader sig ikke oplyse, da en hoveriavløsning som tilfaldende lensmanden næppe skulle findes i regnskabet.

Hoveriets fordeling i overensstemmelse med gårdenes størrelse fremgår af den regulering av jord, landgilde og hoveri, der 1618 foregik med to gårde i Bottrup. Her havde een bonde 4 ottinger jord, en anden 2, men begge gjorde fuldt hoveri, hvad den sidste ikke formåede. Efter lensmandens indstilling bifaldt kongen, at der på tinge blev opnævnt dannemænd, der skulle dele de 6 ottinger lige mellem dem, hvorefter de begge skulle gøre ægt og arbejde og yde anden tynge for en halvgård (kgbr. $\frac{7}{5}$ 1618). (Se bilag C nr. 92 og 93.)

Om hoveriets former ved man ligeledes meget lidt. Det almindeligste har været landbrugsarbejde på hovedgården, hvis drift var en del av lensmandens indtægt, men desuden har bønderne udført en væsentlig del av arbejdet ved de store svine-slagtninger, som kronen i nogle år (se kap. XII, s. 118 f.) avholdt på Stiernholm, selv om der ved disse også brugtes lejet arbejdskraft. I 1604 skulle alle bønder på lenet undtagen adelens arvetjenere køre et læs tømmer fra Silkeborg len til Horsens (kgbr. $\frac{29}{11}$ 1604), og 1616 skulle lensmanden skaffe hertug CHRISTIAN AV BRUNSVIG fri befordring med heste og vogne gennem lenet (kgbr. $\frac{22}{9}$ 1616). Dette sidste må, siden det krævede et særligt kongebrev, have været noget ekstraordinært, da ægter ellers hørte med til den ordinære hoveribyrd, idet der ved fritagelserne altid tales om ægt og arbejde.

Hovspind var en særlig form for hoveri, der første gang ses at være brugt i 1618. Kongen udleverede hamp og hør, der så blev spundet av bønderne eller vel deres koner. 1618 skulle lensmanden lade $4\frac{1}{2}$ lispd. 7 skålpd. hamp og $9\frac{1}{2}$ lispd. 6 skålpd. hør hente på Koldinghus, men det må formentlig da have været noget nyt, for 1621 $\frac{9}{5}$ udstedtes et kongebrev med udførlig instruktion. Da skulle lensmanden på Koldinghus lade hente 3 lispd. hamp, 6 lispd. hør og uddele det til de bønder, der forstod sig på at spinde. Bondekvindeerne skulle hegle det på slottet, og det skulle fordeles sådan, at de mest formuende fik det bedste råstof, der skulle bearbejdes efter et tidligere tilsendt mønster. Garnet skulle modtages på slottet og der sydes og så sendes til Kolding, og lensmanden skulle sørge for at undgå spild. Det følgende år — kgbr. $\frac{25}{11}$ 1622 — udgik en befaling av lignende art, dog skulle garnet sendes til Børnehuset, og kongen bemærkede udtrykkelig, at han dette år sendte mindre end før for at undgå dårlig behandling¹. Man må antage, at det hele er et led i Christian IV.s merkantilistiske bestræbelser for at skabe en tekstilindustri, men der kom intet ud derav, idet bønderne efter kongebrev $\frac{18}{9}$ 1623 gik over til at avløse hovspindet med penge efter en fast taxt 4 sk. per helgård og 2 sk. per halvgård. De derved indkomne beløb var følgende:

1624.....	8 rdl.	14 sk.	1633.....	7 rdl.	48 sk.
1625.....	8	— 14	1634.....	7	— 48
1626.....	8	— 88	1635.....	7	— 48
1627.....	8	— 88	1636.....	7	— 44
1632.....	22	— 72	1637.....	7	— 44

¹ I 1620 leverede lenet ca. $8\frac{1}{2}$ lpd. hørgarn og ca. $4\frac{1}{2}$ lpd. hampegarn til tugthuset. (Rentekamrets tegnebog 1614—20.)

1638.....	7 rdl.	44 sk.	1651.....	7 rdl.	6 sk.
1639.....	7 -	44 -	1652.....	7 -	10 -
1640.....	7 -	44 -	1653.....	7 -	10 -
1641.....	7 -	44 -	1654.....	7 -	10 -
1642.....	7 -	44 -	1655.....	6 -	70 -
1649.....	7 -	48 -	1656.....	6 -	82 -
1650.....	7 -	6 -	1657.....	6 -	82 -

Det høje tal fra 1632 skyldes blot, at avløsningen er for tre år. De manglende år skyldes dels huller i regnskabet, dels at bønderne i krigsårene ikke har kunnet yde nogen avløsning, mens de mindre svingninger i tallene skyldes enkelte fæsternes eller gårdes særlige forhold som fritagelser, at gården har været øde e. l. Ganske vist genindførte kongen $\frac{20}{8}$ 1646 på Sjælland, at bønderne skulle spinde hør og blålgarn, men det gjaldt ikke bønderne i det øvrige land, så i virkeligheden var det blot blevet til en lille, nogenlunde fast skat, og textilindustrien blev ikke ophjulpet ad denne vej, således som det oprindeligt havde været meningen.

Fritagelse for hoveri fulgte undertiden med fritagelse for landgilde og vil senere blive omtalt ligesom herredsfogedernes fritagelser (kap. VII), men en enkelt gang nævnes en særlig fritagelse, idet borgmesteren i HORSSENS JØRGEN SKRIVER 1626 (kgbr. $\frac{1}{4}$ 1626) blev fri for ægt og arbejde av sin jordegne gård i Nim herred, hvorav der hidtil var ydet hoveri. Sandemændene i Nim herred søgte 1621 om fritagelse for hoveri, således som sandemændene havde det andetsteds, men da kongen kunne se, at det ville falde de andre bønder besværligt, hvis disse fritoges, og da de sjældent gjorde tov, skulde de blot, når de gjorde tov, fritages i ca. en måned. Hvis sandemændene i Hatting herred ikke før havde fået fritagelse, i hvilket tilfælde det skulle have sit forblivende herved, og nu søgte derom, skulle der med dem forholdes på samme måde (kgbr. $\frac{24}{12}$ 1621). Om Hatting herreds sandemænds forhold kan intet oplyses, derimod havde sandemændene i Bjærgø herred fået fritagelse for ægt og arbejde indtil videre (kgbr. $\frac{5}{1}$ 1620) og det er vel deres eksempel, der har smittet, til Nim herred, men de øvrige bønder i Bjærgø herred var utilfredse med, at deres hovbyrde derved forøgedes, og de klagede til kongen og erklærede, at de ikke kunne bære deres hoveri, medmindre sandemændene, som i nogen tid havde været fri derfor, igen kunne komme til at hjælpe dem. Deres klage sendtes TØNNE FRIIS til erklæring, men sandemændenes stilling ses ikke at være blevet ændret principielt (kgbr. $\frac{23-27}{4}$ 1632). På den anden side blev deres privilegium åbenbart ikke fuldt ud respekteret, for $\frac{31}{3}$ 1631 fik tre av herredets sandemænd en særlig fritagelse for hoveri. Det normale synes iøvrigt at have været, at sandemænd helt fritoges for ægt og arbejde (se K.Br. under »sandemænd«), men der findes et særligt kgbr. $\frac{31}{3}$ 1634, der fritog en sandemand i Bjærgø herred for ægt og arbejde.

Da lensmanden havde hoveriet som indtægt, var han interesseret i at udnytte det til bunds. Præsten i Løsning klagede 1641 over, at ægt og arbejde av et bol i Løsning og en gård i Korning hidtil havde været ydet til hans formænd, men nu havde lensmanden tiltaget sig det. Kongen udbad sig lensmandens erklæring, men sagens

avgørelse kendes ikke (kgbr. $18/9$ 1641). Hoveriet av lenets bønder synes iøvrigt ikke at have været tilstrækkeligt til hovedgårdens drift, for da Stiernholm var blevet erhvervet, fik lensmanden vel lov til at drive gårdens avl mod at svare rentekamret 50 rdl. av de til gården hørende jorder, men det skulle være på hans egen bekostning, da lenets bønder ikke kunne påtage sig også hoveriet hertil. ERNST NORMAN måtte ikke besvære bønderne med andet nyt hoveri end vedligeholdelsen av gærderne omkring løkker og tofter, hvad der dog altså var en hoveriforøgelse (kgbr. $18/2$ 1617). Da der i 1610 skulle udføres et større arbejde på lenet bl. a. med fundering og tilførsel av byggemateriale, formåede lenets bønder ikke alene at udføre dette, men en del skulle gøres av bønder på Åkær len (kgbr. $24/3$ 1610). Dette var i et normalt år, men da lenet synes særlig hårdt ramt av Kejserkrigen, fik bønderne i Vor herred under Skanderborg len ordre til at hjælpe de forarmede bønder på Stiernholm len med at drive avlen til ladegården i et år, så Stiernholms bønder kunne komme på fode. At denne foranstaltning formodedes at vække modvilje, kan ses av, at kongebrevet ($17/2$ 1630) indeholder en trusel om straf for de modvillige.

OLUF PARSBERG forsøgte i 1625 at forøge hoveriet, hvorfor bønderne klagede til kongen, der beordrede ham til at erklære sig om klagen og foreløbig ikke besvære bønderne med nyt arbejde, men afskaffe det, der måtte være pålagt udover det sædvanlige, så der ingen grund var til klage (kgbr. $21/5$ 1625). Dette var en klar støtte til bønderne, men på den anden side kunne kronen ikke finde sig i nægtelse av hoveri. Da den udvalgte prins havde erfaret, at lenets bønder på tilskyndelse av en bonde i Vor herred, altså på Skanderborg len, havde vist ulydighed mod lensmanden ved at nægte at udføre pligtig ægt og arbejde, befalede det under trusel om straf at gøre hoveri som av arild, når lensmanden tilsagde dem (kgbr. $20/6$ 1625). Samme dag fik lensmanden på Skanderborg ordre til at anholde urostifteren SØREN NIELSEN i Tåning (kgbr. s. d.), og OLUF PARSBERG fik besked om at lade de ulydige bønder tiltale og straffe (kgbr. s. d.). Det lykkedes åbenbart ikke lensmanden på Skanderborg at få fat i Søren Nielsen, for 7. juli fik OLUF PARSBERG ordre til at fange og fængsle ham for at undgå større ulydighed, og skulle han opholde sig på adeligt gods, skulle ejerne høre kongens ordre om ham og lensmanden fange ham med adelens vilje. Iøvrigt beskyldtes han i kongebrevet for at have »beskattet« Stiernholm lens bønder for deres klagemål til kancelliet, hvilket formentlig må betyde, at han har forfattet klageskriftet mod betaling. Nu lykkedes det at få fanget Søren Nielsen, der blev dømt i kongens nåde, hvorpå kongen beordrede ham henrettet, mens de bønder på lenet, der efter tingsvidne og dom havde vist sig uvillige over for kongebreve og lensmandens befaling, skulle straffes efter deres yderste formue (kgbr. $21/9$ 1625), men så galt gik det ikke, for 9. oktober meddelte prinsen OLUF PARSBERG, at han havde eftergivet bønderne sagesfaldet for deres oprørskhed, men han skulle tage en stræng forpligtelse av dem om, at de ikke fremtidig ville vise sig oprørske og modvillige, hvis de ikke ville straffes.

Man har vel lov herudfra at slutte, at når kongen har taget mildt på de oprørske bønder, skyldes det, at OLUF PARSBERG har bebyrdet dem med hoveri udover det

av arild ydede. Prinsens ordre er blevet fulgt, for der findes ikke i sagefaldsregistret nogen bøde for disse uroligheder.

Var bønderne svage i 1630, må de formodentlig være kommet til kræfter i 1655, da kongen $\frac{27}{10}$ beordrede dem til at hjælpe Koldinghus lens overbebyrdede bønder med at hente tømmer i Holmans herred og i Vejle og med at arbejde på »Staffbys« bro, og året efter (kgbr. $\frac{14}{4}$ 1656) lånte kongen ERIK KRUSE 30 vogne fra lenet til at køre hans gods fire mil fra Horsens på vej til hans gård Søndersthoved.

VI. Konverteret landgilde.

Landgilden ydedes for visse persillers vedkommende altid in natura, mens andre hyppigst eller altid blev avløst med penge. Hestegæsteriet blev aldrig ydet in natura, men regnedes altid for 3 skp. byg per hestegæsteri og leveredes i korn. Korn leveredes altid som korn, fordi det enten skulle bruges av kronen eller blev solgt til købmænd eller udlagt til kronens kreditorer. Til genanten hørte får, gæs og høns, som kun delvis kunne leveres gennem landgilden, så disse persiller blev aldrig avløst, mens ved kun blev avløst — med 12 sk. per læs — i to år 1640 og 1646, fordi det av bønderne leverede brænde ikke slog til ved slottets opvarmning.

Avløsningssummerne falder i to grupper; nogle var faste i hele den periode, hvori avløsningen fandt sted, mens andre varierede efter markedspriserne. Ved nogle av de sidste var avløsningssummen dog konstant over så lange perioder, at den ikke kan have afspejlet de faktiske markedspriser. Mens nogle varer blev avløst gennem hele perioden, begyndte avløsningen for en anden gruppe først i 1630, hvad der vist må tages som udtryk for en voxende pengeøkonomi.

I det følgende vil blive gjort rede for de enkelte varer, idet det dog må erindres, at der mangler regnskaber for 1606—09, 1611, 1647—48 og for krigsårene. Stærkt varierende var avløsningen på honning og smør, mens den for andre varer vel havde nogle svingninger, men overvejende havde stigende tendens.

Honning avløstes 1604—13 med 8 rdl. per td., 1614—15 med 10, 1622—26 med 8, 1630—34 med 10, 1635—42 med 12, 1646 med 16, 1649—53 med 12 og 1654—57 med 10 rdl. per td. Da disse avløsningspriser ikke fulgte den almindelige stigende tendens, betegner de formentlig i det store og hele de virkelige priser på honning. Sml. kap. XIV s. 148 f.

Smørret ønskede kronen vistnok helst at få in natura, for i 1653 hedder det udtrykkelig, at det kun var blevet avløst, fordi bønderne p. g. a. tørken ikke kunne levere smør, men det er dog blevet avløst i ca. halvdelen af tiden. Avløsningen har vistnok så nogenlunde afspejlet smørrets faktiske markedsværdi, og priserne var følgende: 1614—15 14 rdl. per td., 1618 do., 1619 16 rdl., 1620—22 og 1624 $13\frac{1}{3}$ rdl., 1625 $17\frac{1}{3}$ rdl., 1626 $18\frac{2}{3}$ rdl., 1627 16 rdl., 1632 $18\frac{2}{3}$ rdl., 1633 20 rdl., 1638—39 16 rdl., 1646 18 rdl., 1649—52 16 rdl., 1654 $14\frac{1}{2}$ rdl., 1655—56 14 rdl., 1657 16 rdl.

Fedekøer og fedegalte avløstes hele perioden med henholdsvis 4 og 3 rdl. per styk, og brændsvin avløstes 1604—13 med 3 mk., derefter perioden ud med 1 rdl., dog avløstes ikke alle svinene, idet kronen i visse år, når der var olden, eller når der foretoges store slagtninger på ladegården, søgte at få så mange svin som muligt fra bønderne.

De få tilfælde, hvor bønderne skulle yde fodring av øxne eller nød, blev altid avløst. 1604—17 avløstes øxnefodringen med 6 rnk., 1618—24 med $1\frac{1}{2}$ rdl., 1625—27 igen med 6 rnk., 1630—32 med een og derefter perioden ud med 2 rdl. For nødfodringen ydedes 1604—15 3 mk., og derefter hele tiden 1 rdl, idet bønderne 1630 fik lov at betale avløsningen i to rater.

Havregryn, av hvilke der også kun ydedes en ubetydelighed, konverteredes 1604—16 til 16 sk., 1617—19 til $18\frac{1}{2}$, 1620 til 15, 1621 til 18, 1624 til 20 og derefter fra 1625 til 24 sk. per skp.

Bønderne ydede kun 2 td. ærter, og disse ombyttedes 1604—05 med $1\frac{1}{2}$ rdl. per td., 1610—16 med 1 rdl., 1617—20 med $1\frac{1}{4}$, 1624 med $1\frac{1}{3}$, 1625—27 med $1\frac{1}{4}$, 1631—34 med $2\frac{2}{3}$ og fra 1635 med 2 rdl. for tønden. Sml. kap. XIV s. 149.

Avløsningen for lyneborgsalt varierede noget. 1604—30 var den 2 rdl. per td., 1631—32 4 rdl., 1633 $3\frac{1}{3}$ rdl. 1634—42 4 rdl., 1646 2 rdl. og 1649—57 4 rdl. per td. Det skulle synes naturligt, at lenet havde været interesseret i at få saltet i de år, da de store svineslagtninger foregik, men dog er saltet i tre av de sex store slagteår blevet avløst med penge. Sml. kap. I s. 16.

De 7 td. saltet torsk blandt landgilden blev næsten altid konverteret og det til stigende priser per td.: 1604—15 2 rdl., 1616 $2\frac{1}{2}$, 1617—21 1 rdl. $5\frac{1}{2}$ mk., 1622—24 2, 1625—27 $2\frac{1}{2}$, 1631—32 $3\frac{1}{3}$, 1633—35 4 og 1636—57 $3\frac{1}{2}$ rdl. per td.

Efter Kejserkrigen begyndte lenet at avløse fire persiller med praktisk talt faste beløb. Lysegarn konverteredes ganske vist 1630—31 med 2 sk., men derefter fast med 3 sk. per mark. Kul beregnedes hele tiden 1630—57 til 8 sk. per læs og skaftehavre til 24 sk. per trave, mens hår skiftede en smule: 1630—42 2 sk. per mark, 1646 3, 1649 2, 1650—56 3 og 1657 igen 2 sk. per mark.

Den samlede avløsningssum svingede ikke blot med priserne, men også med gårdenes tilstand, med hvilke gårde der havde fritagelser eller var udlagt til militæret, men efter 1630 var den gerne 2—300 rdl., altså en væsentlig del av lenets faste indtægt i rede penge, idet jordebogen kun gav 120—130 rdl. årlig i mønt.

Avløsningen har i de fleste år haft et så stort omfang, at foruden de får, gæs og høns, der leveredes til genanten, kun kornet og brændsvinene — disse endda først fra 1614 — blev ydet in natura, hvortil dog kom smørret i ca. de halve år og veddet, som lensmanden fik til sit eget forbrug. Selv smør og honning, som kronen gerne ville have in natura, og saltet, som kronen havde brug for til sine slagtninger på Stiernholm, blev oftest avløst. Ligeledes er det ejendommeligt, at de saltede torsk, der nok kunne have været brugt til udspisning på Holmen eller andetsteds, kun undtagelsesvis blev leveret som varer. Den væsentligste grund til denne omfattende avløsning har formentlig været, at det drejede sig om ret små mængder, som det

kunne være vanskelig at få lejlighed til at lade transportere til steder, hvor der var brug for dem, men desuden repræsenterede hestegæsteri, opstalding av øxne og fødenødsfodring en nu forladt driftsform, hvorunder kronen havde haft sine egne dyr udstationeret hos bønderne, mens ladegårdens besætning nu tilhørte lensmanden.

Avløsningen er dog nok også et udtryk for den stigende pengeøkonomi, og det ses især av, at den voxede i omfang efter Kejserkrigen, da pengeøkonomien også på andre områder som stedsmål og bøder var trængt igennem. Dette må betyde, at det ikke blot har været praktisk for kronen at få penge i stedet for de mange småredsler, men også, at bønderne har haft rede penge mellem hænderne, så de kunne præstere avløsningen i mønt. For bønderne må fordelene ved konverteringen have ligget deri, at avløsningspriserne åbenbart for de fleste persillers vedkommende blev fastsat for en længere årrække ad gangen, hvad der under den stadige prisstigning var en fordel for dem. De avløsningspriser, der ikke var helt faste, havde en overvejende stigende tendens, hvad der må ses som et udtryk for den almindelige prisstigning, men når de ofte fastholdtes over et længere tidsrum, kan det hænge sammen med, at avløsningen i virkeligheden ikke var helt så omfattende, som den fremgår av regnskaberne, men bønderne leverede visse varer som torsk, ærter og gryn til lensmandens eget forbrug, mens han i regnskabet opførte dem som avløst til priser, der ikke altid længere svarede til markedsprisen. Priserne er formentlig altid blevet fastsat av lensmanden, ligesom man må gå ud fra, at det var ham, der bestemte, om de pågældende varer skulle avløses, men det er ikke av de bevarede regnskaber muligt at se, hvordan fremgangsmåden har været, og der findes ingen klager over avløsningen fra bønderne. Sml. XIV s. 148 f.

VII. Tidsbestemte landgildenedsættelser.

Når bønderne blev ramt av en katastrofe, hvadenten det drejede sig om enkelte gårde, der brændte, en mer eller mindre udbredt misvæxt eller krigenes ødelæggelser, fik de skadelidte undertiden en større eller mindre nedsættelse av landgilde og ægt og arbejde i kortere eller længere tid. I nogle tilfælde måtte fritagelsen simpelthen ske, fordi de pågældende ikke kunne yde, i andre gjorde lensmanden det på eget ansvar, men især når det drejede sig om større nedsættelser, blev der efter lensmandens indstilling udstedt et kongebrev om sagen.

Ildebrand ødelagde en del gårde, men kun i ett tilfælde synes der at være tale om større brand, nemlig i 1636, da der brændte tre gårde i Vinten. I alt brændte 15 gårde, men kun for de syvs vedkommende findes der kongebreve om fritagelse. Een gård blev fri for $\frac{2}{3}$ landgilde, to for $\frac{3}{4}$ landgilde i et år, 11 for ett og een for to års landgilde, og den sidstnævnte fritoges desuden for ægt og arbejde i tre år.

Een gård, der fritoges i 1618, kan ikke identificeres, mens resten fordelte sig med følgende mængder av landgilde:

1616.....	10 td.	1630.....	28 td.
1621.....	14 -	1631.....	12 -
1622.....	17 -	1633.....	2 -
1624.....	17 -	1637.....	23 -
1625.....	16 -	1645.....	15 -

Alle tal er avrundede til hele td., og tallene er minimum, idet man ikke altid av regnskabet kan se, om en fritagelse skyldes brand eller andre årsager. Om to av gårdene siges udtrykkelig, at fritagelsen var sket, fordi bønderne skulle genopbygge de brændte gårde, og i to andre tilfælde ydede lenet tømmer til genopbygning, men det må formentlig altid have været forudsætningen for fritagelsen, at bønderne genopførte de nedbrændte huse. Hvorvidt bønderne normalt har ansøgt om fritagelse, kan ikke ses, men i 1636 forelå der i al fald en supplik fra to bønder, hvis gård var nedbrændt. Udover disse tilfælde, hvor bønderne efter ildebrand skulle genopføre deres gårde, ses der ikke at være ydet dem bygningstømmer, så de har selv måttet sørge for materialet til husenes vedligeholdelse — møllerne indtog her en særstilling, se s. 115 — men da det $\frac{8}{8}$ 1617 bestemtes, at alle vogne fremtidig skulle være 2 sjællandske alen mellem fjælene, bevilgedes der bønderne tømmer til nye vogne, mens de selv synes at have måttet bekoste materialet til ændring av deres gamle vogne. Det kan ikke av regnskabet ses, hvor meget tømmer der er anvist til dette formål, men skønt lenets skove var ringe, må det være leveret fra disse, da der ikke findes nogen ordre til andre len om at komme det skovfattige Stiernholm til hjælp med træ til vogne.

Misvæxt ramte alle eller en større del av lenets bønder i 1635, 1649, 1650 og 1652, og bønderne fik derfor betydelige nedsættelser med deres kornydelser. Lenets bønder klagede 4. oktober 1635 til kongen over misvæxt på deres vårkorn, så de næppe havde høstet udsæden, og størstedelen av kornet var kun $\frac{1}{3}$ av sin sædvanlige højde, hvad de beviste med tingsvidne. TØNNE FRIS anbefalede deres ansøgning om nedsættelse, og $\frac{29}{10}$ fik han og LAURIDS LINDENOW ordre til at undersøge forholdene og give hver mand nedsættelse i forhold til sin skade, dog således at kronen mistede så lidt som muligt. De foretog besigtelsen og fastsatte 10. november nedsættelsen til i alt at omfatte 91 td. $\frac{1}{2}$ skp. byg, 24 td. 2 skp. havre og 4 skp. ærter, eller 106 td. hk. Allerede året før havde lenet måttet yde en nedsættelse på 15 td. på grund av misvæxt, så egnen må have været ret hårdt ramt. Den store nedsættelse førtes til udgift 1635/36, men den har åbenbart ikke været tilstrækkelig til at bringe bønderne helt på fode, for året efter findes en ny nedsættelse på 27 td.

Mens lenet var på avgift 1646—48, er det vanskelig at få noget ordentligt billede av dets forhold, men 1647 anføres, at landgilden havde måttet nedsættes med 427 td., dels på grund av misvæxt, dels fordi der var meget øde gods, hvad der var naturligt efter Torstenssonkrigen.

I sommeren 1649 rantes lenet igen av misvæxt, og 6. august toges der tingsvidne om et syn på misvæxten i Nim herred. Den var nu stærkt udbredt, og en række lensmænd, hvoriblandt LAURIDS ULFELDT, fik 4. januar 1650 brev om, at da der

havde været misvæxt på rugen, kunne bønderne få lov til at levere 10 skp. byg i stedet for 8 skp. rug eller betale rugen med 16 mk. per td. eller 11 mk. per td. byg, men lensmændene skulle dog bestræbe sig på at få korn, ikke penge. Kongen må hurtigt være blevet klar over, at denne fremgangsmåde ikke var gennemførlig på Stiernholm len, for 24. januar fik LAURIDS ULFELDT brev om, at, da der havde været så stor rugmisvæxt, at bønderne ikke kunne blive ved gårdene, medmindre de fik afslag, skulle han ikke blot ved tingsvidner, men ved personlig at undersøge sagen, fastslå, hvilke bønder der skulle have afslag og da hvor meget, og sende en liste herover til kancelliet, der så skulle træffe bestemmelse om nedsættelsen, dog skulle han stadig have for øje, at kronens tab blev det mindst mulige. Da han senere havde fået besked på at sende lenets byg til København, meddelte han 11. marts, at han p. g. a. misvæxten var nødt til at give afslag og tage resten i penge, så også byggen må have lidt under misvæxten. I alt nedsattes landgilden 1650 med 153 td. og 1651 med 17 td.

Den sidste større misvæxt forekom 1652, da den vistnok kun ramte havren i Vinten, Vorbjærg, Torp og Molgær, hvis bønder klagede og fik lensmandens støtte, så de fritoges for at levere deres havre, 33 td., som førtes til udgift året efter.

Efter Kejserkrigen var dette len som det øvrige Jylland i en yderst slet tilstand. Lensmændene i Jylland fik et kongebrev af 16. februar 1630 om, at kongen havde erfaret bøndernes store nød, så det måtte befrygtes, at mange ville omkomme av sult og jorden til foråret ikke blive tilsået, og de endnu i behold værende gårde ville blive øde og vanskeligt kunne restitueres til ulidelig svækkelse for kronen. De skulle derfor fremskaffe sædekorn, eventuelt ved at sætte kronens gods i pant, personlig undersøge, hvor meget bønderne trængte til av brød- og sædekorn, og forstrække dem med kornet og sørge for, at det kom i jorden, og at bønderne, når de kunne, betalte forstrækningen. Selv om det kan være lykkedes TØNNE FRIIS at skaffe sædekorn, har det dog ikke kunnet sætte bønderne i stand til at yde landgilde. De klagede fra hele lenet over, at de var helt forarmede, og 9. november fik GUNDE LANGE og TØNNE FRIIS ordre til at undersøge, hvad bønderne havde sået og avlet, og hvad de i år kunne yde, og indsende erklæring derom til kancelliet. Resultatet blev, at landgilden nedsattes med 829 td. for 1630 og for 1631 med 487 td., og endnu 1632 var landgilden reduceret med 34 td. Hertil kom, at avgifterne av de bortfæstede tiender i 1630 blev nedsat med 417 td. Kun en ringe del av det udlånte sædekorn blev tilbagebetalt lenet.

Efter Torstenssonkrigen var en nedsættelse også nødvendig. MOGENS BILLE og KJELD KRAG skulle som kommissærer fastslå nedsættelsens omfang. Lenets skriver skulle mødes med dem i Kolding 28. februar 1645, men først ved et møde på Silkeborg 1. april 1646 synes reduktionen at være blevet fastslået. Kommissærerne avhørte i den anledning herreds-, ride- og delefogeder og gennemgik tingsvidner, og derpå tilførte de jordebogen nedsættelserne, fastsat for hver enkelt bonde efter deres skøn. Nedsættelsens nøjagtige størrelse kendes ikke, men efter den av MOGENS BILLE til Tirsbæk og PETER REEDTZ til Tygestrup foretagne besigtelse at dømme var lenet meget medtaget. I Hatting herred havde ingen avlet mere end det halve av det nor-

male, hvad der også gjaldt bønderne i Aldum, Dalby og Sebberup, bonden på Stouenbjærggård og een bonde i Lösning, mens resten kun havde avlet en tredjedel, undtagen bønderne i Torsted, Bottrup, Kvorning, Hatting og Eriknavr, hvis korn næsten ganske var taget af fjenden. Køerne var nogenlunde i behold, mens fjenden havde taget hestene og ødelagt to gårde helt og på andre nogle buse. Trods dette anså kommissarierne kun syv bønder for ganske forarmede.

I Bjærg herred havde kun een bonde fået sin fulde avl, så han kunne yde sin landgilde, mens fæsterne i Rårup, Nøttrup, Gram, Hjarnø, Hornumkær og een i Brunde havde avlet halvt og resten en trediedel av det sædvanlige. Køerne var nogenlunde i behold, mens hestene havde taget stor skade. Bygningerne var ved magt undtagen et nedbrændt bol og en ødelagt gård i Ravnholt. I alt var her otte hele og halve gårde blevet forarmet.

I Nim herred havde een bonde, i Årupgård, avlet halvt, resten en trediedel undtagen fæsterne i Vrønding, Kalhave, Mølgær, Hornborg, Underup, Torup og Flemming, fra hvem fjenden havde taget alt korn, og gårdene i Vorbjærg, der næsten intet havde avlet. Kun et sted var bygningerne ødelagt, nemlig på kobbermøllen, som fjenden havde brændt, køerne var nogenlunde i behold, mens de fleste heste var røvet. To gårde var helt forarmet. Der var således god grund til at give bønderne lempelser, ja det havde vel været ganske umuligt at få nogetsomhelst ind av landgilden. (Orion, II, 1851, s. 194 ff.)

Når en gård havde fået bevilget nedsættelse av landgilde p. g. a. misvæxt, brand eller krig, blev dens landgilde fradraget i regnskabet, så lensmanden ikke skulle svare hertil, selv om den fandtes i jordebogen. Revisionen var gennemgående meget omhyggelig med at kræve, at lensmanden skulle indsende kongebreve om nedsættelser for de enkelte gårde eller kommissariernes reduktioner, og selv om et sådant bevis var blevet indsendt i ett år, krævede revisionen det igen næste år, hvis nedsættelserne gjaldt for flere år. Det samme gjaldt om de nedsættelser, der skyldtes herredsfogedbestillingen eller overtagelsen av jordegne gårde mod frihed for landgilde på åremål, og hvis lensmanden glemte at indsende beviserne, blev han rykket for dem. Hele dette besvær skyldtes, at jordebogen ikke var ført à jour. Som bilag til regnskabet for 1641 ligger kopier av en række kongebreve om varige nedsættelser av landgilden 1633—40, og de har åbenbart været krævet av revisionen som beviser for de fradrag, lensmanden har foretaget i regnskabet.

VIII. Ødegårde.

Ødegårde fandtes hele tiden på lenet og er sikkert et udtryk for manglen på arbejdskraft, da forholdene på lenet, som tidligere anført, i det store og hele må anses for at have været ganske gode for fæsterne, i al fald ikke ringere end på andre len, måske bortset fra krigsårene, hvor lenet led under at ligge ved alfarvej. Begrebet »øde« skal ikke tages bogstaveligt, men det har kun betydet, at den pågældende gård

var ude av stand til at yde sin landgilde. Som regel var det, fordi gården var ude av drift, men i hvilket omfang det har været tilfældet, lader sig vanskeligt fastslå, medmindre der foreligger tingsvidne derom. Selv om en gård var beboet, kunne den godt være ude av drift, idet beboerne blot brugte husene til bolig, men ikke formåede at drive jorden og yde landgilden. På den anden side kunne jorden godt være i drift, selv om husene helt eller delvis var brændt eller forfaldne, for man har eksempler på, at nylig nedbrændte gårdes fæstere har holdt jorden i drift, selv om de året efter branden var blevet fritaget for landgilde.

En oversigt over det øde gods' omfang kan bygges enten på jordebøgerne eller på regnskaberne. Jordebøgerne har tit betegnelsen øde ud for en gård eller et hus, men jordebogen er næppe pålideligere på dette punkt end med hensyn til fæsternavne (sml. s. 30), fordi de er avskrevet efter ældre jordebøger og har overtaget disses bemærkninger. Den følgende tabel er derfor kun bygget på jordebøger for de år, hvor regnskabet mangler, og tallene herfra er sat i (). Regnskabet tal er for så vidt pålidelige nok, som de omfatter hele det tab, kronen led ved, at visse gårde ikke kunne yde landgilde, men det er ikke altid klart, hvad der skyldes, at brugene var øde, og hvad der har sin årsag i nedsættelser ydet av lensmanden eller efter kongebrev. Tabellen kan derfor ikke siges at være absolut pålidelig. Den omfatter alle ydelser omsat til hk., også gæsteri etc., ligesom de tidligere tabeller, og både jordegne og fæstere er medtaget. Nogle av lenets ejendomme gled faktisk helt ud, idet de ophørte at eksistere, især gælder det nogle huse efter Kejserkrigen, men jordebøgerne blev ved at opføre dem år efter år, skønt lensmanden ikke har kunnet regne med at få noget udbytte av dem, før han faktisk havde genoprettet huset. På samme måde opførtes de i regnskabet, idet deres landgilde regnedes med i de normale jordebogsavgifter, og den ikke-ydede landgilde sattes til udgift. Det er ejendommeligt at se, hvor uvillig kronen har været til at konstatere et faktisk tab og avskrive det. Som eksempler kan nævnes et hus i Vrøding, der stod øde siden Kejserkrigen og aldrig ydede landgilde, og hvis tilstand fastsloges ved tingsvidne syv gange i tiden 1631—52, men som lige til 1642 opførtes med en husmands navn ved (se bilag C nr. 155), eller Peder Vildkats hus i Hornborg (bilag C nr. 204), der stadig figurerede, skønt det 1645—57 var øde. Mest ejendommeligt er det, at et hus i Ravnholt opførtes 1604—46 i jordebogen, men i al fald siden 1612 var det øde og ydede intet (bilag C nr. 297). Tabellens tal er reduceret til hele og halve td. Møller er ikke medtaget.

1604 (82 td.)	1619 ($\frac{1}{2}$ td.)	1629 (13 td.)	1639 4 td.	1651 52 td.
1610 2 -	1620 $\frac{1}{2}$ -	1630 33 -	1640 4 -	1652 $66\frac{1}{2}$ -
1611 28 -	1621 4 -	1631 15 -	1641 15 -	1653 90 -
1612 83 -	1622 4 -	1632 $2\frac{1}{2}$	1642 11 -	1654 35 -
1613 29 -	1623 0 -	1633 3 -	1643 (1 -)	1655 25 -
1614 32 -	1624 4 -	1634 15 -	1644 (1 -)	1656 13 -
1615 32 -	1625 4 -	1635 $4\frac{1}{2}$ -	1645 (33 -)	1657 13 -
1616 41 -	1626 4 -	1636 4 -	1646 (33 -)	1661 67 -
1617 $1\frac{1}{2}$ -	1627 1 -	1637 4 -	1649 $10\frac{1}{2}$ -	
1618 12 -	1628 (10 -)	1638 4 -	1650 76 -	

For årene 1647, 1648, 1658, 1659 og 1660 mangler blot nogenlunde brugbare oplysninger. Selv om krigene har sat sig spor i form av stigning i det øde gods' omfang, mærkeligt nok også Kalmarkrigen, der ikke direkte berørte Jylland, men nok forøgede skatterne, så har misvæksten 1649—52 været anderledes alvorlig i sine følger, måske fordi den indtrådte, inden godset var kommet på benene efter Torstenssonkrigen. Hvis man vil bruge denne tabel som et barometer for godsets tilstand, vil det nok være rimeligt at trække de ejendomme fra, der stod øde i så mange år, at man dårligt kan regne dem med til godset. 1612—57 var av sådanne ca. $\frac{1}{4}$ td. øde, 1627—38 1 td., 1627—61 2 td., 1629—45 $\frac{1}{2}$ td. og 1645—57 13 td.

Sammenligner man ødegårdstallet med det samlede gods, var det et meget beskedent antal brug, der ikke var i drift, og et par gange forsøgte lenet at udnytte deres jord ved at udleje den til græsning — 1604 og 1652 —, men der er kun ett eksempel på, at lenet har ladet de andre bønder drive en øde gårds jord. Hvis en gård stod øde i så lang tid, at bygningerne led derunder, var det et alvorligt tab for lenet, der måtte lade den ny fæster få nedsat landgilde eller fritagelse for hoveri, fordi han skulle genopbygge husene. Foruden det her behandlede gods kunne kirkejorder være øde, men da deres omfang ikke kendes, kan de ikke behandles her. TØNNE FRIIS indberettede 1637, at nogle kirkejorder i Rårup i nogle år havde været øde og ikke kunnet bortfæstes, medmindre avgiften blev halveret, hvorfor han fik lov at foretage denne nedsættelse (kgbr. $\frac{20}{5}$ 1637), men der er også andre eksempler på, at kirkejorder lå øde.

De øde gårdes landgilde førtes til udgift i regnskabet, og revisionen krævede derfor tingsvidner om disse gårdes tilstand for at sikre sig, at lensmanden ikke urettigt opførte gårde som øde, skønt de var i drift og kunne yde. Ved revisionen av regnskabet 1605 godkendtes vel det fradrag, som lensmanden havde gjort i sit regnskab for øde gårde, men det forlangtes, at han fremtidig skulle have kgl. bevilling hertil. De følgende år synes lensmændene at have fået lov at trække landgilden for de øde gårde fra, når de kunne bevise med tingsvidne, at disse ikke kunne betale, for sagen omtales ikke i revisionsantegnelserne, og der ligger ofte i bilagene tingsvidner om de øde gårde. Imidlertid synes revisionen at have taget problemet op igen, for i årene 1627, 1630, 1631, 1632 og 1634 krævede den kgl. bevilling for at godkende fradraget i regnskabet, og endnu 1638 krævedes TØNNE FRIIS' arvinger for et mindre beløb, som han havde fradraget for øde gods. Sagen blev endelig avgjort ved opgøret med hans arvinger i 1643, idet et kongebrev $\frac{11}{2}$ 1643 fritog arvingerne for at svare til indkomsten av det pågældende gods, hvis de ved tingsvidner kunne bevise, at det havde været øde. I kancelliet må man være blevet opmærksom på, at jordebogen ikke længere avspejlede de virkelige forhold, for 1637 $\frac{28}{5}$ fik en række jyske lensmænd, hvorimellem TØNNE FRIIS, ordre til at revidere jordebogen og deri antegne, hvad der var av gods, som længe havde været øde, og meningen må være, at de ikke længere skulle svare til indkomsten av dette gods. Brevet synes at være så meget mere nødvendigt, som det i et lensbrev av $\frac{15}{5}$ s. å. for Hald len udtrykkelig fastsloges, at lensmanden også skulle svare til det øde gods. Her ved lenet synes det at have været

praxis, at til de gårde, der ved tingsvidne kunne bevises at have været øde, skulle lensmanden ikke svare, i al fald blev deres landgilde fradraget, uden at der fandt nogen påtale sted fra revisionens side. Nogen reel fornyelse av jordebogens ofte forældede betegnelser fandt ikke sted generelt.

Spørgsmålet fik en hel ny avgørelse i 1651, hvor der ^{17/1} udgik et kongebrev, om, at, da det undertiden var forundt bønder, der ved tingsvidne og lensmandens erklæring bevistes at være ramt av armod eller misvæxt, at fritages for landgilde med hvilke forhold kongen formodede, at lensmændene altid havde ført tilbørligt opsyn, som de var kronen pligtige, så ville kongen, at de, således som tilfældet havde været i hans faders tid, skulle deltage pro qvota og avkorte det i genanten, fordi kronen ikke alene kunne bære denne skade i »sådanne vanskelige og besværlige tider«. Kongens forsikring om, at han troede, lensmændene havde varetaget kronens tarv ordentligt, kan vist kun forstås derhen, at han netop ikke altid har gjort det, og med dette brev ville han sikre sig, at de virkelig omhyggeligt sørgede for at få det øde gods besat, fordi øde gods også skadede dem selv. Brevet tyder i det hele på en fastere hånd over for lensmændene, men om dets almindelige følger kan man kun skaffe sig viden ved en undersøgelse av forholdene på en række andre len. På Stiernholm gik det sådan, at, da revisionen 1651 krævede, at lensmanden i overensstemmelse med kongebrevet skulle tage skade på sin genant av de øde gårde, henviste LAURIDS ULFELDT til, at en række av de som øde betegnede gårde, for hvilke der ikke forelå tingsvidne, havde været øde, før han overtog lenet, så han begærede underdanigst, at dette måtte passere, og efter statholderens resolution blev dette accepteret, så lensmanden ikke kom til at deltage i tabet. Dette specielle forhold har mindre interesse end det faktum, at lensmanden ikke i noget av de følgende år har deltaget i indtægtsformindskelsen ved de øde gårde. Det ser ud til, at kongen ikke har været i stand til at få sit nye krav respekteret, eller, om man vil, at centraladministrationen ikke har været stærk nok over for lensmanden. Kravet må have været rejst for at formindskede kronens tab, ikke for at anspore lensmanden til at få gårdene besat, for det var han i forvejen interesseret i, derved at en del av hans indtægt var de 10 % av stedsmålsindtægterne. En rimelig begrundelse for, at lensmanden skulle deltage i tabet, kunne ligge deri, at når gårdene ikke var besat, skulle han ikke have besværet med at opkræve landgilde og skatter av dem eller sørge for retsplejen for disse bønders vedkommende, altså fik han mindre arbejde. Ved revisionen av regnskabet for 1661 ønskede rentekamret at få at vide, om kongen ønskede, at lensmanden pro qvota skulle deltage i tabet af landgilde fra de øde gårde, men nogen avgørelse findes ikke. Kongens tilløb til at få bedre hånd i hanke med lensdriften er i hvert fald for Stiernholms vedkommende løbet ud i sandet, og i årene efter brevets udstedelse steg mængden av øde gods stærkt, blandt andet på grund av en misvæxt i 1649—52 og en ret udbredt kvægsyge i 1655. Kongens henvisning til, at lensmændene i hans faders tid havde fået genanten nedsat i forhold til mængden av øde gods, kan i al fald ikke ses at gælde Stiernholm.

For at se, hvordan forholdene på dette punkt formede sig andetsteds, er nogle andre jyske len gennemgået. Fra Skanderborg len, der i 1651 og følgende år var på avgift, findes intet, hverken i regnskaber eller antegnelser, lige så lidt som i Riberhus len 1651—53, skønt dette len da var på regnskab. Ved revisionen av Koldinghus lens regnskab 1651 krævedes, at der dels skulle fremlægges tingsvidner om det øde gods, dels at lensmanden efter det kgl. missive skulle kvittere av sin genant pro qvota. MOGENS SEHESTED svarede blot, at de pågældende gårde længe havde været øde, skønt han havde anvendt den største flid på at få dem besat, så han kom slet ikke ind på »pro qvota«-spørgsmålet, og rentekamret fastholdt heller ikke kravet, men forlangte blot, at der skulle foreligge tingsvidner om det øde gods. Disse fremkom da også i de følgende år, men i regnskaberne er der intet spor av, at lensmanden har reduceret sin genant, og revisionen tog ikke i de følgende år spørgsmålet op. På en lignende måde gik det med hensyn til Aarhusgård, hvor revisionen forlangte, at der med det øde gods skulle forholdes efter kongebrevet av ¹⁵/₁ 1651, men da Niels Krag enke JYTTE HØEG mente, at brevet kun talte om avkortning i genanten, når bønderne på grund av armod og misvæxt havde fået bevilget nedsættelse av landgilden, og ikke drejede sig om øde gods, og da det med tingsvidner var bevist, at gårdene var øde og længe havde været det, så var det passeret tidligere, og så formodede hun »underdanigst, det og nu sker«, deciderede rentekamret: »Denne gang efter forklaringen befindes passeret«, og revisionen tog ikke i de følgende års antegnelser sagen op, og regnskaberne har da heller ikke noget om nedsættelse av genanten på grund av øde gårde. Jytte Høegs fortolkning står næppe for en nøjere prøvelse, men revisionen har ikke forfulgt sagen, og man får også fra disse len indtrykket av, at sagen løb ud i sandet, hvad enten det nu skyldtes manglende energi hos revisionen eller lensmændenes passive modstand.

IX. Retsvæsen.

Ifølge lensbrevet skulle lensmændene holde bønderne ved »lov, skel og ret«, hvilket både indebar, at de skulle beskytte bønderne, og at de skulle sørge for rettens pleje. Lensmanden indsatte derfor herredsfogederne og udnævnte defefogeder, der på hans vegne rejste sag, når loven var overtrådt, selv om hans repræsentant på tingene undertiden var ridefogeden, i al fald var det denne, der på lensmandens vegne mødte på landsting. Dog rejste herredsfogeden i Nim herred i 1632 to gange til Viborg i anledning av en sag mod Anne Glarmesters i Horsens, der havde svoret falsk og blev dømt på sine fingre, »hvilke og fra hinder er bleven avslagen«. Omkostningerne herved blev ført til udgift i regnskabet og beløb sig til 12 dages fortæring à 20 sk. for herredsfogden og 12 sk. daglig for hende, domhus- og skriverpenge 4 rdl. og 1 rdl. til skarpreteren, i alt 9 rdl.

Ved en række forseelser ydede lovovertræderen bøder efter sin evne, han »gav«, »gav efter sin formue«, »gav efter sin yderste formue« eller endog »gav efter sin alleryderste formue«, således at bøden kom til at stå i forhold til den dømtes ydeevne, men det er formentlig lensmanden eller ridefogeden, der har fastsat, hvad forbryderen skulle yde, da han formodedes at kunne skønne over betalingsevnen. Det stadig tilbagevendende udtryk i sagefaldsregistrene er, at n. n. »avtingede«, og det kan han kun have gjort med lensmanden eller hans repræsentant. Derved fik lensmanden en meget betydelig indflydelse på retsplejen, ligesom han fik det derved, at det var ham, der bestemte, om der skulle rejses sag. Mens lensmanden uden videre avtingede de fleste sager, berettede TØNNE FRIIS i 1636 til kongen, at tre bønder, der havde forhugget deres skov i Mølgær, begærede at avtinge. Kongen forbød imidlertid dette og krævede, at der skulle tages dom over dem, og at de skulle sendes til Bremerholm i jærn at arbejde nogen tid (kgbr. $\frac{30}{8}$ 1636). Når kun denne ene sag om skovhug, en forseelse, der optræder i alt 34 gange, blev indstillet til kongens avgørelse, kan det skyldes, at der få år før — 1634 — havde været otte tilfælde av skovtyveri, og at lensmanden, da lenets skove var få og små, har villet statuere et eksempel. Ejendommeligt er det iøvrigt, at kongen har ment på forhånd at kunne vide, at dommen ville gå ud på Bremerholms jærn, men det kan have været en opfordring til lensmanden om at fremkalde denne straf, fordi kongen trængte til arbejdskraft på Holmen. Når kongen krævede straf for skovtyveri, kan det ikke skyldes hans eget initiativ, da han umuligt kunne vide besked om detaljer på lenet, men det må skyldes en indstilling fra lensmanden. Da sagefaldet hørte til de uvisse indtægter, hvorav lensmanden oppebar 10 0/0, og da ridefogeden formentlig — der er intet spor av det i lensregnskabet — fik fogedpenge av sagefaldet, d. v. s. 10 0/0, der lagdes til bøden, således som det var skik og brug på andre len, var både lensmand og foged interesseret i at rejse tiltale, når den, der havde forset sig, kunne betale. I hvilket omfang lensmanden virkelig var interesseret i at rejse sag og gjorde det, kan først behandles efter en gennemgang av de enkelte sager og deres tidsmæssige fordeling.

I regnskabet henvises der almindeligvis til domme eller tingsvidner som bilag, men kun nogle få er bevaret. Disse bilag har været krævet av revisionen som bevis for bødernes størrelse, idet man kun ad den vej kunne se, hvilke sagefaldsindtægter lenet havde haft, og få klarhed over, hvor energisk lensmanden havde været med at inddrive bøder. Kancelliet må have fået en liste over de dømte personer, selv om en sådan ikke er bevaret, for revisionen gjorde undertiden vrøvl over, at der ikke var tingsvidner om dømtes uformuenhed, og kendskab til antallet av dømte kunne kancelliet kun få gennem en fuldstændig liste. Som bilag til regnskabet 1631 ligger et tingsvidne om to dømte personers fattigdom, og da de ikke findes i sagefaldsregistret, kan lensmanden kun have haft interesse i at fremskaffe tingsvidne, fordi han derved kunne bevise over for kancelliet, at personer, der var dømt, ikke havde evnet at betale nogen bøde. Kongen nærrede skepsis over for de mange »uformuende«, for $\frac{23}{3}$ 1633 meddelte han lensmanden, at det var ham berettet, at mænd, der havde ligget i med deres tjenestepiger og andre, stak deres gods til side og ikke ville rette for sig

under påskud av fattigdom, og han skulle derfor gå frem efter recessen. At kongen også havde anden interesse i retsplejen end den fiskale, kan ses av et brev til lensmanden på Skanderborg $18/4$ 1623 om at føre tilsyn med Stiernholm, mens REINHOLD HEIDENSTRUP var i kongens ærinde, »så retten bliver vel administreret«, og dette udtryk ses kun at være brugt denne ene gang, når en anden lensmand fik ordre til at »vikariere« på dette len.

Det var fra gammel tid skik og brug, at herredsfogeden fik sin gård kvit og frit, så længe han var i embede, men praxis var dog ikke så fast, at man ikke i en række tilfælde udstedte et særligt brev om fritagelserne. Først i en forordning av $28/6$ 1617 — gentaget i recessen av $27/2$ 1643 — bestemtes, at lensmændene skulle anvise de herredsfogeder, der nu boede i købstæder og ingen gård havde, de gårde, »som av arilds tid dertil har været perpetueret og lagt med de friheder, som sædvanlig været har, og de tilforn har haft«, og hermed skulle man synes, at der var fastslået en gammel regel, og at herredsfogedstillingen havde været knyttet til en bestemt gård, men det har ikke været tilfældet overalt. Trods forordningens bestemmelse udstedtes således $15/4$ 1619 et særligt kongebrev om, at herredsfogeden i Nim herred skulle være fri for landgilde m. m., som hans formænd har været, og som herredsfogederne plejer at nyde. Mere forståeligt er det, at lensmanden $4/8$ 1627 fik kgl. konfirmation på, at han havde fritaget en bonde for ægt og arbejde, så længe hans søn, der var tingskriver i Nim herred, boede hos ham og var skriver (se bilag C nr. 152). Av det følgende vil fremgå, at herredsfogedbestillingen kun undtagelsesvis var knyttet til en bestemt gård.

I Hatting herred blev MIKKEL HANSEN i Ølsted, der i al fald havde været i embedet siden 1583, senest 1603 avsat som foged p. g. a. marktyveri (bilag C nr. 4) og efterfulgtes av KJELD SKRIVER, der døde 1627. ERNST NORMAN skrev $10/4$ 1620 til øverste sekretær i Danske Kancelli NIELS FRIIS, at herredsfogeden i Hatting h. KJELD LAURIDSEN var meget gammel og skrøbelig og fast blind, så han ikke kunne forestå sin bestilling, og lensmanden bad derfor Niels Friis tilkendegive kongen dette og bede kongen om, at Kjeld Lauridsen måtte blive fri for sit embede og en anden selvejerbonde blive beskikket i hans sted. Han udbad sig også et kongebrev om, at den ny foged måtte blive fri for skyld og landgilde som sædvanlig, men at Kjeld Lauridsen stadig måtte beholde sin gård kvit og frit på livstid, »thi han kan ikke vare længe« og har været en vakker forstandig mand i sin velmagt, der har tjent kongen længe både som ridefoged på Stiernholm og siden som herredsfoged, »hvormed du kan fortjene dig en stor almissegerning hos vorherre« (se bilag C nr. 11 og 66). Der findes intet kongebrev i sagen, og først 1630 dukker der med sikkerhed en ny herredsfoged op. Det er muligt, at han allerede 1627 er blevet foged, men kun een gård har fået fritagelse for landgilde som herredsfogedgård indtil 1627, og først 1630 findes den nye mands gård anført med fritagelse som herredsfogedgård. Sandsynligvis har Kjeld Skriver siddet som foged til sin død 1627; han var det 1626, da han blev udskældt på tinge. Hans gård i Oens var på ca. 12 td. hk. Senest 1630 efterfulgtes han av JENS MIKKELSEN, der sad på en ganske lille jordeggen gård på ikke engang 3 td. hk. (bilag C nr. 127) og var her til 1650. 1651—57 var en jordeggen bonde, ANDERS BUNDE,

hvis gård var på ca. 6 td., herredsfoged, og han havde tidligere, i al fald siden 1632, været delefoged i Hatting og Bjærg herreder (bilag C nr. 137).

I Nim herred var 1604 THOMAS MIKKELSEN DAL, hvis jordegne gård var på ca. 15 td. (bilag C nr. 197), herredsfoged og vedblev at være det, skønt han 1604 sammen med en brodersøn blev dømt til at bøde 3 øxne for et formentlig falsk brev. 1611—17 var det POUL JØRGENSEN, men da han »i sin velmagt« oplod sin ca. 11 td. store gård (bilag C nr. 246), fulgtes han af den jordegne PEDER LASSEN, hvis gård var på ca. 13 td. (bilag C nr. 239), og om hvis fritagelse for avgifter det ovennævnte kongebrev udstedtes, ligesom det var ham, der 1632 mødte på landstinget for lensmanden. 1638—43 var den jordegne CHRISTEN PEDERSEN, hvis gård var på ca. 12 td. (bilag C nr. 153), herredsfoged, skønt han 1611 var blevet idømt en bøde på en øxe for sin forseelse med en oldentaxation. Hans efterfølger var den tidligere — 1635—42 — herredsskriver ANDERS GRØN i Årupgård (bilag C nr. 247) på ca. 13 td. Han havde, før han blev skriver, været delefoged i herredet. Ved sin død 1649 fulgtes han af ovennævnte Peder Lassens søn HANS PEDERSEN.

I Bjærg herred var forholdene meget stabile, for den jordegne MORTEN SØRENSEN, der sad på en ca. 15 td. stor gård (bilag C nr. 282), og som senest tiltrådte sit embede $\frac{27}{6}$ 1603, da der udstedtes kongebrev om hans fritagelse for landgilde m. m., efterfulgtes 1649 af sin søn SØREN MORTENSEN.

Kun få af delefogederne kendes. JØRGEN PEDERSEN, der havde en jordegne gård på ca. 8 td. (bilag C nr. 86), blev delefoged i både Hatting og Bjærg herreder 1652, da han var den eneste, som lensmanden fandt så dygtig, at han kunne betros dertil, og for hans store arbejde med at opkræve skatter og landgilde og andet fritog LAURIDS ULFELDT ham på kongens behag for landgilde, men det blev ikke godkendt, og lensmanden måtte erstatte kronen det derved lidte tab, indtil han $\frac{29}{8}$ 1655 fik kongebrev på, at delefogeden måtte fritages for den halve landgilde. Da det var lensmandens arbejde at sørge for opkrævning af skat og landgilde, mens arbejdet med retsplejen hørte under kronens udgifter, var det kun rimeligt, at delefogeden her ikke fritoges for hele sin landgilde eller for ægt og arbejde. I Nim herred blev HANS PEDERSEN, den senere herredsfoged, 1648 delefoged, skønt han havde måttet bøde for sin forømmelse med at sætte ymper etc., fordi ingen anden ville påtage sig det »formedelst bondens armod«, og da han fremtidig skulle svare til kronens restancer, indfordre dem ved retten og selv stå til rette derfor, blev han fri for landgilde, men han var kun delefoged til 1650. Som det bl. a. fremgår af ERNST NORMANS ovenfor citerede brev, har det normalt været selvejere, der blev herredsfogeder, men det kunne være fæstere. Nogle af dem begyndte som delefoged eller skriver og fik på den måde et vist kendskab til lov og ret, og Kjeld Lauridsen, der havde været ridefoged, må efter tidens lejlighed siges at være veluddannet. Oprindeligt har der været en delefoged i hvert herred, og det var i al fald tilfældet i 1641, men senere har det været så vanskeligt at finde egnede folk, især da de ingen nedsættelse fik på deres landgilde for arbejdet, at flere herreder måtte have samme delefoged. Nogen fast praxis har der ikke været. 1632 havde Hatting og Bjærg herred samme delefoged, men 1641 var der en i hvert

herred. 1652 havde de to herreder igen, som nævnt, samme delefoged, og han var endda tidligere 1638 og 1641 blevet kaldt »delefoged i Stiernholm len«, men det kan ikke have betydet i hele lenet, for i 1641 kendes alle tre delefogeder, FRANS ANDERSEN i Hatting, JØRGEN PEDERSEN i Bjærge og ANDERS GRØN i Nim herred.

Foruden de ovennævnte skrivere, der blev herredsfogeder, skal nævnes, at i 1656 var PEDER HANSEN tingskriver i Bjærge og Hatting herreder og PEDER JENSEN VEHR i Nim herred. Hvordan herredsfogeder og skrivere har udført deres arbejde, lader sig ikke konstatere, da alle tingbøger er gået tabt (sml. XII s. 116), og da der i regnskabet som bilag kun er bevaret nogle få domme og mange, men for forretningsgangen lidet oplysende, tingsvidner. Disse er dog formelt i orden og så letlæselige, at de tyder på en betydelig skrivefærdighed hos herredsskriverne.

Av de hernævnte 11 herredsfogeder var de 7 jordegne bønder, 3 sad på større gårde over 10 td., mens den ene jordegne, der endda var foged i en snes år, kun havde et ubetydeligt brug på under $\frac{1}{2}$ td. og en lille gård på $2\frac{1}{2}$ td. Som helhed må man antage, at det har krævet en vis økonomisk uafhængighed at være herredsfoged, men det ser ejendommeligt ud, at der to gange har været dømte personer som dommere. Kronens omkostninger ved nedsættelsen av herredsfogedernes byrder var ca. $32\frac{1}{2}$ td. landgilde om året, hvortil kom tabet av deres ægt og arbejde og deres skattefrihed, mens oplysningerne om delefogederne er for sparsomme til, at man kan beregne deres »løn«. Kronens udgifter iøvrigt bestod i bekostning av »jærnklover«, låse og andet fængselstilbehør, fangekost, betaling for transport av fanger, retsgebyrer ved landstinget og betaling til bødlen, og det beløb sig gennemsnitlig til ca. 3 rdl. om året, hvortil dog kom værdien av naturalier til fangekosten.

Heroverfor står sagefaldet, der bedst kan belyses ved nedenstående tabel, der omfatter både forbrydelsernes art og bøderne derfor, for saa vidt de er betalt, men tabellens tal for forbrydelser er kun minimumstal, da der findes en række lovovertrædelser, der ikke har sat sig spor i sagefaldsregistrenes indtægter, enten fordi forseelsen er blevet straffet med henrettelse, kagstrygning eller anden straf på kroppen og altså kun har kostet penge, eller fordi lovovertræderne har været for fattige til at kunne betale nogen bøde; det gælder især i lejermålssager. Nogle av bøderne vedkommer ikke lenet i snævrere forstand, fordi de er betalt av borgere, men de er medtaget, fordi de hørte til lenets indtægter. For oversigtens skyld er angivelsen av forseelserne forkortet stærkt, skønt nogle av sagerne er ret indviklede og næppe kan reduceres til een betegnelse.

1604:	Rdl.	Havre	Øxne		Rdl.	Havre	Øxne
Marktyveri	230	Drab	9
Underkendt sande-				Falsk brev	3
mandsed	50	Lejermål (2 m.)	2
Havetyveri	1 ørte	..	Skovhug (2)	4
Underslæb*	50				
				1610:			
1605:				Præsts embedsforsøm-			
Hestetyveri	2 ørter	..	melse	40

	Rdl.	Havre	Øxne		Rdl.	Havre	Øxne
Parlament.....	2	Tyveri av lam.....	6 ¹ / ₃
Brud på gårdfred...	1	Glemt stævning.....	1
Ulovligt øxnekøb...	3	Bulder i kirken.....	1
1611:				Bårdag.....	2
Ulovligt kvæghold..	2	Drab.....	1
Injurier.....	2	Lejermål (15 m., 13 k.)	55 ¹ / ₄
Ulovligt øxnekøb*...	30	1618:			
Ulovligt oldensvin...	1	Glemt stævning.....	2
Skovtyveri.....	1	Injurier mod præst..	1
Urigtig oldensætning.	1	Bårdag.....	1
Lejermål (2 m., 1 k.)	..	2 ørter	2	Lejermål (11 m., 16 k.)	105 ² / ₃
Tyveri.....	2	1619:			
Bårdag.....	1	Brud på kirkefred...	..	2 ørter	..
1612:				Bårdag (4).....	..	3 ¹ / ₂ ørter	..
Bedrageri ved tiende-				Ulovligt kornsalg*...	960
tagning.....	2	Ulovligt øxnekøb...	1
Hærværk i kirke....	1	Marktyveri.....	1
Bårdag (2).....	..	4 skp.	..	Lejermål (19 m., 6 k.)	119
Parlament (2).....	..	4 skp.	..	1620:			
Bårdag og parlament.	6	..	1	Ulovligt jordbrug...	1
Lejermål (m.).....	2	Tyveri ved malkning	3
Falsk vidne.....	3	Bårdag.....	..	2 ørter	..
Taget bortløbet svin.	1	Lejermål (8 m., 11 k.)	79 ¹ / ₂
Drukenskab.....	1	1621:			
1613:				Parlament (2).....	4	1 ørte	..
Lejermål (7 m., 1 k.)	11 ¹ / ₂	Bårdag.....	..	1 -	..
Skovtyveri (2).....	2	Lejermål (7 m., 3 k.)	23	4 -	..
1614:				Forsømte ymper....	30
Bårdag og Parlament	1	1622:			
Gåsetyveri.....	2	Lejermål (5 m., 1 k.)	9 ¹ / ₂	..	3
Skovhug.....	3	Parlament (3).....	..	1 ørte	..
Gærdeflytning.....	2	1624:			
Lejermål (8 m., 2 k.)	13 ¹ / ₂	Lejermål (6 m.).....	33
1615:				Bårdag.....	1 ¹ / ₂	3 td.	..
Vold mod barn.....	..	2 ørter	..	Skovhug (13).....	..	26 -	..
Injurier inden tinge..	2	1625:			
Lejermål (3 m., 6 k.)	8 ¹ / ₂	Lejermål (4 m.).....	46
1616:				Brud på gårdfred....	5
Ulovligt salg (2)....	6	Hærværk i drukken-			
Bårdag og parlament	2	skab (6).....	30
Injurier.....	1	Marktyveri.....	8
Skovhug.....	..	2 skp.	..	Falsk mål.....	26 ² / ₃
Forsømt militærpligt.	2	Brud på tingfred....	5
Lejermål (14 m., 8 k.)	43	Hæleri.....	14 ² / ₃
1617:							
Kirketyveri.....	18				

	Rdl.	Havre	Øxne		Rdl.	Havre	Øxne
1626 :				1638 :			
Lejermål (9 m., 1 k.) .	114	Forsømte ymper etc.			
Bårdag (3)	12	(12).....	4 ¹ / ₂
Falsk mål (2).....	40	1639:			
Skovhug (2).....	12	Lejermål (1 m.)	6
Falsk kirkeværgeregn-				Bårdag (3)	2 ¹ / ₄
skab	8	1640:			
Ulyd på tinge	2 ¹ / ₂	Lejermål (1 m.).....	6
Tyveri i drukkenskab	42 ¹ / ₃	Skovhug (4).....	5
1627:				Forsømte ymper etc..	1
Lejermål (5 m., 1 k.) .	36 ¹ / ₃	1641:			
Brud på tingfred ...	10	Lejermål (1 m., 1 k.) .	9
Injurier	40	Forsømte ymper etc.			
Hund bider barn ...	2 ² / ₃	(14).....	3 ³ / ₄
Bårdag (4)	4	1642			
Skovhug + hoverifor-				Lejermål (3 horer kag-			
sømmelse	20	strøgne).....
Bedrageri	16 ² / ₃	Forsømte ymper etc.			
Vold mod rektor i Hor-				(5).....	1 ¹ / ₄
sens (2).....	90	1644:			
1630:				Lejermål (5 mænd fat-			
Lejermål (m.).....	3 ¹ / ₃	tige).....
1631:				1646:			
Lejermål (m.).....	4	Bårdag.....	3
1632:				Forsømt ympe.....	1 ¹ / ₂
Overfald (2).....	6 ¹ / ₂	1649:			
Skovhug (8)	17	Bårdag (3)	6
1633:				Forsømte ymper etc.	3
Lejermål (4 m.)	97 ¹ / ₄	1650:			
1634:				Toldsvig*	5 ¹ / ₃
Lejermål (4 m., 1 k.) .	37	1652:			
1635:				Lejermål (1 m.)	12
Lejermål (7 m., 3 k. +				1653:			
2 m., 1 k. var ufor-				Forsømte ymper etc..	³ / ₄
muende)	64	Drab (uformuende m.)
1636:				1654:			
Lejermål (4 m., 1 k. +				Bårdag.....	6 ³ / ₄
3 m., 1 k. fattige) ..	31	1656:			
Skovhug	4	Lejermål (2 k.)	12
Bårdag (3)	2 ¹ / ₂	1657:			
1637:				Lejermål (1 m.).....	12
Lejermål (4 m.)	22 ¹ / ₄				
Forsømte ymper etc..	7				

De med * mærkede drejer sig om borgere. Ved lejemålssagerne betyder m. mand, k. kvinde. Kun ganske undtagelsesvis findes der bevaret tingsvidner om uformuende lovovertrædere.

Sagefaldsregistrene viser overvejende kun de sager, der har givet lenet indtægter, så tallene er minimumstal, og fra krigsårene, da hele retsmaskineriet gik i stå, findes ingen oplysninger, men det er ganske påfaldende, hvor »kriminaliteten« falder efter Kejserkrigen og, omend i mindre omfang, efter Torstenssonkrigen. Der er ingen grund til at antage, at krigen skulle have haft en moraliserende virkning, og i al fald ville det stride mod den menneskelige natur, om lejemålene skulle ændre sig, så forklaringen må være en helt anden. Selv om både ridefoged og lensmand kunne være interesseret i højere retsbøder, hvorav de skulle have 10 %, så havde lenet først og fremmest interesse i, at gårdene var besat, så kronen fik indtægter og lensmanden hoveri til hovedgården, og man kan derfor antage, at der er blevet rejst tiltale i langt færre tilfælde, når tiderne var dårlige, fordi en bøde, især hvis den var stor, kunne ødelægge en bondes økonomi, så han ikke kunne blive ved gården. Grunden til den store nedgang i sagefaldet kan også være, at retten ikke kunne plejes under og lige efter krigen. En anden iøjnefaldende ændring er bødernes skiftende form. Indtil 1617 er naturalierne de overvejende, så tager de af for helt at forsvinde fra 1625, hvad man formentlig må opfatte som en stigende overgang til pengeøkonomi, således som det tidligere er påvist for stedsmålenes vedkommende. De samlede sagefaldsindtægter var 1965 rdl., 82 td. havre og 72 øxne, men herfra vil det for at få et billede af lenets forhold være rimeligt at drage de $85\frac{1}{3}$ rdl., der blev bødet af borgere. Omregner man havren til 1 rdl. per td., hvad der nok er lidt for højt, men sikre tal kan ikke skaffes fra regnskabet, og øxnene til de 7 rdl., hvormed de jordegne bønder i almindelighed avløste deres husbondholdsøxne, bliver den samlede sum ca. $2465\frac{1}{2}$ rdl. for alle de år, hvorfra sagefaldet kendes, plus de to år 1644 og 1645, hvor det — trods begåede forseelser — udtrykkelig anføres, at der ikke er betalt sagefald, og derved når man til et gennemsnitligt beløb på ca. 58 rdl. om året. Sammenligner man denne indtægt med de ovenfor s. 61 f. nævnte udgifter ved retsplejen, kan der ikke være nogensomhelst tvivl om, at retsbøderne ikke dækkede kronens udgifter til retens pleje. Lensmanden skulle have 10 % eller ca. 6 rdl., hoveri for tre herredsfogeder à 4 rdl. og $\frac{1}{2}$ hoveri for tre delefogeder à 2 rdl. bliver 18 rdl., udgifter til bøddel etc. ca. 3 rdl., og så er man nede på ca. 31 rdl. Den gennemsnitlige bygpris for de $32\frac{1}{2}$ td. hk., som herredsfogederne slap for i landgilde, lader sig ikke fastslå med blot nogenlunde sikkerhed, men den har ligget mellem 2 og 3 rdl., og hertil kom så nedgangen i skatteindtægt, så statens udgift har formentlig været det dobbelte af indtægten af retsbøderne. Retsplejen har været en »underskudsforretning«.

I ovenstående er imidlertid ikke medregnet kronens indtægter af boerne efter et par lovbydere. Da disse boer har en vis interesse, fordi de giver oplysninger om, hvad bønder kunne eje, ganske vist nok et par av de ringest stillede, skal der her gøres nærmere rede for boernes tilstand.

En jordeggen bonde i Vinten (bilag C nr. 183) blev 1614 dømt fredløs, uvist

hvorfor. Hans boslod, der var $37\frac{1}{2}$ rdl. værd, tilfaldt kongen og bestod av en tyr, en ko, en kvie, en ungnødstud, en kviekalv, to heste, en plag, et øg og fem svin, en meget lille besætning på den omtrent 12 td. store gård. Desuden fandtes en del uspecificerede sengeklæder, kobber, messing, tin, fetalje, får og gæs og 6 ørter rug, 2 ørter 14 skp. havre, hvorav kongen fik det halve.

Fæsteren på et lille brug på 6 skp. myrdede i 1633 sin kone og rømte efterladende sig to gamle øg og to gamle køer vurderet til 20 rdl., hvoraf halvdelen tilfaldt kongen.

Jep Smed, der havde begået falskmøntneri, rømte, og hans ejendele vurderedes til 26 dl. 2 sk. og bestod, foruden 9 rdl. i rede penge efter gældsbreve, av en seng, noget valket vadmél, to sider flæsk, 6 skp. malt, et skrin med file i, en ko, en kvie, nogle får og spæde lam, to gamle øg, et gammelt smediested, en fileskrue, en gammel kedel, en gammel gryde, en vogn, en brygbalje, et gammelt ølkar og en gammel balje. Ejendommeligt ved dette bo er vel den fuldkomne mangel på sengetøj og klæder, men måske har han taget de sidste med sig.

Da Laurids Pedersen i Løsning i 1624 tog livet av sig på Bygholm mark, inddroges hans gods, der vurderedes til 39 rdl. 1 mk. og bestod av en treårig hoppe, en femtenårig hoppe, fire ungstude, fire køer, hvorav den ene var med kalv, men ikke fuldt betalt, en so, to travere havre, to travere byg. I stuen fandtes en egekiste, hvori lå et gammelt fire alen langt blågarns lagen, to gamle blågarns lagen, en gammel krave og en »bleyer«(?) samt et par spænder til en kåbe. Også her manglede egentlige klæder, så måske har den døde, der ikke kan identificeres med nogen bonde på lenet, ikke haft andre klæder end dem, han stod og gik i. Besætningen viser, at han må have været bonde, men hans gårds størrelse kan ikke findes, da han må have hørt til et privat gods.

En tjenestekarl i Enner, Niels Olufsen, rømte i 1626, fordi han havde begået lejermål med en pige, med hvem han var beslægtet i 3. led, og de havde flere børn. Han dømtes endeligt 1. marts til landsforvisning og til at have sit gods forbrudt, og dette bestod av to treårige kvier, sex travere fordærvet skaftehavre og en egekiste med lås, men uden beslag og uden indhold, i alt vurderet til 10 rdl. Da han var tjenestekarl, har det åbenbart været en del av hans løn, at han havde to kvier på husbondens gård, selv om skaftehavren tyder på, at han selv har måttet sørge for foder til dem. I den tomme kiste må han formodentlig have haft sine klæder, som han har taget med sig på flugten.

En husmand i Kalhave, der sad på et hus (bilag C nr. 217), hvoraf der ydedes 12 sk. om året, blev i 1630 fængslet, men brød ud av sin arrest på herregården Rask og rømte. Hans bo, der tilfaldt kronen, bestod av en ko, vurderet til 2 rdl. 4 mk.

På en 9 td. stor gård i Stubberup (bilag C nr. 88) boede to bønder, og den ene av dem, Jesper Jensen, skar halsen over på sig med en le 17. juli 1635. Hans kronen tilfaldende besætning vurderedes til 21 rdl. 20 sk. og bestod av tre køer, to gamle heste, to gamle øg, to unge plage, to får, en vædder, et lam, tre smågrise og en vogn, foruden isæden — 15 skp. rug, 8 skp. byg, 2 ørter havre, 2 skp. boghvede

—, der overlodes den nye fæster til dækning for bygfælden, der sættes til 30 rdl. Desuden ejede han to gamle kister og »jærnfang« for 20 sk. Der er dobbelt så mange heste som køer, og da de næppe kan have været nødvendige til driften av den ret lille, halve gård, må han have haft i al fald nogle av dem av hensyn til hoveri og ægter.

Iøvrigt havde lenet yderligere en indtægt, der opføres sammen med sagefaldet, nemlig førlov, en fast avgift på 3 rmk. av arv, der flyttedes bort fra lenet, uanset arvns størrelse. Dette overholdtes nu ikke, for 1616 måtte en mand, der flyttede arv til Koldinghus len, betale en oxer i førlov. Bortset fra dette særtilfælde, som ikke kan forklares, betaltes der i alt 29 gange førlov, altså en indtægt på $14\frac{1}{2}$ rdl. Selv om den praxis udviklede sig, at hver arving skulle give 3 rmk. uanset arvns størrelse, kan dette ikke forklare den ovennævnte høje førlov, så kronen synes her at have erhvervet en uberettiget indkomst. Iøvrigt var ordningen av førlov næppe så fast som av Arent Berntsen skildret (2. bog, 2. part, 5 cap. s. 130 f.). Disse boers tilstand kendes ikke, kun kan man se, at der faktisk har været noget at arve for folk uden for lenet, men en stor del av arvingerne har sikkert hørt hjemme på lenet, således som det fremgår av forholdene ved fæsterskifte, og disse har ikke skullet betale førlov. De ovennævnte boer kan ikke anses for typiske, fordi der er tale om lovbrudere eller selvmordere, hvem slette forhold kan have drevet i døden, men da tingbøgerne ikke er bevaret, kan man desværre ikke ad den vej, der ellers ofte er farbar, få noget indtryk av bøndernes økonomiske kår.

En yderligere indtægt fik kronen i 1622, da en bondes hustru døde uden at efterlade sig arvinger, og hendes bo på 15 rdl. 2 sk. tilfaldt kongen.

Hvorfra lenet hentede bøddlen de få gange, der var brug for ham, vides ikke uden i 1626, da skarpretteren fra Kolding henrettede den ovenfor omtalte leder av bøndernes hoveristrike (se s. 49), og det kostede 6 rdl. Ved Hatting herreds dom av $\frac{11}{10}$ 1641 dømtes tre kvinder, der havde begået lejermål henholdsvis tre, fire og tre gange, og een, der havde fået tre børn uden for ægteskab, til kagstrygning, og dette besørgedes av mestermanden for Bjærg herred for 8 rdl., og han fik desuden 1 rdl. til sin kost, mens han ventede på, at kvinderne blev samlet sammen. Herefter skulle man tro, at der havde været en fast bøddel i herredet, men da han kun ses at være trådt i funktion denne ene gang, må han have haft et større virksomhedsområde. Den kvinde fra Horsens, der havde svoret falsk, mistede sine fingre i Viborg, hvortil sagen var appelleret, mens henrettelsen av den nedenfor nævnte drabsmand skete på lenet i 1653 og kostede 10 rdl. til bøddlen.

På Stiernholm fandtes et fængsel, hvortil der 1632 blev lavet en bolt med taske-lås, to »håndknuder« til fangerne og en jernstang for døren, og 1651 lavede en smed »håndklover«, bolt, låse m. m. for $6\frac{1}{2}$ rdl. til fanger i tårnet på Stiernholm. Mellem tømrerarbejdet i 1618 findes den vistnok ældste kendte træhest i Danmark, idet det hedder, at »... en hest av træ blev opsat at straffe soldater og andre, som sig modvilligen anstillede, med...« Denne træhest har altså også været beregnet til andre end soldater, skønt den vistnok oprindeligt er et rent militært straffemiddel, men om

disse andre er forbrydere i kriminel forstand, eller om træhesten også har kunnet bruges over for forsømmelige hovbønder, kan desværre ikke ses.

Til retsomkostninger må også regnes de naturalier og penge, der udbetaltes skippere, der overførte dømte eller løsgængere til Bremerholm, og som fik mad udleveret av lenet til fangernes underhold under sejladsen. Det er iøvrigt uhyggeligt at se, at de tre bønder, der 1637 dømdes til arbejde på Bremerholm for skovtyveri, døde der, inden der var gået to år.

Ser man på de enkelte forbrydelser, var der foruden de ovennævnte drab kun to, ett i ca. 1650, hvorom intet kan oplyses, og ett i 1652, der gav anledning til nogen korrespondance med kancelliet. Svend Pedersen, der var markmand i Enner by, dræbte med en tøjrekølle Oluf Sørensen Hyrde, der vogtede Vinten bys kvæg. Den myrdede havde ingen slægtninge, så kongen rejste sagen, og morderen sad på Stiernholm i et par måneder. LAURIDS ULFELDT indberettede, at morderen næppe var ved sin fulde fornuft, og kongen bestemte derfor $\frac{26}{8}$ 1652, at lensmanden skulle »ham først udi hans saligheds sag med præsten lade undervise og til pønitenst det mest muligt er formane« og siden »med forderligste« lade henrette, hvilket også skete 22. september. I de 65 dage, han sad fængslet, fik han øl og mad for sex skilling om dagen, og omkostningerne herved og ved henrettelsen måtte lenet udrede, da den myrdede ingen slægt havde, og morderen intet ejede. Hertil kom dog et nødværgedræb i Stovby, for hvilket drabsmanden fik et beskærmelsesbrev $\frac{7}{1}$ 1640 (J. T. 10, 3), men herom vides kun, at han ikke var kronens bonde.

I 1650 lykkedes det lensmanden at fange en smed og hans kone, der var medvidere i mordet på en herremand, CHRISTOFFER PAX, og han fik ordre til at lade dem tiltale, men på Christoffer Pax's enkes bekostning (kgbr. 15. og 27. okt. 1650), mens det ikke var lykkedes KNUD BRAHE i 1610 at få fat på den Jørgen Skytte, der havde slået en borgmester i Åbenrå ihjel, og som formodedes at være på lenet (kgbr. $\frac{22}{12}$ 1610).

Nogle forseelser var knyttet til kirken. Sognepræsten i Hvirring, CHRISTEN PEDERSEN, måtte 1610 bøde både 40 rdl. og to øxne for sin forsømmelse i kirketjenesten, og fordi han havde viet en i forvejen gift person. Da han i 1618 blev injurieret i Tamdrup kirke, måtte den udskældende mand bøde en ox for sin grove mund. En mand »forkrænked« 1612 et stolestade i Stenderup kirke, hvilket formentlig må betyde, at han gik ind i en »finere« stol end den, hvor han havde sin plads, og han måtte bøde en ox. 1619 bødede en mand, der i forvejen måtte bøde for lejermål, 40 skp. havre for brud på kirkefreden. Mere alvorligt var det, at en kirkeværge i Daygård 1617 måtte bøde 20 rdl., fordi han havde solgt en lille klokke fra kirken, men ikke ført pengene til indtægt i sit regnskab, og at to kirkeværger i Tamdrup tilsammen avtingede »efter yderste evne« 60 rdl., fordi de havde brugt en ulovlig skæppe, når de modtog kirkens korn. Kirkeværgen for Rårup havde ført noget arbejde til udgift, som ikke var udført, og måtte bøde 8 rdl. i 1626.

Der findes intet generelt påbud om, at bønderne først skulle tilbyde lensmanden deres øxne, men specielle påbud findes fra nogle len, dog ikke fra Stiernholm, og kronen ses ikke her på lenet at have stillet krav herom. Derimod skulle øxnene sælges

på de store markeder, og to købmænd, der drev forprang, idet de søgte at handle direkte med bønderne ude på landet og ikke på et marked, blev straffet. NIELS BANG fra Bogense, vistnok av den bekendte studehandlerslægt, måtte 1610 bøde tre øxne, fordi han havde købt øxne av bønder i en landsby mod kongens forbud, og en borger i Horsens bødede ligeledes tre øxne i 1615 for samme forseelse. Han havde bl. a. købt av præsten i Ørum hr. SØREN NIELSEN, der for sin forseelse rømte, og hans gods, der efter fradrag av børnepenge og gæld bestod i 12 svin, solgtes til fordel for kronen for 9 rdl. En bonde i Ølsted, der havde foretaget ulovligt øxnekøb, bødede 1614 en øxe, og en bonde, der 1616 forsøgte at sælge 4 øxne til en bondekarl på Koldinghus len, forbrød disse til kongen.

Kronen havde igennem lang tid søgt at forbedre landbruget ved at pålægge bønderne at plante ymper, d. v. s. frugtræer, og pile og anlægge humlekuler, men resultatet synes at have været beskedent, da påbuddet gang på gang gentoges. En kraftig indskærpelse kom $14/5$ 1619, og det pålagdes lensmændene at føre bøderne for forsømmelse hermed som en særlig post i regnskabet. Lensmanden på Stiernholm reagerede hurtigt, for i 1621 faldt der bøder på 30 rdl. for forsømmelser på dette punkt, og da bøden var ringe — 1 mk. for en forsømt ympe, $1\frac{1}{2}$ for en pil og 3 for en humlekule — og ikke ses at være blevet forhøjet i gentagelsestilfælde eller efter overtræderens betalingsevne, må der have været mange bønder, der havde undladt at følge det gamle påbud. I de følgende år har den voldsomme indgriben åbenbart virket, for der findes ingen bøder for dette forhold før i 1637. I 1635 må sagen have været i orden, for da fik Nim herreds bønder varsel på deres bopæl og Bjærge herreds i kirkerne, at der ville blive holdt syn på ymper og pile, men der faldt ingen bøder. Det skete derimod i årene 1638, 1640—42 og 1646, men så avbrød krigen det hele. Igen 1649 faldt nogle bøder, men 1652 udstedtes tingsvidner om, at alt var i orden, og året efter faldt kun et par bøder, og så findes der ikke mere om disse ymper. Revisionen havde i 1640 bemærket, at disse bøder tilfaldt kongen alene, så lensmanden ikke skulle have sine 10 % derav som av andet sagesfald, men påtalen var overflødig, for ingen lensmand på Stiernholm ses at have taget noget av disse bøder. Kronens hele indtægt ved disse bøder var 53 rdl., men p. g. a. bødernes ringe størrelse repræsenterer dette en ret udbredt forsømmelse, så de mange syn, der blev holdt i denne anledning, har ikke været urimelige og har åbenbart frugtet, da der findes mange landsbyer, hvor det hele er i orden. Når bønderne ved synet hævdede, at deres jord ikke egnede sig til det ene eller andet brug, fik de gerne dispensation, og i visse år var der virkelig tale om betydelige plantninger. 1637 var der i Hatting herred anlagt 192 nye humlekuler og plantet 151 ymper og 519 pile. De tilsvarende tal for Bjærge herred var 264 — 121 — 347, mens synet fra Nim herred ikke er specificeret, så det kan ikke bruges. Alt i alt har kronens energiske indgreb på dette felt bragt resultater takket være bødesystemet og de mange syn.

Den hyppigste forseelse er lejermål, hvorfor 156 mænd og 78 kvinder betalte bøder, men desuden blev en lang række kvinder og enkelte mænd, der ikke kunne betale, straffet på kroppen, og nogle piger, hvis evne til at bøde var ringe, blev desuden

straffet med fængsel. Når dobbelt så mange mænd som kvinder bødede, skyldes det formentlig, at de bedre har kunnet betale. Bødens størrelse var ved Kolding reces 1558 sat til 8 sk. grot for hver, men disse to mark var i begyndelsen av 1600tallet steget til $1-1\frac{1}{2}$ rdl. og havde en stigende tendens og blev ved forordn. av $12/10$ 1617 sat til 12 rdl. for manden og 6 for kvinden, men i virkeligheden blev bøden fastsat efter overtrædernes betalingsevne. Gang på gang hedder det, at »for armodis skyld« var bøden formindsket, helt ned til een rdl., mens andre bøder blev sat op, fordi der forelå »løsagtighed og beliggelsesmaal udi mange og adskillige måder« eller »letfærdighed og ond bedrift« (1615), lejermaal med beslægtede — 30 rdl. 1625 —, ja med to beslægtede, dog ikke i forbudte led — 30 rdl. i 1617 —, og en mand, der havde stået i forhold til adskillige kvinder, bødede 1618 32 rdl., og da to gifte mænd i 1633 begik lejermaal, måtte de hver bøde 40 rdl. I det hele taget blev forordningen ikke mekanisk gennemført, men straffene varieredes efter forseelsens mere eller mindre graverende karakter og efter de tiltaltes økonomiske forhold. Øxne optræder et par gange som bøder, men som regel bestod disse i penge, og flere gange hedder det udtrykkelig, at bøden er »avtinget«.

Tyveri forekommer sjældent, og i intet tilfælde har det ført til livsstraf. Een mand blev straffet 1611 med en bøde på en ox, fordi han uberettiget satte et svin på olden i lenets skove, og en anden måtte av med to øxne, fordi hans kone stjal nogle gæs og satte dem på sin egen sti, mens en tredje slap med 3 rdl., fordi hans kone malkede en anden kones ko og tog mælken.

Parlament og bårdag, skænderi og slagsmaal, forekommer nogenlunde tit, og det var sommetider noget voldsomt. En mand i Ølsted slap med en ringe bøde på en ørte havre for et slagsmaal med en soldat, skønt denne døde kort efter (1619), mens en mand og hans søn bødede 6 rdl. og en ox, da de havde været i bårdag og parlament i et gildehus og gjort sår med knive, men i disse tilfælde har parterne vel været lige gode om det.

Da der i 1625 var St. Hans Marked i Horsens, havde sex karle fra Underup fået rigeligt at drikke, og de skamferede og huggede nogle hopper, der var spændt for vogne, som tilhørte nogle fiskemænd fra Harsyssel, og de bødede i fællesskab av yderste formue 30 rdl.

Kun een eneste gang findes en straf for hoveriførsømmelse, idet en bonde i Nørby, som »havde siddet hjemme og ej med de andre kongelig majestæts bønder arbejde på Bygholm ladegård gjort havde«, herfor, og fordi han havde stjålet noget vindfældet træ, måtte bøde 20 rdl. i 1626.

Hovedindtrykket av retssagernes behandling er, at lensmanden eller hans ridefoged har haft en stor indflydelse (sml. kap. XII s. 116 ff.), dels derved, at de kunne undlade at rejse sag, når de skønnede, at lovovertræderen intet kunne bøde, dels derved, at de fastsatte bøderne, ikke så meget efter forseelsens art som efter forbryderens ydeevne, altså en slags dagbodssystem. Dernæst er det forbavsende, at der næsten ingen tyverier fandt sted, hvad der kunne tyde på, at de økonomiske forhold på lenet har været forholdsvis gode.

X. Skatter.

En redegørelse for de i hele perioden udskrevne skatter kan ikke skrives på grundlag af dette len alene, og derfor vil de bidrag, som oplysninger fra Stiernholm len kan give, kun sparsomt belyse kronens skattepolitik og borgernes skattepligter. En del skatter, der er blevet udskrevet i hele Danmark, og derfor også i dette len, har intet spor sat sig i lenets skattemandtal, formentlig fordi disse for nogle års vedkommende er gået tabt, og de kan heller ikke alle suppleres fra kvitteringerne i kvittantiarumbilagene, så her er man henvist til at søge oplysninger i Sechers forordninger. I det følgende er der kun taget hensyn til de skatter, som kan belyses gennem de i lensarkivet bevarede akter, men disse omfatter også nogle skatter, hvorom der intet findes hos Secher. Da det kgl. skattebrev eller kopi herav ofte findes som bilag, eller da der findes kvitteringer for disse skatters indbetaling til rentekamret eller andetsteds, er de faktisk blevet opkrævet af lensmanden på kronens vegne. For de enkelte skatter er redegjort i bilag B.

Om følgende skatter, som er blevet opkrævet i hele riget, findes der ingen oplysninger i Stiernholm lens arkiv: kontribution til soldater udskrevet 1625 $\frac{3}{3}$, kontribution til garnisoners underhold 1625 $\frac{30}{7}$, almindelig landeskat 1627 $\frac{29}{11}$, kornskat 1635 $\frac{19}{12}$, renteskat 1638 $\frac{9}{9}$, almindelig landeskat 1644 $\frac{22}{1}$, kornskat 1644 $\frac{2}{9}$ og havreskat 1656 $\frac{23}{12}$. Skatten i 1627 og de to skatter i 1644 kunne lenet simpelthen ikke præstere på grund af krigene, og det skyldes muligvis også krigen, at havreskatten i 1646 ikke er blevet leveret. Når kornskatten 1635 ikke findes for Stiernholm, kan det skyldes, at egnen dette år var ramt af en misvæxt, så lenet er blevet fritaget, men der findes intet kongebrev derom. De to skatter i 1625 og formueskatten i 1638 burde være ydet, men der findes ingen kvitteringer eller andre bilag derfor, så muligvis har lenet ikke ydet dem.

Mens der kan findes forklaring på, hvorfor de fleste av ovennævnte skatter mangler, og bilagene til de øvrige kan være bortkommet, er det ejendommeligt, at der på lenet er ydet nogle skatter, der ikke findes hos Secher, der således ikke har været helt konsekvent med at medtage alle skatter, da disse findes i brevbøgerne. Det drejer sig om de kontributioner, der ydedes i stedet for arbejdsfolk til Frederiksodde i årene 1651, 1652, 1653 og 1656, og adelens korn- og kontributionsskat i 1658. Den sidste skat kom ikke lenets bønder ved, men skatterne til Frederiksodde er helt eller delvis blevet ydet af dem, så de må medtages, når man vil gøre op, hvad bønderne har ydet i skat.

Ifølge de kgl. skattebreve skulle bønderne lægges i læg, sådan at den rige hjalp den fattige, men det er kun undtagelsesvis sket på Stiernholm. Madskatten 1611 er den eneste, der med sikkerhed kan ses at være pålagt i læg. Tager man fx. penge-skatten 1611, så er den blevet pålagt bønderne med en fast taxt efter deres stilling og gårdens størrelse, og det samme synes at være tilfældet med alle de følgende skatter i penge og korn etc. indtil 1651, da den særlige skat til avløsning av arbejdsfolk til

Frederiksoddes befæstning blev pålagt læg på 200 td hk. Hvordan man har forholdt sig med adelstjenerne, kan ikke ses, men måske er disse blevet lagt i læg.

Der er dog et par tilfælde, hvor man i al fald har søgt at lægge bønderne i læg. Et kongebrev av $\frac{3}{6}$ 1626, hvori det hedder, at bønderne, eftersom de er lagt i læg, skal betale deres skat, kan der ikke lægges vægt på, da centraladministrationen formentlig er gået ud fra, at skattebrevens ordlyd er blevet fulgt, men 1630 hedder det i oplysningerne om de bønder, der er blevet fritaget for skat, at ingen i læg med disse formår at yde det resterende, og 1642 siges om en fritaget bonde, at ingen i læg med ham kan betale hans part. Dette kan imidlertid ikke have været reglen, for tager man de enkelte skattemandtal, opgør de skatteydernes tal i grupper og har et fast beløb for hver enkelt inden for samme gruppe. Såfremt udskrivningen virkelig var foregået i læg, ville der heller ikke være nogen grund til at anføre de enkelte fritagne bønder og føre bevis for deres evneløshed ved tingsvidner. Dette kunne måske være rimeligt i de år, hvor de forarmedes tal var så stort, at byrden ville blive umulig at bære for de øvrige, men det kan ikke være tilfældet i de år, hvor kun få blev fritaget. Normalt er skatten faktisk blevet opkrævet hos den enkelte bonde efter en fast taxt.

Forholdet mellem de ydelser, som de forskellige typer på skatteydere skulle præstere, var fast. Når en jordeggen bonde skulle yde et vist beløb x , skulle jordegne ugedagsbønder, jordegne bønder med halve gårde og fæstere med hele gårde yde $x : 2$, fæstere med halve gårde, ugedagsfæstere med hele gårde og karle med fuld løn yde $x : 4$ og ugedagsfæstere med halve gårde, møllere etc. uden avl og karle med halvårsløn yde $x : 8$. Som fæstere med halve gårde regnedes i almindelighed »inderster«, der her må betyde folk med meget små brug, og møllere og håndværkere med avl. Efterhånden som skatteudskrivningen tog hårdere fat, kom der ny grupper til, nemlig pebersvende og ågerkarle, der skulle yde $\frac{2}{3} x$, gadehusmænd, der skulle yde $x : 12$ og ugedagsgadehusmænd, der slap med $x : 24$. Mens pengeskatterne efterhånden blev opkrævet av alle, kunne kun de personer, der havde avl, komme til at yde korn- og madskatterne, men også her står de forskellige brugstyper i samme forhold til hinanden som ved pengeskatterne.

Hvis man vil have et billede af, hvor meget en skatteyder måtte præstere, er det derfor nok at opstille en tabel for en jordeggen bondes ydelser, idet man blot behøver at dividere hans ydelse med de ovenfor anførte tal for at få tallet for de andre skatteyders præstationer. I den følgende tabel er kun medtaget de skatter, som lenets skattemandtal viser, er blevet ydet, og der er set bort fra de skatter, der vides at være udskrevet, men som ikke kan konstateres at være ydet av dette lens bønder. Da sikre omregningstal ikke kan fremskaffes for korn, flæsk, kød, gryn, kobber og tin, er disse ydelser kun anført i naturalier. Årene angiver det kalenderår, inden for hvilket de pågældende skatter skulle være ydet, selv om de ikke altid er blevet præsteret til den fastsatte frist, og der er intet hensyn taget til dalerens skiftende skillingstal. De kornskatter, der er blevet præsteret i penge ved en avløsning efter en i skattebrevet fastsat taxt, er her beregnet i penge. De skatter, der som skat på tiende og formue

ikke kan fordeles på de enkelte bønder, og de skatter, der er udskrevet av særlige grupper — husmænd etc. 1621 og 1622, adelstjenere 1656 og hospitalstjenere 1657 —, er ikke medtaget i tabellen.

1602	2 rdl.	1633	2 rdl. $\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{1}{3}$ td. byg.
1603	2 —	1634	4 —
1606	1 —	1635	2 — 12 sk.
1608	2 —	1636	$2\frac{1}{2}$ —
1610	2 —	1637	3 — 84 sk.
1611	6 — 15 sk., $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk, $\frac{1}{5}$ fj. salt nødekød, $\frac{1}{2}$ fårekrop, 1 gåse- krop, $\frac{1}{5}$ ot. smør, $\frac{1}{2}$ skp. gryn.	1638	3 — 12 —
1612	5 —	1639	5 — 84 —
1613	5 —	1640	6 — 12 —
1614	5 —	1641	6 — 84 —
1617	2 —	1642	8 — 12 —
1618	2 —	1643	3 — 72 —
1620	2 —	1646	4 — 12 — 1 skp. rug, $1\frac{1}{2}$ skp. byg, 4 skålpd. kobber.
1622	2 —	1647	7 — 12 — 1 skp. rug, $1\frac{1}{3}$ skp. byg,
1623	2 —	1648	4 — 32 —
1624	$2\frac{1}{2}$ —	1649	2 — 36 —
1625	$2\frac{1}{2}$ —	1650	2 — 12 —
1626	5 —	1651*	2 — 36 —
1628	$1\frac{1}{2}$ —	1652*	2 — 12 — 1 skp. byg.
1629	3 —	1653*	2 — 12 — 1 td. rug, 1 td. byg, 1 lispd. flæsk.
1630	2 —	1654*	3 — 12 — $\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{1}{2}$ td. byg.
1631	2 — 1 lispd. flæsk, $\frac{1}{2}$ skp. gryn.	1655*	3 — 12 — $\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{1}{2}$ td. byg.
1632	4 — $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk, 1 lisp. kød.	1656*	3 — 12 — $\frac{1}{2}$ td. rug, $\frac{1}{2}$ td. byg, $\frac{1}{4}$ td. havre.

I de med * mærkede år ydedes desuden en skat til Frederiksoddes befæstning på ca. $7\frac{1}{2}$ sk. per td. hk.

For at få et samlet billede af, hvad lenet har ydet i skat, er skatterne nedenfor opstillet samlet for hvert kalenderår, i hvilket de pågældende skatter har skullet ydes. Medtaget er alle skatter, der er ydet i penge, også de med penge avløste kornskatter og skatter på særlige grupper — »uvisse personer« — og skatter på tiender og formue. Av madskatterne er de varer medtaget, for hvilke priserne kendes fra lenet i det pågældende år, mens der ikke er gjort forsøg på at omregne de øvrige poster på korn og madskatter. Prisen på kobber kendes i 1646, men ikke prisen på tin, så kun kobberet er medregnet. Fra beløbet er trukket de fritagne gårde, således at der er tale om det faktisk indkomne beløb, og fra dette er trukket omkostningerne ved skatternes levering, for så vidt de kendes. De skatter, som vides at være udskrevet, men som ikke kan ses at være ydet av dette len, er ikke medtaget, det gælder således alle skatter fra de år, hvor lenet var besat av fjendtlige hæere. Een skat fra 1657 og een fra 1658, der vides at være ydet, er ikke medtaget, da skatteopkrævningen i disse krigsår var så uregelmæssig, at der ikke kan gives noget helt billede af forholdene. Der er kun regnet med hele dalere, uden hensyn til dalerens skiftende skillingstal.

1602.....	942 dl.	1624.....	1190 dl.	1640.....	2200 dl.
1603.....	869 —	1625.....	1283 —	1641.....	2427 —
1606.....	484 —	1626.....	2479 —	1642.....	2990 —
1608.....	1022 —	1627.....	1329 — ²	1643.....	941 —
1610.....	1024 —	1629.....	253 —	1646.....	1304 — ⁶
1611.....	2779 — ¹	1630.....	697 — ³	1647.....	1920 — ⁷
1612.....	2554 —	1631.....	676 —	1648.....	1106 —
1613.....	2256 —	1632.....	1342 — ⁴	1649.....	753 —
1614.....	2273 —	1633.....	678 — ⁵	1650.....	676 —
1617.....	885 —	1634.....	1370 —	1651.....	832 —
1618.....	845 —	1635.....	800 —	1652.....	1435 —
1620.....	828 —	1636.....	894 —	1653.....	937 — ⁸
1621.....	324 —	1637.....	1268 —	1654.....	1223 — ⁹
1622.....	1242 —	1638.....	763 —	1655.....	1121 — ¹⁰
1623.....	957 —	1639.....	1343 —	1656.....	1231 — ¹¹

Skatterne lader sig ikke direkte sammenligne for alle års vedkommende, fordi ikke alle naturaliepriser kendes hvert år. Hvordan, kronen har vurderet bøndernes ydeevne, fremgår af skattebrevens satser, men kun i de år, hvorfra der findes specifikation på fritagelserne, kan man se, hvorledes de enkelte klasser af skatteydere har kunnet bære de pålagte byrder. Dette forhold kan ses for de enkelte år i bilag B.

Selv om denne liste av de ovennævnte grunde må benyttes med varsomhed, bekræfter den dog det indtryk, man fik ved at se på den enkelte skatteydere byrder (sml. s. 74), og man kan se, at det virkelig lykkedes kronen at få betydelige skattebeløb ind under og efter Kalmarkrigen. Den kraftige udskrivning i 1626 av tre skatter kunne lenet bære, men efter Kejserkrigen var det helt udpint og kunne først 1632 yde en større skat. Fra 1635 tilkom den faste bådsmandsskat, der var et beskedent beløb svingende mellem 29 og 31 rdl., men i 30'erne var skatterne ellers varierende, indtil de fra 1640 voxede uhyre, idet der 1640—42 hvert år udskreves to pengeskatter og i de to sidste år desuden en kornskat, der avløstes med penge. Da priserne ikke kendes for korn i 1646 og 1647, er det vanskeligt at se, hvor medtaget skatteyderne var efter Torstenssonkrigen, men de samlede ydelser fra disse år kan ikke være nået op på provenuet fra de første år av 40erne, og 1649—51 var skatteudskrivningen meget mindre end før krigen. Da kronen utvivlsomt i de år har haft lige så god brug for penge som i 1640—42, har det formentlig ikke været muligt at få højere skatter ind. 1652—56 udskreves der flere og større skatter, men ukendskab til kornpriserne på lenet gør det umuligt at se, hvor meget der blev ydet. Tager man pengeskatterne alene, er det imidlertid klart, at skønt satsen var sat op med ca. 50 %, og skønt flere mennesker var kommet til at yde skat, var beløbet ikke mere end ca. 20 % højere end i 1603. Det var således ikke lykkedes kronen ad denne vej at skaffe sig erstat-

¹ Desuden ydedes smør, nøde-, fåre- og gåsekød, hvorpå prisen ikke kendes. ² Det opkrævede korn blev ikke ydet. ³ Desuden ydedes flæsk, hvorpå prisen ikke kendes. ⁴ Desuden ydedes flæsk og kød, hvorpå prisen ikke kendes. ⁵ Desuden ydedes korn, hvorpå prisen ikke kendes. ⁶ Desuden ydedes korn og tin, hvorpå prisen ikke kendes. Kobberskatten ydedes også av herredsfogeder og præster, hvis ydelser her er medregnet. ⁷ Desuden ydedes korn, hvorpå prisen ikke kendes. Renteskatten ydedes både av lenet og av Horsens, hvis andel her er medtaget, da den ikke kan udskilles. ⁸⁻¹⁰ Desuden ydedes rug, byg og flæsk, hvorpå prisen ikke kendes. ¹¹ Desuden ydedes korn, hvorpå prisen ikke kendes.

ning for de bønder, der som adelens ugedagstjenere var gledet ud av skatteydernes kreds, og det større antal av forarmede bønder, og derfor udskreves flere og hyppigere skatter til dækning av kronens voxende udgifter. Tager man perioden under ett, er det mest påfaldende træk på dette område, at der i slutningen av tidsrummet udskreves flere skatter hvert år, mens der i de ni år fra 1602—10 kun blev taget skat i de fem år og i det ene år endda med et ret lille beløb. Selv om en del av stigningen skyldtes ændrede prisforhold, viser beskatningen dog, at kronen brugte et betydeligt større beløb i slutningen end i begyndelsen av perioden, at skattebyrden var voxet for lenets bønder. Tydeligt ses det, hvis man tager gennemsnittet av de i penge ydede skatter for de to 9år 1602—10 og 1648—56, idet der ydedes ca. 482 dl. om året i den første, 1035 i den sidste periode. Alene pengeskatterne er altså mere end fordoblet på lenet, og hertil kom kornskatterne, og endelig hvilede skatten i den sidste periode på et ringere antal bønder, mens andre, for største delen mindre betalingsdygtige personer, nu måtte deltage i skattens betaling. En del av stigningen skyldes inflation, men hvor meget lader sig ikke fastslå.

Da gårdene, selv inden for samme skatteklasse, var av yderst forskellig størrelse, og da det samme gælder udsæden, er det vistnok umuligt at give et almindeligt billede av skattebyrdens vægt, og de to tabeller viser kun noget om skatternes relative størrelse. De mindre svingningers årsager kan næppe forklares, men de store variationer skyldes i alt væsentligt krigene, og gennem hele perioden er skatteudskrivningen, både for de almindelige penge- og kornskatter og for de særlige skatter til bådsmand og Frederiksoddes befæstning, begrundet med militære hensyn. Ligesom bådsmandsskatten blev fast, har dette vistnok også været tilfældet med Frederiksoddeskatten, men kun ett skattebrev herom er fundet.

De opkrævede tiendeskatte, der skulle ydes av dem, der havde fæstet kronens eller kirkens tiender, kom delvis til at hvile på bønderne, idet de, som ovenfor s. 26 f. ff. nævnt, havde fæstet en del av tienderne, men hvordan skatten er blevet fordelt på de enkelte bønder, kan ikke ses.

Bøndernes evne til at præstere skatterne i rette tid kan belyses ved, at man ser på, hvor lang tid der forløb fra den dag, da skatten skulle leveres, til den dag, skatten blev indbetalt. Når skatterne skulle leveres i Jylland — Ribe, Viborg eller Haderslev —, gik der normalt kortere tid fra præstationsdagen til leveringsdagen, end når pengene skulle leveres i København, og det var naturligt, at det tog længere tid at fremføre naturalier end penge, da korn og flæsk skulle indlades i Horsens og sejles til København, og der kom vind og vejr til at spille en stor rolle. I den nedenfor opstillede tabel er alle skatter, der er leveret i penge, også de med penge avløste kornskatter, betegnet som pengeskatter, og som leveringsdag er beregnet den dag, da hovedsummen blev leveret, idet der undertiden blev efterbetalt småbeløb eller sådanne overførtes til næste års skatte- eller lensregnskab. Leveringsdagen kan ikke findes for alle skatter, så tabellen rummer færre skatter, end der er ydet. Desuden er bådsmandsskatten, der havde en fast karakter, opstillet i en særlig tabel, og der er set bort fra skatten til Frederiksoddes befæstning, der som lokal skat havde en særlig karakter.

Pengeskatt ... 1603	21	dage	Pengeskatt ... 1637	96	dage
— ... 1606	÷14	—	— ... 1637	10	—
— ... 1608	39	—	— ... 1637	244	—
— ... 1610	÷103	—	— ... 1638	9	—
— ... 1611	21	—	— ... 1638	14	—
— ... 1611	95	—	— ... 1639	14	—
Madskatt ... 1611	7	—	— ... 1639	57	—
Pengeskatt ... 1612	34	—	— ... 1640	37	—
— ... 1612	59	—	— ... 1640	19	—
— ... 1613	164	—	— ... 1641	40	—
— ... 1614	6	—	— ... 1641	61	—
— ... 1617	29	—	— ... 1642	41	—
— ... 1618	63	—	— ... 1642	63	—
— ... 1620	28	—	— ... 1643	273	—
— ... 1622	30	—	— ... 1643	332	—
— ... 1623	33	—	Kornskatt ... 1646	313	—
— ... 1624	17	—	— ... 1647	195	—
— ... 1625	÷45	—	Renteskatt ... 1647	216	—
— ... 1626	37	—	Pengeskatt ... 1648	113	—
— ... 1626	33	—	Tiendeskat ... 1648	178	—
— ... 1627	24	—	Pengeskatt ... 1649	202	—
— ... 1630	153	—	— ... 1650	295	—
— ... 1631	49	—	— ... 1651	153	—
Madskatt ... 1631	7	(i naturalier)	— ... 1652	126	—
— ... 1631	÷10	—	Kornskatt ... 1652	272	—
— ... 1632	45	—	Pengeskatt ... 1653	199	—
Pengeskatt ... 1632	41	—	Kornskatt ... 1653	235	—
— ... 1633	37	—	— ... 1654	38	—
— ... 1634	64	—	Pengeskatt ... 1654	42	—
— ... 1635	719	—	— ... 1655	112	—
— ... 1636	÷3	—			

Tidsrummet mellem forfaldsdag og afleveringsdag varierer meget stærkt, men en del af svingningerne lader sig dog forklare, mens andre synes temlig uforståelige. Når nogle skatter er blevet leveret før forfaldsdagen, skulle det tyde på, at det har været let for lensmanden at få skatten ind som i årene 1606 og 1625, men når skatten i 1610 leveredes over tre måneder før forfaldsdagen, må det sikkert skyldes andre, nu uforklarlige forhold. Når den ene madskat i 1631, da lenet havde lidt hårdt under krigen, alligevel er blevet leveret før forfaldsdagen, kan det skyldes, at bønderne har leveret begge skatter under ett, men det er vanskeligt at forstå, hvordan bønderne i 1635 efter et misvæxtår har været i stand til at levere skatten før tiden, men det kan tænkes, at lensmanden her og ved de andre førtidigt indbetalte skatter har kunnet overse, at skatten ville komme ind, og han så har stået i forskud med den, fordi der har frembudt sig en gunstig lejlighed til forsendelse.

Som helhed er skatterne leveret hurtigt i de første år, bortset fra de skatter, der har forbindelse med Kalmarkrigen, men fra Torstenssonkrigen bliver tidsrummet mellem forfald og levering uhyggelig langt. I 1611 og 1612, hvor der skulle betales

flere skatter, blev den ene leveret relativt sent, og det samme gælder 1637, mens andre år med flere skatter ikke har særlig lange leveringstider fx. 1626, 1632 og 1639, hvad der må betegne, at bønderne ikke i disse år har haft særlig vanskeligt ved at præstere det forlangte. I 1613 var lenet meget længe om at levere skatten, sandsynligvis fordi bønderne havde vanskeligt ved at betale de høje krigsskatter. Den lange leveringstid i 1630 har sin årsag i de fortvivlede forhold efter Wallensteins plyndringer, og de lange tidsrum fra forfaldsdag til levering i 1635 og 1637 skyldes formentlig den misvæxt, der hærgede lenet i 1635. I 1643, da Torstenssonkrigen begyndte, bliver det rent galt. Der gik op mod et år, før skatten blev leveret, og helt ned til 1654 gik det meget langsomt med leveringen, dels fordi lenet havde svært ved at komme til kræfter efter krigen, dels fordi det rantes af en ny misvæxt i 1649 og i 1652. Først i 1655 blev det noget bedre, uden at man dog kom ned på den korte leveringstid, der prægede årene i århundredets begyndelse. Alt i alt giver disse leveringsfristers varians et billede av de økonomiske svingninger på lenet, selv om de skiftende lensmænds og fogeders større eller mindre energi og vanskelighederne ved søtransporterne kan have haft nogen indflydelse, som ikke kan bestemmes nøjere.

For bådsmændsskatterne, hvorav nogle har måttet udelades på grund av utilstrækkelige oplysninger, ser leveringstiderne således ud:

1635	÷13 dage	1646	240 dage
1637	÷7 —	1647	334 —
1638	7 —	1649	88 —
1639	÷4 —	1652	62 —
1640	16 —	1653	163 —
1641	÷30 —	1654	528 —
1642	6 —		

Da bådsmændsskatten var fast, således at bønderne vidste, at de skulle yde den hvert år, var det vel ikke unaturligt, at de — og lensmanden — kunne levere den hurtigt eller endog førend forfaldsdagen under nogenlunde normale forhold, men også ved denne skat ser man Torstenssonkrigens katastrofale følger. Selv om man nogle år efter krigen, i 1649 og 1657, kom ned på en dog rimelig leveringstid, holdt dette ikke, og i 1655 varede det omtrent $1\frac{1}{2}$ år, før skatten nåede ind i rentekamret. Nogen indflydelse på leveringstiden har det sikkert haft, at indtil 1637 betaltes skatten på Hald, men derefter vistnok altid i København.

En anden målestok for bøndernes evne til at bære skatterne er skatteydernes antal, idet de fleste mandtal kun har yderne, mens andre har både de skatteansatte og de fritagne. Det vil ved en sådan oversigt være rimeligst at holde sig til de to store grupper av skatteydere: fæstere på hele og halve gårde og karle med helårs- og halvårsløn. Den første gruppe indeholder imidlertid en række fejkilder, så tallene ikke bliver helt sikre. Dels reduceredes en del hele gårde ved nedsættelse av landgilde til halve gårde, dels blev en del gårde ugedagsbønder under egnens herregårde og dermed skattefri, og endelig var brugen av betegnelsen »halve gårde« meget usikker,

fordi den til tider også rummede folk med meget små brug eller husmænd. Tallene for husmænd som en særlig gruppe kendes kun fra de allerseneste år. Den følgende tabel er lavet på grundlag av pengeskatterne, der jo ikke udskreves i alle år, hvorved der fremkommer huller, og andre mangler i årrækken skyldes utilstrækkelig specifikation av skatteyderne. Tallene er taget fra mandtallene, hvis betegnelser er fulgt, og hvis tallene fra to skatter i samme år er forskellige, er der her brugt et gennemsnit av de to tal.

	Hele fæstegårde	Halve fæstegårde	Helårskarle	Halvårskarle
1602	474	299	206	153
1603	464	258	165	147
1606	484	287	269	157
1608	486	336	311	171
1610	486	341	317	170
1611	482	356	334	157
1612	484	360	308	188
1613	484	361	316	156
1614	483	368	378	162
1617	461	360	306	138
1618	450	346	285	117
1620	451	361	226	112
1621	mangler	mangler	285	113
1622	468	357	211	174
1623	463	388	247	109
1624	461	383	261	98
1625	459	380	245	100
1626	460	376	210	100
1627	457	308	154	127
1633	346	243	47	147
1635	359	276	151	182
1636	351	236	144	193
1637	336	213	129	191
1638	345	256	137	209
1639	349	256	132	199
1640	352	261	132	178
1641	351	256	134	176
1642	331	255	118	165
1643	316	248	122	166
1646	323	231	65	82
1647	314	232	42	55
1648	321	233	96	143
1649	320	234	64	160
1650	318	234	164	187
1651	305	239	161	211
1652	305	240	178	215
1653	308	244	220	234
1654	310	245	196	229
1655	311	245	149	201
1656	311	245	176	236

Når tallene på de skatteydende fæstegårde svinger og går ned, har det flere årsager. Et varigt fald foregår derved, at en række fæstere av gårde — 54 hele og 9 halve — efterhånden blev ugedagstjenere under herredernes hovedgårde. Dette foregik i de følgende år:

1611	12 hele, 1 halv gård	1642	12 hele, 2 halve gårde
1618	1 -	1646	10 - 1 - -
1626	2 -	1647	1 - 4 - -
1627	1 -	1649	2 -
1631	3 -	1652	3 - 1 - -
1636	1 -	1654	1 -
1637	5 -		

Disse tal er dog kun minimumstal, for der kan godt være gledet skattegårde bort fra lenet på denne måde i de år, hvor mandtallenes oplysninger er ufuldstændige. Her har vi formentlig hovedårsagen til den voldsomme nedgang i de hele gårdes tal, og det var et for kronen meget alvorligt tab. En gård i Kørup blev 1626 sædegård for en — vistnok ikke dansk — adelsmand, og i 1652 slog en forarmet adelsfrue KAREN HØRBY sig ned på en bondegård, hun ejede i Nebsager, og tre andre gårde, hun havde i byen, blev hendes ugedagstjenere. Det alvorligste tab led kronen i 1642, da HENRIK BILLE til Tirsbæk av nogle øde gårde i Davgård oprettede hovedgården Bryskesborg og gjorde een jordeggen, ti hele og to halve gårdes fæstere til ugedagstjenere til denne gård. De øvrige gårde blev, overvejende som følge av mageskifter, lagt ind under i forvejen bestående gårde, således fik Møgelkær 11 nye ugedagstjenere og Rosenvold 8.

Ud av de skatteydendes kreds gik for længere tid de tidligere selvejergårde, som kronen erhvervede mod at lade ejeren og eventuelt hans enke eller barn sidde kvit og frit på gården i deres levetid eller for et længere åremål, men dette tab var dog overskueligt og førte som helhed til en fordel for kronen i det lange løb, selv om salgsbetingelserne kunne blive dyre. Endelig var der i visse tidsrum nogle gårde, der blev udlagt til løn for befalingsmænd, og disse blev skattefrie, men her er der i virkeligheden blot tale om en ompostering, selv om det i skattemandtallet tager sig ud som et tab.

Disse forhold alene forklarer imidlertid ikke hele den kraftige nedgang i de skatteydende fæstegårdes tal, der især bliver mærkbar fra 1635. Når netop dette år betegner den store nedgang, hænger det formentlig sammen med, at de ved Kejserkrigen svækkede bønder ikke har formået at bære den misvæxt, der indtraf i 1635. Krigene synes ikke at have sat sig mærkbare spor udover en dog ret betydelig nedgang i de halve gårdes tal efter Kejserkrigen og en mindre efter Torstenssonkrigen.

Skatten på tjenestekarle viser også bøndernes økonomiske forhold, selv om man ikke kan se bort fra, at den voxende mangel på arbejdskraft — bl. a. som følge av mennesketabet i Kejserkrigen — har haft indflydelse på nedgangen i antallet av karle. Indtil 1627 var langt det overvejende antal karle på helårsløn; i mange år — 1611, 1613, 1617—21, 1623—26 — var der mere end dobbelt så mange karle, der tjente for

fuld løn, d. v. s. hele året, som karle på halv løn, altså halvårskarle, men efter Kejserskrigen går ikke blot det samlede antal tjenestekarle voldsomt ned, men i hele resten av perioden er der hvert år flere halvårs- end helårskarle. Da Torstenssonkrigen havde sat tjenestekarleholdet yderligere ned, var der endog ett år — 1649 —, hvor halvårskarlene var mere end dobbelt så talrige som helårskarlene. Kalmarskrigen satte sig overhovedet ingen spor på dette område, og det højeste antal tjenestekarle under ett nåedes i 1614, mens minimum ligger efter Torstenssonkrigen i 1647. Misvæxtårene 1635 og 1652 synes ikke at have haft nogen indflydelse på tjenestekarleholdet. Skatten hvilede på både bøndernes og præsternes tjenestekarle, men det er ikke altid muligt at konstatere, hvor mange av karlene der tjente gejstligheden, og i nogle år findes der slet ikke karle hos præsterne, skønt de økonomiske forhold i netop disse år var gode — 1610 og 1618 —, så man kan tænke sig, at præsterne har fået fritagelse for disse skatter, og i al fald er det påfaldende, at der efter 1647 ikke kan konstateres karle hos præsterne, men noget kongebrev herom findes ikke. Det kan ikke skyldes, at præsterne har ophørt at holde karle, for selv om man kan se, at præsterne i de særlig onde år 1633, 1634 og 1646 har måttet sætte deres karlehold meget stærkt ned eller for nogles vedkommende helt afskaffe det, så er der snarest en tendens til, at præsterne forøger deres karlehold. Således holdt de i årene 1611—13 henholdsvis 13, 14 og 16 helårskarle og i det første og sidste år een halvårskarl, men i årene 1637—42 havde de 13, 15, 15, 15, 15 og 14 karle på fuld løn og 8, 11, 10, 8, 8 og 11 på halv løn. Omregner man dem alle til halvårskarle, bliver præsternes årlige karlehold i den første periode 29 halvårskarle, i den sidste 37, altså en betydelig stigning. Grunden til, at præsterne har måttet have det relativt store karlehold, enkelte holder to karle, er sikkert, at de ikke uden fremmed hjælp har formået at drive deres jord, fordi de har skullet passe deres embedsgerning og deres voxne sønner for en del har været borte fra hjemmet i latinskole. Da man således ikke kan antage, at præsternes tjenestekarlehold som helhed har fulgt den nedadgående tendens for folkehold, bliver denne så meget stærkere for bøndernes vedkommende¹. Et samlet overblik over tjenestekarleholdet på lenet både hos præster og bønder kan fås, hvis man omregner alle til halvårskarle, således at man sætter en helårskarl = to halvårskarle, og tallene kommer da til at se således ud:

1602	365	1613	788	1623	603	1636	486
1603	477	1614	918	1624	600	1637	448
1606	695	1617	750	1625	590	1638	482
1608	793	1618	686	1626	520	1639	463
1610	804	1620	564	1627	263	1640	445
1611	825	1621	683	1633	243	1641	445
1612	804	1622	595	1635	484	1642	400

¹ For at se, om dette ejendommelige forhold også skulle kendes på andre len, er følgende gennemgået: Århus, hvor kildematerialet ikke kan oplyse noget om dette forhold, Koldinghus, hvor præsterne 1638—42 havde fra een til tre karle til sammen og 1646—49 ingen, Riberhus, hvor præsternes karletal 1643—47 varierer mellem 12 og 16 og 1648 falder til 7, og Skanderborg, hvis materiale ikke kan anvendes på grund av mangler derved. Problemet kan næppe løses uden en meget omfattende undersøgelse.

1643	410	1648	435	1651	533	1654	621
1646	213	1649	288	1652	571	1655	499
1647	139	1650	519	1653	674	1656	588

Skatterne præsteredes normalt i den form, hvori de var udskrevet; således ydedes altid penge til pengeskatterne og flæsk og kød til madskatterne, mens kornskatterne for en del blev avløst med penge efter den avløsningstaxt, som skattebrevet havde fastsat. Madskatten av 1611 omfattede også øl, men allerede skattebrevet var klar over vanskeligheden ved at få dette præsteret in natura og foreslog alternativt, at øllet avløstes med en dl. per td., og det skete da også her på lenet. Penge- og kornskatten 1627 præsteredes kun i penge, og alle kornskatter 1637—43 blev i overensstemmelse med skattebrevets taxt avløst med penge. I den følgende tid ydedes tre kornskatter in natura, mens en korn- og pengeskat 1648 kun havde form av penge, og en kornskat udskrevet $\frac{1}{9}$ 1649 til $\frac{13}{10}$ s. å., blev avløst med penge. Til de avløste skatter må også regnes de fra 1635 krævede bådsmændsskatter og de fra 1652 forlangte arbejdsfolk til Frederiksdodde, for der ses aldrig av bønderne at være ydet mænd, men kun penge (sml. kgbr. $\frac{15}{8}$ 1633). Når denne avløsning fik et så forholdsvis stort omfang, var det en fordel for kronen, der fik flere rede penge til rådighed og slap for omkostningerne med forsendelse og opbevaring av de besværlige naturalier, og den taxt, hvortil kornet ved avløsningen sattes, synes rimelig i forhold til de faktiske priser, så det var også en fordel for bønderne, forudsat de havde pengene ved hånden, for omregningstaxten lå i al fald under den sjællandske kapitalstaxt. Det kan ikke ses, hvem der bestemte, at kornet skulle avløses med penge, men da alle bønder har avløst kornet, kan man vist gå ud fra, at det ikke er dem, men lensmanden, der har bestemt, at avløsningen skulle finde sted. Selv om nogle av de senere kornskatter er blevet ydet in natura, må man vist antage, at en avløsning har været til fordel for begge parter, og at man på dette som på andre punkter har arbejdet på at komme fra naturaløkonomi til pengeøkonomi.

En særstilling indtager kobberskatten 1646, hvis formål var at skaffe metal til kanonstøbning. Skatten udskreves med 2 kg av de hele, 1 kg av de halve gårde og $\frac{1}{2}$ kg av indersterne, men her viste Torstenssonkrigens følger sig for alvor, idet 93 hele gårde, 50 halve, 11 hele ugedagsgårde, 13 halve do. og 27 inderster var så udplyndrede og forarmede, at de ingen kobberskat kunne yde. Herredsfogederne skulle yde 16 kg kobber og 4 kg tin, men den ene var så forarmet, at han slap med at yde 4 kg kobber. Præsterne skulle også yde metal, og de var ansat av bispen og lensmanden i forening, men av lenets 18 præster kunne de syv intet yde. De to tingskrivere ydede hver 8 kg kobber, mens den tredje fritoges på grund av forarmelse. Man får indtryk av, at soldaterne har taget godt for sig av kobbertøjet, især i Nim herred, hvor ingen præster kunne yde, så lidt som tingskriveren. Sammen med Horsens by ydede lenet i alt ca. 1200 kg kobber og ca. 120 kg tin til genopbyggelsen av det kongelige artilleri.

Selv om der som nævnt er enkelte spor av, at bønderne er blevet lagt i læg, har man i almindelighed ikke fulgt skattebrevens pålæg herom, i al fald ikke for

kronens bønders vedkommende. Hvordan det har forholdt sig på adelsgodserne i årene 1629—34, kan ikke ses med sikkerhed, fordi adelen i disse år selv fik lov at sætte sine bønder i skat (forordn. $18/9$ 1628), og de av de enkelte herremænd indsendte lister over skatteydende bønder er ikke bevaret i fuldt omfang, men av de eksisterende synes at fremgå, at man der har båret sig ad som på lenet. Det ses tydeligt, at skatten stod i et ligefremt forhold til landgilden, idet en lang række tingsvidner fastslår, at en bonde kun har en halv gård og derfor kun skal yde skat som andre halvgårdsmænd, mens andre tingsvidner meddeler, at en mand sad på et jordløst hus, så han ikke kunne yde skat som en inderst. Nogle breve fra herremænd eller deres fogeder viser også tydeligt, at, når en bonde havde fået lov at nøjes med at yde halv landgilde, skulle han ligeledes kun give halv skat. Således skrev fru JYTTE BROK, sal. Jørgen Skeels, i 1631, at, da en av hendes bønder på grund av forarmelse efter krigen var blevet fritaget for sin halve landgilde, havde han kun ydet halv skat. I 1629 meddelte fogeden Rasmus Pedersen, at en del av hans husbond MOGENS PAX's bønder i Nim herred var blevet forarmet under krigen, »... hvorfor... min husbond måtte dem benåde med halv landgilde... og efter slig lejlighed formoder mig... at samme hans bønder må... nådigst blive forskånet og kvitteret for halv skat.« Da hverken revisionen eller lensmanden ses at have gjort indsigelse herimod, har disse bønder kun betalt halv skat, og fru ELLEN MARSVINS foged var samme år så sikker på, at dette var den rigtige fremgangsmåde, at han på den indsendte liste ud for bøndernes navne skrev, at de havde givet halv landgilde og halv skat, nogle endda kun en trediedel av begge dele. HANS ULRIK GYLDENLØVES og HENRIK BILLES bønder ydede også kun halv landgilde, og noget lignende gjaldt de andre adelsgodser.

Iøvrigt var det ikke alle herremænd, der selv satte deres bønder i skat i disse år, og det blev så gjort av ridefogeden på Stiernholm, der formentlig også er den, der i årene uden for denne periode har sat adelsbønderne i skat. 1629 leveredes skatten ikke til ridefogeden, men til skriveren Søren på Stiernholm.

Skattebrevenes inddeling av skatteyderne fulgtes ikke altid; således skelnede skattemandtallet til den skat, der blev udskrevet $24/6$ 1617, ikke, sådan som skattebrevet gjorde det, mellem håndværkere med og uden avl, og noget lignende forekommer ved andre pengeskatter. Dette ses aldrig at være blevet påtalt af revisionen, så her har lensmanden haft ret til selv at foretage et skøn over skatteborgernes ydeevne.

Der findes kun ett sikkert vidnesbyrd om, at bønder har haft skatterestancer — 1639 —, idet dog lenet i 1655 var i restance med 246 tdr. skattekorn, men det kan ikke ses, om det skyldes restancer hos bønderne eller smøleri hos lensmanden. Det må vist betragtes som udelukket, at bønderne kun i 1639 har haft restancer med deres skatter, men da der ikke findes noget spor herav, må man antage, at det er lykkedes lensmanden at få skatterne ind efterhånden, så restancen ikke har været av lang varighed. Den stigning i leveringstiden, for hvilken der er redegjort ovenfor (s. 76 ff.), tyder stærkt på, at det efterhånden er blevet vanskeligt at få skatterne præsteret rettidigt, selv om den sene indsendelse av skatterne til rentekamret kan skyldes lensmandens sendrægtighed. Når der ikke findes noget om skatterestancer,

hænger det formentlig sammen med, at de forarmede bønder på forhånd blev fritaget for skat. Brandlidte bønder opnåede gerne hel eller delvis fritagelse for skat og landgilde, og udstedelsen av et tingsvidne om en bondes forarmelse medførte, at han blev fritaget for skat.

Disse tingsvidner mangler i en række regnskaber, men man kan se av tilskrifter i skattemandtallene, at de har existeret, men de er gået tabt. I de første år drejede det sig kun om få gårde, således i 1611 om tre gårde, der var øde eller var blevet ugedagstjenere, men efterhånden steg antallet av tingsvidner, og disse bliver mere og mere oplysende om årsagerne til, at de pågældende gårde ikke formåede at yde skat. Ofte står der ganske vist kun, at bonden var forarmet, men tit meddeles, at dette skyldtes kvægsyge, ildebrand eller sygdom, og i årene efter de store krige fortæller tingsvidnerne om plyndringer, især er de fra 1646 oplysende om plyndringernes omfang og varighed. Desuden kan der være andre årsager til fritagelse: 1637 var to jordegne bønder faktisk »embedsfolk« og derfor fritaget for den pågældende skat, og dette og det følgende år fritoges tre gårde for skat, fordi fæsterne sad på Bremerholm. (Om disse fritagelser se de enkelte gårde i bilag C.)

Tingsvidnerne udstedtes jo av bønderne selv, og der var her en mulighed for, at de kunne hjælpe venner og naboer til et skattesnyderi. I al fald fandt centraladministrationen dem ikke tilstrækkelig pålidelige, og i det kgl. skattebrev af ¹⁷/₁ 1641 — gentaget ²²/₁₁ s. å. — bestemtes, at lensmanden skulle underskrive samtlige tingsvidner til bekræftelse av deres rigtighed, og i 1642 havde ERIK KRABBE da også underskrevet og accepteret alle tingsvidner, men i 1643 måtte revisionen indskærpe lensmandens pligt til at kontrollere tingsvidner, for den konstaterede, at fire av dem ikke var underskrevet. I krigsårene faldt det hele bort, men da FRANS POWISCH i 1646 overtog lenet, foretog han en kritisk gennemgang av tingsvidner og bestemte, skønt bønderne havde erklæret om en lang række mænd, at de var ganske forarmede og altså ikke kunne betale nogetsomhelst, at een gård kunne betale en fjerdedel av skatterne, to det halve, og at en lang række andre kun fritoges for een eller to av de tre skatter i penge, korn og kobber. Skattesnyderiet har altså været et udbredt fænomen, og kravet om lensmandens underskrift på tingsvidner blev da også gentaget i skattebrevene af ³¹/₅ 1647 og ²⁶/₇ 1648, men det må have hjulpet, i al fald en tid, for 1647, 1648 og 1650 kunne lensmanden acceptere alle de udstedte vidner, men revisionen fandt dog fritagelserne for høje og gjorde vrøvl over kronens store tab på skatten 1647. Lensmanden kunne nu godtgøre, at bønderne havde været så forarmede efter krigen, at de ikke havde kunnet yde fuld skat, og revisionen godkendte da en nedgang i skatten på ca. en fjerdedel. I 1652 havde lensmanden kun underskrevet fem av de udstedte 20 tingsvidner, men det passede upåtalet. En bondes forarmelse bekræftedes av hans husbond fru INGEBORG BILLE, sal. Christoffer Pax's og en andens av hans sognepræst. Den bedring, der syntes at være indtrådt i tingsvidnernes pålidelighed, holdt nu ikke, for i 1653 bekræftede LAURIDS ULFELDT vel de fleste, men han bestemte dog, at to bønder, der var erklæret for helt forarmede, kunne betale hele deres skat, een de tre fjerdedele og syv kornskatten, men mere

alvorligt var det, at han fastslog, at to bønder havde ydet deres landgilde, skønt et tingsvidne havde påstået det modsatte. Herav ses dels, at skatten normalt ydedes, når bonden kunne yde landgilde, skønt det vel ikke var sikkert, at han kunne yde begge dele, dels, at tingsvidnerne virkelig kunne være av højst tvivlsom karakter. Det undrer derfor ikke, at skattebrevene av $\frac{14}{7}$ 1654 og $\frac{1}{9}$ 1656 påny indskærpede, at lensmanden skulle underskrive dem, og det gav da også et for kronen gunstigt resultat, idet LAURIDS ULFELDT i 1654 bestemte, at syv av 32 som forarmede erklærede bønder i al fald kunne yde deres kornskat, og i 1655 drejede det sig om 11 av 33 og i 1656 om 25 av 41. Denne udvikling kan hænge sammen med, at skatterne blev vanskeligere at bære, og at LAURIDS ULFELDT var særlig energisk, men på den anden side var han ikke formalist, men udstedte i 1656 erklæring om, at to bønder var for fattige til at betale skat, skønt der ikke forelå noget tingsvidne derom.

Tingsvidnernes antal varierer meget stærkt, ikke blot fordi der i visse vanskelige år var mange bønder, der begærede de tingsvidner om forarmelse, der efter skattebrevet av $\frac{30}{9}$ 1652 skulle udstedes dem gratis, men også fordi man vel i de fleste år udstedte et tingsvidne for hver bonde eller for bønderne i samme by, mens man i andre år — 1637—39 — fik et samlet tingsvidne av hvert herred om alle bønder, der av en eller anden grund skulle være fri for skat, og selv om skattebrevet av $\frac{1}{9}$ 1649 bestemte, at kun tingsvidne om, at en gård var »slet øde«, var gyldig grund til skattefritagelse, var dette ganske uigennemførligt, og lensmændene håndhævede da heller ikke denne bestemmelse, men godkendte både sygdom hos dyr eller mennesker og slet og ret forarmelse som fritagelsesgrund. Som eksempel kan nævnes, at en bonde på Hjarnø 1656 fik vidnesbyrd om, at han var vanfør og derfor ikke kunne være om sin næring, som han burde, og var forarmet, og dette godkendte lensmanden, så han fritoges for skat.

Samtidig med, at skatterne i periodens slutning steg, søgte man at forøge indtægten ved at inddrage nye skatteydere. I skattebrevene av $\frac{7}{4}$ og $\frac{6}{7}$ 1640 bestemtes, at herredsfogeder, delefogeder og tingskrivere også skulle betale skat, hvad der for de førstes vedkommende var mod deres rettigheder, hvadenten disse var slået fast ved almindelige eller særlige bestemmelser, mens det havde været coutume, at delefogeder kun skulle yde halv skat, og tingskriveres stilling ikke synes at have været principielt privilegeret i denne henseende. Bestemmelsen var så åbenbart imod sædvane, at den ikke gentoges undtagen i 1646, da herredsfogederne skulle yde kobberskat, oven i købet efter en højere sats end bønderne. Mere omfattende var det, at gadehusmænd, der, i al fald når de sad på jordløse huse, hidtil kun var blevet beskattet i 1621, 1622 og 1633, $\frac{30}{9}$ 1652 igen blev draget ind i skatteydernes kreds, og $\frac{1}{9}$ 1649 bestemtes, at bøndersønner, der var hjemme hos deres forældre, skulle betale skat som andre tjenestedrenge. Denne sidste bestemmelse var ganske naturlig, fordi sønner av bønder ellers kunne slippe for at betale skat, når de blot arbejdede hos deres far, og bestemmelsen opretholdtes da også. Mens disse bøndersønners tal ikke kan konstateres, fordi de blot gled ind i tjenestekarlenes store skare, kan antallet av skatteydende husmænd ses. Der var 1652 159, 1653 158, 1654 151, 1655 146 og 1656 147

gadehusmænd, men desuden var der mange fritagelser i denne gruppe, nemlig henholdsvis 33, 35, 4, 4, og 17. Mens tallet på husmænd i 1621 og 1622 kendes for hele lenet og var 254 og 244, var der i 1633 kun 33 av dem, men dette tal kan ikke sammenlignes med de følgende, fordi ekstraskattemandtallet for dette år kun omfatter lenets bønder, ikke skatteyderne på adelsgodset. Endelig fik skattevæsnet fat på en lille, men formentlig betalingsdygtig gruppe i 1656, da skattebrevet av $\frac{1}{9}$ udtrykkelig sagde, at adelens fogeder og skrivere, som boede på sædegårdene, ikke var skattefri, hvad der var i god overensstemmelse med den altid fastholdte grundsætning, at kun adelens ugedagstjenere var skattefri, når der ikke forelå særlig bevilling eller godtgjort, fuldstændig, forarmelse.

Mens ansvaret for skattens ligning, opkrævelse og indbetaling har påhvilet lensmanden, er det daglige arbejde med den blevet gjort av ridefogeden og skriveren. Det var en del av disses arbejde, og det var derfor næsten for selvfølgelig, at skattebrevene $\frac{5}{11}$ og $\frac{24}{4}$ 1638 bestemte, at de ikke skulle have noget for at skrive skatten. Ikke desto mindre påtalte revisionen 1648, at skriveren havde beregnet sig 50 rdl. i løn for at modtage og levere skatten, mens det kun havde været 40 rdl. det forrige år. Ikke alene var ridefoged og skriver ansat av og hos lensmanden og kom ikke kronen ved som embedsmænd, og de skulle lønnes av lensmanden, men de ses aldrig selv at have betalt skat, så de sad i dækning, og skriveren havde åbenbart sørget for at lade sig betale for sit arbejde med skatten, trods bestemmelsen fra 1638. Måske har lensmanden på denne måde undgået at betale skriveren løn og har ladet kronen gøre det, men i al fald er det et godt eksempel på, hvor vanskeligt det var for centraladministrationen at få gennemført et påbud. Ti år efter påbudets udstedelse godkendte selv revisionen, at skriveren blev lønnet av kronen.

I regnskabet optræder fra 1631 en udgift til blæk og papir på 8 rdl., fra 1644 12 og fra 1647 10 rdl. Da lenet kom på avgift i 1646, påtalte revisionen udgiften som kronen uvedkommende, men FRANS POWISCH hævdede, at en del av udgiften var til skattemandtallene, som ikke kom ham ved, og i de to år, han havde lenet, godkendtes en udgift på 4 rdl. til dette formål. Da det igen kom på genant 1648, accepteredes hele udgiften på 10 rdl., og det kan synes rimeligt nok, at kronen skulle godtgøre lensmanden hans direkte udlæg til administrative formål, selv om beløbet var beskedent.

Skatterne leveredes der, hvor kronen i øjeblikket havde brug for dem. Kobberskatten leveredes i 1646 på tøjhuset, da den skulle bruges til kanonstøbning, og mens en del av kornskatten i 1626 leveredes i Kolding, blev den ellers op til 1654 sendt til provianthuset eller — 1652 — til det store bryggers i København. I 1655 brugtes en del av skatten til bespisning av soldater og heste i Horsens, mens resten sendtes til København, og 1656 forspiste militæret også en del av kornet på stedet, mens resten sendtes til magasinet i Frederiksodde, hvortil også de til denne bys befæstning særligt udskrevne skatter kom fra 1653. Leveringsstedet kendes ikke for alle penge-skatte, men langt den største del — 25 — blev indbetalt i rentekamret. En enkelt skat blev 1639 betalt til krigskommissarierne, og efter at den 1638 grundlagte ordning med landekister og landkommissarier i 1645 havde fået en mere omfattende organi-

sation — se herom Erslev III, s. 593 f. —, blev fra 1647 langt de fleste skatter betalt til landkommissarierne enten i Århus, hvor landekisten var, eller i Viborg, eller hvor kommissarierne ellers forlangte det. Avløsningen for båds mændene førtes i de første otte år til Hald, men senere gik den vistnok altid til København. Tre gange sendtes penge til Haderslevhus, hvorfra de skulle videre til Kieleromslag — 1613, 1614, og 1625 — mens to skatter sendtes til Skanderborg 1608 og 1633, fire til Kolding 1602, 1623, og to i 1627, fem til Ribe 1637—39 og 1642 og een til Vordingborg 1624. Nogle av de største skatter deltes, formentlig efter landkommissariernes bestemmelse, 1651 mellem København og Viborg, 1654 mellem landekisten i Århus og Viborg og 1656 mellem disse to byer og kommissarierne. Denne stærke spredning, der begyndte allerede før landkommissarieinstitutionen var indført, hænger formentlig sammen ikke blot med kronens skiftende behov, men også med besværet og omkostningerne ved forsendelsen. Der findes kun et par breve om skatteforsendelserne — $\frac{5}{12}$, $\frac{16}{12}$ 1633, $\frac{1}{1}$ 1638 —, men en meddelelse i skatteregistret for 1651 er meget oplysende. Lenet skulle sende provenuet av en række skatter til Viborg, men eftersom een person alene ikke vel for fares skyld kunne rejse over heden med penge, havde skriveren, der skulle gøre regnskab for pengene, fået en mand med, hvorved omkostningerne blev på 5 rdl. Disse penge leveredes i Viborg $\frac{11}{11}$ 1652, og i de følgende år måtte der også være to mand med på skatterejser til Viborg.

En rejse med skattens mønt til København måtte efter rentekamrets mening ikke koste mere end 16 rdl., hvilket beløb godtgjordes lensmanden i hans regnskab, men gang på gang forsøgte lensmanden at få sine virkelige og større udgifter dækket. En skriver rejste $\frac{23}{11}$ 1624 til København med skatter og blev indtil Snoghøj befordret på lenets bekostning, vistnok med ægtvogn, men fra Middelfart lejede han en vogn til 24 sk. per mil og rejste over Odense—Nyborg—Korsør, men foretog så, uvist hvorfor, en tur over Næstved—Vordingborg—Faxe—Køge til København, hvor han opholdt sig i ti dage, mens skatten blev optalt og mandtallene gennemgået i rentekamret. Hjemturen gik over Roskilde—Korsør—Nyborg—Odense—Bogense og Klakring, og hele turen varede 21 dage, idet han kom hjem $\frac{14}{12}$, altså en hurtig rejse, idet de ti dage i København må trækkes fra. Rejsen kostede 22 rdl. 80 sk., men hertil gjorde revisionen ingen antegnelser, så det er sandsynligt, at den stærkere kontrol først noget senere satte ind på dette punkt. I 1632 kostede rejsen 26 rdl., men da krævede revisionen både, at udgifterne skulle specificeres, og at de ikke måtte overstige de sædvanlige 16 rdl. Det hjalp ikke, at TØNNE FRIS påstod, at hans udgifter havde været endog udover de 26 rdl. I 1634 prøvede han at få mere dækning for rejseomkostningerne ved at henvise til, at skriveren havde haft to regnskaber med og derfor måtte blive længere end ellers i København, mens revisionen stod på, men det hjalp ikke. Næste år gentog indsigelsen sig, og heller ikke dette års undskyldning, at rejsen havde varet 5—6 uger, blev taget for gode varer, og han fik kun 16 rdl. godtgjort. I 1637 kostede rejsen $23\frac{1}{2}$ rdl., og efter at revisionen havde fradraget betalingen for en vogn fra Tuse til Kalundborg — $1\frac{1}{2}$ rdl. —, godkendtes dog de 20 av bekostningens resterende 22 rdl. Det næste år var udgiften kun 17 rdl., og det passerede, men det syntes virkelig

at være lykkedes at køre revisionen træt, for da rejseomkostningerne i det sidste år, han havde lenet, 1642, var opført med 49 rdl. 32 sk., strøg revisionen kun de 19 rdl., og de senere lensmænd havde intet besvær med revisionen på dette område, udover at en rejse til 20 rdl. i 1643 blev nedsat til 12 rdl.

Hvordan en skattetransport til København foregik, kan ses af bilag med redegørelse for udgifterne ved rejsen. I 1633 skulle der sendes 1365 rdl. 12 sk. av sted, og mønterne blev av en skrædder indsyet i poser, hvortil der gik 18 alen lærred, og poserne blev pakket i syv fjerdinge, som en bødker slog sammen og sømmede til. På en vogn fra lenet kørte skriveren SØREN MADSEN så selvanden den 25. februar, til Århus, hvortil de kom om aftenen, men først to dage senere sejlede de til Kalundborg, hvortil de nåede den næste dag. Fragten var 2 sldl., og de 12 måltider med mad og øl, som de indtog i de to byer, kostede 3 sldl. Fredag d. 1. marts nåede de Holbæk, vistnok på en vogn fra Kalundborg len, og her spiste de for 1 dl., ligesom i Roskilde d. 3. marts. Den dag nåede de frem til København, men da de ikke strax kunne blive pengene kvit og få kvittering, fordi rentemestrene nogle dage derefter rejste til HENRIK VINDS begravelse, — han døde 17. februar og blev begravet i Hjembæk kirke —, måtte de blive i byen i halvtredie uge og fortærede for 11 dl. D. 21. marts tog de hjem over Roskilde, hvor de overnattede og spiste for 1 dl., d. 22. sov de i Holbæk og spiste igen for 1 dl., og d. 23. kom de til Kalundborg, hvor de formedelst »vind« måtte blive til d. 26. og fortærede for 2 dl. Da de denne gang rejste uden tønderne, betalte de kun skipperen 5 mk. for at komme til Århus, hvor de blev natten over og spiste for 1 dl., og så tog de hjem til Stiernholm efter at have brugt i alt 23 rdl. 26 sk.

Næste år, da herredsfogeden i Nim h., ANDERS GRØN, tog av sted med en ledsager, varede turen 23 dage, idet de kun lå i København i 8 dage, men blev opholdt i fire av modvind i Kalundborg; desuden havde de dog andre vanskeligheder. Lensmændene skulle stille vogne til disposition for skattetransporterne, men da den vogn, som Anders Grøn havde fået på Roskildegård, nåede Baldersbrønne, var hestene trætte og »duede intet«, så han måtte leje en vogn for 6 mk. På vejen hjem lejede han først en vogn fra København til Roskilde, men der kunne han ingen vogn få av lensmanden, fordi kongens folk lå og ventede på »befordringssskab«, så han måtte leje en vogn til Tuse, og her gentog dette sig, fordi fogeden på gården ikke ville skaffe ham en vogn. Det var denne vogn, revisionen gjorde indsigelse mod, formodentlig fordi man mente, at Anders Grøn med mere energiudfoldelse havde kunnet fremtvinge vognens tilvejebringelse. De samlede udgifter var da 23¹/₂ rdl.

I 1637 rejste kun en mand med skatten til København, så turen kostede kun 2 rdl. 16 sk., skønt han lå »børløs« i Århus i fem dage og også måtte leje en vogn fra København til Roskilde. Om de øvrige rejser med skattepengene kan intet oplyses, da regnskabsbilag fra dem mangler.

Hvadenten pengene leveredes i København eller andetsteds, blev mandtallene revideret i rentekamret, og selv om man der undertiden overså regnefejl, blev de ligesom lenets øvrige regnskaber grundigt gennemgået, vistnok sammen med den skriver, der avleverede mandtallene. Antegnelser til skatterne findes kun een gang

særskilt, ellers er de indarbejdet i bemærkningerne til lenets regnskaber, men antegnelserne er ikke bevaret i et sådant omfang, at man kan se, hvad der har været det normale. Se kap. XIV.

Som ovenfor nævnt forlangtes der tingsvidner for de øde eller forarmede gårde, eller der skulle fremlægges en kopi av en kgl. bevilling om skattefrihed, og på dette område var revisionen meget nøjeregnende og krævede — og fik som regel — tingsvidner tilsendt, hvis de manglede. I 1630 gik revisionen imidlertid over gevind. I skattemandtallet var en del husmænd anført som forarmede, og revisionen ville kun lade dette passere efter kgl. bevilling. Hertil svarede TØNNE FRIIS, at bønderne, bortset fra dem, der med tingsvidner havde bevist deres fattigdom, havde ydet efter skattebrevet, men efter dette skulle husmænd overhovedet ikke betale den pågældende skat. Samtidig klagede revisionen over, at han havde leveret en skat på 550 rdl. på Koldinghus i 6 sk. stykker, men deres værdi var nedsat, så der burde avkortes 10 sk. 2 alb. av hver rdl., da kongen ikke skulle bære denne forringelse. TØNNE FRIIS svarede, at pengene var sendt ham til viderebesørgelse fra et andet len, som man passende kunne holde sig til, og i øvrigt var kongebrevet om møntens nedsættelse først kommet til ham, efter at han havde modtaget og videresendt skatten, så han henstillede til kongen, at det ikke skulle skade ham. Rentekamret fastholdt, at han skulle holde kongen skadesløs, men $^{25}/_5$ 1639 bevilgede kongen ham nådigst, at denne post måtte godtgøres ham. Ligeså fejlagtig var revisionens påtale i 1631 og 1634 av, at der var for store fritagelser blandt adelens bønder, men her synes urimeligheden at skyldes uvidenhed, for da TØNNE FRIIS gjorde opmærksom på, at i disse år havde adelen selv sat sine bønder i skat, slap han for ansvaret for årene 1631 og 1632, men skønt der forelå adelige breve, som kun kunne underkendes av rettertinget, blev han gjort ansvarlig for en mangel på henholdsvis 5 og 38 rdl. i skatterne for 1633 og 1634. Endelig påtalt det nogle gange, at der manglede tingsvidner, men de blev fremsendt og sagen dermed bragt i orden. Man får i det hele indtryk av, at revisionen ikke behandlede TØNNE FRIIS helt fair. LAURIDS ULFELDT havde ikke så meget besvær med revisionen, men det påtalt dog i 1650, at der manglede bevilling for, at nogle gårde var blevet nedsat fra hele til halve gårde, og han måtte godtgøre det manglende og fik pålæg om fremtidig at regne de pågældende for hele gårde. I 1653 havde han forsømt at underskrive skatteregnskabet og uden bevilling fritaget en mand for skat. Det første blev bragt i orden, og til det andet svarede han, at det var en fattig mand, så hvis dette skattebeløb ikke blev godtgjort ham i regnskabet, nødtes han til at tage fra bonden »av den fattigdom, han har«, og revisionen lod ikke posten passere.

Når skatterne avleveredes urimelig sent, rykkede kongen lensmanden for betalingen, således fik TØNNE FRIIS $^{1}/_1$ 1638 ordre til at levere det halve av den sidst påbudte skat på Haderslevhus. Da skatten skulle være præsteret til $^{11}/_{11}$ 1637, var der ikke gået usædvanlig lang tid — 50 dage, sml. s. 77 f. —, og det er vel derfor, han kun blev rykket for den halve sum. Et par gange — 1635 og 1649 — måtte lensmændene betale rente av for sent leveret skat, men det drejede sig kun om småbeløb på

2 rdl. 34 sk. og 6 rdl. 68 sk. Mere alvorligt var det, at da, skatten i 1647 delvis blev leveret i mønter, der ikke længere toges til deres pålydende værdi, måtte lensmanden godtgøre kronen tabet med 62 rdl. 30 sk. Det var kun sjældent, at skatten betaltes strax med hele sit beløb. Som regel sendtes først en større, rund sum og senere det resterende, men det kunne tit hælde, at lensmanden havde sendt lidt for meget eller kom i restance med et lille beløb, og dette blev så senere reguleret, enten ved næste skats erlæggelse eller på lensregnskabet, eventuelt ved den endelige opgørelse, når lensmanden forlod lenet. Når et skatteregnskab ved afleveringen blev foreløbig revideret, fik det påtegningen »klart«, »ret beregnet« eller lignende, mens den endelige kvittering ofte først blev udstedt år efter afleveringen. Da TØNNE FRUS døde 1642, udbad kongen sig $\frac{30}{4}$ 1642 endeligt regnskab fra arvingerne for skatterne inden tre måneder, men hans enke LENE BARNEKOW bad om respit i længere tid, fordi en af hendes sønner var i udlandet (D. K. indk. br. $\frac{18}{5}$ 1642), og først $\frac{12}{6}$ 1661 udstedtes der endelig kvittering for hans lensstyrelse.

En enkelt gang synes skattebrevet ikke at have været tilstrækkelig klart, for i regnskabet 1657 har LAURIDS ULFELDT til underretning for sin skriver NIELS PAULSEN skrevet, at, da skattebrevet av $\frac{28}{2}$ 1657 intet udtrykkeligt nævner om inderster, skal de gårde, hvorpå der er inderster, foreløbig beskattes som hele eller halve gårde, indtil kongens vilje kan erfares desangående. På grund af landets besættelse faldt imidlertid hele det spørgsmål bort.

Lensmanden skulle indsende skatterne og kunne ikke disponere over dem til lokale formål, men i 1655 ønskede kronen, at en skatterestance på 123 td. rug og 123 td. byg skulle sælges dyrest muligt, »sådan som du i år sælger dit eget korn«, og det indkomne skulle sammen med en restance på pengeskatten leveres ERIK ROSENKRANTZ på Århusgård. Dette er det eneste eksempel på, at kronen har ladet lensmanden handle med det indkomne skattekorn, og prisen kendes ikke.

Skønt skattebyrden var voxende både i beløb og i form af beskatning av nye befolkningsgrupper, får man indtryk av, at de som helhed kom ind, for så vidt befolkningen ikke i krigsårene eller under misvæxt var blevet særlig hårdt ramt, men dels gik der ofte meget længe, inden lenet var i stand til at indbetale beløbene, dels gik skatteydernes antal ned, og det gælder ikke blot de her i tabellerne opstillede grupper. Selv om en del av nedgangen i deres tal blot skyldes, at nogle bønder i stedet for skat ydede betaling til dækning av militærudgifter i form av avløsning for skat, landgilde og hoveri, havde den væsentligste del av nedgangen dog årsagerne i det stigende antal ugedagstjenere og de, for en væsentlig del av krigene forvoldte, ringere økonomiske kår. Hvilken indflydelse de almindelige konjunktursvingninger kan have haft på dette forhold, lader sig ikke undersøge på det foreliggende grundlag, men alt i alt kan det vist fastslås, at kronen krævede og fik større skattebeløb ind sidst i perioden, og at denne skattebyrde har hvilet tungere og på et mindre antal skatteydere.

XI. Regnskabsextrakternes opstilling.

Da regnskaberne er meget detailleret og lidet overskueligt opstillet, vil det være nødvendigt for at skaffe overblik over lenets økonomiske forhold at foretage en nyopstilling (bilag A), og samtidig må alle posterne reduceres til een målenhed, for at man kan foretage sammenligning mellem de enkelte år. I den her foretagne ekstrahering av regnskaberne er alle poster omregnet til td. hk., d. v. s. td. byg. Denne enhed er valgt av to grunde. Det var den enhed, tiden regnede med ved mageskifter, søskendeskifter, salg og skatteansættelse, og der findes hos Arent Berntsen så gode tabeller over de forskellige naturalier og penge, at omregningen lader sig foretage. Nogle enkelte varer mangler hos ham og er derfor enten hentet fra Sv. Aakjærs taxtebog i Nordisk Kultur bd. XXX, eller de er, når priserne for den pågældende vare kan ses av regnskaberne, omregnet til penge, der er betragtet som landgildepenge og reduceret til byg efter Arent Berntsens taxt. Den anden grund er den, at det ikke er muligt at finde nogen anden enhed, hvortil der kan omregnes i alle årene. Penge kan ikke bruges, dels fordi dalerens værdi ikke var fast, dels fordi ikke alle naturaliers værdi kendes i penge på dette len i de her behandlede år. Iøvrigt ville en omregning til penge, hvis den kunne foretages med sikkerhed, være av ret problematisk værdi, fordi pengenes reelle værdi kun kan ses ved en sammenligning med en række varers pris, og disse priser kan som nævnt ikke fremskaffes for dette len.

Da bygprisen ikke er noget fuldstændigt udtryk for prisniveauet, og da den kun kan fremskaffes for enkelte år på dette len og priser andetstedsfra kun med forbehold kan anvendes her, vil den her foretagne omregning ikke kunne give noget virkeligt billede av lenets økonomiske forhold. Hertil kommer, at Arent Berntsens omregningstal er et stift skema, der kun var beregnet til anvendelse på hartkornsudregning og iøvrigt stammer fra slutningen av perioden og er alment for hele landet, altså kun med forbehold kan anvendes på dette len. Omregningen prætenderer derfor ikke at give et billede av prisforholdene på Stiernholm i de enkelte år, de må ses av de senere (bilag D) meddelte prislister. Omregningen skulle derimod kunne bruges til at vise, hvorledes forholdet var mellem de forskellige indtægter og udgifter inden for det enkelte år og mellem de samme poster inden for hele perioden. Årrækken er ikke fuldstændig, for dels mangler regnskaberne fra en del år, især krigsår, dels var regnskabet i 1647 og 1648, da lenet var på avgift, av speciel karakter og gav ikke de samme oplysninger som i de øvrige år, da lenet var på regnskab.

Alle tal er omregnet til hele tønder, da tallene er så store, at det er uden interesse at medtage skæpper. Indtægter og udgifter er samlet i forholdsvis få poster for oversigtens skyld og er så vidt muligt opstillet i fast rækkefølge. Til slut er der gjort op, hvad lenets administration i videste forstand kostede, hvor meget der anvendtes til rigsformål, d. v. s. formål, der blot avholdtes av dette len, men var dettes egentlige drift uvedkommende, og endelig, hvor meget lenet gav i underskud eller overskud, d. v. s., hvor meget kronen fik fra lenet til avholdelse av rigets andre udgifter. Mens

alle lenets indtægter stammede fra dette, må det bero på et skøn, hvad man vil regne til administrationsudgifter, og hvad der har været anvendt til rigsformål. Rigsformålenes poster er på omstående oversigter betegnet med *, men en del av administrationsomkostningerne kunne også regnes til rigsformål. Når de ikke er uddraget, skyldes det, at det er vanskeligt at avgøre, hvordan disse udgifter skulle deles med sikkerhed, idet det dels er vanskeligt at avgøre, hvad der har tjent hvert formål, dels må bero på et skøn, hvad man vil lade høre med til lenets administration. Iøvrigt er lensstyrelsen også et »rigsformål«, i al fald for så vidt det gælder retsplejen og andre godsdriften uvedkommende formål, så en adskillelse er vanskelig og delvis formel. Fragten er både fragt for de av lenets indkomster leverede varer, og fragt for oversendelse av skatter og for varer, der er købt for lenets indtægter men som ikke er præsteret av dette. Lønningen av præster og herredsfogeder er her regnet med til lenets administration, fordi lenet oppebar indtægter av kirkegods, der naturligt kunne have avholdt den forøgede løn til præster, og fordi retsbøderne, der kunne være brugt til herredsfogedernes avlønning, indgik i lenets kasse. Da det er vanskeligt at se, hvilke naturalier der er brugt til bespisning av folk, der arbejdede på lenets byggeforetagender, og hvilke der er forbrugt av kongens folk, der passerede lenet, og da det i det hele drejer sig om meget små mængder, er de her medtaget under administrationen. Da slagtingen omfattede svin og andre dyr, der stammede fra flere len og altså ikke udelukkende skyldtes leverancer fra dette len, er udgifterne herved henregnet til rigsformål, og det samme gælder maltning av byg, der er indkøbt, og saltning av de udefra komne svin. En detaljeret redegørelse for disse og lignende poster ville medføre, at oversigterne blev meget omfattende og derfor vanskeligt overskuelige, så den er ikke foretaget i oversigterne, hvor rigsformålenes tal derfor er minimumstal, men selv en nøjere opstilling av tallene ville ikke forrykke det almindelige billede, da der er tale om ret små poster. I det hele taget må den, der vil have detailoplysninger, gå til selve regnskaberne, da alt ikke har kunnet medtages og specificeres, uden at det ville være gået ud over opstillingerne overskuelighed og fylde mere, end det er værd for den, der ikke har specielle lokale interesser. Om oversigternes enkelte posters indhold gælder iøvrigt følgende:

1. Landgilde av fæstere etc. omfatter både fæstere, husmænd og indtægten av de jordegne gårde. Fradraget er alle nedsættelser, både de, der skyldes særlige kongebreve til brandlidte, krigs- og misvæxtramte gårde eller varig nedsættelse av landgilde, og de gårde, der som øde eller pantsatte ikke har ydet noget. Derimod er herredsfogeders fritagelser for landgilde ikke fradraget her, men er opført under løn, og de til militære formål henlagte gårdes landgilde er opført under militærvæsen. Posten omfatter således al den landgilde, der er indgået, også den, der er blevet anvendt til specielle formål på lenet. Alle persillerne er omregnet efter Arent Berntsens skema, idet dog fedegalte er regnet = bolgalte og 1 td. lüneburgsalt er sat = 3 td. hk. efter Aakjærs taxtliste. Selv om regnskabet holder forøget landgilde på de lenet i forvejen tilhørende gårde som een særlig post og det senere erhvervede gods' landgilde som en anden, er de her begge regnet med under den samlede landgilde. Hestegæsteri,

der er en almindelig persil, kendes kun som udgift, idet den under indtægterne altid findes omregnet til byg — 3 skp. per hestegæsteri —, og det er derfor her regnet med som bygindtægt.

2. Landgilde av kirketjenerne er beregnet som landgilde av fæstere, og når den, bortset fra 1630, hvor alle bønder p. g. a. krigens følger fik deres landgilde nedsat, varierer så lidt, skyldes det, at der blandt dem aldrig synes at forekomme øde gårde undtagen efter Kejserkrigen.

3. Tiender omfatter både korn- og kvægtienden, hvadenten denne sidste var avløst med penge eller leveredes in natura. Sml. s. 16. I 1646 har regnskabet indtægterne av disse tre poster, fæsternes og kirketjeneres landgilde og tiender, under ett, og det lader sig ikke gøre at skille dem ad, bortset fra, at en smule kvægtiende findes optaget som en særlig post i regnskabet, og denne misvisning må man erindre, når man ser på de samlede tal for alle indtægter.

4. Jørdleje omfatter det ovf. s. 17 nævnte.

5. Præstegæsteri er det ovf. s. 27 behandlede.

6. Hovspind eller spindepenge, for hvilket der er gjort rede ovf. s. 47, ydedes efter en fast taxt, men bortfaldt, når gårdene iøvrigt blev fritaget for deres ydelser eller stod øde. I 1632 betaltes der for to år, så den kunne med nogen ret fordeles over 1631 og 1632, men her er den opført under det år, hvor den faktisk blev betalt. Bønderne opnåede ved denne betalingsmåde en udsættelse, som formentlig har været til fordel for dem, og kronen led et ubetydeligt rentetab. Da der her er tale om en forøgelse av alle bøndernes byrder, kunne spindepengene opfattes som en skat, så meget mere, som der intet er, der tyder på, at deres øvrige hoveri blev nedsat, men da de opføres blandt lenets indtægter i regnskabet, der ellers normalt ikke medtager skatterne, og da det ligesom erredspenge er en hoveriavløsning, er de her medtaget under lenets almindelige indtægter.

7. Oldengælden var som nævnt (se s. 17 og s. 27 f.) en meget variabel indtægt. Her er medtaget både de av bønderne ydede tægtesvin og betaling i penge for svin, der gik på kronens skove, og den indtægt, lenet faktisk fik i nogle få år, da nogle av kongens svin blev sat på skoven. Disse kongens svin er beregnet, som om de havde ydet den samme avgift som bøndernes.

8. Solgt byggemateriale findes kun et par år og skyldes salget av tømmer etc., som stammede fra nedrevne bygninger, og som lenet ikke brugte til sine byggearbejder.

9. Tilbageleveret sæd er medtaget som indtægt i det ene år, da bønderne i et vist omfang betalte den sæd tilbage, som kronen havde lånt dem (se s. 54).

10. Udlejede pramme. I begyndelsen av perioden måtte kronen leje pramme til at transportere varer fra stranden til skuden, der skulle sejle disse til København, men efter at lenet havde ladet bygge sine egne pramme, kunne disse et enkelt år udlejes til købmænd i Horsens.

11. Lensmanden refunderet. I nogle år overlod lensmanden en del korn til kronen, når lenet ikke kunne præstere den forlangte mængde til forsendelse til København, og dette blev så det følgende år tilbagebetalt lensmanden, idet han til-

bageholdt kornet av lenets indtægter, men han ses ikke at have fået nogen betaling herfor, således at kronen i realiteten opnåede et rentefrit lån hos ham. Når mangel-sedlerne havde fastslået, at lensmanden et år havde ydet for lidt, betalte han næste år restancen, der førtes til indtægt.

12. Stedsmål omfatter alt stedsmål, både av fæstere og tiender, og husbondholdet. Det er opført under det år, hvor det er præsteret, ikke under det år, hvor gården eller tienden er blevet fæstet, idet fæsterne undertiden synes at have fået udsættelse med betalingen. Når stedsmålet er blevet ydet i rater, er hver rate opført under det år, hvori den er betalt. (Se s. 42.)

12. Sagefald omfatter tillige forlovspenge og vax og er alle retsbøder, uanset om de er betalt av lenets beboere eller andre som borgere i Horsens, idet bøder, der skyldes forseelser på lenet, er blevet betalt til dette, men iøvrigt forekommer et par bøder betalt av Horsensborgere for lovovertrædelser — toldsvig etc. —, der er lenet uvedkommende. (Se s. kap. IX.)

Udgifterne er opstillet med de stadig genkomne poster først og de almindelige rigsudgifter sidst.

1. Genanten omfatter den i lensbrevet fastsatte genant. Bortset fra krigsårene 1646, 1658 og 1661 var den fast, men daleren beregnedes som nævnt s. 48 noget forskelligt. Dalerens skillingstal, der bemærkes på omslaget av regnskabet, var 1602 66 sk., fra 1609 68, 1610 74, 1618 84 og fra $\frac{1}{12}$ 1619 og perioden ud 96 sk. og er her betragtet som rdl., uanset skillingstallet, således at en rdl. = 3 td. hk. Selv om der måtte indkøbes dyr til fuldstændiggørelse av genanten, er disse dyr beregnet, som om de var præsteret in natura uden hensyn til de skiftende priser på dyrene. (Se s. 19 og bilag D).

2. Lensmandens 10% eller hans uvisse indtægt bestod foruden avgiften på 10% av stedsmål og sagefald (se s. 48) av det ved, der leveredes av lenet til slottets forbrug, men der er ikke taget hensyn til de vedmængder, der nogle år bevilgedes lensmanden, fordi Stiernholm ikke kunne præstere tilstrækkeligt brændsel, idet dette brænde blev ydet fra andre len. Denne ydelse forekom første gang 1602 (kgbr. $\frac{16}{4}$ 1602) og var da 500 læs fra Skanderborg skove, idet lensmanden dog selv skulle lade træet hugge og transportere til Stiernholm. Skønt det ikke fremgår av nævnte brev, blev leverancen dog fast og genbevilgedes $\frac{23}{8}$ 1624. Senere må mængden være sat op til 600 læs, der delvis leveredes fra Aakær len (kgbr. $\frac{1}{11}$ 1650, J.T. 12, 292, og $\frac{6}{11}$ 1650, J.T. 12, 293b).

Lensmanden havde desuden indtægten av Bygholm ladegård som en del av sin genant, men værdien herav kan ikke ses. Da avlen var svingende, hører den til de uvisse indtægter. Til ladegårdens drift havde lensmanden ret til at udnytte fæsternes avlingshoveri, men da kronen i 1617 erhvervede Stiernholm, kunne bønderne ikke overkomme at drive begge gårdes jorder, og ERNST NORMAN fik derfor $\frac{3}{2}$ 1617 ordre til at bortforpagte Stiernholm til borgerne i Horsens eller til den, der ville give mest derfor. Det lykkedes nu ikke at få Stiernholm bortforpagtet, for $\frac{18}{2}$ s. å. fik lensmanden lov at beholde avlen på egen bekostning uden at besvære kronens bønder, udover at de skulle vedligeholde gærderne, og som forpagtningsavgift skulle han betale

kronen 50 rdl. om året, og dette beløb opføres her som en særlig indtægtspost. (Se s. 17.)

Værdien av ladegårdens avl findes ikke i regnskabet og er ikke medtaget her, fordi den ikke kan angives for hvert enkelt år, men når man vil have et indtryk av, hvad lensmanden fik i faktisk indtægt av lenet, altså hvor stor hans løn var, må man forsøge at gøre rede for avlens værdi. Efter et kgbr. av $\frac{27}{11}$ 1623 foretoges $\frac{31}{1}$ 1624 et syn på marker, skove og enge av nogle bønder, og derom udstedtes $\frac{2}{2}$ tingsvidne af Hatting h. Iøvrigt havde bønderne foruden på deres selvsyn bygget på udtalelser av nogle tidligere ladefogeder på Bygholm, og de mente at kunne fastslå, at der i alle marker tilsammen årligt kunne udsås 120 td. rug, 108 td. byg, 300 td. havre og 20 td. boghvede, og at engene skulle kunne indbringe 1100 læs hør årlig. I de år, hvor der var fuld olden, skulle der kunne holdes 70 svin på skoven, men dette tal passer kun dårligt med de ovenfor s. 28 f. meddelte tal for oldensvin, hvad man imidlertid ikke kan lægge bønderne til last, da det er vanskeligt at fastslå, hvad der forstås ved »fuld olden«, og da skovene i de år, hvor der kunne sættes svin ud, næppe alle havde samme oldenmængde. Tallet 70 er og måtte være et meget løst skøn.

Rigtigheden av bøndernes skøn m. h. t. udsæden lader sig imidlertid kontrollere for to års vedkommende. I 1644 ønskede kronen igen at få oplyst, hvad der avledes på lenenes ladegårde, og der udgik en række kongebreve derom 1644 $\frac{14}{12}$, 1645 $\frac{28}{1}$ og $\frac{4}{10}$. Som den eneste av alle lensmændene svarede AXEL ARENFELDT ikke personlig på kongebrevet, men han fremsendte et brev av $\frac{8}{4}$ 1645 fra sin foged på Stiernholm, THOMAS KNUDSEN. Fogeden havde spurgt sig for hos den tidligere skriver NIELS HØG, der har kendt forholdene på Tønne Friis' tid, men han bad AXEL ARENFELDT huske på, at de oplysninger, han her meddelte, stammede fra år, da al jorden blev dyrket, mens der nu — efter krigen — ville gå nogle år, før ladegården kunne komme i fuld drift, så det overslag, som sendtes til kancelliet, kan ikke sættes så højt. Han formodede, at kancelliet ville stile mod at sætte lenet på avgift, og bad AXEL ARENFELDT selv svare. Brevet indeholder desuden klager over lenets tilstand, og fogeden ventede ikke dette år at få ordentligt udsået, fordi bønderne var forarmede eller uvillige. Hans oplysninger, der ligger som bilag, går ud på følgende:

	1638/39		1641/42	
Rug.....	Udsæd 74 td.	Avl 369 td.	Udsæd 85 td.	Avl 307 td.
Byg.....	— 72 —	— 175 —	— 225 —	— 540 —
Havre.....	— 249 —	— 667 —	— 285 —	— 750 —
Boghvede.....	— 22 —	— 10 —	— 35 —	— 16 —

Besætning	1638/39	1641/42
Øxne.....	97	142
Køer og kvier.....	117	110
Heste, hopper og foler.....	52	42
Får og lam.....	140	66
Kalve.....	60	10
Stude.....	..	30

Fogeden anslår hø høsten til 6—900 læs av den slags, som bønderne »fører til hove«, og mener, at »nu kan vel agtes, hvor mange øxne ungeferlig kan staldes årlig, om forskrevne køer, kvier, stude, heste, hopper, får og andet ikke var i det sted«, men det kan næppe udregnes nu, da man hverken har en præcis størrelse på hølæsset eller på mængden av foder, som hvert dyr fortærede, idet datidens dyr var så meget mindre end nutidens og i så meget ringere foderstand, at en sammenligning er umulig.

I et andet bilag gør fogeden op, hvad folkeholdet kostede, idet vistnok kun det egentlige markarbejde og en del grovere arbejde på ladegården er blevet udført av hovbønderne.

Ladefoged	Løn 20 sldl.	Kost 50 sldl.
»Budder« (budfoged)	— 8 —	— 50 —
Mælkedeje	— 12 —	— 50 —
Pige	— 8 —	— 50 —
8 tærskere	Kost og løn	256 sldl.
8 ryttere	—	— 240 —
Kovogter	—	— 60 —
Folevogter	—	— 60 —
	I alt...	864 sldl.

Hertil kom, at, selv om ladegården, der nu var ramponeret av fjenden, var i orden, ville dens årlige vedligeholdelse andrage 100 dl.

Sammenligner man synsmændenes skøn med fogedens opgørelse en snes år senere, vil man for det første se, at den samlede udsæd er blevet noget mindre, idet den er faldet fra 548 til 525 td. korn av alle slags, men forskellen er ikke større end den margin, man naturligt må give et skøn som synsmændenes, snarere må man forbaves over den ringe forskel. Dernæst er der foregået en forskydning inden for kornsorterne fra rug og havre til byg og boghvede, skønt den sidste kornsort har givet så ringe udbytte, at avlen var mindre end udsæden. Foldudbyttet var følgende:

1638/39	1641/42
Rug..... 5,0 fold	Rug..... 3,8 fold
Byg..... 2,4 —	Byg..... 2,4 —
Havre..... 2,7 —	Havre..... 2,6 —
Boghvede, knap halv udsæd	Boghvede, knap halv udsæd
Alt korn i gennemsnit 2,9 fold	Alt korn i gennemsnit 2,6 fold

Det gennemsnitlige foldudbytte for alt korn i begge år under ett var 2,7 fold. Synsmændenes overslag over enghøet synes at have været lovlig optimistisk, for selv om fogeden mente, at det kunne variere stærkt, kom han dog ikke op på de 1100 læs fra 1624, men må gennemsnitlig have regnet med ca. 750 læs.

Forskydningerne inden for besætningen i de to av fogeden medtagne år synes at pege i retning av en nedgang i antallet av får, lam og kalve, altså et mindre tillæg,

mens der er blevet holdt flere øxne og stude, hvad der kan hænge sammen med, at handlen med disse dyr var en ganske god forretning. (Se Hist. Tidsskr. 10. R. III. s. 85 ff.)

En beregning av lensmandens udbytte av ladegården er ikke mulig, fordi værdien av tillægget og øxnefodringen og av smør og mælk til hans eget behov ikke kendes, men nogen særlig stor fortjeneste kan den ikke have givet, fordi omkostningerne til folkehold var så store. Her er ganske vist de til kost ansatte beløb kun beregnede, fordi folkene fik deres føde på gården, der havde sine naturalier billigt, men beregningen er sikkert ikke for høj, nemlig knap 8 sk. om dagen, og 1632 fik en herredsfoged 20 sk. om dagen til sin fortæring på en rejse og en fange 12 sk., mens en fange på Stiernholm 1653 kunne bespises for 6 sk. Folkehold og vedligeholdelse kan omregnes til ca. 3000 td. byg, mens overskuddet av korn 1639 kun var 595 og 1642 751 td., så indtægterne av husdyrholdet måtte være meget store, hvis der skulle fremkomme noget overskud til lensmanden, til trods for, at han havde en stor del av sin arbejdskraft — hovbønderne — uden betaling. Hvorvidt fogedens opstilling er til at stole på, lader sig ikke avgøre, men han må selv have anset det av ham opgivne kornudbytte for relativt højt, siden han advarede AXEL ARENFELDT mod at bruge hans tal i sit svar til cancelliet. Det kan tænkes, at fogeden har været særlig »loyal« over for sin husbond og har sat udbyttet for lavt, fordi han var klar over, at der var tale om at sætte lenet på avgift, men på den anden side falder hans oplysninger på en række punkter ganske godt sammen med synsmændenes skøn i 1624, så helt galt har hans overslag næppe været. Da priserne på korn på lenet i de pågældende år ikke kendes, kan man ikke ad den vej nå til at beregne forholdet mellem det avlede korns værdi og omkostningerne. Selv om det her meddelte er spinkelt og usikkert og et samlet overblik ikke kan nås med blot nogenlunde sikkerhed, synes det dog at se ud til, at lensmandens udbytte av ladegårdens avling har været yderst beskedent. Hertil kommer yderligere, at ladegården ramtes lige så hårdt av krig og misvæxt som bønderne, så kriserne praktisk talt har opslugt overskuddet i de pågældende år, og det gennemsnitlige udbytte i hele perioden må reduceres tilsvarende.

På de til det 1616 erhvervede Stiernholm hørende løkker kunne sås 29 ørter korn og høstes 25 læs hø efter en udateret opgørelse, men for dette betalte lensmanden en særlig avgift. (D. K. indk. br. 1616—39.)

3. Jordleje. Fra 1632 betalte kronen 20 rdl. til Horsens by for nogle løkker, der tilhørte byen, men dreves under Stiernholm. Da kronen ikke selv drev gården, må det have været lensmanden, der har haft fordel av dem, og det ville måske derfor være rimeligt at medregne denne jordleje til udgifterne til genanten. (Se kgbr. $\frac{6}{2}$ 1632.)

4. Løn. Denne omfatter det ovenfor nævnte »omdragne« gods, hvormed herredsfogederne og enkelte år nogle delefogeder og en skriver lønnedes, provsternes fritagelse for at yde præstegæsteri, korn fra kongetiender, der tillagdes nogle præster, og udgifter til bøddlen. Derimod måtte lensmanden selv lønne sin ridefoged og skriver, hvis løn iøvrigt ikke kendes, skønt en del af deres arbejde udførtes for kronen, fx.

førelsen av ekstraskatteregnskabet, idet dette arbejde var en del av lensmandens hverv, for hvilket han fik sin genant. (Se dog s. 86).

5. Vedligeholdelse. For at lensmanden skulle kunne få disse beløb godkendt i sit regnskab, skulle der foreligge en kgl. bevilling til opførelse av bygninger eller til disses vedligeholdelse (kgbr. $\frac{3}{8}$ 1583), men gang på gang har lensmanden, når han anså en reparation for absolut nødvendig, ladet arbejdet udføre i håb om godkendelse, der så også normalt blev givet. De meget store beløb, der i enkelte år anvendtes, skyldtes opførelsen av eller gennemgribende istandsættelser på hovedgårdens bygninger, men hyppigst er pengene blevet anvendt til møllerne, der meget tit måtte repareres grundigt eller helt nyopføres, ligesom mølledæmningerne var kostbare at holde i orden. Medtaget under denne post er desuden bygning og vedligeholdelse av lenets pramme. Det kan være vanskeligt at se, til hvilket formål byggematerialer er blevet indkøbt, så det har ikke kunnet lade sig gøre at adskille omkostningerne ved hovedgårdens og møllernes vedligeholdelse. Beløbet, der er anvendt til materialekøb, er opført under det år, hvori købet fandt sted, selv om tømmer, kalk, mursten, jern etc. ikke altid brugtes det pågældende år. Som regel købte man kun, hvad man mente, der var brug for, og lenet lå ikke inde med noget lager av byggematerialer. Byggearbejdet udførtes aldeles overvejende av håndværkere fra Horsens, selv om der enkelte gange ses at være anvendt fæstere til byggehoveri, og håndværkerne leverede undertiden selv en del av materialerne. I regnskaberne er der ret detaljerede redegørelser for de enkelte byggearbejder, men det kan som regel ikke ses, hvor meget av bekostningen der skyldes materialerne, og hvor meget der er arbejds løn, da de fleste håndværkere har haft arbejdet i entreprise til en sum, der er avtalt, »avtinget«, med dem, så denne post omfatter både varer og arbejds løn. Medtaget er desuden nogle få køb av inventar, en bryggerkedel, kæde og spande til brønden etc.

6. Fragt. Foruden de ovf. s. 19 omtalte poster er herunder medtaget omkostninger ved transport av fanger og løsgængere, der sendtes til København, og varer, der ikke stammede fra lenet, men var indkøbt efter ordre til brug andetsteds, skønt dette egentlig ikke kommer lenets drift ved, men det lader sig ikke hvert år gøre at udskille sådanne omkostninger fra transporten av lenets varer, da der tit på een gang sendtes varer av begge kategorier. Desuden er medtaget omkostningerne til føgedens eller skriverens rejser til Viborg i anledning af nogle retssager og endelig posten »papir og blæk«, hvilket blev anvendt til skrivning av regnskaber og skatte-mandtal. Hele posten er således noget broget, men beløbene til de særlige formål er så små, at der ikke er gjort noget forsøg på at opstille dem særskilt.

8. Gæster omfatter dels de ovenfor s. 19 nævnte personers ophold, dels reparation av nogle kgl. vogne, beslag til kongens heste etc. De egentlige besøg af kongen — to gange — og andre fornemme personer var få, men kostbare, hvorfor postens beløb er stærkt svingende. Disse udgifter er lenets drift uvedkommende og må siges at være brugt til et rigsformål.

9. Slagting. Her er kun medtaget de slagtinger, der blev foretaget for at skaffe saltmad til rigets forbrug, men herunder ikke lenets, idet lensmanden også

har foretaget slagtninger for at skaffe mad til sine folk, men det var kronen helt uvedkommende, da han havde disse folk på kost. Når der kun er tale om mindre slagtninger av dyr, der er blevet præsteret av lenet og forspist på gården, er dette blevet regnet med til lenets administration, mens slagtninger av svin, der for den væsentligste del kom fra andre len, og som blev sendt til provianthuset, er dette henregnet til rigsformål. Omkostningerne bestod dels i indkøb av dyr og salt, dels i materialer til slagtning og saltning som salt, koste og lys, opførelse av skure etc. og endelig i arbejds-løn til slagtere og deres medhjælpere, idet de bl. a. har haft nogle koner fra Horsens til at gå sig til hånde, mens noget av det grovere arbejde er blevet udført av hovbønderne.

10. Maltning. Det korn, der av lenet skulle sendes til provianthuset, skulle undertiden leveres i maltet stand, og lenet måtte da betale folk i Horsens for maltningen. Herunder er desuden medtaget nogle småudgifter til leje av lagerrum til den maltede byg.

11. Postvæsen. Mens udgifter til enkelte posttrytters og deres hestes bespisning, der er ganske små beløb, i andre år er opført under »gæster«, er det i 1611 uddraget som en særlig post, fordi det drejer sig om en ret stor mængde korn, der ved inddragelse under »gæster« ville forrykke billedet, og udgiften må anses for at være brugt til et rigsformål.

12. Kost til arbejdsfolk. Denne post er uddraget særskilt i 1620, fordi det ikke har været muligt at finde et naturligt sted at anbringe hele beløbet, der anvendtes til bespisning av skibsfolk, udskrevne arbejdere og båds mænd. De er bespist under ett, men hører hjemme forskellige steder. Skibsfolk og arbejdere er her ellers anbragt under fragten, mens båds mændene skulle anbringes under militærudgifter.

13. Lensmandens refusion findes kun i 1631, efter Kejserkrigen, og det betyder blot, at lenets underskud overførtes til det følgende år.

14. Skatterestance. Mens de kornskatter, der et par gange er blevet opført i lenets regnskaber, er blevet holdt adskilt fra de øvrige indtægter, er den skatterestance, der findes under 1639, blot indgået som en almindelig udgiftspost, og den er derfor her opført selvstændigt. Kronen har på denne måde avskrevet en åbenbart uerholdelig skatterestance på lenets regnskab, ikke, som man skulle vente det, på skatteregnskabet.

15. Hospitalet i Horsens (se s. 18).

16. Militærvæsen. Det var en meget forskellig militærbyrde, der pålagdes lenet. 1616—21 udskreves en del bønder, der til gengæld havde deres gårde kvit og frit, og samtidig skulle nogle gårde underholde befalingsmænd, og deres landgilde avløstes, så pengene kunne bruges til besoldning, idet dog en enkelt gård hele perioden synes at have været beboet av en lieutenant. 1622—32 var kun en smule gods henlagt til officerers underhold, men fra 1633 brugtes en lang række gårde til rytterhold og fra 1639 endnu flere. Posten omfatter dels den landgilde som disse gårde fritoges for at yde lenet in natura, dels kammerpenge, d. v. s. avløsning for en stue til befalingsmænd, og endelig arbejdspenge, hoveriavløsning. Svingningerne i posten skyldes de forskellige taxter, hvortil landgilden avløstes. Sml. s. 106 ff.

XII. Lensmandens virksomhed.

Det ligger uden for denne undersøgelses rammer og det her benyttede, begrænsede kildestofs muligheder at gøre rede for kronens almindelige holdning over for lensstyret og dets problemer, men det skal dog nævnes, at Christian IV. kun et par gange traf generelle bestemmelser om lensstyrelsen. Da det længe havde vist sig, at lensmændene smølede med at indsende deres avgifter, skatter og regnskaber, hvorved kronen led et betydeligt pengetab, udgik der 18. marts 1618 et missive til alle lensmænd om i god tid og i overensstemmelse med deres lensbreve at gøre regnskab med rentekamret for alle indtægter, og rentemestrene bemyndigedes til at kræve sædvanlig rente av de for sent indbetalte summer hos de pågældende lensmænd. Brevet synes ikke at have haft den ønskede virkning, for 18. september 1628 kom en forordning, der indskærpede nødvendigheden av, at lensmændene i god tid gjorde rede for de av dem opkrævede skatter. Kongen måtte »med forundring formerke«, at heller ikke dette hjalp, og udstedte derfor ²³/₁ 1635 en ny forordning, der dels indskærpede bestemmelsen om rettidigt regnskab, idet lenets avgifter skulle leveres inden 1. maj, hver skat til den i skattebrevet fastsatte termin, og regnskabet av lenet indsendes til revision inden 31. august, dels bestemte, at den, der var forsømmelig med sit regnskab, derfor uden videre havde sit len opsagt, »hvilket han sig selv og sin egen uagtsomhed siden og ikke os har at tilskrive«. Dernæst blev der truffet bestemmelser om lenenes drift på forskellige områder. Lister over restanter, underskrevet av lensmanden selv, ikke av fogeder eller skrivere, skulle indsendes hvert år inden jul sammen med tingsvidner om »rettigheder, der ikke er at bekomme«. Ligeledes skulle lensmændene personlig skaffe sig kundskab om ødelæggelser ved sandflugt og tage syn på misvæxt, endnu mens kornet stod på marken, for at bønderne ikke efter høsten skulle kunne hævde, at der havde været misvæxt. De skulle sørge for at få øde gårde besat og fik fuldmagt til at give nye fæstere avslag på landgilde, ægt og arbejde i nogle år, og kunne gårdene endda ikke blive besat, skulle de sætte husmænd på dem og sætte dem for sædvanlig landgilde og gangdage. Hvis andre bønder fæstede øde jorder, skulle disse sørge for bygningerne til gården, så den senere kunne bortfæstes, og der skulle årligt leveres liste over øde gods. Med hensyn til skatterne skulle lensmanden sørge for, at de blev ret lignet, og at skriverne ikke bebyrdede bønderne med skriverpenge eller tog overmål av madskatterne.

Selv om disse bestemmelser nok er truffet av fiskale hensyn og ikke vidner om altfor stor tillid til bøndernes redelighed, så blev dog den sidste bestemmelse en beskyttelse for de skatteydende.

Christian IV.s forsøg på gennem lensreformen 1646 at øge kronens indtægter kan vel også regnes til de generelle lensbestemmelser. Ved udstedelsen av nye lensbreve ³¹/₅ 1646 bestemtes, at langt den overvejende del av lenene enten blev sat på avgift, hvis de i forvejen havde været på genant — som Stiernholm —, eller at avgiften forhøjedes, hvor den allerede fandtes, og dette gjaldt ikke blot de 9 større len, der

skiftede lensmænd, men også 23 store len, hvor den samme lensmand forblev. Helt systematisk blev reformen ikke gennemført, idet Helsingborgs, Malmøs, Antvorskovs, Kronborgs, Stegehus' og Vestervigs lensmænd fortsatte på de gamle vilkår, og skønt Landskrone og Københavns len skiftede lensmænd, ændredes vilkårene ikke her. Kongen fortsatte 1647 ad samme vej ved at forøge avgiften på Dronningborg og Kalø, men efter hans død ændrede rigsrådet, der havde været modstander av ordningen, i 1648 næsten alle lensbreve til samme indhold som før 1646. (ERSLEV III.211. Om de enkelte len se ERSLEV: Danmarks len 1596—1660.)

Som ovenfor (s. 58) nævnt forsøgte Frederik III. at få mere ud av lenene ved at lade lensmændene bære en del av indtægtsnedgangen ved, at gårde stod øde, men for dette og nogle andre jyske lens vedkommende førte det i al fald ikke til noget. Lige så lidt ses bestemmelsen av $28/5$ 1637 om udarbejdelsen av nye jordebøger på de jyske len at have ført til noget på Stiernholm, hvor jordebøgerne stadig slæbte om med brug, der i årevis havde været øde.

Lensmandens opgaver var dels almene, dels lokale. Kronen pålagde ham en del hverv, der ikke behøvede at have med hans eget len at gøre, men for hvilke han ingen særlig løn fik, og ser man på genantens størrelse, kan denne ikke blot betragtes som betaling for lensadministrationen, men også som løn for andet arbejde. Denne virksomhed vedkom ikke lenet, og der skal derfor kun nævnes nogle eksempler. Lensmanden blev indsat i kommissioner om almindelige statsformål, og han fik militære opgaver, han kunne blive brugt som gesandt eller til hoftjeneste, og han kunne foretage besigtelser for kronen ved mageskifter eller skulle sammen med bispem tage sig av kirkelige anliggender, også uden for lenet, eller være kommissionsdommer. Hvad Stiernholms lensmænd blev brugt til, kan ses av Kanc. Brevb., så langt de rækker, og derefter i registre og tegnelse, men det ligger helt uden for denne avhandlings rammer at gøre rede herfor.

Da lensmanden KNUD BRAHE i 1611 blev brugt til et andet hverv for kronen, fik NIELS KRAG til Agerkrog $27/3$ ordre til at føre tilsyn med hans len og Riberhus, men han ses ikke herfor at have fået noget vederlag, skønt han intet len havde, men først fik len — Arensborg på Øsel — året efter. Dette er ejendommeligt, da det ellers var skik og brug, at en anden lensmand passede et sådant midlertidigt »herreløst« len, mens man her brugte en mand, der hidtil kun havde gjort tjeneste i centraladministrationen.

For at få et billede av lensmandens rettigheder og pligter vil det være naturligt kort at gøre rede for indholdet av det første lensbrev, idet dette — og de følgende — ikke helt svarer til det av L. Laursen opstillede (K. Br. 1596—1602 s. III). KNUD BRAHES lensbrev er dateret $16/4$ 1602 og bestemte om genanten, at den skulle bestå i 100 rdl., 8 læster rug, 12 læster byg, 600 td. havre, 1 læst smør, 100 brændsvin, 205 får og lam, 202 gæs og 400 høns, mens der skulle gøres regnskab for den øvrige indtægt, og denne genant blev fastholdt hele perioden igennem i de år, da lenet var på regnskab. Dernæst skulle han have fordelene av ladegårdens avl, avfødning m. m., men skulle selv bekoste driften. Lensbrevet indeholdt ingen bestemmelse om hove-riet, men det tilfaldt lensmanden. (Sml. s. 94 ff.)

Hans uvisse indtægt var 10 % av stedsmål, sagefald, husbondhold, drev (= vax)¹, førlov og vindfælder, mens der skulle gøres regnskab for told, sise, vrag, oldengæld og oppebørsel av rodhugget skov. Når der var olden, skulle lensmanden have ret til at lade sine genantsvin og de på ladegården hjemmefødte svin gå på skoven, mens der skulle gøres regnskab for de øvrige oldensvin.

Lensmandens pligter var dels militære, dels civile. De militære bestod i den i lensbrevet fastsatte rostjeneste — 6 geruste heste — og i udskrivning av mandskab i lenet i overensstemmelse med derom udgivne breve og opkrævningen av de særlige skatter til militære formål — bådsmansskatter og skatter til Frederiksoddes befæstning —, men disse sidste to ting er ikke nævnt i lensbrevet.

De civile pligter var først og fremmest at holde kongens heste med hø og rugfoder på en dags tid eller to eller tre, når kongen kom på besøg, og at sørge for bespisning av brevdragere og andre i kongens tjeneste for en nat, mens han ikke måtte henvise dem til byens borgere.

Lensbrevet indeholder intet om hans pligt til at opkræve landgilde og til at holde gårdene besat, så det må være blevet betragtet som en selvfølge, derimod bestemtes det, at han skulle sørge for, at kronens jord ikke »forvendes« og generhverve bortkommet gods, d. v. s. han skulle sikre kronens ejendomsret. Han måtte ikke uden bevilling foretage bygge- eller reparationsarbejder, skulle sørge for, at skovene ikke huggedes til upligt, og at ingen uberettiget jagede i den kgl. vildtbane. Foruden de ovennævnte bestemmelser om regnskab over oldengæld og uvisse indtægter skulle han sørge for at tage kvittering for alle udgifter og holde rede på forsendelser av flæsk til kongens behov. Regnskabsårets skæringsdag fastsattes til 1. maj. (Sml. kgbr. av ⁸/₁₁ 1604.)

Med hensyn til den øvrige administration bestemtes, at lensmanden skulle sørge for, at ²/₃ av sagefald og stedsmål ydedes i penge, resten i øxne, en bestemmelse, som aldeles ikke overholdtes, og han skulle selv lønne foged, skriver og andre folk, der ikke måtte have andre indtægter av lenet end fogedpengene og skrivnerskæppen, og han måtte ikke lade kronen betale for de folks fortæring, som han sendte ud i riget på kongens vegne, en bestemmelse, der, som nævnt (s. 87 f.), heller ikke toges højtideligt.

Hans pligter over for bønderne udtryktes meget almindeligt og ikke meget betryggende: han skulle holde dem ved lov, skel og ret og dem aldeles intet uforrette mod loven og jordebogen eller med nye pålæg besvære.

Med hensyn til kirkens gods og personer hedder det, at han skulle have den gejstlige jurisdiktion, have præsterne i befaling og forsvar og eventuelt tiltale og forsvare dem, altså det samme som over for bønderne, og om dette forhold udstedtes et særligt kgbr. ²²/₄ 1602. Han skulle gøre regnskab for den gejstlige rente, vist og uvist, og sørge for, at indtægten anvendtes til kirkernes gavn. Kirkernes korn skulle kirkeværgerne kun sælge i købstæderne, og tienden måtte kun bortfæstes for tre år og skulle først opbydes på tinge til dem, der ville give mest og kunne betale, hvad der åbenbart slet ikke er blevet efterlevet.

¹ Optaget, men ikke krævet kvæg.

Endelig skulle han have Horsens by i befaling.

Lensbrevet er ejendommeligt ved at mangle to pligter, som lensmanden hele tiden havde og udførte. Dels holdt han kronens gods i drift og sørgede for opkrævningen av landgilde og for at sende overskuddet derhen, hvor kronen ønskede det, dels opkrævede og indsendte han de udskrevne skatter. Dernæst kan det strax siges, at visse av lensbrevets bestemmelser, som eksempelvis ovenfor anført, ikke blev fulgt, og at dette skete uden påtale fra rentekamrets side. Man kan vist derfor gå ud fra, at praxis har været så fast med hensyn til godsdriften og skatterne, at det ikke har været nødvendigt at bemærke det i lensbrevet, og at dette på visse punkter har været en blot formular, som man ikke tog alt for tungt på, når dens bestemmelser skulle føres ud i livet.

De følgende lensbreve indeholder kun få ændringer fra Knud Brahes. I ERNST NORMANS fra $26/4$ 1615 forbødes det fogeder og skrivere at eje nogen gård i lenet, og da REINHOLDT HEIDENSTRUP 1622 $30/4$ fik nyt lensbrev, bestemtes det, at han skulle lade lenet købe og levere 25 slagtefærdige øxne og to køer på Skanderborg og hver 8. august og inden vinter sende 200 td. havre til Københavns slot. OLUF PARSBERGS lensbrev $1/4$ 1624 var som dette.

JENS HØEGS lensbrev av $17/5$ 1626 har et par ændringer, og det havde også den ejendommelighed at være udarbejdet efter særlig kgl. ordre — $12/2$ 1626 — og ikke blot at være skrevet av efter de sædvanlige formularer. Der skulle i oldenår indsendes en liste over, hvor mange svin der skulle leveres kongen av bønderne, så det kunne bestemmes, hvor svinene skulle drives hen og slagtes. Bestemmelsen om, at fogeder og skrivere ikke måtte have gårde i lenet, ændredes igen til, at de ikke måtte have andre indtægter av lenet end fogedpenge og skriverskæppe. Et større indgreb i lensdriften var en bestemmelse om, at lensmanden årlig skulle levere én læst smør og 200 tdr. havre inden vinter på Københavns slot og sælge resten av overskuddet, som om det var hans eget, men hvis han ikke ydede det stipulerede, skulle de, der skulle have modtaget varerne, hvilket vistnok vil sige proviantskriverne, købe det manglende og lade lensmanden betale det selv, således at han ikke måtte vælte byrden herved over på bønderne, da det var ham, der var ansvarlig for leveringen. Derimod bortfaldt hans forgængers forpligtelse til at levere øxne og køer på Skanderborg. Endelig skulle lensmanden selv underskrive alle kvitteringer, således at han personlig viste, at han bar ansvaret for deres rigtighed.

Denne form for lensbrev fastholdtes imidlertid ikke, for da TØNNE FRIIS $4/2$ 1627 fik udstedt sit lensbrev, var det av samme indhold som de tidligere, og det samme gjaldt ERIK KRABBES av $30/4$ 1642. AXEL ARENFELDT fik lenet $25/4$ 1643 på de samme vilkår, dog med en væsentlig ændring, idet han skulle have $1/4$ av det uvisse, mens alle hans forgængere og efterfølgere kun fik 10 $0/0$ herav.

Da FRANS POWISCH fik lensbrev $31/5$ 1646, blev det formet noget anderledes end de ældre, fordi han fik lenet på avgift, nemlig 2128 enkelte dalere in specie, men med de samme indtægter. Her kom for første gang i lensbrevet en bestemmelse om, at lensmanden skulle gøre regnskab for alle skatter og betale forsendelsen herav, idet

den første del av bestemmelsen blot er en fastslåen av praxis, mens den sidste er helt ny og kun gælder ham, fordi han har lenet på avgift. Av samme grund bestemtes, at han ikke måtte lade kronen godtgøre avkortning for herredsfogeder, delefogeder, tingskrivere, skovrider, hederider, sandemænd eller andre, som havde haft genant, penge, underholdning, fri gård eller andet, som før var godtgjort i regnskabet, heller ikke måtte han avkorte i skat eller landgilde for de gårde, der var udlagt til militære befalingsmænds underhold eller anmode kongen om avkortning for mageskiftet, øde, avbrændt eller forarmet gods, men han skulle selv avholde al den slags, alt i alt en meget stor fordel for kronen, men til gengæld synes det, som om han har fået indtægten av stedsmaal og sagefald på det gejstlige gods. Den paragraf, der i de tidligere lensbreve har bestemt, at disse indtægter tilfaldt kronen, er udgået av lensbrevet, og en bestemmelse om, at lensmanden skulle gøre regnskab for hver kirkes indkomst og forråd, kan næppe have omfattet også det uvisse, som jo ikke tilfaldt den enkelte kirke. Endelig kom en helt ny bestemmelse til, idet det pålagdes lensmanden at holde veje og broer ved magt.

Alt i alt betegner JENS HØEGS og FRANS POWISCHS lensbreve et større indgreb fra kronens side i lensdriften, en stramning av vilkårene, men dette blev ikke opretholdt, for da rigsrådet $\frac{4}{8}$ 1648 udstedte lensbrev til LAURIDS ULFELDT, hvem den nys avdøde konge havde forlenet Stiernholm til, bortfaldt de nye bestemmelser, og man vendte tilbage til den form for lensbrev, som Knud Brahe havde fået, idet man dog opretholdt bestemmelsen fra 1624 om, at lensmanden skulle underskrive kvitteringerne. Selv om det kun var små ændringer, der var foretaget i forleningsvilkårene, var de dog til fordel for kronen, altså en begrænsning av lensmandens indtægter og frihed, så det er næppe helt urimeligt i denne tilbagevenden til ældre forhold at se et ønske fra rigsrådets side om at stille lensmændene gunstigere, altså en beskyttelse av standsfællerne, og dette gør kongens ovenfor s. 58 nævnte forsøg på at lade lensmændene pro quota deltage i den indtægtsnedgang, der opstod gennem ødegårdene, så meget mere forståelig, selv om det som nævnt ikke lykkedes.

Når det var bestemt, hvem der skulle overtage lenet, og det bestemte kongen personlig (se fx. Chr. IV.s egenhændige breve $\frac{15}{4}$ 1643), blev der udstedt et følgebrev, d. v. s. et brev, der meddelte lenets bønder, hvem der skulle være deres nye øvrighed, men dette følgebrev behøvede ikke at blive udstedt samtidig med lensbrevet. Således fik ERNST NORMAN følgebrev $\frac{18}{4}$ 1615, mens lensbrevet først er fra d. $\frac{26}{4}$, JENS HØEGS følgebrev er dateret $\frac{12}{2}$ 1626, hans lensbrev $\frac{17}{5}$ s. å., og LAURIDS ULFELDTS følgebrev er fra $\frac{6}{5}$ 1648, lensbrevet fra $\frac{4}{8}$ s. å., således at det faktisk var følgebrevet, der konstituerede lensmanden, mens lensbrevet fastsatte betingelserne for hans administration. Reelt tiltrådtes lenet normalt til 1. maj, og lensmanden beholdt det til en følgende 1. maj. Da TØNNE FRIIS til Hesselager døde som lensmand d. 31. marts 1642, beholdt hans enke LENE BARNEKOW lenet til 1. maj, og hun og hendes børns værger underskrev regnskabet for dette år. På samme måde havde KNUD BRAHES enke MARGRETE LANGE haft lenet fra mandens død 3. februar 1615 til finans-

årets slutning, da hun overleverede lenet til ERNST NORMAN (sml. kgbr. $\frac{26}{4}$ 1615, $\frac{3}{6}$ 1616 og $\frac{18}{4}$ 1620) — Enkens ret til at beholde lenet var fastslået ved åb. br. $\frac{12}{8}$ 1596 og gentaget i reces. 1643 $\frac{27}{2}$.

Et særligt forhold gjorde sig gældende for LAURIDS ULFELDTS vedkommende. I årene 1651—53 lånte han kronen i alt 1698 rdl., d. v. s. ca. et års visse indtægt av lenet, som var brugt til rigets gælds betaling på omslag, og dette beløb skulle ydes ham og hans arvinger av hans efterfølgere som lensmænd, og yderligere skulle hans hustru og børn nyde nådens år av lenet efter hans død, udover det, som var sædvanligt. Dette må betyde, dels at det — som det er set ovenfor — var normalt og blev overholdt, at en lensmands enke beholdt lenet på mandens vilkår til finansårets udløb, mens h u n fik det yderligere ett år, dels at LAURIDS ULFELDT fik lenet på livstid (kgbr. $\frac{21}{7}$ 1653). Han må vistnok yderligere have lånt kronen penge, for $\frac{1}{9}$ 1655 fik han en kgl. obligation på 1850 rdl., men efter hans død $\frac{9}{7}$ 1659 synes det ikke at være lykkedes hans enke og datter at få deres tilgodehavende hos kronen, i al fald sad de i meget små kår.

Da regnskabet mangler for de egentlige krigsår, kan det ikke ses, hvordan det gik med genanten i disse perioder undtagen for 1645/46, da en bemærkning i regnskabet siger, at kongen har bestemt, at da, der i dette år kun er ydet lensmanden genant for tiden fra $\frac{7}{8}$ 1645, da freden blev sluttet, til $\frac{1}{5}$ 1646, skal lensmanden av årets overskud tilbageholde 434 rdl. 12 sk. $2\frac{1}{2}$ alb. 2 d. eller hos kongen underdanigst fordr e betaling for 3 måneder og 7 dage med 26 dl. cur. $4\frac{1}{2}$ mk. 6 sk. 2 alb., hvis kongen senere skulle bestemme, at der skal ydes de jyske lensmænd fuld genant. Det synes nu at være blevet ved tanken, for genanten for 1645/46 er i regnskabet kun opført med det udbetalte beløb. Derimod fik TØNNE FRIIS i 1636 (kgbr. $\frac{26}{10}$) godtgjort 36 td. smør, som fjenden havde taget under Kejserkrigen, og som revisionen havde krævet ham for, da det var indkommet, inden landet blev besat.

Mens som ovf. s. 17 nævnt lensmanden måtte betale leje av de løkker, der ved Stiernholms erhvervelse 1616 var kommet til lenet, betalte kronen jordlejen av nogle haver, der havde været brugt under Stiernholm før erhvervelsen og nu overgik til lenet, men som tilhørte Horsens by (kgbr. $\frac{18}{8}$ 1631 og $\frac{6}{2}$ 1632). Det ser mærkeligt ud, at lensmanden fik hovedgårdens marker forøget uden at komme til at betale derfor, men formentlig skyldes det, at sagen først blev rejst av Horsens by 15 år efter købet av Stiernholm, da lensmanden vel havde fået en vis hæv d på brugen av disse haver, og at betalingen til byen var et led i en beskeden hjælp til den. Reelt betød det en forbedring av lensmandens økonomiske stilling fra 1616.

Det arbejde, lensmændene udførte her på dette len, lader sig kun sparsomt belyse ud fra regnskaberne alene, bortset fra hvad der av det foregående er fremgået om godsdrift, retspleje og skatteopkrævning, hvor man dog mere får indtryk av resultatet end av fremgangsmåden, men noget mere lader sig oplyse ved hjælp av kongebreve og de til kancelliet indgåede, iøvrigt i meget ringe antal bevarede, breve. Da hele materialet er meget tyndt, må man gå ud fra, at en væsentlig del av lensmandens virksomhed har været rutinearbejde efter en fast praxis, der ikke behøvede at sættes i gang av en særlig ordre og ikke har sat sig spor i detailler.

Lensmandens militære pligter og opgaver bestod først i, at han skulle stille med de i lensbrevet fastsatte 6 geruste heste, og da der ikke ses at være fremkommet nogen påtale av dette forhold, må man gå ud fra, at forpligtelsen er blevet opfyldt under krigene, og kun een gang uden for disse ses lensmanden at have fået ordre til at møde med sine sex heste i Kolding $5/2$ 1623 (kgbr. $3/1$ 1623), hvad der havde sin baggrund i kongens planer om at gribe ind i 30årskrigen, bortset fra de sædvanlige mønstringer. Kongens gentagne forsøg på at avløse rostjenesten, hvis militære værdi efter Kalmarkrigen synes at have været meget ringe, strandede på rigsrådets seje modstand. (Se ERSLEV: Rigsraadet og Stændermøderne. Registret.) Av lensmændene var KNUD BRAHE, REINHOLDT HEIDENSTRUP og TØNNE FRIIS officerer, den sidste desuden 1639 krigskommissær, og måtte under udførelsen av deres militære pligter forlade lenet.

På lenet foretoges udskrivning av landfolk og ryttere, mens det — bortset fra Horsens by — avløste udskrivningen av bådsmand med en skat. Til soldater skulle oprindeligt kun udskrives selvejere, og 1614 $17/11$ beregnedes Stiernholm at kunne stille 64 jordegne bønder ved »1. taxering« og 20 ved »2. taxering«, men mens ordningen gjaldt 1616—21, udskreves kun 58 jordegne og desuden 16 fæstere, der alle fritoges for deres ydelser, så længe de gjorde militærtjeneste. Når ordningen med udskrivning av bønder mod fritagelse for landgilde etc. ophørte i 1621, kan dette hænge sammen med, at bønderne gjorde modstand mod ordningen. Da nogle bønder, der var udskrevet, i 1621 opsagde deres gårde, skulle REINHOLDT HEIDENSTRUP tage dom over dem, hvis de havde forbrudt deres fæste og ikke skilt sig lovligt ved deres gårde, men de synes ikke at have begået noget ulovligt, for de ses ikke at være dømt (kgbr. $15/3$ 1621). Hvis en sådan modvilje hos bønderne har været almindelig, kan det have været medvirkende til den ændring i militærordningen, der fandt sted med krigsordinansen av $12/4$ 1621, men ændringen skyldtes først og fremmest, at man som fremhævet av rigsrådet (se ERSLEV I, s. 273) bevarede en større del av lensindtægterne til fri disposition for kronen. For Stiernholms vedkommende betød det, at det til militære formål beslaglagte beløb, der 1616—21 gennemsnitlig havde været værdien av ca. 560 td. byg, i de følgende år 1622—27 gennemsnitlig kun var ca. 87 td. om året. Det var utvivlsomt en betydelig lettelse for lenet, om det også har været en fordel for riget lader sig ikke avgøre uden en vidtgående undersøgelse av de militære byrder og deres fordeling i almindelighed, og herom må henvises til Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær. I. 1909.

Påbuddet om, at lensmændene skulle påse, at de jordegne bønder, der holdt soldater, ikke forhuggede deres skove eller skilte sig av med deres bondeejendom, så der ikke kunne holdes soldater på gårdene, ses ikke at have ført til nogen retssag på Stiernholm (kgbr. $10/1$ 1619). Gamle soldater måtte efter avtækning fæste gårde på lenene, hvis lensmanden personlig »og ikke ved sin foged« sørgede for at udskrive en ny soldat, men noget eksempel herpå findes ikke på lenet (kgbr. $24/5$ 1639). En av de jordegne bønder ophørte 1618 med sin militærtjeneste, fordi han blev herredsfoged, og når nogle av de jordegne ikke blev udskrevet, skyldes det formentlig, at

de sad på ret små gårde, og i al fald blev jordegne ugedagsbønder aldrig udskrevet. I 1616 (kgbr. $\frac{23}{5}$ 1616) skulle kaptajnen for det i lenet udskrevne kompagni møde med dette i København, men omkostningerne ved transporten ses ikke at være blevet avholdt af lenet. Senere må der igen være blevet udskrevet soldater af lenet, for i 1638 skulle der fra Stiernholm sendes 33 karle til Holsten, men det kan ikke ses, hvordan byrden er blevet fordelt på bønderne (kgbr. $\frac{17}{7}$ 1638). Året før havde lensmanden indberettet, at en del bønderkarle undveg, når der foretoges udskrivning, og de slap over ved færgestederne, fordi de havde et af bønderne selv udstedt pas, og han fik derfor ordre til retsligt at forfølge en vis HANS RASMUSSEN, der havde udstedt pas, men sagefaldsregistret indeholder intet om sagen, så det er vel ikke lykkedes at få fat i misdæderen (kgbr. $\frac{20}{5}$ 1637). Da der i 1655 skulle skaffes soldater til Frederiksodde, fik LAURIDS ULFELDT (kgbr. $\frac{31}{8}$ 1655) ordre til at lade det unge mandskab i sit len exercere og om fornødent sende de bedste til fæstningen med heste eller til fods, men den nærmere udførelse af påbuddet har ikke sat sig spor i regnskabet, ligesom man der ikke kan se noget om hele den almindelige udskrivningsordning.

REINHOLDT HEIDENSTRUP skulle 1621 møde med en kyrassér og en arkebusér i Kolding (kgbr. $\frac{10}{3}$ 1621), og i 1626 skulle lenet stille fire ryttere med heste, dygtige, bevæbnede folk, klædt som hofsinder, i Kolding (kgbr. $\frac{1}{5}$ 1626), men på lenet ses kun to gårde at være blevet udlagt til ryttere i tiden 1649—57. Kongen havde $\frac{15}{12}$ 1646 (J.T. XII. 270) befalet, at der skulle udlægges gårde på lenene til ryttere, men da dette ikke var iværksat, og da bønderne klagede over at skulle underholde rytterne, sådan som det nu skete, udstedtes $\frac{27}{8}$ 1649 et nyt kongebrev om sagen. Lensmanden skulle udlægge gårde til ryttere, som nu underholdtes i lenet, på 8—10 td. hk., og som var gode for deres landgilde, og dem skulle rytterne have kvit og frit, men hvis nogle av gårdene ikke var fri, skulle rytterne nyde avgiften av dem. Hvis rytterne vægrede sig, skulle det meldes rigsmarsken, der så skulle forordne andre ryttere i deres sted. Det er formentlig denne ordre, der har ført til, at de to gårde er blevet udlagt til ryttere, men på den måde, at fæsterne blot ydede deres avgifter til rytterne i stedet for til lenet, der således led et indtægtstab eller rettere kom til at anvende en del av sin indtægt til et militært formål.

I 1624 fik lenet ordre til at udskrive 12 bådsmænd og 1626 8 (kgbr. $\frac{25}{2}$ 1624, $\frac{25}{9}$ 1626), men det kan ikke ses, hvordan dette er foregået. I rigsrådet diskuteredes 1632 en avløsning i penge av denne udskrivning, og da foreslog OTTE SKEEL at forhøje det for Stiernholm ansatte beløb til 50 rdl. (ERSLEV II, s. 358), men da avløsningen fandt sted i 1635, kom man ikke op på dette beløb, idet bådsmændsskatten kun udskreves med $32\frac{1}{2}$ rdl. 6 sk., og i de følgende år formåede bønderne ikke altid at yde denne sum. I bestemmelsen om udskrivning av bådsmænd i købstæderne av $\frac{10}{1}$ 1639 synes der at ligge en mulighed for, at der kunne tages bådsmænd uden for byerne, men det kan i al fald ikke ses at være sket på Stiernholm. Da to i Horsens udskrevne bådsmænd rømte 1619 og formodedes at opholde sig på lenet, fik ERNST NORMAN ordre til at tiltale dem, men noget spor av, at det er lykkedes at få fat i dem, findes ikke i sagefaldsregistret (kgbr. $\frac{5}{12}$ 1619).

Lenet kom imidlertid til at deltage i militærudgifterne på anden måde, idet syv jordegne gårde, der tidligere — 1616—21 — havde skullet yde militærtjeneste, blev udlagt til underhold for befalingsmænd, nemlig 1622—36 til underofficerer, 1638—57 til officerer, idet deres avgifter av lensmanden blev avløst med penge, der sendtes krigskommissærerne. Landgilden avløstes for de små beders vedkommende til faste priser, for kornets efter årets priser, men desuden avløstes hoveriet med 8 rdl., og yderligere måtte bønderne betale hver 2 rdl. i »kammerpenge«, en avløsning for det værelse, der skulle have tjent til kvarter for befalingsmanden. Dette sidste er et pålæg, idet denne byrde ikke hvilede på andre gårde end dem, der var udtaget til officersgårde (kgbr. $\frac{18}{2}$ 1636). Denne avløsning gjaldt imidlertid ikke for officererne for lenets bøndersoldater, og fra 1617 var en gård, der ikke findes i lenets jordebog, Råballegård, udlagt til lieutenantsgård sammen med et hus og to småbrug i Hatting på tilsammen 6 td. hk. Til denne lieutenant betalte lenet yderligere 50 rdl. om året i løn (sml. kgbr. $\frac{3}{2}$ 1639). Godset må være blevet udlagt til dette brug efter kongebrev av $\frac{29}{6}$ 1615, men først i 1617 ses ejendommene at yde deres avgifter til lieutenanten. Når der $\frac{13}{11}$ 1633 udgik et kongebrev om, at lensmanden skulle levere officererne over bøndersoldaterne, hvad der tilkom dem og føre det til regnskab, var det for så vidt her overflødig, som det hele tiden var sket.

Foruden underhold til officerer måtte lenet deltage i indkvarteringsbyrden og skaffe mad og foder til soldater og heste. REINHOLDT HEIDENSTRUP fik $\frac{21}{10}$ 1624 ordre til at indkvartere 15 geworbne folk hos de mest formuende bønder, hvor soldaterne skulle have bondens almindelige kost, men bønderne kunne avløse byrden med penge efter en fast, meddelt taxt. Da der ikke findes avløsningssummer i regnskabet, må indkvarteringen formentlig have fundet sted, skønt det næppe har været rart for bønderne, idet kongen i brevet udtrykkelig forbød plyndring, hvad han altså må have forudset muligheden av. Da Kolding len i 1626 (kgbr. $\frac{23}{2}$ 1626) skulle have 3000 danske knægte indkvarteret, skulle Stiernholm og Skanderborg len yde hjælp til deres underhold, men regnskabet viser intet om, hvordan det er blevet fordelt på bønderne, så det er formentlig avholdt av lenets overskud.

Da der i 1639 (kgbr. $\frac{13}{2}$ 1639) blev indkvarteret to kompagnier i Horsens og samme år ryttere, måtte lenets bønder yde rugfoder, hø og strøelse, men det kan heller ikke ses, hvordan dette blev udskrevet hos bønderne (kgbr. $\frac{29}{2}$ 1639), ligesålidt som ved senere indkvarteringer av hestfolk ($\frac{24}{11}$ 1642), men ERIK KRABBE begærede (D.K.indk.br. $\frac{11}{11}$ 1639) hjælp fra Skanderborg len, da Stiernholms bønder umuligt kunne skaffe tilstrækkeligt. I 1655 skulle der akkorderes med borgerskabet i Horsens, om det ville give hver rytter to måltider à 2 retter og fire pottes øl daglig mod at få $\frac{1}{2}$ td. rug og $\frac{1}{2}$ td. byg for hver rytter om ugen (kgbr. $\frac{4}{4}$ 1655), så ved denne lejlighed dækkedes bespisningen av kronen selv, uden at der blev udskrevet noget extra hos bønderne.

Under Kejsrerkrigen skulle der leveres proviant og penge til hæren i Holsten, men dette toges også av lenets overskud (kgbr. $\frac{17}{9}$ 1625) ligesom betalingen for 20 heste, som lensmanden i 1611 skulle købe og sende til København (kgbr. $\frac{17}{2}$ 1611),

og lenet betalte også i 1657 omkostningerne ved at sende 12 i Horsens udskrevne artilleriheste til Frederiksodde (kgbr. $\frac{4}{3}$ 1657). Hermed kan sammenlignes, at der av lenets beholdning i 1661 udbetaltes 807 rdl. til besoldning av nogle ryttere (kvittering i lensrgsk. $\frac{4}{1}$ 1661), men dette vil blot sige, at kronen lod penge til militære formål gå direkte fra lenet til krigskommissæren, uden at beløbet først havde passeret rentekamret.

Efter Kejserkrigen fandtes på Stiernholm nogle kanoner, som fjenden havde efterladt, men da de var erobret i Ålborg, hvortil kongen havde udlånt dem til det spanske kompagni, skulle de sendes tilbage til tøjhuset, og lenet avholdt omkostningerne ved forsendelsen (kgbr. $\frac{25}{6}$ 1632, sml. $\frac{6}{5}$ 1638).

De udskrevne soldater måtte i al fald for en del betale deres udrustning, for da kongen 1619 sendte 151 kasjakker, d. v. s. kapper, til uddeling blandt lenets folk, skulle disse betale dem efter renteriets pris, men denne betaling er foregået udenom lenets kasse (kgbr. $\frac{18}{6}$ 1619).

Under Torstenssonkrigen »rejste skriveren hemmeligen fra Horsens . . . til Middelfart til rigens marsk at gøre kundskab om fjenderne, som da var på vej igen udi Jylland, så og sig at rådføre om adskilligt lenens lejlighed og dets forhold efter disse tiders tilstand« (post i rgsk. 1646).

Selv om det ikke fremgår av regnskabet, har lenet præsteret en del ydelser til militære formål udover det, der kan ses av fradragene i landgilden og av skatterne, og lensmanden har sørget for, at de kongelige ordrer om disse ting er blevet udført, men vi har ingen mulighed for i enkeltheder at følge, hvordan de er blevet iværksat, eller hvordan byrderne er blevet fordelt på bønderne. Ved udskrivningen av soldater i 1616 er lensmanden gået udover det oprindelig av kronen forlangte antal ved at medtage nogle fæstere, men det er iøvrigt karakteristisk for den fremadskridende pengeøkonomi, at befalingsmændenes underhold på bøndergårde og udskrivningen av bådsmand er blevet avløst med penge, ligesom lenet fra 1651 har betalt sig fri for at stille arbejdsfolk til Frederiksoddes befæstning.

Lensmandens civile pligter udførtes for en del av hans av ham selv lønnede »fuldmægtige«, ridefogeder og skrivere, idet han dog også synes at have brugt andre til at tage tingsvidner for sig. En del av lønnen betaltes nu av bønderne, idet skriveren havde ret til »skriverskæppe« ifølge lensbrevet, men noget spor av den findes naturligt nok ikke i regnskabet, så lidt som av de ridefogeden tilkommende 10 % av sagesald og stedsmål, der skulle udredes av lovovertræderen og fæsteren. En fuldstændig liste over disse folk og deres virksomhed lader sig ikke opstille, dels fordi der i visse perioder mangler regnskaber eller bilag, de sidste især 1615—19, dels fordi bestillingerne ikke var nøje avgrænset. Den samme mand kaldes snart slotsskriver, snart blot skriver og snart ridefoged, skønt visse av skriverne kun synes at have været kontorfolk, mens ridefogeden optrådte på lensmandens vegne, når han var borte fra lenet, og tog sig av en del retssager, når disse ikke var småting som erhvervelse av tingsvidner, der gerne foretoges av defogederne. Den normale skiftedag har været 1. maj, og en ny lensmand har ansat i al fald delvis nye folk, vel nogle, han havde

med fra sit forrige len eller hjemme fra sit gods. Skriverne bruger ikke altid den samme formular i deres kvitteringer til handlende og håndværkere, der har fået penge udbetalt af lenet. Indtil 1633 optræder skriveren som den, i hvis navn kvitteringen er udstedt, derefter bliver det lensmanden selv i nogle år, men fra 1636 står blot, at de har fået pengene av eller i Stiernholms, skriverstue, og endelig vender man i 1656 tilbage til at lade det være skriveren, der udsteder kvitteringen. Nogle handlende har selv formet deres regninger, men i almindelighed er disse lavet av lenets skrivere. Den følgende liste indeholder navnene på lensmandens folk, den eller de titler, hvormed de optræder, eventuelle oplysninger om dem, og endelig det tidsrum indenfor hvilket deres virksomhed kan konstateres. Kilderne er kvitteringer, tingsvidner og bemærkninger i regnskaber, eller breve, og listen er så vidt muligt kronologisk:

- CHRISTIAN RIIS, slotsskriver, ridefoged, vistnok borger i Horsens. $^{28}/_9$ 1603— $^4/_{10}$ 1614.
 JØRGEN NIELSEN, slotsskriver, skriver. $^{24}/_4$ 1609— $^{28}/_7$ 1621.
 HANS ANDERSEN, ridefoged. $^{25}/_9$ 1620— $^{31}/_{10}$ 1621.
 JENS ANDERSEN, slotsskriver. $^{28}/_{11}$ 1623.
 PEDER HANSEN, skriver, ridefoged. $^{13}/_9$ 1624— $^{24}/_4$ 1626.
 PEDER NIELSEN, skriver, vistnok student, da han kaldes »vellærd«. $^{20}/_9$ 1626—avskediget $^1/_5$ 1627, da han senere kaldes forrige skriver.
 SØREN MADSEN, ridefoged, slotsskriver. $^{20}/_3$ 1630— $^2/_{10}$ 1636.
 REINHOLDT CHRISTOFFERSEN, forrige ridefoged $^{19}/_5$ 1631.
 KNUD KNUDSEN, ridefoged. $^{18}/_7$ 1635— $^{16}/_9$ 1635.
 OLUF IBSEN, ridefoged, rådmand i Horsens. $^{10}/_8$ 1636— $^{26}/_1$ 1641.
 LAURIDS PEDERSEN, skriverdreng. $^{18}/_{12}$ 1636.
 MADS PEDERSEN, ridefoged. $^2/_6$ 1641— $^{23}/_{10}$ 1641.
 NIELS HØG, skriver, borger i Horsens. Ved Tønne Friis' død skulle han »klarere hans dont« i rentekamret, så han ikke kunne være hjemme i sit hus, hvorfor han søgte om at måtte blive fri for skat og indkvartering mod at forpligte sig til at holde frit værtshus for fremmede, men dette ses ikke at være bevilget, så det er måske derfor, han s. å. kaldes for forrige slotsskriver. $^6/_3$ 1641— $^9/4$ 1642, han siges dog 1642 at have været skriver i 12 år.
 THOMAS KNUDSEN, ridefoged. $^{15}/_3$ 1643—1645.
 MIKKEL STORM, forrige skriver. $^{25}/_5$ 1643.
 WILLUM JENSEN, ridefoged og slotsskriver. $^{10}/_6$ 1648— $^{26}/_2$ 1650.
 PEDER JENSEN i Årupgård, ridefoged $^{18}/_6$ 1651, ridefoged. $^5/2$ 1652— $^7/5$ 1656.
 PEDER BERTELSEN, tjenende på Stiernholm, vistnok som skriver. $^{16}/_4$ 1652.
 PEDER HØG, skriver, måske identisk med den foregående. $^{22}/_{11}$ 1653— $^{28}/_4$ 1654.
 NICOLAUS POULSEN, skriver. $^{24}/_{10}$ 1656—1661.

Skrivernes vigtigste arbejde var at føre regnskaber både over lenets indtægter og udgifter og over skatterne, og det var som regel dem, der tog til København og gjorde regnskaberne op med rentekamret. Så vidt det kan ses av hænderne, var det

også dem, der gjorde modbemærkninger til revisionens antegnelser. De øvrige folk på gården som ladefoged, budfoged etc. var ansat for at drive hovedgårdens jord og tilsige hovbønderne, og de omtales kun undtagelsesvis ved navn. Om delefogederne se ovf. s. 62. Alle disse folk skulle uanset deres forskellige arbejde lønnes af lensmanden, og $\frac{1}{10}$ 1638 indskærpedes det lensmændene, at de selv skulle skaffe kobber, tin, sengeklæder og andet husgeråd til brug for deres folk som fogeder, skrivere og andre, og at de ikke til dem måtte bruge kongens inventar, der på Stiernholm iøvrigt var sparsomt nok.

Lensmandens pligt til at sørge for hø og rugfoder til hestene under et kongebesøg blev ikke nogen tung byrde, for kongen boede kun een gang på Stiernholm, 27.—28. februar 1617 (Danske Sml. V, s. 51). Ganske vist var han der 8. januar 1620 med fru KIRSTEN, prinserne og følge, men han spiste kun på slottet og rejste videre samme dag (NYERUP: Chr. IV.s Dagbøger. 1825, s. 81). Hestefoderet, som efter lensbrevet skulle ydes kongen, var nu den mindste del af omkostningerne ved et kongebesøg, der iøvrigt blev en kostbar historie for lenet, men de øvrige udgifter herved, der androg ca. 7 % af lenets samlede udgifter det år, blev ført til udgift i regnskabet. Kongen havde prinsen, d. v. s. den udvalgte prins CHRISTIAN, og de unge herrer, sine andre sønner, med sig, og da slottet, der var yderst sparsomt møbleret, slet ikke var forberedt på så fint besøg, måtte der i de foregående uger udføres et større arbejde, for at man kunne modtage hoffet. Der blev lavet et helt nyt tømmerværksted, og sex tømrere arbejdede i 16 dage på at opstille bænke til brændet i kongens og prinsernes værelser, reparere plankeværket omkring slot og urtehave og alt inventaret i staldene, hvor de desuden indrettede nye skillerum og sengesteder. Kongen kan nu ikke have været tilfreds med sit opholdssted, skønt slottets skorsten var blevet fejlet i anledning af besøget, for efter hans avrejse murede en ny skorsten i hans gemak, og der opsattes en ny svale og trappegang hertil. Til bispisningen indkøbtes en del mad, men altsammen ganske almindelige varer, måske bortset fra to kalkuner og en fersk lax, så kongen har formentlig medbragt de mere raffinerede spiser, i al fald medførte hoffet hans vinkælder, der blev indrettet under rådhuset i Horsens, hvis kælder fik sat en forsvarlig krampe på, og en bødker hjalp kongens vinskænk med tønderne. Lensmanden måtte låne senge hos borgerskabet i Horsens, hvorfra han også fik to kvinder, der »toede og opvaskede, hvad fornødent gjordes«. Til kongens hund med hvalpe blev der købt brød, og kongens sengevogn blev repareret — ligesom forøvrigt i 1619, da den passerede slottet —, så sit eget leje har kongen formentlig sørget for. Kongen må 9.—10. oktober 1625 have været på Stiernholm, for hans breve er dateret herfra, men regnskabet har intet spor af besøget.

Ved det korte besøg i 1620 lejede lensmanden en båd med fire karle i Bogense, hvortil kongen blev roet fra Klakring, fordi ingen af kongens bønder der havde både. Kongen havde fru KIRSTEN og sine sønner med sig, men det eneste, der blev købt til dem, var en kande vin og en tønde øl.

Fru KIRSTEN var på Stiernholm 1619 28.—31. august sammen med sin moder. Der købtes til dem for 27 rdl. mad, bl. a. 7 pottes vin og 5 td. Rostocker øl, fra Hor-

sens kom en vaskekone og en køkkenpige, og en smed reparerede et skrin for hende. Prins CHRISTIAN med følge kom 26. november 1616 og var her igen 5. december og fik begge gange leveret en del mad fra Horsens. Da han kom 1. september 1619, købtes der varer for 19 rdl., og køkkenet fik igen hjælp av to piger fra Horsens, og dette gentog sig ved hans besøg 13.—14. januar 1620, da han fik for 33 rdl. mad, og det samme beløb betaltes ved hans ophold 9.—10. april samme år, mens et besøg 1.—2. september 1619 og et 13. januar 1620 ikke synes at have kostet noget udlæg for lenet. Til gengæld måtte lenet $\frac{24}{4}$ 1620 leje en skipper til at føre hans gods til Kolding, og i 1617 betaltes 20 sk. »for adskilligt til prinsens marekat«, som en kongelig drabant førte med sig til skibs. Kongens yngre søn hertug ULRIK var her $\frac{21}{11}$ 1616, da han fik en del madvarer fra Horsens. To unge hertuger av Holsten, uvist hvem, boede på Stiernholm $\frac{26}{10}$ — $\frac{4}{11}$ 1616, men de kan ikke have haft noget større følge med, da der kun købtes ret lidt til dem, dog brugte de $1\frac{1}{2}$ lispd. lys (sml. kgbr. $\frac{25}{10}$ 1616). FREDERIK III. besøgte aldrig lenet som konge, men da hans søn 1655 skulle hyldes i Viborg, passerede 9 metalstykker, der skulle bruges ved højtideligheden, igennem Horsens, og lenet betalte nogle småreparationer på vognene.

Bestemmelsen i lensbrevet om, at kongelige brevdragere og andre, der havde fripas, skulle bespises av lensmanden i et døgn, kan have været en byrde for ham, men dens omfang kan ikke ses. Kun når der var tale om længere ophold, blev udgifterne avholdt av lenets kasse, og det drejer sig om ret små beløb, overvejende i 1616 og 1617. Det var folk som hofapotekeren og vinskænken, sølvkammersvende, en bager, en kokkedreng, et par rejseknægte og vildtskytter og nogle av fru Kirstens folk, der fik mad og lys og havre til deres heste, ligesom der nogle gange sørgedes for havre til håndheste. Da havremængden i mange tilfælde er meget lille, kan der kun være tale om besøg på et enkelt døgn, men de pågældende må så have været uden fripas, da de, der havde fripas, skulle bespises av lensmanden, hvorfor deres besøg ikke satte sig spor i regnskabet.

I 1613 indkvarteredes $\frac{23}{11}$ — $\frac{12}{12}$ nogle russiske gesandter på Stiernholm, og det blev en bekostelig historie, $27 \frac{0}{10}$ av lenets udgift i dette år. De var ganske vist 37 personer, følget iberegnet, men der blev også gjort noget for dem, bl. a. byggedes der en postejoyn og en badstue til dem, der indkøbtes sjældne og kostbare varer som agurker, og da en av følget døde, sørgede lenet for hans begravelse (kgbr. $\frac{13}{11}$, $\frac{6}{12}$ 1613). Endnu engang fik lenet gesandtbesøg, nemlig i 1634, da de kurfyrstelige sachsiske gesandter med følge — i alt 12 personer — skulle bese Stiernholm len, der sammen med Dronningborg var udlagt til livgeding for prinsesse MAGDALENE SIBYLLE. Gesandterne selv boede på slottet, mens deres folk var indlogeret hos borgmester ERNST ERNSTSEN i Horsens med deres heste. Besøget kostede 19 rdl., og forøvrigt blev disse len senere ombyttet med Lolland og Falster som enkesæde for prinsessen (kgbr. 1634 $\frac{22}{10}$, $\frac{24}{10}$, $\frac{5}{11}$, $\frac{22}{11}$. — LAURSEN: Traktater. IV, s. 107 ff.).

Blandt lenets »gæster« må vel også regnes fru KIRSTEN MUNK, der sad fængslet her fra 2. april til 21. juli 1635. Lensmanden sørgede for at gøre et rum beboeligt til hende, men også for at sætte jærntraller for vinduerne og en solid lås for døren. Hun

led nu ingen nød, for dels fik hun vildt og fisk fra sin nærliggende gård Boller, dels indkøbtes der for 122 rdl. mad, vin og øl til hende og hendes mange gæster (Jyske Sml. 5. R. 4. Bd. s. 15 ff.).

Pligten til at sikre kronens ejendomsret til brugene på lenet synes ikke at have voldt lensmanden noget besvær. I 1602 var der en strid mellem lenet og fru KAREN GYLDENSTIERNE og KJELD BROCKENHUUS om fiskeriet og en ørredgård i Hansted å. Sagen forligtes med den første $\frac{16}{3}$ og med den anden $\frac{6}{8}$, og lenet må have sikret sig fiskeretten i åens yderste stykke, for $\frac{28}{10}$ forpligtede to fiskere i Horsens sig til ikke at fiske her, foran åmundingen eller ved Bygholms ørredgård¹. 1604 var der en trætte om gods under lenet, men dens forløb kendes ikke (kgbr. $\frac{19}{10}$ 1604). Skellet mellem Bygholm og Årupgård blev fastsat 1606 av ridemænd, og året efter blev der redet nyt skel mellem byerne Aldum og Urlev, men ellers findes der intet om stridigheder om ejendomsret op til 1624, og derefter mangler alle registre over lenets breve udover kgbr. En enkelt sag i 1603—04 om en strid mellem THOMAS MIKKELSEN DAL og hans brødre, der trættedes om deres jordegne bondegård, fik for så vidt interesse for kronen, som denne fik sig et skovstykke fra den omstridte gård tildømt $\frac{2}{9}$ 1618. Så vidt man kan se, men materialet er sparsomt, har kronens ejendomsrettigheder i lenet ikke været anfægtet 1602—24, og intet i jordebogen tyder på, at det er sket senere (Brevregistratur i Kvittantiarum bilag 1624). Muligvis er det sket i 1610, da lensmanden personlig tog indførsel i en gård, som han overdrog kronen (kgbr. $\frac{30}{3}$ 1610)².

Ifølge lensbrevet måtte der ikke uden kgl. bevilling foretages noget »flekkeri« på tag, låse, døre, vinduer eller andet og ikke udføres byggearbejder på slottet eller ladegården, men bygningerne måtte jo vedligeholdes, og derom stod da en stadig strid mellem lensmanden og revisionen, idet han ofte mente det nødvendigt at foretage reparationer strax for at undgå yderligere ødelæggelser, mens rentekamret holdt sig til lensbrevets ordlyd, men som oftest endte det med, at kongen godkendte de foretagne, nødvendige reparationer. Det andet karakteristiske træk for vedligeholdelsen er, at, når lensmanden ansøgte om tilladelse til at foretage byggearbejder, indskærpedes det ham altid, at det skulle gøres så billigt som muligt, hvad der i det lange løb var en meget uøkonomisk fremgangsmåde, fordi de foretagne reparationer ofte viste sig at være utilstrækkelige, så man igen måtte til at lappe på husene, hvadenten det nu gjaldt slottet, ladegården eller møllerne, idet det dog var særlig galt med de sidste. Det ligger uden for denne avhandlings rammer at gøre rede for »slottets«, både Bygholms og Stiernholms, bygningshistorie, men da vedligeholdelsen var en stor post på lenets regnskaber, vil det være rimeligt at sige noget om det væsentligste i de foretagne byggearbejder og reparationer på alle lenets bygninger.

På Bygholm fandtes fra gammel tid et kapel, som kongen lod reparere vistnok i 1610, i al fald blev det 1613 (kgbr. $\frac{16}{6}$ 1613) godtgjort lensmanden, hvad han havde bekostet herpå. Måske var der tale om en helt ny bygning, men den var i al fald kun av bindingsværk og blev nedlagt senest 1618 (kgbr. $\frac{7}{5}$ 1618), da tømret fra det og

¹ Lenets brevregistratur $\frac{1}{5}$ 1624. Nr. 117—18.

² Se bilag C nr. 197.

andre nedrevne huse blev solgt, og to messinglysestager derfra fandtes endnu 1624 ved lenets aflevering på Stiernholm, men mangler i de følgende inventarier. Efter kapellets nedlæggelse brugte lensmanden Klosterkirken i Horsens som sin kirke og havde stole der (FABRICIUS s. 76).

Når lenet afleveredes til en ny lensmand, blev der foretaget et syn på bygningerne, og hver gang var en eller flere bygninger i større eller mindre forfald. Skønt Bygholm 1610 gennemgik en hovedreparation til det meget betydelige beløb 2100 rdl. (kgbr. $\frac{13}{7}$ 1609 og $\frac{30}{8}$ 1610), var en av grundene til, at kongen købte Stiernholm netop, at Bygholm var så medtaget, at det ikke kunne tjene til bolig for lensmanden, men dets ladegård blev ved med at være lenets og måtte stadig repareres. 1631 fik TØNNE FRIIS ordre til at istandsætte stalden og føre udgiften til regnskab, da kongen av tingsvidne havde erfaret dens slette tilstand (kgbr. $\frac{28}{8}$ 1631), og da smedjen og nogle av fæhusene brændte 1636, skulle de genopbygges med brug av det gamle tømmer (kgbr. $\frac{2}{11}$ 1636). I 1641 var det rent galt, for da fastslog et tingsvidne, at ladegården var så bygfældig, at det ville koste 302 rdl. at reparere den, men TØNNE FRIIS fik kun lov til at anvende 200 rdl. på istandsættelsen (D.K.indk.br. $\frac{14}{4}$ 1641; kgbr. $\frac{16}{10}$ s. å.), hvad der ikke har været til gavn for bygningerne. Under Torstenssonkrigen blev kornvinderne ødelagt, hvad der var »de fattige bønder til største trældom med K.M.s korn at opdrage«, så lensmanden lod 1652 lave to nye kornvinder og samtidig jærnlænker og junger til brøndene i både borggården og staldgården, da det ikke kunne undværes for ildebrands skyld, og dette accepteredes, skønt der ikke forelå nogen kgl. bevilling.

Da lensmanden 1621 indberettede, at Stiernholm, der blev repareret ved overtagelsen 1617 (kgbr. $\frac{18}{1}$ 1617), var bygfældigt, skulle han erklære sig om bekostningen og avvente kgl. resolution, der så kom, og han fik lov at reparere for 70 rdl. (kgbr. $\frac{15}{3}$, $\frac{3}{6}$ 1621). Et nedblæst hus fik JENS HØEG lov at genopføre (kgbr. $\frac{14}{6}$ 1626), men som sædvanlig med ringest mulig bekostning, og det uheldige ved denne fremgangsmåde viste sig, da bygningerne efter Kejserkrigen var i en elendig tilstand. TØNNE FRIIS måtte lade indrette 3—4 kamre til sig og sin husholdning, mens køkken, bryggers, borgestue og ladegård kun skulle istandsættes med stråtag og lervæg, da tiden og lejligheden ikke tillod andet nu. Nogle gamle huse skulle nedrives og materialet bruges til de øvriges reparation (kgbr. $\frac{22}{10}$ 1629). Resultatet var, at TØNNE FRIIS to år senere meddelte, at murankrene var udtaget, så det måtte befrygtes, at murene ville skride, og han fik lov til at lægge nye ankre, hvor det var fornødent og ellers hjælpe muren efter behov (kgbr. $\frac{16}{3}$ 1631), men det blev ikke til mere, end at gården igen var bygfældig 1634 (syn $\frac{9}{1}$ 1634), hvad TØNNE FRIIS havde forudset, idet han udtrykkelig fremhævede, at blev der ikke nu gjort noget ordentligt, ville det koste mere senere (D.K.indk.br. $\frac{11}{1}$ 1632), så der atter måtte repareres (kgbr. $\frac{25}{1}$ 1634), og så led bygningerne endda stor skade ved en stærk storm (syn $\frac{21}{10}$ 1634). 1641 var det galt igen; der afholdtes syn $\frac{26}{1}$, og reparationsordren av $\frac{5}{3}$ gik igen ud på, at det skulle gøres billigst muligt, så det kan ikke undre, at bygningerne i 1648 var meget brøstfældige, men LAURIDS ULFELDT fik kun lov at anvende 200 rdl. på istand-

sættelse, indtil tiderne blev bedre (kgbr. $\frac{20}{1}$ 1649), og en ny storm $\frac{13}{2}$ 1650 medførte, at der måtte anvendes 3000 tagsten, 16 læster kalk og 300 lægter med søm til reparation av tagene (syn $\frac{15}{2}$ 1650). Allerede to år senere var lofterne over kongens gemakker m. m. brøstfældige og blev repareret billigst muligt (kgbr. $\frac{10}{9}$ 1652). Kongens rum var særlig fint udstyret, for efter kongebesøget i 1617 blev der i salen og kongens kammer lavet friser med godt malerguld og vers i forgyldte bogstaver, og væggene blev beklædt med rødt klæde og påsømmet lærred (rgsk. 1617). Slottets indre var ligesom det ydre stærkt ramponeret efter Kejserkrigen, så lensmanden måtte lade mure en ny hemmelighed, da soldaterne havde ødelagt den gamle, og opsætte en del døre for adskillige kamre, »hvilke ikke kunne stande åbne formedelst ond lugt udav hunde og plidsfolk¹, som løb derind«. Selv gulve og vægge var ødelagt av soldater, der havde »spoleret efter penge, de mente at ville finde« (rgsk. 1631). Opvarmningen var som altid et stort problem, og 1634 ommuredes en skorsten, der fik en ny kobberrogøhat, da røgen ved vestlige vinde slog ned i fruerstuen og ødelagde, hvad der fandtes. Disse reparationer må åv revisionen være blevet anset for nødvendige, for udgifterne passerede uantastet, trods manglende bevilling, således som i det hele taget adskillige småreparationer, så lensbrevets bestemmelser fulgtes ikke strængt på dette område.

Lenet havde tre møller: Bygholms, Nedie og Løsning mølle, og oprindeligt holdt kronen dem selv vedlige, som regel dog sådan, at der udstedtes særlige ordrer om istandsættelse av såvel bygninger som dæmninger og om indkøb av axler og møllesten. Da lenet sjældent selv kunne præstere alt det fornødne tømmer, blev det øvrige leveret fra Skanderborg. Da denne fremgangsmåde forekom kongen for kostbar, gik han over til — første gang 1634 — at søge at formå møllerne til at holde bygningerne vedlige mod afslag i landgilden (kgbr. $\frac{4}{1}$ 1634, $\frac{18}{2}$ 1635 og $\frac{13}{5}$ 1636), idet der bevilgedes et afslag på 6 skp. av hvert pund møllemel, mod at mølleren selv holdt sin mølle vedlige, dog skulle han stille forlovere for sin evne til at betale reparationerne (kgbr. $\frac{21}{2}$ 1637). Man må have ment, at nedsættelsen av mølleskylden var mindre end omkostningerne ved istandsættelserne, men iøvrigt holdt ordningen ikke, for møllerne formåede ikke at holde bygningerne i stand, så lenet måtte, da møllerne var uundværlige, træde hjælpende til enten med penge og materialer eller med arbejdskraft. Rent galt var det i 1636 og 1637, da både Bygholms og Nedie mølle blev ødelagt, men også i 1649, 1652 og 1655 måtte kronen faktisk påtage sig reparationer, som blev meget kostbare. Det vil føre for vidt at gøre rede for hver reparation på de enkelte møller, men det skal blot fastslås, at også her fulgte man princippet »med mindst mulig bekostning« og med samme uheldige følger; og at det ikke lykkedes at få møllerne til selv helt at overtage vedligeholdelsen.

Ligesom der til møllerne førtes tømmer fra andre len, blev også andet byggemateriale, især til den store istandsættelse 1610, hentet uden for lenet, overvejende fra Åkær og Skanderborg len, og kalk, der blev tilovers på Bygholm, sendtes til Skanderborg 1618. (Især kgbr. $\frac{24}{2}$, $\frac{6}{3}$, $\frac{17}{10}$, $\frac{8}{11}$ 1609, $\frac{24}{3}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{11}{5}$ 1610, $\frac{5}{9}$ 1614, $\frac{29}{5}$ 1618). Transporten av materialerne foretoges av bønderne som hoveri, men da Byg-

¹ o: pligtsfolk = arbejdsfolk.

holm å ikke var sejlbar, så man kunne komme med en pram op til gården fra havnen, hvortil der førtes kalk, blev åen rensed, og der gravedes en kanal fra denne til Bygholm. Dette arbejde udførtes av åbenbart sagkyndige personer, som hentedes fra Tønderregnen, og det kostede i alt 144 rdl. (kgbr. $\frac{15}{5}$ 1609; rgsk. 1610, bilag 34).

Normalt skulle bønderne selv vedligeholde deres gårde, men som ovenfor nævnt (s. 53) fik brandlidte fæstere undertiden tømmer leveret av lenet til husenes genopbygning, og dette kunne komme fra et andet len (kgbr. $\frac{22}{2}$ 1621). Materialer fra nedrevne huse blev enten brugt til reparation av andre eller til brænde eller i et par år, da der var særlig meget av det, solgt — 1619—21 og 1639 —, men det indkomne beløb var kun ringe i forhold til de store summer, som byggearbejderne i det hele taget kostede (tgv. av Horsens $\frac{30}{1}$ 1621 som bilag i rgsk.).

Udgifter til vedligeholdelse — slot, ladegård og møller taget under ett — findes i alle de bevarede regnskaber undtagen 1605 og de ufuldstændige regnskaber fra 1657 og 1661, og gennemsnitlig anvendtes 680 td. bygs værdi på dette formål eller knap en femtedel av lenets samlede udgifter. Beløbet svingede stærkt fra år til år, idet den store istandsættelse i 1610—11 var særlig kostbar, henholdsvis 38 og 65 % av lenets udgifter, men også andre år lå meget højt: 1618 47 %, fordi Stiernholm efter overtagelsen måtte istandsættes, 1630 50 %, da Kejserkrigens ødelæggelser måtte repareres, men det blev ikke gjort grundigt, for efter et par nogenlunde beskedne byggeudgiftsår anvendtes i 1633 34 %, 1634 35 %, 1635 50 % og 1642 27 % av lenets udgifter på istandsættelse. Efter Torstenssonkrigen måtte man atter råde bod på krigsødelæggelserne, men da var de økonomiske forhold så dårlige, at der kun kunne bruges forholdsvis lidt til reparation, så både var de absolutte tal små, og de udgjorde i 1649 og 1650 blot 19 % av udgifterne, men umiddelbart efter krigen havde man slet ikke haft råd til at reparere, så vedligeholdelsen i 1646 kun var 1 % av de samlede udgifter. De her meddelte % tal er kun baseret på det indkøbte materiale og den udbetalte arbejds løn, men desuden har byggearbejdet lagt beslag på bøndernes arbejdskraft.

Da alle tingbøger fra lenets tre herreder er gået tabt, er det umuligt at se, i hvilket omfang lensmanden har holdt bønderne ved lov og ret. Heri ligger nemlig ikke blot, at lensmanden skulle sørge for, at bønderne overholdt loven, men også, at han skulle beskytte dem, hvis de blev udsat for overgreb fra andre. I 1648 fandtes ved lenet tingbøger fra Horsens 1630—46, Hatting h. 1630—47, Bjærg h. 1630—47 og Nim h. 1631—39 og 1645—47. I 1642 havde skriveren i Nim h. tingbogen 1640—42, men den var i brug endnu, og den må formentlig være gået tabt hos ham. Da alle de i 1648 bevarede tingbøger var begyndt umiddelbart efter Kejserkrigen, kan man vist gå ud fra, at de foregående er blevet ødelagt under krigen.

For retsplejen i almindelighed er der gjort rede ovenfor s. 59 ff. og for lensmandens arbejde for at beskytte kronens ejendomsret s. 113, men ved hjælp av kongebreve lader det sig gøre at få et vist indblik i, hvilke andre retslige forretninger lensmanden skulle udføre. Da en av sandemænd foretaget frisværgelse i en drabssag var blevet underkendt, fik lensmanden 1604 oprejsningsbrev for at kunne forfølge den

formentlige drabsmand, idet kronen rejste tiltale i drabssager, når den dræbte ikke havde rette eftermålsmand (kgbr. $30/9$ 1604). LAURIDS ULFELDT fik $1/11$ 1654 ordre til at hjælpe præsten i Øster Nykirke hr. JENS FALENKAMP, der var eftermålsmand efter sin søn, der $21/5$ s. å. var blevet dræbt i Lindskov ved Horsens. Et par »kæltringer« skulle 1623 eftersøges på lenet og sendes til København (kgbr. til Laur. Ebbesen på Skanderborg $23/8$ 1623), mens en vis HENRIK RATLEF, der formodedes at opholde sig i Nykøbing på Falster, mistænktes for at have været med at udplyndre Stiernholm under Kejserkrigen, men han ses ikke at være blevet tiltalt på lenet (kgbr. t. Christoffer Urne $2/11$ 1627).

I et par ægteskabssager måtte lensmanden gribe ind. Forstanderinden på Børnehuset havde klaget, at hendes mand havde haft et forargeligt levned og avlet børn med en kvinde på lenet, og lensmanden skulle undersøge sagen og eventuelt tiltale og straffe de pågældende, men sagefaldsregistret viser intet om sagens udfald (kgbr. t. Laur. Ebbesen $11/9$ 1623). Kancelliet modtog 1635 en klage fra en kone i Horsens, der havde måttet flygte fra sin mand på grund af hans hårde behandling, og hun bad nu, om lensmanden måtte få ordre til at skaffe hende sine små børn og klæder igen, men da en sådan ordre ikke ses at være udstedt, viser sagen kun, at det for befolkningen var naturligt at regne med, at det var lensmandens opgave at klare den slags familiestridigheder (D.K.indk.br. $3/12$ 1635). Da en enke i Løsning 1654 fik bevilling til at ægte sin avdøde mands fætter, skulle lensmanden fastsætte, hvor meget hun skulle betale til de fattige for denne dispensation fra lovens ægteskabsbestemmelser (kgbr. $2/1$ 1654). Ligeledes skulle 1654 LAURIDS ULFELDT bestemme bøden for en mand, der blev fritaget for Bremerholm, hvortil han var dømt for sit forargelige forhold til en tidligere kæreste (J. T. 13, 307). Begge disse sidste sager viser, at selv om lensmanden ikke deltog i domsavsigelsen, fik han dog faktisk indflydelse på straffens omfang ved sin bestemmelse af bodens størrelse.

En forhenværende renteskriver HENRIK CHRISTOFFERSEN i Vejle ansøgte 1635 om en ordre til TØNNE FRIS, der skulle skaffe ham noget arv efter hans forældre (D.K.indk.br. før $12/1$ 1635), og lensmanden fik da også 12. januar besked på at tage sig af sagen, ligesom LAURIDS ULFELDT i 1652 skulle skaffe en mand i Horsens den arv, som overformynderne forholdt ham (kgbr. $8/6$ 1652). I det hele taget blev mundtlige og skriftlige klager, der kom til kancelliet, og som drejede sig om personer eller forhold på lenet, sendt til lensmanden enten til erklæring eller til behandling af ham, der var inde i de lokale forhold (D.K.indk.br. 1627—40 u. d. — J.T. 12, 291b $31/11$ 1650, ibd. 13, 133 $2/3$ 1653, ibd. 13, 57b $25/6$ 1652, ibd. 13, 92b $2/12$ 1652). Efter forordn. af $23/5$ 1636 skulle supplikanter først gå til lensmanden og indhente hans erklæring, og iøvrigt skulle lensmanden forsøge at hjælpe dem til rette, så kongen undgik overflødige henvendelser. Selv om det ikke lader sig gøre at se, hvor megen indflydelse lensmanden havde i alle disse sager, synes det dog, naturligt nok, som om regeringen i alt væsentligt har bygget på lensmandens indberetninger eller overladt avgørelsen af småsager til ham, således at han har været det væsentligste mellemlid mellem regeringen og befolkningen i administrative og delvis også retslige sager. En

vigtig del av hans arbejde har her — som ovf. s. 60 nævnt — været hans fastsættelse av bøders størrelse, hvor disse var afhængige av lovovertræderens betalingsevne, som han, men ikke kancelliet, kunne have nogen viden om, og på denne måde blev han faktisk et led i retsplejen.

I almindelighed blandede regeringen sig ikke i lenets daglige drift, men da møllernes vedligeholdelse som ovenfor nævnt — s. 115 — forekom kancelliet for kostbar, kom der dog særlige direktiver til lensmanden om dem. Horsens' borgere havde $11\frac{1}{2}$ 1600 fået pålagt mølletvang, idet de kun måtte bruge Bygholms mølle, og dette opretholdtes, men lensmanden skulle sørge for, at mølleren ikke forurettede borgerne (kgbr. $\frac{2}{4}$ 1626). Når møllerne ikke formåede at yde deres skyld i det fastsatte mel, bestemte regeringen, til hvilken taxt mølleskylden måtte avløses med penge (kgbr. $\frac{17}{1}$ 1650, $\frac{28}{1}$ 1651, $\frac{22}{12}$ 1651), og da Bygholm mølle 1631 ikke kunne yde fuld skyld, fastsatte regeringen nedsættelsen (kgbr. $\frac{5}{3}$ 1631), og det samme gjaldt for Nedie mølles vedkommende 1633, da man dog byggede på lensmandens indberetning (kgbr. $\frac{9}{12}$ 1633), men begge dele er i god overensstemmelse med reglen om, at jordebogen ikke måtte forandres av lensmanden på egen hånd. Da istandsættelsen av Nedie mølle 1637 tegnede til at blive meget dyr, skulle TØNNE FRIIS indberette, om der i lenet var møller nok til, at denne kunne undværes, men da den ikke blev nedlagt, må lensmanden have anset den for uundværlig (kgbr. $\frac{16}{5}$ 1637). I et eneste tilfælde blandede regeringen sig i bortfæstningen, idet Bygholm mølle 1656 ved fæsteledighed ikke måtte bortfæstes uden kongens billigelse (kgbr. $\frac{21}{6}$ 1656). Det er iøvrigt karakteristisk, at denne indblanding i møllernes forhold tager til i slutningen av perioden, da regeringen i det hele taget synes at være blevet noget mere tilbøjelig til at gribe ind i lensstyrelsens detaljer.

I almindelighed leverede lenet sit overskud i varer til provianthuset eller andetsteds i den form, hvori landgilde, stedsmål, bøder og tiender indgik fra bønderne, men da byggen på provianthuset anvendtes til ølbrygning, og da byggen normalt levedes umaltet, måtte lensmanden ofte sørge for, at byggen blev maltet, og da der ingen maltkølle fandtes på Stiernholm, blev dette foretaget av borgere i Horsens mod betaling. Bekostningen var ikke stor, og maltning besørgedes av lenet i to perioder 1610—15, 1618, 1621—22 og i årene 1653—56. Kongen ønskede 1653, at bønderne skulle levere deres byg maltet, men de kunne ikke p. g. a. brændselsmangel, så lensmanden måtte lade den malte i Horsens for 4 sk. per td. (kgbr. $\frac{14}{11}$ 1653. — Rgsk. 1654). På slottet bryggedes kun til lensmandens eget behov, men der fandtes dog nogle ølkar og en bryggerpande, der tilhørte kronen. Da Svenskerne kom, blev denne sat i forvaring hos en præst i Horsens, men han måtte indløse den av fjenden, der ville bortføre den, og lenet godtgjorde ham de 10 rdl., han havde betalt i 1657.

Hvert år lod kongen svinene fra en række len drive sammen på een gård, hvor der så foretoges slagtning og saltning av hele mængden, oftest foregik det på Skanderborg, men to gange skete det på Stiernholm; 1619 p. g. a. den på Skanderborg grasserende svinepest (kgbr. $\frac{8}{11}$ 1619). Her foretoges av og til — 1605, 1613, 1614, 1621, 1636 og 1642 — mindre slagtninger av lenets egne dyr, men da der i 1619

blev drevet i alt 2734 svin fra Århusgård, Skanderborg, Koldinghus, Silkeborg, Dronningborg, Kalø og Ålborghus, hvortil kom 200 svin fra Stiernholm, måtte der bygges et særligt hus til slagtingen. Denne foretoges $17/11$ — $22/12$ under ledelse av kongens kok HANS BRUNSVIGER, der kom fra København med to slagtere og otte kokke, og som desuden fik hjælp av to koner fra Horsens og nogle hovbønder. Da kongens skib, som bragte 133 td. salt, først kom d. 12. december, måtte der fra Århus og Silkeborg hentes 22 td. bajsalt (kgbr. $\frac{8}{6}$ 1619). En bødker arbejdede til stadighed med at lave baller, såer og kar og slå tønderne med den færdige slagtemad til, og da det tidligt blev mørkt, købtes to lygter og otte jærnløstager med hver to piber, og heri brændtes over 240 pd. lys. Det meste av flæsket blev indgnedet med salt, men der lavedes også pølser, og man sørgede for at sikre sig mod indbrud i det hus, hvori slagtemaden opbevarede, ved at sætte hængelåse for dørene og brædder for vinduerne. De endnu uslagtede svin bevogtedes av en mand, og der brugtes 210 td. havre til deres foder. Da slagtingen, der er foregået med den dog ganske respektable fart av ca. 110 svin om dagen, var tilendebragt, blev al slagtemaden sendt til provianthuset, og lenet avholdt omkostningerne ved forsendelsen.

Da de samme len i 1623 skulle sende deres svin til Stiernholm, fik lensmændene ordre til at sørge for, at svinene under drivningen ikke blev for magre, hvad der nok kunne være grund til at tænke sig, da det var en lang strækning, svinene skulle gå. Der skulle tages gode, ydefærdige tægtesvin og de fleste og bedste galte, men ikke søer (kgbr. $\frac{29}{7}$ 1623). På Stiernholm var det igen HANS BRUNSVIGER, der ledede slagtingen, hjulpet av en kok og en slagter, »ti bønderne kunne ikke forhandle og forvare kongelig majestæts flæsk, ister og andet«. Det samlede antal slagtede svin kan ikke opgives, men det må have været praktisk talt det samme som i 1619. Der brugtes vel mindre arbejdskraft end i 1619, men mere korn, for der anvendtes 15 td. byg og 234 td. havre til deres fodring og samme saltmængde 133 td. til deres behandling. Desuden købtes træskuffer og hængelåse, lysepiber og 6 bøger papir og en jærnløgte til at hænge i gården om natten med stenkul og andet ved, når svinene blev stukket, skoldet og rengjort, og der anskaffedes to lange bøgebænke at rage svinene på, ligesom man lønnede en bødker og en kone, der »varede på udi slagtehuset med alt småmaden og ister«. Sammen med svinene slagtedes 15 øxne og 2 fedekøer, og al slagtemaden sendtes til København på lenets bekostning. Når kongen, skønt Stiernholm len kun leverede 28 svin, lod slagtingen foregå her, var det formentlig, fordi det billigjorde transporten, som herfra kunne foregå ad søvejen, men meget fedt har der næppe været på de svin, der måtte gå de lange veje til slagtestedet, fra Ålborg over 150 km.

Lenets overskud av penge og varer blev normalt sendt til København uden nærmere ordre, og når der alligevel foreligger en lang række kongebreve om oversendelse av korn, flæsk etc., skyldes det gerne, at kongen har villet have varerne strax eller til et bestemt tidspunkt eller ad en særlig vej. Varerne måtte i almindelighed sendes om efteråret, når landgilden var kommet ind, og når der var skibslejlighed. Undertiden foregik det med kongens egne skuder, og lenet ydede da mad til skip-

peren og hans folk, men oftest måtte lensmanden selv sørge for at fragte en skude, der på lenets bekostning blev garneret med halmmåtter, og da skibene ikke kunne komme ind til kaj, måtte kornet fragtes ud på reden i en pram, hvorved spildet forøgedes. Ved ankomsten til provianthuset blev kornet målt, og hvis svindet da var urimelig stort, måtte lensmanden betale for manglen. Skipperne, der havde transporteret korn fra flere len, klagede 1617 over, at de ved udleveringen fik så skarpt mål, at kornet ikke kunne stå mål ved afleveringen, og det pålagdes derfor lensmændene, deriblandt ERNST NORMAN, at, når der sendtes proviant og skipperen ville gøre det på eget ansvar, skulle lensmanden lade en av sine folk følge med for at avlevere varen, og han skulle om bord nøjes med skipperens egen kost (kgbr. 1617 $17/12$).

Lenet fik $23/8$ 1603 besked om inden vinteren at levere 200 td. havre i København, og de sagefalds- og stedsmåløxne, der præsteredes i tiden $1/5$ — $29/9$ 1605, skulle sendes senest 14 dage efter Mikkelsdag (kgbr. $30/6$ 1605), og statholderen skulle strax have at vide, hvor mange der kunne leveres, hvad lensmanden umuligt kunne vide 3 måneder før fristens udløb. Ordren gentoges $22/6$ 1607, da der desuden skulle fremsendes smør, for Stiernholms vedkommende 2 læster. 1608 $20/7$ kom der praktisk talt samme besked, og lenet skulle da foruden smør og øxne levere 200 td. havre strax på foråret, og 1609 $19/8$ kom den samme besked om øxne, og desuden skulle der inden vinter leveres 300 td. havre, og det sidste indskærpedes ved et nyt brev av $2/9$ s. å. Særlige ordrer om havrelevering kom desuden $17/8$ 1613 — 300 td. inden vinter —, $22/9$ 1614 — 600 td. til foråret —, hvorav dog en del skulle købes —, $23/4$ 1619 — 200 td. strax — og $7/10$ 1619 200 td., der skulle indkøbes, hvis lenets indkomst ikke strakte til, men derefter ophører de særlige ordrer for kornets vedkommende, så man må antage, at fremsendelsen av varer nu er kommet i en fast gænge, i al fald fastsloges $15/3$ 1621, at REINHOLDT HEIDENSTRUP fremtidig skulle levere de 200 td. havre, som ERNST NORMAN havde fået ordre til årligt at levere.

Om andre varer foreligger der sjældnere særlige breve. ERNST NORMAN fik $4/10$ 1616 ordre til at fragte en skude, som kongen ville sende til København med vildtbrad og landgildesmør, men dette stammede vistnok kun delvis fra lenet. Den store flæskemængde fra slagtingen 1623 blev $12/2$ 1624 beordret sendt til København ved første åbne vand, og samme år — $22/12$ — fik lensmanden besked på at indkræve og sende landgildehonningen — $3 1/2$ td. — til provianthuset, men det kan ikke være sket, for honningen er det år som sædvanlig blevet avløst med penge. Kun een gang ses der at være blevet gjort vrøvl over for sen levering, idet OLUF PARSBERG sammen med andre lensmænd $5/3$ 1626 fik besked om at sende både den landgilde, de skulle have leveret før vinter, og den, der skulle sendes nu om foråret, og desuden flæsk av de skovsvin, de havde fået ordre til at slagte, for Stiernholms vedkommende vistnok av 124 svin. En av grundene til den sene levering har sikkert været isforhold, for da lenet $26/2$ 1636 fik ordre til via Koldinghus at sende sit flæsk til provianthuset, siges udtrykkelig, at det skal ske ved første åbne vand, ligesom ved forsendelsen i 1624. Da FRANS POWISCH havde lenet på avgift, søgte han om at måtte levere denne i form av landgildekorn, og det bevilgedes ham $23/1$ 1647 efter kapitelstaxt og på hans

egen omkostning og eventyr (J.T.11, 281 b). Under krigene var lenet avskåret fra at sende sine sædvanlige varer, men også 1650 var det galt, for LAURIDS ULFELDT meddelte $\frac{11}{3}$ (D.K.indk.br.), at han p. g. a. misvæxten var nødt til at give bønderne avslag og tage resten i penge, men det lykkedes ham dog at sende 300 td. havre og 6 td. smør. Der kan ikke være tvivl om, at varerne normalt sendtes i to omgange, en del om vinteren, inden vandene lagde til, og resten om foråret, således meddelte LAURIDS ULFELDT $\frac{11}{3}$ 1653, at han nu sendte den resterende landgilde. (Brevet, der er stilet til oversekretæren OTTE KRAG, har iøvrigt stor interesse på anden måde og er delvis behandlet i Nord. tidskr. f. bok- og biblioteksvæsen. 1945.)

Når der blev givet ordre til, at visse varer skulle sendes til et andet len, skyldtes det i de fleste tilfælde, at hofholdningen havde brug for dem. 1604, 1605 og 1606 skulle der efter ordre av henholdsvis $\frac{6}{9}$ og $\frac{20}{9}$ og $\frac{12}{7}$ sendes 200 td. havre inden vinteren til Frederiksborg, og $\frac{13}{10}$ 1617 fik lenet besked på at sende 600 td. havre til Sundby færge, hvorfra det skulle føres til Frederiksborg. Til hofholdningen på Koldinghus skulle 1620 av lenets indkomst efterhånden sendes lam, gæs og høns, men det kan ikke være blevet effektueret, da lenet end ikke formåede at præstere tilstrækkeligt til genanten av de pågældende dyr (kgbr. $\frac{28}{11}$ 1620). En td. æg skulle 1608 (kgbr. $\frac{5}{9}$ 1608) sendes til Skanderborg, men når der 1621 skulle sendes alle oldensvin og fede brændsvin dertil, hænger det sammen med, at her skulle foretages en større svineslagtning (kgbr. 1621 $\frac{25}{11}$), og leveringen av tilhugne sten sammesteds har været til et byggearbejde (kgbr. 1620 $\frac{5}{1}$).

Under Kejserkrigen skulle der sendes 450 td. havre til kongens ryttere i Heiligenhafen, men her drejede det sig om indkøbt korn, og det samme var vistnok tilfældet med korn, der fandtes hos JENS HØEG til Vang, og som TØNNE FRIIS skulle videresende efter nærmere ordre (kgbr. $\frac{2}{4}$ 1624, $\frac{24}{4}$ 1627).

Av og til kom der til Stiernholm varer fra andre len til videresendelse, men det kom kun lenet ved, for så vidt som dette måtte avholde transportomkostningerne. Til selve lenets brug kom fra andre len kun det tidligere nævnte tømmer og brænde fra Skanderborg og noget byggemateriale fra Århus (fx. kgbr. $\frac{6}{7}$ 1615, $\frac{5}{11}$ 1629).

Når de fra lenene indkommende varemængder ikke var tilstrækkelige til kronens forbrug, udgik der ordrer om, at lensmanden skulle købe varer »til rimeligt landkøb« og videresende dem. Det kan vise noget om, hvad lenet de pågældende år ikke var i stand til at præstere, men mest viser det blot, at lensmanden optrådte som indkøber for kongen.

KNUD BRAHE skulle 1611 købe 500 td. havre og sende det til Halmstad til foråret, åbenbart til brug for hæren (kgbr. $\frac{5}{11}$ 1611). 1615 og 1617 skulle der købes og sendes fjer og dun til København (kgbr. $\frac{14}{2}$ 1615, $\frac{10}{2}$ 1617), og 1616 skulle ERNST NORMAN købe en række madvarer, bl. a. fersk strandfisk til brug på Skanderborg, og han skulle i Horsens udtage 20 gode borgersenge med dundyner, puder og omhæng og hos bønderne 30 bondesenge og strax sende dem sammesteds hen (kgbr. $\frac{18}{9}$ 1616). Da lenet 1617 ikke havde kunnet præstere den forlangte havre, skulle den købes hos kirkeværgerne (kgbr. $\frac{5}{1}$ 1617), og året efter skulle der opkøbes 50 gode svin, som,

når olden var opspist, skulle sendes til slagtning på Skanderborg sammen med de oldensvin, der kunne undværes på slottet (kgbr. $\frac{22}{10}$ 1618). 1619 kunne lenet igen ikke yde de krævede 200 td. havre, som så skulle købes hos kirkeværgerne og dem, der havde kirkernes part av tienden (kgbr. $\frac{2}{11}$ 1619).

Efter sit nye lensbrev skulle REINHOLDT HEIDENSTRUP fra 1622 årlig købe og levere 25 slagteøxne og 2 køer på Skanderborg, men allerede året efter kom der ordre om at standse denne levering, der ikke ses at være effektueret (kgbr. $\frac{30}{4}$ 1622, $\frac{22}{12}$ 1623. Sml. Sj. T. 22, 338). Det er formentlig et led i militærets forsyning under Kejserkrigen, at OLUF PARSBERG 1625 skulle købe mest muligt røget og saltet flæsk, dog ikke til mere end 20 dl. per skippund, og ved første åbne vand sende det til provianthuset, og at prinsen 1626 købte alt det korn, lensmanden havde på Stiernholm, hvilket må have været hans genantkorn og ladegårdens avl (kgbr. $\frac{6}{1}$ 1625, $\frac{29}{8}$ 1626). Endelig købtes i 1641 høns, æg og havre til hofholdningen på Koldinghus, fordi der intet var tilovers av lenets beholdning. (Bilag t. rgsk. 1640/41, J.T. 10, 351 b.)

Det var imidlertid ikke alle varer, der leveredes til kronens eget forbrug, men noget solgtes til købmænd eller blev anvist kongens kreditorer. I det første tilfælde måtte lensmanden optræde som købmand, og hvis rentekamret ikke fandt den ydede pris høj nok, gjorde det antegnelser ved revisionen. Det kan undertiden være vanskeligt at se, om en varepost virkelig er solgt eller blot er blevet avløst av de bønder, der skulle yde den pågældende form for landgilde, og dette sidste fænomen er behandlet ovf. s. 50 ff. Salget av oxehuder og fåre- eller gedeskind fra slagtingerne på Stiernholm og av små mængder av ærter, gryn, honning og torsk må være sket til det lokale marked og har ingen indflydelse haft på lenets økonomi. Derimod spiller salget av smør og især korn en betydelig rolle i de år, da lenet har drevet handel dermed. Kejserkrigen danner imidlertid et skarpt skel i hele denne side av lenets drift. Indtil 1625 solgtes i de fleste år ret betydelige mængder korn og 1626 nogle få tønder, men derefter ses der overhovedet ikke at være solgt korn eller smør fra lenet, dels fordi varerne blev sendt til provianthuset eller andre steder, hvor kronen havde brug for dem, dels fordi kongens kreditorer fik deres tilgodehavender anvist i form av varer, der lå på lenet. Mens varepriserne vil fremgå av den senere prisliste (bilag D), skal her gøres rede for de solgte mængder og for køberne, for så vidt disse kan oplyses. Kornmængderne er avrundet til hele tønder.

1604	23 td. smør.	ANDERS OLSEN og DITTMER HAAR i Flensborg.
1605	95 - rug.	STEFFEN NIELSEN og SIMON TITKE i Horsens.
	404 - byg.	— — — — —
	32 - smør.	STEFFEN NIELSEN og ANDERS MULLE i Horsens.
1610*	Små mængder havregryn, ærter, honning, salt, torsk og skind til købmænd i Horsens.	
1612*	432 td. byg.	STEFFEN NIELSEN og SIMON TITKE. Horsens.
1613*	291 - rug.	JENS MOGENSEN. Odense.
	864 - byg.	STEFFEN NIELSEN og SIMON TITKE. Horsens.
1614*	75 - rug.	HANS LARSEN. Ribe.
	198 - byg.	SIMON TITKE. Horsens.
1615*	81 - rug.	HANS LARSEN. Ribe

	417 td. byg.	SIMON TITKE. Horsens
1616*	60 - rug.	— — —
	224 - byg.	— — —
1617*	Som 1610	
1618	47 td. rug.	SIMON TITKE. Horsens.
	90 - -	BERTEL RAATKE. Flensborg.
1618	123 - byg.	MELCHIOR HOLLANDER van Embden.
	222 - -	SIMON TITKE. Horsens.
1619*	182 - -	SIDSEL CLEMENS. Horsens.
1620*	88 - rug.	LAURIDS JELLESEN. Horsens.
	167 - byg.	HERMAN WIFERTS. Horsens.
1621	158 - rug.	FORK ALBERTSEN og TERKEL IBSEN. Horsens.
	108 - byg.	— — — —
1622*	77 - rug.	SIMON TITKE. Horsens.
1623	800 - korn.	Købmand i Rendsborg.
1624	23 - rug.	Fru ELLEN MARSVIN.
	114 - -	SIMON TITKE. Horsens.
	32 - byg.	Fru ELLEN MARSVIN.
	387 - -	BERNT THEUS. Amsterdam.
	55 - havre.	Fru ELLEN MARSVIN.
	133 - -	LAURIDS JELLESEN. Horsens.
1625	116 - rug.	ENEVOLD CLEMENTSEN. Horsens.
	400 - byg.	— — —
	93 - havre.	— — —
1626	2 - rug.	
	2 - byg.	
	10 - havre.	

Hermed ophørte lenets kornsalg, mens der i enkelte år — ligesom i de ovenfor med * mærkede — solgtes små mængder av de under 1610 nævnte varer. Til listen er iøvrigt at bemærke, at ELLEN MARSVINS køb var av en særlig karakter, idet hun købte Stovby tiendekorn.

Lensmanden har vist nok haft pligt til at sælge kornet bedst muligt, medmindre kongen krævede det sendt til København eller andetsteds i årene op til Kejserkrigen, for der findes kun få særlige ordrer om salg, og disse er altid rettet til flere lensmænd på een gang. 1604 skulle landgildekornet sælges så dyrt som muligt, og byg, der ikke kunne sælges nu — $\frac{6}{11}$ —, skulle gøres til malt og siden, om muligt til foråret, sælges bedst muligt. Kronen havde i denne periode op til krigen råd til at lagre kornet, så det kunne sælges, når priserne var høje, og undertiden lå lenet med kornet i over et år. 1605 $\frac{2}{11}$ udstedtes ordre om at sælge rug og byg til pålidelige købmænd, så kronen må formentlig have gjort uheldige erfaringer med sine avtagere. Når havren ikke nævnes, og når der i det hele taget sælges meget lidt havre, hænger det formentlig sammen med de ovenfor omtalte stadige havreforsendelser til andre len, især hvor hoffet opholdt sig. Det ses tydeligt av et brev av $\frac{12}{7}$ 1606, hvorefter 200 td. havre skulle sendes til Frederiksborg, mens resten av kornet enten skulle holdes i forråd, hvis kongen behøvede mere brød, eller sælges dyrest muligt. Denne ordre var ikke meget klar, og da regnskabet mangler for dette år, kan det ikke ses, hvad

lensmanden gjorde. I regnskabet 1618 siges udtrykkelig, at det solgte korn var av forrige års avl, og at rugen iøvrigt var meget fuld av klinte. 1618 $\frac{8}{11}$ kom en almindelig ordre om at sælge rug, mel og byg, men i 1620 synes det at have været vanskeligt at komme av med kornet, for i et brev av $\frac{19}{7}$ hedder det, at, hvis lensmanden ikke har solgt det dyrest muligt inden 1. maj, skal han selv betale det, medmindre han kan bevise, at han ikke har kunnet sælge det. Det lykkedes at komme av med byg og havre, men det ses ikke, at lensmanden har måttet overtage rugen. Da REINHOLDT HEIDENSTRUP om sommeren 1623 solgte i alt 800 td. korn og fik en del av købesummen udbetalt strax, fik køberen, en købmand i Rendsborg, ikke kornet, fordi der $\frac{18}{11}$ blev udstedt et almindeligt kornudførselsforbud. Købmanden klagede, og lensmanden fik $\frac{26}{2}$ 1624 ordre til at lade ham få kornet. Hermed standser lenets salg av korn.

Efter Kejserkrigen gik man over til en anden fremgangsmåde, idet korn og smør anvistes købmænd, der, som det fremgår av deres kvitteringer, var kronens kreditorer, til betaling for deres fordringer. Således skulle smørret 1632 delvis dække kongens gæld til LORENTZ VANELLI i Frankrig gennem hans agent i Hamburg MARCUS CALEDRINI. Lenet leverede hertil følgende varemængder:

1632	18 td. smør.	MARCUS CALEDRINI. Kvittering $\frac{30}{11}$ 1632.
1633	120 — rug.	RASMUS HELLEKANDE. København (kgbr. $\frac{23}{3}$ 1633).
	493 — byg.	— — — — —
1634	80 — rug.	JACOB MADSEN. København (kgbr. $\frac{26}{10}$ 1633).
	373 — byg.	— — — — —
1636	90 — rug.	RASMUS HELLEKANDE. København (kgbr. $\frac{12}{11}$ 1636).
1637	90 — rug.	— — — — — $\frac{22}{10}$ 1636).
	405 — byg.	— — — — —
	12 — 14 lispd. smør.	JOHAN KNIPPEL. Wolffebüttel (kgbr. $\frac{4}{9}$ 1637).
1638	411 — byg.	RASMUS HELLEKANDE. København (kgbr. $\frac{27}{9}$ 1637).
	304 — havre.	— — — — —
1639	93 — rug.	JACOB MADSEN. Christianshavn (kgbr. $\frac{14}{10}$ 1638).
	398 — byg.	— — — — —
	297 — havre.	— — — — —
1640	400 — byg.	— — — — — (kgbr. $\frac{12}{11}$ 1639).
1642	90 — rug.	LARS HAMMER. København (kgbr. $\frac{26}{2}$ og $\frac{16}{10}$ 1642).
	400 — byg.	— — — — —
	250 — havre.	— — — — —
1649	93 — rug.	IVER KIER POSSEMENTMAGER. København (kgbr. $\frac{14}{10}$ 1649).
	404 — byg.	— — — — —
	292 — havre.	— — — — —

Varemængderne svarer ikke altid til det i kongebrevene fastsatte, og MAREN hr. NILAUS', der 1638 skulle have haft for 282 rdl. korn, ses ikke at have fået noget-somhelst, så lenet har kun ydet det, der fandtes i beholdning, og har intet købt for at supplere mængden.

Ved denne fremgangsmåde opnåede kronen, som det fremgår av kongebrevens ordlyd, to fordele: kornet skulle av bønderne leveres frit om bord, hvorved man

sparede loftsleje og transporten ud til skuden, og modtageren skulle selv betale fragten, og det ser også ud til, at skriveren på lenet er blevet narret for sin skriverskæppe. Det fastslås også, at, hvis kornet blev leveret rettidigt og kongen ikke ville godkende nogen undskyldning fra bønderne for urettidig levering, nemlig inden $\frac{11}{11}$, så kunne købmanden ikke nægte at modtage kornet til den fastsatte pris, for hvilken kongen ellers havde ret til at sælge kornet. Hvordan prisen er blevet fastsat, kan ikke ses, og den kendes kun fra 1638, da den var 2 rdl. per td. rug, 10 mk. per td. byg og 5 mk. per td. havre, hvad der var lidt mere end den sjællandske kapitelstaxt. Det er muligt, at kongen yderligere har kunnet opnå en fordel ved at fastsætte prisen, hvad dette kunne tyde på, men materialet er for ringe til, at dette kan avgøres. Ulempen for kronen var den, at den ikke længere frit kunne disponere over lenets vare-mængder eller opnå den fordel, der lå i at lagre kornet, til priserne var gunstige. Mens der tidligere er peget på, at man på en række områder — stedsmål, sagesfald, tiende, avløsning av visse persiller, madskatter og militærbyrder — var inde på en udvikling i retning av større pengeøkonomi, tyder overgangen fra handel med korn og smør til levering av naturalier til kreditorer på, at man i andre henseender gik tilbage til naturaløkonomi, men dette skyldes formentlig, at kronen ikke længere havde råd til at lade sit korn ligge på lager og var presset av kreditorerne til at betale, så snart der var kommet noget ind på lenet. Selv om der var fordele ved den ordning, der blev brugt fra 1633, blev kronen mere bundet, og da man ikke på de ovenfor nævnte områder igen vendte tilbage til naturaløkonomi, er det sikkert mere nød og trang end en bevidst politik, der har ført til ordningen.

Det blev til tider pålagt lensmændene at fremsende arbejdskraft til brug andetsteds, især til Frederiksborgs opførelse. Således skulle der 1617 fra Stiernholm sendes en murkarl, en kalkslager og fire plidsfolk inden 1. marts, stærke og føre karle, 1618 otte plidsfolk, 1619 en murmester, en kalkslager og fire plidskarle, 1620 tre plidskarle fra Horsens og 1621 en plidskarl (kgbr. $\frac{4}{2}$ 1617, $\frac{3}{1}$ 1618, $\frac{13}{2}$ 1619, $\frac{16}{2}$ 1620, $\frac{3}{3}$ 1621). 1618 forklarede ERNST NORMAN, hvorfor han ikke det foregående år havde kunnet sende de forlangte to skibstømmermænd fra Horsens til København (D.K.indk.br. $\frac{15}{12}$). 1621 skulle der sendes en smedesvend at arbejde i kongens smedie i København, og 1622 ville kongen have den ladegårdsfoged på Bygholm, der havde tjent i ERNST NORMANS tid, sendt til sin tjeneste i København, og 1624 skulle der på Bremerholm bruges alle de skibstømmermænd, der fandtes på lenet (kgbr. $\frac{15}{9}$ 1621, $\frac{27}{1}$ 1622, $\frac{6}{2}$ 1624). Da der her var tale om fri arbejdskraft, var det et stærkt indgreb i de pågældendes bevægelsesfrihed, men da det flere gange kan konstateres, at lenet har betalt deres rejse til København, må det være lykkedes lensmanden at få dem av sted. Noget andet var det med løsgængere, d. v. s. folk, der ikke kunne bevise, at de havde fast arbejde, for dem mente man at have ret og pligt til at tvinge til at arbejde. En forordning om dem udstedtes $\frac{26}{6}$ 1609 — bestemmelserne gentaget $\frac{16}{11}$ 1619 og i reces 1643 —, men allerede inden var der tilgået lenet ordrer om at optage dem og sende dem til arbejde. 1607 skulle lenet sende otte løsgængere eller udtage andre ledige karle til arbejde på Københavns befæstning (kgbr. $\frac{29}{1}$ 1607),

1609 sendtes tre lænkede løsgængere med en skude til København (rgsk. bilag 1610), og 1607 skulle KNUD BRAHE sende otte løsgængere eller udtage andre ledige karle til arbejde på Københavns befæstning (kgbr. $29/1$ 1607). Løsgængere fra en række len, i alt 70 personer, samledes i marts 1633 på Stiernholm, hvorfra de på lenets bekostning sendtes med et skib til Christianspris, hvor de skulle arbejde for 20 sk. om dagen eller noget mere end den da almindelige dagløn. Lenet forsynede dem med mad til rejsen, 4 td. mel til brød, 3 td. øl og 1 fj. smør, en noget smal kost for 70 mennesker, og dog var der noget af det tilbage ved ankomsten, da dette blev avleveret til voldmester OTTO CLAR i Christianspris (kgbr. $28/1$ 1633. Bilag t. rgsk. 1633). TØNNE FRIIS skulle 1637 sende 10 løsgængere til Kolding, hvorfra de skulle videresendes til Christianspris for at arbejde for løn, men det lykkedes ham at få fat på 11 »kæltringer og løsgængere«, som ikke havde pas eller bopæl, og mens disse blev »udspejdet og optaget«, blev de først indfangne bespist i Horsens' fængsel med øl og mad. Skønt de skulle have betaling for deres arbejde, var de åbenbart ikke meget ivrige for at komme til Holsten, for de fik håndjern på og blev lænket sammen og sendt til Kolding med en mand, der skulle passe på dem (kgbr. $16/4$ 1637; bilag t. rgsk. 1638).

Da der året efter skulle sendes fire løsgængere sammestedshen, men via Nyborg, indskærpedes det, at ingen måtte undløbe, men det lykkedes kun TØNNE FRIIS at finde »trende av det selskab« (kgbr. $17/5$, $28/5$ 1638; bilag t. rgsk. 1639). Hvor håndfast man tog på problemet arbejdskraft, fremgår endnu tydeligere av en anden »sending« samme år. Efter ordre skulle »15 drenge av fattige folks børn på 13 år . . . optages og forskaffes til Børnehuset i København, hvilke også er udtaget og didsendt« over Kalundborg, idet lenet betalte deres øl, mad og befordring (kgbr. $22/3$ 1638; bilag t. rgsk. 1639). Hele spørgsmålet om disse løsgængere og børn hænger sammen med anstrengelserne for at skaffe arbejdskraft til manufakturernes og til Christian IV.s mange bygge- og befæstningsforetagender (AKSEL E. CHRISTENSEN: Industriens historie i Danmark. I, s. 39 et passim).

Med hospitalet i Horsens synes lensmændene at have ført et vist tilsyn, men det har intet spor sat sig i regnskabet fra lenet, og der findes intet særligt regnskab derfra. Ved nogle mageskifter, der foretoges med hospitalets gods eller påtænkte, optrådte lensmanden på kongens vegne og skulle foretage besigtelser og udtale sig om, hvorvidt de påtænkte mageskifter var forenelige med hospitalets tarv (FABRICIUS s. 167 ff. — kgbr. $17/12$ 1622, $6/1$ 1623, $23/5$, $4/6$ 1626, $1/4$ 1634, $10/7$ 1653, $23/8$ 1655, $24/1$ 1656. D.K.indk.br. $22/12$ 1649). Hospitalets indtægter bestod dels i landgilde av noget gods, der ikke findes i lenets jordebog, dels i en fast kornavgift, som lenet leverede hvert år, men hertil kom 1637—39 nogle penge, som lenet betalte til folk, der skulle være lemmer, men til hvem hospitalet endnu ikke havde plads. I Christian IV.s tid synes forstanderen for klostret at have indtaget en noget mere selvstændig stilling, for 1609—39 er alle ordrer, i alt 10, om optagelse av lemmer stilet til ham, men 1649—54 er de fem ordrer derom stilet til lensmanden og enten forstander eller bisp, mens der tidligere kun var ett brev om optagelse, der var rettet til lensmanden, nemlig i 1608. Mere indviklet var forholdene i 1634, da TØNNE FRIIS fik besked om sam-

men med sognepræsten og borgmesteren at bese dem, der var i hospitalet og udskifte de urette lemmer og optage trængende, men samme år optoges syv personer mod betaling i hospitalet, så det kneb med at fastholde rene linier (kgbr. $\frac{2}{1}$, $\frac{7}{3}$ 1634). I 1622 henvendte forstanderen for hospitalet sig til kongen, fordi han av sine forgængeres regnskab havde set, at der fra Boller var blevet leveret 16 ørter rug, 15 ørter byg, 9 ørter havre, $\frac{1}{2}$ td. sild og 12 pd. smør årlig, fordi HOLGER ROSENKRANTZ havde oprettet fem senge, som hans slægt ville underholde, og han mente, at en fundats herpå havde existeret. Kongen påbød REINHOLDT HEIDENSTRUP og biskop JENS GØDESEN at undersøge sagen, men de kunne ikke få fat på fundatsen p. g. a. Bollers ejers fru ELLEN MARSVINS fravær, og da hun skulle udtale sig om sagen, sagde hun, at hun havde købt Boller uden nogen forpligtelse av den art, så det måtte Rosenkrantzerne have ydet av fri vilje; hun ville i al fald ikke givet noget. Hvis lensmanden kunne finde fundatsen, skulle han forfølge sagen mod hende, men ellers lade den ligge. Fundatsen har nu existeret, men om det er lykkedes lensmanden at få fat på den, kan ikke siges, da der ikke findes mere om sagen, og det kan heller ikke avgøres, om fru Ellen har været i god tro, fordi OTTO CHRISTOFFER ROSENKRANTZ har fortiet, at der hvilede en forpligtelse på Boller gods, da han solgte hende det (HOFMAN: Foundationer II. 231. Danske Mag. VI, s. 170. — Kgbr. $\frac{17}{1}$, $\frac{13}{2}$ 1623). TØNNE FRIIS solgte 1636 et stykke øde jord i Horsens for hospitalet og fik pengene sat på rente, og 1641 søgte han om at måtte sælge 15 små boliger i byen, da hospitalet, som havde dem, ikke formåede at betale deres reparation, så det ville være bedre at sætte købesummen på rente (kgbr. $\frac{21}{5}$, $\frac{30}{8}$ 1636; D.K.indk.br. $\frac{8}{4}$ 1641). Selv om det ikke kan ses av lenets regnskab, må forstanderen i hospitalet have avlagt regnskab til lensmanden, for da TØNNE FRIIS var død, bad forstanderen OLUF HANSEN kongen om en ordre til AXEL ARENFELDT om at høre hans regnskab, da han gerne ville have kvittering for det (D.K.indk.br. $\frac{31}{7}$ 1643). Sognepræsten i Torsted betjente tillige hospitalet, og da hr. SØREN BLOCH 1655 klagede over sin ringe husleje, skulle LAURIDS ULFELDT, hvis det kunne ske uden skade for hospitalet, anvise ham en bolig der, som præsten skulle betale med de 12 rdl., han årligt fik til husleje, og pengene skulle anvendes til de fattige (J.T.13, 519b. $\frac{10}{7}$ 1655).

På to andre områder av lensmandens virksomhed er kilderne så sparsomme, at det ikke er muligt at give noget billede av dens form og omfang. Efter lensbrevet skulle lensmanden have gejstlig jurisdiktion, gøre regnskab for gejstlig rente og stiftets indkomst, nemlig stedsmål av tienden og sagefald av præster og degne og endelig have indseende med kirkernes indkomst og sørge for, at den anvendtes til kirkens nytte. Kirketienderne måtte kun bortfæstes på tre år og skulle opbydes på tinge til dem, der ville give mest, og som kunne betale. Disse bestemmelser overholdtes nu kun delvis. Den gejstlige jurisdiktion ses ikke at have givet anledning til nogen sag, der har sat sig spor i regnskabet, men 1652 $\frac{9}{10}$ frifandtes hr. POUL BRUN for lensmandens tiltale på kaldet (bilag i rgsk. 1653). Stedsmålet av tienderne og de mange, spredte jorder, der tilhørte kirkerne, indgik blot i lenets kasse, idet de opførtes i regnskabet mellem andre stedsmål. Kirketienderne er, så vidt det kan ses, altid

blevet bortfæstet på livstid enten til adelige eller borgerlige eller til bønder og da på den bondes livstid, der optrådte på sine sognefællers vegne. Der er bevaret en liste over kirkernes indkomster og nogle kirkeværgers regnskaber over indkomsternes anvendelse 1615 og nogle lister over kirkernes beholdninger, men de er så få, at man ikke på grundlag av dem kan give noget ordentligt billede af kirkernes forhold. I de første år av perioden findes der fra hvert sogn en liste over kvægtienden, underskrevet av præsterne, men også av dem er kun nogle få bevaret. Da herligheden av kirkegodset tilhørte kronen, var det naturligt, at stedsmålene herfra stilledes lige med andre indfæstninger, men der var det særlige ved disse, at lensmanden ikke fik 10 % av dem som av fæsternes stedsmål, men det hele gik til kongen. Århus domkapitel fik i 1633 bevilget selv at måtte nyde al herligheden av sit gods, men så vidt det kan ses, har det ikke spillet nogen rolle for dette len, skønt kongen meddelte rentemestrene, at TØNNE FRUIS skulle have godtgjort den herlighed, som han hidtil på kongens vegne havde oppebåret av kapitelsgodset (kgbr. $17/7$ og $23/7$ 1633). Det skyldes måske lensbrevets bestemmelse om den treårige fæstetid, at kongen i 1638 stadfæstede lensmandens bortfæstning av Hatting og Eriksnavr tiender (kgbr. $25/5$ 1638). Det er som nævnt (s. 25) ikke muligt at gøre rede for de mange kirkejorders antal og omfang. En enkelt gang fik lensmanden brev (kgbr. $20/5$ 1637) om, at da nogle kirkejorder i Klejs havde været øde i nogle år og ikke havde kunnet bortfæstes uden halvering av landgilden, skulle han bortfæste dem med dette avslag. Kirkejorderne blev i almindelighed fæstet til bønder, der drev dem sammen med deres gårdes øvrige tilliggende, men også herremænd stedte noget, således KNUD GALT til Palsgård 1616, HENRIK BILLE til Tirsbæk 1621, THOMAS JUEL til Estrup efter MANDRUP PARSBERG 1626, og lensmanden ERNST NORMAN stedte 1612 noget kirkejord efter HANS ARENFELDT, alt på livstid. Præsten i Engum hr. JØRGEN NIELSEN stedte 1613 et stykke kirkejord, som hans formand havde haft. Hr. SØREN JENSEN i Urlev, der synes at have været en velstillet mand med flere småbrug i fæste, stedte 1616 et stykke jord i Spettrup og havde ved sin død 1630 også degnebolet i Stenderup i fæste, og degnen i Gammelby MORTEN LAURIDSEN stedte $12/11$ 1619 et stykke kirkejord i Stovby, som hans far, der også var degn, havde opladt ham. Stedsmålenes størrelse, der varierede fra 2 til 20 rdl., tyder på, at jorderne hver for sig ikke har været ret store, men det er iøvrigt påfaldende, så tit der ydedes øxne i stedsmål, een gang tre, een gang to og 16 gange een øxe.

Det andet område, hvor kilderne er meget sparsomme, er købstaden Horsens, som lensmanden havde »i befaling«, men hvor hans virksomhed overvejende synes at have været opkrævningen av skatterne, selv om disse kun undtagelsesvis omtales i lenets regnskaber, hvori dog også et par retsbøder betalt av borgere er optaget. I almindelighed henvendte kongen sig direkte til byens borgmester og råd eller borgere og ikke gennem lensmanden, men denne var dog i så mange tilfælde kongens repræsentant over for byen, at der her kort skal nævnes eksempler på hans virksomhed i Horsens. Da tienderne sorterede under lenet, var det naturligt, at kongen meddelte lensmanden, at en borgmester havde fået bevilget Hatting tiende, og at han skulle stede en anden tiende på sædvanlige vilkår til en rådmand (kgbr. $5/11$ 1629, $25/3$ 1634).

Det meddeltes 1652 LAURIDS ULFELDT, at en rådmænd efter ansøgning var blevet fritaget for sit hverv (kgbr. $\frac{27}{8}$ 1652), og han anbefalede 1649 en ansøgning fra en rådmænd og byskriver, der p. g. a. fattigdom ville være fri for den første stilling (D.K.indk.br. 1649 $\frac{28}{8}$), og samme år en ansøgning fra byen om ændret torvedag (D.K.indk.br. 1649 $\frac{22}{12}$). REINHOLDT HEIDENSTRUP skulle 1623 sammen med bispens undersøge sognepræstens lønforhold (kgbr. $\frac{17}{1}$ 1623), og LAURIDS ULFELDT skulle 1650 høre og avgøre en strid mellem borgmester og råd og en kapellan om dennes kaldelse (kgbr. $\frac{19}{12}$ 1650, $\frac{19}{6}$ 1651).

Skatterne av byen er i en række tilfælde blevet sendt sammen med lenets øvrige skatter — tjenestedrengeskat 1632, byskat 1637 og 1638, kornskat 1653 og 1654, kobberskat 1646 —, men normalt sendtes de direkte av byen (se bilag B). Lensmanden skulle 1615 tilholde toldere, sisemestre og byfoged at oppebære den forhøjede told (kgbr. $\frac{1}{5}$ 1615), og 1625 skulle han sørge for at opkræve en skatterestance, men denne ses ikke at have passeret lenet (kgbr. $\frac{19}{11}$ 1625). Da det 1633 blev pålagt ham at opkræve en skatterestance, klagede byen over sin evneløshed, og han skulle da undersøge, om byen skulle have den eftergivet (kgbr. $\frac{18}{12}$ 1633; sml. $\frac{5}{1}$ 1631), ligesom han samme år skulle erklære sig om muligheden for at avløse bådsmandsudskrivningen, der for byens vedkommende drejede sig om een mand (kgbr. $\frac{15}{8}$ 1633). TØNNE FRIIS skulle 1637 sørge for i Horsens at udskrive en bartskeer til flåden (kgbr. $\frac{26}{12}$ 1637) og to år efter for at indkvartere to kompagnier fodfolk i byen (kgbr. $\frac{13}{2}$ 1639). Også fremskaffelsen av civil arbejdskraft fra byen påhvilede lensmanden, hvadenten det gjaldt bygningsarbejdere til Frederiksborg, skibstømrere til Bremerholm eller børn til arbejde i de københavnske manufakturer (kgbr. $\frac{9}{3}$ 1614, $\frac{4}{2}$ 1617, $\frac{17}{2}$ 1617, $\frac{22}{3}$ 1638), ligesom han skulle tilholde byen at sende tilførsel til Elfsborg under Kalmarkrigen (kgbr. $\frac{1}{11}$ 1612).

Retsbøderne av Horsens kom kun undtagelsesvis til at indgå i lenets kasse. 1616 bødede JACOB THERNØUER for parlament og anden forseelse sammen med fire mænd, der var i hans kælder og skulle prøve hans vin, den store sum av 80 rdl., og da borgmester og råd og en del av borgerne i 1619 havde overtrådt kornudførselsforbuddet, måtte de av med ca. 960 dl. tilsammen. Da kongen 1655 havde erfaret — formentlig fra lensmanden —, at der var meget uskikkelighed i Horsens, fordi der ingen lukkelse fandtes til byen, når der var gudstjeneste, så enhver kunne komme ind og drive sin handel, når folk burde være i kirke, især fordi slagbommene, som fandtes ved indkørslerne, var øde, skulle LAURIDS ULFELDT alvorligt tilholde borgmester og råd at reparere dem og holde dem lukkede til tilbørlige tider, men der var dog det formildende ved påbuddet, at der av kronens skove skulle udvises tømmer til bommene (J.T.13, 399b. — $\frac{27}{8}$ 1655). Foruden i de ovenfor (s. 117) nævnte tilfælde skulle lensmanden i 1623 og 1653 skaffe nogle mennesker deres arv i Horsens, hvor det ikke havde været de pågældende muligt på normal måde at få den udbetalt (kgbr. $\frac{18}{4}$ 1523, $\frac{12}{9}$ 1653 — J.T.13, 214).

Gennemførelsen av den byen pålagte mølletvang påhvilede som nævnt (s. 118) lensmanden, og han skulle 1626 forhandle med byens købmænd, der ikke så sig i

stand til at overtage de dem fra silkekompagniet påtvungne varer (kgbr. $\frac{2}{10}$ 1626, $\frac{9}{7}$ 1627), men ellers ses han ikke at have haft noget at gøre med byens handel.

Mest betegnende for hans stilling som mellemed mellem kongen og byen er en klage fra borgmestre og råd i 1631. De havde tidligere oprettet en kontrakt med fru KAREN GYLDENSTIERNE om, at hun av nogle byen tilhørende løkker, som blev drevet under Stiernholm, årligt skulle betale 30 rdl., men efter at kronen havde overtaget gården, havde byen ikke fået noget. Skibsbroen og nogle byen tilhørende bygninger var forfaldne, og byen så sig ikke i stand til at betale vedligeholdelsen. Forten og gaden til skibsbroen var, åbenbart efter kronens overtagelse av Stiernholm, blevet byen frataget og »indkastet« i slottets volde og grave, så byen måtte købe ny forte, medmindre kongen ville lade graven tilkaste igen. Hørerne og sognepræsten var for dårligt lønnet, så de begærede, at præsten måtte få Tamdrup sogn tillagt mod, at han lønnede den øverste hører, der skulle forestå kirkesangen og informere ungdommen, der ellers blev forsømt, fordi hørerne gik til sognene på landsbyerne og ikke havde anden løn. Om denne klage skulle TØNNE FRIIS erklære sig, og det er formentlig på grundlag av hans udtalelse, at kongen året efter traf følgende bestemmelser: Da de nævnte løkker nu brugtes under Stiernholm, skulle lenet betale byen de fastsatte 30 dl. Om skibsbroen skulle han indsende yderligere erklæring om bekostningen ved en istandsættelse, og om, hvor meget byen selv kunne betale herav. Han skulle yderligere undersøge, hvordan hørerne kunne hjælpes av de omliggende sogne og tiender uden nedgang i kronens indtægt, hvad det formodentlig har været umuligt at gøre, og endelig skulle sognepræsten i Hvirring, hvortil Tamdrup var annex, beholde begge sogne, da han var lovligt kaldet på livstid (kgbr. $\frac{18}{8}$ 1631, $\frac{6}{2}$ 1632). Det var således ikke meget, byen fik ud av sin klage i denne omgang, og hørerne ses kun at have fået det, at lensmanden i 1634 fik ordre til at undersøge, om der uberettiget var frataget skolen indtægten av nogle degneembeder i Birk herred, uden at resultatet dog kendes (kgbr. $\frac{3}{4}$ 1634). Da byen igen klagede i 1637, tog kongen sig derimod av skibsbroen, der jo også var av betydning for lenet, idet TØNNE FRIIS skulle erklære sig om, hvordan man bedst kunne vedligeholde byens broer, havnen og dæmningen ved indsejlingen hertil, og om det ikke var muligt at pålægge borgerne en lidelig skat og opkræve en afgift av hvert læs gods i havnen, indtil den var istandsat, hvorefter byen igen skulle vedligeholde den. Hvorvidt der er blevet opkrævet en særlig skat av byen til havnens vedligeholdelse, kan ikke ses, men 1639 blev der givet bevilling til opkrævning av havnepenge (kgbr. $\frac{12}{5}$ 1639).

Alt i alt er der ikke mange spor av lensmandens indgreb i byens forhold, men kongen har dog i det store og hele bygget sine avgørelser av dens sager på lensmandens erklæringer og brugt ham til at ordne små sager, som han på grund av sit lokalkendskab har haft mulighed for at klare alene. Det er dog avgørende, at sager av blot nogenlunde stort omfang har han ikke kunnet eller måttet avgøre uden kongens eller kancelliets sanktion.

I de to år 1647 og 1648, da lenet var på afgift, udførte lensmanden FRANS POWISCH det samme arbejde som sine forgængere, men en sammenligning mellem

hans og de øvriges regnskaber lader sig ikke foretage, således som det også udtrykkelig er bemærket av revisionen på regnskabet for 1647. Kronens indtægt var kun avgiften, der var 2168 rdl. — ikke som der ved en trykfejl i ERSLEVS »Danmarks Len og Lensmænd« står 1168 —, men herfra gik i 1647 en række udgifter, som avholdtes av kronen, nemlig omkostningerne ved byggearbejder, både materiale og løn til håndværkere, i alt ca. 308 rdl., betalingen til militæret 150 rdl., korn leveret til Horsens hospital 210 rdl. og blæk og papir 8 rdl. Desuden godtgjordes der lensmanden ca. 142 rdl. for øde gårde og nedsat landgilde. Disse fradrag udgjorde i alt 818 rdl., og da lensmanden til kancelliet indbetalte 1500 rdl., havde han betalt ca. 150 rdl. for meget for dette år. Nedsættelserne var fastsat av lensmanden selv, og revisionen godkendte dem ikke i fuldt omfang, idet man mente, at taxten for kornet til hospitalet og for nedsættelserne av landgilden var for høj, da den ikke svarede til renteritaxten, og man ville heller ikke godkende hele udgiften til papir og blæk, ligesom officersgårdene var sat en smule for højt, og det følgende år blev det for højt ansatte, i alt ca. 63 rdl., sat som indtægt for kronen. I 1648 anerkendtes som en kronen påhvilende udgift kun det halve beløb for blæk og papir, 4 rdl., en herredsfogeds fritagelse for landgilde, ca. 16 rdl., kornet til hospitalet og udgifterne til militæret, og nu beregnedes begge poster efter renteritaxt. Lensmanden betalte 1000 rdl. av sin avgift i penge og leverede 1000 td. havre à 1 rdl. per td. til Frederiksborg, idet fragten var medregnet heri. Det av FRANS POWISCH i 1647 for meget indbetalte beløb blev ikke reguleret, mens han sad som lensmand, men ser man bort herfra, var kronens indtægt av lenet i de to avgiftsår henholdsvis 1413 og 1832 rdl. eller omregnet i byg 4239 og 5496 td.

De fradrag, som godkendtes, var i direkte modstrid med lensbrevets bestemmelser (sml. s. 103 f.), men revisionen har godkendt, at man fulgte praxis fra de år, lenet var på regnskab, og derved blev kronens fordel ved at gå over til at sætte lenet på avgift stærkt formindsket.

Hvordan forholdene formede sig ved et lensmandsskifte kan ses av »kvittantiarumbilag«, en særlig pakke i lensarkivet. De originale lensbreve er bevaret til KNUD BRAHE ¹⁶/₄ 1602, ERNST NORMAN ²⁶/₄ 1615, TØNNE FRIIS ⁴/₂ 1627, FRANS POWISCH ³¹/₅ 1646, mens kun følgebrevet til bønderne findes ved LAURIDS ULFELDTS tiltrædelse, dat. ⁴/₈ 1648. De mangler til REINHOLDT HEIDENSTRUP ¹/₄ 1620, OLUF PARSBERG ¹/₄ 1624, JENS HØEG ¹⁷/₅ 1626, ERIK KRABBE ³⁰/₄ 1642, AXEL ARENFELDT ²⁵/₄ 1643 og HENNING POWISCH ²⁰/₇ 1660.

Som bilag ligger under hver lensmand, undtagen AXEL ARENFELDT fra hvis tid intet er bevaret, dels originale kvitteringer for lensregnskaber og skatter, dels et inventarium, der både omfatter et syn på slot og ladegård og en fortegnelse over den afleverede besætning, bohavet etc. Dertil kommer i 1620, 1624, 1626, 1627, 1642 og 1648 en fortegnelse over de på slottet beroende breve og tingbøger. I 1642 og 1648 findes desuden et tingsvidne om skovenes tilstand, mens FRANS POWISCHS fuldmægtig ved sin herres fratrædelse udstedte en erklæring om, at der ved tiltrædelsen intet inventar fandtes på slottet p. g. a. udplyndringen under Torstenssonkrigen.

Synet og fortegnelsen over inventaret var nødvendige, fordi lensmanden skulle

stå til ansvar for bygningernes vedligeholdelse, når han ikke fik særlig bevilling til at lade istandsættelse foretage for kronens regning, og han var derfor interesseret i at få fastslået, i hvilken tilstand husene var, når han overtog lenet, så han ikke kunne komme til at hæfte for sin forgængers eventuelle forsømmelser. Synene vidner nu gennemgående om et fremadskridende forfald, så de skiftende lensmænd har ikke taget den dem påhvilende vedligeholdelsespligt alvorligt nok, men har åbenbart regnet med, at de kunne få kongen til at avholde udgifterne til byggearbejder. Derimod må der i tidens løb være blevet anskaffet en del inventar, for i 1615 fandtes der på slottet kun en bryggerpande, tre ølkar, et brandjærn, et smedested og en vægt, men i 1620 var der en fast bæk, sex borde, en slagbæk, 14 andre bænke, fire stole, to tressurer¹ og fire sengesteder, så ERNST NORMAN må have ladet dette lave, medmindre møblerne er blevet overtaget ved købet av Stiernholm. Alt dette bohavet var imidlertid igen forsvundet i 1626, men i 1642 var der atter kommet en del bohavet, nemlig foruden noget køkkeninventar, 13 borde, 13 bænke, fire skabe og 19 senge, men det meste var tarveligt og beregnet på at bruges av folkene, så lensmanden må selv have sørget for sine møbler. Alt dette inventar blev stjålet eller ødelagt under krigen, og i 1648 fandtes der kun sex borde, ni bænke og sex senge. Til inventar medregnedes døre og vinduer, låse og bomme, bryggerkar og pander, skønt en del av dette jo var nagelfast. Endelig var der i 1620 ophængt klæde på væggene i kongens kammer, der iøvrigt var blevet dekoreret. Det er ejendommeligt, at mens lensmændene synes at have forsømt bygningerne i utilbørlig grad, har de flere gange sørget for at skaffe bohavet til veje, som er blevet kronens ejendom, idet der intetsteds i regnskaberne er opført udgifter til anskaffelse av møbler, men alt i alt har slottet været så dårligt forsynet med inventar, at lensmændene må have møbleret det selv. Kun i 1615 havde kronen besætning — 20 køer, 40 får — på lenet, ellers har denne været lensmandens ejendom.

Mens syn på bygninger og inventar foretoges av folk fra Horsens, var to adelsmænd på kongens vegne til stede ved lenets overdragelse til en ny lensmand, men der er intet spor av, at de har grebet ind i forholdene, de har blot konstateret, at overdragelsen fandt sted, og at der var foretaget syn (se fx. kgbr. ²⁶/₄ 1615, ⁴/₁₂ 1616, ¹/₄ 1624).

Det er kun i meget ringe grad muligt at få fat på træk i de enkelte lensmænds »ansigter«. De har, så vidt det kan ses, alle stort set passet deres embede samvittighedsfuldt, sørget for godsdrift og administration og normalt indsendt varer, skatter og regnskaber i rimelig tid, og ingen av dem fik nogen alvorlig næse, højst en påmindelse eller henstilling, men de var ofte længe om at efterkomme revisionens rimelige krav (se kap. XIV), og de lod bygningen forfalde. De fleste av de av revisionen påtalte forhold drejede sig om forglemmelser, uorden eller småtterier, og ganske vist er der eksempler på en vis smartness (se s. 149), men uredelighed kan ikke påvises hos nogen av dem. Selv om de ikke synes at have vist noget større selvstændigt initiativ, men har fulgt skik og brug, så har de været ret frit stillet og har grundigt og forstandigt passet deres dont. I det store og hele har lensstyrelsen ligget i et så fast leje, at

¹ 3: trésor = skab.

centraladministrationen kun undtagelsesvis har kunnet eller behøvet at gribe ind i den. På ett punkt har lensmændene været alvorligt forsømmelige, idet de har ladet slot og ladegård forfalde, trods lensbrevens bestemte påbud om vedligeholdelsen, men på den anden side har flere av dem på egen regning og helt uden for bestemmelserne ved forleningen ladet anskaffe en del bohaver og inventar, som kom kronen til gode. De få bevarede breve fra dem til kancelliet giver det indtryk, at de har sat sig ordentligt ind i de dem forelagte sager og har givet kongen oplysende besked. De fleste sad kun på lenet i kort tid, fra et til fem år, og blot tre havde det så længe, at de kunne få virkeligt kendskab til og indflydelse på lokale forhold: KNUD BRAHE i 13, TØNNE FRIIS i 15 og LAURIDS ULFELDT i 9 år.

Nogle spredte småtræk kan undtagelsesvis kaste et strejflys over enkelte lensmænds fysiognomier. ERNST NORMAN viste en smuk omsorg for en veltjent herredsfoged og sørgede for at skaffe en del bohaver til veje på lenet. OLUF PARSBERG forsøgte at forøge hoveriet i så stort omfang, at det førte til uroligheder, men blev bremsede av regeringen. JENS HØEG prøvede også at udvide hoveriet ved at forlange både arbejde og avløsning, ligesom TØNNE FRIIS ville have hoveri av en gård, der hidtil havde ydet dette til præsten. Disse øgede hovkrav er dog måske mere udtryk for en almindelig tendens i tiden end for håndfast hårdhed hos de enkelte lensmænd. TØNNE FRIIS øgede iøvrigt slottets inventar, men var i langvarig strid med revisionen, der dels stillede urimelige krav til ham, dels med god grund søgte at begrænse kongens del av lenets rejseomkostninger. Skønt TØNNE FRIIS viste megen sejhed i striden, trak han dog det korteste strå, men hans efterfølgere høstede gavn av den, idet de fik væltet næsten alle rejseudgifterne over på kronen. Til gengæld fik han medhold hos kongen på de punkter, hvor revisionen havde været for hård ved ham. Særlig energi synes LAURIDS ULFELDT at have udfoldet blandt andet i kamp mod skattesnyderiet, mens han iøvrigt viste både humanitet og bomsens over for nogle fattige bønder, og i et enkelt brev møder man den belæste og politisk interesserede mand.

XIII. Indtægt, udgift og overskud.

Udbyttet av lenene var en væsentlig del av kronens indtægter og, da alle skatter var »extraskatter«, langt den største »normale« indkomst for staten. Hvor stort dette udbytte var, lader sig ikke avgøre blot ved at se, hvad der indbetaltes til rentekamret og leveredes på provianthuset, dels fordi der på lenene avholdtes udgifter både til lokale og almindelige formål, dels fordi kronen til tider anviste dele av lenenes indtægter som betaling til sine kreditorer, således at ikke hele overskuddet av lenenes avkastning passerende rentekamret. (TROELS-LUND: Om Peder Oxes Finantsbestyrelse. 1878, s. 41 ff. Når Troels-Lund (s. 42) mener, at det uvisse var ca. $\frac{1}{2}$ av det visse, passer det ikke på Stiernholm i denne periode, hvor det kun kan sættes til ca. $\frac{1}{3}$).

Ser man på Stiernholm len, falder indtægterne i to grupper, den ene og langt

den største var udbyttet av godset, den anden retsbøderne, der intet har med kron-godsdriften at gøre. Lenets indtægter anvendtes til følgende fem formål:

1. Godsdriften, det vil sige genanten, for så vidt den var betaling for lensmandens virksomhed som krongodsets økonomiske bestyrer, vedligeholdelsen av bygninger etc., transport av lenets overskud til København eller andre steder, hvor kronen havde brug for det, og renten av det til lenet nyerehvervede gods fra jordegne bønder.

2. Lokale administrative formål. Hertil må regnes en del av genanten, nemlig lensmandens løn som kronens repræsentant over for befolkningen, og hans 10 % av retsbøderne, som han fik for at sørge for, at retten gik sin gang, og for at rejse tiltale og løn til herredsfogeder og — enkelte år — delefogeder. Det lader sig ikke gøre at dele genanten efter de to ovennævnte formål eller i tre, hvis man, hvad der må anses for rimeligt, betragter en del av den som lensmandens løn for de andre statsopgaver, det pålagdes ham at udføre.

3. Lokale formål, der vel var knyttet til lenet, men som intet havde med godsdriften at gøre, nemlig løn, d. v. s. tilskud, til præster og provster. 1—3 lader sig ikke med sikkerhed udrede fra hinanden og er her betragtet under ett som administrationsudgifter.

4. Rigsformål, dels sådanne, der stadig eller hyppigt avholdtes av lenet og foregik inden for dets område, men som var et led i et større hele, nemlig støtte til hospitalet i Horsens, hvori også optoges lemmer fra egne uden for lenet, og som altså var et led i statens sociale forsorg, og militære formål, både indkvartering og udskrivning og avløsning herav, idet de på lenet udskrevne eller garnisonerede soldater var et led i rigets hær, ikke blot knyttet til dette len. Dels var der de sjældnere rigsformål som udgifter til besøg av kongen og hans folk eller av fremmede gesandter, idet disse mer eller mindre tilfældige besøg ikke havde nogen særlig tilknytning til lenet, der blot i enkelte år kom til at avholde udgifterne hertil. Det samme gælder de store slagtinger av svin fra mange len, der et par år avholdtes på lenet.

5. Overskuddet, der efter ovennævnte udgifters avholdelse blev tilbage og sendtes derhen, hvor kronen forlangte det, eller som blev hentet av dens kreditorer efter anvisning. 4 og 5 udgør tilsammen lenets overskud, det udbytte, som kronen fik av lenet, efter at driften og visse lokale, administrative formål var dækket. Det er praktisk talt ugørligt helt at udrede de enkelte poster, men de beløb, der omfatter flere kategorier, er små, og til rigsformål er i regnskabsextrakterne kun medregnet de helt sikre tal.

Adskillelsen mellem lokale og rigsformål er ikke skarp, idet nogle av de her brugte poster må siges at rumme beløb, der omfatter begge formål, og fordi genanten ikke kan deles, og denne dækker formål av begge arter. Hertil kommer, at den lokale administration — bortset fra den egentlige godsdrift — for så vidt også var et »rigsformål«, idet det var en av statens opgaver overalt at sørge for retsplejen og for kontakten mellem befolkningen og centraladministrationen. Man kan ikke nøjes med at se på det overskud, der indgik i rentekamret og på de rigsformål, der dækkedes

av lenets kasse, men man må være klar over, at selv i de år, hvor lenet kun ydede lidt eller slet intet på denne måde, fik kronen retsplejen og den lokale administration passet og skatterne opkrævet.

Adskillelsen har dog sin berettigelse, idet den viser, hvormeget kronen hvert år kunne regne med at disponere frit over, når en række for statens hele opbygning og normale liv nødvendige lokale virksomheder var holdt i gang. De her som rigsformål opstillede foretagender var ikke uløseligt knyttet til dette len, men kunne ligeså godt være foregået og betalt andetsteds.

Tager man alle år, hvorfra regnskaberne er bevaret og kan bruges, under ett, har den egentlige administration kostet ca. 42 % av de på lenet avholdte udgifter, mens resten er brugt til vedligeholdelse, transport etc. Mens tallene for de forskellige andre udgifter svinger stærkt, er administrationsomkostningernes varians mere beskeden, idet de var en fast udgift, der måtte avholdes, for at driften overhovedet kunne holdes i gang.

Indtægterne varierede, bortset fra de krigsår, hvor lenet overhovedet ingen indtægter havde, forholdsvis lidt. Mængden av øde gods var kun ganske ringe (se s. 55 ff.), og den største nedgang i indtægten av landgilde skyldes de samlede nedsættelser, som måtte bevilges efter krig og misvæxt, mens der kun een gang er spor av restancer, der har måttet avskrives som uerholdelige. De enkelte indtægts- og udgiftsposter varierer i store træk på følgende måde, idet som ovf. s. 91 nævnt alle poster er omregnet til td. byg efter hartkornstaxt.

Landgildens gennemsnitlige værdi var 2119 td.; sit maximum nåede den 1618 med 2336 og sit minimum 1630 med 1195 td., idet de endnu højere tal for 1656 og 1657, nemlig 2393 og 2429 td. skyldes, at der til lenet var blevet lagt noget nyt gods. I de fleste år svinger indtægten omkring 2300, men Kejserkrigen frembragte et dybt fald i 1630 til 1195 og i 1631 til 1739 td., mens de noget mindre nedgange i 1636 til 1932 og i 1650 til 2063 td. skyldes misvæxt.

Kirketjenernes landgilde var næsten stabil, svingende mellem 78 og 83 td. omkring gennemsnittet 81. Kun i 1630 medførte krigen, at udbyttet blev halveret til 40 td.

Tienderne gav gennemsnitlig 556 td. og varierede mellem 805 i 1610 og 130 i 1630. Dette sidste lave tal skyldes krigen, mens de øvrige svingninger er fremkaldt av den meget uregelmæssige kvægtiende, hvorimod korntienden, bortset fra krigsårene, var nogenlunde fast.

Jordlejen var fast i to perioder 1618—26 med 150 og 1632—57 med 300 td., men hertil kom dog et par småbeløb for leje av øde gårdes enge i 1604, 1605, 1651 og 1652.

Præstegæsteriet nåede højest i 1627 med 65 td. og lå lavest 1624—26 med 33, men formentlig omfatter beløbet for 1627 restancer fra de foregående, lave år, mens det tilsvarende minimum på 33 i 1630 er en krigsfølge. Gennemsnitlig var denne lille indtægt på 46 td., og dens svingninger skyldes overvejende provsternes større eller mindre fritagelse for avgiften.

Hovspind var en lille, men faldende indtægt, idet den fra ca. 25 td. i 1624 faldt til ca. 21 i 1657. Den store stigning til 68 i 1632 skyldes formentlig, at der dette år blev betalt for flere år.

Oldengælden var ganske uregelmæssig og gav i de fleste år ingen indtægt. Mest kom der ind i 1626 nemlig 150 td., mens minimum var 10 i 1605, og den samlede indtægt var 1249 td.

Solgte materialer, tilbagebetalt sæd, leje av pramme og refusion fra lensmanden var så uregelmæssige og specielle indtægter, at man ikke kan tale om nogen bevægelse på disse konti.

Steds målet udgjorde gennemsnitlig 680 td., men varierede meget stærkt fra 3152 i 1626 til 178 i 1652. Svingningerne var især påvirket av dødsfaldenes hyppighed og bøndernes betalingsevne, og begge disse forhold var igen under indflydelse av krig, pest og misvæxt, men alle svingningerne lader sig næppe forklare. De særlig lave år 1631 og 1649 med henholdsvis 350 og 209 td. skyldes sikkert krigene, mens det absolutte minimum 178 i 1652 kan være forårsaget av misvæxten. Når 1630, der ellers på andre konti betegner en voldsom indtægtsnedgang, her møder med det store tal 733 td., kan årsagen være, at man i dette år har bortfæstet de mange gårde, der var blevet ledige under krigen, men nogen forklaring på maximum i 1626 kan jeg ikke give.

Sagefaldets gennemsnit påvirkes av, om man medtager de bøder, der betaltes av borgere i Horsens, i hvilket tilfælde det var 264 td., især takket være de store bøder for ulovlig kornhandel, der i 1619 bragte indtægten op på 3211 td., men da byens bøder normalt ikke passerende lenet, vil det være rimeligst at se helt bort fra dem, og bruttogennemsnitsindtægten i de år, hvor der ydedes sagefald, bliver da 74 td., varierende fra 993 i 1604 til 0 i 1655. Det er ikke tilfældigt, at maximum ligger først og minimum i slutningen av perioden, for gennemsnittet for årene 1604—27 var — bortset fra borgernes bøder — 353 td.; efter Kejserkrigen 1630—32 var det kun 31 td., hvorpå det i perioden 1633—36 steg igen til 180, men dette kunne ikke holde, og 1637—57 var det kun 27 td. om året. Denne bevægelse er så tydelig, at den må være udtryk for noget væsentligt, og formodentlig er forklaringen den, at, hvis bønderne skulle kunne yde deres landgilde og de stadig stigende skatter, samtidig med at konjunkturerne gik ned og krig og misvæxt ramte lenet, så måtte man for at fastholde de regelmæssige indtægter, give avkald på den mere usikre indtægt, som retsbøderne var, og dels avtingede lensmanden visse forseelser til lavere taxt, dels undlod man at rejse sag over for dårlige betalere, idet en tiltale mod en person, der ikke kunne yde nogen bøde, ikke blot var omsonst set fra et økonomisk synspunkt, men oven i købet kunne komme til at koste lenet penge, hvis den pågældende blev dømt til at lide på kroppen, så der måtte tilkaldes en bøddel. Denne nedgang i sagefaldet er ikke blot udtryk for en tilbagegang i kronens indtægter, men sikkert også for en lemfældigere retspleje.

Ser man på alle indtægterne under ett, er der store stigninger i 1619, p. g. a. en voldsom bøde fra Horsens, 1626 p. g. a. at, der indkom oldengæld, og fordi steds-

målet av ukendte årsager, formentlig rent tilfældigt, var særlig højt, og i 1642, hvor stedsmålet også var højt, uden at jeg ser mig i stand til at give nogen rimelig forklaring. Store fald i indtægterne findes i 1630—31, 1646—47 og 1661, alle tre gange som følge av krigene.

De enkelte udgiftsposter forholdt sig på følgende måde:

Genanten havde samme størrelse i hele perioden, men p. g. a. en kursændring på daleren faldt den en smule fra 1649. Dens gennemsnitlige beløb var 1359 td., men i 1646 og 1661 fik lensmanden ikke hele sin genant, fordi lenet efter krigene ikke kunne yde den fuldt ud. Lensmandens 10 % av det uvisse varierede efter stedsmålets og sagesaldets størrelse og var gennemsnitlig 94 td. om året. Bortset fra det p. g. a. bøderne fra Horsens abnorme år 1619 var det højeste beløb 386 td. i 1626 med det store stedsmål og det mindste 25 td. i det krigsprægede år 1631. Det uvisse kendes ikke fra de år, hvor Axel Arenfeldt fik 25 % herav.

Jordlejen var fast fra indførelsen i 1632.

Lønningen var gennemsnitlig 68 td. og nåede højest i 1653 — 170 td. —, blandt andet, fordi der det år fradrog landgilde av en gård, der beboedes av en delefoged, mens det laveste tal var 16 i 1646, vistnok fordi krigen havde bragt en standsning i retsmaskineriet. Iøvrigt varierede beløbet efter, hvilke gårde der beboedes av herredsfogeder, idet disses landgilde ikke var ens, og efter, i hvilket omfang lenet havde brug for en bøddel.

Vedligeholdelsen, hvis gennemsnit var 679 td., var den stærkest svingende post, mellem 4365 i 1611 og 15 i 1622. Maximum skyldtes især et meget stort beløb til fragt for byggematerialer, men en meget stor udgift avholdtes også i 1618, da det nyerhvervede Stiernholm blev grundigt istandsat, og i årene 1633—35, da der skulle rådes bod på krigstidens ødelæggelser.

Fragten var gennemsnitlig 286 td., men varierede stærkt mellem 1024 td. i 1622, da der sendtes mange, delvis indkøbte varer til København, og blot 41 td. i 1621. Indflydelse på beløbet fik det, at det var forskelligt, hvor mange varer der skulle sendes, idet lenet i visse år avholdt fragten for varer, der enten var indkøbt eller kom til Stiernholm fra andre len, og hvorhen varerne skulle sendes. Desuden var det i nogle år en ikke ubetydelig sum, der medgik til transport av arbejdsfolk og fanger og til bespisning av dem under rejsen.

Godskøbet, d. v. s. den nedsættelse av avgifter på jordegne gårde, som kronens erhvervelse av bondeskylden kostede lenet, var en gennemsnitlig udgift på 25 td., højest i 1618 med 75 td. og lavest i 1640 og 1646, da der intet findes om dette i regnskabet vistnok p. g. a. uklærlighed heri. Som helhed faldt beløbet, især fra 1624, fordi de besiddere, der havde solgt bondeskylden mod livsvarig fritagelse for avgifter, efterhånden uddøde

En række udgifter optræder så sjældent og uregelmæssigt, at der ikke kan påvises nogen varians inden for dem, nemlig gæster, slagtning, maltning, postvæsen, løn til arbejdsfolk og skatterestance, mens posten refusion til lensmanden i 1631 i virkeligheden blot er betaling av det forrige års underskud.

Hospitalet kostede gennemsnitlig 168 td., men udgiften var fast bortset fra de få år, da der ydedes et særligt tilskud til lemmer på expectance.

Militærvæsenets udgifter avhang av, i hvilket omfang kronen pålagde netop dette len andel i denne almindelige byrde. Det kan deles i fire perioder: 1616—21, 1622—32, 1633—36 og 1637—57, da den gennemsnitlige udgift var henholdsvis 560, 87, 244 og 522 td., idet der ved beregningen av det sidste tal er set bort fra det av krigen prægede og helt unormale år 1646, da der til militæret kun anvendtes 5 td., fordi de pågældende gårde intet kunne yde efter plyndringerne og krigens andre byrder.

Ser man på udgifterne under ett, må der i denne sammenhæng ses bort fra de poster, der tjente rigsformål, som intet havde med lenets drift at gøre, og det er da især udgifterne til vedligeholdelse, der fik indflydelse på de samlede udgifters svingninger.

Det samlede resultat av den egentlige lensdrift blev da, at der var overskud i 38 av de her behandlede år, underskud i sex, men hertil kommer, at kronen næppe har haft nogen indtægt av de av krigen prægede år, hvorfra regnskaberne mangler, nemlig 1628, 1629, 1643, 1644, 1645, 1659 og 1660, mens der fra disse år ikke ses at være overført noget underskud til de senere år. Derimod må det antages, at de øvrige år, hvorfra regnskaberne mangler — 1606—09 incl. og 1623 —, har givet et overskud, om hvis størrelse intet kan siges. Underskuddet i 1611 skyldes usædvanligt høje udgifter til vedligeholdelsen, i 1635 skyldes det den på lenet herskende misvæxt, og i 1631, 1632, 1658 og 1661 var det en følge av krigenes virkninger.

Det samlede udbytte for alle 44 år, hvorfra regnskaberne findes, var efter fradrag av underskuddet 58609 td. eller i gennemsnit 1332 td. om året. Det var det beløb, der stod til rådighed for kronen, hvadenten det nu blev anvendt til rigsformål på lenet eller indbetaltes til rentekamret eller andetsteds. I de to år, da lenet var på avgift, fik kronen værdien av 4707 td. ind om året, så umiddelbart ser det ud til at have været en umådelig fordel for kronen at gå over til denne form for lensdrift. Kongen havde flere gange forhandlet om en lensreform med rigsrådet, der modsatte sig det (ERSLEV II, s. 513, 597, 599 og III, s. 195, 211), men kongen brød overtvært og satte bl. a. Stiernholm på avgift, og det synes at have givet kronen en langt større indtægt end, når det var på regnskab. Helt så grelt som de ovennævnte tal viser, har forholdet dog næppe været, for i de to avgiftsår er der næppe blevet ofret meget på vedligeholdelsen, den sædvanligvis meget store post, hvis man skal slutte fra det forfald, der prægede bygningerne i de øvrige år, hvor lensmanden også var forpligtet til at sørge for den normale vedligeholdelse, men ikke gjorde det og altid fik kongen til at betale istandsættelserne. Dernæst er det ikke sikkert, at kronen altid kunne finde en lensmand, der var villig til at betale denne høje avgift, i al fald tyder FRANS POWISCHS anmodning om at måtte betale en del av avgiften med korn på, at det ikke har været let for ham at udrede beløbet i penge. Endelig er det meget usikkert at bygge noget på disse to år alene, og hele spørgsmålet om, hvorvidt regnskabsformen eller avgiftsformen var gunstigst for kronen, lader sig ikke avgøre på grundlag

av oplysningerne fra dette len alene. Selv med disse forbehold kan det dog vist siges, at lenet gav et urimeligt ringe overskud i regnskabsårene sammenlignet med avgiftsårene, og at det sandsynligvis ville have været en fordel for kronen at gå over til en avgift, selv om det måske ikke havde været muligt i længden at få et helt så stort beløb ind som det, man fik 1647 og 1648. Det er imidlertid karakteristisk, at, da rigsrådet udarbejdede de nye lensbreve i tiden mellem Christian IV.s død og Frederik III.s valg til konge, gik det igen over til, at Stiernholm kom på regnskab, hvad kongen tiltrådte, ligesom han i håndfæstningen lovede ikke at forhøje lensavgifterne (FRIDERICIA: Adelsvælden s. 103. Aarsberetn. fra Geheimearkivet II s. 118). Herav er det rimeligt at slutte, at adelen har følt overgangen til avgift, i al fald når denne havde en størrelse som på Stiernholm, som en indskrænkning av sine indtægter av lenene, og at det altså må have været til kronens fordel. Selv om man intet sikkert kan bygge på dette ene eksempel, tyder det dog på, at en lensreform ville være til gavn for kronen, og at kongens forsøg på at gennemføre den blev bremset av rigsrådet og adelen.

XIV. Revision.

Et vist indblik i lensdriften og kendskab til forholdet mellem rentekamret og lensmændene, altså mellem central- og lokaladministration, kan opnås ved en undersøgelse av regnskabsavläggelsen og revisionen. Kilderne hertil er kvittancebøgerne, de originale kvitteringer og mangelsedlerne.

Danske kancellis kvittancebøger er protokoller over de av rentekammerafdelingen udstedte kvitteringer for indbetalte beløb. Indtil 1631 indførtes alle kvitteringer i een protokol, men fra dette år deltes bøgerne i to rækker, den ene mærket »adel«, som indeholder kvitteringer for skatter og lensindtægter, den anden mærket »privat stand«, der omfatter en broget blanding av told, byskatter, gejstliges avgifter, avregninger med håndværkere etc. Kvittancebøgerne er imidlertid ikke ført nøjagtigt. Ved hjælp av de i kvittantiarumbilagene bevarede originale kvitteringer kan det konstateres, at en lang række av udstedte kvitteringer ikke er blevet indført i kvittancebøgerne. Som ovenfor s. 124 nævnt kan man ikke av centraladministrationens akter se, i hvilket omfang der på lenet er blevet avholdt statsudgifter ved, at kreditorer har fået anvist deres tilgodehavender på lenet, men selv ikke de fra lenet indgåede indtægter av lensdriften eller av skatterne findes der altid kvittering for, så det vil være umuligt blot på grundlag av kvittancebøgerne at skaffe sig et overblik over, hvilke indtægter lenet og de på dette udskrevne skatter faktisk har skaffet kronen. Hvor originalkvitteringerne er gået tabt, kan kvittancebøgerne give oplysninger, men deres førelse synes at være så sjusket, at man ikke kan være sikker på, at man ad den vej får alle indtægterne oplyst, og kvittancebøgerne må betegnes som en meget mangelfuld kilde. Ser man på de enkelte lensmænd på Stiernholm, mangler der i al fald følgende kvitteringer:

- KNUD BRAHE. 5 lensregnskaber, 7 pengeskatter, 1 madskat, 1 klokkeskat.
 ERNST NORMAN. 1 betaling ifølge mangelseddel, 2 pengeskatter, men kvittering for endelig avregning findes.
 REINHOLDT HEIDENSTRUP. 1 betaling ifølge mangelseddel, 1 pengeskat, men kvittering for endelig avregning findes.
 OLUF PARSBERG. 1 lensregnskab, 2 pengeskatter.
 JENS HØEG. 1 lensregnskab, 4 pengeskatter.
 TØNNE FRIIS. 1 lensregnskab, 4 pengeskatter, 2 madskatter.
 ERIK KRABBE. 1 pengeskat.
 AXEL ARENFELDT. Alt mangler her — pånær en betaling à conto av lenets indtægter som findes i kvittancebogen.
 FRANS POWISCH. 1 avgiftsbetaling, 2 pengeskatter, 1 bådsmadsskat, 1 renteskat, 1 kobberskat, 1 kornskat.
 LAURIDS ULFELDT. 1 lensregnskab, 1 pengeskat, 1 madskat, 2 bådsmadsskatter, 1 Frederiksoddeskat, 1 adelens kontribution, 1 betaling ifølge mangelseddel, 1 endelig avregning, men kvittancebogen har en kvittering for en genantavgift, for hvilken originalkvitteringen mangler.

Pånær kvitteringerne fra AXEL ARENFELDTS tid og den sidstnævnte kvittering til LAURIDS ULFELDT er alle de originale kvitteringer for de ovennævnte poster bevaret. Manglerne i kvittancebøgerne kan skyldes, at en del av de fra lenet stammende indtægter er blevet indbetalt enten til kongens eget kammer eller er blevet anvendt til rigsformål uden at have passeret rentekamret, så det er muligt, at ikke alle manglerne skyldes dårlig føring av kvittancebøgerne, men de er så talrige, at man må benytte kvittancebøgerne med megen varsomhed.

Originalkvitteringerne findes som kvittantiarumbilag og synes at have været brugt ved den endelige avregning med lensmanden eller hans arvinger, der har skullet fremlægge dem, før der blev udstedt generalkvittering for lensmandens virksomhed.

Mangelsedler er revisionsantegnelser. Når der i rentekamret var foretaget en kritisk revision av lensregnskaber og ekstraskattemandtal, sendtes der lensmanden en mangelseddel med antegnelser for de poster, som rentekamret enten ønskede bedre forklaret eller ikke kunne acceptere, og hertil gjorde lensmanden eller som oftest hans ridefoged sine modbemærkninger, hvorpå rentemesteren deciderede i sagen, medmindre han henviste den til kongens avgørelse. Mangelsedlen er som regel et knækket folioark, hvorpå antegnelserne findes i den ene, modbemærkningerne i den anden spalte, og decisionen er så senere presset ind under antegnelserne. Der er bevaret 27 mangelsedler for enkelte år og 5, der omfatter flere år. De ældste er fra 1603—05, men så er der et stort spring, og først fra 1621 er rækken nogenlunde sammenhængende og slutter for de enkelte års vedkommende med 1653, mens der er bevaret en samlet mangelseddel for 1648—57. De ligger alle som bilag til de enkelte regnskaber, og til nogle av dem findes der koncepter. De fleste er underskrevet av den skriver, der har foretaget revisionen, men han synes at have arbejdet under rentemesterens tilsyn.

På grundlag av dette materiale kan den normale fremgangsmåde følges, og der synes ikke i den her behandlede periode at være foregået væsentlige forandringer i den.

Der fandtes ingen fast termin, inden for hvilken der skulle være avlagt regnskab for lenet før 1635 (se s. 100), men det kan av de udstedte kvitteringers datering ses, at det undertiden kunne være meget kort efter et regnskabsårs afslutning d. 1. maj. Således fik REINHOLDT HEIDENSTRUP allerede 4. maj 1624¹ kvittering for året 1623/24, ²¹/₆ 1615 kvitteredes for 1614/15 og ¹/₆ 1616 for 1615/16, men de fleste kvitteringer er udstedt væsentlig senere. Da man ikke ved, hvor længe man var om at foretage den foreløbige revision av regnskaberne og optællingen av pengene, kan man imidlertid ikke herav slutte noget om, hvornår de pågældende regnskaber er blevet avleveret i København. Kun en enkelt gang lader en meget sen levering sig konstatere, idet regnskabet for 1609/10 først blev avleveret i rentekamret ²⁷/₁₀ 1612, altså halvtredie år efter regnskabsårets afslutning. Dette har imidlertid været en undtagelse, og man må antage, at rentekamret forventede regnskaberne avleveret i løbet av sommeren eller efteråret i det år, hvori det pågældende regnskab var avsluttet, for ⁸/₁₁ 1604 blev KNUD BRAHE rykket for det d. 1. maj samme år avsluttede regnskab. Senere hen i perioden blev kongen mere tålmodig, og ¹⁹/₆ 1647 fik rentemestrene brev om, at kongen havde befalet lensmændene under embedsfortabelse at klarere og betale inden jul, og rentemestrene måtte ikke kvittere for noget nyt, førend det gamle var bragt i orden, så man må gå ud fra, at der da udestod en del endnu ikke avgjorte restancer hos lensmændene.

De beløb, som lensmanden skulle levere av skatterne og lenets overskud, blev fra 1621 ret ofte betalt i rater, således at der først gjordes regnskab senere. I tiden 1626—53 betaltes der sex gange à conto beløb av lensindtægterne og 1621—53 16 gange av skatterne, og desuden gik der i 1632, 1633 og 1636 store beløb ind, vistnok omfattende både lensindtægter, lenets skatter og skatter fra andre len, som blot passerede Stiernholm, men som ikke nøjere lader sig udrede, idet summerne kom til rentekamret fra kongens eget kammer, hvortil de var indbetalt av TØNNE FRUS.

Regnskaberne blev sendt til København med en skriver, der undertiden desuden havde store beløb med, så han kunne betale den restance, der måtte blive konstateret, når à contobeløbet blev trukket fra den sum, som lenet efter sit regnskab skulle levere. I rentekamret foretoges strax en talrevision, hvorom man brugte følgende forskellige udtryk: »efterlagt og ret beregnet — ret efterlagt — efter regnet — konfereret — konfereret, ret beregnet og efterlagt — konfereret og ret efterlagt — efterlagt«, men der synes ikke at være nogen forskel i udtrykkene, og de synes også tidsmæssigt at være brugt i flæng. Talrevisionen har ikke været meget grundig, for der konstateredes aldrig regnefejl, skønt de ikke er sjældne. Ved »konfereret« må formentlig menes, at regnskabet er blevet sammenlignet med jordebogen, eventuelt med forrige års regnskab. I regnskaberne findes en række av revisionen foretagne bemærkninger, der dels henviser til bilagene, dels sammenligner med det foregående regn-

¹ For at dette har kunnet være muligt, må regnskabet have været udarbejdet og måske avsendt før ³⁰/₄ 1624.

skab, og om disse er tilskrevet ved talrevisionen til brug for den kritiske revision eller er foregået som et led i denne, kan ikke ses. Når talrevisionen var foretaget, gjorde man op med skriveren, således at et eventuelt for meget indbetalt beløb godtgjordes lensmanden i hans næste regnskab eller ved hans afsked fra lenet. Det kunne også overføres til et andet len, for da JENS HØEG ²⁷/₈ 1627 fik kvittering for Stiernholms regnskab for 1626/27, skyldte kongen ham 726 rdl., som skulle godtgøres ham i Visborg lens regnskab, idet Jens Høeg dette år var blevet forflyttet til Gulland. Havde lensmanden derimod betalt for lidt, skulle han strax præstere beløbet, og skriveren fik derpå udstedt kvittering. Ved denne fremgangsmåde fik kronen en lille fordel i form af et rentefrit lån av det beløb, som lensmanden havde betalt for meget. Når der var indbetalt à conto beløb, stod der altid i den herfor udstedte kvittering, at det skulle »forklares ved regnskab«, og skriveren vidste derfor så nogenlunde, hvor meget han skulle have med til udligning av differencen. Hvis der ved regnskabsavläggelsen intet var betalt i forvejen, måtte skriveren have hele beløbet med, og det bemærkedes så i kvitteringen, at dette heløb er »nu betalt«. Kun een gang ses der at være givet lensmanden respit med regnskabsavläggelsen, nemlig i 1655, da lenet havde en betydelig restance i sin madskat. De yaremængder, som ved regnskabsavläggelsen fandtes at være i behold på lenet, overførtes til det følgende år, mens der kun undtagelsesvis findes pengebeløb overført til næste år, og disse er vistnok i de fleste tilfælde skatterestancer. I ett tilfælde — 1622 — er det dog en udestående fordring hos en købmand, der har erhvervet korn fra lenet, og i 1626, 1633 og 1650 er det lensmandens særlige betaling for de to løkker ved Stiernholm (sml. s. 17). Der er her noget mærkeligt i, at, mens rentekamret i almindelighed har krævet av lensmanden, at han indbetalte det beløb i rede penge, som han ved regnskabsavslutningen skyldte kongen, således at man end ikke tillod ham at overføre det til næste år, selv ikke, når det drejede sig om småbeløb, så findes der i 10 år beløb varierende fra 97 til 1357 rdl. i beholdning på lenet, og derfor kan det vel antages, at der her er tale om udestående fordringer enten hos købmænd som i 1622 eller hos skatteyderne. Det kan ikke ses av regnskaberne, men nogen anden forklaring på denne inkonsekvens kan jeg ikke give. Et særligt forhold gør sig dog vist gældende i det ene av årene, nemlig i 1658, da regnskabet kun er bevaret i fragmentarisk skikkelse på grund av krigen, så de her nævnte 366 rdl. er vist kun en regnskabspost, der reelt aldrig er kommet kronen til gode.

På grund av de besværlige og farlige rejseforhold har skriverne meget ofte avlagt regnskab for flere ting på een gang, både lenets regnskab og redegørelsen for en eller flere skatter. Fremgangsmåden med skatterne var praktisk talt den samme som med lensregnskaberne, men skatterne skulle betales til de i skattebrevet fastsatte tidspunkter, og kvitteringerne for dem ligger derfor spredt over hele året (sml. kap. X.).

Mens skriveren drog hjem med sine kvitteringer, tog man i rentekamret fat på en kritisk revision av regnskaberne. Engang før denne periode er revisionen vistnok blevet udført av rentemesteren selv, men de her bevarede mangelsedler er som regel underskrevet av en skriver, der har foretaget revisionen, og på regnskabet for 1646

står: »Thomas Andersen dette regnskab igennemlægger«, og da mangelsedlen er underskrevet af ham, betyder det formentlig, at han av rentemesteren har fået ordre til at foretage arbejdet og har gjort det. Regnskaberne 1655—58 synes at være revideret av rentemesteren STEN HOHENDORFF selv, i al fald har han selv underskrevet mangelsedlerne, mens der ikke findes anført nogen skriver. Det kan imidlertid være, at det kun betyder, at rentemesteren ved sin underskrift har villet garantere, at det virkelig var sket på hans ansvar. På en del regnskaber er skrevet »klart«, hvilket må betyde, at revisionen er avsluttet og de gjorte antegnelser taget til følge, i al fald findes den samme påskrift på en mangelseddel fra 1642, og her kan det kun betyde, at de påtalte mangler nu er blevet avhjulpet.

Da en redegørelse for de enkelte mangelsedlers indhold vil medføre gentagelser og medtagelse av en del underordnede detaillier, er sedlernes indhold i det følgende behandlet efter de emner, som revisionen har beskæftiget sig med. De første mangelsedler 1603, 1604 og 1605 er ret kortfattede i sammenligning med de senere, men da der er et stort hul i rækken — 1606—20 —, kan det ikke ses, om der er tale om en gradvis mere indgående revision, eller om det er sket med et slag. Da der ikke kendes nogen speciel ordre om mere grundig revision, er det første formentlig tilfældet, og de bevarede revisionstegnebøger viser intet om udviklingen. For nogle års vedkommende kendes kun revisionsantegnelserne, men ikke lensmandens modbemærkninger, og i de tilfælde, hvor der ikke er påført mangelsedlen nogen speciel decision i stridsspørgsmål, må man gå ud fra, at antegnelserne er blevet taget til følge, idet de pågældende mangler findes opgjort i de samlede mangelsedler, der findes for visse år, og hvis beløb lensmanden har måttet betale ved sin endelig avregning, før han fik kvittering for sin lensstyrelse. Iøvrigt findes der både iblandt originalkvitteringerne og i kvittancebøgerne kvitteringer for beløb, der er blevet »slagen til mangel«. Fra 1603, 1620—24 (samlet mangelseddel), 1624/25, 1626/27 og 1643/44 kendes kun revisionens bemærkninger, og fra tiden efter 1653 findes slet ingen mangelsedler, men det hænger sammen med, at rentekamret på det tidspunkt var langt bagefter med sin revision, i al fald blev regnskaberne fra 1655 til 1658 først revideret i 1661. Mangelsedlerne drejer sig aldeles overvejende om lensregnskaberne, men nogle gange findes der bemærkninger om skatterne, således at revisionen beskæftigede sig med hele lensmandens embedsførelse og økonomiske ansvar over for kronen.

Kravet om lensmandens underskrift på udgiftsbilagene stilledes vistnok første gang 1620, skønt lensmanden i 1626 hævdede, at kravet ikke var rejst tidligere, men det er i al fald forkert, og det måtte gentages 1625, 1626, 1627, 1630 og 1644, og fra 1626 krævedes, at selve regnskabet skulle være underskrevet. Det gentoges 1630, og begge gange lovede lensmanden at bringe det i orden, men 1630 og 1631 var det kun underskrevet av skriveren på lenet. Underskrift på kopier av kongebreve, der brugtes som bilag til bevis for varige landgildenedsættelser, forlangtes 1625, og 1653 ville man have underskrift på ekstraskattemandtallene. Bag disse krav lå næppe blot et formelt ønske om bevis for lensmandens ansvar, men snarere var det udtryk for mistillid til fogederne og skriverne, og man har måske i disse krav

om lensmandens underskrift villet søge at formå ham til at kontrollere sine undergivne nøjere. Mens der først kun var tale om underskrift på udgiftsbilag, krævedes der efterhånden også lensmandens navn på hele regnskabet og til sidst på skatte- mandtallene, og det i forbindelse med det ovenfor s. 57 nævnte krav om underskrift på tingsvidner om øde og forarmede gårde er sikkert et udtryk for kancelliets ønske om en mere grundig kontrol med lenenes drift, men at påbuddene måtte gentages, viser, hvor svært det har været at få kravet effektueret.

I en lang række av tilfælde påtaltes det, at der manglede bilag især for avholdte udgifter og for nedsættelser av landgilde eller fritagelse for bøder. Mest ejendommeligt er det, at man i 1625 og 1626 krævede lensbrevene for OLUF PARSBERG og JENS HØEG indsendt, skønt kopier av dem fandtes i kancelliets brevbøger. De blev fremsendt, og det var naturligt nok, at revisionen ønskede at kende dem for at kunne se, hvilke rettigheder og pligter lensmanden havde, og der henvistes undertiden i mangelsedlerne til, at en eller anden avholdt udgift ikke var i overensstemmelse med lensbrevet, især med hensyn til byggearbejderne. I de allerfleste tilfælde indsendtes de manglende bilag til rentekamret, hvor man så udfør posten i mangelsedlen skrev »klart«, eller lensmanden lovede at sende dem med næste års regnskab, hvad der også godtoges. Da det i 1623 påtaltes, at der manglede kvitteringer for en del poster havre, der var udleveret til forskellige av kongens folk, der havde passeret lenet, skrev lensmanden, at der manglede nogle kvitteringer, fordi de pågældende ikke kunne læse og skrive og ikke havde signét, og det synes at være blevet accepteret. I 1648 manglede der en ordre fra hofmesteren om en stor kornlevering til Frederiksborg, og lensmanden meddelte, at han kun havde fået ordren mundtligt, men han formodede underdanigst, at det kunne godtgøres. Udfør posten står så i mangelsedlen: »Dette har jeg befalet at skulle did skikkes«, så sagen må have været forelagt hofmesteren selv. Det var helt galt i 1635, da der manglede bilag for sex ret omfattende poster, men de kom alle for en dag, så skriveren har åbenbart sjusket med sin regnskabsavlevering. Når lenet avholdt løn til officerer, krævedes der kvittering fra marsken eller krigskommissærerne, og da præsten i Stenderup, hr. SØREN PRIP, i 1648 havde fået udbetalt 30 rdl., fordi han havde været spion under Torstenssonkrigen, blev efter forlangende rigsmarskens ordre om udbetalingen fremsendt. Den lange strid mellem rentekamret og lensmanden om betalingen for skrivernes rejse med regnskaber og skatter er omtalt ovenfor s. 87 f., og om fragt og byggearbejder vil der blive talt nedenfor s. 150 f. I et enkelt tilfælde blev en sag om manglende bilag forelagt kongen. I 1634 manglede der tingsvidner om øde gårde, men da lensmanden hævdede, at de pågældende gårde havde været øde, bestemte kongen i 1639, at dette skulle anerkendes. Da retsbøderne var en nogenlunde konstant indtægt, var det naturligt, at rentekamret krævede tingsvidne om, at dømte personer ikke havde været i stand til at yde nogen bøde (se s. 60), men også i de år, hvor der ikke var faldet bøder for forsømmelse med plantning av pile etc., krævede og fik man tingsvidner om, at dette forhold havde været i orden i de pågældende år. Et par gange nøjedes man med lensmandens erklæring om, at tingsvidnerne fandtes, og de synes

ikke at være blevet indsendt. Da rentekamret i 1647 gjorde vrøvl over, at der ikke fandtes nogen kongelig bevilling om de av adelen ejede kirkers fritagelse for en tiendskat, henledte lensmanden tørt opmærksomheden på, at adelen kun frivilligt skulle yde av sine kirker. I rentekamret synes man ikke helt at ville lade sig nøje med denne oplysning, for ud for posten er udtrykkelig skrevet til, at det forholdt sig sådan, så sagen er formentlig blevet undersøgt. Iøvrigt drejede det sig for Stiernholm lens vedkommende kun om to kirker, som ejedes av fru KIRSTEN MUNK, og denne påholdende dame følte åbenbart ingen trang eller forpligtelse til at yde noget, når hun kunne slippe; i al fald gjorde hun det ikke. Da rentekamret 1644 krævede bevis for lovligheden av udbetalingen til hospitalet i Horsens, og da lensmanden kun kunne henvise til skik og brug, avgjorde kongen sagen med at fastslå, at hospitalet stadig skulle have sit korn. Da der i 1653 var opsat en kakkellovn, krævede rentekamret fremlæggelse av en kongelig bevilling hertil, men det godkendte dog posten efter lensmandens forklaring, som gik ud på, at den gamle kakkellovn var ødelagt i fjendens tid, og da der ingen skorsten fandtes i skriverstuen og en ovn av sten ikke havde villet trække, havde det været nødvendigt at opstille en vindovn. Da ovnen først er sat op en halv snes år efter krigen, må skrivelserne have frosset godt i den tid. I 1623 krævede man indsendt en kvittering for et à conto indbetalt beløb, hvad man dog burde have kunnet se efter i kvittancebogen, men der findes ingen kvittering, så rentekamret må have været klar over, at den ikke var absolut pålidelig.

De ustabile møntforhold gav anledning til konflikter. Rentekamret påtalte, at lensmanden i regnskaberne for 1603 og 1604 ikke havde ændret dalerens skillingstal fra 64 til 66 sk., sådan som kongebrevet av $\frac{12}{8}$ 1602 bestemte. Skriveren, ikke lensmanden, hævdede, at det kun drejede sig om nogle få, gamle mønter, der var leveret i rentekamret, men i virkeligheden havde han regnet med 65 sk. per dl., og rentekamret krævede med rette, at man skulle følge den fastsatte kurs. Det hele ses dog ikke at have fået nogen konsekvenser med hensyn til lensmandens økonomiske ansvar for de pågældende år. Derimod havde lenet ret, da rentekamret i 1621 påstod, at præstegæsteriet, der var ansat i lybsk mønt, kun var beregnet til 84 sk. per dl., for lenet påviste, at man havde regnet en mark lybsk for 48 sk., og man var derved nået til de 96 sk., som daleren nu gjaldt. I 1623 var det galt med skillingstallet igen, denne gang ved nogle udgiftsposter til byggeri etc., men det kunne skriveren forklare derved, at man oprindeligt havde avtalt priserne i slet mønt, men havde betalt dem i rigsmønt, og det havde ikke været til kongens skade.

I 1627 krævede rentekamret, at man skulle beregne også genantpengene i curantdaler, men lensmanden rettede sig ikke efter det, så det blev påtalt igen 1643 og 1647. Lensmanden hævdede med nogen ret, at det stod der ikke noget om i hans lensbrev, men rentekamret fastholdt sin bestemmelse, så de følgende lensmænd måtte fra 1649 finde sig i, at genanten nedsattes med $16\frac{1}{2}$ dl. Ved samme lejlighed nedsattes lønnen til en på lenet boende lieutenant, men han ses ikke at have protesteret.

Et endnu grellere eksempel på revisionens krav om kursomregning er omtalt ovenfor s. 89.

Lenets beholdninger opførtes altid i varer, men 1620 omregnedes de av rentekamret i penge, for at regnskabets balance kunne fremtræde udelukkende i dalere, men dette tilløb til ensartethed førte ikke til noget krav til lenet om en anden regnskabsopstilling før i 1632, da kornbeholdningen skulle anslås i penge og indføres i næste regnskab. Da mangelsedlen kom, var det pågældende korn efter hofmesterens ordre leveret til kongens bryghus $\frac{6}{7}$ 1632, så spørgsmålet faldt væk, og senere bevarede beholdningens opstilling efter varer. Til beholdningen hørte også enkelte løsøregenstande, således krævedes 1652 og 1653 nogle til brønden indkøbte lænker og junger og en vindovn til skriverstuen opført i inventaret, da de var anskaffet for kongens regning.

Det var vanskeligt for rentekamret at sikre sig, at indtægtsposterne var i orden, men på en række punkter søgte man dog at føre kontrol hermed. Da JENS HØEG i 1627 ikke havde betalt den sædvanlige afgift for de to løkker fra Stiernholm, som ladegårdens areal var blevet forøget med, blev det påtalt, men uvist med hvilket resultat. 1630 og 1631 manglede denne indtægt igen, og TØNNE FRIS henviste til, at herom stod intet i lensbrevet, men kravet opretholdtes med rette, da lensmandens ladegårdsavl jo faktisk var blevet forøget med udbyttet av løkkerne, og pengene blev så indbetalt i 1632. LAURIDS ULFELDT forsøgte i sit første år som lensmand 1649 at blive fri for afgiften, der stadig ikke stod omtalt i lensbrevet, men rentekamret henviste til, at, skønt der heller intet fandtes om spørgsmålet i de ældre lensbreve, var afgiften dog blevet betalt før, og LAURIDS ULFELDT betalte da også beløbet i sin lensmandstid.

Nedgang i jordebogsindtægterne, som skyldtes øde brugs tilstedeværelse, skulle godtgøres med tingsvidner, og nedsættelse av landgilde, hvad enten den var varig eller blot midlertidig som for herredsfogedgårdenes vedkommende, skulle bevises med kgl. bevilling. Princippet blev fastslået 1605, da kongen nådigst bevilgede, at fradrag av denne art indtil $\frac{1}{5}$ 1604 anerkendtes, men fremtidig skulle der foreligge bevis, og KNUD BRAHE svarede høfligt, at, hvad, antegnelserne yderligere formelder til erklæring eller underretning, skal udi fremtiden gives svar på og efterkommes eller have med bevilling og tilladelse. Før det øde gods' vedkommende var der intet i vejen før 1638, bortset fra, at nogle tingsvidner ikke var indsendt i tide i 1634, men da manglede der bevis for 9 øde gadehuse. TØNNE FRIS mente, det var »en ringe ting«, og håbede, at man ville lade det passere, da husene faktisk var øde og flere havde været det længe, men revisionen fastholdt, at han skulle godtgøre de ca. 9 rdl., og det skete. Da rentekamret i 1651 i overensstemmelse med kongebrevet av $\frac{17}{1}$ krævede, at lensmanden pro quota skulle deltage i indtægtstabet ved ødegårdene, svarede LAURIDS ULFELDT, at gårdene ifølge tingsvidne var øde og havde været det i mange år, så han begærede underdanigst, at det måtte passere. Sagen blev forelagt statholderen JOACHIM GERSDORFF, og resultatet blev, at, »efter forklaringens befindelse i sønderlighed om gårdene har været øde, før lensmanden lenet bekommet har, passerer dette«. Begrundelsen synes noget svag, da LAURIDS ULFELDT ikke før sin tiltrædelse kunne vide, hvor meget øde gods lenet havde, og således ikke kunne tro,

at hans arbejde ville blive væsentlig mindre end normalt, og i virkeligheden er det vistnok blot et bevis for, hvor vanskeligt det var for kongen at gennemføre reformer i lensstyrelsen (sml. s. 58).

Rentekamret krævede, at der skulle indsendes kgl. bevillinger som bevis for nedsættelser av landgilde, og i en række tilfælde fik det bevillingerne tilsendt, men 1643 spurgte lensmanden, om det ikke var nok, at de fandtes på Stiernholm, men det tilfredsstillende naturligt nok ikke revisionen, der fastholdt, at lensmanden skulle betale det manglende, når bevillingerne ikke var indsendt, og så blev de det. 1624 manglede der bevilling til nedsættelse av landgilden for to brændte gårde, og da OLUF PARSBERG meddelte, at kongens tjenere plejede at få et års landgilddefrihed efter en brand, og at disse to bønder ellers ikke kunne blive ved gårdene, accepteredes fritagelsen, men iøvrigt måtte rentekamret flere gange indskærpe, at der skulle foreligge kgl. bevilling for at, fritagelser kunne anerkendes. Den almindelige nedsættelse, som efter kommissærers skøn gaves efter Kejserkrigen, krævedes bevist med kommissærernes skrivelse i 1630, men først i 1639 nåede denne frem til kancelliet. Igen i 1631 påtaltes det, at der var foretaget nedsættelser for herredsfogedernes og officerernes gårde og for øde gods, uden at der var indsendt beviser for berettigelsen herav, og de synes ikke at være fremkommet, for $11\frac{1}{2}$ 1643 godkendte en særlig kgl. bevilling disse fradrag sammen med nogle lignende i 1634 påtalte. Da LAURIDS ULFELDT i 1647 havde beregnet nedsættelserne på en anden måde end efter renteritaxten, måtte han betale det manglende beløb på ca. 15 rdl., mens derimod en lille post for en av krigen fremkaldt nedsættelse, der ved en fejltagelse var anbragt i 1634 i stedet for 1630, efter forklaring fik lov at passere.

Da avløsningen for høvspindet var blevet en fast indtægt, påtalte revisionen, at den manglede i 1630 og 1631, men TØNNE FRIIS svarede, at det var bønderne umuligt at yde på grund av forarmelsen efter krigen, og sagen henskødes til kongen, men han ses ikke at have truffet nogen avgørelse, vistnok fordi revisionen har accepteret lensmandens forklaring, da avgiften igen ydedes fra 1632. Påtalen gentoges 1644, da avgiften forsvandt under Torstenssonkrigen, men heller ikke dette ses at have ført til ubehageligheder for lensmanden, idet avgiften atter ydedes fra 1649, da lenet kom på regnskab igen.

Præstegæsteriet ydedes ikke av provster, men da 1603—05 både den daværende og den forrige provst var fritaget av lensmanden, ville revisionen med rette kun godkende det ene fradrag.

Da det av regnskabet for 1621 fremgik, at nogle tiender var ledige, greb revisionen ligefrem ind i driften ved at pålægge lensmanden snarest at få dem bortfæstet, men han kunne svare, at een var nu bortfæstet og en anden hurtigt ville blive det. Året efter savnedes en kgl. bevilling for, at indehaveren av Stovby tiende intet skulle yde, og REINHOLDT HEIDENSTRUP henviste da til, at den kunne fru ELLEN MARSVIN formentlig nok få hos kongen! I 1630 påtaltes, at der intet var ydet i kvægtiende, og da TØNNE FRIIS svarede, at det skyldtes bøndernes forarmelse, fastholdt revisionen sin påtale, så sagen gik til kongen, der $25\frac{1}{5}$ 1639 godkendte lensmandens forklaring.

Sagefaldet må som ovf. s. 60 nævnt være blevet kontrolleret gennem tingbøgerne eller indsendte lister over begåede forseelser, og revisionen krævede gang på gang beviser for, at bønderne havde plantet ymper etc., så der ikke for forsømmelse hermed var faldet bøder, og tingsvidner herom fremsendtes. Herav fik lensmanden som nævnt ikke 10 0/0, og 1604 og 1619 fastsloges, at det måtte han heller ikke få av de bøder, der faldt i Horsens, hvad lensmændene accepterede, men da der i 1622 nægtedes REINHOLDT HEIDENSTRUP tiendedelen av værdien av noget jordfundet guld og sølv, formentlig danefæ, hævdede han, at dette måtte falde ind under de i lensbrevet omtalte uvisse indtægter, og så vidt det kan ses, har rentekamret godkendt hans synspunkt. Da lensmanden som regel fastsatte bøderne, var det naturligt, at revisionen krævede tingsvidner for den manglende betalingsevne hos nogle av lovovertræderne, og skønt praxis her var fast, måtte rentekamret i 1627, 1630, 1631 og 1635 rykke for bilagene. Da der igen i 1643 krævedes tingsvidner, svarede TØNNE FRIIS, at han havde selv fastsat bøderne efter overtræderens formue og derfor underskrevet regnskabet, hvilket må betyde, at rentekamret værsågod havde at stole på hans skøn, men det fastholdt, at kun den med tingsvidner beviste mangel på betalingsevne kunne anerkendes, og så kom tingsvidnerne. Som regel drejede påtalen sig om småbeløb, men i 1615 havde KNUD BRAHE glemt en bøde på 100 dl., og 1644 manglede alt sagefald for tiden indtil fjendens komme, og dette sidste beløb, hvis størrelse er ukendt, synes aldrig at være kommet i fiscus. I 1605 havde KNUD BRAHE beholdt 39 sagefalds- og stedsmålsøxne og betalt dem med 10 dl. parret, men revisionen ville i stedet have dyrene, hvad der var i overensstemmelse med praxis. Skrивeren svarede, at KNUD BRAHE havde fået brev fra statholderen, at kongen ikke ville have øxnene på grund av forsendelsesomkostningerne, men at pengene for dem skulle føres til indtægt, og nu havde dyrene ikke kunnet sælges for mere, fordi der var sygdom blandt dem, og flere var døde, så han begærede, at posten måtte passere, hvad den også gjorde.

Ovenfor er omtalt kronens stilling til landgildefritagelse for herreds- og delefogeder (s. 61), så her skal blot anføres, at en oprindelig antegnelse i 1617 om, at der skulle skaffes kgl. bevilling for en herredsfogeds avgiftsfrihed, er overstreget, så revisionen er formentlig inden avsendelsen av mangelsedlen blevet klar over, hvad der var skik og brug i det spørgsmål. Da rentekamret i 1632 nægtede at godkende, at kongen skulle betale omkostningerne ved ridefogedens landstingsrejse, fik det til svar, at fogeden ikke selv kunne betale fortæring, retsgebyrer og skarpretter. Det drejede sig om 9 dl., og da man blev klar over, at sligt plejede at godtgøres, bestemtes det, at man skulle forholde sig som ved andre len av arild, hvilket må betyde, at posten passerede.

Revisionen ville ikke altid anerkende de priser, hvortil varer var solgt og avløst eller indkøbt, og det hjalp sjældent, at lensmanden hævdede, at det var de på hans egn gældende priser, selv om man ikke kan se nogen fast linie i rentekamrets holdning. I 1604 skulle salt, torsk og ærter sælges, d. v. s. avløses til »gemeine« priser, og selv om det ingen konsekvenser fik for lensmanden i det år, fik skriveren av ham ordre til fremtidig at indrette sig derefter. I 1615, 1621 og 1632 var revisionen igen

utilfreds med torskprisen, men mens den blev godkendt det første år, fastholdt revisionen sine krav senere, og i 1621 oplystes det interessante, at torsken altid var blevet overladt lensmanden til husbehov til den nævnte pris, men han måtte da gå med til at betale den av rentekamret fastsatte pris. Honningprisen krævedes først forhøjet i 1612, hvor det ikke synes at være sket, men da revisionen igen 1634 ville sætte den i vejret, blev den ikke ændret, vistnok fordi lensmanden tilbød at kræve den pris, som rentemesteren satte, av bønderne. Da det igen var galt i 1637, og lensmanden gentog sit tilbud, skønt »det udgår over bønderne«, tog rentemesteren ham på ordet og satte prisen op fra 12 til 16 rdl. per td., hvad lensmanden desuagtet ikke rettede sig efter, for i 1639 gjorde revisionen igen vrøvl, og skønt lensmanden hævdede, at honningen ikke var så god som i Fyn, blev prisen faktisk sat op til 16 rdl. i den følgende periode, så selv om kampen var langvarig, sejrede revisionen dog til sidst, hvad der sikkert hænger sammen med det faktisk stigende prisniveau. Når i det hele taget en række av priserne på den konverterede landgilde (sml. kap. VI) i løbet av perioden steg, skyldes det sikkert revisionens energiske indgreb, og da smørret i 1639, 1640 og 1643 solgtes for billigt, måtte lensmanden betale forskellen på salgsprisen i Horsens og prisen på det til kongens behov indkøbte smør i København, idet revisionen hævdede, at smørret passende kunne have været sendt til København i stedet for at blive avløst. Under hele denne strid om priserne får man indtryk av, at lensmanden dels ville værgе sine bønder mod at betale mere end av arild i avløsning, således at de faktisk fik fordel av prisstigningen, dels ville sikre sig visse av varerne til sit eget forbrug til en lav pris, således at han samtidig med, at han kunne komme til at stå som beskytter over for bønderne, selv opnåede en fordel. Dette er sikkert forklaringen på hans villighed til at lade rentemesteren fastsætte smørprisen, for så kunne han sige til bønderne, at han blot handlede efter ordre. Det ses også tydeligt i 1622, da det var galt med prisen på ærter, for da meddelte REINHOLDT HEIDENSTRUP, at det var nogle ringe, »små, grå ærter« fra Hjarnø, som han havde købt til den lave pris til sit eget behov, men som ikke havde kunnet sælges »sønderlig« dyrere andetsteds. Vanskeligere er det at se, om kritikken av den lave kornpris i 1612 og 1615 er berettiget, for kornpriserne svingede fra egn til egn, men i al fald kom lensmanden til at betale forskellen mellem den faktisk opnåede pris og den, som rentekamret mente at have kunnet få for kornet. Da der i 1621 blev gjort vrøvl over, at nogle svin var blevet avløst i stedet for at komme på olden, godkændtes lensmandens argument, at der det år havde været meget ringe olden, og han havde måttet skåne skoven.

Også indkøbspriserne blev revideret, især var revisionen utilfreds med, at man havde betalt for meget for de får, gæs og høns, der var købt til genantens fuldkommengørelse, og skønt lensmanden hævdede, at der var tale om egnens faktiske priser, fastsloges endelig i 1652, at man kun ville anerkende renteritaxtens priser. Da man i 1632 mente, at hønsene havde været for dyre, anerkendte man dog den ydede betaling, da det opdagedes, at høns havde været endnu dyrere på Ålborghus. Samme år kritiseredes prisen på kalk, og da lensmanden svarede, at det havde den

kostet hos købmænd i Horsens, fik han ordre til fremtidig at forskrive den fra Mariager, hvor den var billigere. Ganske ejendommeligt var det, at, da revisionen i 1643 havde fundet både mursten og tagsten for dyre, accepterede man lensmandens protest over for de sidste, men lod ham betale overprisen for de første. Bortset fra dyrene til genanten greb revisionen kun sjældent ind over for indkøbspriserne, formentlig fordi varerne faktisk havde kostet det anførte beløb.

I 1620 måtte lensmanden betale, fordi han efter revisionens skøn havde fedet gæs med for megen havre, men året efter anerkendte man, at han til saltning av geder havde brugt mere bajsalt, end revisionen oprindeligt havde anset for nødvendigt. I 1603 nedsattes kostpengene for nogle arbejdsfolk, fordi revisionen ikke ville lade kongen betale for deres mad om søndagen.

Som nævnt gav dalerens kursfald anledning til en del konflikter, også med hensyn til genantens pengebeløb, men skønt lensmændene hævdede, at de skulle have 100 dl. efter lensbrevene, gennemførtes dog, at disse dalere altid skulle svare til den til enhver tid gældende kurs, altså ikke til den, der gjaldt ved lensbrevets udstedelse. Da lensmanden til sit brændselsbehov havde brugt av det som landgilde ydede kul og ved, henvistes han til i stedet at hente sit brænde i skovene, men det kunne ikke gennemføres på grund av skovenes ringhed. Da kongen i 1644 ingen indtægt havde haft i form av små dyr, mente revisionen, at der heller ikke kunne tilkomme lensmanden noget derav, men avgørelsen av sagen kendes ikke.

Da byggen sædvanlig solgtes som malt, men ikke altid leveredes i den tilstand av bønderne, lod lensmanden den ofte malte, og det accepteredes som regel, men 1613 krævedes lensmanden for beløbet hertil, fordi revisionen mente, det var noget, »som bønderne vel kunne forrette uden betaling«, men den byrde for bønderne lykkedes det dog lensmanden at avværge, da de ikke havde brændsel og en del av kornet var tiende, der ikke skulle leveres maltet. I 1621 anså rentekamret maltningen for uforholden, men REINHOLDT HEIDENSTRUP svarede, at kun malt kunne sælges nu, og lod man kornet ligge til sommeren, kunne det næppe sælges, og forøvrigt havde det altid været skik og brug, og så godkendtes posten. Da maltningen i 1653 havde været ualmindelig dyr, fordi lenet manglede brænde og måtte betale meget i folkeløn, accepterede revisionen vel, at maltningen var foretaget, for derom forelå en kgl. ordre, men lensmanden måtte betale det, som prisen var højere end den sædvanlige.

Byggearbejder og reparationer gav som nævnt (s. 114 ff.) anledning til påtale, fordi revisionen i overensstemmelse med lensbrevet krævede, at der altid skulle foreligge kgl. bevilling til arbejdet. Ofte forelå der virkelig en bevilling, som blot var glemt ved indsendelsen av regnskabet, men i andre tilfælde hævdede lensmanden sikkert med rette, at reparationerne var nødvendige, hvis husene ikke helt skulle forfalde og derfor senere kostede mere at istandsætte, og dette argument accepteredes som oftest. I 1626 forelå der vel ingen kgl. bevilling til reparationen, men blot rentemesterens aftale med en skipper om transport av tømmer hertil, og JENS HØEG bemærkede hertil spydigt, at, hvis dette ikke var nok, skulle han gerne skaffe yderligere bevilling. I 1647 accepteredes en mundtlig ordre fra hofmesteren som grundlag, og da lade-

gården i 1650 ved en storm havde lidt så meget, at der var fare for, at kornet tog skade, lod man det »denne gang« passere, så meget mere som der forelå tingsvidne om skaden. Der er kun to tilfælde, hvor revisionen ikke har ladet sig tilfredsstillende med lensmandens forklaring: 1622 var et kornloft repareret, fordi kornet lå i skarnet, og 1643 var der bygget udover den foreliggende kgl. bevilling, fordi bygningerne lå »plat for vederfang«, men i virkeligheden var det umuligt for den i København siddende revision at avgøre, hvad der var nødvendigt, så det var rimeligt at acceptere lensmandens forklaring. Til de stadige møllereparationer forelå der vistnok altid kgl. bevilling, men 1653 ville revisionen have, at det av lenet leverede tømmer skulle skæres av møllerne selv, men det avviste lensmanden, fordi møllerne her ikke fik den sædvanlige landgildenedsættelse mod at betale reparationerne. Da nogle brædder, der lå til tørre på et mølleloft, i 1603 var brændt med møllen, ville revisionen ikke lade kongen betale brædderne, fordi de først blev nødvendige ved møllens brand, men her kendes avgørelsen ikke.

Kvitteringer for de til militære formål ydede beløb krævedes naturligvis som andre bilag og blev fremskaffet, men i 1649 ville man ikke godkende et fradrag for de til ryttere udlagte gårde, fordi de andre bønder ifølge kongebrev skulle yde denne landgilde. LAURIDS ULFELDT svarede, at kongebrevet først var kommet efter regnskabet afslutning, men lovede at fordele den manglende på de øvrige bønder, hvad der også synes at være sket, idet der i de følgende regnskaber ikke findes noget fradrag for ryttergårdene.

Den ret betydelige udgift til postvæsenet i 1614 skulle der fremlægges bevilling til, og det skete, og den av lenet 1623 avholdte del av nogle skibsfolks løn sørgede revisionen for at få trukket fra i deres andetsteds betalte løn, ligesom den passede på, at nogle fra et andet len overflyttede gårde kun kom til at betale deres avgifter det ene sted 1604.

Fragt og varelevering i København gav anledning til forskellig påtale, også udover den tidligere (s. 87) omtalte strid om, hvor meget kongen skulle betale av skrivernes rejser med regnskaber og skatter. Selv en så lille post som de 8—10 rdl., der anvendtes til blæk og papir, blev set efter i sømmene, idet revisionen mente, at i al fald en del av det burde lensmanden selv betale, men han hævdede, at skrivningen av skattemandtallene hørte ikke med til hans område, og efterhånden lykkedes det at få hele beløbet til at passere. Da derimod en skriver i 1648 havde sat sin betaling for skatteskrivningen op med 10 rdl., måtte han tilbagebetale pengene.

To gange nedsatte revisionen fragten, 1619 og 1620, som værende for høj, og den kunne man jo nok kende noget til i København. Da lenet i 1649 havde sendt havre og smør, som en købmand havde overtaget for sine krav på kronen, betalte det fragten, men derefter kom der et kongebrev om, at købmanden selv skulle avholde denne udgift, og den blev så avkrævet købmanden. Da de måtter, der var anvendt til skudens garnering ved kornforsendelsen i 1604, ikke alle fandtes leveret med kornet, påtalte revisionen det, men lensmanden slap for at betale dem, da han faktisk havde købt dem og de stadig var brugbare. Iøvrigt optræder disse måtter aldrig som indtægt i regnskaberne, så de er formentlig normalt blevet avleveret sammen med kornet.

Nogle gange krævedes lensmanden til ansvar, fordi der havde været undermål på det leverede korn. I 1604 hævdede KNUD BRAHE, at kornet var målt med den 1602 med tre løver indbrændte tønde, men fandt det dog troligt, at det efter transporten ikke kunne stå sit mål, og håbede, at det kunne passere, men herom findes ingen avgørelse. 1619 måtte ERNST NORMAN godtgøre noget hør og hamp, der ved ankomsten til Kolding viste sig at være fordærvet, så han måtte tage ansvaret for den dårlige forsendelse. Da der i 1621 var 17 tdr. svind på 200 tdr. havre, mente lensmanden, at, da skipperen havde fået kornet med topmål, måtte han have ansvaret, men det accepteredes ikke, og lensmanden måtte næste år levere den manglende havre.

Revisionen krævede i 1622, at lensmanden strax skulle betale for det på lenet beroende korn og de penge, han iøvrigt skyldte, og REINHOLDT HEIDENSTRUP lovede at levere pengene med det samme, men ville først betale for kornet, når det var solgt og betalingen indkommet, og det godkendtes. Året før havde man krævet, at 15 på regnskabet opførte øxne skulle have været leveret i København, men lensmanden svarede, at han først i det følgende regnskabsår kunne sende dyrene, da de endnu ikke alle var leveret ham ved regnskabsårets afslutning, hvad man lod passere.

Da revisionens stilling til skatterne er behandlet under disse (se. kap. X) skal her blot nævnes, at lenet krævedes til ansvar også for mangler ved de av adelsbønderne præsterede skatter i 1632—34, skønt der forelå av de enkelte herremænd eller deres fuldmægtige underskrevne lister over ydelserne. Ganske vist ville rentekamret godkende forarmelse, der var fastslået ved tingsvidne, men intet derudover, så TØNNE FRIS krævedes for i alt 43 rdl., der var ydet for lidt av adelens bønder. Dette forekommer helt urimeligt, da han i de år, hvor adelen selv satte sine bønder i skat, var ganske ude av stand til at kontrollere rigtigheden av skatteansættelsen, og i al fald kunne han ikke forkaste de av herremændene underskrevne skattelister, da de var adelige breve, der kun kunne omstødes av rettertinget, og her er revisionen utvivlsomt gået ud over, hvad der var ret og rimeligt. Helt logisk var det heller ikke, at revisionen 1647 godkendte, at 6 gårde var sat ned fra hele til halve gårde, fordi der forelå tingsvidner om deres størrelse, idet godkendelsen kun gjaldt for dette ene år, mens gårdene fremtidig skulle yde som hele gårde. Når gårdenes størrelse var fastslået, skulle det synes naturligt at lade dem blive i samme skatteklasse, indtil der forelå bevis for ændret tilliggende.

Forsøger man på grundlag av alle oplysninger om indbetalinger til rentekamret som følge av de av revisionen gjorde antegnelser at få et overblik over, hvilket økonomisk udbytte kronen fik av revisionen, er det på grund av materialets mangler kun muligt at få oplysninger fra sex lensmænds tid, men de spænder til gengæld over størstedelen av perioden, i alt 47 år. De tal, man her når til, må dog regnes for minimum, idet der kan have været gjort indbetalinger efter mangelsedlernes krav, der ikke har sat sig spor, fordi originalkvitteringerne er bortkommet og beløbene ikke er blevet indført i kvittancebøgerne, men da man kan bruge de to kilder til at supplere hinanden, er fejlmulighederne ikke store. Når manglernes godtgørelse ikke lader sig konstatere for de øvrige lensmænds vedkommende, hænger det vistnok sammen med,

at disse er betalt samtidig med, at man har gjort et regnskab op, så der ikke kan ses at være udstedt nogen særlig kvittering for mangelsedlens godtgørelse. Da manglerne vel overvejende, men ikke udelukkende, skyldes forhold ved lenets drift, idet der nogle gange er konstateret utilfredsstillende skatteindbetaling, viser det samlede beløb lidt mere end det, kronen faktisk har fået ud af lensdriften. Revisionen medførte, at kronen i alt fik indbetalt 1660 rdl. på mangelsedlerne i løbet af de 47 år eller ca. 35 rdl. om året, hvad der svarer til ca. 100 td. byg efter landgildetaxt, og det kan man formentlig gå ud fra også har været tilfældet i de år, hvorfra oplysningerne mangler, således at udbyttet av lenet, som det fremgår av omstående regnskaber, må forbedres med de ca. 100 tdr., hvad der dog ikke forandrer deres karakter, og som der i regnskabsopstillingen ikke er taget hensyn til, fordi udregningen dels er behæftet med en vis fejlmargen, dels ikke kan anbringes under de enkelte år med sikkerhed. Mangelsedlernes krav fordeler sig noget forskelligt på de enkelte lensmænd. KNUD BRAHE havde i sin lenstid en mangel på gennemsnitlig 36 dl. om året, ERNST NORMAN 39, REINHOLDT HEIDENSTRUP 81, OLUF PARSBERG 17, TØNNE FRIIS 24 og LAURIDS ULFELDT 34 dl. om året.

Revisionens værdi må ikke måles alene ved disse ret beskedne beløb, som kronen tjente ved dens indgriben, men dens største betydning lå i selve dens existens. Når lensmændene og vel især deres skrivere vidste, at regnskaberne blev revideret, blev de mere omhyggelige med deres førelse, og det kan især ses, at revisionens bestemte krav om, at der skulle tilvejebringes kgl. bevilling eller anden bevislighed for større udgifter og for indtægtsnedgange, at der i det hele taget skulle være bilag for udgiftsposterne, og endelig at regnskaber og tingsvidner skulle være underskrevet av lensmanden, har båret frugt, så mangler på disse punkter kun var undtagelser og blev sjældnere i tidens løb. De få gange, hvor revisionen forsøgte at give direktiver med hensyn til detaljer i lensdriften, fx. med hensyn til, om varer skulle sendes eller avløses, fik det sjældent følger, idet lensmændene med rette mente, at hertil krævedes særlig kgl. ordre.

Når revisionen var så ivrig for at sikre sig, at der fandtes bilag og underskrifter av lensmanden, hænger det formentlig sammen med, at man i det store og hele alligevel måtte stole på ham, da revisionen sad i København og aldrig ses at have foretaget noget eftersyn på stedet, bortset fra den av adelsmænd besørgede overdragelsesforretning ved lensmandsskifte, og denne drejede sig kun om inventar og bygninger. Medens den årlige revision synes at være foregået ret hurtigt, i al fald i løbet av det efter regnskabsavläggelsen følgende år, trak avgørelsen av de omstridte punkter meget længe ud, fordi sagerne undertiden gik til kongens avgørelse, men dette kan dog kun med sikkerhed fastslås at være sket med antegnelserne for 1630 og 1631 og et par enkelte senere poster, da kongen på de omstridte punkter støttede lensmanden mod revisionen, skønt det var til hans egen økonomiske skade, men måske har kongen fundet, at sagerne var blevet for gamle, for hans avgørelse faldt først 5, 9 og 13 år efter at, sagerne var rejst. Måske er det et lille vidnesbyrd om, hvor svagt Christian IV. stod over for adelen, men i al fald måtte det svække revisionen, at den

blev desavoueret av kongen. Det har heller ikke været til støtte for revisionens stadige krav om, at der skulle foreligge kongelig bevilling for, at man kunne anerkende en række større udgifter og indtægtsnedgange, at kongen i en halv snes tilfælde efter regnskabets avslutning udstedte de bevillinger, som lensmanden bad om. Det kan iøvrigt ikke ses, i hvilket omfang lensmanden havde ret til at appellere til kongen, og nogle gange har han akviesceret ved rentekamrets avgørelser, skønt han havde protesteret, og skønt de forekommer urimelige og var til skade for ham.

Som helhed forekommer revisionens påtale rimelig og i al fald forståelig, trods nogle ovenfor nævnte oplagte urimeligheder, men lensmændene kunne være lovlig længe om at følge rentekamrets påbud, som i spørgsmålet om priserne, til hvilke landgilde måtte konverteres, og i sagerne om fogedernes rejse og udgifter til papir og blæk opgav rentekamret efterhånden kampen med de stædige lensmænd.

Revisionen avsluttedes med, at der udstedtes en endelig kvittering, »kvittantiarum«, til den fratrædende lensmand eller hans arvinger, men den fremkom undertiden meget længe efter fratrædelsen. KNUD BRAHES enke fik sin kvittering efter 13 måneders forløb, ERNST NORMAN efter 8, REINHOLDT HEIDENSTRUP efter et års og TØNNE FRIIS' enke efter 10 måneders forløb, men OLUF PARSBERG måtte vente over fire år og JENS HØEG over halvandet år på at få kvittering. Når det varede næsten fire år, før FRANS POWISCH fik endelig avregning, hænger det formentlig sammen med, at han havde smølet med sine regnskaber, for ¹³/₇ 1649 fik han ordre til inden fire uger at gøre regnskab for restancer med lenets indtægter og skatter, hvis kongen ikke skulle bruge andre midler.

LAURIDS ULFELDTS enke fik kvittantiarum i december 1661, altså over fire år, efter at manden 9. juli 1657 var død, men det skyldes nok de forvirrede forhold under og efter krigen. Trods denne kvittering blev regnskaberne underkastet en yderligere revision, især med hensyn til skatteindbetalingerne, og alt befandtes i orden, efter at man havde fået oplysninger fra LAURIDS ULFELDTS skriver, dog manglede man kvittering for en kirkerne pålagt skat til Frederiksoddes kirke for 1652, idet der kun fandtes en av lensmanden underskrevet fortegnelse over kirkernes beholdning, men skriveren mente med nogen ret, at fru ELSE PARSBERG ikke så længe efter kunne gøre rede herfor, så man måtte stille eventuelle krav til kirkerne. Der ses da heller ikke at være rejst krav til hende ved denne revisions avslutning 23. august 1666.

XV. Nogle resultater.

Denne undersøgelse har kun omfattet ett len med blot tre herreder, og selv om Stiernholm i det store og hele skulle være typisk og repræsentativt for lensstyrelse og godsdrift, må det igen fremhæves, at den kun med sikkerhed belyser dette len i denne periode.

En del av de indvundne resultater er temlig klare og vil, hvis de viser sig at være almene, kaste godt lys over rigets økonomi og administration og over bøndernes livs-

vilkår, og det vil derfor være naturligt i korte træk og med de forkortelser, som en sammenfatning altid må medføre at gøre rede for de vigtigste fremkomne linier i lenets styrelse, for så vidt disse ikke naturligt har kunnet behandles samlet i et af de tidligere kapitler. Det vil i al fald have en vis værdi for kommende undersøgelser av andre len, som vil være nødvendige for at få et helt billede af krongodsets drift og lokaladministrationen, idet andre gennem de fremdragne hovedtræk kan blive opmærksom på problemer, som det vil være frugtbart at undersøge, hvadenten andre len viser de samme træk, eller forholdene på dem har formet sig anderledes.

Sandsynligvis vil der både ved læsningen av denne undersøgelse og ved arbejdet med andre len dukke nye spørgsmål op, som kan stilles til materialet, og som burde være stillet her, men i al fald nogle av dem er her stillet uden resultat. Således har det kun været mig muligt på få punkter at finde nogen sammenhæng mellem periodens almindelige økonomiske udvikling og forholdene på dette len, fortrinsvis den indflydelse, som krig og misvæxt har haft.

Det benyttede kildemateriale viser sig på nogle punkter at indeholde lakuner og fejlkilder udover dem, der ligger i hullerne i det bevarede materiale. I SECHER: »Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve« mangler nogle av de på lenet faktisk udskrevne skatter, således at et overblik over skatteudskrivningen ikke kan fås gennem dette værk alene. Det er vistnok en almindelig erfaring, at regnskaber fra 1600tallet indeholder mange regnefejl, og de findes også i lensregnskaberne. De er sjældent alvorlige, men temlig hyppige, og revisionens gennemgang av regnskaberne er ingen garanti for, at regnefejlene er rettede. Danske Kancellis kvittancebøger viser sig at være højst upålidelige, idet et forbavsende stort antal faktisk udstedte kvitteringer ikke er indført deri, så man ikke blot av dem kan få et rigtigt billede av statens økonomi, selv ikke, hvis man tager hensyn til de udgifter, der er blevet avholdt direkte på lenene udenom centraladministrationen. Mens lensregnskaberne stort set giver alle oplysninger om indtægter og udgifter, selv om opstillingen ikke altid er klar, så kan man ikke stole helt på jordebøgerne, idet deres oplysninger, om når en gård var øde, og når en bestemt fæster sad på gården, ikke med sikkerhed kan henføres til det år, for hvilket jordebogen gjaldt, men ofte avspejler tilstande fra et tidligere år. Da lokalhistoriske arbejder ofte bygger på jordebøgerne, er der grund til at påpege, at sikre oplysninger om fæsterskifter kun kan fås gennem stedsmålsregistrene.

Bøndernes kår på lenet er præget av temlig stor stabilitet og i al fald i fredsårene av relativt gode forhold, men dog er der, især på grund av krige og misvæxt, tale om en forringelse av deres økonomiske stilling i løbet av perioden. Et meget stort antal fæsterskifter skete ved opladelse, eller ved at, slægtninge efter en avdød fæster stedte gårdene, ligesom mange giftede sig med enker. Alt tyder på, at der ikke har været mangel på tilbud av nye fæstere, og at lenet ingen vanskelighed har haft ved at få gårdene besat, og derfor er der også meget få øde gårde på lenet. Kun i få tilfælde, ved ca. 4 % av fæsterskifterne, har det været nødvendigt at give de tiltrædende lempelser for at få gårdene besat. Mange enker har stræbt efter at holde gårdene til deres børn, og der er eksempler på sejt vedhængen ved en jordegård trods store

vanskeligheder. Kun ganske få fæstere rømte fra gårdene eller forbrød deres fæste, og i langt det fleste antal tilfælde oplod en fæster gården — ca. 40 % — eller døde på den — ca. 30 %. Ligeledes tyder de meget få tyverisager på gode økonomiske kår. Baggrunden herfor er, at landgilden ikke forhøjedes, ja at nogle gårde, der var særlig hårdt spændt for, fik den nedsat, og at hoveriet, der er meget vanskeligt at beregne, synes at have været af ret beskedent omfang, vistnok ca. 36 årlige gangdage for en helgård. De uregelmæssige »avgifter« som stedsmål og bøder er blevet fastsat aldeles overvejende efter de enkelte bønders betalingsevne, idet dog begge dele generelt har været lave i krisetider.

Når bøndernes kår alligevel er blevet forringet, skyldes det først og fremmest krigenes ødelæggende virkninger og de stigende skatter. Kronen har delvis lindret krigenes og misvæxternes følger ved ret omfattende generelle nedsættelser af avgifterne, men nedgangen kan især ses af det faldende antal tjenestekarle, som bønderne har kunnet holde, og de skatteydende bønders synkende tal. Overgangen fra selveje til fæste er kun ringe og foregik fortrinsvis først i perioden, men de to gruppers økonomiske forhold var ikke så forskellige, at man herav kan slutte noget om forringelse av bøndernes stilling. Bøndernes byrder forøgedes i tidsrummet vistnok ved en stigning i hoveriets omfang, idet flere lensmænd forsøgte, omend med ringe held, at pålægge bønderne mere hovarbejde, men i al fald var indførelsen av hovspindet og dets avløsning en, ganske vist ikke stor, forøgelse av hoveriet. Den anden store stigning i byrdernes skyldtes de stærkt forøgede skatter, der vel gennemgående blev ydet uden restancer, men som kom til at hvile på stadig færre bønder og stadig flere husmænd og ligestillede. Vanskelighederne ved at præstere skatterne, der fik flere nye former, viste sig især i den langsomhed, hvormed de kom ind, og i det større antal fritagelser, som det var nødvendigt at bevilge, men alt i alt har lenets bønder kunnet yde de forlangte skatter indtil 1658, bortset fra, at de intet har kunnet præstere under krigen. Trods byrdernes øgning har bønderne ikke været økonomisk ødelagt.

Lensmanden har været meget frit stillet med hensyn til godsdriften, så frit, som skik og brug tillod, og ofte friere, end lensbrevet fastsatte, eller skattebrevene bestemte, fordi centraladministrationen stort set måtte stole på ham i alle forhold. I løbet av perioden foregik der dog et svagt stigende antal indgreb i de lokale forhold fra cancelliets side, især gennem påbud fra revisionen. Således kræves fra 1620, at lensmanden skal underskrive regnskabsbilagene, fra 1626 hans underskrift på selve regnskabet, mens man allerede fra 1618 havde krævet større hurtighed med regnskabsavleggelsen. Der stilledes krav om, at lensmanden personlig skulle undersøge bøndernes tilstand, når de ville låne såkorn eller bad om nedsættelse av avgifter, men 1649 ville man kun lade lensmanden indstille nedsættelserne til cancelliet, hvor der skulle træffes endelig avgørelse om deres omfang. Formentlig for at skaffe en vis ensartethed på de jyske len blev nedsættelserne i 1645 fastsat av kommissarier, ikke av lensmanden, men indgrebene i lensstyrelsen tog til i 1650'erne, således er det eneste tilfælde, hvor cancelliet direkte blandede sig i bortfæstning, fra 1656. I det hele taget blev revisionen mere omfattende og mere grundig, ikke med een gang, men efter-

hånden, og når ordrerne med hensyn til vareleveringer er hyppigst først i perioden, er det formentlig, fordi man netop ved disse har fået tingene i en fast gænge, således som det utvivlsomt lykkedes at få lensmændene til at være omhyggeligere med at sørge for bilag for udgifter og fritagelser.

Trods de voxende indgreb var centraladministrationen dog svag over for lensmændene, tydeligst ses det af Frederik III.s mislykkede forsøg på 1651 at få lensmanden til at deltage i tabet ved de øde gårde. Når lensbrevet ikke overholdtes nøje, hænger det nok sammen med, at praxis var så fast, at man ikke kunne eller behøvede at træffe detaillerede bestemmelser i de enkelte lensbreve, der iøvrigt netop forudsatte en fast praxis, idet de ikke indeholdt bestemmelser om lensmandens vigtigste opgaver: godsdrift og skatteopkrævning. Andre vidnesbyrd om den svage centraladministration har man i, at den efterhånden måtte acceptere, at hele byrden ved fogedrejser etc. blev båret af kronen ligesom udgifterne til blæk og papir, og at skriveren tog sig betalt for skatteopkrævningen trods forbud herimod. Den måtte forlænge fristen for regnskabsavleggelsen og finde sig i, at byggearbejder udførtes uden tilstrækkelig eller rettidig hjemmel, og mange påbud måtte gentages hyppigt, før de blev blot nogenlunde efterkommet. Een av grundene til svagheden lå nok i, at kongen, når det kom til konflikt mellem rentekamret og lensmanden, støttede den sidste, skønt det var til skade for kronen. Christian IV.s forsøg på at få mere ud av lenene end det ret beskedne udbytte, som de gav under regnskabsformen, fik kun et kortvarigt resultat, idet rigsrådet vendte tilbage til en for adelen gunstigere ordning, og selv om Frederik III. synes at have ført en noget myndigere politik over for lensmændene, var og blev centralmagten svag.

Mens de bestemmelser, kronen traf i lokale spørgsmål, normalt var bygget — og måtte bygge — på oplysninger fra lensmanden, var der to områder, hvor han personlig ifølge praxis fik en meget stor indflydelse: skatter og retspleje. Modsat skattebrevens bestemmelse om, at bøndernes skulle lægges i læg, blev skatterne faktisk fordelt på de enkelte bønder efter deres brugs størrelse, og ved sin kontrol med tingsvidner om forarmelse og sine indstillinger til kronen om fritagelse for landgilde blev det i stort omfang lensmanden, der kom til at bestemme, hvem der skulle og kunne yde skat og i hvilken taxtklasse. Inden for retsplejen var det lensmanden, der gennem sine defogeder, der ligesom herredsfogederne var udnævnt av ham, rejste sag, og han synes i meget vidt omfang at have begrænset tiltalernes hyppighed i de år, hvor bønderne på grund av krig og misvæxt ikke var i stand til både at betale deres avgifter og eventuelle bøder. Dernæst avtingede han i de allerfleste tilfælde bøndernes størrelse med bønderne efter deres betalingsevne, således at han fx. så helt bort fra de bødestørrelser, som recessen fastsatte for lejemål. Endelig var det ham, der ved sin, ganske vist av kancelliet inspirerede, energiske gennemførelse av forordningerne om ymper etc. dels skaffede kronen en beskedent indtægt, dels fik bestemmelserne gennemført. Indtægterne av sagesfaldet var kun ca. halvdelen av omkostningerne ved retsplejen, der således var en »underskudsforretning«, ligesom det har vist sig at være det på et privatgods i samme periode (se Jyske Sml. 5. R. III, s. 56 f.).

Gør man hele godsdriften op, kan det siges, at der er tale om stigende forsøg på indgreb fra centraladministrationens side, men uden at det fører til større resultater, der kan påvises, dog har revisionen nok ved sin blotte existens medført noget større omhu med godsdriften, men desuagtet var kronens økonomiske udbytte ikke stort, og Christian IV.s forsøg på en lensreform strandede på rigsrådets modstand, og kronens afhængighed av sine kreditorer efter 1630 forhindrede den i at udnytte de muligheder, som en kornhandel indebar.

Lenet bærer vidnesbyrd om et væsentligt, alment træk: den større overgang til pengeøkonomi. Fra 1624 blev alt stedsmål og fra 1625 alle retsbøder ydet i penge. Efter 1630 avløstes endnu flere landgildepersiller end før med penge, og fra 1651 avløstes også al kvægtiende, ligesom de militære byrder for en væsentlig del ændredes fra ydelser in natura til en pengebetaling, og en lang række kornskatter præsteredes i penge. På samme måde blev hovspindet erstattet med spindepenge. Selv om lensmændene har udnyttet noget av landgildekonverteringen til egen fordel, synes hele denne udvikling stort set at have været til gavn for både kronen og bønderne.

Materialet tillader ikke at drage sikre slutninger med hensyn til prisudviklingen på lenet, men stort set er der foregået en prisstigning, således som det ses av landgildekonverteringen, de i bilag D meddelte priser og betalingen for oldensvinene.

Bilag A.

Regnskaber.

For regnskabernes opstilling er gjort rede i kap. XI.¹

REGNSKAB 1603/4

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2229 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
- - kirketjenere	80 -	— 10 %/o	181 -
Tiender.....	616 -	Løn	71 -
Jordleje	112 -	Vedligeholdelse	62 -
Præstegæsteri	48 -	Fragt	231 -
Oldengæld	10 -	Godskøb	44 -
Stedsmål	912 -	Hospital*	135 -
Sagefald	993 -		
	<u>4989 -</u>		<u>2146 -</u>
Lenets administration.....	2011 td.		
Rigsformål*.....	135 -		
Overskud.....	2843 -		

REGNSKAB 1604/5

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2257 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
- - kirketjenere	79 -	— 10 %/o	59 -
Tiender.....	624 -	Løn	60 -
Jordleje	39 -	Fragt etc.....	128 -
Præstegæsteri	48 -	Godskøb	42 -
Oldengæld	112 -	Slagtning	19 -
Stedsmål	319 -	Hospital*	135 -
Sagefald	188 -		
	<u>3666 -</u>		<u>1865 -</u>
Lenets administration.....	1730 td.		
Rigsformål*.....	135 -		
Overskud.....	1801 -		

¹ De med * mærkede poster betegner rigsformål.

REGNSKAB 1609/10

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2299 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	83 —	— 10 %/o	44 —
Tiender	805 —	Løn	60 —
Præstegæsteri	46 —	Vedligeholdelse	1369 —
Stedsmål	391 —	Fragt	181 —
Sagefald	121 —	Godskøb	16 —
		Maltning	37 —
		Hospital*	734 —
	<hr/>		<hr/>
	3745 —		3863 —
Lenets administration	3129 td.		
Rigsformål*	734 —		
Underskud	118 —		

REGNSKAB 1610/11

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2282 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %/o	97 —
Tiender	582 —	Løn	131 —
Præstegæsteri	46 —	Vedligeholdelse	4365 —
Oldengæld	26 —	Fragt etc.	145 —
Stedsmål	662 —	Godskøb	57 —
Sagefald	340 —	Maltning	37 —
		Bespisning af kongens folk*	116 —
		Postvæsen*	192 —
		Hospital*	135 —
	<hr/>		<hr/>
	4020 —		6697 —
Lenets administration	6254 td.		
Rigsformål*	443 —		
Underskud	2677 —		

REGNSKAB 1611/12

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2245 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %/o	35 —
Tiender	611 —	Løn	82 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	854 —
Stedsmål	294 —	Fragt etc.	548 —
Sagefald	70 —	Maltning	37 —
		Godskøb	57 —
		Hospital*	135 —
	<hr/>		<hr/>
	3349 —		3170 —
Lenets administration	3035 td.		
Rigsformål*	135 —		
Overskud	179 —		

REGNSKAB 1612/13

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2291 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %	31 —
Tiender.....	611 —	Løn	97 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	294 —
Oldengæld	120 —	Fragt etc.....	213 —
Stedsmål	292 —	Saltning og maltning.....	49 —
Sagefald	450 —	Godskøb	53 —
		Hospital*	135 —
	<hr/>		<hr/>
	3893 —		2294 —
Lenets administration.....		2159 td.	
Rigsformål*.....		135 —	
Overskud.....		1599 —	

REGNSKAB 1613/14

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2283 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	83 —	— 10 %	56 —
Tiender.....	611 —	Løn	79 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	298 —
Oldengæld	100 —	Fragt etc.....	154 —
Lensmanden refunderet	185 —	Saltning og maltning.....	42 —
Stedsmål	531 —	Godskøb	55 —
Sagefald	77 —	Russiske gesandters besøg*	889 —
		Hospital*.....	135 —
	<hr/>		<hr/>
	3917 —		3130 —
Lenets administration.....		2106 td.	
Rigsformål*.....		1024 —	
Overskud.....		787 —	

REGNSKAB 1614/15

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2057 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	83 —	— 10 %	87 —
Tiender.....	449 —	Løn	79 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	588 —
Stedsmål	435 —	Maltning.....	37 —
Sagefald	283 —	Godskøb	40 —
		Fragt etc.....	311 —
		Hospital*	135 —
	<hr/>		<hr/>
	3354 —		2679 —
Lenets administration.....		2544 td.	
Rigsformål*.....		135 —	
Overskud.....		675 —	

REGNSKAB 1615/16

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2277 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	83 —	— 10 %/o	80 —
Tiender	450 —	Løn	55 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	1047 —
Udlejning av pramme	18 —	Fragt etc.....	42 —
Stedsmål	759 —	Godskøb	58 —
Sagefald	476 —	Hospital*	135 —
		Militærvæsen*.....	581 —
	<hr/>		<hr/>
	4010 —		3420 —
Lenets administration.....	2705 td.		
Rigsformål*	715 —		
Overskud	590 —		

REGNSKAB 1616/17

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2313 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	83 —	— 10 %/o	65 —
Tiender	609 —	Løn	81 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	467 —
Lenesmanden refunderet	2 —	Fragt etc.....	256 —
Oldengæld	116 —	Godskøb	60 —
Stedsmål	321 —	Kongens besøg*	222 —
Sagefald	316 —	Hospital*	135 —
		Militærvæsen*	589 —
	<hr/>		<hr/>
	3807 —		3297 —
Lenets administration.....	2351 td.		
Rigsformål*	946 —		
Overskud	530 —		

REGNSKAB 1617/18

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2336 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	83 —	— 10 %/o	95 —
Tiender	611 —	Løn	105 —
Jordleje	150 —	Vedligeholdelse	2293 —
Præstegæsteri	47 —	Fragt etc.....	126 —
Lenesmanden refunderet	49 —	Godskøb	75 —
Stedsmål	502 —	Maltning	23 —
Sagefald	482 —	Gæster*	35 —
		Hospital*	135 —
		Militærvæsen*	559 —
	<hr/>		<hr/>
	4270 —		4866 —
Lenets administration.....	4139 td.		
Rigsformål*	729 —		
Underskud	598 —		

REGNSKAB 1618/19

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2302 td.	Lensmandens genant.	1422 td.
- - kirketjenere	83 -	- 10 %/o	363 -
Tiender	625 -	Løn	63 -
Jordleje	150 -	Vedligeholdelse	138 -
Præstegæsteri	47 -	Fragt etc.	146 -
Solgt fra nedrevne huse.	350 -	Godskøb	53 -
Stedsmål	353 -	Hospital*	135 -
Sagefald	3211 -	Militærvæsen*	556 -
	<hr/> 7124 -		<hr/> 2876 -
Lenets administration	2185 td.		
Rigsformål*	691 -		
Overskud	4939 -		

REGNSKAB 1619/20

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2306 td.	Lensmandens genant.	1422 td.
- - kirketjenere	83 -	- 10 %/o	61 -
Tiender	607 -	Løn	64 -
Jordleje	150 -	Vedligeholdelse	579 ¹ -
Præstegæsteri	47 -	Fragt	227 -
Solgt fra nedrevne huse.	14 -	Godskøb	67 -
Oldengæld	103 -	Kost til arbejdsfolk	48 -
Stedsmål	347 -	Slagtning*	702 -
Sagefald	241 -	Kongebesøg*	1307 ¹ -
	<hr/> 3900 -	Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	539 -
			<hr/> 5151 -
Lenets administration	2449 td.		
Rigsformål*	2682 -		
Underskud	1251 -		

¹ Disse tal er minimumstal og temlig usikre, da nogle priser kun med omtrentlighed kan beregnes ud fra de foregående års priser og nogle priser ikke kendes.

REGNSKAB 1620/21

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2291 td.	Lensmandens genant.	1422 td.
- - kirketjenere	83 -	— 10 %/o	42 -
Tiender	599 -	Løn	64 -
Jordleje	150 -	Vedligeholdelse	620 -
Præstegæsteri	47 -	Fragt	41 -
Oldengæld	31 -	Godskøb	64 -
Solgt fra nedrevne huse	24 -	Maltning og slagtning	58 -
Stedsmål	267 -	Foder til kongens heste*	16 -
Sagefald	189 -	Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	531 -
	<hr/>		<hr/>
	3681 -		2993 -
Lenets administration	2311 td.		
Rigsformål*	682 -		
Overskud	688 -		

REGNSKAB 1621/22

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2281 td.	Lensmandens genant.	1422 td.
- - kirketjenere	83 -	— 10 %/o	27 -
Tiender	633 -	Løn	63 -
Jordleje	150 -	Vedligeholdelse	15 -
Præstegæsteri	47 -	Fragt etc.	1024 -
Stedsmål	367 -	Godskøb	49 -
Sagefald	82 -	Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	87 -
	<hr/>		<hr/>
	3643 -		2822 -
Lenets administration	2600 td.		
Rigsformål*	222 -		
Overskud	821 -		

REGNSKAB 1623/24

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere	2307 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %	75 —
Tiender	493 —	Løn	57 —
Jordleje	150 —	Vedligeholdelse	26 —
Præstegæsteri	33 —	Fragt etc.	227 —
Hovspind	25 —	Godskøb	23 —
Oldengæld	47 —	Slagtning*	611 —
Lensmandens refusion	150 —	Hospital*	135 —
Stedsmål	772 —	Militærvæsen*	87 —
Sagefald	168 —		
	<u>4227 —</u>		<u>2663 —</u>
Lenets administration	1830 td.		
Rigsformål*	833 —		
Overskud	1564 —		

REGNSKAB 1624/25

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2306 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %	174 —
Tiender	591 —	Løn	43 —
Jordleje	150 —	Vedligeholdelse	46 —
Præstegæsteri	33 —	Fragt etc.	121 —
Hovspind	25 —	Godskøb	13 —
Stedsmål	233 —	Prinsens besøg*	131 —
Sagefald	413 —	Hospital*	135 —
	<u>3833 —</u>	Militærvæsen*	89 —
			<u>2174 —</u>
Lenets administration	1819 td.		
Rigsformål*	355 —		
Overskud	1659 —		

REGNSKAB 1625/26

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2220 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %	386 —
Tiender	554 —	Løn	77 —
Jordleje	150 —	Vedligeholdelse	936 —
Præstegæsteri	33 —	Fragt etc.	482 —
Hovspind	27 —	Godskøb	17 —
Oldengæld	150 —	Slagtning	38 —
Stedsmål	3152 —	Hospital*	135 —
Sagefald	759 —	Militærvæsen*	91 —
	<u>7127 —</u>		<u>3584 —</u>
Lenets administration	3359 td.		
Rigsformål*	225 —		
Overskud	3543 —		

REGNSKAB 1626/27

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2220 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
- - kirketjenere	85	— 10 %	221 -
Tiender.....	587 -	Løn	59 -
Præstegæsteri	65 -	Vedligeholdelse	306 -
Hovspind.....	27 -	Fragt etc.....	733 -
Stedsmål	1462 -	Godskøb.....	16 -
Sagefald.....	726 -	Maltning	1 -
		Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	80 -
	<hr/>		<hr/>
	5172 -		2973 -
	Lenets administration.....	2758 td.	
	Rigsformål*.....	215 -	
	Overskud.....	2199 -	

REGNSKAB 1629/30

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	1195 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
- - kirketjenere	40 -	— 10 %	50 -
Tiender.....	130 -	Løn	53 -
Præstegæsteri	33 -	Vedligeholdelse	1714 -
Oldengæld	43 -	Fragt etc.....	57 -
Stedsmål	733 -	Godskøb.....	4 -
Sagefald.....	12 -	Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	43 -
	<hr/>		<hr/>
	2186 -		3490 -
	Lenets administration.....	3312 td.	
	Rigsformål*.....	178 -	
	Underskud.....	1304 -	

Desuden udlåntes 54 td. rug, $79\frac{1}{2}$ td. byg og $74\frac{1}{2}$ td. havre til bønderne, og det følgende år tilbagebetaltes 24 td. byg og 150 td. havre, mens resten har måttet avskrives som uerholdeligt.

REGNSKAB 1630/31

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	1739 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	82 —	— 10 %/o	25 —
Tiender.....	571 —	Løn	52 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	382 —
Oldengæld	114 —	Fragt etc.....	301 —
Tilbageleveret lånt sæd	99 —	Godskøb	5 —
Stedsmål	350 —	Refunderet lensmandens lån	2271 —
Sagefald	15 —	Hospital*	135 —
		Militærvæsen*	67 —
	<hr/>		<hr/>
	3019 —		4660 —
Lenets administration.....	4458 td.		
Rigsformål*.....	202 —		
Underskud	1641 —		

REGNSKAB 1631/32

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2257 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %/o	79 —
Tiender.....	548 —	Jordleje.....	60 —
Jordleje	300 —	Løn	47 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	880 —
Hovspind	68 —	Fragt etc.....	559 —
Stedsmål	723 —	Godskøb	15 —
Sagefald	66 —	Hospital*.....	135 —
		Militærvæsen*.....	54 —
	<hr/>		<hr/>
	4692 —		3051 —
Lenets administration.....	2862 td.		
Rigsformål*.....	189 —		
Overskud	1641 —		

REGNSKAB 1632/33

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2220 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %/o	94 —
Tiender.....	563 —	Jordleje.....	60 —
Jordleje	300 —	Løn	36 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	1275 —
Hovspind	23 —	Fragt etc.....	382 —
Stedsmål	891 —	Godskøb	8 —
Sagefald	173 —	Hospital*.....	135 —
		Militærvæsen*	234 —
	<hr/>		<hr/>
	4300 —		3646 —
Lenets administration.....	3277 td.		
Rigsformål*.....	369 —		
Overskud	654 —		

REGNSKAB 1633/34

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2179 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %/o	126 —
Tiender.....	588 —	Jordleje.....	60 —
Jordleje	300 —	Løn	46 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	1084 —
Hovspind.....	23 —	Fragt etc.....	171 —
Stedsmål	986 —	Godskøb.....	13 —
Sagefald.....	144 —	Gæster*.....	155 —
		Hospital*.....	135 —
		Militærvæsen*.....	238 —
	<hr/>		<hr/>
	4350 —		3450 —
Lenets administration.....	2922 td.		
Rigsformål*.....	528 —		
Overskud.....	1900 —		

REGNSKAB 1634/35

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2326 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %/o	65 —
Tiender.....	557 —	Jordleje.....	60 —
Jordleje	300 —	Løn	51 —
Præstegæsteri	46 —	Vedligeholdelse	2249 —
Hovspind.....	24 —	Fragt etc.....	182 —
Stedsmål	428 —	Godskøb.....	11 —
Sagefald.....	195 —	Hospital*.....	135 —
		Militærvæsen*.....	275 —
	<hr/>		<hr/>
	3957 —		4450 —
Lenets administration.....	4040 td.		
Rigsformål*.....	410 —		
Underskud.....	493 —		

REGNSKAB 1635/36

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	1932 td.	Lensmandens genant.....	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %/o	109
Tiender.....	588 —	Jordleje.....	60 —
Jordleje	300 —	Løn	44 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	544 —
Hovspind.....	22 —	Fragt etc.....	209 —
Oldengæld	16 —	Godskøb.....	8 —
Stedsmål	834 —	Slagtning*.....	76 —
Sagefald.....	207 —	Gæster*.....	396 —
		Hospital*.....	135 —
		Militærvæsen*.....	230 —
	<hr/>		<hr/>
	4029 —		3233 —
Lenets administration.....	2396 td.		
Rigsformål*.....	837 —		
Overskud.....	796 —		

REGNSKAB 1636/37

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2101 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	59 —
Tiender	563 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	56 —
Præstegæsteri	47 —	Vedligeholdelse	550 —
Hovspind	22 —	Fragt etc.	183 —
Stedsmål	576 —	Godskøb	10 —
Sagefald	90 —	Gæster*	306 —
		Hospital*	615 —
		Militærvæsen*	591 —
	<hr/>		<hr/>
	3782 —		3852 —
Lenets administration	2040 td.		
Rigsformål*	1511 —		
Overskud	236 —		

REGNSKAB 1637/38

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2303 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	61 —
Tiender	587 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	59 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	17 —
Hovspind	22 —	Fragt etc.	166 —
Stedsmål	534 —	Godskøb	10 —
Sagefald	4 —	Hospital*	315 —
		Militærvæsen*	462 —
	<hr/>		<hr/>
	3880 —		2572 —
Lenets administration	1795 td.		
Rigsformål*	777 —		
Overskud	1308 —		

REGNSKAB 1638/39

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2262 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	95 —
Jordleje	300 —	Jordleje	60 —
Tiender	586 —	Løn	51 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	446 —
Hovspind	22 —	Fragt etc.	231 —
Salg av byggematerialer	114 —	Godskøb	6 —
Stedsmål	1026 —	Skatterestance	58 —
Sagefald	47 —	Hospital*	255 —
		Militærvæsen*	641 —
	<hr/>		<hr/>
	4487 —		3265 —
Lenets administration	2369 td.		
Rigsformål*	896 —		
Overskud	1222 —		

REGNSKAB 1639/40

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2292 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	73 —
Tiender	580 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	114 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	18 —
Hovspind	22 —	Fragt etc.	280 —
Stedsmål	698 —	Hospital*	135 —
Sagefald	36 —	Militærvæsen*	623 —
	<hr/>		<hr/>
	4058 —		2725 —
Lenets administration		1967 td.	
Rigsformål*		758 —	
Overskud		1333 —	

REGNSKAB 1640/41

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere	2243 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	113 —
Tiender	594 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	54 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	289 —
Hovspind	22 —	Fragt etc.	416 —
Stedsmål	565 —	Godskøb	7 —
Sagefald	47 —	Hospital*	135 —
	<hr/>	Militærvæsen*	625 —
	3801 —		<hr/>
			3121 —
Lenets administration		2361 td.	
Rigsformål*		760 —	
Overskud		680 —	

REGNSKAB 1641/42

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere	2310 td.	Lensmandens genant	1422 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	170 —
Tiender	573 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	82 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	1017 —
Hovspind	22 —	Fragt etc.	172 —
Stedsmål	1644 —	Godskøb	7 —
Sagefald	4 —	Slagtning*	43 —
Oldengæld	84 —	Hospital*	135 —
	<hr/>	Militærvæsen*	625 —
	5067 —		<hr/>
			3733 —
Lenets administration		2930 td.	
Rigsformål*		803 —	
Overskud		1334 —	

REGNSKAB 1645/46

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. + korntiende	1558 td.	Lensmandens genant	1140 td.
Kvægtiende	5 -	— 10 %	130 -
Præstegæsteri	49 -	Løn	16 -
Stedsmål	1344 -	Vedligeholdelse	17 -
Sagefald	22 -	Fragt etc.	90 -
		Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	5 -
	<hr/>		<hr/>
	2978 -		1533 -
Lenets administration		1393 td.	
Rigsformål*		140 -	
Overskud		1445 -	

REGNSKAB 1648/49

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2278 td.	Lensmandens genant	1372 td.
- - kirketjenere	81 -	— 10 %	30 -
Tiender	611 -	Jordleje	60 -
Præstegæsteri	49 -	Løn	110 -
Hovspind	23 -	Vedligeholdelse	543 -
Stedsmål	209 -	Fragt etc.	124 -
Sagefald	32 -	Godskøb	7 -
		Hospital*	135 -
		Militærvæsen*	475 -
	<hr/>		<hr/>
	3284 -		2856 -
Lenets administration		2246 td.	
Rigsformål*		610 -	
Overskud		428 -	

REGNSKAB 1649/50

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2063 td.	Lensmandens genant	1372 td.
- - kirketjenere	81 -	— 10 %	102 -
Tiender	569 -	Jordleje	60 -
Jordleje	300 -	Løn	54 -
Præstegæsteri	49 -	Vedligeholdelse	572 -
Hovspind	23 -	Fragt etc.	217 -
Stedsmål	924 -	Godskøb	7 -
Sagefald	18 -	Hospital*	135 -
Lensmanden refunderet	300 -	Militærvæsen*	511 -
	<hr/>		<hr/>
	4327 -		3030 -
Lenets administration		2384 td.	
Rigsformål*		646 -	
Overskud		1297 -	

REGNSKAB 1650/51

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2326 td.	Lensmandens genant	1372 td.
- - kirketjenere	78 -	— 10 %	77 -
Tiender	699 -	Jordleje	60 -
Jordleje	324 -	Løn	53 -
Præstegæsteri	49 -	Vedligeholdelse	61 -
Hovspind	23 -	Fragt etc.	395 -
Stedsmål	711 -	Godskøb	7 -
Sagefald	2 -	Hospital*	135 -
Oldengæld	57 -	Militærvæsen*	545 -
	<hr/>		<hr/>
	4269 -		2705 -
Lenets administration	2025 td.		
Rigsformål*	680 -		
Overskud	2244 -		

REGNSKAB 1651/52

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2276 td.	Lensmandens genant	1372 td.
- - kirketjenere	81 -	— 10 %	27 -
Tiender	597 -	Jordleje	60 -
Jordleje	312 -	Løn	77 -
Præstegæsteri	49 -	Vedligeholdelse	183 -
Hovspind	21 -	Fragt	375 -
Stedsmål	178 -	Godskøb	4 -
Sagefald	36 -	Hospital*	135 -
	<hr/>	Militærvæsen*	523 -
	3550 -		<hr/>
			2756 -
Lenets administration	2098 td.		
Rigsformål*	658 -		
Overskud	794 -		

REGNSKAB 1652/53

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2267 td.	Lensmandens genant	1372 td.
- - kirketjenere	81 -	— 10 %	104 -
Tiender	599 -	Jordleje	60 -
Jordleje	300 -	Løn	170 -
Præstegæsteri	49 -	Vedligeholdelse	356 -
Hovspind	21 -	Fragt	400 -
Stedsmål	928 -	Godskøb	4 -
Sagefald	2 -	Maltning	12 -
	<hr/>	Hospital*	135 -
	4247 -	Militærvæsen*	556 -
			<hr/>
			3169 -
Lenets administration	2478 td.		
Rigsformål*	691 -		
Overskud	1098 -		

REGNSKAB 1653/54

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2222 td.	Lensmandens genant.	1372 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	37 —
Tiende	599 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	58 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	504 —
Hovspind	21 —	Fragt etc.	391 —
Stedsmål	347 —	Godskøb	4 —
Sagefald	20 —	Maltning	65 —
Oldengæld	120 —	Hospital*	135 —
		Militærvæsen*	422 —
	<hr/>		<hr/>
	3759 —		3048 —
Lenets administration	2491 td.		
Rigsformål*	557 —		
Overskud	711 —		

REGNSKAB 1654/55

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2225 td.	Lensmandens genant.	1372 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	82 —
Tiender	599 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	61 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	44 —
Hovspind	20 —	Fragt etc.	500 —
Stedsmål	761 —	Godskøb	3 —
		Maltning	50 —
		Hospital*	135 —
		Militærvæsen*	395 —
	<hr/>		<hr/>
	4035 —		2702 —
Lenets administration	2172 td.		
Rigsformål*	530 —		
Overskud	1333 —		

REGNSKAB 1655/56

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2393 td.	Lensmandens genant.	1372 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	110 —
Tiender	595 —	Jordleje	60 —
Jordleje	300 —	Løn	54 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	761 —
Hovspind	21 —	Fragt etc.	651 —
Stedsmål	691 —	Godskøb	7 —
Sagefald	36 —	Maltning	119 —
		Hospital*	135 —
		Militærvæsen*	396 —
	<hr/>		<hr/>
	4177 —		3665 —
Lenets administration	3134 td.		
Rigsformål*	531 —		
Overskud	512 —		

REGNSKAB 1656/57

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. av fæstere etc.	2429 td.	Lenemandens genant.....	1372 td.
— — kirketjenere	81 —	— 10 %	76 —
Tiender.....	591 —	Jordleje.....	60 —
Jordleje	300 —	Løn	62 —
Præstegæsteri	49 —	Vedligeholdelse	35 —
Hovspind.....	21 —	Fragt etc.....	458 —
Stedsmål	696 —	Godskøb.....	7 —
Sagefald.....	36 —	Hospital*	135 —
		Militærvæsen*.....	454 —
	<u>4205 —</u>		<u>2659 —</u>
	Lenets administration.....		2070 td.
	Rigsformål*.....		589 —
	Overskud.....		1546 —

REGNSKAB $\frac{1}{5}$ — $\frac{31}{7}$ 1657

Indtægt.		Udgift.	
Ldg. (smør).....	123 td.	Genant (penge).....	250 td.
Tiende (kvæg)	34 —	Lenemandens 10 %	16 —
Stedsmål	159 —	Fragt etc.....	252 —
	<u>316 —</u>		<u>518 —</u>
	Underskud... 202 td.		

REGNSKAB 1660/61

Indtægt.		Udgift.	
Ldg.	61 td.	Lenemandens genant.....	535 td.
Tiender.....	117 —	— 10 %	65 —
Præstegæsteri	20 —	Rejser etc.....	91 —
Stedsmål	649 —		
	<u>847 —</u>		<u>691 —</u>

Overskud: 156 td.; det bemærkes udtrykkelig i rgsk., at genanten ikke er betalt fuldt ud, men der skyldes 837 td., så overskuddet er formelt.

Skatter.

De fleste skatter kendes fra de til rentekamret indsendte skatteregistre, men en del mangler her og kendes kun fra de summariske kvitteringer, der ligger i »Kvittantiarumbilag«, her mærket med *. Skatterne vil her blive opstillet efter deres art: pengeskatter, formueskatter, korn- og madskatter, tiendskatter, kobberskat, bådsmændsskatter og skat til Frederiksdodde, og her er medtaget alle skatter udskrevet, fra Knud Brahe tiltrådte lenet, til Karl Gustav-krigen begyndte, 1602—57.

Efter anførelse av skattens art og forfaldsdag er de så vidt muligt opstillet i følgende kolonner: skatteydernes stilling — antal skatteydere — fritagnes antal — skattesatsen — skattebeløbet, men de fritagnes antal og skattebeløbet kan ikke altid findes, især sjældent, når skatten kun kendes fra kvitteringerne. Når skatten kun kendes herfra, angiver det samlede beløb det faktisk indgåede av skatten efter fradragene, idet de fritagne er trukket fra, men de kan ikke med sikkerhed henføres til de enkelte grupper av skatteydere. Efter den skematiske opstilling meddeles, så vidt det har kunnet lade sig gøre, tidspunktet for indbetalingerne og kvitteringernes udstedelse og enkelte særlige oplysninger især om fritagelserne.

Pengeskatter.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$. 1602*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	60	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 —
Fæstere	474	1 —
Pebersvende	35	1 —
Møllere med avl.	2	1 —
Ugedagsfæstere	23	$\frac{1}{2}$ —
Inderster og husmænd	299	$\frac{1}{2}$ —
Møllere uden avl.	9	$\frac{1}{2}$ —
Karle for fuld løn	206	$\frac{1}{2}$ —
Ugedagsinderster	10	24 sk.
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	153	24 sk.
I alt		942 rdl. 24 sk.

700 rdl. leveret på Koldinghus, 42 rdl. 24 sk. betalt i rentekamret, 1 rdl. skyldig p. g. a., at en jordeggen bonde ved en fejltagelse var opført som fæster. Kvittering $\frac{17}{3}$ 1604.

Pengeskat udskrevet til $^{11/11}$ 1603.*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	58	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 -
Fæstere	464	1 -
Pebersvende	16	1 -
Møllere m. avl	2	1 -
Inderster + husmænd	258	$\frac{1}{2}$ -
Møllere uden avl	11	$\frac{1}{2}$ -
Ugedagsbønder	25	$\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn	165	$\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster	4	24 sk.
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	147	24 -
I alt...		867 rdl. 24 sk.

To jordegne solgt og skrevet for fæstere, men skulle betale som jordegne, hvorfor tallet skulle forhøjes med 2 rdl. 850 rdl. indbetalt i rentekamret $^{2/12}$ 1603, 17 rdl. 24 sk. indbetalt $^{17/3}$ 1604, 2 rdl. skyldig. Kvittering $^{17/3}$ 1604.

Pengeskat udskrevet til $^{11/11}$ 1606.*

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats
Jordegne bønder	66 rdl.	..	1 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	..	$\frac{1}{2}$ -
Fæstere	484	3	$\frac{1}{2}$ -
Pebersvende	13	..	$\frac{1}{2}$ -
Møllere m. avl	2	..	$\frac{1}{2}$ -
Ugedagsfæstere	25	..	24 sk.
Møllere uden avl	11	..	24 -
Inderster + husmænd	287	..	24 -
Karle for fuld løn	269	..	24 -
Ugedagsinderster	13	..	12 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	157	..	12 -
I alt...			484 rdl. 24 sk.

De tre fritagne gårde var øde og kunne ikke betale skat. 450 rdl. indbetalt i rentekamret $^{27/10}$ 1606, 34 rdl. 24 sk. $^{25/2}$ 1607, da der udstedtes kvittering.

Pengeskat udskrevet til $^{29/9}$ 1608*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	65	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 -
Fæstere	486	1 -
Pebersvende	14	1 -
Møllere m. avl	2	1 -
Ugedagsbønder	25	$\frac{1}{2}$ -
Inderster + husmænd	336	$\frac{1}{2}$ -

Møllere uden avl.....	11	$\frac{1}{2}$ rdl.
Karle for fuld løn.....	311	$\frac{1}{2}$ —
Ugedagsinderster	13	$\frac{1}{4}$ —
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	171	$\frac{1}{4}$ —
I alt...		<hr/> 1021 $\frac{1}{2}$ rdl.

1000 rdl. leveret på Skanderborg $\frac{7}{11}$ 1608, 21 $\frac{1}{2}$ rdl. indbetalt i rentekamret $\frac{27}{3}$ 1610, da der udstedtes kvittering.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1610.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	63	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 —
Fæstere	486	1 —
Pebersvende	15	1 —
Møllere med avl.....	2	1 —
Møllere uden avl.....	10	$\frac{1}{2}$ —
Inderster og husmænd.....	341	$\frac{1}{2}$ —
Ugedagsbønder.....	25	$\frac{1}{2}$ —
Ugedagsinderster	15	1 ort
Karle for fuld løn.....	317	$\frac{1}{2}$ rdl.
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	170	1 ort.
I alt...		<hr/> 1023 $\frac{1}{2}$ rdl. 1 ort

1000 rdl. leveret i rentekamret $\frac{30}{7}$ 1610, altså før skatten skulle være betalt. Skønt det ikke fremgår av skattebrevet av $\frac{6}{4}$ 1610, synes præsternes tjenestekarle at have været fritaget, da ingen av de anførte karle var hos gejstlige. Revisionen har fastslået, at de to selvejere, der er færre her end i 1608, har kgl. frihedsbreve, og en kopi av den enes frihedsbrev av $\frac{30}{10}$ 1608 findes som bilag, ligesom et tgv. av Hatting h. $\frac{30}{9}$ 1611 om, at Nediemølle har stået øde i to år.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{29}{9}$ og $\frac{25}{12}$ 1611.

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats
Jordegne bønder	62	..	5 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	..	2 $\frac{1}{2}$ —
Fæstere	482	2	2 $\frac{1}{2}$ —
Ugedagsbønder.....	25	..	5 ort
Pebersvende	10	..	2 rdl.
Møllere med avl.....	2	..	2 —
Møllere uden avl.....	10	1	1 —
Inderster med avl.....	180	..	5 ort
Inderster uden avl	176	..	3 —
Ugedagsinderster med avl.....	4	..	2 $\frac{1}{2}$ —
Ugedagsinderster uden avl	11	..	1 $\frac{1}{2}$ —
Tjenestekarle for fuld løn.....	334	..	3 —
Tjenestekarle for $\frac{1}{2}$ løn.....	157	..	1 $\frac{1}{2}$ —
I alt...			<hr/> 2258 rdl. 1 ort

1000 rdl. betalt i rentekamret $\frac{22}{10}$ 1611, 1000 $\frac{31}{3}$ 1612. Revisionen konstaterede, at sammenlignet med skatten 1610 var en selvejer bortskiftet, 4 fæstere blevet ugedagstjenere hos adelen, og der var 5 pebersvende mindre. Som bilag ligger tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{20}{9}$ og $\frac{25}{12}$ 1612.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	62	5 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	$2\frac{1}{2}$ -
Fæstere	484	$2\frac{1}{2}$ -
Ugedagsbønder	25	5 ort
Pebersvende med avl	8	2 rdl.
Pebersvende uden avl	4	1 -
Møllere med avl	2	2 -
Møllere uden avl	10	1 -
Inderster med avl	178	5 ort
Inderster uden avl	182	3 -
Ugedagsinderster med avl	4	$2\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster uden avl	17	$1\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn	304	3 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	188	$1\frac{1}{2}$ -
I alt		2254 rdl. $1\frac{1}{2}$ ort

1000 rdl. leveret i rentekamret $\frac{2}{11}$ 1612 og 1000 $\frac{22}{2}$ 1613.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{10}{6}$ 1613.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	62	5 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	$2\frac{1}{2}$ -
Fæstere	484	$2\frac{1}{2}$ -
Ugedagsbønder	25	5 ort
Pebersvende med avl	9	2 rdl.
Pebersvende uden avl	5	1 -
Møllere med avl	2	2 -
Møllere uden avl	10	1 -
Inderster med avl	179	5 ort
Inderster uden avl	182	3 -
Ugedagsinderster med avl	4	$2\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster uden avl	11	$1\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn	316	3 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	156	$1\frac{1}{2}$ -
I alt		2255 $\frac{1}{2}$ rdl. $\frac{1}{2}$ ort

Hele beløbet leveret på Haderslevhus $\frac{21}{11}$ 1613 til kgl. omslagsskriver Gottfried Schröder.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1614.*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	62	5 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	22	$2\frac{1}{2}$ -

Fæstere	483	2 $\frac{1}{2}$ rdl.
Pebersvende med avl	11	2 -
Møllere med avl.....	2	2 -
Ugedagsbønder.....	25	5 ort
Inderster med avl.....	179	5 -
Pebersvende uden avl.....	5	1 rdl.
Møllere uden avl.....	10	1 -
Inderster uden avl	189	3 ort
Karle for fuld løn.....	378	3 -
Ugedagsinderster med avl.....	4	2 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster uden avl	10	1 $\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	162	1 $\frac{1}{2}$ -
I alt...		2273 gl. dl. 24 sk.

Beløbet leveredes på Haderslevhus $\frac{17}{11}$ 1614 til kgl. omslagsskriver Gottfried Schröder. Kvittering $\frac{21}{6}$ 1615.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1617.*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	6	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 -
Fæstere	461	1 -
Pebersvende	16	1 -
Møllere med avl.....	2	1 -
Ugedagsgårdmænd.....	25	$\frac{1}{2}$ -
Inderster og husmænd.....	360	$\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn.....	306	$\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	138	$\frac{1}{4}$ -
Ugedagsinderster	17	$\frac{1}{4}$ -
I alt...		885 $\frac{1}{4}$ rdl.

865 rdl. leveredes i rentekamret $\frac{10}{12}$ 1617, $20\frac{1}{4}$ $\frac{5}{5}$ 1618, da der udstedtes kvittering.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1618.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	6	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 -
Fæstere	450	1 -
Ugedagsbønder.....	25	$\frac{1}{2}$ -
Pebersvende med avl.....	12	1 -
Pebersvende uden avl	2	$\frac{1}{2}$ -
Møllere med avl.....	2	1 -
Møllere uden avl.....	11	$\frac{1}{2}$ -
Inderster og husmænd.....	346	$\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster	13	1 ort
Karle for fuld løn.....	285	$\frac{1}{2}$ rdl.
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	117	1 ort
I alt...		845 rdl.

800 dl. à 84 sk. leveret i rentekamret $^{13}/_1$ 1619. Kvittering $^{12}/_{11}$ 1620. I en tilskrift meddeles, at ugedagstjenere til Møgelkær, der forgangen år har givet skat, ved Viborg landstings dom¹ er dømt fri herfor, men det må være sket tidligere, da de heller ikke ydede foregående år.

Pengeskatt udskrevet til $^{11}/_{11}$ 1620.*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	6	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 -
Fæstere	451	1 -
Pebersvende med avl	16	1 -
Møllere med avl	2	1 -
Ugedagsbønder	24	$^{1}/_2$ -
Pebersvende uden avl	3	$^{1}/_2$ -
Møllere uden avl	11	$^{1}/_2$ -
Inderster	361	$^{1}/_2$ -
Karle for fuld løn	226	$^{1}/_2$ -
Ugedagsinderster	16	$^{1}/_4$ -
Karle for $^{1}/_2$ løn	112	$^{1}/_4$ -
I alt...		227 $^{1}/_2$ rdl.

212 rdl. leveret i rentekamret $^9/_12$ 1620, 15 $^{1}/_2$ rdl. $^3/_12$ 1621, da der udstedtes kvittering.

Pengeskatt av »uvisse personer« udskrevet til $^{11}/_{11}$ 1621.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Pebersvende med avl	16	1 rdl.
Møllere med avl	2	1 -
Møllere uden avl	11	$^{1}/_1$ -
Inderster og husmænd	254	$^{1}/_2$ -
Ugedagsinderster	12	1 ort
Karle for fuld løn	285	$^{1}/_2$ rdl.
Karle for $^{1}/_2$ løn	113	1 ort
I alt...		324 rdl. 1 ort

Kvittering for skatten $^3/_12$ 1621. I en tilskrift på skattemandtallet, vistnok stammende fra revisionen, der har sammenlignet med det forrige år, står, at, når denne skat av uvisse personer beløber ringere end den, der blev oppebåret til $^{11}/_{11}$ 1620, skyldes det halvgårdsmænd og bol, hvorav der denne gang ikke er oppebåret skat.

Pengeskatt av husmænd, møllere, pebersvende og tjenestedrenge udskrevet til $^{11}/_{11}$ 1622.

Ydernes stilling	Antal	Skatter
Pebersvende	17	1 rdl.
Møllere med avl	2	1 -
Møllere uden avl	11	$^{1}/_2$ -
Husmænd	244	$^{1}/_2$ -

¹ Dombogen mangler.

Ugedagsinderster	14	1 ort
Karle for fuld løn.....	213	$\frac{1}{2}$ rdl.
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	177	1 ort
I alt...		<u>300$\frac{1}{2}$ rdl. 1 ort</u>

Udover påskriften »gennemlagt« findes intet om betaling og kvittering.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1622.*

Ydernes stilling	Antal	Skattesats
Jordegne bønder	58	2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	2	1 -
Fæstere	458	1 -
Møllere med avl.....	2	1 -
Pebersvende	17	1 -
Ugedagsbønder	24	$\frac{1}{2}$ -
Inderster og husmænd.....	357	$\frac{1}{2}$ -
Møllere uden avl.....	11	$\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn.....	208	$\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster	14	$\frac{1}{4}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	171	$\frac{1}{4}$ -
I alt...		<u>941$\frac{1}{4}$ rdl.</u>

866 rdl. leveret i rentekamret $\frac{11}{12}$ 1622, 70 $\frac{1}{4}$ rdl. $\frac{30}{7}$ 1623, da der udstedtes kvittering.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1623.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56 $\frac{1}{2}$	2 rdl.	113 rdl.
Fæstere	463	1	463 -
Ugedagsbønder	26	$\frac{1}{2}$	13 -
Møllere med avl.....	2	1	2 -
Møllere uden avl.....	11	$\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$ -
Pebersvende	11	1	11 -
Inderster	388	$\frac{1}{2}$	194 -
Ugedagsinderster	20	$\frac{1}{4}$	5 -
Karle for fuld løn.....	247	$\frac{1}{2}$	123 $\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	109	$\frac{1}{4}$	27 $\frac{1}{4}$ -
I alt...			<u>957$\frac{1}{4}$ rdl.</u>

På Koldinghus leveredes $\frac{14}{12}$ 1623 og $\frac{21}{3}$ 1624 i alt 955 $\frac{1}{2}$ rdl. 1 ort, rest $\frac{1}{2}$ rdl. Kvittering i maj 1624.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1624.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56	2 $\frac{1}{2}$ rdl.	140 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	$\frac{1}{4}$ -	$\frac{1}{4}$ -
Fæstere	461	$\frac{1}{4}$ -	576 $\frac{1}{4}$ -
Ugedagstjenere.....	26	2 $\frac{1}{2}$ ort	16 $\frac{1}{4}$ -

Inderster	383	2 $\frac{1}{2}$ ort	239 $\frac{1}{4}$ rdl.12 sk.
Ugedagsinderster	20	30 sk.	6 $\frac{1}{4}$ -
Pebersvende	11	1 $\frac{1}{4}$ rdl.	13 $\frac{3}{4}$ -
Møllere med avl.....	2	1 $\frac{1}{4}$ -	2 $\frac{1}{2}$ -
Møllere uden avl.....	11	2 $\frac{1}{2}$ ort	6 $\frac{1}{2}$ - 36 sk.
Karle for fuld løn.....	251	2 $\frac{1}{2}$ -	156 $\frac{1}{2}$ - 36 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	98	30 sk.	30 $\frac{1}{2}$ - 12 -

I alt...

1190 rdl.

1150 rdl. leveredes på Vordingborg $\frac{28}{11}$ 1624, rest 40 rdl. Har påskriften »ret beregnet«.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1625.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56	2 $\frac{1}{2}$ rdl.	140 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	1 $\frac{1}{4}$ -	1 - 24 sk.
Fæstere	459	1 $\frac{1}{4}$ -	573 $\frac{1}{2}$ - 24 -
Ugedagstjenere.....	26	2 $\frac{1}{2}$ ort	16 - 24 -
Inderster	380	2 $\frac{1}{2}$ -	237 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster	20	30 sk.	6 - 24 -
Pebersvende	11	1 $\frac{1}{4}$ rdl.	13 $\frac{1}{2}$ - 24 -
Møllere med avl.....	2	1 $\frac{1}{4}$ -	2 $\frac{1}{2}$ -
Møllere uden avl.....	11	2 $\frac{1}{2}$ ort	6 $\frac{1}{2}$ - 36 -
Karle for fuld løn.....	245	2 $\frac{1}{2}$ -	153 - 12 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	100	30 sk.	31 - 24 -

I alt...

1182 rdl. 2 ort

1117 rdl. leveret på Haderslevhus $\frac{27}{9}$ 1625, 94 rdl. $\frac{19}{7}$ 1626. I behold 71 $\frac{1}{2}$ rdl. Har påtegningen »ret beregnet«, men tallet er galt, skal være 1243 rdl.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{8}{5}$ 1626.

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56	..	2 rdl.	112 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 -	1 -
Fæstere	460	4	1 -	460 -
Ugedagstjenere.....	26	2	$\frac{1}{2}$ -	13 -
Inderster	378	7	$\frac{1}{2}$ -	189 -
Ugedagsinderster	20	1	$\frac{1}{4}$ -	5 -
Pebersvende	10	..	1 -	10 -
Møllere med avl.....	2	..	1 -	2 -
Møllere uden avl.....	11	..	$\frac{1}{2}$ -	5 $\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn.....	231	..	$\frac{1}{2}$ -	115 $\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	94	..	$\frac{1}{4}$ -	23 $\frac{1}{2}$ -

I alt...

936 $\frac{1}{2}$ rdl.

1030 rdl. av denne og en skat på tiender leveret i rentekamret $\frac{14}{6}$ 1626, rest 6 $\frac{1}{2}$ rdl. Kvittering i august 1626. Påtegnet »ret beregnet«. Som bilag ligger tgv. om øde gårde etc.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1626.

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56	..	3 rdl.	148 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 $\frac{1}{2}$ -	1 $\frac{1}{2}$ -

Fæstere	460	1	1 $\frac{1}{2}$ rdl.	690 rdl.
Ugedagstjenere.....	26	..	3 ort	19 $\frac{1}{2}$ -
Inderster	373	16	3 -	279 $\frac{3}{4}$ -
Ugedagsinderster	19	..	1 $\frac{1}{2}$ -	7 - 12 sk.
Karle for fuld løn.....	189	..	1 rdl.	189 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	105	..	$\frac{1}{2}$ -	52 $\frac{1}{2}$ -
Møllere med avl.....	2	..	1 $\frac{1}{2}$ -	3 -
Møllere uden avl.....	11	..	3 ort	8 $\frac{1}{4}$ -
Pebersvende m. avl.....	11	..	1 $\frac{1}{2}$ -	16 $\frac{1}{2}$ -
Pebersvende uden avl	10	..	1 -	10 -
I alt...				1445 rdl. $\frac{1}{2}$ ort

1442 rdl. leveredes i rentekamret $\frac{14}{12}$ 1626, rest 3 rdl. $\frac{1}{2}$ ort. Påskrift »ret efterlagt«. I mandtallet er tilskrevet, at i Hatting h. er to inderster øde og fem forarmet, i Nim h. er en fæstegård nu adelig sædegård og ni inderster forarmet. Disse er trukket fra i mandtallet.

1. kvartal av penge- og kornskat udskrevet til $\frac{1}{5}$ 1627.

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56	..	4 $\frac{1}{2}$ mk. 2 skp. rug 2 - malt 3 - havre	42 rdl. 14 td. 14 - 21 -
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 $\frac{1}{2}$ ort 2 skp. rug 2 - malt 3 - havre	1 $\frac{1}{2}$ ort 2 skp. 2 - 3 -
Fæstere ²	457 $\frac{1}{2}$	2	2 mk. 4 sk. 1 skp. rug 1 - malt 1 $\frac{1}{2}$ - havre	171 rdl. 54 sk. 57 td. 1 $\frac{1}{2}$ skp. 57 - 1 $\frac{1}{2}$ - 85 - 2 $\frac{1}{4}$ -
Ugedagsbønder.....	26	..	18 sk. 1 skp. rug 1 - malt 1 $\frac{1}{2}$ - havre	4 $\frac{1}{2}$ rdl. 1 $\frac{1}{2}$ ort 3 td. 2 skp. 3 - 2 - 4 - 7 -
Inderster	329	51	18 sk.	61 rdl. 66 sk.
Ugedagsinderster ²	39	..	9 -	3 - 63 -
Karle for fuld løn.....	186	..	24 -	46 $\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	153	..	12 -	19 - 12 -
Møllere med avl.....	2	..	48 -	1 -
Møllere uden avl.....	11	..	24 -	2 $\frac{1}{2}$ - 24 -
Smede.....	4	..	24 -	1 -
Skræddere	6	..	24 -	1 $\frac{1}{2}$ -
Pebersvende med avl.....	4	..	68 -	1 $\frac{1}{2}$ -
				357 $\frac{1}{2}$ rdl. 3 sk. 74 $\frac{1}{2}$ td. 1 $\frac{1}{2}$ skp. rug 74 $\frac{1}{2}$ - 1 $\frac{1}{2}$ - malt 112 - $\frac{1}{4}$ - havre

357 $\frac{1}{2}$ rdl. 3 sk. leveret på Koldinghus $\frac{25}{5}$ 1627. Kornet er optaget som indtægt i lensregnskabet. En fæstebonde angives at være øde, een nu ugedagstjener, 51 inderster angives at være forarmet og øde.

¹ En fæster gav kun halv skat p. g. a. forarmelse.

² Ugedagsindersterne er slået sammen med forarmede inderster, der kun gav halv skat.

(Korn- og) pengeskat til 4 terminer, hvorav een er oppebåret, de to, som findes her, er oppebåret af TØNNE FRIIS; 4. termin ikke opkrævet p. g. a. fjendens hastige indfald 1627.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56 $\frac{1}{2}$..	72 sk.	84 $\frac{1}{2}$ rdl. 24 sk.
Fæstere	456	2	36 -	342 -
Forarmede fæstere	2	..	18	72 -
Ugedagsbønder	26	..	18	9 $\frac{1}{2}$ - 24 -
Inderster	287	88	18	107 $\frac{1}{2}$ - 12 -
Ugedags- og forarmede inderster	39	..	9 -	7 - 30 -
Karle for fuld løn	122	..	24 -	61 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	100	..	12 -	25 -
Møllere med avl	2	..	48 -	2 -
Møllere uden avl	11	..	24 -	5 $\frac{1}{2}$ -
Smede	4	..	24 -	2 -
Skræddere	4	..	24 -	2 -
Pebersvende	1	..	36 -	72 sk.
I alt				650 rdl. 42 sk.

650 rdl. leveret på Koldinghus $\frac{26}{7}$ og $\frac{9}{9}$ 1627, rest 42 sk. Påtegnet »ret oppebåret«. Een fæster og 89 inderster angives at være øde og forarmet, men disse tal passer ikke med tingsvidnernes, der ligger som bilag.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1629.

Kronens gårdmænd og inderster	91 rdl. 62 sk.
Adelstjenere	133 - 56 -
Tjenestekarle	27 - 36 -
I alt	252 rdl. 58 sk.

Påtegnet: »rigtig efterregnet«. På mandtallet står, at »adelen . . . var bevilget selv at måtte lægge deres egne tjenere, eftersom de udi lige måde ved landgilde er forskånet og det efter adelens og deres fogeders underskrevne sedlers formelding«. Adelens bønder er ikke specificeret. Kommissarier har skattesat både kronens bønder, hvorav nogle helt fritoges, og husmænd, men da disse var helt forarmet, blev der kun opkrævet skat af sex. Tjenestekarlene er både på kronens og adelens gods betegnet som »n. n.s dreng«. Der var 51 karle for fuld løn à 3 ort i skat og 62 for $\frac{1}{2}$ løn à $1\frac{1}{2}$ ort. — Kommissarierne fritog for både skat og landgilde.

Som bilag ligger dels adelsfogedernes registre, der er meget oplysende bl. a. om antallet av øde gårde, udsædens størrelse, eftergivelse av landgilde etc., dels tingsvidner om kronens nedsættelser etc.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1630.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder ¹	62	3 $\frac{1}{2}$	2 rdl.	117 rdl.
Fæstere ²	120	1 + 4 \times $\frac{1}{2}$	1 -	116 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsmænd	23	..	$\frac{1}{2}$ -	11 $\frac{1}{2}$ -
Inderster og hol	93	..	$\frac{1}{2}$ -	43 $\frac{1}{2}$ - 24 sk.

¹ 3 gav $\frac{1}{2}$ landgilde — uden motivering — og må have været fri for skat, een gav $\frac{1}{2}$ landgilde som ugedagsmand og må have givet $\frac{1}{2}$ skat.

² Een gård var øde og 4 gav $\frac{1}{2}$ skat.

Ugedagsinderster og bol.....	7	..	$\frac{1}{4}$ rdl.	1 rdl. 72 sk.
Pebersvende	3	..	1 -	3 -
Embedsfolk uden avl.....	7	7	$2\frac{1}{2}$ -	$2\frac{1}{2}$ -
Møllere uden avl.....	3	..	$\frac{1}{2}$ -	$2\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn.....	24	..	3 ort(?)	} 41 $\frac{1}{4}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn.....	59	..	$1\frac{1}{2}$ ort(?)	
Adelens tjenere ¹	287 $\frac{1}{2}$ - 36 sk.
Adelens karle ²	36 $\frac{1}{2}$ - 24 -
				664 rdl. 36 sk.

Beløbene er ifølge kvitteringer indbetalt $\frac{13}{4}$ 1631, $\frac{28}{4}$ 1631 og $\frac{13}{7}$ 1631. Denne skat udskreves i Jylland med det halve av det beløb per skatteyder, der krævedes i det øvrige land.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1631.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	57	2 rdl.	114 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	1 -	1 -
Jordegne inderster.....	3	1 -	3 -
Fæstere ³	120	1 -	116 $\frac{1}{2}$ -
Bolsmænd og inderster.....	82	$\frac{1}{2}$ -?	} 49 $\frac{1}{4}$ -
Bolsmænd og inderster med $\frac{1}{2}$ ldg.	2	$\frac{1}{4}$ -?	
Halve bolsmænd og inderster.....	33	$\frac{1}{4}$ -?	
Ugedagsgårdmænd.....	23	$\frac{1}{2}$ -	11 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsinderster	6	$\frac{1}{4}$ -	1 $\frac{1}{2}$ -
Møllere uden avl.....	3	1 -	3 -
Pebersvende	2	1 -	2 -
Karle for fuld løn.....	34	$\frac{1}{2}$ -	} 35 $\frac{1}{4}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	73	$\frac{1}{4}$ -	
Adelsbønder	298 -
Adelens karle og pebersvende	40 $\frac{1}{2}$ - 24 sk.
	I alt...		675 $\frac{1}{2}$ rdl.

Beløbet er efter kvitteringerne indbetalt $\frac{30}{12}$ 1631, $\frac{30}{3}$ 1632, $\frac{8}{4}$ 1632 og $\frac{2}{8}$ 1632. Påtegnet: »ret efterregnet«. Fra krongodset mangler tingsvidner om nedsættelser og fritagelser. På adelsgodset har een gård fået landgilde og skat halveret, og een inderst er blevet fritaget p. g. a. fattigdom.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1632.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	58 $\frac{1}{2}$	4 rdl.	(234 rdl.) ⁴
Fæstere	116	2 -	(232 -)
Ugedagsbønder.....	23	1 -	(23 -)
Inderster og bolsmænd.....	106	1 -	(106 -)
Ugedagsinderster	11	$\frac{1}{2}$ -	(5 $\frac{1}{2}$ -)

¹ Mandtal mangler fra adelsgodserne, men en del bønder har betalt direkte: 36 1 rdl., 21 $\frac{1}{2}$ rdl.

² Mandtal mangler, men to har direkte betalt 3 ort, 7 $1\frac{1}{2}$ ort.

³ Herav 5 med $\frac{1}{2}$ skat og landgilde.

⁴ Tallene i () er beregnet.

Embedsfolk med avl.....	1	2 rdl.	(2 rdl.)
Embedsfolk uden avl.....	9	1 -	(9 -)
Karle for fuld løn ¹	8	1 -	(7 ³ / ₄ -)
Karle for 1/2 løn ²	78	1/2 -	(39 - 60 sk.)
Adelens bønder ³	643 -
Adelens karle.....	60 ¹ / ₂ -
Adelens pebersvende.....	2 -
I alt...			1365 rdl. 12 sk.

Kvitteringer for denne og andre skatter er dateret ²²/₁₂ 1631, ⁴/₁₃, ²⁴/₇ 1632, ²⁸/₂₃, ⁶/₇ 1633, ²⁸/₇ 1634. Som bilag ligger regnskab for omkostninger ved skatternes forsendelse til København, i alt 23 rdl. 26 sk., og nogle adelsgodsers skattemister underskrevet enten av herremanden eller fogeden, samt redegørelse for skatteindtægter av Horsens 1632.

Pengeskatt udskrevet til ¹¹/₁₁ 1633.

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder.....	58 ¹ / ₂	..	2 rdl.	(117 rdl.) ⁴
Fæstere.....	116	..	1 -	(116 -)
Ugedagsbønder.....	23	..	1/2 -	(11 ¹ / ₂ -)
Inderster og bols mænd.....	92	..	1/2 -	(46 -)
Gadehuse.....	32	..	1/4 -	(8 -)
Ugedagsinderster.....	13	..	1/4 -	(3 ¹ / ₄ -)
Embedsfolk med avl.....	1	..	1	(1 -)
Embedsfolk uden avl.....	9	..	1/2 -	(4 ¹ / ₂ -)
Karle med fuld løn.....	21	..	1/2 -	(10 ¹ / ₂ -)
Karle med 1/2 løn.....	75	..	1/4 -	(18 ¹ / ₂ - 24 sk.)
Adelens tjenere:				
Gårde.....	230	3 (øde)	..	342 rdl.
1/2 gårde og inderster.....	151	3 -	..	
Karle for fuld løn.....	26	
Karle for 1/2 løn.....	72	
Møllere.....	10	
Pebersvende.....	1	
I alt...				678 ¹ / ₂ rd.

556¹/₂ rdl. 24 sk. leveret på Skanderborg ¹⁸/₁₂ 1633. For resten beregnede revisionen rente fra ¹/₁ 1634 i 16 måneder = 131 rdl. 34¹/₂ sk., så den kan først være blevet betalt ¹/₅ 1635. Påtegnet: »ret efterregnet«. Som bilag ligger redegørelse for skatter av Horsens og et tingsvidne av Nim h. ²⁶/₆, at to gårde i Trebjærg nu var ugedagstjenere til MORTEN PAX til Bjerre, samt lister over de enkelte godsers skatteansættelser.

Pengeskatt udskrevet til ¹¹/₁₁ 1634.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder.....	58 ¹ / ₂	4 rdl.	(234 rdl.) ⁴
Fæstere.....	116	2 -	(232 -)

¹ Een gav kun 3 ort.

² Een gav kun 1¹/₂ ort.

³ En del er sat i skat av husbonden; i hans fraværelse satte fogeden på Stiernholm skatten.

⁴ Tallene i () er beregnet.

Ugedagsbønder	23	1 rdl.	(23 rdl.)
Inderster og husmænd	124	1 -	(124 -)
Ugedagsinderster	13	$\frac{1}{2}$ -	($6\frac{1}{2}$ -)
Embedsfolk med avl	1	2 -	(2 -)
Embedsfolk uden avl	9	1 -	(9 -)
Karle for fuld løn	25	1 -	(25 -)
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	46	$\frac{1}{2}$ -	(23 -)
Adelstjenere ¹	$713\frac{1}{4}$ -
I alt . . .			<hr/> 1391 $\frac{1}{2}$ rdl. 24 sk.

1300 rdl. leveret i rentekamret $\frac{14}{1}$ 1635. Transportomkostningerne var $21\frac{1}{2}$ rdl. 28 sk., av resten — $19\frac{1}{2}$ rdl. 44 sk. — beregnedes en rente på 5 rdl. 14 sk. Påskrift: »ret efterregnet«.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1635².

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb ³
Jordegne bønder	62	2 rdl.	124 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	1 -	1 rdl.
Jordegne halve gårde	10	1 -	10 -
Fæstegårdmænd	359	1 -	359 -
Halve fæstegårdmænd, inderster, bol .	275	$\frac{1}{2}$ -	137 - 72 sk.
Ugedagsgårdmænd	15	$\frac{1}{2}$ -	7 - 48 -
Ugedagsinderster	15	$\frac{1}{4}$ -	3 - 24 -
Møllere, embedsmænd uden avl	20	$\frac{1}{2}$ -	10 -
Pebersvende	3	1 -	3 -
Karle med fuld løn	151	$\frac{1}{2}$ -	75 - 48 -
Karle med halv løn	182	$\frac{1}{4}$ -	45 - 48 -
I alt . . .			<hr/> 777 rdl. 48 sk.

700 rdl. leveredes i rentekamret $\frac{13}{10}$ 1637. Omkostningerne ved en skriverdrengs rejse var $8\frac{1}{2}$ rdl. For resten — 69 rdl. — beregnedes en rente på 2 rdl. $33\frac{1}{2}$ sk. Ud for sammen-tællingen står: »Efterskrevne summa på bønderne kan ikke konfereres med næstforgangne års pengeskatt, fordi adelen selv har lagt sine tjenere i skat siden 1629 og de derfor ikke har været beregnet i summarum til kronens, men nu i år er regnet sammen og derfor må konfereres med mandtallet til $\frac{1}{3}$ 1627.« Påskrift: »ret efterregnet«.

Pengeskatt udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1636.

Ydernes stilling	Antal	Fritagne	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	55	7 ⁴	$2\frac{1}{2}$ rdl.	$137\frac{1}{2}$ rdl.
Jordegne ugedagsbønder	$1\frac{1}{2}$..	$1\frac{1}{2}$ -	2 - 24 sk.
Halve jordegne ugedagsbønder	4	..	5 ort	5 -
Fæstere	351	4 ⁵	5 -	$438\frac{1}{2}$ - 24 -
Halve gårde og bolsmænd	$229\frac{1}{2}$	6 ⁶	$2\frac{1}{2}$ -	143 - 12 -

¹ Sat i skat dels av husbonden, dels av Stiernholms foged. Kan ikke specificeres, da nogle av listerne fra de enkelte godser mangler.

² På omslaget står, at, hvor to bønder bebor een gård, er den ene sat for hel, den anden for halv skat.

³ Tallene er beregnet.

⁴ Som officersgårde fritaget efter kgbr.

⁵ P. g. a. ildebrand fritaget efter kgbr.

⁶ Efter tingsvidne kun jordløse huse.

Ugedagsgårdmænd	15	..	2 ¹ / ₂ ort	9 rdl.	36 sk.
Halve ugedagsgårdm. og boelsm. . .	13	..	30 sk.	4 -	6 -
Møllere og embedsfolk uden avl. . .	18	..	2 ¹ / ₂ ort	11 -	24 -
Pebersvende	4	..	5 -	5 -	-
Karle for fuld løn	144	..	2 ¹ / ₂ -	90 -	-
Karle for ¹ / ₂ løn	193	..	30 sk.	4 -	30 -
I alt				906 rdl.	24 sk.

900 rdl. leveret i rentekamret ⁸/₁₁ 1636, kvittering herfor. Transportomkostningerne var 11 rdl. 72 sk., så der fremkom et underskud på 5¹/₂ rdl. Påskrift: »ret efterregnet«. Som bilag ligger foruden ovennævnte kongebrev tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskat udskrevet til ¹¹/₁₁ 1637.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	55	..	2 rdl.	110 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 -	1 -
Halve ugedagsbønder	4	1	1 -	4 -
Fæstegårdmænd	336	21	1 -	336 -
Halve fæstegårdmænd og bolsmænd	213	20	¹ / ₂ -	106 ¹ / ₂ -
Ugedagsgårdmænd	15	..	¹ / ₂ -	7 ¹ / ₂ -
Halve ugedagsgårdmænd	12	..	¹ / ₄ -	3 -
Møllere + embedsmænd uden avl. . .	16	5	¹ / ₂ -	8 -
Pebersvende	2	..	1	2 -
Karle for fuld løn	132	..	¹ / ₂ -	66 -
Karle for ¹ / ₂ løn	216	..	¹ / ₄	54 -
I alt				698 rdl.

700 rdl. leveret i rentekamret ¹²/₁₂ 1638. Da underskuddet fra forrige år var 6¹/₂ rdl. og omkostningerne ved forsendelsen i år 11¹/₂ rdl. 24 sk., blev kronen lensmanden 19 rdl. 24 sk. skyldig. Påskrift: »ret efterregnet«. Som bilag ligger tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskat udskrevet til ¹⁰/₁₂ 1637.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	55	..	1 rdl.	55 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	¹ / ₂ -	¹ / ₂ -
Halve jordegne ugedagsbønder	4	1	¹ / ₂ -	2 -
Fæstegårdmænd	336	21	¹ / ₂ -	168 -
Halve fæstegårdmænd	213	20	¹ / ₄ -	53 ¹ / ₄ -
Ugedagsfæstegårdmænd	15	..	¹ / ₄ -	3 ¹ / ₂ - 24 sk.
Halve ugedagsfæstegårdm. og bolsm. . .	12	..	12 sk.	1 ¹ / ₂ -
Møllere + embedsmænd uden avl. . .	16	5	¹ / ₄ rdl.	4 -
Pebersvende	2	..	¹ / ₂ -	1 -
Karle for fuld løn	125	..	¹ / ₄ -	31 ¹ / ₄ -
Karle for ¹ / ₂ løn	165	..	12 sk.	20 ¹ / ₂ - 12 -
I alt				340 ¹ / ₂ rdl. 36 sk.
Horsens bys skat	156 -
Horsens tjenestefolks skat	5 -

Leveret på Riberhus $^{20/12}$ 1637 481 rdl., $^{21/9}$ 1638 $18\frac{1}{2}$ rdl. 36 sk., omkostninger herved 2 rdl. Påskrift: »ret efterregnet«. Som bilag ligger tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskatt udskrevet til $^{24/6}$ 1638.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	55	..	1 rdl.	55 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	$\frac{1}{2}$ -	$\frac{1}{2}$ -
Halve jordegne ugedagsbønder.....	9	1	$\frac{1}{2}$ -	$4\frac{1}{2}$ -
Fæstegårdmænd	340	13	$\frac{1}{2}$ -	170 -
Halve fæstegårdmænd og inderster....	259	16	$\frac{1}{4}$ -	$64\frac{1}{2}$ - 24 sk.
Ugedagsfæstegårdmænd	15	..	$\frac{1}{4}$ -	$3\frac{1}{2}$ - 24 -
Halve ugedagsfæstegårdmænd.....	14	..	12 sk.	$1\frac{1}{2}$ - 24 -
Møllere + embedsfolk uden avl.....	13	..	$\frac{1}{4}$ rdl.	$3\frac{1}{4}$ -
Pebersvende	2	..	$\frac{1}{2}$ -	1 -
Karle for fuld løn.....	137	..	$\frac{1}{4}$ -	$34\frac{1}{4}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	208	..	12 sk.	26 -
I alt...				$364\frac{1}{2}$ rdl. 24 sk.

362 rdl. 24 sk. leveret på Riberhus $^{5/7}$ 1638 mod kvittering, omkostningerne var $2\frac{1}{2}$ rdl. Påskrift: »ret efterset«. Som bilag ligger tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskatt udskrevet til $^{29/9}$ 1638.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	55	..	2 rdl.	110 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 -	1 -
Halve jordegne ugedagsbønder.....	8	2	1 -	8 -
Fæstegårdmænd.....	349	3	1 -	349 -
Halve fæstegårdmænd og bolsmand....	253	14	$\frac{1}{2}$ -	$126\frac{1}{2}$ -
Ugedagsgårdmænd	15	..	$\frac{1}{2}$ -	$7\frac{1}{2}$ -
Halve ugedagsgårdmænd	14	..	$\frac{1}{4}$ -	$3\frac{1}{2}$ -
Møllere + embedsfolk uden avl.....	13	..	$\frac{1}{2}$ -	$6\frac{1}{2}$ -
Pebersvende	1	1	1 -	1 -
Karle for fuld løn.....	137	..	$\frac{1}{2}$ -	$68\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	209	..	$\frac{1}{4}$	$52\frac{1}{4}$ -
I alt...				$733\frac{1}{2}$ rdl. 24 sk.

$731\frac{1}{2}$ rdl. leveret på Riberhus $^{19/10}$ 1638 mod kvittering, omkostninger 2 rdl., rest 24 sk. Påskrift: »ret efterregnet«. Som bilag ligger tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskatt udskrevet til påske 1639.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	56	..	2 rdl.	112 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 -	1 -
Halve ugedagsbønder	8	2	1 -	8 -
Fæstegårdmænd.....	348	2	1 -	348 -
Halve fæstegårdmænd	253	7	$\frac{1}{2}$	$126\frac{1}{2}$ -
Ugedagsgårdmænd.....	15	..	$\frac{1}{2}$ -	$7\frac{1}{2}$ -

Halve ugedagsgårdmænd	14	..	$\frac{1}{4}$ rdl.	$3\frac{1}{2}$ rdl.
Møllere + embedsfolk uden avl	13	..	$\frac{1}{2}$ -	$6\frac{1}{2}$ -
Pebersvende	1	..	1 -	1 -
Karle for fuld løn	134	..	$\frac{1}{2}$	67 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	198	..	$\frac{1}{4}$ -	$49\frac{1}{2}$ -
I alt . . .				730 $\frac{1}{2}$ rdl.

728 $\frac{1}{4}$ rdl. leveret på Riberhus mod kvittering $\frac{28}{4}$ 1639, omkostninger 2 rdl., rest 24 sk.
Påskrift: »igennemlagt og confereret«. Som bilag ligger tingsvidner om øde gårde etc.

Pengeskat udskrevet med $\frac{2}{3}$ til $\frac{29}{9}$ og $\frac{1}{3}$ til $\frac{25}{12}$ 1639.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb	
Jordegne bønder	56	3 rdl.	168 rdl.	
Jordegne ugedagsbønder	1	$1\frac{1}{2}$ -	$1\frac{1}{2}$ -	
Halve jordegne ugedagsbønder	8	$1\frac{1}{2}$ -	12 -	
Fæstegårdmænd	350	$1\frac{1}{2}$ -	525 -	
Halve fæstegårdmænd	259	72 sk.	$194\frac{1}{4}$ -	
Ugedagsgårdmænd	15	72 -	$11\frac{1}{4}$ -	
Halve ugedagsgårdmænd	14	36 -	$5\frac{1}{4}$ -	
Møllere + embedsfolk uden avl	13	36 -	$4\frac{1}{2}$ - 36 sk.	
Pebersvende	1	$1\frac{1}{2}$ -	$1\frac{1}{2}$ -	
Karle for fuld løn	129	72 -	96 - 72 -	
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	201	36 -	75 - 36 -	
I alt . . .				1095 $\frac{1}{2}$ rdl. 24 sk.

Beløbet leveret krigskommissarierne mod kvittering $\frac{17}{1}$ 1640. Påskrift: »ret efterregnet«.
Regnskabet kvitteret $\frac{2}{9}$ 1640

Pengeskat udskrevet til $\frac{24}{6}$ 1640.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb	
Jordegne bønder	53	4 rdl.	212 rdl.	
Jordegne ugedagsbønder	1	2 -	2 -	
Halve jordegne ugedagsbønder	9	2 -	18 -	
Fæstegårdmænd	351	2 -	702 -	
Halve fæstegårdmænd	260	1 -	260 -	
Ugedagsgårdmænd	15	1 -	15 -	
Halve ugedagsgårdmænd	14	$\frac{1}{2}$ -	7 -	
Møllere + embedsfolk uden avl	13	$\frac{1}{2}$ -	$6\frac{1}{2}$ -	
Karle for fuld løn	133	1 -	133 -	
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	180	$\frac{1}{2}$ -	90 -	
I alt . . .				1445 $\frac{1}{2}$ rdl.

Beløbet leveret mod kvittering $\frac{1}{8}$ 1640. Påskrift: »ret efterregnet«.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1640.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	53	2 rdl.	106 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	1 -	1 -

Halve jordegne ugedagsbønder	10	1 rdl.	10 rdl.
Fæstegårdmænd	353	1 -	353 -
$\frac{1}{2}$ fæstegårdmænd	262	$\frac{1}{2}$ -	131 -
Ugedagsgårdmænd	15	$\frac{1}{2}$ -	$7\frac{1}{2}$ -
Halve ugedagsgårdmænd	14	$\frac{1}{4}$ -	$3\frac{1}{2}$ -
Møllere + embedsfolk uden avl	13	$\frac{1}{4}$ -	$3\frac{1}{4}$ -
Karle for fuld løn	130	$\frac{1}{2}$ -	65 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	176	$\frac{1}{4}$ -	44 -
I alt			<u>724$\frac{1}{4}$ rdl.</u>

Beløbet leveret $\frac{1}{12}$ 1640 mod kvittering.

Pengeskat udskrevet til fastelavn 1641 ($\frac{7}{3}$).

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	53	2 rdl.	106 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	1 -	1 -
Halve jordegne ugedagsbønder	10	1 -	10 -
Fæstegårdmænd	353	1 -	353 -
Halve fæstegårdmænd	257	$\frac{1}{2}$ -	128 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsgårdmænd	15	$\frac{1}{2}$ -	$7\frac{1}{2}$ -
Halve ugedagsgårdmænd	14	$\frac{1}{4}$ -	$3\frac{1}{2}$ -
Møllere + embedsfolk uden avl	13	$\frac{1}{4}$ -	$3\frac{1}{4}$ -
Karle for fuld løn	132	$\frac{1}{2}$ -	66 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	171	$\frac{1}{4}$ -	42 $\frac{1}{2}$ - 24 sk.
I alt			<u>721$\frac{1}{2}$ rdl.</u>

Beløbet leveret TØNNE FRIIS $\frac{21}{3}$ 1641. Påskrift: »ret beregnet«.

Pengeskat udskrevet til $\frac{29}{9}$ 1641.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	53	4 rdl.	212 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	2 -	2 -
Halve jordegne ugedagsbønder	10	2 -	20 -
Fæstegårdmænd	348	2 -	696 -
Halve fæstegårdmænd	255	1 -	255 -
Ugedagsgårdmænd	15	1 -	15 -
Halve ugedagsgårdmænd	14	$\frac{1}{2}$ -	7 -
Møllere + embedsfolk uden avl	13	$\frac{1}{2}$ -	6 $\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn	136	1 -	136 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	181	$\frac{1}{2}$ -	90 $\frac{1}{2}$ -
I alt			<u>1440 rdl.</u>

Beløbet leveret mod kvittering $\frac{3}{12}$ 1641. Påskrift: »ret beregnet«.

Pengeskat udskrevet halvt til fastelavn $\frac{20}{2}$ og halvt til $\frac{24}{6}$ 1642.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	53	4 rdl.	212 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	2 -	2 -

Halve jordegne ugedagsbønder.....	10	2 rdl.	20 rdl.
Fæstegårdmænd.....	339	2 -	678 -
Halve fæstegårdmænd.....	252	1 -	252 -
Ugedagsgårdmænd.....	15	1 -	15 -
Halve ugedagsgårdmænd.....	14	1/2 -	7 -
Møllere + embedsfolk uden avl.....	13	1/2 -	6 1/2 -
Karle for fuld løn.....	119	1 -	119 -
Karle for 1/2 løn.....	172	1/2 -	86 -
I alt...			<u>1397 1/2 rdl.</u>

Beløbet oppebåret av TØNNE FRIIS. Påført: »klart«.

Pengeskat udskrevet til ¹¹/₁₁ 1642.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder.....	51	..	4 rdl.	204 rdl.
Jordegne ugedagsbønder.....	1	..	2 -	2 -
Halve jordegne ugedagsbønder.....	10	..	2 -	20 -
Fæstegårdmænd.....	323	22 ¹	2	646 -
Halve fæstegårdmænd.....	258	6	1 -	258 -
Ugedagsgårdmænd.....	15	..	1 -	15 -
Halve ugedagsgårdmænd.....	14	..	1/2 -	7 -
Møllere uden avl.....	11	1	1/2 -	5 1/2 -
Karle for fuld løn.....	116	..	1 -	116 -
Karle for 1/2 løn.....	158	..	1/2 -	79 -
I alt...				<u>1352 1/2 rdl.</u>

770 rdl. leveret på Riberhus mod kvittering ²²/₁₂ 1642, 597 rdl. 8 sk. leveret mod kvittering ²⁵/₁₁ 1643, omkostningerne var 3 rdl., så kronen blev lensmanden 17 rdl. 56 sk. skyldig. Påskrift: »klart«. Som bilag ligger tgv. om øde gårde etc., underskrevet av lensmanden.

Pengeskat udskrevet til ²⁴/₆ 1643.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder.....	50	..	2 1/4 rdl.	112 1/2 rdl.
Jordegne ugedagsbønder.....	1	..	1 - 1/2 ort	1 - 1/2 ort
Halve jordegne ugedagsbønder.....	9	..	1 - 1/2 -	10 - 1/2 -
Fæstegårdmænd.....	316	16	1 - 1/2 -	355 1/2 -
Halve fæstegårdmænd.....	248	18	1/2 -	6 sk. 139 1/2 -
Ugedagsgårdmænd.....	15	..	1/2 -	6 - 8 - 42 sk.
Halve ugedagsgårdmænd.....	14	..	27 -	3 1/2 - 42 -
Møllere uden avl.....	11	1	1 ort	2 1/2 - 24 -
Karle for fuld løn.....	122	..	1/2 -	61 -
Karle for 1/2 løn.....	166	..	1 ort	41 1/2 -
I alt...				<u>736 rdl. 36 sk.</u>

Kvittering for beløbet ²²/₅ 1644. Påskrift: »ret efterlagt«. Som bilag ligger tingsvidner om årsagerne til, at en del bønder ikke har betalt skat. 6 av disse er ikke underskrevet av lensmanden, hvad revisionen har bemærket.

¹ Desuden er 7 gårde reduceret til 1/2 gårde.

Pengeskatt udskrevet halvt til $\frac{29}{9}$, halvt til $\frac{11}{11}$ 1646.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	$\frac{1}{2}$ skat	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	52	14	9	4 rdl.	208 rdl.	134 rdl.
Halve jordegne bønder	9	3	1	2 -	18 -	11 -
Fæstegårdmænd	323	61	16	2 -	646 -	508 -
Halve fæstegårdmænd	231	43	3	1 -	231 -	186 $\frac{1}{2}$ -
Jordegne ugedagsbonde	1	2 -	2 -	2 -
Ugedagsbønder	15	1 -	15 -	15 -
Halve ugedagsbønder	14	$\frac{1}{2}$ -	7 -	7 -
Karle for fuld løn	65	1 -	65 -	65 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	82	$\frac{1}{2}$ -	41 -	41 -
Møllere uden avl	11	1	..	$\frac{1}{2}$ -	5 $\frac{1}{2}$ -	5 $\frac{1}{2}$ -
Håndværkere uden avl	15	$\frac{1}{2}$ -	7 $\frac{1}{2}$ -	7 $\frac{1}{2}$ -
I alt					1246 rdl.	983 rdl.

Til officererne ved de i Jylland indkvarterede kompagnier er betalt 983 rdl. Regnskabet er kvitteret $\frac{22}{3}$ 1652. Påskrift: »efterregnet«. Fritagelserne fremgår af tilskrifter i mandtallet, tingsvidner mangler. Mandtallet indeholder kun de ansatte, resten er beregnet.

Pengeskatt udskrevet halvt til $\frac{29}{9}$, halvt til $\frac{11}{11}$ 1647.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Nedsat	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	51	24	1 = $\frac{1}{4}$	7 rdl.	357 rdl.	179 rdl. 8 sk.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 = $\frac{1}{3}$	3 $\frac{1}{2}$ -	3 $\frac{1}{2}$ -	3 $\frac{1}{2}$ -
Halve jordegne gårde	10	3	..	3 $\frac{1}{2}$ -	35 -	24 $\frac{1}{2}$ -
Fæstegårdmænd	314	137	1 = $\frac{1}{3}$	3 $\frac{1}{2}$ -	1099 -	617 $\frac{1}{4}$ -
Halve fæstegårdmænd	232	98	..	7 ort	406 -	234 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsgårdmænd	15	7 -	26 $\frac{1}{4}$ -	26 $\frac{1}{4}$ -
Halve ugedagsgårdmænd	14	3 $\frac{1}{2}$ -	12 $\frac{1}{4}$ -	12 $\frac{1}{4}$ -
Embedsfolk uden avl	10	3 $\frac{1}{2}$ -	8 -	8 - 72 sk.
Karle for fuld løn	42	7 -	73 $\frac{1}{2}$ -	73 $\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	55	3 $\frac{1}{2}$ -	48 - 12 -	48 - 12 -
I alt					2069 rdl. 32 sk.	1227 rdl. 68 sk.

700 rdl. leveret kommissarierne, resten var 723 rdl. 42 sk. (sic). Regnskabet er kvitteret $\frac{15}{4}$ 1657. Som bilag ligger tingsvidner om årsagerne til avkortningerne. Yderligere bemærkes: »avkortet ydermere av møntens avsættelse 1647, der k. m.s mandat ankom, befandtes udi ny mønt 123 rdl. 2 mk. udi tomarkstykker og blev til 28 sk. Derfor avgår av hver rdl. 12 sk., som beløber sig i penge 15 rdl. 1 ort 16 sk. Sammeledes kortes på 31 rdl. 1 ort 4 sk. og er skattepenge, som bar 4 sk. stykker og blev sat til 2 sk.; beløber, som avgik 15 $\frac{1}{2}$ rdl. 14 sk.«

Samtlige tingsvidner er underskrevet av Frans Powisch.

Pengeskatt udskrevet halvt til $\frac{29}{9}$, halvt til $\frac{11}{11}$ 1648.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	52	14	4 rdl.	208 rdl.	152 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	2 -	2 -	2 -
Halve jordegne bønder	10	3	2 -	20 -	14 -

Fæstegårdmænd	321	87 ¹	2 rdl.	642 rdl.	468 rdl.
Halve fæstegårdmænd	233	57 ¹	1 -	233 -	176 -
Ugedagsgårdmænd	15	..	1 -	15 -	15 -
Halve ugedagsgårdmænd	14	..	1/2 -	7 -	7 -
Møllere m. m. u. avl	19	1	1/2 -	9 1/2 -	9 -
Karle for fuld løn	96	..	1 -	96 -	96 -
Karle for 1/2 løn	143	..	1/2 -	71 1/2 -	71 1/2 -
I alt				1304 rdl.	1010 1/2 rdl.

Mandtallet har de ansatte skatteydere med bemærkning om nedsættelserne, som sammenlægges til 293 1/2 rdl. 1 ort, men dette tal passer ikke.

966 rdl. 3 ort leveredes til landkommisarijerne i Viborg ¹¹/₁₀ 1649, 38 rdl. 3 ort til landkisten, og omkostningerne var 4 rdl. 3 ort Påskrift: »efterregnet«.

Pengeskatt udskrevet til ¹³/₁₀ 1649.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	52	..	2 rdl.	104 rdl.	104 rdl.
Halve jordegne bønder	10	..	1 -	10 -	10 -
Ugedags jordegne bønder	1	..	1 -	1 -	1 -
Fæstegårdmænd	320	23 1/2 ²	1 -	320 -	296 1/2 -
Halve fæstegårdmænd	234	4	1/2 -	117 -	115 -
Ugedags fæstegårdmænd	15	..	1/2 -	7 1/2 -	7 1/2 -
Halve ugedags fæstegårdmænd	14	..	1/4 -	3 1/2 -	3 1/2 -
Møllere m. m. u. avl	14	..	1/2 -	7 -	7 -
Karle for fuld løn	64	..	1/2 -	32 -	32 -
Karle for 1/2 løn	160	..	1/4 -	40 -	40 -
I alt				642 rdl.	615 1/2 rdl.

Mandtallet har regnet nedsættelse til 27 rdl., hvorved der er indløbet en regnefejl.

Leveret 611 rdl. i Viborg, omkostninger 4 rdl. 3 ort. Regnskabet kvitteret ²⁰/₉ 1650. Påskrift: »efterlagt«.

Pengeskatt udskrevet til ¹¹/₁₁ 1650.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	52	..	2 rdl.	104 rdl.	104 rdl.
Halve jordegne bønder	10	..	1 -	10 -	10 -
Ugedags jordegne bønder	1	..	1 -	1 -	1 -
Fæstegårdmænd	318	14 ³	1 -	318 -	304 -
Halve fæstegårdmænd	234	7	1/2 -	117 -	113 1/2 -
Ugedags fæstegårdmænd	15	..	1/2 -	7 1/2 -	7 1/2 -
Halve ugedags fæstegårdmænd	14	..	1/4 -	3 1/2 -	3 1/2 -
Møllere m. m. uden avl	19	1	1/2 -	9 1/2 -	9 -
Karle for fuld løn	164	..	1/2 -	82 -	82 -
Karle for 1/2 løn	187	..	1/4 -	46 -	46 - 3 ort
I alt				699 rdl. 1 ort	681 rdl. 1 ort

¹ Herunder henholdsvis 1 og 4 ugedagstjenere under Rask.

² Herav een ugedagstjener til Rosenvold, tre udlagt til ryttergårde og een reduceret til et bol.

³ Herav 5 udlagt til ryttergårde.

676 $\frac{1}{2}$ rdl. leveret i Viborg til kommissarierne $\frac{13}{8}$ 1651, omkostninger 4 rdl. 3 ort. Regnskabet kvitteret $\frac{11}{9}$ 1651. Påskrift: »efterlagt«. Som bilag ligger tingsvidner om årsagerne til fritagelser, alle underskrevet av Laurids Ulfeldt.

Pengeskat på rigsorter til landkisten udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1651.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Hele jordegne og fæstegårdmænd	357	1 ort	89 rdl. 1 ort
Halve jordegne og fæstegårdmænd	198	$\frac{1}{2}$ -	24 - 3 -
Hele ugedagsgårdmænd	16	$\frac{1}{2}$ -	2 -
Halve ugedagsgårdmænd	14	6 sk.	3 $\frac{1}{2}$ ort
I alt			116 rdl. 3 $\frac{1}{2}$ ort

Skatten nævnes ikke hos SECHER. Leveret 118 rdl. 6 sk. til PEDER LANGE til Kærgård $\frac{13}{4}$ 1652. Kvittering for rgsk. $\frac{8}{7}$ 1652. Påskrift: »ret efterregnet«.

Pengeskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1651.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	52	2 rdl.	104 rdl.
Ugedags jordegne bønder	1	1 -	1 -
Halve ugedags jordegne bønder	11	1 -	11 -
Fæstegårdmænd	305	1 -	305 -
Halve fæstegårdmænd	239 ¹	$\frac{1}{2}$ -	119 $\frac{1}{2}$ -
Ugedags fæstegårdmænd	15	$\frac{1}{2}$ -	7 $\frac{1}{2}$ -
Halve ugedags fæstegårdmænd	14	$\frac{1}{4}$ -	3 $\frac{1}{2}$ -
Møllere m. m. uden avl	23	$\frac{1}{2}$ -	11 $\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn	161	$\frac{1}{2}$ -	80 $\frac{1}{2}$ -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	211	$\frac{1}{4}$	52 - 3 ort
I alt			696 $\frac{1}{4}$ rdl.

320 rdl. leveret i rentekamret $\frac{18}{12}$ 1651, omkostninger 6 rdl. 18 sk., 347 rdl. 3 ort leveret i Viborg $\frac{13}{4}$ 1652, omkostninger 5 rdl. Regnskabet kvitteret $\frac{8}{7}$ 1652. Påskrift: »ret efterlagt«. På denne og den forrige skat skylder lensmanden 18 rdl. 30 sk.

Pengeskat udskrevet til $\frac{1}{11}$ og $\frac{11}{11}$ 1652.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Ansæt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	52	1	2 rdl.	104 rdl.	102 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 -	1 -	1 -
Halve jordegne ugedagsbønder	11	..	1 -	11 -	11 -
Fæstegårdmænd	305	7 ²	1 -	305 -	298 -
Halve fæstegårdmænd	240	7 -	$\frac{1}{2}$ -	120 -	116 $\frac{1}{2}$ -
Ugedagsgårdmænd	15	..	$\frac{1}{2}$	7 $\frac{1}{2}$ -	7 $\frac{1}{2}$ -
Halve ugedags fæstegårdmænd	14	1	$\frac{1}{4}$ -	3 $\frac{1}{2}$ -	3 $\frac{1}{4}$ -
Møllere m. m. uden avl	29	..	$\frac{1}{2}$	14 $\frac{1}{2}$ -	14 $\frac{1}{2}$ -
Karle for fuld løn	178	..	$\frac{1}{2}$ -	89 -	89 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn	215	..	$\frac{1}{4}$ -	53 - 3 ort	53 - 3 ort
I alt				709 $\frac{1}{4}$ rdl.	696 $\frac{1}{2}$ rdl.

¹ Herav 41 inderster.

² Herav 4 ugedagstjenere til fru KAREN HØRBY, der boede i en av fæstegårdene.

700 rdl. leveret kommissarierne i Viborg $^{15/3}$ 1653, omkostninger 5 rdl., fradrag for øde gårde etc. 13 rdl. 72 sk., underskud $9^{1/2}$ rdl. Rgsk. kvitteret $9/9$ 1653. Påskrift: »efterregnet«.

(I fortsættelse av denne skat følger):

Gadehusmænd.....	159	23	$^{1/2}$ rdl.	$79^{1/2}$ rdl.	68 rdl.
Ugedags gadehusmænd.....	11	..	$^{1/4}$ -	2 - 3 ort	2 rdl. 3 ort
Karle for fuld løn	178	..	$^{1/4}$	$44^{1/2}$ -	$44^{1/2}$
Karle for $^{1/2}$ løn.....	215	..	12 sk.	26 - $3^{1/2}$ -	26 - $3^{1/2}$ ort
Husmænd, som sidder til huse hos bønder	33	..	$^{1/4}$ -	$8^{1/4}$ -	$8^{1/4}$ -
I alt...				161 rdl. $3^{1/2}$ ort	150 rdl. $1^{1/2}$ ort

112 rdl. leveret i rentekamret $^{17/3}$ 1653, omkostninger 2 rdl., avkortning $11^{1/2}$ rdl., overskud 36 rdl. $1^{1/2}$ ort. Bilag: tgv. om forarmede husmænd etc., hvorav kun nogle få er underskrevet av Laurids Ulfeldt.

Pengeskatt udskrevet til $^{20/9}$ 1653.

Ydernes stilling	Antal	Fritagelse	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	52	19	2 rdl.	104 rdl.	66 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	1 -	1 -	1 -
Jordegne halve gårde.....	11	6	1 -	11 -	5 -
Fæstegårdmænd.....	308	..	1 -	308 -	308 -
Halve fæstegårdmænd	244	..	$^{1/2}$ -	122 -	122 -
Ugedags gårdmænd.....	15	..	$^{1/2}$	$7^{1/2}$ -	$7^{1/2}$ -
Halve ugedags gårdmænd.....	15	..	$^{1/4}$ -	3 - 72 sk.	3 - 72 sk.
Møllere m. m. uden avl.....	30	5	1 -	30 -	25 -
Karle for fuld løn.....	220	..	$^{1/2}$ -	110 -	110 -
Karle for $^{1/2}$ løn	234	..	$^{1/4}$ -	58 - 48 -	58 - 48 -
Gadehusmænd.....	158	35	$^{1/2}$ -	79 -	61 - 48 -
Ugedags gadehusmænd.....	12	..	$^{1/4}$ -	3	3 -
I alt...				837 rdl. 72 sk.	768 rdl. 24 sk.

Ved det endelige regnskab er der intet hensyn taget til de fritagne. 737 rdl. 47 sk. blev leveret til kommissarierne i Viborg $^{17/5}$ 1654, omkostningerne var 5 rdl., underskuddet fra forrige år $7^{1/2}$ rdl., underskud på Frederiksoddeskatten 8 rdl. 25 sk., samlet overskud 31 rdl., der leveredes i rentekamret $^{4/12}$ 1655. Påskrift: »efterlagt«. Som bilag ligger tingsvidner om forarmelse etc. De er alle gennemgået og underskrevet av LAURIDS ULFELDT, der om 5 bønder bemærker, at de kan yde skat, om 9, at de kan yde kornskat, og om 4, at de, trods tingsvidnernes påstand om det modsatte, har ydet landgilde.

Pengeskatt udskrevet til $^{20/10}$ 1654.

Ydernes stilling	Antal	Fritaget	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder	51	..	3 rdl.	153 rdl.	153 rdl.
Jordegne ugedagsbønder	1	..	$^{1/2}$ -	$^{1/2}$ -	$^{1/2}$ -
Halve jordegne ugedagsbønder	11	..	$^{1/2}$ -	$16^{1/2}$ -	$16^{1/2}$ -
Fæstegårdmænd.....	310	18	$^{1/2}$ -	465 -	438 -
Halve fæstegårdmænd	245	9	3 ort	183 - 3 ort	177 -

Ugedags fæstegårdmænd.....	15	..		3 ort	11	-	1 ort	11 ¹ / ₄ rdl.
Halve fæstegårdmænd.....	15	..		1 ¹ / ₂ -	5	-	2 ¹ / ₂ -	5 ¹ / ₂ - 1 ¹ / ₂ ort
Møllere m. m. uden avl.....	43	1	1	-	43	-		42 -
Karle for fuld løn.....	196	..		1	-	196	-	196 -
Karle for 1/2 løn.....	229	..		1/2	-	114 ¹ / ₂ -		114 ¹ / ₂ -
Gadehusmænd.....	151	4	1/4	-	37	-	3	36 - 3 ort
Ugedags gadehusmænd.....	12	..		1/2-	1 ¹ / ₂ -			1 ¹ / ₂ - —
Pebersvende og ågerkarle....	3	..		2		6	-	6 -
I alt...								1235 rdl. 1 ¹ / ₂ ort 1199 ¹ / ₂ rdl. 1/2 ort.

676 rdl. leveret på Århusgård ²²/₁₁ 1654, omkostninger 1 rdl., 400 rdl., leveret i Viborg ⁴/₁ 1655, omkostninger 5 rdl., fradrag 35 rdl. (sic), rest 117 rdl. 2¹/₂ ort (sic). Kvittering for rgsk. ⁴/₁₂ 1655. Påskrift: »efterlagt.« Tingsvidner om forarmelse etc. ligger som bilag, alle påtegnet av LAURIDS ULFELDT, der har bemærket om 7 bønder, at de kan betale kornskat. Ett tingsvidne er påtegnet av HANS FRIIS til Klausholm.

Pengeskatt udskrevet til ⁸/₉ 1655¹

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Ansatt beløb	Virkelige beløb
Jordegne bønder.....	51	3 rdl.	153 rdl.	..
Jordegne ugedagsbønder.....	1	1 ¹ / ₂ -	1 ¹ / ₂ -	..
Halve jordegne ugedagsbønder .	11	1 ¹ / ₂ -	16 ¹ / ₂	..
Fæstegårdmænd.....	311	1 ¹ / ₂ -	466 ¹ / ₂ -	..
Halve fæstegårdmænd.....	245	4 ¹ / ₂ mk.	183 - 3 ort	..
Ugedags fæstegårdmænd.....	15	4 ¹ / ₂ -	11 - 1 -	..
Halve ugedags fæstegårdmænd .	15	1 ¹ / ₂ ort	5 - 2 ¹ / ₂ -	..
Møllere m. m. uden avl.....	38	1 rdl.	38 -	..
Karle for fuld løn.....	149	1 -	149 -	..
Karle for 1/2 løn.....	201	1/2 -	100 ¹ / ₂ -	..
Gadehusmænd.....	146	1 ort	36 ¹ / ₂ -	..
Ugedags gadehusmænd.....	11	1/2 -	1 - 1 ¹ / ₂ -	..
Pebersvende og ågerkarle.....	2	2 rdl.	4 -	..
I alt...			1167 ¹ / ₂ rdl.	1133 ¹ / ₄ rdl. ²

700 rdl. leveret på Århusgård ²⁹/₁₂ 1655, omkostninger 3 rdl., 400 rdl. leveret landsdommer PEDER LANGE ¹⁵/₇ 1656, omkostninger 9¹/₂ rdl. Overskud: 20 rdl. 3 ort. Regnskabet har intet hensyn taget til fritagelserne. Regnskabet kvitteret ¹⁸/₅ 1661. Påskrift: »efterlagt.« Tingsvidner om forarmelse etc. ligger som bilag, alle påtegnet av LAURIDS ULFELDT, der om 11 har bemærket, at de kan betale kornskat. — Fradragene kan ikke placeres inden for de enkelte grupper av skatteydere, men de angives at være: 1 = 2 rdl. 1 ort, 8 = 1¹/₂ rdl., 10 = 1 rdl. 1/2 ort, 1 = 1 rdl. 1 ort, 9 = 3 ort og 4 = 1 ort.

Pengeskatt udskrevet til ²⁰/₁₀ 1656.

Ydernes stilling	Antal	Fritagelse ³	Skattesats	Ansatt beløb
Jordegne bønder.....	51	(3)	3 rdl.	153 rdl.
Jordegne ugedagsbønder.....	1	..	1 ¹ / ₂ -	1 ¹ / ₂ -

¹ Efter mandtallet skulle skatten præsteres 3 uger før St. Mikkelsdag, efter skattebrevet 6 uger efter Mikkelsdag.

² Kan ikke specificeres.

³ Tallene er minimumstal. Dels har 14 personer, uvist av hvilken kategori, fået fritagelse for en skat på 1 rdl. 12 sk. hver, dels opgøres den samlede nedsættelse til 77 rdl. 3 ort for 77 personer.

Halve ugedagsbønder ..	12	..	$1\frac{1}{2}$ rdl.	18 rdl.
Fæstegårdmænd.....	311	(19)	$1\frac{1}{2}$ -	$466\frac{1}{2}$ -
Halve fæstegårdmænd.....	245	(21)	$4\frac{1}{2}$ mk.	183 - 3 ort
Ugedags fæstegårdmænd.....	15	..	$4\frac{1}{2}$ -	11 - 1 -
Halve ugedags fæstegårdmænd....	15	..	$1\frac{1}{2}$ ort	5 - $2\frac{1}{2}$ -
Møllere m. m. uden avl.....	33	..	1 rdl.	33 -
Karle for fuld løn	176	..	1 -	176 -
Karle for $\frac{1}{2}$ løn.....	236	..	$\frac{1}{2}$ -	118 -
Gadehusmænd.....	147	..	1 ort	36 - 3 -
Ugedags gadehusmænd.....	11	..	$\frac{1}{2}$ -	1 - $1\frac{1}{2}$ -
I alt...				<hr/> 1204 rdl. 3 ort

700 rdl. leveret på Århusgård $\frac{15}{12}$ 1656, 200 rdl. leveret i Viborg $\frac{26}{1}$ 1657 og 200 rdl. leveret — uvist når — til landkommisarierne. Fritagelserne var 77 rdl. 3 ort, og omkostningerne ved fremsendelsen af denne skat, skat til Frederiksoddes befæstning og kornskatten var 20 rdl. 64 sk. Overskud: 8 rdl. 20 sk. Regnskabet revideret $\frac{11}{5}$ 1661. Påskrift: »efterlagt«. Tingsvidner om forarmelse etc. ligger som bilag og er alle påtegnet af LAURIDS ULFELDT, der har bemærket, at 26 er i stand til at yde kornskatten.

Kontributionsskat af hospitals- og kanniketjenere udskrevet til $\frac{25}{3}$ 1657.*

Hver helgård skal yde 1, hver halvgård $\frac{1}{2}$ rigsort per måned i tre måneder, og skatten synes at skulle være ydet i to år.

Bjerge h.	40 hele gårde	39 halve gårde
Hatting h	89 - -	43 - -
Nim h.....	61 - -	26 - -

Indkommet 183 rdl. Landkommisæren JØRGEN KRUSE til Hjermslevgård har kvitteret for 180 rdl. $\frac{10}{4}$ 1657. (Hvis skatten skulle være ydet i to år, skulle beløbet have været $188\frac{1}{2}$ rdl., men formentlig er nogle gårde blevet fritaget p. g. a. armod etc.)

Skatter av Horsens.

Tjenestedrengeskate udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1632.

4 karle for fuld løn à 1 rdl.	4 rdl.
15 karle for $\frac{1}{2}$ løn à $\frac{1}{2}$ rdl.	$7\frac{1}{2}$ -
I alt...	<hr/> 11 $\frac{1}{2}$ rdl.

Leveret til TØNNE FRIIS, der $\frac{31}{12}$ 1632 fik kvittering for dens aflevering i rentekamret.

Byskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1633.

10 karle for fuld løn à 1 rdl.	10 rdl.
12 karle for $\frac{1}{2}$ løn à $\frac{1}{2}$ rdl.	6 -
I alt...	<hr/> 16 rdl.

Den øvrige byskate av Horsens var 250 rdl., men iøvrigt mangler oplysninger om denne.

Byskat udskrevet til $^{11}/_{11}$ 1637.

2 karle for fuld løn à 1 rdl.	2 rdl.
21 karle for $^{1}/_{2}$ løn à $^{1}/_{2}$ rdl.	$10^{1}/_{2}$ -
	<hr/>
I alt...	$12^{1}/_{2}$ rdl.

Den øvrige byskat av Horsens var 312 rdl. Skatten leveredes for sent, og lensmanden måtte betale 13 rdl. i rente derfor.

Byskat udskrevet til $^{11}/_{2}$ 1637.

Byskatten var 156 rdl., tjenestekarleskatten av Horsens 5 rdl., i alt 161 rdl., der leveredes på Riberhus $^{20}/_{12}$ 1637 og $^{21}/_{9}$ 1638 sammen med andre skatter.

Byskat udskrevet til $^{24}/_{6}$ 1638.

Byskatten var 156 rdl., tjenestekarleskatten av Horsens $4^{1}/_{2}$ rdl. 1 ort, i alt 160 rdl. 3 ort, der leveredes på Riberhus $^{5}/_{7}$ 1638.

9 karle for fuld løn à $^{1}/_{2}$ rdl.	$4^{1}/_{2}$ rdl.
1 karle for $^{1}/_{2}$ løn à $^{1}/_{4}$ rdl.	$^{1}/_{4}$ -
	<hr/>
I alt...	4 rdl. 72 sk.

Byskat udskrevet til $^{29}/_{9}$ 1638.

Byskatten var 312 rdl., tjenestekarleskatten av Horsens $12^{1}/_{2}$ rdl., i alt $324^{1}/_{2}$ rdl., der leveredes på Riberhus $^{13}/_{10}$ 1638.

Horsens borgerskabs frivillige bidrag til kornskatten 1653.

32 td. rug
43 - 2 skp. byg
16 - havre

Horsens borgerskabs godvillige bidrag til kornskatten 1654.

32 td. rug
43 - 2 skp. byg
16 - havre

Skatten er indført i kornskatten for 1654.

Kobberskat udskrevet til $^{29}/_{9}$ 1646.

Godvillig kontribution av Horsens: 14 lisp. kobber, 11 lispd. 14 skålpd. tin. Skatten indført — uden specification — i lenets kobberskat 1646.

Rentepengeskate.

Rentepengeskate udskrevet til $^{1}/_{12}$ 1647.*

2% av de penge, som er angivet i Stiernholm len og Horsens, udgjorde 222 rdl. 80 sk. Leveret landkommisarierne i Jylland efter kvittering $^{5}/_{7}$ 1648. Regnskabet kvitteret $^{15}/_{4}$ 1652.

Kornskatter.

Kornskat udskrevet til fastelavn 1633 $\frac{3}{3}$.

60 jordegne bønder à	$\left\{ \begin{array}{l} \frac{1}{6} \text{ td. rug} \\ \frac{1}{3} - \text{ byg} \end{array} \right.$	10 td. rug 20 - byg
346 fæstegårdmænd ¹ à	$\left\{ \begin{array}{l} \frac{1}{12} - \text{ rug} \\ \frac{1}{6} - \text{ byg} \end{array} \right.$	29 - 6 skp. $\frac{1}{2}$ fj. rug 57 - 4 - 3 - byg
178 halve fæstegårdmænd à	$\left\{ \begin{array}{l} \frac{1}{24} - \text{ rug} \\ \frac{1}{12} - \text{ byg} \end{array} \right.$	7 - 3 - $\frac{1}{2}$ - rug 14 - 6 - 3 - byg
23 ugedags fæstegårdmænd à	$\left\{ \begin{array}{l} \frac{1}{24} - \text{ rug} \\ \frac{1}{12} - \text{ byg} \end{array} \right.$	7 - 4 - $\frac{1}{2}$ - rug 1 - 7 - 1 - byg
I alt...		$\left\{ \begin{array}{l} 47 - 1 - \frac{1}{2} - \text{ rug} \\ 94 - 2 - 3 - \text{ byg} \end{array} \right.$

Påskrift: »ret efterregnet«.

Kornskat udskrevet til Kyndelmisse 1637. Skatten oppebåret i penge.

55 jordegne bønder à 3 ort ²	41 rdl. 24 sk.
1 $\frac{1}{2}$ ugedagsbønder	54 sk.
4 halve jordegne bønder à $\frac{1}{2}$ ort	$\frac{1}{2}$ -
351 fæstegårdmænd à 36 sk.	131 $\frac{1}{2}$ - 12 -
209 halve fæstegårdmænd à 18 sk.	39 - 18 -
15 ugedagsgårdmænd à 18 sk.	2 $\frac{1}{2}$ - 30 -
12 halve ugedagsgårdmænd à 9 sk.	1 - 12 -
I alt...	218 rdl. 6 sk.

200 rdl. leveret $\frac{2}{10}$ 1637 mod kvittering. Omkostninger 6 rdl. 16 sk., rest $11\frac{1}{2}$ rdl. 38 sk. Påskrift: »ret efterregnet«.Kornskat udskrevet til $\frac{16}{3}$ 1639. Ydet i penge.

55 jordegne bønder à 3 ort	41 rdl. 1 ort	Desuden 2 fritaget
1 ugedagsbonde à $\frac{1}{2}$ ort	$\frac{1}{2}$ -	
3 halve jordegne bønder à $\frac{1}{2}$ ort ..	1 - $\frac{1}{2}$ -	
348 fæstegårdmænd à $\frac{1}{2}$ ort	130 $\frac{1}{2}$ -	Desuden 2 fritaget
204 halve fæstegårdmænd à 18 sk.	38 - 1 -	Desuden 8 fritaget
15 ugedagsgårdmænd à 18 sk.	2 $\frac{1}{2}$ -	30 sk.
12 halve ugedagsgårdmænd à 9 sk. ..	1 - $\frac{1}{2}$ -	
I alt...	215 rdl. $\frac{1}{2}$ ort 6 sk.	

200 rdl. leveret i rentekamret mod kvittering $\frac{12}{5}$ 1639, rest 15 rdl. $\frac{1}{2}$ ort 6 sk. Påtegnet: »ret efterregnet«. Tingsvidner om øde og forarmede gårde som bilag.Kornskat udskrevet til $\frac{1}{3}$ 1641. Leveret i penge.

Ydernes stilling	Antal	Skattesats	Beløb
Jordegne bønder	53	3 ort	29 rdl. 3 ort
Ugedagsbønder	1	$\frac{1}{2}$ -	$\frac{1}{2}$ -
Halve ugedagsbønder	5	$\frac{1}{2}$ -	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$ -

¹ Desuden 3 øde gårde og 4 ugedagstjenere fritaget.² Desuden 6 officersgårde fritaget.

Fæstegårdmænd.....	353	1½ ort	132 rdl.	1½ ort
Halve fæstegårdmænd	192	18 sk.	36	-
Ugedagsgårdmænd.....	15	18 -	2½-	30 sk.
Halve ugedagsgårdmænd.....	12	9 -	1 -	½ -
I alt...			234 rdl. 30 sk.	

196 rdl. leveret i rentekamret $\frac{9}{4}$ 1641, rest 18 rdl. 30 sk. Fortegnelsen omfatter de ydende, og der er ingen oplysninger om fritagelser.

Kornskat udskrevet til Kyndelmisse 1642. Leveret i penge.

53 jordegne bønder à 3 ort	39 rdl.	3 ort
1 ugedags bonde à 1½ ort		1½-
5 halve jordegne bønder à 1½.....	1½-	1½-
346 fæstegårdmænd à 1½ ort.....	129½-	1 -
188 halve fæstegårdmænd à 18 sk.....	35 -	1 -
15 ugedagsgårdmænd à 18 sk.....	2½-	30 sk.
12 halve ugedagsgårdmænd à 9 sk. ...	1 -	½ -
I alt...		210½ rdl. 42 sk.

210 rdl. leveret i rentekamret $\frac{6}{4}$ 1642 mod kvittering, rest 90 sk. Påskrift: »klart«. Ingen oplysninger om fradrag.

Kornskat udskrevet til fastelavn 1643 $\frac{12}{2}$. Ydet i penge.

51 jordegne bønder à 3 ort	38 rdl.	1 ort
1 ugedagsbonde à 1½ ort		1½-
6 halve jordegne bønder à 1½ ort ...	2 -	1 -
323 fæstegårdmænd à 1½ ort.....	121 -	½ -
207 halve fæstegårdmænd à 18 sk.	38½-	1 - 6 sk.
15 ugedagsgårdmænd à 18 sk.	2½-	30 sk.
12 halve ugedagsgårdmænd à 12 sk....	1 -	2 -
I alt...		204 rdl. 72 sk.

204 rdl. 72 sk. indbetalt i rentekamret $\frac{2}{11}$ 1643 mod kvittering. Påskrift: »klart«. Rgsk. kvitteret $\frac{22}{5}$ 1644. Ingen oplysninger om fritagelser.

Kornskat udskrevet til $\frac{20}{10}$ 1646.

52 jordegne bønder à 1 skp. rug 1½ skp. byg ¹	8 td.	5 skp. rug	13 td. byg
9 halve jordegne à ½ skp. rug $\frac{3}{4}$ skp. byg ²		4½ -	1 - $\frac{3}{4}$ skp.
323 fæstegårdmænd à 1 skp. rug 1½ skp. byg ³	53 -	6 -	80 - 5½ -
231 halve fæstegårdm. à ½ skp. rug $\frac{3}{4}$ skp. byg ⁴	19 -	1½ -	28 - 6¼ -
1 ugedagsjordegne à ½ skp. rug $\frac{3}{4}$ skp. byg ..		½ -	$\frac{3}{4}$ -
15 ugedagsgårdmænd à ½ skp. rug $\frac{3}{4}$ skp. byg.	1 -	1½ -	1 - 6¼ -
14 halve ugedagsgårdm. à ¼ skp. rug $\frac{3}{8}$ skp. byg		3½ -	5¼ -
I alt: Københavnsk mål	84 td.	2½ skp. rug	126 td. 3½ skp. 1 fj. byg
Jysk mål	84 td.	3 skp. 1 fj.	½ ot. rug
	126 td.	5 skp. byg	
Herfra avkortes.....	15 td.	2 skp. rug	
	23 td.	byg	

¹ Desuden 7 fritaget. ² Desuden 1 fritaget. ³ Desuden 53 fritaget og 5 reduceret til halve gårde.

⁴ Desuden 47 fritaget og 17 reduceret til inderster, der ikke ydede denne skat.

67 td. rug, $100\frac{1}{2}$ td. byg leveret i provianthuset $\frac{29}{4}$ 1647 mod kvittering. Tingsvidner om forarmede og øde gårde ligger som bilag, alle påtegnet av FRANS POWISCH, der har bemærket, at 1 gård kan yde $\frac{1}{4}$ skat, 2 gårde kan »neppeligen« yde $\frac{1}{2}$ skat, mens en lang række gårde blev fri for kobberskat. Tingsvidnerne er meget oplysende om plyndringerne.

Kornskat udskrevet til $\frac{20}{10}$ 1647.

51 jordegne bønder à 1 skp. $\frac{1}{3}$ fj. rug. Herav 13 fritaget	$8\frac{1}{2}$ td. rug			
— — à 2 skp. byg	12	—	6 skp. byg	
9 halve jordegne à $\frac{2}{3}$ fj. rug. Herav 1 fritaget			3	— rug
— — à 1 skp. byg			6	— byg
314 fæstegårdmænd à 1 skp. $\frac{1}{3}$ fj. rug. Herav 55 fritaget	52	—	2	— $\frac{2}{3}$ fj. rug
— — à 2 skp. byg			$78\frac{1}{2}$	— byg
206 halve fæstegårdmænd à $\frac{2}{3}$ fj. rug. Herav 44 fritaget	17	—	1	— $\frac{1}{3}$ fj. rug
— — à 1 skp. byg	25	—	6	skp. byg
1 ugedags jordegne à $\frac{2}{3}$ fj. rug				$\frac{2}{3}$ fj. rug
— — à 1 skp. byg			1	skp. byg
15 ugedagsgårdmænd à $\frac{2}{3}$ fj. rug	1	td.	2	skp. rug
— — à 1 skp. byg	1	—	7	skp. byg
13 halve ugedagsgårdmænd à $\frac{1}{3}$ fj. rug			4	— $\frac{1}{3}$ fj. rug
— — à $\frac{1}{2}$ skp. byg			$6\frac{1}{2}$	— byg
	I alt . . .	80	td.	2 skp. 1 fj. rug
		÷15	—	2 —
		65	td.	1 skp. 3 fj. rug
		120	—	4 — $\frac{1}{2}$ fj. byg
		÷22	—	3 — 3 —
		98	td.	$2\frac{1}{2}$ fj. byg

44 td. $2\frac{1}{2}$ fj. rug, 95 td. $5\frac{1}{2}$ skp. byg leveret i provianthuset $\frac{4}{5}$ 1648, rest 1 td. 1 skp. $\frac{1}{2}$ fj. rug, 2 td. $\frac{1}{2}$ fj. byg. Påskrift: »ret beregnet«, men revisionen har bemærket, at tingsvidner om øde gårde etc. mangler.

Kornskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1648. Ydet i penge.

52 jordegne bønder à 1 rmk.	10	rdl.	5	mk.	Herav 14 fritaget.
5 halve jordegne bønder à $\frac{1}{2}$ rmk.			3	— 2 sk.	— 1 —
1 ugedagsbonde à $\frac{1}{2}$ rmk.			$\frac{1}{2}$	—	
321 fæstegårdmænd à 1 rmk.	66	—	5	— 4	— 86 ¹ —
203 halve fæstegårdmænd à $\frac{1}{2}$ rmk.	21	—		14	— 53 —
15 ugedagsgårdmænd à $\frac{1}{2}$ rmk.	$1\frac{1}{2}$	—		6	—
12 halve ugedagsgårdmænd à 5 sk.			3	— 12	—
	I alt . . .		$101\frac{1}{2}$	rdl.	20 sk.

Avkortet: $26\frac{1}{2}$ rdl. $\frac{1}{2}$ ort 10 sk., leveret til ERIK JUEL i Viborg $\frac{4}{3}$ og $\frac{15}{8}$ 1649: 79 rdl. 5 mk. 6 sk., omkostninger: $1\frac{1}{2}$ rdl., underskud: $7\frac{1}{2}$ rdl. 20 sk. Påskrift: »ret efterlagt«.

Kornskat udskrevet til $\frac{13}{10}$ 1649. Ydet i penge.

52 jordegne bønder à 1 ort	13	rdl.
5 halve jordegne bønder à $\frac{1}{2}$ ort		3 mk. 12 sk.

¹ Een hel og tre halve gårde er ugedagstjenere herav.

1 ugedagsbonde à $\frac{1}{2}$ ort.....		12 sk.
320 fæstegårdmænd à 1 ort.....	80 rdl.	Herav 22 ¹ fritaget
204 halve fæstegårdmænd à $\frac{1}{2}$ ort.....	25 $\frac{1}{2}$ -	— 5 ² —
15 ugedagsgårdmænd à $\frac{1}{2}$ ort.....	1 $\frac{1}{2}$ -	36 sk.
12 halve ugedagsfæstegårdm. à 6 sk. . .	4 $\frac{1}{2}$ -	
I alt... 120 rdl. 84 sk.		Fradrag 6 $\frac{1}{2}$ rdl. $\frac{1}{2}$ ort

Leveret i Viborg $\frac{3}{5}$ 1650 mod kvittering: 106 rdl. 4 sk., fradrag 6 $\frac{1}{2}$ rdl. 12 sk., omkostninger: 2 rdl., leveret for meget ved sidste års skat: 6 $\frac{1}{2}$ rdl. 20 sk. Herved siges skatten at balancere, men indtægten er 1 $\frac{1}{2}$ rdl. større end udgiften. Regnskabet kvitteret $\frac{20}{9}$ 1650. Påskrift: »efterlagt«. Tingsvidne om øde gårde etc. ligger som bilag, alle påtegnet og accepteret av LAURIDS ULFELDT.

Penge- og kornskat udskrevet til $\frac{11}{11}$ 1652.

357 fæstegårdmænd à 1 skp. byg.....	44 td. 5 skp.	Herav to fritaget.
209 halve fæstegårdmænd à $\frac{1}{2}$ skp. byg.....	} 14 — 1 —	
16 ugedagsgårdmænd à $\frac{1}{2}$ skp. byg.....		
11 halve ugedagsgårdmænd à $\frac{1}{4}$ skp. byg.....	2 $\frac{1}{2}$ — 1 fj.	
159 gadehusmænd à $\frac{1}{2}$ rdl.....	79 $\frac{1}{2}$ rdl.	
11 ugedags gadehusmænd à $\frac{1}{4}$ rdl.	} 55 $\frac{1}{2}$ —	
178 karle for fuld løn à $\frac{1}{4}$ rdl.....		
33 husmænd til huse hos bønder à $\frac{1}{4}$ rdl.....		
215 karle for $\frac{1}{2}$ løn à 12 sk.	26 $\frac{1}{2}$ — 36 sk.	
Solgt 6 td. 6 skp. 3 fj. byg à 16 mk. per td. ³	18 $\frac{1}{4}$ —	
I alt... 180 rdl. 12 sk. 59 td. 3 fj. byg		

I rentekamret leveredes 166 $\frac{1}{2}$ rdl. 12 sk. $\frac{18}{3}$ 1653 mod kvittering, og resten må være leveret sammen med en anden skat, idet her ligger kvittering for 54 $\frac{1}{2}$ rdl. 12 sk. leveret $\frac{10}{9}$ 1653. 52 td. malt leveredes i bryghuset $\frac{18}{3}$ 1653, og hele regnskabet blev kvitteret $\frac{9}{9}$ 1653. Påskrift: »efterlagt«. Der mangler bilag for de to fritagne gårde.

Korn- og flæskeskate udskrevet til $\frac{20}{9}$ 1653.

52 jordegne bønder.....	à 1 td. rug	52 td. rug.	Herav 1 fritaget.
— —	à 1 td. byg	52 td. byg	
— —	à 1 lispd. flæsk	52 lispd. flæsk	
1 ugedagsbonde	à $\frac{1}{2}$ td. rug	$\frac{1}{2}$ td. rug	
—	à $\frac{1}{2}$ td. byg	$\frac{1}{2}$ td. byg	
—	à $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk	$\frac{1}{2}$ lispd. flæsk	
11 halve jordegne bønder	à $\frac{1}{2}$ td. rug	5 $\frac{1}{2}$ td. rug	
— — —	à $\frac{1}{2}$ td. byg	5 $\frac{1}{2}$ td. byg	
— — —	à $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk	5 $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk	
308 fæstegårdmænd.....	à $\frac{1}{2}$ td. rug	154 td. rug	Herav 19 fritaget
—	à $\frac{1}{2}$ td. byg	154 td. byg	
—	à 1 lispd. flæsk	308 lispd. flæsk	

¹ Herav to ugedagstjenere, 3 ryttergårde. ² Een er kun et bol.

³ Det må være av det av bønderne leverede korn, men det passer ikke nøjagtigt, idet der ikke gøres rede for 2 skp. byg.

240 halve fæstegårdmænd	à 1/4 td. rug	60 td. rug	Herav 6 fritaget
— —	à 1/4 td. byg	60 td. byg	
— —	à 1/2 lispd. flæsk	120 lispd. flæsk	
15 ugedagsgårdmænd	à 1/4 td. rug	3 td. 6 skp. rug	
— —	à 1/4 td. byg	3 td. 6 skp. byg	
— —	à 1/2 lispd. flæsk	7 1/2 lispd. flæsk	
15 halve ugedagsgårdmænd.....	à 1 skp. rug	1 td. 7 skp. rug	
— —	à 1 skp. byg	1 td. 7 skp. byg	
— —	à 4 skålpd. flæsk	3 lispd. 12 skålpd. flæsk	
I alt.....	277 td. 5 skp. rug	277 td. 5 skp. byg	14 1/2 skippd. 7 lispd. 4 skålpd.
	÷6 — 4 —	÷6 — 4 —	÷23 1/2 — —
	271 td. 1 skp. rug	271 td. 1 skp. byg	14 skippd. 13 lispd. 12 skålpd.

Leveret på provianthuset ²²/₅ 1654 mod kvittering: 135 td. 4 1/2 skp. rug, 23 skippd. 9 1/2 lispd. flæsk. I behold: 135 td. 4 1/2 skp. rug, 271 td. 1 skp. byg, 4 lispd. 4 skålpd. flæsk. Påskrift: »ret efterlagt«.

Kornskat udskrevet til ²⁰/₉ 1654.

Heri medregnet forrige års beholdning og adels og uadels godvillige bidrag.

I behold.....	135 td. 4 1/2 skp. rug	
—	271 td. 1 skp. byg	
—	4 lispd. 4 skålpd. flæsk	
Henrik Rantzau til Møgelkær givet	8 td. 6 skp. rug	
— —	76 — 6 — byg	
— —	8 — 6 — havre	
Lenets præster givet.....	8 — 2 — rug	
— —	24 — byg	
Horsens borgerskab givet	32 — rug	
— —	32 — 2 skp. byg	
— —	16 — havre	
51 jordegne bønder.....	à 1/2 td. rug	25 — 4 skp. rug
— —	à 1/2 — byg	25 — 4 — byg
1 ugedagsbonde	à 1/4 — rug	2 — rug
— —	à 1/4 — byg	2 — byg
11 halve ugedagsbønder.....	à 1/4 — rug	2 — 6 — rug
— —	à 1/4 — byg	2 — 6 — byg
310 fæstegårdmænd.....	à 1/2 — rug	155 — rug
— —	à 1/2 — byg	155 — byg
240 halve fæstegårdmænd	à 1/4 — rug	60 — rug
— —	à 1/4 — byg	60 — byg
15 ugedagsgårdmænd	à 1/4 — rug	3 — 6 skp. rug
— —	à 1/4 — byg	3 — 6 — byg
15 halve ugedagsgårdmænd.....	à 1 skp. rug	1 — 7 — rug
— —	à 1 — byg	1 — 7 — byg
Skatterne alene...	249 td. 1 skp. rug	249 td. 1 skp. byg
	÷8 — 4 —	÷8 — 4 —
	240 td. 5 skp. rug	240 td. 5 skp. byg

I alt (uden fradrag)	433 td. 5 $\frac{1}{2}$ skp. rug
	664 — 2 — byg
	24 — 6 — havre
	4 lispd. 4 skålpd. flæsk

Leveret på provianthuset $\frac{6}{11}$ 1654 505 td. malt. Herefter i behold: 425 td. 1 $\frac{1}{2}$ skp. rug, 520 td. 1 $\frac{1}{2}$ skp. byg (sic), 24 td. 6 skp. malt, 4 lispd. 4 skålpd. flæsk. Herfra har revisionen trukket underskuddet på lenets regnskab 42 $\frac{1}{2}$ td. 1 skp. rug, 25 td. havre. Bilag om de fritagne mangler, men der ligger en specifikation på præsternes ydelser.

Kornskat udskrevet til $\frac{29}{9}$ 1655.

51 jordegne bønder	à $\frac{1}{2}$ td. rug	25 td. 4 skp. rug	
— —	à $\frac{1}{2}$ — byg	25 — 4 — byg	
1 ugedagsbonde	à $\frac{1}{2}$ — rug	4 — rug	
11 halve jordegne bønder	à $\frac{1}{4}$ — —	2 — 6 — —	
— — —	à $\frac{1}{4}$ — byg	2 — 6 — byg	
311 fæstegårdmænd	à $\frac{1}{2}$ — rug	155 — 4 — rug	13 fritaget
— —	à $\frac{1}{2}$ — byg	155 — 4 — byg	
236 halve fæstegårdmænd	à $\frac{1}{4}$ — rug	59 — rug	
— —	à $\frac{1}{4}$ — byg	59 — byg	
15 ugedagsgårdmænd	à $\frac{1}{2}$ — rug	7 — 4 — rug	
15 halve ugedagsgårdmænd	à $\frac{1}{4}$ — rug	3 — 6 — rug	
	254 td. 4 skp. rug	242 td. 6 skp. byg	
Rest fra forrige år	382 — 4 $\frac{1}{2}$ —	520 — 1 $\frac{1}{2}$ —	
	637 td. $\frac{1}{2}$ skp. rug	762 td. 7 $\frac{1}{2}$ skp. byg	

Desuden resterer fra forrige år 4 lispd. 4 skålpd. flæsk

Til ritmester HANS JUULS i Horsens indkvarterede 131 ryttere leveredes 7.—28. maj 1656 196 td. 4 skp. rug, 196 td. 4 skp. byg og til ritmester JOHAN BROCKENHUUS' 48 ryttere i samme tid 72 td. rug, 72 td. byg. Yderligere til 2 mand av den sidstnævntes afdeling, der blev længere i byen, 1 td. 6 skp. byg, 1 td. 6 skp. rug og til to av rigsmarskens ryttere i 14 dage 2 td. rug, 2 td. byg. Svindet i kornet, som p. g. a. sygdom i København og pladsmangel i Frederiksdode måtte lagres i 2—3 år, sattes til 32 td. 2 $\frac{1}{2}$ skp. rug, 49 td. 3 $\frac{1}{2}$ skp. byg, og for armod avkortedes i leveringen 4 $\frac{1}{4}$ td. rug, 4 $\frac{1}{4}$ td. byg. På provianthuset leveredes mod kvittering $\frac{30}{4}$ 1656 111 td. 7 skp. 3 fj. byg og $\frac{21}{6}$ s. å. 140 td. 3 fj. rug. I Frederiksdode leveredes $\frac{20}{5}$ s. å. 216 td. rug, $\frac{4}{7}$ 34 td. byg og $\frac{3}{6}$ 292 td. 1 skp. byg.

Herved fremkom et underskud på 28 td. 6 skp. 3 fj. rug, 2 td. 3 fj. byg, mens flæsket stadig var i behold.

Som bilag ligger breve og avregninger vedrørende indkvarteringen og tingsvidner om fritagelser, alle underskrevet av LAURIDS ULFELDT. Påskrift: »efterlagt«. Revideret $\frac{11}{5}$ 1661, kvitteret $\frac{18}{5}$ s. å.

Kornskat udskrevet til $\frac{29}{9}$ 1656.

51 jordegne bønder	à $\frac{1}{2}$ td. rug	25 td. 4 skp. rug
— —	à $\frac{1}{2}$ — byg	25 — 4 — byg
— —	à 2 skp. havre	12 — 6 — havre
1 ugedags bonde	à 4 skp. rug	4 — rug
— —	à 1 — havre	1 — havre

11 halve ugedagsbønder.....	à 2 skp. rug	2 td. 6 skp. rug
— — —	à 2 — byg	2 — 6 — byg
— — —	à 1 — havre	1 — 3 — havre
311 fæstegårdmænd.....	à 4 — rug	105 — 4 — rug
— — —	à 4 — byg	105 — 4 — byg
— — —	à 2 — havre	77 — 6 — havre
236 halve fæstegårdmænd.....	à 2 — rug	59 — rug
— — —	à 2 — byg	59 — byg
— — —	à 1 — havre	29 — 4 skp. havre
15 ugedagsgårdmænd.....	à 4 — rug	7 — 4 — rug
— — —	à 1 — havre	1 — 7 — havre
15 halve ugedagsgårdmænd.....	à 2 — rug	3 — 6 — rug
— — —	à $\frac{1}{2}$ — havre	$7\frac{1}{2}$ skp. havre
I alt... 254 td. 4 skp. rug	242 td. 6 skp. byg	124 td. $2\frac{1}{2}$ skp. havre
— 12 — 4 —	4 —	4 —
I alt... 242 td. rug	230 td. 2 skp. byg	123 td. $6\frac{1}{2}$ skp. havre

Fradragene er blevet til på den måde, at 14 bønder er blevet fri for 4 skp. rug, 4 skp. byg, 2 skp. havre, 7 for 3 skp. rug, 3 skp. byg og 13 for 2 skp. rug, 2 skp. byg. Efter rigsrådets ordre er der udleveret Horsens borgmester 154 td. 6 skp. rug, 154 td. 6 skp. byg til oberst STEN BILLES regiments indkvartering $\frac{11}{2}$ — $\frac{13}{3}$ 1657 og 81 td. $4\frac{1}{2}$ skp. rug, 81 td. $4\frac{1}{3}$ skp. byg til Horsens borgerskab til oberst KJELD LANGES indkvartering $\frac{13}{3}$ — $\frac{8}{5}$ 1657. 124 td. havre er $\frac{8}{8}$ sendt til Frederiksdode. Derved er der blevet et overskud på 5 td. $2\frac{1}{2}$ skp. rug og et underskud på 6 td. $2\frac{1}{2}$ skp. byg, $1\frac{1}{2}$ skp. havre. Som bilag ligger avregning med regimenterne og kvittering fra Frederiksdode, samt en av rigsråderne fastsat indkvarteringstaxt. Påskrift: »efterlagt«. Revideret $\frac{11}{5}$ 1661.

Adelens korn- og kontributionsskat 1658.

Knud Bille t. Skerrildgård.....	29 td. rug	35 td. byg	70 td. havre	
Mette Grubbe t. Urup.....	154 —	11 —	4 —	
Henrik Mund t. Serreslevgård...	$22\frac{1}{2}$ —		34 —	
Tønne Reedtz t. Barretskov....		40 —		3 skippd. $19\frac{1}{2}$ lispd. flæsk
Corfitz Ulfeldt t. Mattrup.....		$48\frac{3}{4}$ —		
Henning Powisch.....	104 —		60 —	
Lisbet Bryske t. Tirsbæk.....	30 —	12 —		
Jacob Ulfeldt t. Karstoft.....	28 —			
Kirsten Munk t. Boller.....	.. —	.. —	.. —	30 skippd. flæsk
Laurids Ulfeldt t. Urupgård....	69 —	123 —	.. —	5 skippd. 17 lisp. flæsk $4\frac{1}{2}$ td. 1 ot. smør
I alt... 436 td. 4 skp. rug				
	269 td. 6 skp. byg			
	168 td. havre			
	39 skippd. $16\frac{1}{2}$ lispd. flæsk			
	$4\frac{1}{2}$ td. 1 ot. smør			

Leveret til borgmester og magasinforvalter i Frederiksdode HANS JØRGENSEN $\frac{8}{8}$ 1657:

399 td. rug
 189 td. byg
 147 td. havre
 38¹/₂ skippd. flæsk
 Regnet til undermål (svind?).
 8 td. 6 skp. rug
 11 td. byg
 3¹/₂ td. havre
 1 ot. smør
 1 skippd. 6¹/₂ lispd. flæsk

Efter tingsvidne av Horsens byting ⁷/₈ 1660 røvet av fjenden:

28 td. 6 skp. rug
 69 td. 6 skp. byg
 17 td. 4 skp. havre

Påskrift: »efterregnet«. Revideret ¹¹/₅ 1661. Synes at mangle hos SECHER.

Tiendeskatter.

Skat av kongens og kirkernes part av korntiende. Til høsten 1625. 2 rdl. av hver part.

Nim h.: Tamdrup, Hornborg, Hvirring, Underup.

Bjærge h.: Rårup, Bjærge, Glud, Hjarnø, As, Klakring, Barret, Vrigsted, Stovby, Hornum, Urlev, Ørum, Nebsager.

Hatting h.: Stenderup, Dalby, Davgård, Hedensted, Engum, Korning, Hatting, Ølsted.

I alt: 100 rdl.

Skatten er kun opkrævet av de sogne, hvortil kongen havde jus, så i Nim h. mangler Nim og Endelave, i Bjærge h. Ut og Skjolde og i Hatting Torsted, Tyrsted og Løsning.

Skat av kongens og kirkernes part av korntienden påbudt ⁸/₅ 1626. Ganske som forrige tiendeskate.

Skat av konge- og kirketiender påbudt marts 1647, avbedaget jul 1647.

Bjærge h.: Glud, Hjarnø, As, Klakring, Barret, Vrigsted, Stovby, Hornum, Ørum, Davgård, Urlev, Dalby¹, Stenderup¹, Nebsager, Bjærge, Rårup, Skjolde¹.

Nim h.: Hvirring, Tamdrup, Hornborg, Underup.

Hatting h.: Hatting, Torsted², Ølsted, Korning, Hedensted, Engum.

Hver 8 rdl. = 216 rdl.

Løsning ligger til Århus kapitel, der har oppebåret skatten. Viv og Tyrsted havde KIRSTEN MUNK jus til, og hun har for begge sogne leveret 8 rdl.

224 rdl. leveret mod kvittering ²⁰/₅ 1648. Påskrift: »ret beregnet«. Da det udtrykkelig bemærkes, at kongen har jus til disse sogne, kan skatten kun være udskrevet av de kongelige kirker.

¹ Disse sogne må kongen have erhvervet jus til siden 1626.

² Torsted ligger i Hatting s.

Mad- og kobberskatter.

Madskat, delvis ydet i penge, udskrevet til påske 1611 (²⁴/₃).

62 jordegne bønder, 2 jordegne ugedagsbønder og 486 fæstegårdmænd er lagt i 49 læg, hvoraf det ene ikke er fuldstændigt.

25 Ugedagsbønder er lagt i et helt og et ufuldkomment læg og ydede $\frac{1}{2}$ skat. Hvert læg skulle yde: 6 td. øl eller 6 rdl., $2\frac{1}{2}$ td. brød, $1\frac{1}{2}$ lispd. flæsk, 1 fj. nødekød, $2\frac{1}{2}$ fårekrop, 5 kroppe gåsekød, 1 ot. smør, $2\frac{1}{2}$ skp. gryn.

I alt: $374\frac{1}{2}$ rdl. 15 sk.

13 læst 1 fj. brød.

$7\frac{1}{2}$ skippd. 6 lispd. 8 mk. flæsk.

15 kroppe 2 fj. 3 stk. nødekød.

156 kroppe 1 fj. fårekød.

312 kroppe 1 fj. gåsekød.

$7\frac{1}{2}$ td. 1 fj. $25\frac{1}{2}$ mk. smør

$19\frac{1}{2}$ td. $\frac{1}{2}$ fj. gryn.

Pengene leveredes i rentekamret og varerne på provianthuset $\frac{1}{4}$ 1611.

Ifølge tingsvidner var 2 gårde øde og 9 ugedagsbønder til herregårde. Revisionen har bemærket, at en selvejergård er bortmageskiftet.

Madskat udskrevet til påske 1631 ¹⁰/₄.

56 jordegne bønder à 1 lispd. flæsk el. kød		2 $\frac{1}{2}$ skippd. 6 lispd.
— — à $\frac{1}{2}$ skp. gryn		3 td. 4 skp. gryn
331 fæstegårdmænd à $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk el. kød		8 skippd. 5 $\frac{1}{2}$ lispd.
— — à $\frac{1}{4}$ skp. gryn		10 td. 2 skp. 3 fj.
156 halve fæstegårdmænd à $\frac{1}{4}$ lispd. flæsk el. kød		1 $\frac{1}{2}$ skippd. 9 lispd.
— — à $\frac{1}{8}$ skp. gryn		2 td. 3 $\frac{1}{2}$ skp.
20 ugedagsbønder à $\frac{1}{4}$ lispd. flæsk el. kød		5 lispd.
— — à $\frac{1}{8}$ skp. gryn		2 $\frac{1}{2}$ skp.

I alt . . . 13 skippd. 5 $\frac{1}{2}$ lispd. flæsk el. kød
16 td. 4 skp. 3 fj. gryn

13 skippd. 4 lispd. flæsk eller kød, $17\frac{1}{2}$ td. gryn leveret i provianthuset mod kvittering ³¹/₃ 1631. Derved var der $1\frac{1}{2}$ lispd. flæsk i behold, men var leveret 5 skp. 1 fj. gryn for meget.

Ifølge tingsvidner var 6 jordegne bønder, 50 hele og halve gårde forarmede, og det bemærkes udtrykkelig, at ingen, de var i læg med, formåede at hjælpe dem. 2 bønder var blevet adelens ugedagstjenere.

Madskat udskrevet til fastelavn ¹⁷/₂ 1632.

58 jordegne bønder	à 1 lispd. kød	2 $\frac{1}{2}$ skippd.	8 lispd.	
— —	à $\frac{1}{2}$ — flæsk	5 $\frac{1}{2}$ —	6 —	
334 $\frac{1}{2}$ fæstegårdmænd	à $\frac{1}{2}$ — kød	8 —	7 —	4 skålpd.
—	à $\frac{1}{4}$ — flæsk	16 $\frac{1}{2}$ —	4 $\frac{1}{2}$ —	

172 halve fæstegårdmænd	à 2 skålpd. kød	2 skippd.	3 lispd.	
— —	à 1 — flæsk	4 —	6 —	
23 ugedagsgårdmænd	à 8 — kød		11 $\frac{1}{2}$ —	
— —	à 4 — flæsk		6 —	4 skålpd.
I alt . . .				
	13 $\frac{1}{2}$ skippd.	4 lispd.	8 skålpd.	flæsk
	27 —	8 —	—	kød

11 skippd. flæsk, 23 skippd. kød leveret i provianthuset $\frac{29}{3}$ 1632. Regnskabet kvitteret $\frac{16}{5}$ 1632.

Tingsvidner om, at 10 gårde er øde eller forarmede, 3 er sat for $\frac{1}{2}$ skat.

Kobberskat udskrevet til $\frac{29}{9}$ 1646.

48 jordegne bønder à 4 skålpd.		12 lispd.	
9 halve jordegne bønder à 2 skålpd.		1 —	2 skålpd.
321 fæstegårdmænd à 4 skålpd., 91 fritaget	4 skippd.	—	4 —
231 halve fæstegårdsmænd à 2 skålpd., 77 fritaget	1 —	8 $\frac{1}{2}$ —	6 —
1 jordegen ugedagsbonde à 2 skålpd.			2 —
15 ugedagsgårdmænd à 2 skålpd., 11 fritaget		1 $\frac{1}{2}$ —	6 —
14 halve ugedagsgårdmænd à 1 skålpd.			14 —
I alt . . .			
	6 skippd.	5 lispd.	2 skålpd.

Herredsfogeder:

Søren Mortensen i Nøttrup	2 lispd. kobber	$\frac{1}{2}$ lispd. tin
Jens Mikkelsen (forskánet)	$\frac{1}{2}$ —	—
Anders Grøn	2 —	$\frac{1}{2}$ —

Tingskrivere:

Frans Andersen i Dalby	1 —	
Jørgen Persen i Dalby	1 —	
Hans Christensen i Kørup, forarmet	—	
I alt . . .		
	6 $\frac{1}{2}$ lispd. kobber	1 lispd. tin

Præsterne skattesat av bisp og lensmand efter kgbr. $\frac{30}{5}$ 1646.

Hr. Søren i Glud	1 lispd. kobber	
— Hans i As	$\frac{1}{2}$ —	
— Jens i Barret	1 —	
— Elias i Nebsager	$\frac{1}{2}$ —	
— Henrik i Gammelby		$\frac{1}{2}$ lispd. tin
— Rasmus i Skjolde	$\frac{1}{2}$ —	
— Søren i Urlev	1 —	$\frac{1}{2}$ —
— Søren i Ørum	$\frac{1}{2}$ —	$\frac{1}{2}$ —
— Jørgen i Hatting	1 —	
— Ferdinandus i Løsning	1 —	
— Chr. Sommer i Tyrsted	1 —	
— Giord i Horsens	1 $\frac{1}{2}$ —	$\frac{1}{2}$ —
I alt . . .		
	9 $\frac{1}{2}$ lispd. kobber	2 lispd. tin

Godvillig kontribution av Horsens: 14 lispd. kobber, 11 lispd. 14 skålpd. tin.
 Samlet indtægt: $7\frac{1}{2}$ skippd. 5 lispd. 2 skålpd. kobber.
 14 lispd. 14 skålpd. tin.

$6\frac{1}{2}$ skippd. 8 lispd. kobber, 14 lispd. 14 skålpd. tin leveret på tøjhuset mod kvitteringer
 $28\frac{7}{7}$, $18\frac{9}{9}$ 1647, $17\frac{6}{6}$ 1648. Påskrift: »efterregnet«.

De helt eller delvis fritagne gårdes fritagelser var i alt $1\frac{1}{2}$ skippd. 5 lispd. 1 skålpd.
 kobber, og det er ført på mandtallet med henvisning til tingsvidner, der dog mangler.

Bådsmændsskat og skat til Frederiksodde.

Bådsmændsskat, som skal ydes årlig til $24\frac{6}{6}$. For 1635.

177 fæstegårdmænd à 12 sk.	(22 rdl. 12 sk.)
167 halve fæstegårdmænd à 6 sk.	(10 - 42 -)
I alt...	<u>32$\frac{1}{2}$ rdl. 6 sk.</u>

31 rdl. leveret på Hald mod kvittering $13\frac{6}{6}$ 1635, omkostninger $1\frac{1}{2}$ rdl. 6 sk. Påskrift:
 »ret efterregnet«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $24\frac{6}{6}$ 1637.

170 hele gårde à 12 sk.	21 rdl. 24 sk.
167 halve gårde à 6 sk.	10 - 42 -
I alt...	<u>31 rdl. 66 sk.</u>

$31\frac{1}{2}$ rdl. leveret på Hald $17\frac{6}{6}$ 1637 mod kvittering, omkostninger 1 rdl., underskud 3 ort
 6 sk. Påskrift: »ret efterregnet«. 7 gårde er som officersgårde fri for skatten.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $24\frac{6}{6}$ 1638.

170 hele gårde à 12 sk.	21 rdl. 24 sk.
167 halve gårde à 6 sk.	10 - 42 -
I alt...	<u>31 rdl. 66 sk.</u>

31 rdl. leveret på Hald mod kvittering $1\frac{7}{7}$ 1638, omkostninger 72 sk., underskud 6 sk.
 Påskrift: »ret efterregnet«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $24\frac{6}{6}$ 1639.

170 hele gårde à 12 sk.	21 rdl. 24 sk.
167 halve gårde à 6 sk.	10 - 42 -
I alt...	<u>31 rdl. 66 sk.</u>

$31\frac{1}{2}$ rdl. leveret på Hald mod kvittering $20\frac{6}{6}$ 1639, omkostninger 88 sk., underskud 70 sk.
 Påskrift: »ret beregnet«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $24\frac{6}{6}$ 1640.

170 hele gårde à 12 sk.	21 rdl. 24 sk.
167 halve gårde à 6 sk.	10 - 42 -
I alt...	<u>31 rdl. 66 sk.</u>

29 rdl. leveret på Hald mod kvittering $^{10/7}$ 1640, underskud fra forrige år: 1 rdl. 58 sk., omkostninger: 1 rdl. 24 sk. Påskrift: »ret efterregnet«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $^{24/6}$ 1641.

172 hele gårde à 12 sk.....	21 rdl. 48 sk.
162 halve gårde à 6 sk.	10 - 12 -
I alt...	31 rdl. 60 sk.

30 rdl. 60 sk. leveret på Hald mod kvittering $^{25/5}$ 1641, omkostninger: 1 rdl. Påskrift: »ret beregnet«.

Bådsmændsskat og skat til postbudes underhold av kronens og kannikernes bønder til $^{24/6}$ 1642.

170 hele gårde à 12 sk.....	21 rdl. 24 sk.
159 halve gårde à 6 sk.	9 - 90 -
I alt...	31 rdl. 18 sk.

30 rdl. leveret på Hald mod kvittering $^{30/6}$ 1642, omkostninger: 1 rdl. 18 sk. Påskrift: »klart«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $^{24/6}$ 1646.

161 hele gårde à 12 sk.....	(20 rdl. 12 sk.)
158 halve gårde à 6 sk.	(9 - 84 -)
I alt...	30 rdl.

30 rdl. leveret på Hald mod kvittering $^{19/2}$ 1647. Påskrift: »efterregnet«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $^{24/6}$ 1647.

161 hele gårde à 12 sk.....	(20 rdl. 12 sk.)
158 halve gårde à 6 sk.	(9 - 84 -)
I alt...	30 rdl.

30 rdl. leveret på Hald $^{24/5}$ 1648. Påskrift: »efterlagt«. Regnskabet kvitteret $^{22/3}$ 1653.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $^{24/6}$ 1648.

192 hele gårde à 12 sk.....	24 rdl.
92 halve gårde à 6 sk.	5 - 72 sk.
I alt...	29 rdl. 72 sk.

Påskrift: »ret efterregnet«.

Bådsmændsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $^{24/6}$ 1649.

192 hele gårde à 12 sk.....	24 rdl.	10 fritaget.
92 halve gårde à 6 sk.	5 - 72 sk.	1 -
I alt...	29 rdl. 72 sk.	1 rdl. 30 sk.

28 rdl. 42 sk. leveret mod kvittering $^{20/5}$ 1650. Påskrift: »efterlagt«.

Bådsmandsskat av kronens og gejstlighedens bønder til $\frac{24}{6}$ 1650.

192 hele gårde à 12 sk.....	24 rdl.	8 fritaget.
92 halve gårde à 6 sk.	5 - 72 sk.	1 -
	<hr/>	
I alt...	29 rdl. 72 sk.	1 rdl. 6 sk.

Påskrift: »efterlagt«. Regnskabet kvitteret $\frac{12}{9}$ 1651.

Bådsmandsskat til $\frac{24}{6}$ 1651.

185 hele gårde à 12 sk.....	23 rdl. 12 sk.
94 halve gårde à 6 sk.	5 - 84 -
	<hr/>
I alt...	29 rdl.

Påskrift: »efterlagt«. Regnskabet kvitteret $\frac{9}{7}$ 1652.

Bådsmandsskat til $\frac{24}{6}$ 1652.

183 hele gårde à 12 sk.....	22 rdl. 84 sk.
96 halve gårde à 6 sk.	5 $\frac{1}{2}$ - 48 sk. dansk
	<hr/>
I alt...	28 $\frac{1}{2}$ - 36 -

28 $\frac{1}{2}$ rdl. leveret i rentekamret mod kvittering $\frac{25}{8}$ 1652, rest 36 sk. Påskrift: »efterregnet«. Bemærkningen om, at noget av skatten er betalt i dansk mønt, skulle ellers betyde, at resten var i lybsk, men det kan ikke passe. Regnskabet kvitteret $\frac{9}{9}$ 1653.

Bådsmandsskat til $\frac{24}{6}$ 1653.

182 hele gårde à 12 sk.....	22 rdl. 72 sk.
97 halve gårde à 6 sk.	6 - 6 -
	<hr/>
I alt...	28 rdl. 78 sk.

28 rdl. 78 sk. erlagt i rentekamret $\frac{4}{12}$ 1655. Påskrift: »efterregnet«.

Bådsmandsskat til $\frac{24}{6}$ 1654.

181 hele gårde à 12 sk.....	22 rdl. 60 sk.
97 halve gårde à 6 sk.	6 - 6 -
	<hr/>
I alt...	28 rdl. 66 sk.

28 rdl. 66 sk. leveret i rentekamret $\frac{4}{12}$ 1655. Påskrift: »efterlagt«.

Bådsmandsskat til $\frac{24}{6}$ 1655.

182 hele gårde à 12 sk.....	22 rdl. 72 sk.	2 fritaget.
98 halve gårde à 6 sk.	6 - 12 - 6	-
	<hr/>	
I alt...	28 rdl. 84 sk.	54 sk.

Overskud: 28 rdl. 30 sk. Påskrift: »efterlagt«. Revideret $\frac{11}{5}$ 1661, kvitteret $\frac{18}{5}$ 1661. En av de fritagne gårde var brændt, de øvrige var pantsat til HENRIK RANTZAU.

Bådsmændsskat til $\frac{24}{6}$ 1656.

181 hele gårde à 12 sk.....	22 rdl. 36 sk.	1 fritaget.
108 halve gårde à 6 sk.	6 - 90 -	5 -
	<hr/>	
I alt...	29 rdl. 30 sk.	42 sk.

Rest $28\frac{1}{2}$ rdl. (regnefejl for 28 rdl. 84 sk.). Påskrift: »efterlagt«. Revideret $\frac{11}{5}$ 1661, kvitteret s. d.

Kontribution i stedet for arbejdsfolk til Frederiksodde for 1651 og 1752.

Der skulle stilles en karl av hver 200 td. hk. i fire måneder årlig = 4 rdl. om måneden eller 16 rdl. om året.

Hele lenet beregnedes til 1488 td. 3 skp. $3\frac{5}{6}$ fj., idet Hatting og Eriknavr byer, der var ugedagsbønder, sattes for $\frac{1}{2}$ hk. Det blev for de to år: 238 rdl. 14 sk. 256 rdl. leveredes kommissarierne på Asmild kloster $\frac{13}{4}$ 1652 mod kvittering. Underskud 17 rdl. 82 sk. Påskrift: »efterregnet«.

Skatten, der er udskrevet $\frac{27}{12}$ 1650, mangler hos SECHER.

Kontribution i stedet for arbejdsfolk til Frederiksodde for $\frac{1}{5}$ 1652— $\frac{1}{5}$ 1653.

Lenets gods, 1488 td. 3 skp. $3\frac{5}{6}$ fj.....	119 rdl. 7 sk.
4 hele, 6 halve hospitalstjenere, som ikke var i jdbg.	4 - 50 -
	<hr/>
I alt...	123 rdl. 57 sk.
Underskud fra forrige år.....	17 - 82 -

114 rdl. leveret i Viborg til landkommissarien mod kvittering $\frac{15}{3}$ 1653. Underskud: 8 rdl. 25 sk. Påskrift: »efterregnet«. Regnskabet kvitteret $\frac{9}{9}$ 1653. Der findes ikke faste taxter for de enkelte gårdtyper, da bønderne må have været lagt i læg til betalingen.

Skatten mangler hos SECHER.

Kontribution i stedet for arbejdsfolk til Frederiksodde for $\frac{1}{5}$ 1655— $\frac{1}{5}$ 1656.

Lenets gods, 1488 td. 5 skp. $\frac{2}{3}$ fj.....	119 rdl. 84 $\frac{1}{2}$ sk.
4 hele, 6 halve hospitalsgårde, ikke i jdbg.....	4 - 50 sk.
	<hr/>
I alt...	124 rdl. 38 $\frac{1}{2}$ sk.

Avkortes for 6 pantsatte gårde..... 2 rdl. 25 sk.

— - 2 postkørende gårde..... 1 - 36 -

I alt... 3 rdl. 61 sk.

120 rdl. leveret oberst VALDEMAR LYKKE mod kvittering $\frac{19}{5}$ 1656, omkostninger: 4 rdl., underskud: 3 rdl. 14 $\frac{1}{2}$ sk. Påskrift: »efterlagt«. Revideret $\frac{11}{5}$ 1661, kvitteret $\frac{18}{5}$ 1661. Lenets bønder var lagt i læg, hospitalstjenere ydede 62 sk. per helgård.

Skatten, der blev udskrevet $\frac{26}{12}$ 1655, mangler hos SECHER.

Alle skattetal i () er beregnet.

Bilag C.

Jordebog.

Som grundlag er brugt jordebogen fra 1604, suppleret med de følgende jordebøger, der findes fra 1605, 1610—12, 1614, 1617—19, 1621—23, 1627, 1630, 1637, 1638, 1643, 1645 og 1646. Medtaget er alle i jordebogen som selvstændige indførte brug og indtægter: kronens fæstere, kirketjenere, tiender og præstegæsteri, og hvert har fået sit særlige løbenummer, mens jordstykker, der altid blev drevet sammen med et andet brug, er opført under dette. Rækkefølgen er jordebogens, dog er de senere erhvervede gårde, der i jordebøgerne står sidst, her anbragt under den landsby, hvori de lå. Jordebøgernes oplysninger er suppleret fra regnskaberne — især stedsmåls- og sagefaldsregistre — og fra bilagene hertil. Da jordegne bønder, fæstebønder og husmænd står mellem hinanden i jordebøgerne, er de heller ikke her adskilte, men så vidt muligt er jordebøgernes rækkefølge fulgt.

De enkelte brug er opstillet på følgende måde:

Løbenummer er her påsat av rent praktiske grunde og findes ikke i jordebøgerne.

Eventuelle oplysninger om, hvorfra lenet har fået bruget.

Hartkornets størrelse, udregnet efter ARENT BERNTSENS tabeller og i () de faste afgifter, der ikke hos ham regnes i hk. Hvis landgilden er blevet ændret varigt, meddeles året for ændringen og det nye hk.s størrelse.

Landgildepersillerne, eventuelle nye persiller efter landgildeændring og kongebrevet herom.

Midlertidige landgildeændringer og fritagelser, oplysninger om, når gården måtte have været øde, årsagerne til fritagelserne, hvis de ikke har været fælles for hele lenet, og kongebreve og tingsvidner om fritagelser eller om, at gården har været øde.

Udsæden 1625.

Stedsmålets størrelse, form og i få tilfælde betalingstidspunktet. Ved de jordegne gårde anføres i stedet herfor husbondholdet.

Gårdens navn.

Ejendomsforhold, hvor intet er anført, er bruget kronens.

Fæsterliste, så vidt muligt bygget på stedsmålsregistret, men suppleret med jordebogens oplysninger. Denne liste er usikker, da jordebøgerne som ovf. nævnt (s. 30) er upålidelige på dette punkt, især er det galt med husmændene. Desuden er der til fæsterne knyttet de oplysninger om deres fæstemåde, familieforhold og forseelser etc., som har kunnet fremskaffes. Hvor intet andet oplyses, kan fæsterlisten ikke føres ud over den sidste jordebog 1646. Extraskattemandtallene er ikke brugt til disse oplysninger.

Kirketjenerne er i jordebogen opført særskilt og derfor også her. Jordebogen har kun 1638 foruden landgilden til lenet også avgiften til kirken, og denne samlede afgift må anvendes, når man vil sætte brugets afgift i relation til udsæden, der kendes for nogle gårde. Da kronen havde herligheden, opføres stedsmålet i lensregnskaberne, ligesom sagefald og

førlov, og i det hele taget gøres der i regnskaberne ingen forskel på kirketjenere og andre brug, så de er opstillet og behandlet på samme måde som disse, dog er der efter tallet for hk., der kun omfatter ydelserne til lenet, sat: 1638 x x, det vil sige hk. for ydelserne både til lenet og kirken. Ydelserne til kirken er meddelt særskilt efter de øvrige persiller. Fra 8 brug kendes ydelserne til kirken ikke. 8 gårde siges udtrykkelig at yde til præsten, resten må formentlig have ydet til kirken, skønt det om 2 ikke siges direkte. Alle husmænd ydede til kirken. Et par av de gårde, der ydede til kirken, gjorde arbejde til præsten. Til kirken ydedes altid korn, et par gange desuden penge.

Kongetiender.

Kongetienderne stedtes mod et fast stedsmål på een rdl. per ørte korn, så dette vil ikke blive angivet i det følgende. Datoen for den kgl. bevilling til at stede tienden kan efter de her givne år let findes i Kancelliets Brevbøger, så den vil kun blive oplyst — i det omfang det lader sig gøre — for tidspunkter, der ligger forud for 1604, og som derfor ikke er oplyst i jordebogen. I nogle tilfælde oplyser regnskaberne om datoen for fæstets indgåelse, og den meddeles da efter navnet på den, der har fæstet kongetienden. Når intet andet oplyses, er tienden fæstet på livstid, for bøndernes vedkommende på en bestemt, navngiven bondes livstid.

Opstillingen er i det følgende: Sognets navn. Tiendens størrelse. Fæsterens navn. Særlige oplysninger.

Navnene er taget fra jordebogen, og kun når årstallet er fremhævet, kendes stedsmålet og dermed tidspunktet for bortfæstningen fra regnskabet. Sidst anføres, så vidt det kendes, hvad sognene ydede av tiende i 1661.

Præstegæsteri.

Opstillingen er følgende: Sognets navn, ydelsernes størrelse og præstens navn, samt om han har været fritaget for ydelsen som provst eller av andre, ukendte grunde. Med hensyn til præsterne henvises een gang for alle til Wiberg, som delvis kan suppleres ud fra denne liste, men den er lige så lidt nøjagtig som jordebørgernes fæsterlister og må benyttes med forsigtighed. Alle avgifterne er i lybsk mønt.

Hatting Herred.

ØLSTED

(Øllstedt).

I. Hk.: 13 - 4 - 3 - 2 - 2 - .

$\frac{1}{2}$ td. honning, 2 grot, 4 skp. havre, 1 mk. lysegarn, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1616—21 fritaget for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fritaget for $\frac{1}{2}$ korn og honningen. 1631 fritaget for $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fritaget for 6 skp. byg. 1645 fritaget for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fritaget for 1 ørte byg. 1625 kunne sås 1 pd. rug, 3 ørter byg, 6 ørter havre, 1 skp. boghvede, 20 læs hø.

Jordegen. **1604**— JØRGEN DUE. Senest 1614— sønnen PEDER DUE. Han bødede 1614 $1\frac{1}{2}$ rdl. for lejermål. Fæstede 1616 efter sin avdøde far på livstid noget kirkejord i Ølsted mark, stedsmål: $\frac{1}{2}$ rdl., og noget øde jord ved Hatting herredsting, stedsmål: 1 oxe.

2. Hk.: 17 - 7 - 1 - 1 - 0 -.

1 td. smør, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1630 fritaget for $\frac{1}{2}$ korn, $\frac{3}{4}$ smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ td. smør. 1635 fri for 4 skp. malt, 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1646 fri for $\frac{1}{2}$ td. smør. 1650 fri for 8 skp. byg. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin.

Stedsmål: 1634 100 rdl. 1642 60 rdl. + 5 rdl. for en part av Gammelmark, som han bruger sammen med menige grander. 1654 25 rdl.

1604—34 JENS NIELSEN DUE. 1634—42 broderen MAD S DUE. 1642—54 JØRGEN LAURIDSEN DUE, der ægtede formandens enke. 1654 PEDER KNUDSEN efter avdøde Jørgen Due.

3. Hk.: 17 - 1 - 3 - 2 - 2 -. Fra 1618: 14 - 1 - 3 - 2 - 2 -.

3 fj. smør, 2 grot, 4 skp. havre, 1 mk. lysegarn, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 2 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. Ldg. nedsat (kgbr. $\frac{8}{11}$ 1617) med 2 fj. — ikke som brevet har 1 — smør. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn og smør. 1631 fri for 1 ot. smør, $2\frac{1}{2}$ td. havre, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 6 skp. byg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 øde (tgv. av $\frac{8}{4}$ 1650).

Stedsmål: 1617 10 rdl. 2 øxne, indbefattet stedsmål av et stk. jord, som forrige fæsters enke havde i brug efter sin mand. Desuden 1 td. havre for et stk. kirkejord i Ølsted mark. 1638 60 rdl.

1604—senest 1617 JEP EBBESEN g. m. ANNE. 1617 sønnen MAD S IBSEN; bødede 1619 1 øxe, fordi han havde slået en eng og avført høet over markskel i Aldum mark, 1622 1 øxe for lejermål med Johanne Mikkelsdatter og 1626 4 rdl. for tømmerhug i en til gården liggende skov. 1638—senest 1650 SØREN LAURIDSEN, der ægtede formandens enke. Bødede 1639 3 ort for forsømmelse med pilestage, 2 humlekuler. Formentlig senere fæstet til BENT . . ., hvis søn PEDER BENTSEN 1661 stedte en øde jord i Gammelmark efter sin far for 4 rdl.

4. Hk.: 12 - 6 - 2 - 2 - 0 -. Fra 1638 6 - 1 - 0 - 0 - 0 -.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. 2 sk. 2 alb., 1 pd. malt. Ifølge kgbr. av $\frac{23}{11}$ 1633 omtaxeret til: 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte rug, 2 ørter havre, 1 ørte byg, 1 mk. 2 sk. 2 alb. 1625 kunne sås 1 pd. rug, 3 ørter byg, 6 ørter havre, 1 skp. boghvede, 15 læs hø. 1635 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ ørte rug.

Stedsmål: 1621 2 ørter havre, fæsteren skulle genopbygge den øde gård. 1631 uden stedsmål og med et års ldg. frihed. 1635 uden stedsmål, da gården skulde bygges og forbedres av fæsteren.

Skovgård. 1604—senest 1621 MIKKEL HANSEN. Han havde været herredsfoged, men blev senest 1603 avsat fra bestillingen, uvist hvorfor. 1621—senest 1627 NIELS JENSEN. 1631—34 ANDERS THOMSEN QUIST, der fraflyttede gården, der havde været øde 1627—34, hvorfor den skulle sættes for ny ldg. (kgbr. $\frac{23}{11}$ 1633), da ingen ville besidde den. 1636 JENS THOMSEN. Stedte 1636 for 7 rdl. noget jord, der plejede at ligge til gården, og som skyldte $\frac{1}{2}$ ørte havre.

5. Hk.: 13 - 5 - 1 - 0 - 2 -.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 2 grot, 4 skp. kongestødhavre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. lysegarn, $1\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., 1 pd. malt. 1616—21 fritaget for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1622—36 udlagt til underhold for en underofficer. 1639—46 udlagt til underhold for en officer. 1647 betales til underhold for en officer penge i stedet for ldg. 23 rdl. $\frac{1}{2}$ ort 10 sk. »efter dyreste landkøb«. 1648 den samme form for avløsning, men beløbet er ikke specificeret for den enkelte gård, dog lå avløsningen en ubetydelig smule lavere end det forrige år p. g. a. lavere kornpris. 1648 o. f. år betales desuden 6 rdl. i arbejds- og kammerpenge. 1649 var avløsningen $24\frac{1}{2}$ rdl. 2 mk. 2 sk., 1650 $27\frac{1}{2}$ rdl. 26 sk., 1652 do., 1653 $28\frac{1}{2}$ rdl. 1 ort 2 sk., 1654 $29\frac{1}{4}$ rdl. 1 ort 1 sk., 1655 20 rdl. 1 ort 10 sk., 1656 do., 1651 og 1657 avløstes ldg. ikke. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør.

Husbondhold: 1621 1 ox, denne dog også for den øde Gammelmarksjord, som hans avdøde far havde brugt.

Jordegen. **1604**—21 MIKKEL HANSEN. Bødede 1611 2 øxne for forprang, en borger i Vejle Jens Bertelsen bødede i samme anledning 30 rdl. 1621—48 NIELS MIKKELSEN efter faderen, bødede 1627 60 rdl. for injurier mod mand i Eriknavn. 1649— HANS NIELSEN.

6. Hk.: 14-1-1-1-0-. Fra 1636: 6-6-1-1-0-.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. Fra 1636 1 fj. smør, $\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 5 sk. 1 alb., 1 ørte malt. Ldg. nedsat efter kgbr. $\frac{17}{4}$ 1636. 1631 fri for 3 ørter byg og malt. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1646 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. Øde 1652—54.

Stedsmål: 1634 50 rdl. 1653 30 rdl. 1655 30 rdl.

1604—34 NIELS LAURIDSEN, der 1621 bødede 3 rdl. for sin forsømmelse med 3 poder, 1 humlekule. 1634—senest 1649 MIKKEL NIELSEN efter sin avdøde far. Bødede 1642 1 ort for 1 forsømt ympe. Øde 1650—52. 1653 ANDERS MADSEN, der måtte bruge den halve gård, hvor han var født og yde kronen sin ret derav, dog ikke ægt og arbejde. Hvis nogen senere ville overtage gården, skulle han avstå den. 1654 blev gården forbrudt til kronen efter herredstingsdom av $\frac{9}{10}$ 1654. Den var øde og fæstedes av Anders Madsen. (Formentlig har Anders Madsen 1653 overtaget den ene halvdel og 1654 den anden, øde halvdel av gården.)

7. Hk.: 12-2-0-0-0- + (4 skp.). Fra 1637 8 td. + (4 skp.)

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. Fra 1637 1 ot. smør, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 mk. gæsteri, 1 ørte 8 skp. malt. Ldg. nedsat efter kgbr. $\frac{17}{4}$ 1636. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1645 fri for ldg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 7 skp. rug, 2 ørter byg.

Stedsmål: 1613 20 rdl., 2 øxne for $\frac{1}{2}$ gård. 1641 60 rdl.

1604—senest 1625 NIELS SØRENSEN. 1613 $\frac{1}{2}$ gård opladt til LAURIDS TERKELSEN, der 1614 var i bårdag og parlament med Hans Nielsen (nr. 9). 1616 $\frac{3}{6}$ avtingede L.T. 6 rdl. 32 sk. for et lam, som blev ommærket i hans gård. Fra 1626 var L.T. alene på gården. 1636 JENS SEBASTSEN i $\frac{1}{2}$ gård; bødede 1639 1 ort for 1 forsømt ympe. 1641 oplod L.T. til TERKEL ANDERSEN, der 1642 bødede 1 ort for 1 forsømt humlekule.

8. Hk.: 9-4-0-0-0-0-. Fra 1643 5-2-0-0-0-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 ørte malt. 1643 1 ot. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 2 td. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn, og smør. 1631 fri for 1 ørte malt, 1 ot. smør. 1635 fri for 4 skp. byg. 1643 ldg. nedsat efter kgbr. 1645 fri for $\frac{1}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Stedsmål: 1605 7 rdl. 1627 58 sldl. 1642 25 rdl. + 5 rdl. for et stk. jord ved Hatting herredsting, som alle byens bønder bruger.

1604 NIELS SMED. 1605—senest 1626 JENS SMED, der ægtede formandens enke. 1642 stødte NIELS SØRENSEN efter avdøde J. S.

9. Hk.: 1-5-1-0-0-0- + (0-3-2-0-0-0-, 5 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, $1\frac{1}{2}$ mk. 6 sk., 15 sk., 1 sk. grot, 5 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 15 skp. malt. 1635 fri for 5 skp. malt. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ ørte byg.

Husbondhold: 1626 for $\frac{1}{2}$ gård 4 rdl. 1638 do. $3\frac{1}{2}$ rdl. 1640 for $\frac{1}{2}$ gård $3\frac{1}{2}$ rdl. 1654 hele gården 8 rdl.

Jordegen. **1604** HANS NIELSEN og CHRISTEN RASMUSSEN. H. N.s søn NIELS HANSEN overtog senest 1610 C. R.s part. H. N., der må være død senest 1616, bødede 1614 1 øx for

bårdag (sml. nr. 7). 1616—1626 NIELS HANSEN og hans mor MAREN. Han bødede 1621 3 mk. for 3 forsømte poder. 1626 døde Maren, og han fæstede også hendes part. 1635 oplod N. H. sin part i Gammelmarks jord til Mads Andersen, der boede på gården. Den brændte, og ved kgbr. av $\frac{7}{2}$ 1635 fritoges fæsterne for ldg. i et år. 1640 oplod N. H. sin gårdspart til sin søn JØRGEN NIELSEN, der 1642 bødede 1 ort for 1 forsømt humlekule. Uvist når: MADs CHRISTENSEN, men tidligst 1647. 1654 OLUF THOMSEN efter Mads Christensen.

10. Hk.: 3 td. Fra 1638 4 - 7 - 1 - 1 - 3 $\frac{1}{5}$ -.

1 fj. smør. Fra 1638 18 skp. malt, 4 skp. havre, 4 kander honning, 3 mk. 4 sk.

1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630—36 fri for ldg. (kgbr. $\frac{15}{7}$ 1631). Fra 1645 øde og ingen ldg. ydet.

Jordegen. 1604 PEDER SØRENSEN, der 1613 fæstede en øde jord ved Hatting herredsting for 1 ox. Senest 1619 døde han, da hans hustru stedte den nævnte ødejord, $\frac{1}{12}$ av marken, for 1 ox. 1621 LAURIDS JENSEN, der 1626 stedte noget av den øde jord ved herredstinget, som nr. 4 oplod ham, for 4 rdl. Fra 1625 efter kgbr. fri for ægt og arbejde.

Jordebogens oplysninger, der formentlig må avspejle de faktiske forhold, svarer ikke til de om gården udstedte kgbr.

Ifølge br. av $\frac{15}{7}$ 1631 beviste Hans Hansen i Skærup i Koldinghus len, at han og hans far havde haft frihed for deres gård i Skierup undtagen for 1 fj. smør. Denne frihed stadfæstedes på livstid mod, at bonden avstod den frihed, hans far havde fået for sin gård i Ølsted, dog skulle han holde gården ved magt, yde 1 fj. smør av den og være lensmanden på Koldinghus horig. Av kgbr. av $\frac{23}{3}$ 1633 til Tønne Friis, lensmanden på Stiernholm, fremgår, at Laurids Jensen har indberettet, at han bor på en kronens gård i Ølsted, der skylder 18 skp. malt, 4 skp. havre, 4 kander honning, 3 mk. 4 sk. Han har fæstet den av Hans Hansen i Skærup, der har fået frihed for gården i Ølsted, og har fået 5 ørter byg, 1 fj. smør derav, samtidig med at fæsteren har været fri for ægt og arbejde. Nu er gårdens frihed igen tilfaldet kronen, og lensmanden har forlangt den gamle ldg. av gården. Laurids Jensen søger fritagelse for skyld og ldg., da han ikke både kan yde dette og gøre ægt og arbejde. Tønne Friis får ordre til at undersøge gårdens bæreevne og indsende forslag om en rimelig ldg. til kongen, der så vil resolve (sml. kgbr. $\frac{6}{1}$ 1634).

Noget forslag fra Tønne Friis kendes ikke, og gården blev øde i al fald fra 1645.

Under trykningen er fundet en sag av interesse, der er knyttet til denne gård. En jordegen bonde, der ejede fire gårde, solgte en av dem til kongen og fik derfor et — tabt — kongeligt »benådningsbrev« 1583 $\frac{18}{3}$, hvorved han, hans hustru og deres sønner på livstid fritoges for ægt og arbejde av hans tre gårde i Skærup, Børkop og Ølsted. Hans søn solgte gården i Ølsted med denne frihed, men lensmanden REINHOLD HEIDENSTRUP mente, at en ufri mand ikke kunne sælge jord med sådant privilegium. En herredstingsdom faldt ud til bondens fordel, og landstinget stadfæstede den 1622 $\frac{19}{1}$, fordi kongebrevet udtrykkelig sagde, at gården var fri for ægt og arbejde, så længe en søn av modtageren levede, og dette var tilfældet. Sagen viser, hvor velstillet en selvejer kunne være, og hvor dyre salgsbetingelserne kunne blive for kronen, men den viser også, at herredsfogeden, KJELD LAURIDSEN, ikke var bange for at gå mod sin lensmand i dommen, og at landstinget støttede ham i hans opretholdelse av en bondes velerhvervede rettigheder. (Viborg landstings dombog. 1622 B. f. 4.)

11. Hk.: 8 - 4 - 0 - 0 - 0 -.

8 td. 4 skp. 1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre. Øde jord, hvoraf avgiften udredes av alle Ølsted mænd fra 1604. Fra 1637 deltog Niels Jensens gård (nr. 4) ikke i betalingen. 1645 var jorden øde og udyrket.

ALDUM

12. Hk.: 4-4-0-0-0-

1 fj. smør, 1 ørte byg. 1630 fri for ldg. i to år, da der intet var sået. 1631 fri for 1 ot. smør, 1 ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1643 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1618 1 ox. 1646 10 rdl. 1661 1 rdl. Øde 1661.

1604 NIELS LAURIDSEN, var 1618 død før nogen tid siden; hans enke oplod til JENS TERKELSEN 1618—45. 1645—61 HANS ARSLØCHSØN. 1661— PEDER VILLADSEN i Sebberup.

13. Hk.: 7-5-1-0-0-+(0-0-2-0-0-+6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, $1\frac{1}{2}$ mk. 6 sk., 15 sk., 6 hestegæsteri. Med sine lægdsbrødre: 1 td. honning¹. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1661 sat til at yde 1 td. byg.

Husbondhold: 1637 7 rdl. i stedet for en ox.

Jordegen. **1604** ANDERS WINTHER. 1616—30 A.W.s hustru. 1637—tidligst 1646 OLUF WINTHER. Senest 1661 JØRGEN WINTHER.

14. Hk.: 1-7-1-0-0-+(0-1-0-0-0-+6 hestegæsteri). Fra 1609 desuden 3-0-0-0-0-0-

4 sk. leding, 8 skp. havre, $1\frac{1}{2}$ mk. 6 sk., 15 sk., 6 hestegæsteri. Fra 1609 fri for ldg. 1661 sat til at yde 6 skp. byg.

Jordegen. **1604** STEFFEN NIELSEN. Han var borger i Horsens og solgte 1609 kronen en hans hustru Kirsten ved arv efter hendes forældre tilfalden gård i Vor herred mod at have denne gård og en engjord »Munke mølle«, der årligt skyldte 1 fj. smør, frit i egen og hustrus livstid (kgbr. $\frac{2}{3}$ 1609). 1621—1636 enken KIRSTEN. 1637—54 JØRGEN JESPERSEN, der fik gården frit på egen, hustrus og et barns livstid mod at overdrage kronen en selvejergård i Stenderup på 5 td. havre, 1 td. byg, 1 td. rug i bondeskyld. (D. K. indk. br. $\frac{31}{12}$ 1637. — Kgbr. $\frac{1}{3}$ 1638.) 1655— HANS JØRGENSEN på samme vilkår. 1661 H. J.s enke.

15. Hk.: 0-7-2-1-0-+(0-0-2-0-0-+5 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 7 sk. 1 alb., 15 sk., 5 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 3 skp. malt.

Jordegen. **1604**—1630 MAD S JENSEN. 1631—46 M. J.s hustru.

16. Hk.: 0-7-2-1-0-+(0-0-2-0-0-+3 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 7 sk. 1 alb. 15 sk., 3 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 3 skp. byg. 1635 fri for $1\frac{1}{2}$ skp. byg.

Husbondhold: 1626 4 rdl. 1652 8 rdl. for en ox.

Jordegen. **1604**—21 KNUD JENSEN. 1622—25 SØREN PEDERSEN, der døde. 1626 MORTEN THOMSEN, der 1652 oplod til sønnen SØREN MORTENSEN.

17. Hk.: 0-7-2-1-0+(0-0-2-0-0-+5 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 7 sk. 1 alb., 5 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 6 skp. byg. 1635 fri for 3 skp. byg.

Husbondhold: 1605 en ox.

Jordegen. **1604** MAREN OLUFSDATTER, formentlig enke efter KNUD ENEVOLDSEN, efter hvem gården fæstedes 1605 av PETER SØRENSEN »at må i nogle år bruge«. 1622—46 JENS DUE.

¹ Medregnet som ldg. i hk. for denne gård.

18. Hk.: 0-7-2-1-0-+ (0-0-2-0-0-+ 3 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 3 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for $\frac{1}{2}$ skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. Husbondhold: 1637 7 rdl. for en ox.

Jordegen. 1604 ANDERS WINTER. 1618 A.W.s hustru. 1637—46 OLUF WINTER, der arvede efter sin far, men som opføres på gården allerede 1635.

TORSTED

(Thorstedt).

Byen blev helt udplyndret under Torstenssonkrigen, og befolkningen flygtede.

19. Hk.: 11-0-3-0-2-⁻¹.

2 grot, 4 skp. havre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 får, 1 gås, 2 skp. havre, 1 skp. havregryn, 1 mk. lysegarn, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. Til bondeskyld: 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 2 ørter byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 6 skp. byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg.

Husbondhold: 1638 60 rdl. 1650 10 rdl.

Jordegen. 1604 NIELS JØRGENSEN. 1638 PEDER SØRENSEN TYBO. 1638 kaldes gården »meget forskyldt«. 1650 ANDERS JOHANSEN

20. Hk.: (0-4-0-0-0-0-).

1 mk.

Stedsmål: 1639 6 mk. 1661 1 rdl.

1604 NIELS IBSEN, der $\frac{12}{2}$ 1639 oplod til JENS NIELSEN GRIMERLUND. 1661 CHRISTEN PEDERSEN efter avdøde Jens Grimerlund.

21. Hk.: 11-5-1-1-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ot. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. Ydede 1659 1 ot. smør.

Stedsmål: 1615 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl., 1 ox. 1638 $\frac{1}{2}$ gård 25 rdl. 1653 $\frac{1}{2}$ gård 20 rdl.

1604—05 POUL JØRGENSEN og SØREN NIELSEN, men $\frac{24}{12}$ 1604 var sidstnævntes part ifølge tgv. øde. 1605—12 P. J. og NIELS THOMSEN. 1614—38 PEDER NIELSEN og NIELS THOMSEN. 1638—46 NIELS THOMSEN og NIELS IBSEN, der $\frac{11}{2}$ 1639 stedte den part, Peder Nielsen oplod ham (sml. nr. 25). 1653 stedte MADS MIKKELSEN den part, Niels Ibsen fradøde.

22. Hk.: (0-5-1-1-0-).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Øde 1629—45, da der byggedes et trebindings hus. Øde 1661.

Stedsmål: 1645 $\frac{1}{2}$ rdl. 1654 1 rdl. 1661 $\frac{1}{2}$ rdl.

1604—12 NIELS VILSSENN. 1614 JENS LAURIDSEN. 1645 PEDER NIELSEN, der skulle bygge, og som døde. 1654 JENS PEDERSEN. 1661 THOMAS PEDERSEN.

23. Hk.: 11-5-1-1-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 pd. malt, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 1 pd. malt. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 helt fri. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1661 vistnok øde.

¹ Da kronen åbenbart også ejede bondeskylden, er denne her medregnet i hk. Formentlig den gård, kronen erhvervede 1587 (kgbr. $\frac{17}{4}$ og $\frac{22}{7}$ 1587). Sml. kgbr. $\frac{26}{11}$ 1635.

Stedsmål: 1632 50 rdl. 1661 vistnok 2 rdl.

1604—31 HANS SMED. 1632—38 NIELS HANSEN, til hvem hans mor oplod. 1643—46 JØRGEN IBSEN. 1661 vistnok den øde gård, som JACOB JENSEN stedte efter MAREN JENSEN-DATTER, der flyttede.

24. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1605 2 $\frac{1}{2}$ rdl. 1618 3 rdl. 1627 2 sldl. 1646 1 rdl. 1654 1 rdl.

1604—05 CHRISTEN CHRISTENSEN, der oplod til PETER ANDERSEN, og han oplod 1618 til JØRGEN JENSEN, der døde senest 1627. 1627—46 PEDER ANDERSEN. 1646—54 JEP SØRENSEN, der døde. 1654 JEP LAURIDSEN.

25. Hk.: 9 - 5 - 3 - 0 - 2 -.

1 fedegalt, 2 grot, 4 skp. havre, 1 skp. havregryn, 1 mk. lysegarn, 2 høns, 1 gås, 2 skp. havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1630 intet korn ydet, da intet var sået. 1631 fri for 1 skp. havregryn, 1 ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1646 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1661 »ganske nederfalden«.

Stedsmål: 1630 6 rdl. 1639 30 rdl. 1646 20 rdl. 1661 1 rdl. 2 ort.

1604—05 JENS MUNCK og NIELS PEDERSEN. 1610—27 NIELS PEDERSEN. 1630—39 PEDER BENTSEN, der døde. 1639—45 PEDER NIELSEN. 1646 NIELS PEDERSEN NIM.

26. Hk.: 2 - 6 - 3 - 0 - 2 -.

2 grot, 4 skp. havre, 1 skp. havregryn, 2 får, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 1 mk. lysegarn, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1630—31—32 fri for ldg. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Jordegen. **1604**—17 CHRISTEN MADSEN i Horsens. 1618—23 STEFFEN NIELSEN i Horsens. 1626—38 SØREN LAURIDSENS arvinger i Dallerup. 1643—46 THOMAS CHRISTENSEN.

27. Hk.: 8 td. + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 4 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 1 ot. smør, 1 ørte havre. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg.

1604 NIELS HOLDST. 1605—46 JØRGEN FRANDSEN.

28. Hk.: 8 - 2 - 2 - 2 - 0 - + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 2 høns, 4 hestegæsteri. 1624 fri for ldg., fordi gården med boskab og korn brændte, mens beboerne blev reddet $\frac{1}{5}$. 1623 (tgv. $\frac{22}{3}$ 1624 og $\frac{7}{11}$ 1625). 1625 fri for ldg. p. g. a. genophygning; isterad og kornlade var rejst, hølade, fæhus og hestestald manglede. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 1 pd. rug, 3 $\frac{1}{2}$ ørte byg, 7 ørter havre, 6 læs hø.

Stedsmål: 1618 10 rdl., 1 ox. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 5 rdl. 1642 $\frac{1}{2}$ gård 12 rdl.

1604—05 SØREN JØRGENSEN og JENS SØRENSEN. 1610—17 JENS MADSEN og JØRGEN NIELSEN. 1618—30 JØRGEN NIELSEN og LAURIDS IBSEN, der stedte $\frac{1}{2}$ gård efter avdøde Jens Madsen, hvis enke han skulle ægte. 1631 stedte JØRGEN NIELSEN også resten efter Laurids Ibsen, hvis enke han skulle ægte, men det synes ikke at være blevet til noget, for fra 1637 anføres JØRGEN NIELSEN og ANNE JØRGENSEN som fæstere, og da hun 1642 oplod $\frac{1}{2}$ gård til sin søn RASMUS JØRGENSEN, optræder i de følgende år til 1646 JØRGEN NIELSEN og RASMUS JØRGENSEN som fæstere.

29. Hk.: (0-4-0-0-0-0-).

1 mk.

Stedsmål: 1655 1 rdl. 1661 $\frac{1}{2}$ rdl. 12 sk.

1604—1638 KNUD JØRGENSEN. 1643—55 hans hustru, der oplod til sønnen JENS KNUDSEN, død senest 1661. 1661 JEP LAURIDSEN.

ØRNSTRUP

Byen blev udplyndret under Torstenssonkrigen, og befolkningen flygtede.

30. Hk.: 4 td. + (3 td.).

1 fj. smør, 1 svin, 1 dl. gæsteri. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 2 ørter byg, 5 td. havre, 4 læs hø.

Stedsmål: 1615 12 dl. 1 ox. 1655 10 rdl.

1604 LAURIDS PEDERSEN, der døde 1615, og hvis enke oplod til PEDER POULSEN, der 1655 oplod til NIELS IBSEN.

HATTING

(Hattingh).

Byen blev udplyndret under Torstenssonkrigen.

31. Hk.: 6-3-1-0-2-.

4 grot, 4 skp. havre, 1 mk. lysegarn, $\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 svin, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 1 lam, 1 skp. havregryn, 1 får, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 1 ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ ørte rug.

Husbondhold: 1621 1 ox.

Jordegen. 1604—15 POUL BUNDE. 1610—21 PEDER POULSEN BUNDE. 1615 bødede Laurids Hierigsen 2 ørter havre, fordi han havde skudt P. P.s barn omkuld; han oplod 1621 til JENS JØRGENSEN WINTHER. Bødede 1621 3 mk. for forsømmelse med 3 poder; var her 1646. Ugedagsbonde.

32. Hk.: 0-1-2-1-2-.

2 grot, 2 skp. havre, 1 mk. lysegarn. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 1 skp. malt. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 td. byg, 3 td. havre, 4 skp. boghvede, 3 læs hø.

1604—46 NIELS MUNCK.

33. Hk.: 2-4-0-1-2- + (0-0-3-0-0-).

1 td. havre, 3 sk. leding, 1 mk. lysegarn. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 7 skp. byg, 30 skp. havre, 2 skp. boghvede, 3 læs hø.

1625 JEP MIKKELSEN. (Findes kun i 1625, og nogen forklaring herpå kan ikke gives. Den har næppe hørt med til lenet.)

34. Hk.: 15-5-0-2-0-.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 16 skp. rug, 20 skp. byg, 33 skp. havre, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 1 ørte malt. 1621 et års frihed for ldg. fordi gården var brændt. Fik bygningstømmer fra Skander-

borg len (kgbr. $\frac{22}{1}$ 1621). 1630 fri for $\frac{1}{2}$ smør og $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ot. smør, 10 skp. byg, 13 skp. havre. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1661 fri for $\frac{3}{4}$ ldg.

Stedsmål: 1624 30 rdl., 2 oxer. 1657 50 rdl.

1604—19 JØRGEN JENSEN der 1617 bødede en oxer for et varsel, han havde hjemlet til Hatting herredsting, og 1618 2 oxer for det samme ved Nim herredsting. 1621—24 hans enke MAREN, der 1621 stødte et stk. kirkejord i Hatting, som manden havde haft, for 1 oxer i stedsmål. BERTEL KNUDSEN stødte $\frac{31}{3}$ 1624 og oplod 1657 til SØREN KNUDSEN av Dallerup. Denne nåede at yde $\frac{1}{2}$ fj. $15\frac{1}{2}$ skålpd. smør, inden svenskerne kom. I 1661 ydede han penge i stedet for dyrepersillerne. Ugedagsbonde.

35. Hk.: 0 - 2 - 2 - 1 - 2 -.

2 grot, 4 skp. havre, 1 mk. lysegarn. 1630 og 1631 fri for ldg., 1632 fri for $\frac{1}{2}$ ldg., da intet var sået 1630. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Jordeggen. **1604**—05 MIKKEL LUNDT. 1610—46 JEP MIKKELSEN LUNDT.

36. Hk.: 13 - 1 - 1 - 1 - 0 -.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn og smør. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1646 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ td. byg.

Stedsmål: 1630 5 rdl.

1604—27 LAURIDS MADSEN, der 1619 bødede 1 ørte havre for bårdag med Anders Nielsen. 1630—46 NIELS SØRENSEN. 1650 ANDERS LAURIDSEN. 1661 PEDER NIELSEN og ANDERS LAURIDSEN. Ugedagsbonde.

37. Hk.: 1 - 6 - 0 - 0 - 0 -.

1 ørte byg, 8 sk. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås $1\frac{1}{2}$ td. rug, 1 td. byg, 1 pd. havre, 3 skp. boghvede, 4 læs hø. Øde 1661.

Stedsmål: 1612 10 rdl. 1631 10 rdl. 1652 10 rdl. 1661 $2\frac{1}{2}$ rdl. 16 sk.

1604—11 KLEMENT LAURIDSEN, hvis enke giftede sig med eftermanden CHRISTEN HANSEN 1612—19. 1621—33 CLEMEN KNUDSEN, der døde. Han bødede 1621 3 mk. for forsømmelse med 3 poder. 1633—52 PEDER JENSEN, vistnok den P. J., der 1636 bødede 6 rdl. for lejermål. Oplod til OLUF LAURIDSEN 1652, død før 1661. 1661 MIKKEL JENSEN HALD. Ugedagsbonde.

38. Hk.: 8 - 3 - 1 - 1 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. Øde 1661.

Stedsmål: 1614 $\frac{1}{2}$ gård 16 rdl., 1 oxer. 1625 $\frac{1}{2}$ gård 11 rdl. 3 mk. 1655 30 rdl. 1661 4 rdl.

1604—14 CHRISTEN PEDERSEN og SØREN SØRENSEN. S. S. døde 1614, og SØREN POULSEN ægtede enken og overtog hans $\frac{1}{2}$ gård. 1621—25 ANNE MORTENS og SØREN POULSEN, hun oplod 1625 sin part til S. P. 1645 SØREN POULSENS forarmede enke, der 1655 oplod til PEDER LAURIDSEN, der ægtede hendes datter. 1661 hr. JØRGEN JØRGENSEN, sognepræst i Hatting. Ugedagsbonde.

39. Hk.: 8 - 3 - 1 - 1 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte malt. $\frac{1}{2}$ gård øde 1604 (tg. $\frac{24}{12}$ 1604). 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte rug.

Stedsmål: 1624 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl. 1645 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl. 1661 $\frac{1}{2}$ gård fri for stedsmål p. g. a. brøstfældighed. $\frac{1}{2}$ gård øde 1661.

1604 THOMAS NIELSEN og JENS JENSEN, hvis part var øde. 1605 THOMAS PEDERSEN og THOMAS NIELSEN. 1610—23 THOMAS NIELSEN og JENS MOGENSEN. 1624 flyttede Jens Mogensen og PEDER NIELSEN stedte hans part. 1624—43 THOMAS NIELSEN og PEDER NIELSEN; muligvis var det denne P. N., der 1636 bødede 3 rigsort for blåslag på Ths. Niensens hustru. 1645 PEDER NIELSEN og CLAUS CHRISTENSEN. 1650 PEDER NIELSEN og OLUF NIELSEN. 1661 gamle PEDER NIELSEN, der skulde yde 3 skp. byg, og NIELS HANSEN, der stedte efter avdøde Oluf Nielsen. Ugedagsbonde.

40. Hk.: 8 - 3 - 1 - 1 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. Øde 1661.

Stedsmål: 1653 33 rdl. 32 sk. 1661 3 rdl.

1604 NIELS JØRGENSEN. 1605—46 SØREN JENSEN. Hans enke oplod 1653 gården til sønnen OLUF SØRENSEN HUUS, der døde senest 1661, da MADs MADSEN stedte. Ugedagsbonde.

41. Hk.: 2 - 6 - 0 - 0 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1626 18 rdl. 1632 20 rdl.

1604—05 SØREN LASSEN. 1610—26 NIELS MUNCK, der oplod til sønnen SØREN MUNCK, der døde senest 1632, da hans broder MADs MUNCK stedte; var her 1646. Ugedagsbonde.

42. Hk.: 4 - 3 - 2 - 2 - 0 -.

6 skp. rug, 8 skp. byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 10 sk. 2 alb., $\frac{1}{2}$ ørte malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. byg. 1661 ansat til at yde 6 skp. rug. 1625 kunne sås 3 ørter rug, 2 td. byg, 1 pd. havre, 4 skp. boghvede, 6 læs hø.

Stedsmål: 1641 15 rdl.

1604—23 KLEMENT KNUDSEN. 1636—41 CHRISTEN HANSEN, der oplod til sin søn HANS CHRISTENSEN BECHMAND. Ugedagsbonde.

43. Hk.: 6 - 4 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. 1661 sat til at yde 6 skp. rug.

Stedsmål: 1637 $\frac{23}{5}$ 40 rdl. 1661 3 rdl.

1604—35 NIELS POULSEN. Hans enke oplod 1637 til JENS SØRENSEN, der 1654 bødede $6\frac{1}{2}$ rdl. 16 sk. for vold i sin egen gård; levede vistnok endnu 1661, da JENS JENSEN stedte. Ugedagsbonde.

44. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1616 4 rdl. 1633 2 rdl. 1636 1 rdl. 1638 $\frac{2}{2}$ 1 rdl.

1604—1616 SØREN LAURIDSEN, der oplod til JENS JUSTSEN. 1622—33 JENS PEDERSEN. 1633—36 JENS JUSTSEN. 1636—38 KNUD JENSEN. 1638—46 JENS PEDERSEN.

45. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1619 $\frac{19}{7}$ 3 rdl. 1646 1 rdl. 1651 1 rdl. 1656 1 rdl. 1661 $\frac{1}{2}$ rdl.

1604—19 MORTEN RASMUSSEN AAND. 1619—38 NIELS IBSEN. 1643 KNUD JENSEN(?). 1645 SØREN THOMSEN. 1651 NIELS IBSEN. 1656—61 LAURIDS TERKELSEN. 1661 NIELS IBSEN. Ugedagsmand.

46. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1610 4 rdl. 1617 3 rdl. 1646 $\frac{1}{2}$ rdl.

1604—05 NIELS MUNCK. 1610 stedte NIELS JØRGENSEN huset efter CHRISTEN NIELSEN, hvis enke han ægtede; han oplod 1617 til JØRGEN JENSEN GUMMESEN, der var her endnu 1643. 1646 stedte LAURIDS MOURIDSEN efter ham. Ugedagsmand.

47. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1637 $\frac{16}{11}$ 1 rdl.

1604—30 PEDER MADSEN. 1637 stedte RASMUS ANDERSEN efter PEDER JØRGENSEN SKRÆDDER, hvis enke han ægtede.

48. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

1604 INGER SØRENSDATTER. 1605—38 JØRGEN PEDERSEN. 1643 ERIK JØRGENSEN. 1645 PEDER IBSEN.

49. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. 1625 brugtes den af lieutenant Christoffer Haard på Råballegård, så der ydedes intet arbejde av huset, og det regnedes ikke.

Stedsmål: 1616 8 rdl. 1618 1 ørte havre. 1648 $\frac{2}{9}$ 1 rdl.

1604—16 ANDERS REBSLAGER, hvis enke KAREN stedte efter sin mand, og hans arvinger betalte 1617 3 mk. i førlov. Hun giftede sig 1618 med SØREN PEDERSEN, der foruden det av hende ydede stedsmål måtte give 1 ørte havre i »husbondhold«; han nævnes her endnu 1630. 1637 PEDER JØRGENSEN. 1643 JØRGEN PEDERSEN, der 1648 oplod til KNUD THOMSEN.

50. Hk.: 6 - 3 - 0 - 0 - 0 - .

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 1 fødenød. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte malt. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug.

Stedsmål: 1655 20 rdl.

1604 RASMUS THOMSEN. 1605 SØREN CHRISTENSEN. 1631 hans hustru MAREN, der døde 1655. 1655 PEDER JENSEN. Ugedagsbonde.

51. Hk.: 6 - 1 - 1 - 2 - 2 - .

1 fj. smør, 1 ørte byg, 1 svin, 1 mk. hår, 1 mk. 5 sk. 1 alb. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1635 fri for 2 skp. byg. 1661 sat til at yde 1 td. byg.

Stedsmål: 1612 10 rdl. 1656 9 rdl.

»Offerholmb«. **1604**—05 CHRISTEN JESPERSEN. 1610 SØREN KNUDSEN, der 1621 gav 3 ort i førlov av en ringe arv efter Jens Frandsen (nr. 76), og 1612 byttede han gård med nr. 65, men senest 1626 blev den fæstet av unge SØREN KNUDSEN, der 1633 bødede 40 rdl. for lejemål, da gift. 1656 oplod han til JENS PEDERSEN MUURMAND, der var her 1661. Ugedagsbonde.

52. Hk.: 7 - 4 - 1 - 1 - 0 -.

1½ ørte rug, 1½ ørte byg, ½ ørte havre, 14 sk. 2 alb., 2½ mk. 2 sk. 2 alb., 1 svin. 1630 fri for ½ korn. 1631 fri for ½ ørte byg, ½ ørte havre. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 ½ ldg. 1661 sat til at yde 10 skp. rug.

Stedsmål: 1635 35 rdl.

1604—23 KNUD JØRGENSEN. 1626 hans hustru KAREN, der døde 1635, da sønnen PETER KNUDSEN fæstede; var her 1661. Ugedagsbonde.

53. Hk.: 3 td.

1 fj. smør. 1617—57 udlagt til officersgård sammen med Råballegård. 1645 ganske avbrændt.

1604—14 fru MAREN GLAMBEK. 1617—43 lieutenant CHRISTOFFER HAARD, der 1632 bødede 5 rdl., fordi han slog Anders Grøn i Årupgård et mundslag på tingvejen og 10 rdl. for ulovlig skovhugst. 1649—57 lieutenant MATTHIAS KIØTKE. 1661 stede NICOLAUS POULSEN den sammen med Råballegård.

54. Hk.: 3 td.

1 fj. smør.

1604 kaldes »den ejendom, Christoffer Skoning brugte med Rasmus Thomsen«, og RASMUS THOMSEN opføres på ejendommen 1625—36, men 1604—14 står fru MAREN GLAMBEK for den, og derefter er den udlagt som officersgård til de samme som nr. 53, og der ydedes i al fald fra 1617 derfor ikke ldg. av den.

55. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

»Et stykke jord på Vording mark«.

1604—14 fru MAREN GLAMBEK. 1617 udlagt til officersbrug sammen med nr. 53 og 54 med de samme officerer og ydede ingen ldg.

56. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

Stedsmål: 1656 1 rdl.

1618 JENS MIKKELSEN. 1622 LAURIDS CHRISTENSEN. 1637 LAURIDS CHRISTENSENS hustru. 1638 PEDER CHRISTENSEN. 1643 PEDER CHRISTENSENS hustru, der 1656 oplod til KAREN CHRISTENS DATTER.

57. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

Stedsmål: 1617 3 rdl. 1620 3 rdl. 1637 1 rdl. 1639 6 mk. 1642 1 rdl. 1649 ¼ 1 rdl.

Findes først i jdbg. for 1618, men må have tilhørt lenet før, for 1617 oplod SØREN ESKESEN huset til MADS KLEMENTSEN, hvis stedsmål er ført til indtægt. 1620 2½ stede LAURIDS CHRISTENSEN efter M. K. 1622 JENS MIKKELSEN, efter hvem KNUD KNUDSEN stede 1637. 1639 SØREN JENSEN. 1642 oplod SØREN SØRENSEN til PEDER JENSEN, men 1643—46 var SØREN SØRENSEN her, og hans enke oplod 1649 til OLUF IBSEN. Ugedagsmand.

58. Hk.: 4 td. + (2 hestegæsteri).

1 pd. byg, 1 svin, 2 hestegæsteri. 1630 fri for ¾ ldg. 1631 fri for 1½ ørte byg. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 6 skp. byg. 1652 øde. 1625 kunne sås 14 skp. rug, 2 td. 6 skp. byg, 3½ ørte havre, 1 skp. boghvede, 1 læs hø.

Stedsmål: 1630 1½ rdl. 1652 10 rdl. 1661 2 rdl.

1604—27 JENS POULSEN KOCK. 1630—43 NIELS THOMSEN, hos hvem Gertrud Persdatter, lokket 3 gange, og Anne Jensdatter, lokket 4 gange, boede, da de dømtes til kagstrygning 1641 (tgv. $\frac{11}{10}$ 1641). 1645 MIKKEL IBSEN, der drog bort 1652, og gården var øde (tgv. $\frac{14}{6}$ 1652). MIKKEL JENSEN stedte. 1661 stedte PEDER SØRENSEN av Hornum.

59. Hk.: 4 - 6 - 1 - 1 - 0 -.

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 14 sk. 2 alb., $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., 1 svin. 1621 brændte $\frac{1}{2}$ gård; den fik fri for ldg. i to og for ægt og arbejde i tre år (kgbr. $\frac{15}{3}$ 1621). 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 9 skp. malt, 1 svin. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. rug.

Stedsmål: 1614 16 rdl., 1 ox. 1616 $\frac{1}{2}$ gård 11 rdl. 1618 $\frac{1}{2}$ gård 11 rdl. 1621 $\frac{1}{2}$ gård 3 td. havre. 1622 $\frac{1}{2}$ gård 1 ox. 1642 15 rdl.

1604—12 JØRGEN CHRISTENSEN. 1614 stedte RASMUS JENSEN og ægtede formandens enke, 1616 oplod han $\frac{1}{2}$ gård til CHRISTEN PEDERSEN. 1618 oplod denne sin part til THOMAS JOSTSEN, for hvem gården brændte, og han fik ovennævnte friheder og tømmer til genopbygning (kgbr. $\frac{15}{2}$ 1621) og oplod 1621 til JENS JOSTSEN, men blev selv strax derefter overfaldet og dræbt av to landstrygere. Jens Josten oplod 1622 sin part til IVAR NIELSEN, og han og Rasmus Jensen var her til 1630. 1631 STIGSEN MADSEN, der 1642 oplod til sønnen MADSTIGSEN. Ugedagsbonde.

60. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

Stedsmål: 1616 4 rdl.

1604—14 MADNIELSEN. 1616 oplod SØREN HJULMAND til LAURIDS PEDERSEN, der var her 1638. 1643 JØRGEN THOMSEN, men derefter står LAURIDS PEDERSEN igen for huset.

61. Hk.: 4 - 6 - 1 - 1 - 0 -.

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 14 sk. 2 alb., $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., 1 svin. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1632 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1661 sat til at yde 5 skp. rug.

Stedsmål: 1638 15 rdl.

1604—05 LAS SØRENSEN. 1610—38 ANDERS NIELSEN, der oplod til sin søn CHRISTEN ANDERSEN, som var her 1661. Ugedagsbonde.

62. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

Stedsmål: 1622 rdl. 1630 $\frac{1}{2}$ rdl. 1646 1 rdl. Øde 1604 (tgv. $\frac{24}{12}$ 1604).

1604 (SØREN MOGENSEN). 1610 SØREN PEDERSEN, der 1622 oplod til RASMUS ANDERSEN. 1630—38 NIELS RASMUSSEN. 1643 PEDER CHRISTENSEN. 1645 NIELS RASMUSSEN. (?)1646 ENEVOLD MORTENSEN efter Niels Rasmussen.

63. Hk.: 3 - 7 - 2 - 0 - 0 - + (1 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

6 skp. rug, 8 skp. byg, 12 skp. havre, 12 sk., 2 mk. gæsteri, 1 svin. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 4 skp. byg, 13 skp. havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1661 sat til at yde 6 skp. rug, 1 svin.

Stedsmål: 1605 6 rdl., 1 ox. 1641 15 rdl. 1646 20 rdl.

1604—05 NIELS JENSEN HOLDT, der oplod til sønnen JØRGEN NIELSEN HOLDT, der 1621 bødede 2 rdl. for forsømmelse med 3 poder, 5 pilestager. Han døde 1641. SØREN SØRENSEN 1641—43. 1645—46 PEDER CHRISTENSEN. Ugedagsbonde.

64. Hk.: 3-7-2-0-0-0-+(1-0-0-0-0-0-).

6 skp. rug, 8 skp. byg, 13 skp. havre, 12 sk., 2 mk. gæsteri, 1 svin. 1621 brændt og derfor fri for ldg. i 2 år. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1625 kunne sås $2\frac{1}{2}$ ørte rug, 2 td. byg, 1 pd. havre, 2 skp. boghvede, 6 læs hø. 1661 sat til at yde 6 skp. rug.

Stedsmål: 1616 $\frac{1}{2}$ gård 7 rdl. 1619 $\frac{1}{2}$ gård 7 rdl. 1640 16 rdl.

1604—16 HIERRIGH JENSEN, der 1616 oplod $\frac{1}{2}$ gård til sønnen NIELS HIERRESEN og $\frac{10}{9}$ 1619 resten. 1621—40 SØREN PEDERSEN, der 1640 oplod til SØREN THOMSEN. 1645 SØREN SØRENSEN (Hald), der var her 1661. Ugedagsmand.

65. Hk.: 4-6-1-1-0-.

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 14 sk. 2 alb., $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., 1 svin. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. byg. 1661 sat til at yde 5 skp. rug, 1 svin.

Stedsmål: 1612 10 rdl. 1626 $\frac{1}{2}$ gård 14 rdl. 1639 15 rdl.

1604 SØREN CHRISTENSEN og CHRISTEN PEDERSEN. 1605 CHRISTEN PEDERSEN, der 1612 oplod til SØREN KNUDSEN. »Gamle« Søren Knudsen oplod 1626 $\frac{1}{2}$ gård til sønnen KNUD SØRENSEN, men 1638 var han alene på gården og oplod 1639 $\frac{1}{2}$ gård til sønnen JENS SØRENSEN, der var her alene 1661. Ugedagsbonde.

OENS

(Onnse)

66. Hk.: 11-7-1-1-0-.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1610—27 fri for ldg., fordi fæsteren var herredsfoged. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ td. smør. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Stedsmål: 1631 6 rdl.

1604—27 KJELD LAURIDSEN SKRIVER, der havde været ridefoged på Bygholm og blev herredsfoged 1610—27. 1631—46 RASMUS BERTELSEN, der 1645 kaldes vanfør.

67. Hk.: 11-7-1-1-0-.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn og smør. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1615 40 rdl., 3 øxne. 1626 68 rdl. 1657 20 rdl.

1604 NIELS ANDERSEN, der 1615 var død for nogen tid siden, hvorefter hans enke ANNE besad gården, til hun 1615 oplod den til sønnen PEDER NIELSEN. 1626 stedte MAD SØRENSEN efter avdøde Peder Nielsen. 1630 NIELS SØRENSEN KRAGH, der 1657 oplod til SØREN NIELSEN.

68. Hk.: 8 td. + (3 td.).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 fj. smør. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1657 ydedes 1 fj. $2\frac{1}{2}$ skålpd. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1626 $\frac{23}{4}$ 20 rdl. 1631 5 rdl.

1604—17 HANS OLUFSEN. 1618—19 hans hustru. 1626 stedte PEDER HANSEN efter sin mor, som oplod; var her 1631. Vistnok fra 1631 PEDER SØRENSEN.

69. Hk.: 8 td. + (3 td.). Gården tilkommet fra Skanderborg len (kgbr. $\frac{23}{8}$ 1603).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 1 fj. smør. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1624 26 dl., 2 øxne.

1604—24 SØREN NIELSEN, der 1621 bødede 1 dl. 1 mk. for forsømmelse med 5 pilestager. 1624 stedte MADS — senere kaldet NIELS — SØRENSEN efter sin far.

KVORNING

(Quorning)

Byen blev helt udplyndret under Torstenssonkrigen.

70. Hk.: 11 - 1 - 0 - 1 - 2 -.

$\frac{2}{3}$ ko, 2 grot, 4 skp. havre, 1 mk. lysegarn, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. Av gårdstoft 2 grot¹. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug, 5 skp. byg.

Husbondhold: 1642 7 rdl.

Jordegen. 1604—23 LAVE JENSEN. 1626—38 JØRGEN ASLEFSEN. 1642—56 JENS KNUDSEN.

71. Hk.: 4 - 0 - 2 - 2 - 0 - + fra 1614 (0 - 2 - 0 - 0 - 0 -).

$\frac{1}{3}$ ko, 1 ørte byg, 8 sk., 1 svin. Fra 1614 desuden 8 sk. sommergæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.; da var 2 huse avbrændt af fjenden. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås 2 td. rug, 2 td. byg, 1 pd. havre, 3 læs hør.

Stedsmål: 1613 2 dl., 1 øxe. 1621 3 dl. 32 sk., 1 øxe. 1649 10 rdl.

1604 RASMUS MADSEN, hvis enke 1613 ægtede den nye fæster JENS PEDERSEN, som døde av pest. MADS SØRENSEN 1621—49. Han døde 1649, da arvingerne gav 3 ort i førlov, og hans enke oplod til PEDER ESKESEN.

72. Hk.: 9 - 0 - 1 - 0 - 2 -.

1 td. lyneborgsalt, 2 grot, 4 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn og saltet. 1631 fri for saltet og 1 ørte malt. 1605 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste.

Jordegen. 1604—21 JENS IBSEN. 1622—46 JØRGEN IBSEN WINTER, der 1638 havde for sømt at lægge 1 humlekule.

73. Hk.: 11 td.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn og smørret. 1631 fri for 1 fj. smør, $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte rug, 5 skp. byg.

Stedsmål: 1630 5 rdl.

1604—17 NIELS PEDERSEN, der 1615 gav 3 mk. i førlov for arv efter nr. 88. Hans enke på gården 1618 til 1630, da hans søn SIMON stedte, og han var her til 1641, da han bødede 1 ort for 1 forsømt pil; året før bødede han 1 ort for en forsømt ympe. 1643 HANS NIELSEN.

¹ Medregnet i hk.

74. Hk.: 9-5-2-2-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 12 sk., 1 ox at opstalde. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 fj. smør, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. byg. Øde 1621.

Stedsmål: 1621 20 rdl., 2 øxne. 1661 2 rdl.

1604—21 MAD SØRENSEN, der døde av pest. 1621—61 PEDER NIELSEN QUIST. 1661 SØREN JENSEN av Bret.

75. Hk.: 7-1-0-0-0-0-+ (3 td.).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 12 sk., 1 svin, 1 dl. gæsteri, $1\frac{1}{2}$ mk. smørpenge, 1 ox at opstalde. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 1 td. rug. 1661 sat til at yde 1 svin.

Stedsmål: 1613 14 rdl., 2 øxne. 1642 30 rdl.

1604—12 MIKKEL JENSEN, hvis enke ægtede JØRGEN KNUDSEN 1613—41. Han forsømte 1638 1 ympe og oplod 1642 til sønnen KNUD JØRGENSEN (BONDE), der 1641 bødede 1 ort for 1 forsømt ympe; var her 1661.

76. Hk.: 1-4-0-0-0-0-.

1 ørte byg. 1630 og 1631 fri for ldg., 1632 for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sàs $\frac{1}{2}$ td. byg, 1 td. havre.

Stedsmål: 1621 3 rdl. 32 sk. 1630 6 rdl.

1604—21 JENS FRANDSEN, der døde av pest, og hvis enke ægtede JØRGEN KJELDEN, der døde 1632. 1634 SØREN IBSEN.

77. Hk.: 7-0-1-1-0-0-+ (3 td.).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 mk. 5 sk. 1 alb. smørpenge, 12 sk., 1 svin, 1 dl. gæsteri, 1 ox at opstalde. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn og oxen. 1631 fri for 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg.

Stedsmål: 1617 20 rdl., 2 øxne.

1604—14 PEDER ANDERSEN. Enken besad derpå gården og var nylig død 1617, da sønnen JACOB PEDERSEN stedte. Hans broder Rasmus gav 3 mk. i forlov.

ERIKNAVR

(Jercknaffuer)

78. Hk.: 21-4-2-2-0-.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 pd. rug, 1 pd. byg, $1\frac{1}{2}$ pd. havre, 1 svin, $1\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., 1 pd. malt. Av en øde jord kaldet »Fogitborre«: $\frac{1}{2}$ fj. smør. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 8 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1652 kun rugldg. p. g. a. fæsterens død. 1653 ingen ldg., fordi gården ikke var tilsået av den avdøde fæster. 1657 ydedes 1 fj. smør, før fjenden kom. 1661 sat til at yde 10 skp. rug, 12 skp. byg, 1 svin.

Stedsmål: 1630 90 rdl. 1640 90 rdl. 1653 $26\frac{1}{2}$ rdl. 16 sk.

1604 NIELS ALBREKTSSEN, der døde. 1632—40 sønnen NIELS NIELSEN, der døde, og hvis enke ægtede PEDER MADSEN (BRASCH), der døde 1652 (tgv. $\frac{15}{11}$ 1652). Hans enke Ellen Madsdatter opsgade gården, der 1653 fæstedes av SØREN CHRISTENSEN i Hatting og RASMUS PEDERSEN i Elkær.

79. Hk.: 10 - 1 - 1 - 1 - 0 - . Fra 1641: 4 - 2 - 0 - 0 - 0 - .

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte malt. Ved kgbr. $\frac{25}{6}$ 1640 nedsat til: 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 ørte malt. 1630 ydedes $\frac{1}{4}$ korn, frihed for resten. 1631 fri for 1 fj. smør, $1\frac{1}{2}$ ørte byg og malt. 1635 fri for 4 skp. byg. 1661 sat til at yde $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1625 kunne sås 12 skp. rug, 1 pd. byg, 3 ørter havre, 6 læs hø. 1640 kunne sås 9 skp. rug, 1 pd. byg, 3 ørter 4 skp. havre, 4 læs hø.

Stedsmål 1627: $\frac{1}{2}$ gård 28 sldl. 1636 uden stedsmål p. g. a. gårdens forfald.

1604—05 HANS IBSEN. 1610—27 THOMAS IBSEN, der 1627 oplod $\frac{1}{2}$ gård til SIMON JENSEN i »Schribye.« Denne part stedte SØREN MADSEN 1636. Gården forfalden, han skulle kun gøre $\frac{1}{2}$ ægt og arbejde, og bønderne skulle hjælpe ham at få vårsæden i jorden, men han skulle bygge og forbedre. Gården kaldes 1638 meget forskyldt, hvorfor ldg. nedsattes 1640. 1661 vistnok BUNDI ANDERSEN.

80. Hk.: 20 td.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre, 1 svin, $1\frac{1}{2}$ mk., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{1}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 fj. smør, 1 pd. malt, 1 ørte havre. 1635 fri for 8 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 pd. byg.

Stedsmål: $\frac{3}{1}$ 1620 $\frac{1}{2}$ gård 16 rdl., 2 øxne.

1604—19 PEDER ENEVOLDSEN og SØREN JØRGENSEN, sidstnævnte bødede 1613 6 mk. for lejermål og døde 1619, og hans enke ægtede JENS MADSEN, der nævnes til 1646. 1650 PEDER ENEVOLDSEN og JENS JENSEN.

81. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. 1645 fri for ldg.

Stedsmål: 1621 $2\frac{1}{2}$ rdl. 1636 1 rdl. 1650 1 rdl. 1661 1 rdl.

1604—12 HANS LUNDT. 1614—21 MAD SØRENSEN, der oplod til NIELS JØRGENSEN 1621—30. 1636 ANDERS QUIST, der oplod 1650 til JØRGEN NIELSEN. 1661 flyttede JENS JENSEN, og MAD SØRENSEN stedte.

82. Hk.: 7 - 2 - 2 - 2 - 0 - + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 pd. byg, 1 lam, 1 svin, 1 gås, 2 høns, 4 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 ot. smør, 1 ørte byg. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for $1\frac{1}{2}$ td. byg. 1657 ydedes 1 ot. 3 skålpd. smør, før fjenden kom. 1661 sat til at yde 1 svin.

Stedsmål: 1640 30 rdl.

1604—35 SØREN NIELSEN RØED, hvis datter 1630 blev besøvet av Mads Madsen, men både han og Søren Røed var så forarmede, at de intet kunne bøde. 1637—40 hans hustru, der oplod til sønnen TERKEL RØED, der dog må have bestyret gården 1638, da han havde forsømt 1 ympe, 1 humlekule og 1 pilestage; han var her 1661.

MERRING

(Merringh)

83. Hk.: 8 - 6 - 2 - 2 - 0 - + (1 td.). Fra 1640: 3 - 0 - 2 - 2 - 0 - .

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 2 mk. gæsteri. Fra 1640: 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 lam, 1 gås, 2 høns (kgbr. $\frac{25}{6}$ 1640). 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn og hele resten. 1631 fri for ldg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1638 kaldes gården

forskyldt, og ldg. nedsattes efter kgbr. $\frac{25}{6}$ 1640. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg., »tilforn forarmet«. 1640 kunne sås 1 td. rug, 1 ørte byg, 3 ørter havre, 6 læs hø.

Stedsmål: 1627 20 rdl.

1604—23 THOMAS JENSEN. 1626 hans hustru. 1627 stedte HANS KNUDSEN, der var her 1640.

STENDERUP

84. Hk.: 7-6-2-2-0-. Fra 1633: 3-3-2-2-0-.

1 ørte rug, 2 ørter byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 ox at opstalde. Fra 1633 (kgbr. $\frac{15}{7}$ og $\frac{23}{11}$) $\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns. 1630 fri for ldg. 1631 fri for 2 ørter byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug.

Stedsmål: 1631 4 rdl. 1642 15 rdl.

1604—05 JESPER PEDERSEN. 1614—31 OLUF SØRENSEN, der oplod til BERTEL KNUDSEN. 1642 SØREN BERTELSEN efter sin avdøde far; i 1638 havde han betalt 3 ort i førlov av en arv fra Nørre Aldum.

85. Hk.: 8-4-0-0-0-0-+ (3 td.).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 dl. gæsteri. 1604 var $\frac{1}{2}$ gård øde (tgv. $\frac{24}{12}$ 1604). 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, smørret og gæsteriet. 1631 fri for 1 ørte byg, 1 fødenød. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1649 $\frac{27}{8}$ udlagt til ryttergård og fri for ldg.; da nævnes gæsteriet ikke.

Stedsmål: 1616 20 rdl., 2 øxne. 1631 5 rdl.

1604 KNUD ANDERSEN (øde) og KNUD SØRENSEN. 1610—16 KNUD SØRENSEN, der 1616 bødede 2 øxne for parlament og bårdag med Bertel Skinder; død samme år. Hans enke ægtede ANDERS NIELSEN, der 1621 bødede 2 rdl. for forsømmelse med 3 poder, 5 pilestager, var her 1630. 1631—56 SØREN KNUDSEN.

86. Hk.: 1-1-2-1-0-0-+ (0-0-2-0-0-0-+ 6 hestegæsteri). Fra 1638 5-5-2-1-0-0-+ (0-0-2-0-0-0-+ 6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, $\frac{1}{2}$ mk. 6 sk. 1 alb. 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 3 skp. havre. 1638 fik kronen også bondeskylden (sml. nr. 15). 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1652 fritoges fæsteren for ldg. av lensmanden, fordi han var delefoged, men revisionen godkendte det ikke, og lensmanden måtte godtgøre kronen tabet. 1657 blev fæsteren som delefoged fri for $\frac{1}{2}$ ldg. (kgbr. $\frac{29}{8}$ 1655).

Husbondhold: 1637 7 rdl.

Jordegen. **1604**—30 KNUD ANDERSEN, der 1625 bødede 12 rdl. for lejemål. 1631—46 MAD SØRENSEN. 1652—57 JØRGEN PEDERSEN, der blev delefoged i Hatting og Bjærg herreder 1652, fordi han var den eneste, der var så dygtig, at han kunne betros dertil. Da der var stor umage i disse besværlige tider med skatter, ldg. og andet at indfordre, fritog lensmanden ham på kongens nådige behag for ldg., men det godkendtes ikke, dog fik han 1657 ldg. nedsat til $\frac{1}{2}$ derfor.

STUBBERUP

(Stoberup)

87. Hk.: 8-5-1-1-0-0-+ (3 td.).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 10 sk. 2 alb., 1 dl. gæsteri. 1630 fri for ldg. 1631 fri for 1 fj. smør, 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. Øde 1652 (tgv. $\frac{14}{6}$ 1652), ingen ldg.

Stedsmål: 1625 30 rdl. 1651 4 rdl. 1652 10 rdl.

1604—25 JENS LAURIDSEN, der oplod til ENEVOLD NIELSEN, der 1651 oplod til ANDERS THOMSEN, men 1652 stødte PER LAURSEN den øde gård med fuld frihed i et år og frihed for ægt og arbejde i tre år.

88. Hk.: 9 td.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 mk. 5 sk. 1 alb. 1630 fri for smør og $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 fj. smør, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. Ved kgbr. $\frac{27}{8}$ 1649 udlagt til ryttergård, hvorfor den ikke ydede ldg. mere.

Stedsmål: 1615 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl., 1 ox. 1616 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl., 1 ox. 1617 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl. 1 ox. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 2 rdl. 1642 30 rdl.

1604—05 SIMON SØRENSEN og JENS JØRGENSEN. 1610—14 SØREN MØRTENSEN og KNUD CHRISTENSEN. Den sidste døde 1615, og hans enke ægtede den nye fæster LAURIDS JENSEN, men også han må formentlig være død, for 1616 ægtede Knud Christensens enke JESPER JENSEN, der fik hans part. Søren Mørtensen døde 1617, og hans enke ægtede den nye fæster MADJ JENSEN. Hendes datter havde til værge Frans Jensen i Remmerslund, der betalte 3 mk. i forlov for hendes arv. Mads Jensen bødede 1625 20 sldl., fordi hans hustru begik hæleri ved at købe et stjålet »bytræ« (?) fra Tyrsted. Hans part stødtes 1630 av RASMUS SØRENSEN BROCH, der $\frac{29}{9}$ 1635 også stødte den anden halvdel efter Jesper Jensen, der begik selvmord (sandemandsd $\frac{9}{11}$ 1635) med en le. Hans gods tilfaldt kronen og vurderedes således: 3 køer = 8 sldl., 2 gamle heste = 2 sldl., 1 får, 1 lam, 1 vædder, 3 små grise = 10 slmk., 2 gamle kister = 3 mk., »alt jernfang« = 20 sk., 1 gammel trævogn = 1 sldl. Til gården var sået 15 skp. byg, 8 skp. havre, 2 ørter boghvede. Kornet og godset overlodes for bygfælden til Rasmus Broch, der iøvrigt måtte bøde 4 rdl. for skovhug. Omkostningerne ved sandemandsd og vurdering etc. var 5 sldl. 10 sk. Rasmus Broch oplod 1642 til sin søn SØREN RASMUSSEN.

89. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 - + 1 hestegæsteri).

1 sk. grot, 1 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Stedsmål: 1626 10 rdl. 1636 3 rdl. 1661 1 rdl.

1604—23 FRANS JENSEN. 1626 stødte RASMUS RASMUSSEN efter NIELS JENSEN. Han oplod 1636 til NIELS JØRGENSEN; her endnu 1646. 1661 MIKKEL JENSEN.

ÅRUP

90. Hk.: 7 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (3 td.).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 svin, 1 fødenød, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ smør. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1661 øde. 1625 kunne sås 8 td. rug, 2 td. byg, 4 ørter havre, 2 td. boghvede, 30 læs hø.

Stedsmål: 1637 30 rdl. 1653 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl. 1661 $\frac{1}{2}$ gård uden stedsmål p. g. a. brøstfældighed, $\frac{1}{2}$ gård uden stedsmål, fordi den var moxen ganske øde, og $\frac{1}{2}$ gård 1 rdl. 32 sk.

1604—31 SØREN RASMUSSEN, hvis enke ægtede efterfølgeren JENS KNUDSEN, hvis stif-søn CHRISTEN SØRENSEN stødte 1637 og oplod $\frac{1}{2}$ gård til JENS MOGENSEN 1653. 1661 stødte SØREN POULSEN i Hedensted den $\frac{1}{2}$ gård, Christen Sørensen fradøde, og NIELS OLUFSEN den øde $\frac{1}{2}$ gård, som Jens Mogensen fraflyttede av armod, men samme år stødte HANS JØRGENSEN den sidstnævnte part.

91. Hk.: 5 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (3 td.).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1625 kunne sås 7 td. rug, $1\frac{1}{2}$ td. byg, 3 td. havre, 2 td. boghvede, 20 læs hø.

Stedsmål: 1630 6 dl. 1653 20 rdl.

1604—30 JEP JENSEN. 1630 stedte JENS JEPSEN efter sin avdøde far og 1653 ANDERS NIELSEN efter avdøde J. J.

BOTTRUP

92¹. Hk.: 11 - 1 - 1 - 1 - 1 - 0 -. Fra 1636 6 - 3 - 1 - 1 - 0 -.

1 fj. smør, 1 $\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 mk. 5 sk. 1 alb. Hoveriet og arealet fordelt ligeligt mellem nr. 92 og 93, der før havde gjort samme arbejde (kgbr. $\frac{7}{5}$ 1618). Fra 1636 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ td. rug, 1 svin, 13 sk. 1 alb. (kgbr. $\frac{15}{10}$ 36). 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn og hele resten. 1631 fri for 10 skp. byg, 15 skp. havre. 1634 fri for 1 $\frac{1}{2}$ pd. byg². 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 3 $\frac{1}{2}$ skp. rug, 4 skp. byg. 1625 kunne sås 1 td. rug, 1 ørte byg, 3 ørter havre, 4 læs hø. Havde 4 ot. jord.

Stedsmål: 1614 24 rdl., 2 øxne. 1631 4 rdl.

1604 SIMON PEDERSEN. 1605—14 NIELS OLUFSEN. 1614 stedte sønnen JENS NIELSEN efter sin avdøde far; døde senest 1631, da MAD S NIELSEN stedte og ægtede enken, han var her 1638. 1643 NIELS SØRENSEN.

93. Hk.: 6 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 1 - 1 - 1 - 0 -). Fra 1636; 5 - 2 - 0 - 0 - 0 - (kgbr. $\frac{15}{10}$ 1636).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 1 svin, 1 fødenød, 5 sk. 1 alb. gæsteri. Fra 1636: 1 ot. smør, 3 $\frac{1}{2}$ skp. rug, 15 skp. byg, 15 skp. havre, 1 fødenød. Sml. nr. 92. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 3 $\frac{1}{2}$ skp. rug, 5 skp. byg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 ørte byg, 3 ørter havre, 4 læs hø. Havde 2 ot. jord.

Stedsmål: 1605 $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1611 1 øxe. 1645 20 rdl. 1661 2 rdl. 64 sk.

1604 KNUD PEDERSEN, der flyttede til en øde gård i Sebberup. 1605 LAURIDS JENSEN SKRÆDDER, der 1611 oplod til OLUF HANSEN. 1645 NIELS HANSEN. 1661 RASMUS JENSEN i Eriknavr.

94. Hk.: 8 - 4 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -). Fra 1636: 5 - 3 - 0 - 0 - 0 - (kgbr. $\frac{15}{10}$ 1636).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 mk. gæsteri. Fra 1636 $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 ot. smør, 1 fødenød. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for ldg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 6 skp. rug, 4 skp. byg. 1625 kunne sås 1 td. rug, 1 ørte byg, 3 ørter havre, 1 skp. boghvede, 4 læs hø.

Stedsmål: 1616 2 øxne. 1639 25 rdl. 1653 12 rdl.

1604—05 PEDER PEDERSEN. 1610—16 THOMAS QUIST, der døde og efterlod gården øde og forfalden; sønnen ANDERS THOMSEN QUIST stedte. 1637 NIELS JENSEN, der døde 1639. HANS NIELSEN fra Ølsted stedte, han døde 1653, og enken opsagde. KNUD RASMUSSEN stedte og måtte bruge gården sammen med den halve gård, han påboede; skulle give fuld skyld og ldg., ægt og arbejde.

95. Hk.: 8 - 4 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -). Fra 1636: 5 - 3 - 0 - 0 - 0 - (kgbr. $\frac{15}{10}$ 1636).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 mk. gæsteri. Fra 1636 $\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 ot. smør, 1 fødenød. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 3 skp. rug, 5 skp. byg. 1625 kunne sås 1 td. rug, 1 ørte byg, 3 ørter havre, $\frac{1}{2}$ skp. boghvede, 4 læs hø.

¹ Nr. 92—95 var erhvervet fra Jac. Ulfeldt 1578 (kgbr. $\frac{17}{4}$ 1578).

² Sammen med de øvrige gårde i byen.

Stedsmål: 1605 2 øxne. 1618 5 dl., 2 øxne. 1646 20 rdl.

1604 PEDER LAURIDSEN, der døde 1605. Enken ægtede SØREN OLUFSEN, der oplod 1618 til LAURIDS PEDERSEN. 1645 KNUD RASMUSSEN.

96. Hk.: 10-5-0-0-0-0-+ (6 td.). Fra 1640: 6-3-0-0-0-0-. Tilkommet fra Skanderborg len (kgbr. $\frac{23}{8}$ 1603).

1 fj. smør, 1 ørte rug, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 2 dl. gæsteri. Fra 1640: $1\frac{1}{2}$ ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 1 fødenød (kgbr. $\frac{22}{12}$ 1640). 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1624 kunne sås $1\frac{1}{2}$ ørte rug, 2 td. byg, 5 ørter havre, 9 læs hø. Øde 1650 (tgv. $\frac{8}{4}$ 1650).

Stedsmål: 1633 40 rdl. 1651 13 rdl. 32 sk.

1604—35 NIELS HANSEN. 1637—46 NIELS CHRISTENSEN. 1651 stedte RASMUS MOURIDSEN.

LØSNING

97. Hk.: 9 td.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 mk. 5 sk. 1 alb. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør og hele resten. 1631 fri for 1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1657 ydedes 2 ot. $7\frac{1}{2}$ skålpd. smør, før fjenden kom. Øde 1649—51 (tgv. $\frac{16}{4}$ og $\frac{10}{12}$ 1649). 1653 fri for ldg.

Stedsmål: 1622 15 rdl. 2 øxne. 1653 8 rdl. 1655 34 rdl. 1656 8 rdl.

1604—22 PEDER CHRISTENSEN. Ved hans død stedte sønnen JENS PEDERSEN, der 1629 bødede 4 rdl. for lejemål; var her 1646. 1649 havde RASMUS JENSEN for kort tid siden forladt gården p. g. a. armød. 1653 stedte RASMUS TERKELSEN og JENS PEDERSENS hustru den øde gård; de fik ldg.frihed et år og skulle derefter yde fuld skyld og ldg., men ikke hoveri. Hvis nogen vilde overtage gården — åbenbart med hoveri —, skulle de avstå den. 1655 døde Rasmus Terkelsen, og enken ægtede SØREN NIELSEN, der stedte gården og det halve av noget øde jord, hans formand havde brugt. Søren Nielsen og Jens Pedersens hustru opsagde lovligt, og JØRGEN CHRISTENSEN (MØLLER) i Løsning mølle og MADS JENSEN i Løsning stedte på livstid den øde gård. De skulle give efter jdbg., men være fri for ægt og arbejde, soldaterhold og ggl. skatter, dog skulle de avstå gården, hvis nogen ville stede den på vilkårene av arild.

98. Hk.: 8-2-2-2-2-2-+ (0-5-1-1-0-0-).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 mk. 5 sk. 1 alb. gæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn og hele resten. 1631 fri for 1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg.

Stedsmål: 1625 33 rdl. 7 slmk.

1604—05 JAKOB HERMANSEN. 1610—25 RASMUS NIELSEN, der oplod til PEDER SØRENSEN.

99. Hk.: 5 td. + (3 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte havre, 1 svin, 3 hestegæsteri. 1630 fri for smør og svin og $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1625 kunne sås 5 ørter rug, 1 ørte byg, 1 pd. havre, 4 skp. boghvede, 10 læs hø.

Stedsmål: 1618 10 rdl. 1627 26 rdl. 1661 4 rdl. Øde 1661.

1604—18 PEDER MADSEN. Hans enke forsad gården, og sønnen MADS PEDERSEN, der skulle genopbygge den, stedte $\frac{3}{9}$ 1618. Han døde 1627, og NIELS THOMSEN QUIST stedte. 1661 stedte ANDERS RASMUSSEN av Hatting den øde gård.

100. Hk.: 1 - 4 - 0 - 0 - 0 -.

1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg. Øde 1650 (tgv. $\frac{8}{4}$ 1650).

Stedsmål: 1621 4 rdl. 16 sk. 1630 $\frac{1}{2}$ rdl. 1656 $6\frac{1}{2}$ rdl. 1 mk. 1657 10 rdl.

1604—21 ANDERS PEDERSEN, efter hvis død sønnen PEDER ANDERSEN stedte 1621; han bødede 1619 $\frac{1}{2}$ ørte byg for bårdag med Jens Pedersen (nr. 97). 1630 stedte MAD S PEDERSEN, borte senest 1650. 1656 opsagde JACOB BERTELSEN, og HANS JACOBSEN stedte, men han oplod 1657 til LAURIDS NIELSEN av Ullerup.

101. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk. Øde 1619. Øde 1627—31 (tgv. $\frac{23}{5}$ 1631). Øde 1650—57 (tgv. $\frac{8}{4}$ 1650, $\frac{16}{6}$ 1651, $\frac{14}{6}$ 1652).

Stedsmål: 1619 1 ørte havre (2 gange). 1639 1 rdl. 1641 1 rdl. 1661 vistnok 4 mk.

1604—18 NIELS SKRÆDDER. 1619 stedte KNUD PEDERSEN i Kragelund, men drog bort, og huset stod øde. 1619—27 RASMUS SØRENSEN. 1637—38 CHRISTEN JENSEN. 1639 $\frac{16}{4}$ stedte JENS NIELSEN. 1641—46 PEDER ANDERSEN. Vistnok det hus, som THOMAS KNUDSEN stedte efter LARS NIELSEN 1661.

102. Hk.: 8 - 2 - 2 - 2 - 0 - + (1 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 fj. smør, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 2 mk. gæsteri. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

1637 TERKEL TERKELSEN.

102—106 incl. erhvervedes ved mageskifte fra Jens Mogensen $\frac{15}{7}$ 1631. De findes i rgsk. fra 1637, idet de ifølge kgbr. av $\frac{17}{11}$ 1636 skulle lægges under Stiernholm len, men først fra 1645 kom de i jdbg. (sml. kgbr. $\frac{25}{9}$ 1626).

103. Hk.: (1 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

$2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1656 1 rdl. 1661 2 rdl. for dette og en øde halvgård.

1637—46 OLUF RASMUSSEN. 1656 stedte MAD S JENSEN. 1661 stedte LAURIDS NIELSEN det øde hus, M. J. iboede, og den $\frac{1}{2}$ øde gårds eje i Løsning mark.

104. Hk.: (1 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

$2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb.

1637—56 MAD S JØRGENSEN, der var vanfør.

105. Hk.: (1 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

$2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 1 alb. Øde 1650—57 (tgv. $\frac{1}{7}$ 1650, $\frac{16}{6}$ 1651, $\frac{14}{6}$ 1652).

1637—46 LAURIDS ANDERSEN.

106. Hk.: 1 - 2 - 0 - 0 - 0 -.

1 ørte rug.

Stedsmål: 1649 2 rdl. 4 mk. 1661 1 rdl.

Davgård. 1637—38 FRANS OLUFSEN. 1643—46 PEDER OLUFSEN. 1648 $\frac{12}{10}$ stedte PEDER NIELSEN efter avdøde P. O. 1661 stedte CHRISTEN NIELSEN.

107. Hk.: 12 - 4 - 0 - 0 - 0 - .

10 ørter mel. 1630 ingen ldg. ydet. 1631 fri for 3 ørter mel. 1646 restance på 12¹/₂ td. mel, men revisionen påtalte, at der intet tgv. var om møllens tilstand. 1661 sat til at yde 6 td. 2 skp. mel.

Stedsmål: 1630 6 rdl.

Løsning mølle. 1604—30 JEP MØLLER, der kaldes forarmet 1630, da JØRGEN CHRISTENSEN stedte; var her 1661.

1630—43 står i jdbg., at møllen skal sættes for ny skyld, men det ses ikke at være sket før 1637, og ved kgbr. av ²/₁ fastholdtes den gamle ldg., fordi mølleren ikke kunne skaffe forlovere for, at møllen blev holdt ved magt, hvad der var forudsætningen for ldgs. nedsættelse.

108. Hk.: 25 td. Fra 1634 17 td. 4 skp.

20 ørter mel¹. Fra 1634 14 ørter mel. 1609—16 øde (tgv. ²/₄ 1609). 1630 »skal sættes for ny skyld«, 1631 fri for 4 ørter mel (kgbr. ⁵/₃ 1631). 1632 og 1633 fri for 6 ørter mel (kgbr. ⁴/₁ 1634). 1637 fri for 8 ørter mel, fordi møllen stod øde i den bedste mølletid. Fik kgbr. (³/₇ 1637) om frihed for ldg. i 3 år mod at istandsætte møllen. Bønderne skulle age jord for mølleren. 1646 resterede 6 td. 2 skp. mel; revisionen påtalte, at der intet tgv. var om møllens tilstand.

Stedsmål: 1626 120 rdl. for møllen med en eng.

Nedie mølle. 1604—09 VISTI IBSEN, ved hvis død 1609 møllen var øde. 1611 meddeles i rgsk., at reparation er forsøgt mange gange, men møllen er igen ødelagt av store og hastige vandløb og en del bygninger bortført. 1616 stedte NIELS JØRGENSEN MØLLER i Bygholms mølle; han skulle genopbygge, besidde og holde ved magt og fremtidig yde ldg. 1626 stedte NIELS JENSEN møllen med eng efter Niels Jørgensen.

109. Hk.: 3 td.

1 fj. smør. 1630 fri for ldg.

»Monk møll eng.« 1604—30 STEFFEN NIELSEN i Aldum. 1637—38 hans hustru. 1643 JØRGEN IVERSEN i Aldum.

110. Hk.: 1 - 4 - 2 - 2 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 - + 4 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 2¹/₂ mk. 2 sk. 2 alb., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ¹/₂ korn. 1631 fri for ¹/₂ orte malt, 4 skp. havre.

Husbondhold: 1654 8 rdl.

Jordegen. »Stouenbieregaardt«. 1604—27 NIELS THORSEN, der 1616 bødede 4 øxne for forprang. 1631 LAURIDS MIKKELSEN, der 1646 betalte 4 rigsfort i forlov for gods, der blev flyttet fra ham. Hans kone Anne Madsdatter døde 1644 og han selv 1651, og ANDERS VINTER stedte.

DALBY

(Dalbye)

111. Hk.: 1 - 4 - 2 - 2 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 - + 4 hestegæsteri). Fra 1639: 1 - 7 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 2¹/₂ mk. 2 sk. 2 alb., 4 hestegæsteri. Fra 1639 2 sk. leding, 4 skp. havre, 2¹/₂ mk. 2 sk. 2 alb., 9 sk. 1 alb., 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a.

¹ Den ved kgbr. ¹³/₈ 1636 beordrede nedsættelse av mølleskylden mod, at møllerne overtog vedligeholdelsen, er ikke blevet anvendt på denne mølle. - Nedie mølle erhvervedes ¹⁸/₈ 1567 fra Holger Rosenkrantz. (Kr. Sk. - kgbr. ¹²/₉ 1567).

udskrivning til militærtjeneste. 1630—39 frit på livstid efter kgbr. (kgbr. mangler). 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Husbondhold: 1639 7 rdl.

Jordegen. **1604**—39 OTTO LAURIDSEN, der døde 1639, var ifølge kgbr. (ikke fundet) fri for 2 sk. leding, 4 skp. havre av »Thyrstofft«. JØRGEN POULSEN stedte og skulle yde ny — forøget — ldg.

112. Hk.: 1 - 5 - 1 - 0 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, $1\frac{1}{2}$ mk. 6 sk., 15 sk., 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 og 1631 fri for ldg. 1632 $\frac{1}{2}$ ldg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Jordegen. **1604**—21 VILLADS SØRENSEN, der 1611 bødede 2 øxne for nogle ord inden tinge til Mikkil Hansen. 1622—30 THOMAS NIELSEN. 1631—46 FRANS ANDERSEN, der blev udplyndret, forjaget og mishandlet under Torstenssonkrigen. Han var defleged 1641.

113. Hk.: 1 - 5 - 1 - 0 - 0 - + (0 - 3 - 2 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, $1\frac{1}{2}$ mk. 6 sk., 15 sk., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 9 skp. malt. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645—46 øde.

Husbondhold: 1630 6 rdl.

Jordegen. **1604**—21 PORS OLUFSEN. 1622—30 JENS OLUFSEN, der 1622 stedte noget kirkejord i Dalby mark for 6 rdl. 4 mk. 1630 stedte HANS LAURIDSEN efter avdøde J. O. 1654 JENS RASMUSSEN.

114. Hk.: (0 - 0 - 2 - 0 - 0 -).

2 sk. leding. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1645—46 øde.

Jordegen. **1604**—23 PORS OLUFSEN. 1626—30 JENS OLUFSEN. 1637—43 HANS LAURIDSEN.

115. Hk.: 1 - 7 - 1 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

1616—21 fri for ldg. p. g. a. militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{4}{5}$ korn. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Husbondhold: 1611 1 øxe. 1626 4 rdl.

Jordegen. **1604**—10 MOGENS HANSEN, der døde 1611. Hans børns værge PEDER JULL i Torup gav husbondhold for dem, der var her til 1623. 1626 MADS POULSEN.

116. Hk.: 6 - 7 - 2 - 1 - 0 - + (0 - 3 - 0 - 0 - 0 - + 5 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 1 sk. grot, 5 hestegæsteri. Med sine lægdsbrødre: 1 td. honning. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{4}{5}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg, 4 skp. havre. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Ca. 1638—43 fri for ldg.

Jordegen. **1604**—14 JØRGEN LAURIDSEN. 1616—30 LAURIDS JØRGENSEN. 1631 SØREN SØRENSEN, der 1638 $\frac{7}{8}$ avtingede 3 ort for slagsmål med Mads Pedersen. Mangler i jdbg. 1638—43 »formedelst frihed, avgangne Otte Lauridsen havde haft sin livstid« (sml. nr. 111). 1649 JØRGEN PEDERSEN, der 1649 bødede 1 ort for en forsømt pil. Under Torstenssonkrigen blev han udplyndret, forjaget og mishandlet. Han var defleged 1638—41.

117. Hk.: 1 - 3 - 2 - 0 - 0 - + (0 - 3 - 2 - 0 - 0 - + 5 hestegæsteri.)

2 sk. leding, 4 skp. havre, 1 mk. 7 sk., 15 sk., 1 sk. grot, 5 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg., da der ikke var sået. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Husbondhold: 1636 8 rdl. 1656 8 rdl.

Jordegen. 1604—05 PEDER PEDERSEN og JENS HJERRESEN. 1610—14 LAURIDS JØRGENSEN. 1617—30 MIKKEL MIKKELSEN. 1636—46 sønnen KJELD MIKKELSEN. 1656 PEDER MOGENSEN.

HEDENSTED

(Hedenstedt)

118. Hk.: 0 - 2 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 -).

2 sk. leding, 4 skp. havre. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

»Settingsbygge«. 1604—23 RASMUS i Årup. 1626—46 ENEVOLD MIKKELSEN i Torp.

119. Hk.: 0 - 2 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 -).

2 sk. leding, 4 skp. havre. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Kunne 1636 kun så 3 skp. korn.

»Knuddt Horns byggi.« 1604—14 JØRGEN JULL i Dalby. 1617—30 LAURIDS JØRGENSEN. 1637—46 SØREN SØRENSEN i Dalby. Sml. nr. 116.

120. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

1 sk. grot. Øde 1618. Øde 1651—52 (tgv. $\frac{16}{6}$ 1651, $\frac{14}{6}$ 1652).

Stedsmål: 1618 1 ørte havre. 1619 1 ørte havre. 1621 1 ørte havre. 1634 1 rdl. 1642 1 rdl. (to gange).

1604 MAD S BRASK, der forlod huset øde 1618, da OLUF PEDERSEN i Stenderup stedte. Han drog bort 1618, og huset var igen øde, da MIKKEL IBSEN stedte $\frac{4}{5}$ 1618. 1621 stedte MAD S STEFFENSEN det øde hus, var her 1630. 1634—42 CHRISTEN JENSEN SVARRER, der oplod til ANDERS WESTESEN, der s. å. oplod til NIELS WESTESEN, der var her 1646.

121. Hk.: 0 - 7 - 2 - 1 - 0 - + (0 - 3 - 2 - 0 - 0 - + 4 hestegæsteri.)

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 1 sk. grot, 7 sk. 1 alb., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 2 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Husbondhold: 1605 1 oxe. 1653 8 rdl.

Jordegen. 1604 RASMUS OLUFSEN. 1605—46 JØRGEN PEDERSEN. 1653 stedte KNUD JØRGENSEN efter sin far.

122. Hk.: 1 - 5 - 1 - 0 - 0 - + (0 - 3 - 2 - 0 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri.)

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., $1\frac{1}{2}$ mk. 6 sk., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 6 ørter rug, 3 ørter byg, $5\frac{1}{2}$ ørte havre, 12 skp. boghvede, 15 læs hø.

Jordegen. 1604 JEP QUIST og LAURIDS JENSEN. 1605—21 LAURIDS JENSEN. 1622—26 SØREN SIMONSEN i Grunde. 1627—41 JEP NIELSEN. 1635 synes Poul Hjulmand også at have boet her.

123. Hk.: 1 - 7 - 1 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

4 sk. leding, 8 skp. havre, 15 sk., 1¹/₂ mk. 6 sk., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ²/₃ korn. 1631 fri for ¹/₂ ørte malt, 8 skp. havre. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri, ganske forarmet. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås 6 ørter rug, 3 ørter byg, 5¹/₂ ørte havre, 12 skp. boghvede, 20 læs hø.

Jordegen. **1604**—14 OLUF KLEMENTSEN. 1616—23 OLUF IBSEN. 1625—31 hans hustru. 1635—50 JENS OLUFSEN.

TORUP

(Thorup)

124. Hk.: 1 - 2 - 3 - 1 - 0 - + (0 - 3 - 2 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 1 mk. 7 sk., 12 sk. 1 alb., 6 hestegæsteri, 1 sk. grot. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 fri for 1¹/₂ ørte malt. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 ¹/₂ ldg. 1661 sat til at yde 3 skp. byg. 1625 kunne sås 5 ørter rug, 3 ørter byg, 1 pd. havre, 1 td. boghvede, 16 læs hø.

Husbondhold: 1654 8 rdl.

Jordegen. **1604**—54 ENEVOLD MIKKELSEN. Døde 1654, da sønnen MIKKEL ENEVOLD MIKKELSEN stedte.

125. Hk.: 1 - 2 - 3 - 1 - 0 + (0 - 3 - 2 - 0 - 0 - + 6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 1 mk. 7 sk., 12 sk. 1 alb., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 ¹/₂ ldg. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 fri for ³/₄ ldg. 1661 sat til at yde ¹/₂ td. byg. 1625 kunne sås 4 ørter rug, 2 ørter 3 skp. byg, 1 pd. havre, 1 td. boghvede, 14 læs hø.

Husbondhold: 1612 1 ox. 1657 8 rdl.

Jordegen. **1604**—12 ANNE BRUGSES, der døde 1612, og sønnen PEDER JUELL stedte; var her 1623. 1625—31 SØREN JULL. 1635—43 LAURIDS NIELSEN. 1645—46 HANS CHRISTENSEN. 1657—61 STEFFEN MADSEN.

REMMERSLUND

(Remerslundt)

126. Hk.: 1 - 7 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 3 - 3 - 0 - 0 + 6 hestegæsteri).

3 sk. 1 alb. leding, 6 skp. havre, 1 mk. 7 sk., 12 sk., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri, 1 grot toftepenge. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ¹/₂ korn. 1631 fri for 9 skp. malt, 6 skp. havre. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645—46 fri for ldg., fordi gården var ganske avbrændt.

Husbondhold: 1641 7 rdl. for 1 ox.

Jordegen. **1604**—16 JENS SØRENSEN, der 1616 bødede 2 øxne for forprang. 1617—18 JENS SØRENSEN og RASMUS SØRENSEN. 1619—41 RASMUS SØRENSEN alene, for hvem en del av gården brændte ¹⁰/₁₁ 1632; oplod 1641 til TERKEL SØRENSEN, der var her 1646.

127. Hk.: 1 - 1 - 2 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 - + 5 hestegæsteri).

4 sk. leding, 8 skp. havre, 15 sk., 7 sk., 1 sk. grot. 5 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 ¹/₂ ldg. 1632—49 fri for ldg. som herredsfoged,

1646 yderligere fri for 2 kander honning, som hans part av det, han skulle levere med sine lægdsbrødre.

Jordegen. **1604**—23 MIKKEL NIELSEN. 1626—49 JENS MIKKELSEN, der blev helt udyndret under Torstenssonkrigen.

128. Hk.: 0-1-0-0-0-0-+(0-0-2-0-0-).

2 sk. leding, 2 skp. havre. 1630—50 fri for ldg. som herredsfoged.

1604—23 MIKKEL NIELSEN. 1626—50 JENS MIKKELSEN. Fra 1635 yderligere fri for 2 kander honning (sml. 127).

129. Hk.: 0-7-2-0-0-0-+(0-3-2-0-0-0-+5 hestegæsteri).

2 sk. leding., 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk., 1 sk. grot, 5 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Husbondhold: 1605 1 ox.

Jordegen. **1604** OLUF SØRENSEN. 1605—30 CHRISTEN JØRGEN KROGH. 1635—46 JØRGEN CHRISTENSEN.

130. Hk.: 0-2-0-0-0-0-+(0-0-2-0-0-0-).

2 sk. leding, 4 skp. havre. 1614—30 fri for ldg. efter kgbr. (kgbr. mangler).

Jordegen(?). »Thurtoft«. **1604** OLUF SØRENSEN av »Høgbyge«. 1605 CHRISTEN JØRGENSEN. 1610—30 SØREN LAURIDSEN i Dallerup. 1631—46 hans arvinger, hvorfor han formentlig har været jordegen.

131. Hk.: 1-2-0-0-0-0-+(0-4-0-0-0-0+5 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk., 1 sk. grot, 5 hestegæsteri. Av Turtoft 2 sk. leding, 4 skp. havre. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 3 skp. byg.

Husbondhold: 1635 2 rdl. 1 ort for 3 td. havre.

Jordegen. **1604** PEDER IBSEN. 1605—35 SØREN IBSEN, ved hvis død sønnen LAURIDS SØRENSEN stedte $\frac{10}{11}$ 1635; var her 1650.

SPETTRUP

132. Hk.: 1-3-1-1-0-0-+(0-0-2-0-0-0-+6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, $1\frac{1}{2}$ mk., 6 sk., 15 sk., 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for ldg., »ganske forarmet«.

Jordegen. **1604**—46 OLUF PEDERSEN.

133. Hk.: 1-1-1-1-1-0-+(0-4-0-0-0-0-+6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri. Av »Mogens Smeds bøger«: 2 sk. leding, 4 skp. havre. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for $\frac{1}{4}$ ldg.

Jordegen. **1604**—19 NIELS NIELSEN. 1619 KAREN NIELSES, der gav 3 ort i forlov efter sin avdøde mand. 1622 POUL NIELSEN. 1626—46 POUL HANSEN.

134. Hk.: 0-7-2-1-0-0-+(0-3-2-0-0-0-+6 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 1 sk. grot, 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 9 skp. malt,

4 skp. havre, 1633 kun $\frac{1}{2}$ ldg., fordi gården brændte $\frac{20}{8}$ 1632, da bonden Knud Jensen var i sin husbonds arbejde at rive hø på Bygholm mark (tgv. $\frac{11}{3}$ 1633). 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1625 kunne sås 1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre, 4 skp. boghvede, 6 læs hø.

Jordegen. 1604—14 JØRGEN ANDERSEN. 1616—23 MIKKEL HANSEN. 1625—46 CHRISTEN ANDERSEN og KNUD JENSEN.

135. Hk.: 0-7-2-1-0-+ (0-3-2-0-0-+ 4 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 1 sk. grot, 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Husbondhold: 1628 8 rdl. 1639 7 rdl. for en ox.

Jordegen. 1604—05 LAURIDS MADSEN. 1610—23 LAVE PEDERSEN, der 1616 stedte et stykke kirkejord på Spettrup mark, som Mads Lassen havde haft, for 2 rdl., og 1619 bødede 1 ox for ulovligt jordbrug med Niels Poulsen. Han oplod 1626 til sønnen JØRGEN LAVESEN. 1638 $\frac{2}{6}$ stedte NIELS MADSEN, der var her 1646.

136. Hk.: 0-7-2-1-0-+ (0-0-2-0-0-+ 4 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 ørte malt. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg., da stuehuset var brændt. 1650 fri for 4 skp. byg.

Jordegen. 1604—14 HANS NIELSEN. 1616—21 STEFFEN NIELSEN. 1621—27 CHRISTEN NIELSEN, der 1621 bødede $1\frac{1}{2}$ mk. for forsømmelse med 1 pode, 5 pilestager. 1630—50 MADN NIELSEN.

137. Hk.: 1-1-2-1-0-+ (0-7-0-0-0-+ 10 hestegæsteri).

4 sk. leding, 8 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 2 sk. grot, 10 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 8 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1651—57 den $\frac{1}{2}$ gård fri for ldg., fordi bonden var herredsfoged.

Husbondhold: 1656 $\frac{1}{2}$ gård 4 rdl.

Jordegen. 1604—14 NIELS POULSEN. 1616—30 N. P. og JØRGEN ANDERSEN. 1635—38 ANDERS BUNDE. 1638—56 ANDERS BUNDE og JØRGEN HANSEN. Anders Bunde var herredsfoged 1651—57. 1656 overtog NIELS JØRGENSEN sin fars J. A. s part.

138. Hk.: 0-7-2-1-0-+ (0-3-2-0-0-+ 5 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 1 sk. grot, 5 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 3 skp. byg.

Jordegen. 1604—14 NIELS MADSEN. 1616—21 MIKKEL NIELSEN. 1622—37 SØREN NIELSEN. 1638—50 LAURIDS LAURIDSEN.

139. Hk.: 0-7-2-1-0-+ (0-0-2-0-0-+ 4 hestegæsteri).

2 sk. leding, 4 skp. havre, 15 sk., 7 sk. 1 alb., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 fri for 24 sk. 1 alb., 1 ørte malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg., havren ydet ÷ 5 skp.

Husbondhold: 1636 købte Peder Hansen Møller gården og gav 7 rdl. for en ox.

Jordegen. 1604—05 POUL IBSEN. 1610—21 NIELS JENSEN. 1621—31 LAURIDS IBSEN. 1636—46 PEDER HANSEN MØLLER.

SÆBBERUP

(Sæberup)

140. Hk.: 7-4-2-2-0-.

2 ørter rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 2 lam, 1 ørte 4 skp. malt. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 ørte 2 skp. malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for 1 ørte byg. 1650 fri for 6 skp. rug. 1661 sat til at yde 1 td. byg.

Stedsmål: 1616 $\frac{1}{2}$ gård 14 rdl., 1 oxe. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 3 rdl. 1636 $\frac{1}{2}$ gård 20 rdl. 1657 25 rdl.

1604—16 PEDER MADSEN SKRÆDDER og PEDER JENSEN. 1616 oplod P. M. S. sin part til sønnen MADP PEDERSEN. 1626—30 JENS PEDERSEN og MADP PEDERSEN. 1630 stedte MADP HERMANSEN J. P.s part, og hans enke oplod $\frac{7}{8}$ 1636 til RASMUS RASMUSSEN. R. R. og MADP PEDERSEN var her sammen til ca. 1650, hvorefter sidstnævnte havde gården alene og 1657 oplod den til sin søn PEDER MADSEN.

141. Hk.: 7-4-2-2-0-.

2 ørter rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 2 lam, 1 ørte 4 skp. malt. Øde 1604 (tgv. $\frac{24}{12}$ 1604). 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ørte 4 skp. malt, 4 skp. havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. rug.

Stedsmål: 1626 $\frac{1}{2}$ gård 14 rdl. 1642 50 rdl.

1604 ANDERS HANSEN og SØREN BROCH. 1610—12 OLUF MOGENSEN. 1614—23 denne sammen med THOMAS PEDERSEN, der 1626 blev alene, idet han stedte også O. M.s part; han oplod 1642 til sønnen CHRISTEN THOMSEN, der var her 1650.

142. Hk.: 7-4-2-2-0-.

2 ørter rug, 1 ørte byg. 1 ørte havre, 2 lam, 1 ørte 4 skp. malt. Øde 1604 (tgv. $\frac{24}{12}$ 1604). Øde 1661. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1661 sat til at yde 1 td. rug.

Stedsmål: 1642 50 rdl. 1661 4 rdl.

1604. JENS GREGERSEN og POUL FRANDSEN. 1610—42 KNUD PEDERSEN, ved hvis død sønnen HANS KNUDSEN stedte. Han døde senest 1661, da OLUF CHRISTENSEN i Dalby stedte den øde gård.

143. Hk.: 7-4-2-2-0-.

2 ørter rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 2 lam, 1 ørte 4 skp. malt. Øde 1604 (tgv. $\frac{24}{12}$ 1604). 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 8 skp. malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. rug.

Stedsmål: 1611 $\frac{1}{2}$ gård 3 øxne. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 4 rdl. 1642 $\frac{1}{2}$ gård 25 rdl.

1604 RASMUS NIELSEN (øde) og PEDER HANSEN; sidstnævnte havde gården alene til 1611, da han oplod $\frac{1}{2}$ til sønnen HANS PEDERSEN, og de var her sammen til 1627, muligvis 1630. Hans Pedersens hustru døde 1622 uden »rett borne arffuinger«, hvorfor arven efter hende tilfaldt kronen med 15 rdl. 2 sk. 1630 stedte SØREN BENTSEN $\frac{1}{2}$ gård og var her sammen med HANS PEDERSEN til 1642, da denne døde, og sønnen KNUD HANSEN stedte hans part.

144. Hk.: 9 td.

1604. Alle Sæberup mænd giver årlig av Sæberup by 3 fj. smør. 1630 fri for $\frac{2}{3}$. 1645 do. 1657 do.

145. Hk.: (0 - 6 - 0 - 0 - 0 -).

1 $\frac{1}{2}$ mk.

Stedsmål: 1619 3 rdl.

1604—18 JEP ADSERSEN. 1619 $\frac{2}{7}$ oplod hans enke til sønnen ADSEER IBSEN, der var her 1646.

BYGHOLM MØLLE

(Biugholms mølle)

146. Hk.: 165 td. Fra 1631: 140 td.

2 $\frac{1}{2}$ læst mel, 2 $\frac{1}{2}$ læst malt. Fra 1631 1 læst 20 td. mel, 2 $\frac{1}{2}$ læst malt. 1612 fri for $\frac{1}{2}$ læst mel, $\frac{1}{2}$ læst malt, fordi møllen $\frac{1}{4}$ år var ubrugelig p. g. a. reparation. 1631 sat i ny skyld (kgbr. $\frac{5}{3}$ 1631), dammen var da tilgroet. 1630—37 fri for ldg.¹

Stedsmål: 1626 300 rdl. 1626 66 rdl.

1604—26 NIELS JØRGENSEN MØLLER, der 1611 bødede 2 øxne, fordi han tog ikke-udvist gærdsel i slottets mark. 1626 døde han, og JENS LAURIDSEN i Klagsmølle stedte, men også han døde, og hans broder NIELS LAURIDSEN stedte, men fik møllen for et ringere stedsmål, fordi broderen havde betalt så meget samme år.

Nim herred.

NIM

147. Hk.: 5 td.

1 pd. rug, 1 ørte byg, 2 td. havre. 1650 fri for 1 ørte rug. Lagt under lenet fra VALDEMAR CHRISTIAN efter Corfitz Ulfeldts missive av $\frac{4}{1}$ 1648.

1648—51 PEDER PEDERSEN.

KØRUP

(Kiørup)

148. Hk.: 9 - 7 - 1 - 2 - 0 -.

4 dl. for en ko, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 $\frac{1}{2}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Jordegen. 1604—30 SØREN THOMSEN, der 1612 bødede 1 oxen for at have beholdt et indtaget svin. 1637 THOMAS SØRENSEN.

149. Hk.: 11 - 7 - 1 - 1 - 0 -.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Stedsmål: 1630 10 rdl. 1655 30 rdl.

1604—23 JEP LAURIDSEN. 1626—27 hans hustru. 1631—38 MORTEN IBSEN. 1643 HANS CHRISTENSEN, der 1655 »venligen« oplod til NIELS NIELSEN.

¹ Den ved kgbr. $\frac{13}{5}$ 1636 beordrede nedsættelse av mølleskylden mod, at mølleren overtog vedligeholdelsen, er ikke blevet anvendt på denne mølle. Den ved kgbr. av $\frac{4}{1}$ 1634 bevilgede nedsættelse av ldg. er efter rgsk. erstattet med fritagelse for ldg.

150. Hk.: 3 - 6 - 2 - 2 - 0 -.

12 sk., 1 svin, 10 sk. 2 alb., $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Stedsmål: 1618 2 øxne. 1632 15 rdl.

1604—18 MADS PEDERSEN, hvis enke besad gården, til hun 1618 oplod den til PEDER JENSEN MOLGER, der 1619 bødede 2 rdl. for lejermål med hustruen Birgitte Madsdatter før brylluppet. 1632 stedte RASMUS ERIKSEN efter avdøde P. J.; var her 1646.

151. Hk.: 16 - 1 - 1 - 1 - 0 -.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ smør og korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 3 skp. rug, 1 ørte byg. Stedsmål: 1625 280 rdl. (sic).

1604—25 JØRGEN POULSEN, der 1615 avtingede 2 øxne for nogle ord, han havde inden tinge til Jens Thomsen i Dal. Ved hans død 1625 gav arvingerne 3 ort i førlov, og CHRISTEN ANDERSEN stedte. Han bødede 1641 2 ort for 2 forsømte ymper og var her 1646.

152. Hk.: 10 - 6 - 2 - 2 - 0 -.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 12 sk., 1 lam, 1 gås, 2 høns, 2 skp. havre, 1 svin, $\frac{1}{3}$ ko. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1651 av denne gård og et bol i Tamdrup (nr. 366) 90 rdl.

»Bispgaardt«. 1604—50 HØLGER GRØN, der blev fri for ægt og arbejde av gården, så længe hans søn Niels Holgersen, tingskriver i Nim herred, boede på gården (kgbr. $\frac{2}{4}$ 1626, $\frac{4}{8}$ 1627). Ved hans død 1650 gav arvingerne 3 ort i førlov, og 1651 stedte THOMAS PEDERSEN (sml. 366). 1613 bødede JENS PEDERSEN i Bisgaard $1\frac{1}{2}$ rdl. for lejermål med Holger Grøns tjenestepige.

VRØNDING

(Wrøndingh)

153. Hk.: 12 - 1 - 0 - 2 - 0 -.

1 fedeko hvert 3. år, 1 td. lyneborg salt, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave kongestødhavre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin, 1 får, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 1 skp. havregryn, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1638—43 fri for ldg., fordi bonden var herredsfoged. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Husbøndhold: 1646 10 rdl.

Jordegen. 1604—46 CHRISTEN PEDERSEN, der 1611 sammen med flere andre bødede 1 oxe for sin forseelse med »olden sættinge« som synsmand. Død senest 1646, da arvingerne gav 3 ort i førlov. LAURIDS JENSEN overtog gården 1646.

154. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

Stedsmål: 1613 3 rdl. 1618 3 dl.

1610 NIELS JENSEN, der 1613 oplod til CHRISTEN LAURIDSEN, som døde 1618, hvorpå enken oplod til JØRGEN SKOMAGER, der desuden $\frac{23}{8}$ 1620 stedte et stykke kirkejord, som Niels Pedersen før brugte, for 1 ørte havre. 1639 købte han for 1 rdl. 32 sk. noget gammelt, forrådnat tømmer av et gadehus. Var her 1646.

155. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk. Øde og nedbrudt siden Kejserkrigen og kom ikke mere til at yde ldg.

1604—23 BIRTHE THOMASES. 1625 BENT THOMSEN. 1630 JØRGEN HANSEN opført ved huset til 1642, men det var øde (tgv. $\frac{1}{6}$ 1631, $\frac{23}{5}$ 1632, $\frac{6}{4}$ 1634, $\frac{21}{3}$ 1649, $\frac{28}{11}$ 1650, $\frac{18}{6}$ 1651 og $\frac{26}{5}$ 1652).

156. Hk.: 9 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Stedsmål: 1642 40 rdl.

1604—42 MADS PEDERSEN, der 1638 bødede 2 ort for at have forsømt 2 humlekuler og 1641 1 ort for forsømmelse med 1 ympe. Han døde 1642, og enken ægtede PEDER KNUDSEN JUL, der 1649 bødede 1 ort for en forsømt humlekule. Var her 1650.

157. Hk.: (0 - 6 - 0 - 0 - 0 -).

$1\frac{1}{2}$ mk. Vistnok øde 1630—32 (tgv. $\frac{23}{5}$ 1632).

Stedsmål: 1615 3 rdl. 1617 3 rdl. 1632 1 rdl. 1652 1 rdl.

1604—05 ENEVOLD MØRTENSEN. 1610—15 HANS ENEVOLDSEN. Hans enke ægtede 1615 LAURIDS MIKKELSEN, der døde 1617, og hvis enke ægtede RASMUS SØRENSEN. 1632 stedte HANS CHRISTENSEN, der 1652 oplod til NIELS IBSEN.

158. Hk.: 6 - 6 - 0 - 0 - 0 - + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 4 hestegæsteri. Øde 1612. 1612 fri for ldg., fordi gården skulle genopbygges. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg.

Stedsmål: 1612 frit mod genopbygning. 1630 4 rdl.

1604—ca. 1612 FRANS KRAGE, ved hvis død gården var øde. 1612 skulle JENS CHRISTENSEN tilflytte, opbygge og forbedre gården og blev fri for stedsmål og et års ldg. 1630 stedte JØRGEN KNUDSEN efter avdøde J. C.; han bødede 1649 1 ort for en forsømt humlekule og var her 1656.

159. Hk.: 7 - 3 - 2 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 td. lyneborg salt hver andet år, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave havre, 3 skp. rug, 4 skp. byg, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for salt og $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ørte malt. 1645 fri for ldg.

Husbondhold: 1634 7 rdl. for 1 øxe.

Stedsmål: 1642 10 rdl.

(*Jordegen*) til 1641, da gården tildømtes kronen, fordi ingen arving ville yde skat og ldg. etc. **1604**—23 THOMAS ANDERSEN, der 1611 sammen med flere andre bødede 1 øxe for sin forseelse med »olden sættinge« som synsmand. 1626—30 ANDERS KNUDSEN. 1631—39 hans enke. Søren Nielsen og hans medarvinger opsagde gården og ville ikke tilså den eller befatte sig med den. Heller ingen anden kunne fås, som ville fæste og give tilbørligt til kronen og arvingerne. Lensmanden spurgte, hvordan han skulle forholde sig, og fik ordre til at pleje lov og ret med arvingerne (kgbr. $\frac{20}{5}$ 1637). 1639 THOMAS MIKKELSEN efter Anders Knudsens hustru. 1642 stedet av MORTEN IBSEN, der var her 1646.

160. Hk.: 10 - 2 - 1 - 1 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. honning, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave havre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 skp. havre, 4 høns, 1 skp. havregryn, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. gæsteri, 1 pd.

malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for honning og $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 ørte malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 3 skp. rug, 1 ørte byg.

Husbondhold: 1639 7 rdl. for en ox.

Jordeg. **1604**—12 CHRISTEN BERTELSEN. 1614—37 LAURIDS CHRISTENSEN. JENS CHRISTENSEN SMED stødte 1639, men allerede 1638 havde han forsømt 1 humlekule, 1 pilestage. Var her 1650.

161. Hk.: 9 - 4 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 ørte malt. 1616 kunne ingen ldg. ydes, fordi gården var brændt med gods og korn. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. rug.

Stedsmål: 1605 10 rdl. 1627 30 rdl. 1654 24 rdl.

1604 SØREN JØRGENSEN, hvis hustru ikke kunne holde gården og 1605 oplod den til JENS JENSEN, der ægtede hendes datter. 1627 stødte HANS JENSEN efter Jens Bunde, han døde 1654, og RASMUS JENSEN.

162. Hk.: 10 - 6 - 0 - 2 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. honning, 4 grot, 1 trave havre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 1 skp. havregryn, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1622—26 udlagt til officersgård og ydede derfor intet. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg.

Husbondhold: 1636 7 rdl. for en ox.

Jordeg. **1604**—12 MARKVARD LAURIDSEN. 1614—36 LAURIDS THOMSEN. 1636 $\frac{4}{2}$ lod L. T. sin søn THOMAS LAURIDSEN indskrive i jdbg. at stå for gården; var her 1650.

163. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. 1631—38 øde og nedbrudt siden krigen (tgv. $\frac{1}{6}$ 1631, $\frac{23}{5}$ 1632, $\frac{16}{4}$ 1634). 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1632 1 rdl.

1604—27 JØRGEN FRANDSEN av et gadehus, Jens Degn iboer. 1610—37 angives Jørgen Degn at bo her, mens JØRGEN HERMANSEN 1630 stod for huset. 1632 oplod LAURIDS CHRISTENSEN det til RASMUS MIKKELSEN, der også stod for huset, men det angives stadig som øde. 1643 JØRGEN SKOMAGER. 1652 ved Mikkelsdag brændte huset og kunne efter herredsfogedens erklæring av $\frac{28}{10}$ 1653 ingen ldg. yde.

164. Hk.: 6 - 4 - 2 - 2 - 0 - 0 - + (3 td.). Kommet fra Skanderborg len.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, $\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 svin, 1 gås, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for smør og $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte havre. 1645 fri for ldg. 1650—52 øde (tgv. $\frac{13}{3}$ 1650, $\frac{18}{6}$ 1651, $\frac{26}{5}$ 1652). 1652 bortlejedes græsningen for 2 rdl.

Stedsmål: 1618 10 rdl., 1 ox. 1653 20 rdl.

1604—18 SØREN LAURIDSEN, der oplod »en ringe gård« til HANS KNUDSEN, der var her 1638. 1643 SØREN JENSEN. 1645—46 MAD SØRENSEN, der rømte på grund av manddrab senest 1650. 1653 stødte ASSER SØRENSEN og PEDER KNUDSEN gården at bruge til deres egne gårdes brug. De skulle give skyld og ldg., men ikke ægt og arbejde, og hvis nogen ville have gården på de sædvanlige vilkår, skulle de avstå den.

165. Hk.: 5 td.

1 pd. rug, 1 svin, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1645 vistnok intet ydet. 1650 fri for 1 ørte rug. 1652—54 øde (tgv. $\frac{26}{5}$ 1652).

Stedsmål: 1613 6 dl., 1 oxe. 1632 2 rdl.

1604—13 THOMAS KNUDSEN, der døde. 1613—30 ANDERS MADSEN. 1632—56 PEDER BERTELSEN.

ENNER

Byen blev udplyndret under Torstenssonkrigen, og befolkningen var i otte dage forjaget.

166. Hk.: 13 - 5 - 2 - 2 - 0 - .

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 ørte malt, 2 ørter havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1630 $\frac{1}{2}$ gård 16 rdl. 1641 $\frac{1}{2}$ gård 30 rdl.

1604—30 NIELS FRANSDEN og ANDERS JESPERSEN; sidstnævnte bødede 1626 40 rdl. sammen med nr. 193, fordi de som kirkeværgere havde brugt ulovlig skæppe at indtage kirkens korn med i Tamdrup. 1630 stede ANDERS MIKKELSEN N. F.s part; 1632 bødede han 2 rdl. for skovhug. 1638—41 Anders Mikkelsen og LENE ANDERSES, der 1641 oplod sin part til ham, der var her 1657.

167. Hk.: 8 - 4 - 0 - 2 - 0 - .

2 grot, $\frac{1}{2}$ trave havre, 1 fedegalt, 1 svin, 1 lam, 2 høns, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 13 læs ved, 1 ørte havre, 1 ørte malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1645 fri for ldg. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg.

Husbondhold: 1626 8 rdl.

Jordegen. **1604**—14 KNUD PEDERSEN. 1616—23 hans arvinger. 1626 overtog PEDER SØRENSEN DUE gården efter JENS DAVIDSEN; var her 1650.

168. Hk.: 6 - 6 - 0 - 0 - 0 - + (3 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 3 hestegæsteri. 1630 fri for smør og $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg. 1650 fri for 5 skp. rug, 10 skp. byg, men da var gården øde (tgv. ^{28/11} 1649). Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1627 50 rdl. 1651 6 rdl. 4 mk.

1604—27 CHRISTEN LAURIDSEN JYDE, der døde. JEP FRANSDEN stede 1627; bødede 1632 1 rdl. for skovhug, var her 1646. 1650 stod PEDER NIELSEN for den øde gård, som RASMUS JENSEN stede 1651.

169. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 - + 1 hestegæsteri).

12 sk., 1 hestegæsteri.

Stedsmål: 1632 1 rdl. 1652 1 rdl.

1604—30 JEP ANDERSEN. 1632—43 LAURIDS CHRISTENSEN. 1645—52 JENS POULSEN, der oplod til NIELS PEDERSEN.

170. Hk.: 6 - 6 - 0 - 0 - 0 - + (3 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 3 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug, 10 skp. byg.

Stedsmål: 1627 20 rdl.

1604—23 NIELS PEDERSEN. 1626 hans hustru. 1627 stede LAURIDS NIELSEN efter sin avdøde far; bødede 1632 1 rdl. for skovhug, var her 1650.

171. Hk.: 6 - 6 - 0 - 0 - 0 - + (3 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 3 hestegæsteri. 1630 fri for smør og $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $1\frac{1}{2}$ ørte byg. 1645 fri for ldg. 1625 kunne sås 3 td. rug, $3\frac{1}{2}$ td. byg, $2\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 læs hø.

Stedsmål: 1618 6 rdl., 2 øxne.

1604—18 NIELS JÆGER, der oplod til PEDER NIELSEN, som var her 1646.

172. Hk.: 10 - 6 - 0 - 0 - 0 - + (3 td.). Fra Skanderborg len (kgbr. $\frac{27}{6}$ 1603)¹.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 2 ørter byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for smør og $\frac{1}{2}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1627 75 rdl.

1604—23 PEDER OLUFSEN. 1626 hans hustru. 1627 SØREN KNUDSEN i Hatting, der 1632 bødede 2 rdl. for skovhug og 1641 2 ort for forsømmelse med 2 pile; var her 1657.

173. Hk.: 1 - 5 - 0 - 0 - 0 - . Fra 1617: 1 td.

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ brændsvin. Fra 1617: $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ brændsvin. 1630 fri for korn.

Stedsmål: 1616 5 rdl. 1633 5 rdl. 1636 20 rdl. 1657 6 rdl.

1604—16 JENS DAVIDSEN, der oplod til CHRISTEN CHRISTENSEN, var her 1630. VALBORG CHRISTENSDATTER oplod 1633 til NIELS OLUFSEN. 1636 oplod NIELS OLUFSEN til LAURIDS THOMSEN, der 1657 oplod til ANDERS SØRENSEN.

174. Hk.: 1 - 5 - 0 - 0 - 0 - . Fra 1614: 1 td.

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ brændsvin. Fra 1614: $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ brændsvin. 1630 fri for korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt.

Stedsmål: 1640 5 rdl.

1604—12 ENEVOLD JENSEN. 1614—40 MORTEN ENEVOLDSEN, der oplod til sin søn PEDER MORTENSEN; var her 1646.

175. Hk.: (3 skp.)

12 sk. Findes ikke i jdbg., men kun i rgsk. 1627 blev der udvist PEDER RASMUSSEN et hussted i Enner gade, han selv skulle opbygge.

Stedsmål: 1627 1 øxe. 1636 1 rdl. 1637 1 rdl. 1645 1 rdl. 1650 1 rdl.

1627 PEDER RASMUSSEN, der $\frac{27}{5}$ 1636 oplod til MIKKEL IBSEN, der 1637 oplod til NIELS JØRGENSEN, der $\frac{19}{3}$ s. å. oplod til PEDER RASMUSSEN, der 1645 oplod til NIELS SIMONSEN. Han døde 1650, og 1. marts stedte THOMAS IBSEN.

VINTEN

(Windtenn)

176. Hk.: 11 td. + (4 skp.).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. 1630 fri for smør og $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, 1 ørte havre. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for $1\frac{1}{2}$ ørte byg.

Stedsmål: 1626 34 rdl.

1604—26 BERTEL STEFFENSEN, der oplod til FRANS JENSEN; var her 1650.

¹ 3 gårde blev flyttet fra Skanderborg len, denne og formentlig nr. 173 og 174.

177. Hk.: 14 - 4 - 0 - 2 - 0 -.

1 fedeko, 1 fedegalt, 4 grot, 1 trave skaftehavre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1604 fri for ldg. som herredsfoged. 1616—21 fri for landgilde p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 ingen ldg.; gården brændt. 1645 $\frac{1}{2}$ landgilde. 1650 fri for 3 skp. byg. 1654 øde, formentlig tilfaldet kronen. 1655—57 fri for ægt og arbejde p. g. a. genopbygning. Til gården hørte 4 otting jord og noget 1654 ganske ophugget skov.

Husbondhold: 1640 7 rdl. for 1 ox.

Stedsmål: 1655 16 rdl., betalt på to år.

(*Jordegen*). 1654 vistnok tilfaldet kronen. **1604**—05 THOMAS MIKKELSEN DAL, der 1604 bødede 3 øxne for sig og en brodersøn for et brev, han havde udi skrevet, og de mente falsk og uret at være, var da herredsfoged; 1610—40 SØREN THOMSEN, der 1611 bødede $\frac{1}{2}$ ox for en kvinde, han havde hos sig, formentlig en ulovlig husværing. Bødede 1616 2 dl. for lejer-mål med Madeleine Hesennes; oplod 1640 til sønnen PEDER SØRENSEN g. m. Anne Sørensdatter, der 1654 drog bort av armod med en restance for ldg. og ægt og arbejde på $21\frac{1}{2}$ rdl. Han blev $\frac{17}{5}$ 1654 dømt til inden 15 dage at yde ldg. fra $\frac{1}{5}$ 1653, der resterede; lensmanden måtte ellers tage nam og vurdering. Husene var forfaldne, skoven ganske ophuggen og intet løsøre tilstede. Gården med 4 ottinger vurderedes til $21\frac{1}{2}$ rdl. Han var gået i tjeneste hos Søren Lassen i Havrum (tgv. $\frac{28}{6}$ 1654). 1655 stedte SØREN JENSEN av Lund med Peder Thomsen i Lund som kautionist og PEDER SØRENSEN, født i »Buoringh«, med Søren Olufsen i Vinten som kautionist. De skulle genopbygge gården og give skyld fra Mortensdag, men være fri for ægt og arbejde til påske 1657 (tgv. 1655 $\frac{4}{4}$).

178. Hk.: 9 - 4 - 0 - 2 - $2\frac{2}{3}$ - + (6 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 2 mk. 2 sk. 2 alb., $\frac{1}{3}$ får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 6 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Ydede 1657 1 ot. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1632 35 rdl.

1604—32 SØREN PEDERSEN BRASCH, der oplod til sønnen ENEVOLD SØRENSEN BRASK, der var her 1657.

179. Hk.: 13 - 1 - 1 - 0 - 2 -.

1 fedeko, 1 fedegalt hvert andet år, $2\frac{1}{2}$ grot, 15 kærver skaftehavre, $\frac{1}{2}$ ørte rug, 5 skp. byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 2 høns, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for galt og $\frac{1}{2}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Husbondhold: 1610 1 ox. 1636 7 rdl. for 1 ox.

Jordegen. **1604**—05 MAD S PEDERSEN, der 1605 sammen med nr. 230 bødede 2 øxne for en strid, de havde om noget humle. 1610—36 SØREN NIELSEN, der 1610 bødede 1 ox, fordi nogle af hans svin var kommet i slottets skove. 1636 oplod han til sønnen NIELS SØRENSEN SKOVGAARD, der var her 1646.

180. Hk.: 12 - 5 - 3 - 0 - 2 + (4 skp.)

1 fj. smør, 1 fedegalt hvert andet år, $3\frac{1}{2}$ grot, 15 traver skaftehavre, 1 gås hvert andet år, 2 skp. havre hvert andet år, 4 skp. rug, 6 skp. byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 2 høns, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. gæsteri, 1 skp. havregryn hvert andet år, 1 pd. malt. 1630 $\frac{1}{2}$ smør og korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. byg. 1625 kunne sås $5\frac{1}{2}$ ørte rug, 4 ørter byg, 5 ørter havre, 4 skp. boghvede, 20 læs hø.

Jordegen. **1604**—11 FRANS PEDERSEN. 1612 CHRISTEN RIIS. 1617—30 JØRGEN NIELSEN. 1637 Gamle PEDER JENSEN, var her 1656.

181. Hk.: 0 - 1 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 0 - 2 - 0 - 0 -).

2 sk. leding, 4 skp. kongestødhavre. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn.

1610 CHRISTIAN RIIS »aff sitt endell och böge Herløche.« 1617 JØRGEN NIELSEN. 1625—30 HANS ANDERSEN. 1637 PEDER LASSEN i Vorbjerg. 1638 hans hustru. 1643—46 HANS PEDERSEN.

Ridefoged på Bygholm Christian Riis købte en særlig avstenet stufjord av en borger i Horsens. Den havde intet ydet tidligere, men han anmodede, for tryggere at kunne nyde sin ejendom, om den måtte blive indskrevet i jdbg. for stud og leding, og det skete (kgbr. $\frac{18}{12}$ 1608). Thomas Mikkelsen (nr. 177) klagede på bøndernes vegne over ham, bl. a. fordi han her til bøndernes skade havde bygget et hus (kgbr. $\frac{9}{10}$ 1606), så da må han have ejet jorden.

182. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

1604. »Alle Vindten mend aff it gadehus bleff opbrøtt.«

183. Hk.: 11 - 6 - 3 - 2 - 0 -.

1 fedegalt, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, 4 skp. rug, 5 skp. byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 får, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 1 skp. havregryn, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1624 ingen ldg. p. g. a. brand. 1631 ingen ldg. p. g. a. brand (kgbr. $\frac{9}{12}$ 1630). 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. p. g. a. brand. 1625 kunne sås 6 ørter rug, 4 ørter byg, 5 ørter havre, 10 skp. boghvede, 16 læs hø.

Husbondhold: 1641 7 rdl. for 1 ox.

Jordegen. 1604 JEP CHRISTENSEN og LAURIDS CHRISTENSEN. 1605—12 LAURIDS CHRISTENSEN, der 1605 bødede 2 ørter havre, fordi han tog og bortred Christen Nielsens hest mod hans minde. 1614 NIELS JØRGENSEN, der blev svoret fredløs. Hans boslød, der tilfaldt kronen, blev solgt for: kvie 12 dl., ungnødstud $1\frac{1}{2}$ dl., kviekalv 2 mk., brun gilding 10 dl., gilding 3 dl., hesteplag 7 dl., øg 4 dl., 5 svin $2\frac{1}{2}$ sldl. Kongens part av indboet: sengeklæder, kobber, messing, tin, fetalje, får og gæs 12 dl., 2 heste og 1 stud solgt for 24 sldl., herav $\frac{1}{2}$ til kongen + $\frac{1}{2}$ av kornet: 3 ørter rug, 1 ørte 7 skp. havre, i alt $46\frac{1}{2}$ dl. mønt = $47\frac{1}{2}$ dl. 1 sk. dansk + kornet. 1616—23 ANNE SEJRSDATTER, der ca. $\frac{13}{9}$ 1623 indebrændte på gården, efterladende 4 umyndige børn (tgv. $\frac{12}{11}$ 1624)¹. 1625—30 LAURIDS JENSEN. 1631—38 hans hustru KIRSTEN LAURIDSDATTER, der satte arv og formue til ved at opbygge den brændte gård, der i sommer brændte igen, så hun fik et års ldgfrihed (kgbr. $\frac{9}{12}$ 1630). 1641 oplod hun til sin søn PEDER LAURIDSEN, der 1645 havde lidt stor skade ved ildebrand; var her 1646.

184. Hk.: 12 td.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 får hvert andet år, 1 lam, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 12 sk., 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, 1 ørte havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Stedsmål: 1630 12 dl.

1604—23 JØRGEN KNUDSEN, der 1616 bødede 2 td. havre, fordi han lod hugge og hjemføre fra skoven brændsel, der ikke var udvist. 1626—30 hans hustru. 1630 stedte CHRISTEN NIELSEN; var her 1650.

185. Hk.: 11 - 1 - 3 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1627—36 udlagt til underofficersgård og fri for ldg. (kgbr. $\frac{18}{2}$ 1636). 1638—57 officersgård. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1647 ldg. avløst med 21 rdl. 2 ort 3 sk. »efter dyreste landkøb«. 1648 ldg. avløst, men ikke specificeret for denne gård. Betalte desuden 6 rdl. i arbejds- og kammerpenge. 1649

¹ Bødede 1616 1 ox for ubeviselige ord til Niels Bygs kone. Sml. nr. 198.

avløst med $22\frac{1}{2}$ rdl. 23 sk., incl. arbejds- og kammerpenge. 1650 avløst med $24\frac{1}{2}$ rdl. 25 sk. alt incl. 1651 ikke avl. 1652 avløst som i 1650. 1653 avløst med $27\frac{1}{2}$ rdl. $\frac{1}{2}$ ort 11 sk. 1654 avløst med 18 rdl. 1 ort 19 sk. 1655 avløst med $17\frac{1}{2}$ rdl. $\frac{1}{2}$ ort 3 sk. 1656 do. 1657 ikke avløst.

Jordegen. Lundt. **1604**—36 PEDER THOMSEN. 1637—48 SØREN PEDERSEN, der formentlig sad her til 1657, skønt Peder Thomsen stod for den 1649—57.

186. Hk.: 4 - 4 - 2 - 2 - 0 - + (1 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 svin, 1 gås, 1 fødenød, $\frac{1}{2}$ dl. gæsteri. 1630 øde, fri for ldg. 1630 og 1631, for $\frac{1}{2}$ ldg. 1632. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1625 kunne sås 3 ørter rug, 2 td. byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 6 skp. boghvede, 5 læs hø.

Stedsmål: 1642 10 rdl.

1604—30 SØREN JENSEN, der 1611 sammen med flere bødede 1 oxer for forseelse med »olden settinge«. 1630 stødte MAD SØRENSEN, der døde 1642, da hans enke ægtede eftermanden ANDERS SØRENSEN, som var her 1646.

187. Hk.: (0 - 6 - 0 - 0 - 0 -).

$\frac{1}{2}$ mk.

1604—25 JENS KNUDSEN, der 1625 bødede 40 sldl. av sin yderste formue for en ulovlig skæppe. 1626—47 PEDER ANDERSEN HALD.

188. Hk.: 5 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (1 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb. gæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1636 fri for ldg. p. g. a. brand (kgbr. $\frac{21}{5}$ 1636). 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg.

Stedsmål: 1645 20 rdl. 4 mk.

1604—45 MIKKEL THOMSEN, der døde. 1645 stødte JEP JENSEN, hvis hustru døde 1651, da arvingerne gav 3 ort i forlov.

189. Hk.: (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 mk.

Stedsmål: 1626 3 rdl. 1632 1 rdl.

1604—26 THOMAS SNEDKER, der oplod til SIMON SØRENSEN, som oplod 1632 til NIELS JENSEN, der var her 1646.

190. Hk.: 6 - 7 - 2 - 2 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 4 sk., $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Stedsmål: 1632 30 rdl.

1604—32 MIKKEL NIELSEN (SKOVGAARD), der 1611 bødede 1 oxer, fordi han tog en top til eget behov av de træer, der blev hugget til møllen. Vistnok også ham, der 1613 bødede 1 oxer for skovbrug i Provstelunds enemærke. 1632 stødte PEDER MIKKELSEN efter sin avdøde far; var her 1646.

191. Hk.: 8 td. + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 4 hestegæsteri. 1630 fri for svin, $\frac{1}{2}$ smør og $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. Ydede 1657 1 fj. $7\frac{1}{2}$ skålpd. smør, før fjenden kom. 1625 kunne sås $4\frac{1}{2}$ ørte rug, 1 pd. byg, $2\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 td. boghvede, 8 læs hø.

Stedsmål: 1619 14 rdl.

1604—19 MOURIDS POULSEN, der døde. 1619—57 RASMUS THOMSEN.

192. Hk.: 12 - 2 - 0 - 0 - 0 - + (6 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 pd. rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 6 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn, $\frac{3}{4}$ smør. 1631 fri for 1 fj. smør, 1 ørte havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. Stedsmål: 1605 16 dl., 2 øxne. 1649 40 rdl.

1604 STEFFEN PEDERSEN, der 1605 oplod til sønnen MAD S STEFFENSEN, som $\frac{12}{4}$ 1649 oplod til SØREN JENSEN; var her 1650.

193. Hk.: 8 td. + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 4 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1637 fri for ldg. p. g. a. brand (kgbr. $\frac{21}{5}$ 1636). 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. Ydede 1650 1 ot. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1638 30 rdl. 1657 20 rdl.

1604—30 THOMAS NIELSEN. 1637 hans hustru, der $\frac{23}{7}$ 1638 oplod til sønnen NIELS THOMSEN, som 1657 oplod til CHRISTEN ANDERSEN, født i Enner.

194. Hk.: 5 - 3 - 2 - 1 - 0 - + (3 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 6 sk. 1 alb., 3 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.

Stedsmål: 1621 4 rdl. 16 sk., 2 øxne. 1656 12 rdl.

1604—19 opføres som fæster SØREN JENSEN, men han må være død 1617, da arvingerne efter ham betalte 3 mk. i forlov. Først 1621 anføres, at PEDER SØRENSEN stedte efter sin avdøde far Søren Jensen. Han oplod til sønnen SØREN PEDERSEN 1656.

195. Hk.: 8 - 6 - 3 - 0 - $\frac{2}{3}$ - + (6 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, $12\frac{1}{2}$ sk., 1 svin, $\frac{1}{3}$ får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 6 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 $\frac{1}{2}$ ldg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Husbondhold: 1605 1 øxe. 1637 7 rdl. for 1 øxe.

Jordegen. **1604** MAD S SØRENSEN, der døde. Hans datter ægtede JENS THOMSEN, der 1613 bødede 1 øxe for skovhug i Provstelund. 1636 $\frac{3}{3}$ blev THOMAS JENSEN indskrevet i jdbg. i sin fars gård; var her 1656.

196. Hk.: 5 - 7 - 2 - 0 - $2\frac{2}{3}$ + (3 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 skp. havre, 6 sk., $\frac{1}{3}$ får, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 3 hestegæsteri. 1630 fri for smør og $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ot. smør, 9 skp. malt, $\frac{1}{3}$ får. 1637 fri for ldg. p. g. a. gårdens brand (kgbr. $\frac{21}{5}$ 1636). 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Stedsmål: 1635 20 rdl.

1604—31 JENS MADSEN. 1635 oplod SIDSEL KNUSDATTER til PEDER JENSEN, der 1638 forsømte at sætte en ympe; var her 1650.

197. Hk.: 7 - 4 - 1 - 2 - 0 -. Fra 1610: 8 - 3 - 1 - 2 - 0.

1 fj. smør, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave havre, 4 skp. rug, 5 skp. byg, 1 svin, 1 får hvert andet år, 1 gås hvert andet år, 6 td. kul, 1 ørte malt, 2 skp. havre hvert andet år, 1 skp. havregryn hvert andet år. Fra 1610 desuden: 3 skp. rug, 4 skp. byg. 1610 står i jdbg.: Formeret samme gårds avgift og sat videre, efter at den var kommet under k. m. og kronen for 3 skp. rug, 4 skp. byg. Det kan ikke av Kronens Skøder ses, når kronen har erhvervet gården, men efter ldg.s form synes det at være en tidligere jordegen gård. 1637 fri for ldg. (kgbr. $\frac{21}{5}$ 1636) 1645 fri for ldg. 1650 fri for 5 skp. byg. Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1645 20 rdl.

1604—05 THOMAS MIKKELSEN DALL. 1610—45 JENS THOMSEN i Dall, der 1611 bødede $\frac{1}{2}$ oxer for lejemål (sml. nr. 177). 1615 sml. nr. 151. Bødede 1625 8 rdl., fordi han ulovligt havde hjemført nogle tørv fra nr. 195. 1645 stødte ANDERS JENSEN DALL efter sin far; var her 1656.

198. Hk.: (0-4-0-0-0-0-).

1 mk. ldg.penge.

Huset lå på nr. 197s grund.

Stedsmål: 1632 5 ort 8 sk. 1657 1 rdl.

1610—32 NIELS BUGH — se nr. 183 —, der 1632 oplod til MADSDEN, som 1657 oplod til PEDER PEDERSEN.

MOLGÆR

(Molgiert)

199. Hk.: 10-3-0-0-0-0-. Fra 1618: 7-4-2-2-0-0-.

1 fj. smør, 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 1 pd. malt. Fra 1618: $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns (kgbr. $\frac{22}{2}$ 1617). 1630 fri for smør, $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 4 skp. malt, 6 skp. havre. 1645 fri for ldg. (1650 fri for 5 skp. rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg.) Øde 1650—54 incl. (1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt.) Ydede 1657 $\frac{1}{2}$ ot. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1627 20 sld. 1638 20 rdl. 1654 12 rdl.

1604—17 JENS LAURIDSEN, der 1617 avtingede 1 oxer for sin umyndige søn Jørgen, fordi han var med, da hans broder Laurids dræbte Søren Pedersen i Molgær. 1618 hans enke BOEL SØRENSDATTER, der 1618 på livstid stødte et stykke kirkejord på Molgærs mark, som manden havde haft, for 4 rdl. 1627 oplod hun til sønnen SØREN JENSEN. Ifølge kgbr. av $\frac{30}{8}$ 1636 måtte lensmanden ikke avtinge med de bønder i Molgær, der havde forhugget deres gårdes skove, men skulle lade dem dømme og siden sende dem i jærn til Bremerholms arbejde, og de leveredes på Bremerholm $\frac{14}{7}$ 1637. 1638 stødte MORTEN THOMSEN efter avdøde Søren Jensen. 1649—54 var JENS KNUDSEN her på papiret, men gården var øde (tgv. $\frac{8}{5}$ 1650). JØRGEN TØNNESEN stødte den øde gård 1654. Han skulle yde ldg. fra $\frac{1}{3}$ 1654 og sætte ny forsvarlig bygning på det øde byggested og til gengæld på livstid være fri for ægt og arbejde.

200. Hk.: 10-3-0-0-0-0-. Fra 1618: 7-0-4-2-2-0-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 1 pd. malt. Fra 1618: $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns (sml. nr. 199). 1630 fri for smør og $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 4 skp. malt, 6 skp. byg. 1645 fri for ldg.

Stedsmål: 1613 10 dl., 2 øxne. 1639 20 rdl.

1604 NIELS LAURIDSEN, hvis enke 1613 ægtede JENS PEDERSEN, der fik ldg. nedsat 1617 og kom på Bremerholm (sml. nr. 199); døde 1639, da hans enke ægtede SØREN JENSEN, der var her 1646.

201. Hk.: 11-0-0-0-0-0-. Fra 1618: 7-4-2-2-0-0-.

1 fj. smør, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. Fra 1618: $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns (sml. nr. 199). 1630 fri for smør og $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 4 skp. malt, 6 skp.

havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 7 skp. rug, 9 skp. byg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt.

Stedsmål: 1639 20 rdl. 1646 13 rdl. 1 ort 8 sk.

1604—05 Øde. (Jep Andersen) 1605 gav THOMAS MIKKELSEN i Vinten 4 rdl. for engen. Var øde 1611. 1611—38 NIELS POULSEN (sml. nr. 199). Han døde, og KLEMENT OLUFSEN stedte $\frac{29}{10}$ 1638; var her 1653.

HAVRUM

(Haffrum)

202. Hk.: 10-4-2-1-0-0-+(0-4-0-0-0-0-). Fra 1626 yderligere 2 skp.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 får, 1 gås, 2 skp. havre, 2 høns, 1 skp. havregryn, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. Fra 1626 tillagt 1 fødenød hvert andet år. 1630 fri for byg, malt og havre. 1631 fri for 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 ørte byg.

Stedsmål: 1630 10 rdl.

1604—23 JEP JENSEN. 1626—30 hans hustru. 1630 stedte THOMAS IBSEN efter sin avdøde far; var her 1650.

HORNBORG

(Huornborig)

203. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk.

Stedsmål: 1627 2 rdl. 1641 5 ort; fik for samme beløb et øde byggested.

1604—27 PEDER MADSEN PIIG, der 1627 oplod til SØREN IBSEN. 1637 JEP CHRISTENSEN, der mangler næste år. 1641 LAURIDS NIELSEN, der var her 1646.

204. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk. 1645—57 øde (tgv. $\frac{21}{3}$ 1649, $\frac{28}{11}$ 1649, $\frac{18}{6}$ 1651, $\frac{26}{5}$ 1652).

Stedsmål: 1632 1 rdl.

1632—43 PEDER ANDERSEN VILDKAT.

205. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk. 1645—57 øde (tgv. $\frac{21}{3}$ 1649, $\frac{28}{11}$ 1649, $\frac{18}{6}$ 1651, $\frac{26}{5}$ 1652).

Stedsmål: 1616 3 rdl.

1604—16 JEP TERKELSEN, der oplod til POUL BENTSEN, som var her 1643.

206. Hk.: 10-6-0-0-0-0-+(0-4-0-0-0-0-).

1 fj. smør, 1 pd. havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt, 1 ørte havre. 1630 fri for smør, $\frac{2}{3}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg.

Stedsmål: 1613 20 dl., 3 øxne. 1619 70 rdl., 2 øxne. 1636 40 rdl.

1604—05 CHRISTEN JENSEN. 1610—13 JENS MADSEN, hvis enke ægtede PEDER JENSEN, der 1619 oplod til SØREN NIELSEN, der 1636 oplod til sin søn NIELS SØRENSEN. Han bødede 1641 3 ort for forsømmelse med 2 pile, 1 humlekule; var her 1650.

207. Hk.: 3-0-0-0-0-0-+(2-2-0-0-0-0-).

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, $1\frac{1}{2}$ ørte byg gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, 1 svin. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 2 skp. rug, 1 ørte byg.

Stedsmål: 1622 10 rdl., 1 oxe. 1654 16 rdl.

1604—05 KNUD IBSEN. 1610—22 PEDER CHRISTENSEN, hvis enke 1622 ægtede JENS OLUFSEN, der 1638 havde forsømt at sætte en ympe. Han døde 1654, og JENS SØRENSEN stedte.

208. Hk.: 7 - 1 - 1 - 1 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, $\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 høns. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør, svin. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Stedsmål: 1616 20 dl., 2 øxne. 1624 20 dl., 1 oxe. 1646 20 rdl. 1654 21 rdl.

1609 $\frac{22}{1}$ mageskiftet fra fru ELSE HØEG til Grundet.

1610—16 SØREN TERKELSEN, der oplod til PEDER MADSEN. 1624—46 JEP MIKKELSEN, der 1641 bødede 2 ort for forsømmelse med 2 pile. 1646—61 JENS MIKKELSEN, ved hvis død HANS CLEMMENSEN stedte.

209. Hk. (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk. 1620 øde (tgv. $\frac{31}{10}$ 1621).

Stedsmål: 1611 3 dl. 1619 3 rdl. 1621 intet stedsmål p. g. a. opbygning. 1622 1 ørte havre.

1604—11 NIELS MADSEN, der oplod til sin svigersøn CHRISTEN LAURIDSEN, hvis enke KIRSTEN oplod til TERKEL IBSEN SMED. 1621 stod MIKKEL IBSEN for det øde hus, der bevilgedes PEDER JØRGENSEN at tilflytte og opbygge. 1622 oplod han til JEP CHRISTENSEN, der var her 1638. 1643—46 LAURIDS NIELSEN, der da også havde nr. 203.

210. Hk.: 0 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (1 hestegæsteri).

1 brændsvin, 1 hestegæsteri. Findes kun 1636—39.

Stedsmål: 1639 3 rdl.

Formentlig det hus JENS NIELSEN stedte efter Niels Krabbe 1630 for 1 rdl. 1636 oplod JENS NIELSEN SKOMAGER til CHRISTEN SØRENSEN. 1639 stedte PEDER JENSEN.

211. Hk.: 3 - 0 - 0 - 0 - 0 -.

$\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin. 1630 fri for svin, $\frac{1}{2}$ korn. 1650 fri for 2 skp. rug, 3 skp. byg.

Stedsmål: 1632 10 rdl.

1609 $\frac{22}{1}$ mageskiftet fra fru ELSE HØEG til Grundet.

1610—30 JENS IBSEN. 1632—43 JENS THOMSEN. 1645—46 vistnok øde, da det mangler i jdbg., kom igen 1650 i rgsk.

212. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk.

Stedsmål: 1615 4 rdl. 1625 3 rdl. 1631—42 øde og nedbrudt (tgv. $\frac{1}{6}$ 1631, $\frac{23}{5}$ 1632, $\frac{16}{4}$ 1634) og udgår så av jdbg.

1615 oplod JENS NIELSEN til CHRISTEN IBSEN, der 1625 oplod til PEDER JENSEN. 1626 CHRISTEN CHRISTENSEN.

KALHAVE

(Kalhaffue).

213. Hk.: 11 - 3 - 3 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg.

Husbondhold: 1612 1 ox. 1613 1 ox.

Jordegen. **1604**—12 BODIL ANDERSES, der døde 1612. Sønnen RASMUS BODILSEN døde samme år, og JENS NIELSEN overtog gården til 1616. 1617—50 TERKEL SØRENSEN, der 1639 bødede 16 ort for forsømmelse med 3 ymper, 5 humlekuler, 8 pilestager.

214. Hk.: 11 - 1 - 2 - 1 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, 4 skp. rug, 5 skp. byg, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 skp. havre, 4 høns, 1 skp. havregryn, 13 læs ved, 1 mk. gæsteri, 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1622—36 udlagt til underofficersgård og fri for ldg. (kgbr. $\frac{18}{2}$ 1636). 1630 sat til fritagelse for smør og $\frac{1}{2}$ korn. 1638—57 udlagt til officersgård. 1648 ldg. avløst, desuden betalt 6 rdl. i arbejds- og kammerpenge. 1649 do. med 24 rdl. 9 sk. alt incl. 1650 do. med 24 rdl. 2 mk. 5 sk. 1651 ikke avløst. 1652 som 1650. 1653 avløst med $27\frac{1}{2}$ rdl. 1 ort 3 sk. 1654 do. med $20\frac{1}{2}$ rdl. 15 sk. 1655 og 1656 med 20 rdl. 1 mk. 11 sk. 1657 ikke avløst.

Jordegen. **1604**—12 CHRISTEN PEDERSEN. 1614—36 PEDER CHRISTENSEN. 1618 opføres hans hustru ANNE ved gården, så hun har formentlig haft den fra dette år, skønt han opføres ved den 1619—36. 1637—57 SØREN PEDERSEN.

215. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Øde 1631—36 (tgv. $\frac{23}{5}$ 1632).

Stedsmål: 1615 6 rdl. (Vistnok for 2 gadehuse; sml. nr. 217) 1637 1 rdl. 1653 1 rdl. **1604**—15 JEP OLUFSEN (ALLESEN), der 1615 oplod til SØREN IBSEN, der var her til 1619. 1621—30 ANDERS CHRISTENSEN, der 1621 avtingede $\frac{1}{3}$ av 2 ørter havre for parlament. (Sml. nr. 216, 223). 1637 stedte THOMAS MADSEN, var her 1643. 1645—53 ANDERS CHRISTENSEN, ved hvis død sønnen CHRISTEN ANDERSEN stedte 1653.

216. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Øde efter Kejslerkrigen (tgv. $\frac{21}{3}$ 1649, $\frac{28}{11}$ 1649, $\frac{18}{6}$ 1651, $\frac{26}{6}$ 1652). Stedsmål: 1625 $2\frac{1}{2}$ td. havre. 1625 2 rdl.

1604—23 JENS HANSEN, der 1622 bødede $\frac{1}{3}$ av 2 ørter havre for parlament. (Sml. nr. 215, 223). 1625 stedte NIELS DIDRIKSEN, der s. å. oplod til JØRGEN LAURIDSEN, der stadig opføres for huset, efter at det er blevet øde.

217. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk. Øde 1604 (tgv. $\frac{10}{12}$ 1604.) Øde og nedbrudt siden Kejslerkrigen (tgv. $\frac{23}{5}$ 1632). Stedsmål: 1615 6 rdl. 1624 2 rdl. 44 sk.

1604—15 JENS PIIG, der oplod til SØREN IBSEN, der var her 1623. 1624 stedte PEDER PEDERSEN »lille mand«, der 1630 blev fængslet for tyveri, men rømte. En gammel ko blev beslaglagt og vurderet til 2 rdl. 4 mk. (tgv. $\frac{9}{3}$ og $\frac{1}{6}$ 1631).

218. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk. Øde 1604 (tgv. $\frac{10}{12}$ 1604) og 1611. Øde 1631 (tgv. $\frac{1}{6}$ 1631). Øde 1653—57. Stedsmål: 1630 $\frac{1}{2}$ dl. 1637 1 rdl.

1604 opføres CHRISTEN RØRMAND. 1630 stedte JØRGEN NIELSEN efter SØREN MADSEN. 1637 muligvis det hus, JENS IBSEN fradrog og CHRISTEN OLUFSEN stedte. 1645—57 står THOMAS MADSEN for huset.

219. Hk.: 7-6-1-1-0-0-+ (0-4-0-0-0-0-).

4 skp. rug, 4 skp. byg, 4 skp. havre, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 2 får, 2 gæs, 2 skp. havregryn, 4 høns, 13 læs ved, 1 mk. gæsteri, 1 ørte malt. 1630 og 1631 fri for ldg. 1532 $\frac{1}{2}$ ldg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 ørte byg.

Stedsmål: 1624 6 dl. 4 mk. 16 sk.

1604—23 IVAR JØRGENSEN. 1626—50 HANS MORTENSEN, der 1639 bødede 2 ort for forsømmelse med 1 humlekule, 1 ympe.

220. Hk.: 5-5-1-1-0-0-+ (3-6-0-0-0-0-).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, $2\frac{1}{2}$ ørte malt gæsteri. 1630 fri for svin og $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 6 skp. rug, 2 ørter 4 skp. byg.

Stedsmål: 1615 $\frac{1}{2}$ gård 14 dl., 1 ox. 1616 $\frac{1}{2}$ gård 10 dl., 1 ox. 1625 80 rdl. 1653 20 rdl. 1656 $11\frac{1}{2}$ rdl.

1604—15 KNUD JØRGENSEN og IVAR CHRISTENSEN. 1615 oplod K. J. $\frac{1}{2}$ gård til sin søn NIELS KNUDSEN, der 1616 oplod den til IVAR CHRISTENSEN, som var her til sin død 1625, da JOST KNUDSEN stedte. Han bødede 1649 1 ort for en forsømt pil og døde 1653, da MORTEN PEDERSEN stedte. 1656 ægtede hans enke THOMAS MADSEN, der stedte.

221. Hk.: 3-0-0-0-0-0-.

1 fj. smør. 1645 $\frac{2}{3}$ ldg.

1604 JENS NIELSEN, KNUD MADSEN i Hornborg og KNUD JØRGENSEN ibd.

1614 — PEDER JENSEN i Hornborg og KNUD JØRGENSEN ibd.

1618 — PEDER JENSEN i Hornborg og IVAR CHRISTENSEN.

1621 — SØREN NIELSEN i Hornborg og IVAR CHRISTENSEN

1622 — JENS OLUFSEN i Hornborg og IVAR CHRISTENSEN.

1637 JENS CHRISTENSEN og IVAR CHRISTENSEN.

1643 — NIELS JENSEN og IVAR CHRISTENSEN.

222. Hk.: 4-3-1-1-0-0-+ (2-2-0-0-0-0-).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, $1\frac{1}{2}$ ørte malt gæsteri. 1630 og 1631 fri for ldg. 1632 $\frac{1}{2}$ ldg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 2 skp. rug, 1 ørte byg.

Stedsmål: 1630 4 rdl.

1604—27 JENS NIELSEN. 1630 stedte NIELS JENSEN efter avdøde J. N.; var her 1650.

223. Hk.: 3-4-1-1-2-0-.

6 harbopd. smør, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin. 1630 fri for smør, $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 10 skp. byg. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås 10 skp. rug, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, 20 skp. havre, 3 læs hø. Stedsmål: 1616 8 dl., 1 ox (to gange).

1604—16 SØREN HANSEN, hvis enke ægtede JENS PEDERSEN, der s. å. oplod til HANS JENSEN. Han avtingede 1622 $\frac{1}{3}$ av 2 ørter havre for parlament. (Sml. nr. 215 og 216). Var her 1650.

224. Hk.: 11-4-0-0-0-0-+ (6-0-0-0-0-0-).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 fødenød, 1 svin, 2 dl. gæsteri. 1630 ydede kun $\frac{1}{2}$ korn og smør, fri for resten. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. Ydede 1657 1 fj. $5\frac{1}{2}$ skålpd. smør før fjenden kom. »Tilkommet fra fru Beate Lykke«. BEATE BRAHE, der døde 1602 som enke efter hr. Jørgen Lykke, havde haft denne og den følgende gård i forlening (kgbr. $\frac{27}{6}$ 1603).

Stedsmål: 1612 36 rdl.

1604—12 THOMAS PEDERSEN, hvis enke Kirsten oplod gården til sønnen MAD S THOMSEN, der var her 1657.

225. Hk.: 7-2-0-0-0-0-+ (3-4-0-0-0-0-). Fra 1611 ÷ (4 skp.).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 fødenød, 1 svin, 1 dl. gæsteri, 1 mk. gerningspenge. Efter 1611 ydedes ingen gerningspenge, da fæsteren gjorde arbejde til slottet. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ smør, $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug. Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1630 4 rdl. 1656 12 rdl.

»Tilkomet fra fru Beate Lykke«. Se nr. 224.

1604—30 NIELS MADSEN. 1630—56 JENS IBSEN, der oplod til HANS HANSEN.

226. Hk.: 11-0-0-0-0-0-+ (4-0-0-0-0-0-).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 brændsvin, 1 fødenød, 2 sldl. gæsteri. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg. Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1655 10 rdl. (1656 11 rdl.)

Erhvervet av kronen fra VALDEMAR CHRISTIAN ved mageskifte $\frac{27}{3}$ 1646. Lagt under Stiernholm len efter missive fra rigshofmesteren av $\frac{4}{1}$ 1648. Til gården hørte skov til 12 svin.

1648—55 JØRGEN IVERSEN, der 1649 bødede 1 ort for en forsømt pil. Hans enke ægtede PEDER JENSEN, der stedte. Han kaldes 1656 Hansen og opføres med stedsmål både 1655 og 1656, henholdsvis 10 og 11 rdl., men det synes at være samme mand. Muligvis har stedsmålet været betalt over to år.

227. Hk.: (0-4-2-0-0-0-).

18 sk. Øde fra 1650 (tgv. $\frac{28}{11}$ 1649, $\frac{18}{6}$ 1651, $\frac{26}{5}$ 1652). Kommet fra VALDEMAR CHRISTIAN. Se nr. 226.

1648 POUL CHRISTENSEN.

UNDERUP

(Wnderup).

Befolkningen udplyndret og bortjaget i sex uger og byen fordærvet, så den intet kunne give (tgv. 1630 $\frac{7}{4}$).

228. Hk.: 3-1-3-0-0-0-.

1 fj. smør, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør og hele resten.

Husbondhold: 1626 4 rdl.

Jordegen. **1604**—14 SØREN GREGERSEN. Muligvis den Søren Wuldom, der 1612 bødede 2 skp. havre for bårdag med Simon Mikkelsen i Torp og 3 øxne for et av landstinget magtesløst kendt vidne i en drabsag, som Laurids Andersen i Torp gjorde mod sin hustrus broder. 1616—23 KAREN SØRENS. 1626 stedte ANDERS SØRENSEN efter sin broder LAURIDS SØRENSEN, der oplod; var her 1646.

229. Hk.: 7-0-3-0-0-0-+ (0-4-0-0-0-0-).

2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, 1 svin, 2 får, 2 gæs, 4 skp. havre, 2 skp. havregryn, 4 høns, 1 mk. gæsteri, 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militær-

tjeneste. 1630 fri for svin, $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 12 skp. malt, 10 skp. havre. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. 1653 fri for 1 ørte 4 skp. havre p. g. a. misvæxt (kgbr. $\frac{17}{12}$ 1652).

Husbondhold: 1645 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl. 1646 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl. 4 mk.

Jordegen. 1604—05 JENS LASSEN. 1610—43 LAS JENSEN, der 1625 bødede 5 rdl. for hærværk i drukkenskab og 1640 $\frac{1}{4}$ rdl. for skovhug med 5 avførte læs. Hans enke MAREN oplod 1645 $\frac{1}{2}$ gård til sønnen KNUD LAURIDSEN og 1646 $\frac{1}{2}$ gård til sønnen RASMUS LAURIDSEN.

230. Hk.: 9 - 1 - 0 - 1 - 0 - .

1 fedegalt, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skafftehavre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn, galt. 1635 fri for 12 skp. malt, 10 skp. havre. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1653 fri for $\frac{1}{2}$ ørte havre p. g. a. misvæxt (sml. nr. 236).

Husbondhold: 1626 8 rdl.

Jordegen. 1604—14 PEDER ANDERSEN, der 1610 sammen med nr. 179 bødede 2 øxne for slagsmål med Mads Pedersen i Vinten om noget humle. 1616—23 PEDER ANDERSEN og JEP MIKKELSEN. 1626—53 ANDERS PEDERSEN BUNDE og CHRISTIAN MIKKELSEN, der sammen bødede 5 rdl. for hærværk i drukkenskab.

231. Hk.: 9 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 mk., 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør. 1631 fri for 1 ørte havre, 1 fødenød. 1635 fri for 6 skp. byg, 10 skp. havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt (sml. nr. 236). Øde 1604 (tgv. $\frac{10}{12}$ 1604).

Stedsmål: 1616 2 øxne. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 2 rdl. 1634 $\frac{1}{2}$ gård 18 rdl.

1604—05 (THOMAS HANSEN). 1610—16 MIKKEL NIELSEN, der oplod til JENS og BERTEL THOMSEN. Jens Thomsen oplod 1630 til MIKKEL PEDERSEN, der flyttede og i $\frac{1}{2}$ gård efterfulgtes af THOMAS BERTELSEN. 1635—53 BERTEL THOMSEN og THOMAS BERTELSEN. Sidstnævnte bødede 1640 $\frac{1}{4}$ rdl. for skovhug, avførsel af 5 læs.

232. Hk.: 9 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 mk., 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, smør. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte havre. 1635 fri for 6 skp. byg, 10 skp. havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte rug. Øde 1604—05 (tgv. $\frac{10}{12}$ 1604). 1650 øde (tgv. $\frac{8}{5}$ 1650). Øde 1651. Øde 1652 (tgv. $\frac{26}{5}$ 1652).

Stedsmål: 1642 30 rdl. 1651 6 rdl. 1652 uden stedsmål.

1604—05 (SØREN IBSEN) Poul Jørgensen i Torp gav 4 rdl. for engen. 1610—42 ANDERS VESTISEN, der oplod og fik et hus i Hedensted. 1642—46 THOMAS PEDERSEN. 1651 stødte LAURIDS JENSEN, men han synes kun at have fået $\frac{1}{2}$ gård, idet MIKKEL PEDERSEN 1652 stødte, åbenbart den $\frac{1}{2}$ gård, hvis græsning var bortlejet for 2 rdl. 1653 blev de begge to fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt (sml. nr. 229), og Mikkel Pedersen blev fri for $\frac{1}{2}$ ørte rug, fordi han fik gården så sent, at han ikke kunne få sæd i jorden; var her 1656.

233. Hk.: 9 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 mk., 1 dl. gæsteri. 1630 og 1631 fri for ldg. 1632 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt (sml. nr. 229). 1652 $\frac{1}{2}$ gård øde (tgv. $\frac{26}{5}$ 1652). 1625 kunne sås 5 ørter rug, 2 td. byg, 3 td. havre, 1 td. boghvede, 10 læs hø.

Stedsmål: 1621 2 øxne. 1630 3 rdl. 1636 fri for stedsmål og ægt og arbejde i et år p. g. a. bygfæld mod at bygge og forbedre. 1652 $\frac{1}{2}$ gård 8 rdl. 1656 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl. 4 mk.

1604—05 NIELS PEDERSEN. 1610—21 PEDER NIELSEN (sml. nr. 237), hvis enke ægtede BENT MIKKELSEN, efter hvem JENS THERKELSEN stedte 1630. 1636 $\frac{18}{3}$ stedte PEDER IBSEN og NIELS IVERSEN. 1652 stedte LAURIDS RASMUSSEN Niels Iversens øde part, og 1656 opsgade Peder Ibsen sin part, som NIELS THOMSEN stedte.

234. Hk.: 2 - 6 - 2 - 2 - 0 - .

1 harbopd. smør, 1 ørte byg. 1630 fri for korn. 1631 fri for smør, 1 ørte havre. 1625 kunne sås 1 ørte byg, 4 skp. havre, $\frac{1}{2}$ læs hø.

Stedsmål: 1619 5 rdl. 1626 8 rdl. 1630 2 rdl. 1631 1 rdl. 1632 4 rdl. 1635 6 rdl. 1636 uden stedsmål. 1642 10 rdl. 1645 5 rdl. 1657 14 rdl.

1604—05 IVAR PEDERSEN. 1610—19 LAS OLUFSEN, der oplod til JENS JENSEN, der flyttede 1624 og fulgtes af POUL JENSEN, der 1626 oplod til RASMUS PEDERSEN. 1630 stedte BENT MIKKELSEN efter avdøde Rasmus Pedersen. 1631 stedte JEP SØRENSEN, 1632 NIELS RASMUSSEN, 1635 PEDER IBSEN og 1636 JENS THERKELSEN, der fik bolet uden stedsmål p. g. a. forarmelse. Han bødede 1640 $1\frac{1}{2}$ rdl. for skovhug, avførsel af 5 læs, og døde 1642, da LAURIDS POULSEN stedte. Han oplod 1645 til NIELS THOMSEN, der 1657 oplod til SØREN ANDERSEN i Gantrup.

235. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. 1621 øde.

Stedsmål: 1611 $3\frac{1}{2}$ rdl. 1616 $3\frac{1}{2}$ rdl. 1621 3 rdl. 1636 1 rdl. 1642 1 rdl.

1604—05 JENS BUNDE. 1610—11 THOMAS SKRÆDDER, der oplod til JENS THOMSEN, som 1616 stedte $\frac{1}{2}$ nr. 231 og oplod huset til JENS JØRGENSEN, som døde 1621. 1621—30 NIELS IVERSEN. 1636—42 LAURIDS JENSEN, der oplod til PEDER RASMUSSEN. 1645—46 LAURIDS JENSEN.

VORBJERG

(Worbierig)

236. Hk.: 8 - 2 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. 1630 fri for smør, svin og $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $1\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 8 skp. malt, 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt (sml. nr. 229).

Stedsmål: 1632 20 rdl.

1604—30 NIELS STEFFENSEN. 1631 hans enke, der 1632 oplod til sønnen JUEL NIELSEN, der var her 1653.

237. Hk.: 4 - 2 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 1 fødenød, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn og hele resten. 1632 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 fødenød. 1635 fri for 4 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for $7\frac{1}{2}$ skp. rug, 9 skp. byg.

Stedsmål: 1626 23 rdl. 1636 20 rdl. 1653 13 rdl. 2 mk.

1604 JØRGEN JENSEN. 1605—26 NIELS JENSEN. 1626 stedte PEDER NIELSEN »en liden ringe halv gård« efter sin avdøde far og oplod den 1636 til ANDERS LAURIDSEN, hvis enke 1653 ægtede CHRISTEN JENSEN, der var her 1656.

238. Hk.: 12 - 7 - 1 - 1 - 0 - .

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1630 fri for smør, $\frac{1}{3}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 8 skp. byg, 8 skp. havre. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt.

Stedsmål: 1637 60 rdl.

1604—37 JØRGEN THOMSEN, der $\frac{7}{5}$ 1637 oplod til sin søn PEDER JØRGENSEN, der var her 1650. 1653 PEDER HANSEN.

239. Hk.: 13 - 0 - 0 - 1 - 0 - .

$\frac{1}{2}$ td. smør, 2 grot, $\frac{1}{2}$ trave skaftehavre, $\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin, 1 lam, 2 høns, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—17 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1618—37 fri for ldg., fordi fæsteren var herredsfoged (kgbr. $\frac{15}{4}$ 1619). 1645 fri for ldg. 1648—49 fri som delefoged og 1650—57 fri som herredsfoged.

Husbondhold: 1613 1 ox. 1639 7 rdl. for en ox.

Jordegen. 1604—12 LAURIDS HUERING. 1613—37 PEDER LASSEN, der 1618—37 var herredsfoged. 1638 hans hustru. 1639 sønnen HANS PEDERSEN, der 1648 blev delefoged i Nim herred, »eftersom ingen sig det vil påtage formedelst bondens armod«. Han fik gården frit, fordi han fremtidig skulle svare til kronens restancer i herredet, indfordre dem ved retten og selv stå til rette derfor. Ldg. blev efter renteritaxt beregnet til $15\frac{1}{2}$ rdl. 1 mk. 6 sk. 1649 var han stadig delefoged, men 1650—57 herredsfoged.

TORP

(Thorp)

240. Hk.: 11 - 2 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, smørret. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 2 ørter byg, 1 fødenød. 1635 fri for 8 skp. byg, 6 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt.

Stedsmål: 1619 10 rdl., 1 ox. 1636 25 rdl. 1656 20 rdl.

1604—12 JENS JØRGENSEN. 1614—19 JENS JØRGENSEN og JEP CHRISTENSEN. 1619 oplod J. J. sin $\frac{1}{2}$ gård til RASMUS PEDERSEN, der for sig og sin kone Maren Pedersdatter bødede 3 rdl. for lejermål før brylluppet. 1636 stedte ERIK IBSEN $\frac{1}{2}$ gård efter sin avdøde far Jep Christensen. 1656 oplod Rasmus Pedersen sin $\frac{1}{2}$ gård til sønnen LAURIDS RASMUSSEN.

241. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Vistnok øde 1657—58.

Stedsmål: 1641 1 rdl. 1642 1 rdl. 1645 1 rdl. 1658 1 rdl.

1604—05 ANDERS THOMSEN. 1610—25 ANDERS SØRENSEN. 1626—41 CHRISTEN JØRGENSEN. 1641 ANDERS SØRENSEN. 1642—43 KNUD SØRENSEN. 1645—46 LAURIDS JENSEN. (Fæsterskifterne på husene i Torp 1653 og følgende år er meget usikre og må på nr. 241—44 tages med forbehold). 1657 (PEDER NIELSEN). 1658 stedte RASMUS ERIKSEN Peder Nielsens øde sted.

242. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1618 3 rdl. 1636 1 rdl. 1641 1 rdl. 1645 1 rdl. 1652 1 rdl. (2 gange).

1604—17 JENS SØRENSEN. 1618 stedte PEDER THOMSEN ØLHOLM efter avdøde THOMAS RASMUSSEN. 1636 ²⁷/₉ stedte ANDERS SØRENSEN efter Peder Ølholm, der oplod. 1641 ENEVOLD JENSEN efter avdøde Anders Sørensen. 1643 LAURIDS JENSEN, efter ham 1645 NIELS MIKKELSEN. 1652 oplod LAURIDS JENSEN til MIKKEL PEDERSEN, og han igen til PEDER RASMUSSEN (sml. nr. 241).

243. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1617 5 rdl. 1653 1 rdl.

1604—17 SØREN FRANDSEN, der oplod til SIMON SIMONSEN, der var her 1646. 1653 oplod JENS JØRGENSEN et hus til NIELS MIKKELSEN (sml. nr. 241).

244. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

Stedsmål: 1626 2 rdl. 1636 1 rdl. 1653 1 rdl.

1604—26 PEDER ANDERSEN efter hvis død, JØRGEN PEDERSEN stedte og var her 1630. 1636 oplod ANDERS LAURIDSEN til SØREN MØRTENSEN, der var her 1646. 1653 oplod NIELS MIKKELSEN til NIELS WINTERSEN.

245. Hk.: 8 - 0 - 0 - 0 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 pd. malt. 1630 og 1631 fri for ldg. 1635 fri for 8 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 fri for ³/₄ ldg. 1650 fri for 7 skp. rug, 1 pd. 3 skp. byg. 1652 ¹/₂ gård øde. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt. 1656 fri for ¹/₄ ldg. p. g. a. brand. Stedsmål: 1614 25 rdl., 2 øxne. 1634 40 rdl. 1652 fri for stedsmål.

1604—14 PEDER MIKKELSEN, hvis enke 1614 ægtede SØREN CHRISTENSEN HØST, der var her 1630. 1634 stedte MIKKEL PEDERSEN efter sin mor, som oplod; var her 1646. 1650 MORTEN IBSEN, der 1652 drog fra sin ¹/₂ gård og lod den stå øde. Han skulle drage ind igen og sammen med JENS JØRGENSEN BØDKER, der havde den ¹/₂ gård, stå for gården og udrede restancen. 1656 blev Jens Jørgensen på kongens behag fri for ¹/₄ ldg. p. g. a. brand, hvorved han dog ikke led skade på korn og kvæg. (Der henvises til tabt tgv.)

246. Hk.: 8 - 0 - 0 - 1 - 2 - + (2 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. hår, 5 mk. 5 sk. 1 alb. gæsteri. 1611—17 fri for ldg. som herredsfoged. 1630 og 1631 fri for ldg. 1635 fri for 4 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 fri for ²/₃ ldg. 1653 fri for 1 ørte havre p. g. a. misvæxt. Ydede 1657 1 ot. 6 skålpd. smør, før fjenden kom. Øde 1649 (tgv. ²⁸/₁₁ 1649).

Stedsmål: 1619 20 rdl., 4 øxne. 1622 20 rdl. 1634 50 rdl. i to rater. 1645 26¹/₂ rdl. 16 sk. 1651 17 rdl. 1 ort 8 sk. 1655 15 rdl. 1657 20 rdl.

1604—18(?) POUL JØRGENSEN, herredsfoged 1611—17. 1619 oplod Poul Jørgensen »i sin velmagt« til JØRGEN NIELSEN, der »godvilligen« oplod 1622 til GIØDT JENSEN, som 1634 oplod til KLEMENT SØRENSEN, der oplod 1645 til NIELS FRANDSEN i Dørup. 1651 stedte JØRGEN NIELSEN den øde gård og oplod 1655 til MORTEN IBSEN, der oplod 1656 til JENS PEDERSEN.

247. Hk.: 12 - 6 - 0 - 0 - 0 -.

¹/₂ td. smør, 1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 ørte havre. 1630 fri for ¹/₂ korn. 1645—49 fri for ldg. som herredsfoged.

Stedsmål: 1634 100 rdl. 1650 100 rdl. + 8 rdl. for Kobbermøllen.

»Aarupgaardt«. **1604**—30 SØREN NIELSEN, der 1611 bødede 5 svin, fordi han drev alle sine svin på Aaruplund, skønt den kun var taxeret for 4 svins olden. Leverede et tilløbet svin

på slottet. 1634 stedte ANDERS GRØN efter Margrete Sørensen, der oplod; han var delefoged 1635—42, herredsskriver i 1642, 1645—49 herredsfoged og døde 1650, da PEDER JENSEN stedte.

248. Hk.: —?

1642 stedte AXEL KOBBERSMED den kobbermølle ved Årupgård for 8 rdl. Findes kun i stedsmålsrgsk., ikke i nogen jdbg. Borger i Horsens BALDTZER MENICK stedte 1626 et øde møllested ved Årupgård, hvor der før havde været papirmølle, og hvor han ville opsætte en kobbermølle, hvorav han skulle give 4 sldl. årlig, for 10 sldl. Øde 1630. Sml. nr. 252.

FLEMMING

(Fleming)

249. Hk.: 6 - 2 - 2 - 2 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 2¹/₂ mk. 2 sk. 2 alb. 1630 fri for ³/₄ korn, svin. 1631 fri for 8 skp. byg. 1645 fri for ³/₄ ldg.

Stedsmål: 1626 36 rdl.

1604—26 SØREN LASSEN, der døde. 1626—46 TERKEL OLUFSEN, der blev udplyndret under Torstenssonkrigen.

250. Hk.: 12 - 2 - 2 - 2 - 0 -.

¹/₂ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 2¹/₂ mk. 2 sk. 2 alb. 1630 fri for ³/₄ korn, svin. 1631 fri for 8 skp. byg. 1645 fri for ³/₄ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. Ydede 1657 1 fj. 16¹/₂ skålpd. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1646 20 rdl.

1604—30 PEDER JENSEN, der 1621 gav 3 ort i førlov av arv fra Kvorning. 1631—46 hans hustru MARGRETE, der oplod til sønnen SØREN BRUN, der var her 1657; han blev udplyndret under Torstenssonkrigen.

251. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Øde 1617.

Stedsmål: 1617 1 oxe. 1618 6 rdl. 1632 1 rdl. 1653 1 rdl.

»Brøstenbroe«. 1604—05 THOMAS SKRÆDDER. 1610—14 JEP PEDERSEN SMED, der rømte. 1617—18 LAVE JENSEN, der oplod til SØREN MIKKELSEN. Han står for huset til 1646, men det kan ikke passe. SØREN NIELSEN stedte 1632. ERIK SØRENSEN nævnes her 1638. 1653 stedte Peder OLUFSEN.

252. Hk.: (8 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

4 sldl. Øde 1645—46.

Kobbermøllen ved Borupgård, opbygget. 1627 BALDZER WINCH. 1637—43 BALTZER MEYNIKE. 1645 (Axel Kobbersmed). Sandsynligvis identisk med nr. 248.

Bjærge herred.

AS

(Assens)

253. Hk.: 12 - 3 - 3 - 0 - 0 -.

¹/₂ td. smør, 2 grot, 2 skp. havre, 2 mk. lysegarn, 2 høns, 1 svin, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt.

Anføres som magelagt til ERNST NORMAN til Palsgård i 1612, men mageskiftet findes ikke i Kronens Skøder, og gården optræder i jdbg. lige til 1645. Mageskiftet må nu have fundet sted, for som bilag til skatteregistret 1611 ligger et tgv. om, at gården er mageskiftet til Ernst Norman, og at den nu er ugedagstjener til Palsgård, så det synes helt urimeligt, at den stadig findes i jdbg. til 1645. Den kaldes i 1611 tidligere selvejer.

(1604—45) POUL JENSEN.

254. Hk.: 11 - 7 - 2 - 1 - 2 -.

1 fj. smør, 2 grot, 2 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 1 svin, 2 høns, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1645 fri for $\frac{1}{4}$ ldg. 1657 ydedes 1 fj. smør, før fjenden kom. 1661 ydedes 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1625 kunne sås 3 ørter rug, 3 ørter byg, 1 pd. havre, 17 læs hø, gården ydede ikke ægt og arbejde.

Stedsmål: 1632 40 rdl.

1604 Hr. PEDER JENSEN (præst her ca. 1579—1632). 1632 Hr. HANS ANTONISSEN (præst her 1632—ca. 1674).

255. Hk.: 4 - 7 - 1 - 2 - 2 - + (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

1 fedegalt hvert andet år, 2 grot, 2 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 1 høne, 1 svin, 3 td. kul, 10 sk. 2 alb. gæsteri, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 ørte malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 4 skp. malt, 1 skp. havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 5 skp. byg. 1625 kunne sås 2 td. rug, 3 ørter byg, 5 ørter havre, 6 skp. boghvede, 7 læs hø.

Husbondhold: 1652 $\frac{1}{2}$ gård 4 rdl.

»Bidtzholdt« *Jordegen*. 1604—23 JØRGEN SVENDSEN¹. 1624 NIELS JØRGENSEN, der efter sin far stedte 5 stykker kirkejord for 5 rdl. 1642—52 SØREN JØRGENSEN, der 1642 bødede 1 ort for en forsomt ympe og 1649 2 ort for 2 forsømte abildymper. 1652 stedte NIELS RASMUSSEN, der var her 1656.

GLUD

(Gludt)

256. Hk.: 12 - 2 - 3 - 0 - 2 -.

$\frac{1}{2}$ td. smør, 2 grot, 1 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 1 høne, 1 svin, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1622—36 fri for ldg. som underofficersgård. 1638—57 officersgård. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1646 ldg. avløst med 21 rdl. 1 ort 9 sk. 1648 avløst — uspecificeret for de enkelte officersgårde —, betalte arbejds- og kammerpenge med 6 rdl. 1649 avløst med $22\frac{1}{2}$ rdl. 22 sk., alt incl. 1650 $24\frac{1}{2}$ rdl. 40 sk. do. 1652 do. do. 1653 $25\frac{1}{2}$ rdl. 16 sk. 1654 19 rdl. 1 ort 22 sk. 1655 19 rdl. 1 ort 10 sk. 1656 do. 1651 og 1657 ikke avløst.

Jordegen. 1604—34 THOMAS NIELSEN. 1635—57 HANS RASMUSSEN.

257. Hk.: 15 - 3 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 3 td. kul, 1 mk. gæsteri, 1 pd. malt. 1630 var $\frac{1}{2}$ gård øde, den fritoges for ldg. i to år og $\frac{1}{2}$ ldg. i et år. Den anden $\frac{1}{2}$ gård blev 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn, 1631 for 1 ørte byg og 1635 for 6 skp. malt. 1645 var gården noget

¹ Svend Bundsen vilde 1581 sælge sin gård i Bisholt mod frihed for sin og sin søns levetid, men salget er åbenbart ikke blevet til noget (kgbr. $28\frac{1}{1}$ 1581).

forfalden og blev fri for $\frac{2}{3}$ ldg., 1650 fri for 1 ørte rug. 1625 kunne sås 5 td. rug, 6 ørter byg, 10 ørter havre, 1 td. boghvede, 20 læs hø.

Stedsmål: 1614 24 rdl., 2 øxne. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 2 rdl. 1641 $\frac{1}{2}$ gård 30 rdl.

1604 CHRISTEN OLUFSEN og NIELS SØRENSEN, den sidste må i 1614 have haft gården alene, før da stedte hans søn SØREN NIELSEN de to halve gårde, som faren fradøde. CHRISTEN OLUFSEN må være kommet igen, for han var her 1630, da KNUD CHRISTENSEN stedte $\frac{1}{2}$ øde gård efter avdøde Søren Nielsen. Han bødede 1639 1 ort for en forsømt humlekule og 1649 1 ort for en forsømt ympe. 1641 oplod Christen Olufsen sin $\frac{1}{2}$ gård til MAD S ANDERSEN, der var her 1656.

258. Hk.: 12 - 5 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, $1\frac{1}{2}$ pd. malt, 1 svin, 3 td. kul, 1 mk. gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Ydede 1661 1 td. byg.

1604—46 RASMUS NIELSEN, der var skovfoged og 1614 bødede 3 øxne, fordi han lod skoven forhugge og brugte noget vragtømmer, han havde bjærget, i sin gård. 1661 hans hustru.

259. Hk.: 5 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, 1 svin. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Ydede 1661 1 td. byg. 1625 kunne sås 12 skp. rug, $2\frac{1}{2}$ ørte byg, $3\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 skp. boghvede, 10 læs hø.

Stedsmål: 1637 20 rdl.

»Bancke«. **1604**—05 CHRISTEN IBSEN. 1610—37 JØRGEN MOURIDSEN, hvis enke ægtede IVER SØRENSEN, der stedte $\frac{3}{5}$ 1637 og var her 1661.

260. Hk.: 3 - 6 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (2 hestegæsteri).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 2 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 3 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1625 kunne sås 1 td. rug, 12 skp. byg, $4\frac{1}{2}$ td. havre, 2 skp. boghvede, 4 læs hø.

Stedsmål: 1632 20 rdl.

1604—32 RASMUS RASMUSSEN TYRRESEN, der oplod til NIELS IBSEN; bødede 1639 1 ort for en forsømt ympe, var her 1656.

261. Hk.: 7 - 1 - 0 - 2 - 0 - 0 - + (3 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 4 sk. 2 alb., 3 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. rug. 1625 kunne sås 12 skp. rug, 1 pd. byg, $4\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 skp. boghvede, 7 læs hø.

Stedsmål: 1610 16 dl., 2 øxne.

1604—10 MAREN JENSES. 1610—31 PEDER JENSEN, der stedte efter sin mor. 1631—56 RASMUS RASMUSSEN; var 1655 forarmet, fordi hans kvæg døde. 1656 var han vanfør og på sin sygeseng.

262. Hk.: 7 - 0 - 1 - 1 - 0 - 0 - + (4 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 1 sk. 1 alb., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 ot. smør, 1 ørte byg. 1635 fri for 6 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 1 td. rug. 1625 kunne sås 2 td. rug, 3 td. byg, 5 ørter havre, 1 skp. boghvede, 8 læs hø.

Stedsmål: 1611 $\frac{1}{2}$ gård 6 dl., 1 ox. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 3 rdl.

1604—11 GØDE JENSEN og SØREN JENSEN. Gøde Jensen oplod 1611 sin $\frac{1}{2}$ gård til JENS STEFFENSEN, efter hvis død JØRGEN LAURIDSEN stedte 1630. Han og Søren Jensen var her 1656, da de var forarmet ved deres kvægs død.

263. Hk.: 1-3-0-0-0-0-+ (1 hestegæsteri).

12 sk., 1 svin, 1 hestegæsteri. 1630 fri for ldg. 1631 $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 2 skp. malt. Stedsmål: 1605 2 ørter havre. 1611 5 rdl. 1613 1 ox. 1651 $2\frac{1}{2}$ rdl. 16 sk.

»Feigrann« **1604** JENS IVERSEN. 1605 JENS SØRENSEN, der 1611 oplod til sin søn ANDERS JENSEN, som 1613 oplod til JØRGEN SØRENSEN. Han overtog 1616 nr. 331, og SØREN JENSEN stedte. 1617 stedte han desuden for 1 ox. noget kirkejord i Bisholt mark efter Jens Iversen. 1637 JØRGEN IVERSEN, der 1651 oplod til PEDER MADSEN.

264. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk.

Stedsmål: 1605 $1\frac{1}{2}$ ørte havre. 1639 1 rdl. (1651 1 rdl.)

1604 VILLADS JENSEN, der døde 1605; hans søn Niels Villadsen i Sønderby gav 3 ort i forlov, og RASMUS GREGERSEN i Nørby stedte, var her 1621. 1622 KAREN JØRGENDATTER, der døde 1639, da sønnen JENS RASMUSSEN SNEDKER stedte; var her 1646. (1651 stedte HANS LAURIDSEN efter Hans Lauridsen (sic) dette eller et av de andre huse i Glud.) Han var her 1656.

265. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk.

Stedsmål: 1631 1 rdl.

1604—30 RASMUS PEDERSEN. PEDER BERTELSEN stedte 1630 og var her 1645. Sml. nr. 264.

266. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk.

Stedsmål: 1642 1 rdl.

1604—42 MAD SØRENSEN, efter hvis død JØRGEN MADSEN stedte og var her 1646. Sml. nr. 264.

267. Hk.: (0-3-0-2-0-0-).

12 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1653 1 rdl.

1604—14 JØRGEN KLEMENTSEN. 1617—30 PEDER SØRENSEN. 1637—53 JENS HANSEN, der 1653 oplod til sin søn MAD S JENSEN. Sml. nr. 264.

268. Hk.: 1-0-2-2-0-0-.

10 sk. 2 alb., $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1630 og 1631 fri for ldg. 1632 $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1661 øde.

Stedsmål: 1626 16 sldl. 1661 $\frac{1}{2}$ rdl.

»Borrig« **1604**—05 JENS ERIKSEN. 1610—26 PEDER MADSEN, efter hvis død IVAR JENSEN stedte. 1630—46 PEDER SØRENSEN. 1661 stedte PEDER RASMUSSEN det øde bosted efter avdøde IVAR CHRISTENSEN.

269. Hk.: (0-2-2-2-0-0-).

10 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1626 $2\frac{1}{2}$ dl. 1636 intet stedsmål. 1651 1 rdl.

1604—25 LAURIDS SMED. 1626 stedte ERIK RASMUSSEN efter avdøde Laurids Smed. 1636 overtog han nr. 329 — se dette — og JENS JØRGENSENS hustru stedte dette hus uden stedsmål $\frac{20}{3}$. Hun hed ANNE JENSES HIERNØE og var her til sin død 1651, da JØRGEN JENSEN stedte.

SØNDERBY

(Sønderbye)

270. Hk.: 6 - 4 - 2 - 2 - 0 - .

1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 10 sk. 2 alb., 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ trave (sic). 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for $3\frac{1}{2}$ skp. byg. 1654—57 pantsat til Henrik Rantzau til Møgelkær (kgbr. $\frac{4}{8}$ 1653). 1625 kunne sås 10 skp. rug, 1 pd. byg, 4 ørter havre, 14 læs hø.

Stedsmål: 1630 3 rdl.

»Nøhrgaard«. **1604**—27 JØRGEN SØRENSEN, der 1619 avtingede 2 øxne for bygfæld og 1621 bødede 3 ort for forsømmelse med 3 poder. 1630 stedte JENS SØRENSEN efter ham og var her 1657 ifølge jdbg., men han er vistnok senest 1649 efterfulgt av IVER JENSEN, der senest 1656 fulgtes av JØRGEN IVERSEN.

271. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Findes i jdbg. kun til 1643. Et stykke jord på »Synderbye« mark.

1604—12 CHRISTEN IBSEN og JENS SVENDSEN. 1614—23 JØRGEN MOURIDSEN og JØRGEN SØRENSEN. 1627—27 JØRGEN MOURIDSEN og SØREN SØRENSEN. 1630 JØRGEN MOURIDSEN og SØREN JENSEN. 1637—43 IVER SØRENSEN og JENS SØRENSEN.

272. Hk.: 8 - 2 - 0 - 0 - 0 - .

$5\frac{1}{2}$ ørte byg. 1630 og 1631 fri for ldg., fordi der intet var sået siden 1627. 1645—46 øde. 1650 fri for $3\frac{1}{2}$ skp. byg.

»Borig«. Intet selvstændigt brug. **1604**—12 NIELS SØRENSEN, CHRISTEN og JØRGEN RASMUSSEN. 1614—38 SØREN NIELSEN, CHRISTEN OLUFSEN, PEDER MADSEN og PEDER SVENDSEN i Glud, dog fra 1626—43 IVER JENSEN i stedet for Peder Madsen. I 1643 KNUD CHRISTENSEN i stedet for Søren Nielsen.

273. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1613 $3\frac{1}{2}$ rdl.

1604—05 LAURIDS JØRGENSEN. 1610—13 STEFFEN JENSEN, der oplod til BENT IBSEN, som var her 1646.

274. Hk.: 4 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (2 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 svin, 1 mk., 2 hestegæsteri. Øde 1604 (tgv. $\frac{22}{12}$ 1604). 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for $3\frac{1}{2}$ skp. byg. 1625 kunne sås 4 skp. rug, 2 td. byg, 1 ørte havre, 3 læs hø.

Stedsmål: 1605 2 rdl. 1646 12 rdl. 1653 12 rdl.

1604 (SØREN NIELSEN). 1605 oplod MADS JØRGENSEN til STEFFEN JENSEN, men navnene er vist ombyttet, for 1610—46 står MADS JØRGENSEN for huset, til han oplod til SØREN MADSEN, der 1653 oplod til MADS SØRENSEN, som var her 1656.

RÅRUP

275. Hk.: 10 - 4 - 1 - 1 - 0 -.

1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 3 td. kul, 13 sk. 1 alb., 1 pd. malt, $\frac{1}{2}$ ørte byg¹. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 8 skp. byg. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 ørte byg.

Stedsmål: 1619 15 rdl., 3 øxne.

1604 HANS SØRENSEN, der $\frac{14}{5}$ 1619 oplod til SØREN JENSEN, der var her 1650.

276. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1633 3 rdl. 1636 1 rdl. (1657 2 rdl.).

1604—30 NIELS JENSEN. 1633 stedte IVER JØRGENSEN efter SØREN JENSEN. JØRGEN THOMSEN PILLEBERN(?) stedte 1636; betegnes 1653 som en vanfør og forarmet tigger. (1657 stedte Niels Jensen dette eller et andet hus i Raarup, som Hans Knudsen fraflyttede.)

277. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb. Øde 1604 (tgv. $\frac{22}{10}$ 1604).

Stedsmål: 1640 1 rdl.

1604—19 ANNE JENSES. 1621—40 JENS NIELSEN RAARUP, efter hvem sønnen NIELS JENSEN HALD stedte, var her 1646. Sml. nr. 276.

278. Hk.: 5 - 3 - 1 - 1 - 0 - + (1 - 6 - 2 - 2 - 0 -).

1 harbopd. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 øxe at stalde hvert 3. år, $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb. gæsteri, 1 mk. gerningspenge. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. Øde 1630. 1630 fri for ldg. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg.

Stedsmål: 1630 3 rdl. 1641 20 rdl.

1604—21 PEDER IBSEN. 1622—27 HANS JØRGENSEN. 1630 stedte CLEMEN THØGERSEN den »slet uddøde« gård. Han døde 1641, da CHRISTEN CHRISTENSEN stedte; var her 1646. 1654—57 pantsat til HENRIK RANTZAU til Møgelkær (kgbr. $\frac{4}{8}$ 1653).

279. Hk.: 0 - 6 - 0 - 0 - 0 -.

$\frac{1}{2}$ ørte byg. 1645 fri for ldg.

Stedsmål: 1630 4 mk. 1633 3 rdl. 1653 5 rdl.

1604—30 MADRS RASMUSSEN, efter hvem JEP MADSEN stedte. 1633 myrdede han sin kone og rømte; hans bo blev $\frac{7}{3}$ 1633 vurderet, nemlig 2 gl. øg og 2 gl. køer = 20 rdl., hvorav kongen fik $\frac{1}{2}$. THOMAS JENSEN stedte og var her, til han 1653 oplod til sønnen NIELS THOMSEN.

280. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1617 4 rdl. 1618 2 rdl. 1619 3 rdl.

1604—17 JENS POULSEN, ved hvis død JENS NIELSEN stedte, men han rømte 1618. FRANS KLEMENTSEN stedte, men oplod 1619 til JENS OLUFSEN HALD, der var her 1646. Sml. nr. 276.

281. Hk.: 6 - 7 - 1 - 1 - 0 + (0 - 6 - 0 - 0 - 0 -).

1 harbopd. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 fødenød, $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., $1\frac{1}{2}$ mk. erridspenge. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for

¹ Den sidste byg av et møllested.

ldg., fordi gården var »slet uddød«. 1631 fri for $1\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg.

Stedsmål: 1642 20 rdl. 1657 24 rdl.

1604—30 FRANS JENSEN, der 1621 bødede 2 dl. for forsømmelse med 5 humlekuler, 3 poder. 1637—42 hans hustru MAREN, der oplod til sønnen RASMUS FRANDSEN, der 1657 oplod til BENT BENTSEN.

NØTTRUP

282. Hk.: 14 - 5 - 2 - 1 - 0 - .

$\frac{1}{2}$ td. honning, 2 grot, 1 skp. havre, 1 høne, 6 skp. rug, 7 skp. byg, 1 svin, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte havre, 1 pd. malt. Giver av Dalsgård: 2 grot, 1 skp. havre, 1 høne, 2 mk. lysegarn¹. 1604—57 fri for ldg. som herredsfoged.

Jordegen. **1604**—46 MORTEN SØRENSEN, der 1616 stedte 2 stykker kirkejord i Ravnholt og Nebel marker på livstid efter Iver Hansen. Herredsfoged fra 1604. 1645 sættes gården til $\frac{1}{4}$ ldg., men det er kun formelt. 1649—57 SØREN MORTENSEN, herredsfoged.

LINDVED

(Linduedt).

283. Hk.: 1 - 4 - 0 - 0 - 0 - .

1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 2 skp. byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 fri for ldg., fordi huset var brændt. 1650 fri for 4 skp. byg.

Stedsmål: 1619 6 rdl. (to gange). 1651 10 rdl.

1604—19 FRANS SØRENSEN, der oplod til sønnen SØREN FRANSEN 1619. S. å. stedte EBBE THOMSEN $\frac{2}{7}$; han bødede 1621 $\frac{1}{2}$ rdl. for forsømmelse med 2 poder. Efter hans død stedte JØRGEN ANDERSEN 1651.

284. Hk.: 7 - 0 - 2 - 2 - 0 - .

1 fj. smør, 1 ørte havre, 1 svin, $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb., 1 fødenød. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn, smør. 1631 fri for 8 skp. havre, 1 fødenød. 1635 fri for 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. Ydede 1657, 1 ot. 6 skålpd. smør, før fjenden kom. 1625 kunne sås 10 skp. rug, 1 pd. byg, 4 ørter havre, 7 læs hø.

Stedsmål: 1630 3 rdl. 1634 15 rdl. 1656 8 rdl. 2 mk.

1604—05 JENS JØRGENSEN. 1610—30 KNUD RASMUSSEN, der 1621 bødede 3 mk. for tre forsømte poder. 1630—34 PEDER KNUDSEN, der flyttede og betalte 3 ort i førlov. 1634 HANS THOMSEN QUIST, der døde. RASMUS JENSEN stedte.

285. Hk.: 5 - 4 - 0 - 0 - 0 - + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 1 svin, 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn, smør. 1631 fri for 1 ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte malt. 1635 fri for 6 skp. malt. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. byg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 pd. byg, $3\frac{1}{2}$ ørte havre, 6 læs hø.

1604—05 OLUF VILLADSEN. 1610—50 JENS SØRENSEN

¹ Da Dalsgård hele perioden hører hertil, regnes det for een gård.

KLEJS

286. Hk.: 8-5-1-2-2-+ (0-4-0-0-0-).

1 fj. smør, 2 grot, 1 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 1 høne, 1 svin, 6 td. kul, 1 mk. gæsteri, 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1622—36 underofficersgård (kgbr. $\frac{18}{2}$ 1636). 1638—57 officersgård. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1647 ldg. avløst med 17 rdl. 3 ort 2 sk. 1648 avløst — uspecificeret for denne gård — og ydede desuden 6 rdl. i arbejds- og kammerpenge. 1649 $18\frac{1}{2}$ rdl. 7 sk., alt incl. 1650 20 rdl. 25 sk. 1651 og 1652 ikke avløst. 1653 $21\frac{1}{2}$ rdl. 1 sk. 1654 $15\frac{1}{2}$ rdl. 1 ort 2 sk. 1655 og 1656 $15\frac{1}{2}$ rdl. 19 sk. 1657 ikke avløst; ydede 1 fj. smør, før fjenden kom. 1661 sat til at yde 2 skp. byg.

Jordegen. 1604—05 NIELS BRUNGEN. 1610—39 RASMUS BRUNGEN NIELSEN, avtingede 1615 1 øxe for løsagtighed og beliggelsesmål udi mange og adskillige måder. Genfæstede 1621 noget kirkejord i Nebel, Ravnholt og Rårup marker, som han havde forbrudt, og bødede 2 rdl. for forsømmelse med 3 poder, 5 pilestager. 1640—61 NIELS RASMUSSEN.

287. Hk.: 10-0-1-0-0-+ (0-4-0-0-0-).

1 td. lyneborgsalt, 2 grot, 1 skp. havre, 1 høne, 1 mk. lysegarn, 6 skp. rug, 7 skp. byg, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 ørte havre, 1 pd. malt. Giver av et ødegårdseje: 2 grot, 1 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 1 høne¹. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste, 1622—36 fri for ldg. som underofficersgård (kgbr. $\frac{18}{2}$ 1636). 1638—57 officersgård. 1647 avløstes ldg. med 22 rdl. 3 ort 2 sk. 1648 avløst, men uspecificeret for denne gård, der desuden gav 6 rdl. i arbejds- og kammerpenge. 1649 avløst med 23 rdl. 1 ort, alt incl. 1650 25 rdl. 27 sk. 1651 og 1652 ikke avløst. 1653 27 rdl. $1\frac{1}{2}$ ort 6 sk. 1654 19 rdl. 3 ort 14 sk. 1655 og 1656 $19\frac{1}{2}$ rdl. 14 sk. 1657 ikke avløst. 1661 ydedes 1 td. byg.

Husbondhold: 1639 7 rdl. 1653 8 rdl.

Jordegen. 1604—38 RASMUS SØRENSEN BRUNGEN. 1639—53 sønnen JENS RASMUSSEN. 1653—61 sønnen HANS JENSEN.

ÅSTRUP

(Astrup)

288. Hk.: 6-0-1-2-2-+ (0-4-0-0-0-).

2 grot, 1 skp. havre, 1 høne, 1 ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 1 mk. gæsteri, 1 ørte malt. 1630 fri for $\frac{4}{5}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Stedsmål: 1633 35 rdl.

1604—30 RASMUS KNUDSEN. 1631—32 hans enke METTE. 1633—46 sønnen KNUD RASMUSSEN.

289. Hk.: 6-5-1-1-0-.

1 ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 3 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 ørte malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{4}{5}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1625 kunne sås 8 skp. rug, 12 skp. byg, $2\frac{1}{2}$ ørte havre, 10 læs hø.

1604—05 JENS RASMUSSEN. 1610—46 MOURIDS HANSEN.

290. Hk.: 0-1-1-2-2-.

2 grot, 1 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 1 høne. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1654—57 pantsat til Henrik Rantzau til Møgelkær (kgbr. $\frac{4}{8}$ 1653). 1625 kunne sås 1 pd. rug, 1 pd. byg, 3 ørter havre, 6 læs hø.

¹ Da ødegårdsejet hele perioden har hørt hertil, regnes det for een gård.

Jordegen. 1604—16 SØREN KRAGE. 1616—21 MAREN SØRENS. 1622—46 OLUF LAURIDSEN. 1654—57 ANDERS JØRGENSEN.

291. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

12 sk. Øde 1621.

Stedsmål: 1621 4 td. havre. 1637 1 rdl. 1651 1 rdl.

1604—21 ENEVOLD MIKKELSEN. 1621 stedte JØRGEN JENSEN det øde og forfaldne hus efter avdøde Enevold Mikkelsen; var her 1630. 1637 $\frac{12}{9}$ stedte PEDER NIELSEN SKAANING efter Jørgen Jensen. Han døde 1651, og enken oplod til sønnen NIELS PEDERSEN.

292. Hk.: 15 - 3 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 6 - 2 - 2 - 0 -).

$\frac{1}{2}$ td. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 3 td. kul, $1\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb. gæsteri, 1 pd. malt. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 2 ørter byg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. Ydede 1661 3 skp. byg.

Stedsmål: 1640 40 rdl.

1604—30 NIELS BERTELSEN. 1631—43 hans hustru BOEL. 1645 stedte RASMUS og KLEMEN NIELSEN. Fra 1650—1661 opføres kun Klemen Nielsen. Rasmus Nielsen blev som sandemand fritaget for ægt og arbejde (kgbr. $\frac{31}{3}$ 1634).

293. Hk.: (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb. Øde 1626—27.

Stedsmål: 1627 1 rdl. 1627 1 sldl.

1604—26 RASMUS SØRENSEN. Huset brændte 1626 (tgv. $\frac{5}{5}$ 1627), og NIELS JENSEN stedte 1626, men flyttede s. å., og ANNE JØRGENS stedte og var her 1646.

294. Hk.: (3 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

12 rigsart. 1652 byggedes et hus, som blev indskrevet i jdbg.

1652 JEP RASMUSSEN, som fradrog, hvorpå ANNE CHRISTENS DATTER stedte og var her 1653.

RAVNHOLT

(Raffnholdt)

295. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb. 1612—14 øde (tgv. $\frac{9}{7}$ 1614). 1632—38 øde siden krigen.

Stedsmål: 1627 4 rdl.

1604—23 ANDERS HANSEN(?). Muligvis det hus i Ravnholt, som Anne Jenses 1616 oplod til Anders Hansen, der stedte for 3 rdl. 1625 ANDERS JENSEN(?). 1627 oplod ANDERS HANSEN til SØREN LAURIDSEN i »Dakenis.« 1643—46 MIKKEL ENEVOLDSEN. Sml. nr. 299.

296. Hk.: 11 - 5 - 2 - 2 - 0 -.

1 fj. smør, 1 ørte byg, 2 ørter havre, 1 svin, 3 td. kul, 1 mk. 2 sk. 2 alb., 1 pd. malt. Øde og fri for ldg. 1616 (kgbr. $\frac{16}{9}$ 1616). 1645—53 øde og nedbrudt. Ydede 1657 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1612 $\frac{1}{2}$ gård 2 øxne. 1614 $\frac{1}{2}$ gård 1 øxe. 1619 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl. 1619 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 4 rdl.

1604—11 JENS LUNSEN. 1612 oplod JØRGEN BENTSEN, der bødede 1 øxe for sin drukenskabs forseelse i Horsens, $\frac{1}{2}$ gård til LAURIDS HANSEN og 1614 resten til samme. 1618 overtog ANDERS BORGESSEN og LAURIDS HANSEN fra Klejs den øde gård og fik, da den ikke

kunne blive besat, landgildefrihed i et år. 1619 fik FRANS KLEMENTSEN og SØREN LAURIDSEN hver det halve av den gård, hvorav Laurids Hansen var udvist, og skulle bygge. Frans Klementsens stedte 1630 den $\frac{1}{2}$ gård, Søren Lauridsen fraflyttede, og var her 1643. Skønt gården var øde, opføres HANS HENRICHSEN ved den 1651—53 (tgv. $\frac{31}{5}$ 1651, $\frac{29}{5}$ 1652). 1657 JENS JENSEN.

297. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb. Øde 1612—46 (tgv. $\frac{9}{7}$ 1614, $\frac{28}{4}$ 1621, $\frac{4}{6}$ 1631).

1604—46. (SARA n. n.)

298. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb.

Stedsmål: 1626 $2\frac{1}{2}$ sldl. 1627 3 rdl. 1656 1 rdl. 1661 $\frac{1}{2}$ rdl.

1604—18. SIDSEL JENSEN. 1619—26 KNUD VILLADSEN, der oplod til ANDERS JENSEN KRÆMMER, der flyttede. 1627 stedte ANNE JØRGENS og var her 1646. 1656 stedte JØRGEN NIELSEN efter ANDERS VESTESEN — muligvis dog nr. 299. 1661 stedte PEDER FRANSDEN efter JENS NIELSEN.

299. Hk.: (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

10 sk. 2 alb. 1617 øde.

Stedsmål: 1610 3 rdl. 1617 3 rdl. 1617 1 ørte havre. 1634 1 rdl. 1637 1 rdl. 1638 1 rdl.

1604—05 FRANS TYGESEN. 1610 stedte RASMUS JØRGENSEN det hus, Frans Tygesen iboede. Han døde 1617, og PEDER NIELSEN stedte, men forlod huset øde og meget forfaldent, hvorpå FRANS KLEMENTSEN stedte. 1618—34 PEDER NIELSEN, der 1634 oplod til SØREN LAURIDSEN KRAGE. 1638 MIKKEL ENEVOLDSEN stedte efter Søren Lauridsen og var her 1646. Huset synes i jdbg. sammenblandet med nr. 295.

GRAM

300. Hk.: 10 - 2 - 3 - 0 - 2 + (0 - 5 - 1 - 1 - 0 -).

1 fedegalt, 2 grot, 1 skp. havre, 1 høne, 1 mk. lysegarn, 6 skp. rug, 7 skp. byg, 1 svin, 13 læs ved, 6 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb. gæsteri, 1 ørte havre, 1 pd. malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1622—36 underofficersgård (kgbr. $\frac{18}{2}$ 1636). 1638—57 officersgård. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1647 avløstes ldg. med 21 rdl. 2 ort 12 sk. 1648 avløst, men ikke specificeret for denne gård; gav desuden 6 rdl. i arbejds- og kammerpenge. 1649 avløst med 22 rdl. 9 sk. alt incl. 1650 25 rdl. 1 sk. 1651 og 1652 ikke avløst. 1653 26 rdl. 1 ort 1 sk. 1654 18 rdl. 3 ort 3 sk. 1655 og 1656 $18\frac{1}{2}$ rdl. 3 sk. 1657 ikke avløst.

Husbondhold: 1611 1 øxe.

Jordegen. 1604—10 JØRGEN LAURIDSEN. 1611—21 ANNE JØRGENS. 1622—48 BENT LAURIDSEN. 1649—57 HANS HANSEN.

301. Hk.: 8 - 7 - 0 - 0 - 0 - + (0 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 10 sk. 2 alb. gæsteri, 1 ørte malt. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1654—57 pantsat til Henrik Rantzau til Møgelkær (kgbr. $\frac{4}{8}$ 1653).

Stedsmål: 1631 6 rdl.

1604—30 PEDER RASMUSSEN KRAGE. 1631—57 LAURIDS NIELSEN, der stedte.

VRIGSTED
(Wrigstedt)

302. Hk.: 7-7-0-1-2-. Fra 1608: 7-4-0-1-2-.

1 fj. smør, 2 grot, 1 skp. havre, 1 høne, 1 mk. lysegarn, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 svin, 10 sk. 2 alb., 1 ørte malt. Fra 1608 ÷ 1 skp. havre, 10 sk. Øde 1604 (tgv. $\frac{22}{12}$ 1604). Solgt til kronen 1608 mod ldg. frihed i 16 år. 1630 fri for $\frac{4}{5}$ korn, smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, 1 ørte byg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 8 skp. byg. Ydede 1657 1 fj. 6 skålpd. smør, før fjenden kom. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 pd. byg, 6 ørter havre, 6 læs hø.

Stedsmål: 1626 16 sldl.

(*Jordegen.*) **1604** (JØRGEN EBBESEN). 1608 solgte OLUF ESKESEN i Ilved gården med ovennævnte mindre ldg. til kronen mod, at han og hans hustru fik den frit i 16 år (kgbr. $\frac{30}{10}$ 1608). 1625 MØRTE SØRENSEN, der døde, og MAD S HANSEN stedte; gården var meget ringe og han gav derfor kun 16 sldl. i stedsmål; var her 1646. 1650 CHRISTEN LAURIDSEN.

303. Hk.: 9-1-1-1-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 fødenød. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 ørte byg. 1645 fri for $\frac{3}{4}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug, 1 td. byg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 pd. byg, 6 ørter havre, 10 læs hø.

Stedsmål: 1631 2 rdl.

1604—12 HANS RASMUSSEN. 1614—23 JENS HANSEN. 1625—30 JØRGEN KNUDSEN. 1631 stedte FRANS NIELSEN, der 1639 bødede 1 ort for 1 forsømt ympe; var her 1656.

SKJOLDE

304. Hk.: 2-6-0-0-0-.

12 sk. Av »Bangsjord«: $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 mk.

Stedsmål: 1617 1 ox. 1624 $6\frac{1}{2}$ rdl. 16 sk. 1637 16 rdl. 1639 10 rdl.

1604 LAURIDS MARKVARDSEN, der 1617 oplod til sønnen MARKVARD LAURIDSEN, der 1621 bødede 2 rdl. for forsømmelse med 3 poder, 5 humlekuler; var her 1623. 1624 stedte LAURIDS RASMUSSEN; var her 1630. 1631 stedte JENS CHRISTENSEN, der $\frac{3}{5}$ 1636 oplod til SØREN JENSEN, der 1639 blev dømt fra fæstet, hvorpå sønnen JØRGEN SØRENSEN fæstede; var her 1656.

305. Hk.: 4-0-0-0-0-+ (2 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 svin, 2 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg.¹ 1631 fri for 3 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1657 ydede 1 fj. smør, før fjenden kom. 1625 kunne sås 1 td. rug, 2 td. byg, 6 skp. havre, 2 læs hø.

Stedsmål: 1638 10 rdl.

1604—05 NIELS LAURIDSEN. 1610—30 RASMUS NIELSEN. 1630 var Rasmus Nielsen død; han havde 1621 bødet $4\frac{1}{2}$ rdl. for forsømmelse med 5 humlekuler, 3 poder, 10 pilestager. LAURIDS RASMUSSEN stedte 1639; var her 1646.

306. Hk.: (0-3-0-0-0-).

12 sk.

1604—38 FRANS BERTELSEN. 1643—46 ANDERS LAURIDSEN.

¹ 1630 og 1631 står: »de er uddøde«, og gården var vistnok øde 1630—37.

307. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk.

1638 SØREN JENSEN. Findes kun dette år, formentlig en fejlskrift.

HJARNØ

(Hiernøhe)

308. Hk.: 8-0-2-0-0-0-.

1 fj. smør, 1 td. ærter, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin. 1630 fri for ldg. 1631 $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 8 skp. byg, 2 skp. ærter, 2 skp. havre.

1604—46 PEDER NIELSEN.

309. Hk.: 8-0-0-0-0-0-.

1 td. ærter, 1 pd. byg, 1 pd. havre, 1 svin. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1631 fri for 8 skp. byg. 1635 fri for 10 skp. byg, 2 skp. ærter, 2 skp. havre.

Stedsmål: 1627 28 rdl.

1604—27 NIELS NIELSEN. 1627—46 NIELS NIELSEN, der stedte efter sin avdøde far.

310. Hk.: 13-7-1-1-0-0-.

$\frac{1}{2}$ pd. byg, $1\frac{1}{2}$ pd. havre, 1 svin, 5 mk. 5 sk. 1 alb., 1 td. torsk. 1630 fri for ldg. p.g.a. brand. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 12 skp. byg, 10 skp. havre.

Stedsmål: 1639 40 rdl.

1604—39 LAS RASMUSSEN, hvis enke ægtede JENS SIMONSEN, der stedte $\frac{11}{7}$ 1639; var her 1646.

311. Hk.: 13-7-1-1-0-0-.

$\frac{1}{2}$ pd. byg, $1\frac{1}{2}$ pd. havre, 5 mk. 5 sk. 1 alb., 1 td. torsk. 1630 desuden 1 svin, formentlig glemt 1604—05. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, torsk. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 12 skp. byg, 10 skp. havre.

Stedsmål: 1630 4 rdl.

1604—05 MAREN JØRGENSEN. 1610—27 BENT JØRGENSEN. 1630—46 JENS MORTENSEN.

312. Hk.: 9-1-0-0-0-0-.

$\frac{1}{2}$ ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre, 4 mk., 1 svin, 1 td. torsk. 1630 fri for ldg. p. g. a. brand. 1631 fri for 4 skp. byg, 15 skp. havre, 1 td. torsk. 1635 fri for 8 skp. byg, 4 skp. havre.

Stedsmål: 1610 16 rdl., 2 øxne. 1635 20 rdl. 1645 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl. 1650 40 rdl. 1650 60 rdl.

1604—10 THURE JENSEN, 1610 stedte JENS THURESEN gården efter sin avdøde far og på livstid et stykke kirkejord, ligeledes efter ham. 1635 stedte SØREN SØRENSEN, der skulle ægte Jens Thuresens enke. 1645 stedte JENS JENSEN $\frac{1}{2}$ gård. 1650 stedte DORTE NIELSDATTER $\frac{15}{5}$ og $\frac{12}{11}$ s. å. NIELS PEDERSEN efter hende.

313. Hk.: 7-6-1-1-0-0-.

$\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 $\frac{1}{2}$ ørte havre, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 svin, 1 torsk. 1630 fri for ldg. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 8 skp. byg, 4 skp. havre.

Stedsmål: 1622 2 øxne.

1604—22 NIELS TERKELSEN, der oplod til sønnen PEDER NIELSEN, der var her 1646.

314. Hk.: 11 - 7 - 0 - 0 - 0 - .

2¹/₂ ørte byg, 2¹/₂ ørte havre, 4 mk., 1 svin, 1 td. torsk. 1630 fri for ²/₃ korn, torsk. 1631 fri for 1 ørte havre. 1635 fri for 12 skp. byg, 6 skp. havre.

Stedsmål: 1656 15 rdl.

1604—56 SØREN PEDERSEN, der 1611 bødede 1 ox, fordi han for nogle år siden besov Boel Hoffuers på Hjarnø i hendes enkesæde; døde 1656, og enken Inger Ibsdatter oplod ¹/₂ gård til sønnen SØREN SØRENSEN.

315. Hk.: 9 - 1 - 0 - 0 - 0 - .

1¹/₂ ørte byg, 1¹/₂ ørte havre, 4 mk., 1 svin, 1 td. torsk. 1630 fri for ldg. 1631 ¹/₂ ldg. 1635 fri for 8 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 ¹/₂ ldg.

Stedsmål: 1627 28 rdl.

1604 RASMUS THURESEN, der døde, og PEDER MORTENSEN stedte 1627; var her 1635. 1637—56 NIELS RASMUSSEN, der 1656 var så vanfør, at han ikke kunne være over sin næring, som han burde.

316. Hk.: 9 - 1 - 0 - 0 - 0 - .

1¹/₂ ørte byg, 1¹/₂ ørte havre, 4 mk., 1 svin, 1 td. torsk. 1630 fri for ²/₃ korn, torsk. 1631 fri for ¹/₂ td. byg. 1635 fri for 8 skp. byg, 4 skp. havre.

Stedsmål: 1618 16 rdl., 2 øxne.

1604—18 JØRGEN PRANG, der »i sin velmagt« oplod til sønnen RASMUS JØRGENSEN PRANG, der på livstid stedte kirketien — 3¹/₂ ørte — for 3¹/₂ rdl.

317. Hk.: 11 - 2 - 2 - 0 - 0 - .

1 pd. 4 skp. byg, 1 pd. 5 skp. havre, 4 mk., 1 svin, 1 td. torsk. 1630 fri for ²/₃ korn, torsk. 1631 fri for 4 skp. byg, 5 skp. havre. 1635 fri for 10 skp. byg, 5 skp. havre. 1645 ¹/₂ ldg.

Stedsmål: 1626 38 rdl.

1604—26 JENS SØRENSEN, der døde av pest. 1626—56 SØREN JENSEN.

HORNUMKÆR

(Huornumkierdt)

318. Hk.: 12 - 3 - 2 - 0 - 0 - + (0 - 4 - 0 - 0 - 0 -).

1 pd. byg, 1 svin, 3 td. kul, 1 mk. gæsteri, ¹/₂ ørte havre, 1 ørte malt. Av en ødegård: ¹/₂ td. smør, 2 grot, 1 skp. havre, 1 mk. lysegarn, 2 høns¹.

Ved kgbr. av ¹⁷/₄ 1587 fik Clemend Hansen, der havde skødet kronen bonderettigheden av en jordeggen gård i Torsted, livsbrev på et bol i Hornumkær og en ødegårds ejendom, han havde, dog skulle han yde skyld og ldg. av bolet og gården (sml. kgbr. ²²/₇ 1587). Dette må være ændret ved et nu tabt brev, for fra 1611 ydes der av bolet kun 1 pd. byg, 1 svin. 1630 fri for ¹/₂ korn.

Jordeggen. **1604**—15 KLEMEND HANSEN i Nedergaard. 1616—21 KIRSTEN KLEMENDS. 1622—30 KLEMEND HANSENS arvinger. 1630—61 Hr. SØREN PEDERSEN i Ørum.

¹ Hk. her samlet, da brugene hele perioden regnes under ett.

HORNUM
(Huornom)

319. Hk.: 7-6-0-0-0-0-+(3-0-0-0-0-0-).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 oxer at stalde, 1 dl. gæsteri. Øde 1605 (tgv. ²²/₁₂ 1604). 1618 fri for ldg. p. g. a. brand, øde til 1621. 1621 3 rdl. 32 sk. 1 oxer. 1630 og 1631 fri for ldg. 1632 ¹/₂ ldg. 1645 ¹/₂ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. Ydede 1661 ¹/₂ ørte byg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 pd. byg, 5 ørter havre, 3 læs hø.

Stedsmål: 1614 10 rdl., 1 oxer. 1621 3 rdl. 32 sk., 1 oxer. 1631 2 rdl.

1604 (THOMAS NIELSEN), men formentlig har fæsteren været Christen Brender, der blev dræbt av Las Sørensen. 1610—14 CHRISTEN PEDERSEN, hvis enke 1614 ægtede HANS SØRENSEN, der 1616 bødede ¹/₂ dl. for lejermål med Anne Pedersdatter og 4 øxne for forprang. Da gården brændte 1618, formåede han ikke at opbygge og flyttede i stor armød. 1621 stødte JØRGEN CHRISTENSEN, der skulle bygge og forbedre; var her 1630. 1631—46 MADS CHRISTENSEN, der 1641 bødede 1 ort for 1 forsømt ympe. 1650 MADS JØRGENSEN. 1661 PEDER JENSEN.

320. Hk.: (0-5-1-1-0-0-).

1 mk. 5 sk. 1 alb. 1611 dømt fri for ldg., fordi det stod på Hornumkærs grund.

1604—05 TERKEL LASSEN. 1610—18 THOMAS LASSEN. 1619—46 ANDERS JØRGENSEN.

STOVRUP

321. Hk.: 11-4-1-1-0-0-.

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 pd. havre, 1 svin, 3 td. kul, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 pd. malt. 1630 fri for ⁴/₅ korn, smør. 1631 fri for 16 skp. malt. 1635 fri for 4 skp. malt. 1645 ¹/₂ ldg. 1625 kunne sås 14 skp. rug, 3 ørter byg, 5 ørter havre, 18 læs hø.

1604—12 JØRGEN MADSEN. 1614—46 JØRGEN PEDERSEN, der som sandemand blev fritaget for ægt og arbejde (kgbr. ³¹/₃ 1634).

BELLE

322. Hk.: 13-7-2-2-0-0-+(1-0-0-0-0-0-).

¹/₂ td. smør, 1 ørte rug, 2 ørter byg, ¹/₂ ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 fødenød, 2 mk. gæsteri. 1630 fri for ¹/₂ korn. 1631 fri for 1 ørte byg. 1645 ¹/₂ ldg. 1646 fri for smør. 1650 fri for 1 ørte byg, 2 skp. rug. Ydede 1661 ¹/₂ td. byg.

Stedsmål: 1611 40 rdl., 2 øxne. 1646 16 rdl. 1650 40 rdl.

1604—10 JØRGEN BRUNGEN, hvis enke 1611 ægtede JENS MORTENSEN, der 1645 oplod til SØREN KNUDSEN. 1649 ⁹/₆ stødte TERKEL JENSEN; var her 1661.

323. Hk.: 9-1-1-0-0-0-+(3-0-0-0-0-0-).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 fødenød, 1 fj. smør, 1 svin, 1 dl. gæsteri. Av »Michels tofft:« 21 sk. 1645 og 1646 fri for ldg. Ydede 1657 1 fj. 8 skålpd. smør, før fjenden kom.

1637—46 RASMUS JENSEN, der 1638 havde forsømt en ympe.

HORNSYLD

(Huornsyldt)

324. Hk.: 10 - 5 - 2 - 2 - 0 - .

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 lam, 1 gås, 2 høns, $\frac{1}{2}$ oxen at opstalde, 15 skp. malt. Øde 1604—05 (tgv. $\frac{22}{12}$ 1604), dog blev enten denne eller nr. 325 i 1605 drevet av præsten i Nebsagers sønner for 1 oxen. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for ldg. 1631 fri for 15 skp. malt, 1 staldoxen. 1635 fri for 6 skp. malt, 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. 1657 ydedes 1 fj. smør, før fjenden kom.

Stedsmål: 1605 1 oxen. 1655 26 rdl. 4 mk.

1604—12 (HANS IVERSEN). 1614 NIELS HANSEN. 1616 PEDER HANSEN i Hornsyld, der betalte 2 øxne, fordi det blev ham tilstedt at flytte, efter at han av kgl. kommissarier var antegnet og udskrevet, og at hans broder RASMUS HANSEN måtte blive ved gården i hans sted. Dennes hustru døde 1637, og en mand i Nebsager tog arv og gav 3 ort i førlov. Han havde 1638 forsømt en humlekule. 1650 JENS HANSEN, der døde 1655, og JENS THOMSEN stedte; var her 1657.

325. Hk.: 8 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 dl. gæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 8 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. Sml. nr. 324.

Stedsmål: 1618 15 rdl., 2 øxne.

1604—18 TERKEL LAURIDSEN, der døde og efterlod gården øde. 1618—46 ERIK JENSEN. 1650 HANS IBSEN.

BRUNDE

326. Hk.: 4 - 2 - 0 - 0 - 0 - + (1 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 1 fødenød, $2\frac{1}{2}$ mk. 2 sk. 2 alb. gæsteri. 1630 fri for $\frac{5}{6}$ korn og hele resten. 1631 fri for 12 skp. byg, 1 svin. 1635 fri for 8 skp. byg. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 6 skp. byg. 1625 kunne sås 7 skp. rug, 14 skp. byg, 1 pd. havre, 3 læs hø.

Stedsmål: 1621 1 oxen.

1604—05 SØREN PEDERSEN. 1611—19 KNUD PEDERSEN, der døde i armod fra et ondt, øde og forfaldent bol, og siden stod det mest øde. 1621—38 JØRGEN NIELSEN. 1643—46 hans hustru. 1650 KNUD JØRGENSEN KRAGE, der var her 1656.

327. Hk.: 6 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 - 3 - 0 - 0 - 0 -).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 oxen at stalde, 1 dl. gæsteri, 12 sk. erridspenge. 1630 fri for $\frac{5}{6}$ korn og hele resten. 1631 fri for 12 skp. byg. 1635 fri for 6 skp. byg, 2 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 8 skp. byg. 1625 kunne sås 10 skp. rug, 1 pd. byg, 4 ørter havre, 1 skp. boghvede, 10 læs hø.

Stedsmål: 1619 1 ørte havre, 1 oxen.

1604—19 PEDER NIELSEN, der forsad gården, så THOMAS HANSEN, der stedte 1619, måtte opbygge; var her 1650. 1656 vistnok hans enke MAREN PERSDATTER.

LUND

(Lundt)

328. Hk.: 4-2-0-0-0-0-+ (1-4-0-0-0-0-).

1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, $\frac{1}{2}$ oxen at stalde, $\frac{1}{2}$ dl. gæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 og 1631 fri for ldg. 1632 $\frac{1}{2}$ ldg. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1654—57 pantsat til Henrik Rantzau til Møgelkær (kgbr. $\frac{4}{8}$ 1653). 1625 kunne sås 3 skp. rug, 2 td. byg, 4 ørter havre, 4 læs hø.

1604—32 MAD S LAURIDSEN, der 1621 bødede 3 mk. for 3 forsømte poder. 1637—57 SØREN CHRISTENSEN.

ØSTRUP

329. Hk.: 7-1-0-2-0-0-+ (3 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 mk. 4 sk. 2 alb., 1 svin, 3 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ot. smør, $\frac{1}{2}$ ørte rug, 21 skp. byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre, 10 sk. 1 alb., $\frac{1}{2}$ svin. 1635 fri for 11 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. rug. 1654—57 pantsat til Henrik Rantzau til Møgelkær. 1625 kunne sås 2 td. rug, 4 td. byg, 2 pd. havre, 8 læs hø.

Stedsmål: 1636 uden stedsmål p. g. a. bygfæld. 1653 30 rdl.

1604—25 JENS JØRGENSEN HIARNØHE og LAURIDS SMED. Jens Hjarnø bødede 1629 4 sldl. for to ulemmede hunde, der skamferede Søren Eriksens barn¹; må være død før $\frac{20}{3}$ 1636, da hans hustru forarmet gik fra gården. I al fald fra 1626 havde ERIK RASMUSSEN $\frac{1}{2}$ gård og fra 1636 den hele. Sml. nr. 269. 1643—53 PEDER TERKELSEN, hvis enke ægtede NIELS CHRISTENSEN, der var her 1657.

330. Hk.: 7-1-0-2-0-0-+ (3 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 4 sk. 2 alb., 3 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 ørte havre. 1635 fri for 9 skp. malt, 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. 1625 kunne sås 2 ørter rug, 2 pd. byg, 2 pd. havre, 2 skp. boghvede, 8 læs hø.

Stedsmål: 1630 $\frac{1}{2}$ gård, 2 rdl.

1604—23 RASMUS SØRENSEN og PEDER AAGESEN. 1626—27 deres hustruer MAREN og ANNE. 1631—38 PEDER RASMUSSEN og ANNE. 1643—56 PEDER RASMUSSEN og BENT PEDERSEN.

331. Hk.: 8-4-0-0-0-0-+ (4 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, smør. 1631 fri for 1 ørte 8 skp. byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 12 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 ørte rug.

Stedsmål: 1616 8 rdl., 1 oxen.

1604—16 ERIK MIKKELSEN og THOMAS HANSEN, der ikke formåede at holde sin $\frac{1}{2}$ gård ved magt, og den fæstedes til JØRGEN SØRENSEN, der 1617 oplod til ANDERS MADSEN. De følgende fæstertilførsler i jdbg. er så skiftende, at de må være urigtige, men fra 1622 til 1638 har den JENS CHRISTENSEN og ANDERS MADSEN BUDFOGED. 1643—50 NIELS PEDERSEN og ANDERS MADSEN. Niels Pedersens kvæg var 1655 død av lungesot.

¹ Bønderne på lenet måtte kun holde lemmede hunde og skulle for overtrædelse herav bøde en oxen. (Kgbr. $\frac{22}{10}$ 1574.)

332. Hk.: 5 - 0 - 2 - 0 - 0 - + (2 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin, 10 sk., 2 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, smør. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 8 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 3 ørter byg, 5 ørter havre, 1 skp. boghvede, 6 læs hø.

1604—23 SØREN SØRENSEN, der 1605 bødede 3 øxne for skovhug. 1626—27 hans hustru. 1631—56 HANS SØRENSEN.

333. Hk.: 10 - 1 - 2 - 1 - 0 - + (4 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 2 ørter byg, 1 ørte havre, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 1 svin, 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør. 1631 fri for $1\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 6 skp. malt, 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. 1625 kunne sås 2 td. rug, 5 ørter byg, 7 ørter havre, 6 skp. boghvede, 6 læs hø.

Stedsmål: 1614 $\frac{1}{2}$ gård 12 dl., 2 øxne. 1623 $\frac{1}{2}$ gård 4 dl., 1 øxe. 1639 40 rdl.

1604—12 JENS SØRENSEN og SØREN JENSEN, den sidste bødede 1605 1 øxe for skovhug. 1614 stedte ANDERS KNUDSEN og ægtede Jens Sørensens enke. 1625 flyttede Anders Knudsen, og SØREN JENSEN stedte hans part og var her alene, til han $\frac{26}{3}$ 1639 oplod til sønnen JENS SØRENSEN, der var her 1653, da alle hans kreaturer var døde, og derfor var han endnu forarmet i 1656.

334. Hk.: 6 - 6 - 0 - 0 - 0 - + (2 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 2 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 6 skp. byg, 2 skp. havre. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 pd. byg, 5 ørter havre, 3 læs hø.

Stedsmål: 1642 25 rdl.

1604—42 JENS JØRGENSEN, der 1611 bødede 1 øxe for bårdag med Erik Mikkelsen i Østrup. 1642 stedte NIELS JENSEN efter sin avdøde far; var her 1656.

335. Hk.: 8 - 4 - 1 - 1 - 0 - + (4 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 pd. byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 5 sk. 1 alb., 4 hestegæsteri. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør. 1631 fri for 1 ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1635 fri for 12 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. 1657 ydedes $\frac{1}{2}$ ot. smør, før fjenden kom. 1625 kunne sås 2 ørter rug, 2 pd. byg, 6 ørter havre, 6 skp. boghvede, $4\frac{1}{2}$ læs hø.

Stedsmål: 1612 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl., 1 øxe. 1616 $\frac{1}{2}$ gård 6 rdl., 1 øxe. 1627 $\frac{1}{2}$ gård 32 rdl.

1604—12 ERIK SØRENSEN og MIKKEL JENSEN. 1612 døde Mikkel Jensen, og hans enke ægtede JØRGEN RASMUSSEN, der stedte. 1616 var Erik Sørensen død for nogen tid siden, og hans enke ANNE oplod sin part til sønnen SØREN ERIKSEN, der var død 1627, da RASMUS RASMUSSEN HJARNØ stedte. Han var her sammen med Jørgen Rasmussen 1657.

336. Hk.: (0 - 1 - 2 - 0 - 0 -).

6 sk.

Stedsmål: 1616 3 rdl.

1610 MIKKEL IBSEN, der døde 1616. Hans enke ægtede PEDER HANSEN, som stedte og var her 1646.

337. Hk.: 6 - 1 - 0 - 2 - 0 - + (4 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 4 sk. 2 alb., 4 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 12 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 fri

for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 1 td. byg. 1625 kunne sås $1\frac{1}{2}$ ørte rug, 3 ørter byg, 5 ørter havre, 2 skp. boghvede, 10 læs hø.

Stedsmål: 1612 $\frac{1}{2}$ gård 12 rdl. 1626 $\frac{1}{2}$ gård 28 rdl.

1604—12 PEDER HANSEN, der 1612 oplod sin $\frac{1}{2}$ gård til svigersønnen NIELS SØRENSEN, der i forvejen havde $\frac{1}{2}$ gård. Han, der 1622 stedte noget kirkejord i Østrup for 6 rdl. 4 mk. efter sin avdøde svigerfar, var her alene til 1626, da han oplod $\frac{1}{2}$ gård til sønnen HANS NIELSEN, der 1627 bødede 1 rdl. for en ringe bårdag og 1643—50 var her alene.

NØRBY

(Nørbye).

338. Hk.: 8-0-0-0-0-0 + (3 hestegæsteri).

1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 3 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 9 skp. malt. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 td. byg, 4 skp. havre. Øde 1652 (tgv. $\frac{29}{5}$ 1652). 1625 kunne sås 1 pd. rug, 3 ørter byg, 5 ørter havre, 2 skp. boghvede, 8 læs hø.

Stedsmål: 1642 30 rdl. 1651 10 rdl.

1604—42 TERKEL RASMUSSEN, der 1627 bødede 1 rdl. for en ringe bårdag, oplod 1642 til RASMUS PEDERSEN, der 1651 oplod til JØRGEN IVERSEN, som var her 1656.

339. Hk.: Et hus i Nørby, som ikke er opført i jdbg., kan delvis følges ved hjælp av stedsmålsregistret, men dets årlige ydelse kendes ikke.

Stedsmål: 1616 3 rdl. 1617 3 rdl. 1652 1 rdl.

1616 stedte JENS HANSEN det hus, JØRGEN CLEMMENSEN forlod øde, men han flyttede ikke dertil, og det stedtes av PER SØRENSEN 1617. 1652 oplod JØRGEN JENSEN til RASMUS PEDERSEN, der senest 1654 drog bort av armød, og huset stedtes av JØRGEN IVERSEN (nr. 338).

340. Hk.: 2-7-0-0-0-0-.

15 skp. byg, 1 svin. 1616—21 fri for ldg. p. g. a. udskrivning til militærtjeneste. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1631 fri for 4 skp. byg. 1635 fri for 5 skp. byg. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås 1 ørte korn av alle slags, 3 læs hø.

Stedsmål: 1653 12 rdl.

1604—05 SØREN SØRENSEN. 1610—21 JENS CHRISTENSEN. 1622 NIELS JENSEN, der 1627 bødede 1 rdl. for en ringe bårdag; oplod 1653 til IVER SØRENSEN.

341. Hk.: 6-1-0-2-0-0- + (4 hestegæsteri).

$\frac{1}{2}$ fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 mk. 4 sk. 2 alb., 4 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, $\frac{1}{2}$ smør. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 9 skp. byg, 4 skp. havre. 1645 fri for $\frac{1}{2}$ ldg.

Stedsmål: 1626 48 rdl.

1604—12 STEFFEN HANSEN. 1614—24 SØREN STEFFENSEN. 1626 efter avdøde Søren Steffensen KNUD IBSEN, der 1622 bødede 20 rdl. for skovhug og hoveriforsømmelse og 1 rdl. for en ringe bårdag; var her 1646. Blev som sandemand fritaget for ægt og arbejde (kgbr. $\frac{31}{3}$ 1634).

342. Hk.: 3-4-2-0-0-0- + (2 hestegæsteri).

$1\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 svin, 10 sk., 2 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn, smør. 1631 fri for 1 ørte byg. 1635 fri for 6 skp. byg, 2 skp. havre. 1645 fri for ldg. 1650 fri for 1 ørte byg. 1625 kunne sås 1 td. rug, 1 pd. byg, 30 skp. havre, 1 skp. boghvede, 6 læs hø.

1604—14 JENS FRANDSEN. 1614—50 SØREN JENSEN.

KIRKETJENERE

Hatting herred.

Korning

- 343.** Hk.: 0-7-0-0-0-0-+ (1 hestegæsteri). 1638 1-3-0-0-0-0-+ (1 hestegæsteri).
12 sk., 1 brændsvin, 1 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1635 fri for 1 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 3 læs hø. Stedsmål: 1611 5 rdl., 1 oxe.
1604—11 RASMUS KNUDSEN, ved hvis død sønnen KNUD RASMUSSEN BUNDE stede: var her til 1638. 1643—46 NIELS PEDERSEN.
- 344.** Hk.: (0-5-1-1-1-0-). 1638 0-3-0-0-0-0-+ (0-5-1-1-1-0-).
1 mk. 5 sk. 1 alb. Til kirken: 3 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.
Stedsmål: 1630 4 mk. 1661 1 rdl.
1604—27 SØREN JØRGENSEN. 1630 JENS NIELSEN. 1637(—46) HANS NIELSEN død før 1661, da PEDER JUEL stede.
- 345.** Hk.: 0-4-0-0-0-0-+ (4 hestegæsteri). 1638 6 td. + (4 hestegæsteri).
1 brændsvin, 4 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte rug, 1 pd. byg, 1 ørte havre. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 1 ørte malt. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 20 skp. rug, 3 td. byg, 4 ørter havre, 8 læs hø.
Stedsmål: 1620 intet stedsmål p. g. a. gårdens tilstand. 1632 20 rdl.
1604 PEDER SØRENSEN. 1605 MIKKEL POULSEN, der forsad gården, som 1620 $\frac{21}{3}$ blev stedt av TERKEL MADSEN i Eriknavn, som døde 1632. 1632—56 MAD S LAURIDSEN, der 1639 bødede 3 ort for 2 humlekuler, 1 ympe og 1640 1 ort for 1 humlekule.
- 346.** Hk.: 1-0-0-0-0-0-+ (3 hestegæsteri). 1638 5 td. + (3 hestegæsteri).
1 svin, 3 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte malt. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 4 skp. byg. 1625 kunne sås $1\frac{1}{2}$ ørte rug, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, 3 ørter havre, 8 læs hø. Arbejdet følger sognepræsten.
Stedsmål: 1642 30 rdl. 1648 15 rdl.
1604—42 CHRISTEN IBSEN, der 1639 bødede 1 ort for en humlekule og 1640 $\frac{1}{2}$ rdl. for en humlekule, en pil. Oplod 1642 til sønnen PEDER CHRISTENSEN, som $\frac{10}{10}$ 1648 oplod til PEDER HANSEN, der var her 1650. Gården havde efter præstens påstand hidtil gjort ægt og arbejde til ham, men dette havde lensmanden Tønne Friis frataget ham (kgbr. $\frac{18}{8}$ 1641).

Eriknavr.

347. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -). 1638 1½ td. + (3 skp.).
 12 sk. Til kirken 1 ørte byg. 1645 ½ ldg. Arbejdet følger sognepræsten.
 Stedsmål: 1640 ½ rdl.
 1604—40 HANS SØRENSEN HVAS, der oplod til JENS HANSEN 1640; var her 1646.
348. Hk.: 1 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (4 hestegæsteri). 1638 8 td. + (4 hestegæsteri).
 1 svin, 4 hestegæsteri. Til præsten: 1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630 fri for ¾ korn. 1635 fri for 3 skp. malt. 1645 ½ ldg. 1625 kunne sås 3 ørter rug, 4 ørter byg, 6 ørter havre, 16 læs hø.
 Stedsmål: 1626 40 rdl.
 1604—26 MAD S P E D E R S E N. 1626—46 JENS MADSEN, der stedte efter sin avdøde far.

Løsning.

349. Hk.: 1 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (2 hestegæsteri).
 1 svin, 2 hestegæsteri. 1630 fri for ¾ korn. 1635 fri for 1 skp. byg. 1645 ½ ldg. 1625 kunne sås 1 pd. rug, 6 skp. byg, 1 ørte havre, 4 læs hø. Arbejdet følger sognepræsten.
 Stedsmål: 1614 10 rdl., 1 oxe. 1626 5 rdl. 1641 10 rdl. 1657 5 rdl.
 1604—14 JØRGEN MADSEN, der oplod til sønnen MAD S JØRGENSEN, som 1626 oplod til P E D E R H E R M A N S E N. 1641 stedte C H R I S T E N P E D E R S E N efter ham og oplod 1657 til P E D E R A N D E R S E N. Dette bol havde efter præstens påstand gjort ægt og arbejde til ham, men dette havde Tønne Friis frataget ham (kgbr. 18/9 1641).

Bottrup.

350. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -). 1638 2 td. + (3 skp.)
 12 sk. Til kirken 2 td. byg. 1645 ½ ldg.
 Stedsmål: 1605 1 rdl.
 1604—43 L A U R I D S H A N S E N, der 1605 stedte en kirkejord på Bottrup mark efter Peder Lauridsen. 1645—46 P E D E R R A S M U S S E N.

Hatting.

351. Hk.: (0 - 3 - 0 - 0 - 0 -).
 12 sk. 1645 ½ ldg.
 Stedsmål: 1661 2 rdl.
 1604—30 P E D E R H E L L E S E N. 1637—46 sognepræsten mag. JØRGEN MIKKELSEN. 1661 stedte T H O M A S S M E D i Hatting det kirkehus, som P E D E R H U U S oplod.
352. Hk.: 1 - 0 - 0 - 0 - 0 - + (3 hestegæsteri). 1638 2 td. 6 skp. + (3 hestegæsteri).
 1 svin, 3 hestegæsteri. Til kirken: 14 skp. byg. 1630 fri for ⅔ korn, svin. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 ½ ldg. 1661 ydedes 1 svin.
 Stedsmål: 1614 1 oxe. 1637 10 rdl.
 1604—11 S Ø R E N K N U D S E N. 1612 stedt av C H R I S T E N P E D E R S E N, der ikke kunne holde

ved magt. 1614—30 STEFFEN MADSEN. 1635 IVER NIELSEN, hvis enke $\frac{3}{2}$ 1637 oplod til OLUF PEDERSEN, som var her 1661.

353. Hk.: 1-0-0-0-0-0-+ (4 hestegæsteri). 1638 4 td. 1 fj. + (4 hestegæsteri).

1 svin, 4 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 9 sk. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 3 ørter rug, 18 skp. byg, 1 pd. havre, 8 læs hø.
1604—38 MAD S RØDT. 1643—46 KNUD SØRENSEN.

354. Hk.: 1-0-0-0-0-0-+ (2 hestegæsteri). 1638 3 td. 2 fj. + (2 hestegæsteri).

1 svin, 2 hestegæsteri. Til kirken: 13 $\frac{1}{2}$ skp. byg, 12 sk. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 6 skp. rug, 10 skp. byg, 2 skp. havre.
1604—30 PEDER JENSEN. 1637—46 UNGE PEDER NIELSEN.

355. Hk.: 0-4-0-0-0-0-+ (3 hestegæsteri). 1638 2-4-1-0-0-0-+ (3 hestegæsteri).

1 brændsvin, 3 hestegæsteri. Til kirken: 14 skp. byg, 9 sk. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1631 fri for 9 skp. malt. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 10 skp. rug, 1 ørte byg, 3 td. havre, 3 læs hø.

Stedsmål: 1635 10 rdl. 1637 12 rdl. 1646 10 rdl.

1604—35 PEDER POULSEN STADSGAARD, der oplod til THOMAS TERKELSEN 1635. 1637 MAD S PEDERSEN STADSGAARD, efter hvem NIELS NIELSEN stede »en liden ottings gård«.

Stenderup.

356. Hk.: 1-0-0-0-0-0-+ (4 hestegæsteri). 1638 5 td. + (4 hestegæsteri).

1 svin, 4 hestegæsteri. Til præsten: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630 fri for ldg. 1631 $\frac{1}{2}$ ldg. 1635 fri for 2 skp. malt. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. Ydede 1661 1 svin. 1625 kunne sås 1 pd. rug, 2 pd. byg, 8 ørter korn, 12 læs hø.

Stedsmål: 1616 $\frac{1}{2}$ gård 20 rdl. 1630 $\frac{1}{2}$ gård 3 rdl. 1637 $\frac{1}{2}$ gård 20 rdl. 1651 $\frac{1}{2}$ gård 10 rdl. 1653 $\frac{1}{2}$ gård 8 rdl.

1610 JEP MIKKELSEN. 1614—16 NIELS MIKKELSEN, der 1616 oplod $\frac{1}{2}$ gård til sønnen SØREN NIELSEN, efter hvem NIELS POULSEN stede $\frac{1}{2}$ gård 1630. 1637 oplod NIELS MIKKELSENS hustru sin $\frac{1}{2}$ part til RASMUS JØRGENSEN, ved hvis død PEDER NIELSEN stede hans part 1651. Den anden part stede NIELS SØRENSEN efter sin avdøde far SØREN NIELSEN 1653(?). 1661 nævnes kun Peder Nielsen.

Dalby.

357. Hk.: 1-0-0-0-0-0-+ (3 hestegæsteri).

1 svin, 3 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn, svin. 1631 fri for $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1635 fri for 2 skp. byg. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg.

Stedsmål: 1636 20 rdl. 1661 1 rdl. 32 sk. 1625 kunne sås 3 ørter rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre, 10 skp. boghvede, 10 læs hø.

1610—36 PEDER NIELSEN JUEL, hvis enke 1636 ægtede CHRISTEN CHRISTENSEN, der stede og var her 1643. 1645 DIDRIK POULSEN, efter hvis død OLUF CHRISTENSEN av Gram stede 1661.

Nim herred.

Enner.

- 358.** Hk.: 5-0-0-0-0- $2\frac{2}{3}$ - + (2-2-0-0-0-). 1638 9 td. $2\frac{2}{3}$ d. + (2 td. 2 skp.)
 1 fj. smør, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 brændsvin, 1 mk. 1 sk. lybsk, $\frac{1}{3}$ får, $1\frac{1}{2}$ ørte byg gæsteri. Til kirken: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. 1650 fri for 6 skp. byg.
 Stedsmål: 1624 40 rdl., 2 øxne.
1604—23 JØRGEN ANDERSEN. 1624—50 NIELS KNUDSEN.
- 359.** Hk.: 8-0-0-0-0-0- + (2-2-0-0-0-0-). 1638 10 td. 6 skp. + (2 td. 2 skp.).
 1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, $1\frac{1}{2}$ ørte byg gæsteri. Til kirken: 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1645 $\frac{1}{2}$ ldg. 1650 fri for 5 skp. rug, 1 ørte 3 skp. byg. 1625 kunne sås 6 ørter rug, $5\frac{1}{2}$ ørte byg, 1 ørte havre, 10 læs hø.
 Stedsmål: 1618 20 rdl., 3 øxne.
1604—17 KNUD MIKKELSEN. 1618 stedte MIKKEL KNUDSEN efter sin far; var her 1619. 1621—38 JENS NIELSEN. 1643—50 CHRISTEN POULSEN.

Vrønding.

- 360.** Hk.: 4-6-2-2-2- $\frac{2}{3}$ - + (2-2-0-0-0-0-). 1638 8-6-2-2-2- $\frac{2}{3}$ - + (2-2-0-0-0-0-). Kommet fra Skanderborg len.
 1 fj. smør, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 svin, 6 sk. 3 d. lybsk, $\frac{1}{3}$ får, $1\frac{1}{2}$ ørte byg gæsteri. Til kirken: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630 og 1631 fri for ldg. 1645 $\frac{1}{4}$ ldg.
 Stedsmål: 1615 20 rdl., 2 øxne. 1630 6 rdl. 1636 30 rdl.
1604—15 BERTEL KLEMENTSEN, hvis enke ægtede RASMUS IBSEN, der stedte 1615. Efter hans død stedte RASMUS JENSEN 1630, og hans enke ægtede ANDERS PEDERSEN, der 1638 havde forsømt 1 ympe og 1 pil; var her 1646.
- 361.** Hk.: (0-4-0-0-0-0-).
 $\frac{1}{2}$ mk. lybsk.
 Stedsmål: 1614 3 rdl. 1616 3 rdl. 1619 3 rdl. 1632 1 rdl.
1604—14 TERKEL KNUDSEN SKRÆDDER. 1616 oplod MORTEN MARKUSSEN, der havde fæstet 1614, huset til NIELS PEDERSEN, der $\frac{19}{7}$ 1619 oplod til PEDER BERTELSEN, som var her 1630. 1632 stedte LAURIDS CHRISTENSEN, der var her 1638. 1643—46 RASMUS MIKKELSEN[†]
- 362.** Hk.: (0-3-0-0-0-0-). Fra Skanderborg len.
 6 sk. lybsk. Øde 1634.
1604—30 OLUF IBSEN. 1637—46 JØRGEN SKOMAGER.
- 363.** Hk.: 0-7-0-0-0-0- + (3 hestegæsteri). 1638 3-5-0-0-0-0- + (3 hestegæsteri). Fra Skanderborg len.
 1 brændsvin, 6 sk. lybsk, 3 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1616 ingen ldg. p. g. a. brand. 1630 fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.
1604—23 SØREN ANDERSEN, for hvem gård, gods og korn brændte 1616. 1626—46 ADSER SØRENSEN.

364. Hk.: 0-7-0-0-0-0-+(1-7-0-0-0-0-). 1638 3-5-0-0-0-0-+(1-7-0-0-0-0-).
Fra Skanderborg len.
6 sk. lybsk, 1 brændsvin, 15 skp. byg gæsteri. Til kirken 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630
fri for $\frac{2}{3}$ korn. 1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg.
Stedsmål: 1619 10 rdl., 2 øxne.
1604—19 JENS SØRENSEN, der oplod til sin søn LAURIDS JENSEN 1619; var her 1646.

Tamdrup.

365. Hk.: 2-3-0-0-0-0-. 1638 12-3-0-0-0-0-. Fra Skanderborg len.
15 skp. malt, 1 brændsvin. Til præsten (annexgård): 1 pd. rug, 1 ørte 8 skp. byg, 1 ørte
6 skp. havre, 1 fj. smør. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn. 1646 $\frac{1}{2}$ ldg. 1625 kunne sås 4 ørter rug, 3 ørter
byg, 5 ørter havre, 4 skp. boghvede, 16 læs hø.
Stedsmål: 1611 20 rdl., 1 øxe. 1655 30 rdl.
1604—11 HANS JØRGENSEN, der døde. 1611 stedte LAURIDS IBSEN; han døde 1655, og
hans datter ægtede HANS CHRISTENSEN, der stedte.
366. Hk.: 7-6-0-0-0-0-+(5 hestegæsteri).
2 ørter rug, 2 ørter byg, 1 ørte havre, 2 brændsvin, 5 hestegæsteri. 1630 fri for $\frac{1}{2}$ korn.
1645 fri for $\frac{2}{3}$ ldg. Er to bol. Sml. nr. 152.
1604—51 HOLGER GRØN i Bisgård.

Lund.

367. Hk.: 1-3-0-0-0-0-+(2 hestegæsteri). 1638 2-7-0-0-0-0-+(2 hestegæsteri).
14 sk. lybsk, 1 brændsvin, 2 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte byg.
Stedsmål: 1611 2 rdl., 1 øxe. 1640 15 rdl.
1604—11 OLUF JENSEN, hvis enke 1611 ægtede JENS KNUDSEN, der stedte og 1640
oplod til OLUF LAURIDSEN, der var her 1646.

Kørup

368. Hk.: 1-1-1-1-1-0-+(2 hestegæsteri). 1638 2-5-1-1-1-0-+(2 hestegæsteri). Fra
Skanderborg len.
10 sk. 2 alb. lybsk, 1 brændsvin, 2 hestegæsteri. Til kirken: 1 ørte byg. 1630 fri for korn.
1625 kunne sås 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre.
Stedsmål: 1637 10 rdl.
1604—12 JENS PEDERSEN GIUS. 1614—36 JØRGEN PEDERSEN, der oplod til sin søn
ANDERS JØRGENSEN, der var her 1646.

Underup.

369. Hk.: 0-4-0-0-0-0-+(3 hestegæsteri). 1638 8 td. 2 skp. +(3 hestegæsteri). Fra
Skanderborg len.
1 brændsvin, 3 hestegæsteri. Til præsten: $1\frac{1}{2}$ pd. rug, 1 pd. 2 skp. byg, 6 skp. boghvede.
1630 fri for korn. 1631 fri for ldg. 1635 fri for $4\frac{1}{2}$ skp. malt.

Stedsmål: 1616 18 rdl., 2 øxne. 1631 5 rdl.

1604—16 MORTEN JENSEN, der 1612 stedte et stykke kirkejord på Vorbjærg mark, som JENS BUNDE havde haft, på livstid for 1 ox. Han oplod 1616 til MIKKEL NIELSEN, der var her 1630. 1631 stedte MIKKEL JØRGENSEN, der var her 1646. 1656 hans enke ANE CHRISTENS DATTER med fire små børn.

Hornborg.

370. Hk.: 0-4-0-0-0-0-+ (3 hestegæsteri). 1638 2 td. 4 skp. + (3 hestegæsteri). Fra Skanderborg len.

1 brændsvin, 3 hestegæsteri. Til kirken: $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ ørte havre. 1630 og 1631 fri for ldg. 1645 fri for ldg.

Stedsmål: 1630 2 rdl.

1604—27 JENS JØRGENSEN, efter hvis død ESKE IVERSEN stedte og var her 1646.

371. Hk.: 0-4-0-0-0-0-+ (1 hestegæsteri). Fra Skanderborg len.

1 brændsvin, 1 hestegæsteri. 1630 og 1631 fri for ldg. 1625 kunne sås 2 td. korn av alle slags.

Stedsmål: 1626 4 rdl. 1655 4 rdl.

1604—26 NIELS THOMSEN, der 1626 oplod til NIELS NIELSEN, der var her 1631. 1637—38 CHRISTEN SØRENSEN SMED. 1643—55 PEDER JENSEN, der 1655 oplod til MAD S ANDERSEN.

Kalhave.

372. Hk.: 0-2-0-0-0-0-+ (2 hestegæsteri). 1638 1 td. + (2 hestegæsteri). Fra Skanderborg len.

$\frac{1}{2}$ brændsvin, 2 hestegæsteri. Til kirken: $\frac{1}{2}$ ørte byg. 1630 og 1631 fri for ldg. 1645 fri for ldg. 1625 kunne sås $\frac{1}{2}$ ørte rug, $\frac{1}{2}$ ørte byg, $\frac{1}{2}$ td. havre.

Stedsmål: 1652 3 rdl. 2 mk.

1604—23 SØREN RASMUSSEN. 1625—31 SØREN MADSEN. 1637—55 CHRISTEN OLUFSEN, der fradrog, og HANS THOMSEN stedte.

Bjærg herred.

Urlev.

373. Hk.: (0-3-0-0-0-0-).

12 sk.

1604—14 Hr. JENS (Pedersen) i Urlev. 1617—46 Hr. SØREN i Urlev.

Hornum.

374. Hk.: 1-3-0-0-0-0-.

12 sk., 1 svin. Til præsten: 1 ørte rug, 1 ørte havre, 6 skp. byg, 1 fj. smør. 1630 og 1631 øde. 1633 og 1634 øde.

Stedsmål: 1618 10 rdl., 2 øxne. 1632 20 rdl. 1654 20 rdl.

1604—18 SØREN FRIIS, ved hvis død sønnen HANS FRIIS stedte; var her 1627. Hans enke ægtede 1632 CHRISTEN CHRISTENSEN, men gården var øde 1632—34. 1637—54 CHRISTEN JENSEN, der 1654 oplod til SØREN HANSEN FRIIS.

375. Hk.: 1-0-0-0-0-+ (2 hestegæsteri). 1638 4 td. + (2 hestegæsteri).

1 svin, 2 hestegæsteri. Til kirken: 1 pd. byg. 1630 øde.

Stedsmål: 1627 8 rdl. 1632 20 rdl. 1632 20 rdl.

1604—27 EBBE JØRGENSEN, der oplod til RASMUS THOMSEN, der døde senest 1632, da LARS PEDERSEN stedte, men han døde strax, og HANS JENSEN stedte og var her 1646.

Bjærge.

376. Hk.: 1-0-0-0-0-+ (4 hestegæsteri). 1638 3 td. 6 skp. + (4 hestegæsteri).

1 svin, 4 hestegæsteri. Til præsten: 1 ørte rug, 1 ørte byg. 1630 $\frac{1}{2}$ gård øde, den anden fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1661 ydedes 6 skp. malt.

Stedsmål: 1627 $\frac{1}{2}$ gård 14 rdl. 1640 $\frac{1}{2}$ gård 15 rdl. 1651 $\frac{1}{2}$ gård 20 rdl.

1604—12 PEDER LAURIDSEN og JEP FRANDSEN. 1614—26 LAURIDS SØRENSEN og JEP FRANDSEN. 1627 oplod Laurids Sørensen sin $\frac{1}{2}$ gård til MADS KNUDSEN i Lystrup. 1637 var Jep Frandsen avløst av MADS ANDERSEN. 1640 stedte RASMUS KLEMENTSEN $\frac{1}{2}$ gård efter avdøde Mads Knudsen, og da han døde 1651 stedte MIKKEL NIELSEN hans part. 1661 MIKKEL NIELSEN og JENS LAURIDSEN.

Vrigsted.

377. Hk.: 1-0-0-0-0-+ (3 hestegæsteri). 1638 8 td. + (3 hestegæsteri).

1 svin, 3 hestegæsteri. Til præsten: 1 fj. smør, 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre. 1630 øde. 1650 fri for 4 skp. byg.

Stedsmål: 1630 4 rdl. 1661 1 rdl.

1604—30 JØRGEN MADSEN, der døde. 1630 MADS ANDERSEN. 1637—46 VILLADS ANDERSEN. 1649 vistnok SØREN OLUFSEN. 1661 formentlig det kirkehus, som OLUF JØRGENSEN stedte efter ANDERS RASMUSSEN.

Sønderby.

378. Hk.: 1-4-0-0-0-+ (2 hestegæsteri). 1638 3 td. + (2 hestegæsteri).

1 mk., 1 svin, 2 hestegæsteri. Til præsten: 1 ørte byg. 1630 fri for $\frac{3}{4}$ korn. 1625 kunne sås 4 skp. rug, 16 skp. byg, 1 pd. havre, 8 læs hø.

Stedsmål: 1630 2 rdl. 1639 15 rdl.

1604—25 SØREN PEDERSEN. 1626—30 JØRGEN PEDERSEN, der døde. 1630 stedte PEDER PEDERSEN, der $\frac{2}{2}$ 1639 oplod til NIELS SØRENSEN, der var her 1646.

Tiender.

379. Hvirring (Hvering).

$4\frac{1}{2}$ ørte rug, $4\frac{1}{2}$ ørte byg, $4\frac{1}{2}$ ørte havre.

1604 Fru BIRTE KLAVS GLAMBEKS (kgbr. $\frac{22}{2}$ 1591). 1627 MORTEN PAX til Torup. 1637 $\frac{24}{3}$ CHRISTOFFER PAX. 1651 HOLGER PAX til Rask.

380. Hornborg (Huornborig).

6 ørter rug, 7 ørter byg, 7 ørter havre.

1604 Sejer Nielsen i Hornborg på sognemændenes vegne (kgbr. $\frac{4}{2}$ 1591). 1611 Niels Jensen do. 1612 Peder Christensen i Kalhave do. 1616 Peder Jensen i Haurum do. 1625 Jens Lauridsen do. Gav 30 — ikke som ellers 20 — rdl. i stedsmål. 1646 Thomas Ibsen i Havrum do.

381. Underup (Wnderup).

5 ørter rug, 5 ørter byg.

1604 NIELS SKRAM til Urup (kgbr. $\frac{11}{6}$ 1593). 1605 Poul Jørgensen i Torp på sognemændenes vegne. 1612 Las Jensen i Underup do. 1621 Peder Lassen i Vorbjærg og Rasmus Jensen i Torp do., både kongens og kirkens part, derfor 20 rdl. i stedsmål. 1626 Las Jensen i Underup.

1630 kunne sognet ikke yde tiende, fordi det lå ved adelvej, hvor fjenden drog frem og tilbage. Beboerne blev forjaget, og gårdene stod øde 6 uger efter avmarchen, så lidet eller intet blev sået (tgv. $\frac{7}{4}$ 1630).

382. Tamdrup (Thambdrup).

Tiendens størrelse mangler, men må efter stedsmålet 1650 have været 48 ørter korn.

1604 tillagt Horsens skole (kgbr. $\frac{7}{6}$ 1542). 1638 fæstet av Anders Grøn fra skolen. 1650 Thomas Jensen i Kørup på sognemændenes vegne efter Anders Grøn i Årupgård.

383. Glud (Gludt).

$3\frac{1}{2}$ ørte rug, 12 ørter byg, 11 ørter havre.

1604 MANDRUP PARBERG til Hågsholm efter kgbr. (dette mangler). 1626 ERNST NORMAN til Selsø. Gav 16 rdl. for kongetiendens 16 ørter, men det passer ikke med antallet av ørter i jdbg. eller med stedsmålet 1661. 1646 INGEBORG ARENFELDT. 1661 HENRIK RANTZAU til Møgelkær. Dette år ydedes 1 td. $1\frac{1}{2}$ skp. rug, 3 ørter byg, 2 ørter 15 skp. havre.

1611 bemærkes, at en KNUD GYLDENSTIERNE tilhørende gård er dømt fri for tiende, hvorfor denne må fradrages med 1 ørte rug, 2 ørter byg, 1 ørte havre.

384. As (Assens).

1 ørte rug, 3 ørter byg, 4 ørter havre.

1604 MANDRUP PARSBERG til Hagsholm (kgbr. $\frac{11}{10}$ 1591). 1626 ERNST NORMAN til Selsø. 1646 INGEBOG ARENFELDT. 1661 JOACHIM FR. PENTZ til Palsgård. Dette år ydedes kun $\frac{1}{4}$ tiende.

385. Klakring (Klackrid).

1 ørte rug, 1 ørte byg, 4 ørter havre.

1604 MANDRUP PARSBERG til Hagsholm (kgbr. $\frac{11}{10}$ 1591). 1626 ERNST NORMAN til Selsø. 1646 INGEBOG ARENFELDT. 1661 JOACHIM FR. PENTZ til Palsgård. Dette år ydedes $2\frac{1}{2}$ skp. rug, 1 ørte byg, 1 ørte havre.

386. Vrigsted (Wrigstedt).

2 ørter rug, 4 ørter byg, 6 ørter havre.

1604 Fru KAREN GYLDENSTIERNE til Stiernholm (kgbr. $\frac{22}{2}$ 1596). 1614 FREDERIK REEDTZ til Barretskov. 1661 TØNNE REEDTZ til Barretskov. Dette år ydedes 5 skp. rug, 1 ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre.

387. Stovby (Stoubye).

8 ørter rug, $10\frac{1}{2}$ ørte byg, 11 ørter havre.

1604 mangler angivelse av, hvem der havde den i fæste. 1599 $\frac{17}{3}$ forlenedes HOLGER ROSENKRANTZ med den, men den må være overgået til hans mor fru KAREN GYLDENSTIERNE, for $\frac{7}{6}$ 1608 fik OTTE CHRISTOFFER ROSENKRANTZ brev på at måtte overtage den frit, når hans mor overlod ham den eller døde, og 1619—21 havde han den frit.

1626 fru ELLEN MARSVIN. 1651 fru KIRSTEN MUNK. 1661 HANNIBAL SEHESTED. Dette år ydedes 5 skp. rug, 1 ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre.

388. Hornum (Huornum).

1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre.

1604 Hr. SØREN (JENSEN) sognepræst til Urlev, (kgbr. $\frac{25}{4}$ 1594). 1630 Hr. SØREN PEDERSEN, sognepræst til Urlev. 1661 ydedes 5 skp. rug, 6 skp. byg, 10 skp. havre.

389. Ørum.

1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre.

1604 Simon Thomsen på sognemændenes vegne (kgbr. mangler). 1610 Jens Mogensen (Harbou) til Ørumgaard på sognemændenes vegne. 1636 fru BIRTE BILLE, Jens Mogensens. 1661 ydedes 5 skp. rug, 6 skp. byg, 10 skp. havre.

390. Barret (Baritt).

$4\frac{1}{2}$ ørte byg, $4\frac{1}{2}$ ørte havre.

1604 STEN BRAHE til Næsbyholm (kgbr. mangler, men 1588—86 havde fru KAREN GYLDENSTIERNE denne tiende, så han må have fået den tidligst 1596 (kgbr. $\frac{22}{6}$ 1588). 1610 FREDERIK REEDTZ til Barretskov, til hvem STEN BRAHE oplod. 1661 TØNNE REEDTZ til Barretskov. Ydede dette år 1 ørte $1\frac{1}{2}$ skp. byg, 1 ørte $2\frac{1}{2}$ skp. havre.

391. Urlev (Wrleff).

1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 pd. havre.

1604 Hr. SØREN (JENSEN) i Urlev (kgbr. $\frac{25}{4}$ 1594 og $\frac{9}{7}$ 1595). 1630 Hr. GJORD PEDERSEN, sognepræst i Horsens, (kgbr. $\frac{3}{8}$ 1630). 1661 ydedes 10 skp. rug, 12 skp. byg, 15 skp. havre.

392. Bjærg (Biere).

4 ørter rug, 8 ørter byg, 4 ørter havre.

1604 fru KAREN (GYLDENSTIERNE) Holger Rosenkrantz' (kgbr. mangler). 1614 OTTE CHRISTOFFER ROSENKRANTZ til Boller. 1622 HOLGER OTTESEN ROSENKRANTZ. 1639 $\frac{12}{1}$ fru KIRSTEN MUNK (kgbr. $\frac{25}{4}$ 1638)¹. 1661 HANNIBAL SEHESTED. Dette år ydedes 1 ørte rug, 2 ørter byg, 1 ørte havre.

393. Nebsager (Neffsager).

4 ørter rug, $10\frac{1}{2}$ ørte byg, 9 ørter havre.

1604 Ove Lunge til Tirsbæk. Kgbr. mangler, men han må have fået den efter $\frac{2}{9}$ 1594, da Horsens borgmestre og råd havde den (kgbr. n. d.). 1610 Jørgen Sørensen i Hyllersød på sognemændenes vegne. 1626 Anders Dønisen do. 1630 HENRIK BILLE. 1656 KNUD BILLE til Skerrildgård. 1661 ydedes 1 ørte rug, 2 ørter $7\frac{1}{2}$ skp. byg, 2 ørter 5 sk. havre.

394. Hjarnø (Hiernøhe).

$1\frac{1}{2}$ ørte byg, 2 ørter havre.

1604 Niels Terkelsen havde kgbr. (dette mangler). 1626 Hr. SØREN (ANDERSEN JELLING) i Glud.

395. Rårup.

8 ørter rug, 16 ørter byg, 16 ørter havre.

1604 JOHAN RUD til Møgelkær (kgbr. mangler). 1610 KNUD GYLDENSTIERNE til Ågård. 1627 SOFIE LINDENOW, Knud Gyldenstiernes. 1661 ydedes 2 ørter rug, 4 ørter byg, 4 ørter havre.

396. Davgård.

6 ørter rug, 7 ørter byg, 6 ørter havre.

1604 OVE LUNGE til Tirsbæk (kgbr. mangler). 1610 fru BIRGITTE BILLE til Tirsbæk. 1612 Thomas Sørensen i Davgård på sognemændenes vegne. 1636 $\frac{8}{7}$ Mikkel Hansen do. 1661 ydedes 15 skp. rug, 15 skp. byg, 3 td. 3 fj. havre.

397. Engum.

$7\frac{1}{2}$ ørte rug, 8 ørter byg, $10\frac{1}{2}$ ørte havre.

1604 Terkel Findsen i Bredal (kgbr. mangler). 1605 OVE LUNGE til Tirsbæk. 1610 fru BIRGITTE BILLE til Tirsbæk. 1612 Jost Pedersen i Bredal på sognemændenes vegne. 1630 HENRIK BILLE. 1656 STEN BILLE til Ørum. 1661 ydedes 1 ørte 8 skp. 3 fj. rug, $1\frac{1}{2}$ ørte $4\frac{1}{2}$ skp. byg, $2\frac{1}{2}$ ørte $2\frac{1}{2}$ skp. byg.

Under Kejserkrigen blev Bredal by plyndret ved fjendens udmarch, så den ingen tiende kunne yde (tgv. $\frac{5}{4}$ 1630).

398. Korning (Quorning).

7 ørter 2 skp. rug, 7 ørter 4 skp. byg, 9 ørter 4 skp. havre.

1604 PALLE FASTI til Mindstrup havde kgbr. på tienden av Korning by (kgbr. $\frac{14}{12}$ 1593) og Jens Sørensen i Ussing (Worssing) på Merring og Ussing tiende (kgbr. $\frac{22}{2}$ 1596). 1612 PALLE FASTI og Søren Nielsen. 1619 PALLE FASTI og IVER MUND til Merringgård¹. 1621 rådmænd i Horsens JØRGEN NIELSEN og IVER MUND, men først 1626 stedte Jørgen Nielsen.

¹ Kgbr. $\frac{6}{11}$ 1637 kan vistnok ikke være trådt i kraft.

² IVER MUND fik kgbr. $\frac{25}{3}$ 1635 om, at denne tiende efter hans død måtte fæstes til hans hustru KAREN MUNK, men skønt hun overlevede ham, ses hun ikke at have fået tienden.

1630 stedte Jørgen Aslefsen Korning bys tiende. 1646 stedte Knud Jørgensen Korning tiende. 1652 Mikkel Knudsen stedte Merring, Ussing (Vusing) og Spære(?) tiende. 1661 ydedes $1\frac{1}{2}$ ørte 3 skp. rug, $1\frac{1}{2}$ ørte 4 skp. byg, 2 ørter 6 skp. havre.

399. Hatting.

$7\frac{1}{2}$ ørte rug, $7\frac{1}{2}$ ørte byg, 11 ørter havre, 2 skp. gryn.

1604 Poul Bunde i Hatting (kgbr. mangler). 1612 Peder Poulsen Bunde for Hatting bys mænd og Niels Brixen i Eriknavr (Jerchnaffuer) for denne by. 1627 Søren Nielsen i Eriknavr for denne by. 1630 borgmester ERNST ERNSTSEN i Horsens Hatting by (kgbr. $\frac{25}{5}$ 1638). 1657 Anne sal. Ernst Ernstsens — Hatting by og Christen Pedersen i Eriknavr denne bys tiende. 1661 borgmester i Horsens OLUF HANSEN Hatting bys og Rasmus Pedersen i Eriknavr denne bys tiende.

400. Ølsted (Øllstedt).

$6\frac{1}{2}$ ørte rug, $7\frac{1}{2}$ ørte byg, $8\frac{1}{2}$ ørte havre.

1604 Jørgen Due i Ølsted (kgbr. mangler). 1616 Laurids Sørensen i Oens på sognemændenes vegne. 1619 $\frac{8}{8}$ Peder Jørgensen Due do. Stedsmålet var 6 øxne. 1634 Søren Jensen i Ølsted do. 1661 ydedes $1\frac{1}{2}$ ørte 1 skp. 1 fj. rug, $1\frac{1}{2}$ ørte $4\frac{1}{2}$ skp. byg, $1\frac{1}{2}$ ørte $2\frac{1}{7}$ skp. havre.

401. Hedensted.

8 ørter rug, 7 ørter byg, 8 ørter havre.

1604 Steffen Knudsen (kgbr. mangler, men han må have fået den efter $\frac{3}{3}$ 1600, da KJELD BROCKENHUUS til Lerbæk havde den). 1605 JENS MOGENSEN (HARBOU). 1619 $\frac{26}{10}$ stedte Jens Mikkelsen i Remmerslund og Enevold Mikkelsen i Tårup på sognemændenes vegne kirketienden for 5 øxne. 1636 fru BIRTE BILLE, sal. Jens Mogensens til Sindinggård. 1661 ydedes 2 ørter rug, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, 2 ørter havre.

402. Stenderup.

6 ørter rug, 6 ørter byg, 6 ørter havre.

1604 fru KAREN GYLDENSTIERNE (kgbr. $\frac{2}{1}$ 1594). 1614 OTTE CHRISTOFFER ROSENKRANTZ. 1622 HØLGER ROSENKRANTZ. Må vistnok efter Hølgør Rosenkrantz' død være fæstet av fru KIRSTEN MUNK (kgbr. $\frac{25}{4}$ 1638), og kgbr. av $\frac{6}{11}$ 1637 er ikke trådt i kraft. 1661 ydedes $1\frac{1}{2}$ ørte rug, $1\frac{1}{2}$ ørte byg, $1\frac{1}{2}$ ørte havre.

403. Dalby (Dalbye).

2 ørter rug, 2 ørter byg, 2 ørter havre.

1604 fru KAREN GYLDENSTIERNE (kgbr. $\frac{2}{1}$ 1594). 1614 Otto Lauridsen på sognemændenes vegne. 1639 Jørgen Pedersen do. 1661 Anders Vinter i Stavnbjærg (Stouenbjerg). 1661 ydedes 5 skp. rug, 6 skp. byg, 10 skp. havre.

404. Spettrup by. (Ligger i Urlev s. Bjærg h., men står her under Hatting h.).

1 pd. rug, 1 pd. byg, 1 ørte havre.

1604 Hr. SØREN (JENSEN) i Urlev (kgbr. $\frac{25}{4}$ 1594).
Findes kun til 1630.

Præstegæsteri.

405. Nim. Hk.: (1 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

1 mk. 5 sk. 1 alb.

1604 Hr. Poul av Underup kirke. 1611—20 fri som provst. 1621—46 hr. Christen. 1661 hr. Svend Christensen.

406. Hvirring

Ingen ydelse anført.

1604 hr. Peder fri som provst. 1610—37 hr. Christen fri for gæsteri. 1646 mag. Søren er fri.

407. Hatting. Hk.: (3 - 0 - 0 - 0 - 0 -).

3 mk. lybsk.

1604 hr. Jørgen. 1621—37 fri som provst. 1638—57 mag. Jørgen fri som provst. 1661. hr. Jørgen.

408. Ølsted. Hk.: (2 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

2 mk. 5 sk. 1 alb. lybsk.

1604—11 hr. Søren. 1612—46 hr. Terkel. 1661 hr. Christen Jacobsen.

409. Løsning. Hk.: (5 - 2 - 2 - 2 - 0 -).

5 mk. 5 sk. 1 alb.

1604—30 hr. Hans. 1637—46 hr. Ferdinandus. 1661 hr. Oluf.

410. Engum.

Ingen ydelse angivet.

1604—11 hr. Niels fri for gæsteri. 1612—43 hr. Jørgen fri for gæsteri. 1646 hr. Berent fri for gæsteri.

411. Hedensted.

Ingen ydelse angivet.

1604—11 hr. Peder fri for gæsteri. 1612—43 hr. Mads fri for gæsteri. 1646 hr. Anders fri for gæsteri.

412. Glud. Hk.: (2 - 5 - 2 - 1 - 1 -).

2¹/₂ mk. 2¹/₂ sk. 2 d.

1604—61 hr. Søren i Glud. 1646—57 fri som provst. (Der er tale om to præster av navnet Søren, Søren Jørgensen, død 1618, og Søren Andersen Jelling.)

413. As. Hk.: (1 td.).

1 mk.

1604—33 hr. Peder, 1611—33 fri som provst. 1637—61 hr. Hans Antoni, der ved kgbr. av $\frac{22}{6}$ 1651 blev fri for at yde 1 pd. malt ldg. av en mark i Sønderby p. g. a. kaldets ringhed, indtil det kunne forbedres med ledigblivende kirkejord.

414. Rårup. Hk.: (4 td.).

4 mk.

1604 hr. Jørgen. 1610 hr. Otto. 1618 hr. Morten. 1637 hr. Christen Friis, der 1638—43 var fri som provst. 1646 hr. Hans. 1661 hr. Kaj Jensen.

415. Nebsager. Hk.: (4 td.).

4 mk.

1604 hr. Hans. 1610 hr. Elias. 1661 hr. Dines Sørensen.

416. Barret. Hk.: (5 td.).

5 mk.

1604 hr. Rasmus. 1610 hr. Laurids. (1637 hr. Jens). 1638 hr. Laurids. 1643 hr. Jens Madsen.

417. Gammelby, d. v. s. Stovby. Hk.: (3—6—3—1—0—1—). $3\frac{1}{2}$ mk. 5 sk. 2 alb.

1604 hr. Niels Frandsen(?). 1622 hr. Niels Findsen. 1637 hr. Mads. 1646 hr. Henrik. 1661 mag. Laurids Ernstsens.

418. Ørum.

Ingen ydelse angivet.

1604 hr. Eske fri for gæsteri. 1614 hr. Søren fri for gæsteri.

419. Urlev.

Ingen ydelse anført.

1604 hr. Søren fri for gæsteri.

Priser.

Arbejdslønnen på Stiernholm lader sig kun oplyse i nedenstående få tilfælde, fordi resten av arbejdet har været akkordarbejde, idet lensmanden har »fortinget« eller lavet »contract« med håndværkerne, og da tiden, arbejdets karakter og omfang og antallet av arbejdere ikke er ordentligt specificeret, og da materialet undertiden helt eller delvis er medberegnet i den kontraherede sum, kan disse oplysninger ikke bruges. De nedennævnte tal er dagløn for folk på egen kost, når ikke andet bemærkes. Tømrere omfatter også »savnænd«, idet der ikke gøres nogen forskel på de to betegnelser med hensyn til det av dem udførte arbejde.

Tækker. 1626 12 sk.	Kalkslåer. 1618 12 sk. 1619 12 sk. 1626 16 sk. 1627 14 sk.
Møllebygger. 1610 14 sk.	Ufaglærte arbejdere:
Snedker. 1618 14 sk. 1620 16 sk.	Lastning. 1605 8 sk. + kost.
Slagter. 1620 8 sk. + kost.	Gravning. 1612 12 sk.
Bødker. 1620 12 og 16 sk.	Kvægvogtning. 1619 12 sk.
Tømrer. 1610 — 1611 — 1613 12 sk. 1615 16 og 12 sk. 1617 12 sk. 1618 og 1619 16 sk. 1620 16 og 14 sk. 1621 16 sk. 1622 16 sk. 1624 16 sk. 1625 og 1626 20 sk. 1630 16 sk.	Losning. 1619 12 sk.
Murermester. 1618 1 rmk.	Kvinder, der hjalp ved slagting. 1619 6 sk. + kost.
Murersvend. 1618 16 sk. 1619 16 sk. 1620 og 1626 20 sk. 1627 16 sk.	Kvinder, der snoede simer. 1627 12 sk.

Udsalgspriser.

For de priser, hvortil landgilde blev konverteret, er der gjort rede ovf. s. 50 ff., og de øvrige salgspriser kan kun oplyses for få varer og næsten kun fra år før Kejserkrigen. Byggen har praktisk talt altid været maltet ved salget. Priserne for kornet og smørret er pr. td., for de øvrige varer pr. stk. I nogle år er kornet solgt i flere partier, og alle priser er da medtaget.

Rug.

1605 1 dl.	1618 $\frac{1}{2}$ dl.	1624 6 mk.	1632 11 mk.
1613 $6\frac{1}{2}$ mk.	7 mk. + 10 %.	8 mk.	1650 16 mk.
1614 $7\frac{1}{2}$ mk.	1620 7 mk.	3 sldl.	
1615 6 mk.	1621 $5\frac{1}{2}$ mk.	1625 4 sldl.	
1616 2 dl.	1622 $6\frac{1}{2}$ mk.	1626 9 mk.	

Byg.

1605 1 dl.	1616 2 sldl.	1624 6 mk.	1632 $4\frac{1}{2}$ mk.
1612 5 mk.	1618 6 mk.	5 mk.	1650 11 mk.
1613 5 mk.	5 mk.	2 sldl.	1651 13 mk.
1614 6 mk.	1619 7 mk.	1625 4 sldl.	
1615 2 sldl.	1621 2 mk.	1626 8 mk.	

Havre

1620 3 mk. 12 sk.	1624 $3\frac{1}{2}$ mk.	1625 6 mk.	1651 6 mk.
1624 3 mk.	1 sldl.	1626 $3\frac{1}{2}$ mk.	

Smør.

1605 10 dl.	1619 16 dl.	1620 20 dl.
-------------	-------------	-------------

Fåreskind.

1605 5 sk.	1617 6 sk.
------------	------------

Oxehuder.

1605 5 mk.	1615 $1\frac{2}{3}$ dl.	1620 $1\frac{1}{2}$ dl.
1610 5 mk.	1617 6 mk.	

Svinehoveder.

1632 12 sk.

Indkøbspriser.

Kun priser, der kendes fra mere end to år, er medtaget, og priserne for får, gæs og høns er dem, der er givet for de til genantens fuldkommengørelse indkøbte dyr, og det er tvivlsomt, om de virkelig angiver, hvad der har været egnens normale pris.

Får per stk.

1604 2 mk.	1620 2 mk. 10 sk.	1630 54 sk.	1646 54 sk.
1605 2 mk.	1621 42 sk.	1631 $\frac{1}{2}$ rdl.	1649—55 54 sk.
1612—15 2 mk.	1622 $2\frac{1}{2}$ mk.	1632 54 sk.	1656 78 sk.
1616—18 $\frac{1}{2}$ dl.	1624 $2\frac{1}{2}$ mk.	1633 48 sk.	1657 54 sk.
1619 2 mk.	1625—27 $\frac{1}{2}$ rdl.	1634—43 54 sk.	

Gæs per stk.

1604—05 8 sk.	1617 14 sk.	1625—27 12 sk.	1649—57 16 sk.
1612—14 9 sk.	1618—22 12 sk.	1630—43 16 sk.	1661 16 sk.
1615—16 10 sk.	1624 16 sk.	1646 16 sk.	

Høns per stk.

1604—05 2 sk.	1618—22 4 sk.	1631—32 4 sk.	1649—57 $3\frac{1}{2}$ sk.
1612—15 2 sk.	1624—27 4 sk.	1633—43 $3\frac{1}{2}$ sk.	
1616—17 3 sk.	1630 5 sk.	1646 $3\frac{1}{2}$ sk.	

Bajsalt per td.

1605 5 mk.	1613 1 dl.	1620 9 mk.	1624 $2\frac{1}{2}$ rdl.
1612 1 dl.	1617 2 dl. 16 sk.	1621 $2\frac{1}{2}$ rdl.	1631 7 sldl.

Humle per skp.

1605 12 sk.	1613 14 sk.	1617 14 sk.
1612 1 mk.	1614 14 sk.	1620 17 sk.

Kalk per læst.

1621 $3\frac{1}{4}$ rdl.	1630 2 rdl.	1635 1 rdl.	1641 2 rdl.
1624 3 rdl.	1631 $2\frac{1}{2}$ rdl.	1636—37 2 rdl.	1647 2 rdl.
1627 $2\frac{1}{2}$ rdl.	1632—33 2 rdl.	1639 2 rdl.	1649—50 2 rdl.

Mursten 1618—32 per 100, 1633—49 per 1000.

1618 6 mk. 8 sk.	1631 64 sk.	1636 8 sldl.	1647 5 rdl.
1624 3 mk.	1632 $\frac{1}{2}$ rdl.	1637 4 rdl. 64 sk.	1649 5 rdl. 32 sk.
1627 $2\frac{1}{2}$ mk.	1633—34 7 sldl.	1639 7 sldl.	
1630 4 mk.	1635 5 rdl.	1642 8 sldl.	

Tagsten 1612—30 per 100, 1633—50 per 1000.

1612 5 rmk.	1627 1 rdl.	1637 9 rdl.	1650 13 rdl. 2 mk.
1615 5 rmk.	1630 1 rdl. 7 sk.	1639 9 rdl.	
1618 11 mk.	1633 9 rdl.	1647 20 sldl.	
1621 1 rdl.	1635—36 12 sldl.	1649 13 rdl.	

Stangjærn per skippd.

1612 14 dl. 4 sk.	1622 20 sldl.	1627 12 rdl.	1636 11 rdl. 64 sk.
1613 15 dl.	1624 12 rdl.	1632 12 rdl.	1637 11 rdl. 12 sk.
1621 20 sldl.	1625 20 sldl.	1635 16 sldl.	1641 12 rdl.

Lægtesøm per 100.

1604 $1\frac{1}{2}$ mk.	1618 2 mk. 4 sk.	1630 60 sk.	1642 40 sk.
1612 28 sk.	1619—21 $2\frac{1}{2}$ mk.	1632 32 sk.	1647 32 sk.
1615 24 sk.	1625 $\frac{1}{2}$ rdl.	1633—37 40 sk.	1649—50 40 sk.

Løftesøm per 100.

1612—13 24 sk.	1620 16 sk.	1630—37 24 sk.	1647 24 sk.
1614—15 20 sk.	1621—22 24 sk.	1639 24 sk.	1650 27 sk.
1617—19 24 sk.	1624 24 sk.	1642 24 sk.	

Bly per skippd.

1604 $6\frac{1}{2}$ dl.	1634 20 sldl.	1650 15 rdl.
-------------------------	---------------	--------------

Blysøm per 100.

1604 1 mk.	1618 14 sk.	1650 16 sk.
------------	-------------	-------------

Tjære per td.

1612 $3\frac{1}{2}$ dl.	1616 $3\frac{3}{4}$ dl.	1619 4 sldl.	1633 4 rdl.
1613 4 dl.	1617 5 sldl.	1621 4 rdl.	1635 4 rdl.

Lægter per 100.

1612—13 9 mk.	1620 3 rdl. 12 sk.	1627 15 mk.	1635—37 2 rdl.
1615 2 dl. $1\frac{1}{2}$ ort	2 rdl. 58 sk.	1630 11 mk.	1642 2 rdl.
1616 3 dl.	2 rdl. 8 sk.	1631 3 sldl.	1647 15 mk.
1619 $2\frac{1}{2}$ rdl.	1624 2 rdl. 8 sk.	1632—33 2 rdl.	1649—50 2 rdl.

Fragt til København.

1604 200 td. havre, 15 dl.

558 td. rug og byg, 36 dl.

1605 200 td. havre, 15 dl.

1643 300 td. havre, 8 sk. per td.

Priser på savdeller optræder meget hyppigt, men de varierer så stærkt og så uregelmæssigt, at der næppe kan have været tale om samme kvalitet. Priser på fyrretræer og fyrrebjælker findes også mange gange, men her opgives kun tømmerets længde og gælder derfor næppe heller samme kvalitet. Andre varepriser forekommer så få gange, at de intet kan vise om prisbevægelser.

SAGREGISTER

Heri er kun henvisninger til teksten, ikke til bilagene, og der henvises kun undtagelsesvis til hele kapitler.

- Antegnelser 10, 140 ff., 143 ff.
Beholdning 14.
Bondeskyld 21 f., 23, 44, 137.
Bondeurolighed 49, 106 f.
Brygning 19.
Brændsvin 51.
Byggearbejde 14, 18 ff., 21, 53, 92, 111, 113–16, 137, 144, 146, 150 f.
Bøddel 59 ff., 68 f.
Bårdag 71.
Delefoged 19, 59 ff., 104, 137, 148.
Drab 31.
Enker 32, 39.
Extraktregnskab 13.
Falsk mønt 67.
Fedegalte 15, 51, 92.
Fedekøer 15, 51.
Foldudbytte 96.
Forbrydelser 63 ff.
Forprang 70.
Fradømmelse 31.
Fragt 19, 98, 137, 151.
Fængsel 63, 68, 112 f.
Fødenød 16, 51 f.
Følgebrev 104.
Førlov 17, 68, 94.
Får 16, 18, 50.
Genant 18 f., 58, 94, 105, 134, 137, 145.
Gesandter 19, 112.
Godskøb 22, 137.
Gæs 16, 18, 50.
Gæster 18 f., 98.
Gæsteri 43 f.
Gåsehavre 15.
Havregryn 15, 51.
Herredsfoged 19, 59 ff., 66, 75, 82, 85, 92, 104, 137, 148.
Hestegæsteri 14, 22, 50, 52, 92.
Hønning 15, 50, 149.
Hovedgårdsdrift 49, 94 ff., 146.
Hoveri, kap. V og s. 17, 22, 25, 96 f., 115, 157.
— avløst 43 f., 45 f.
— forsømt 71.
— spind 10, 47, 93, 136, 147.
Humlekuler 70.
Husbondhold 17.
Huse 32, 40.
Husmænd 45, 85 f., 89.
Høns 16, 18, 50, 149.
Håndværkere 14.
Hår 16.
Ildebrand 52 f., 116, 147.
Inventar 11, 14, 111, 131.
Jordebøger 11, 13, 30, 41, 55 ff., 146, 155.
Jordegne gårde 16, 19 f., 22, 41, 46, 62 f., 106.
Jordleje 17, 135, 137.
Kalmarkrig 57, 75, 77, 81.
Karl Gustavkrig 34 f.
Kejserkrig 34 ff., 51, 54, 56, 66, 75, 78, 80 f., 93, 105, 109, 114 f., 116, 121 ff., 136, 147.
Kirkejord 26, 57, 128.
Kirkelige forhold i alm. 69, 113, 127 f., 130.
Kirkeregnskab 10, 25.
— tjener 16, 24 f., 93, 135.
— værger 25, 69, 102.
Kobbermølle 22, 55.
Kobberskat 82, 86.
Kongebesøg 111 f.
Kornavgift 15
— forsendelse 118 f., 151.
— handel 122 f., 151.
— pris 35 f., 39.
Kul 16, 51; 150.

- Kvittancebøger 139 f., 155.
 Kvittantiarumbilag 11, 139 f.
 Kvitteringer, kap. XIV og s. 14.
 Kvægsyge 58.
 Kvægtiende 10.
 Købmænd 14, 19.

 Landekiste 86 f.
 Landgilde, kap. IV og s. 15, 135, 156.
 — avløst 50 ff.
 — forhøjet 23.
 — fritagelse 22, 31.
 — nedsat 11, 23 f., 43, 147.
 — ændret 13.
 Landkommissarier 86 f.
 Lejermål 70 f.
 Lensbrev 57, 101 ff., 131.
 — reform 100, 130 f., 138, 158.
 Lysegarn 16, 51.
 Løsgængere 125 f.

 Magelæg 13.
 Maltning 15, 19, 99, 118.
 Militærvæsen 19, 46, 68, 99, 106–09, 134, 138, 151.
 Misvæxt 31, 35, 39 f., 53 f., 58, 72, 77, 156.
 Møller 15, 24, 98, 115, 118, 150.
 Møntændring 89 f., 145.

 Olden 10, 14, 16, 17, 27 ff., 51, 62, 93, 95, 103, 136.
 Omdraget gods 19.
 Opladelse 31 f.

 Pantsat gods 22.
 Parlament 71.
 Pengeavgift 15.
 Pengeøkonomi 42, 50, 52, 66, 158.
 Pileplantning 70, 144.
 Postvæsen 99, 151.
 Pramme 18 f., 93, 115.
 Priser 50 ff., 148 f. — Bilag D.
 Provster 19, 25, 27
 Præstegæsteri 17, 27, 93, 135, 147.
 Præster 25 f., 27, 75, 81 f., 92.

 Regnskabsår 13.
 Rejser 19, 87 f., 141, 148.
 Retspleje, kap. IX og s. 116 ff., 157.
 Revision, kap. XIV og s. 14, 55, 57 ff., 60, 70, 86 ff., 89.
 Ridefoged 21, 59, 66, 71, 86, 97 f., 109.

 Rømning 31, 33.
 Sagefald 17, 18, 94, 102, 136 f.
 Salt 16, 19, 51, 92, 150.
 Sandemænd 48.
 Skaftehavre 16, 51, 67.
 Skatter, kap. X og s. 20, 22, 35, 45, 103, 129, 152, 157.
 Skattelæg 72, 82 f.
 Skattemandtal 11, 143.
 Skatterestancer 83, 99.
 Skattesnyderi 84 f.
 Skatteskrivning 151.
 Skattetransport 11, 87 f.
 Skove 16 f., 27, 53, 60, 150.
 Skriver 20, 25, 86, 109, 145, 151.
 Slagtning 19, 47, 51, 98, 118 f.
 Smør 15, 50, 149.
 Stedsmål 17, 18, 22, 25, 26, 30, 33, 42, 94, 102, 136 f.

 Textilindustri 47 f., 126.
 Tiende 16, 18, 26, 93, 127 f., 135, 145, 147.
 Sml. kvægtiende.
 Tingbøger 116.
 Tingskriver 61 ff.
 Tingsvidner 14, 84.
 Tjenestekarle 80 ff.
 Torsk 16, 51, 149.
 Torstenssonkrig 34 f., 39, 66, 75, 77 f., 80 ff., 109, 114, 116, 131 f., 147.
 Træhest 68.
 Tyveri 71.
 Tægtesvin 17.

 Udsæd kap. IV.
 Ugedagstjenere 45.
 Uvisse indtægter 18.

 Vareforsendelse 18.
 Vax 17, 94.
 Ved 16, 28, 150.
 Vogne 53.
 Ymper 70, 148.

 Ægter 45.
 Ærter 15, 51, 149.

 Ødegårde, kap. VIII, og s. 31, 33, 39, 89, 146.
 Øxne at stalde 16, 51 f.
 — som avgift 18, 33.
 — som stedsmål 42, 102, 120, 148.
 — som sagefald 66, 69 f., 102, 120, 148.
 — handel 69.

NAVNEREGISTER

Stednavne er stavet i overensstemmelse med *Trap*, 4. udg. Hvor intet andet er anført, hører lokaliteterne hjemme på lenet. Hele herreder og steder, der kun nævnes i forbigående, er ikke medtaget, og der er ikke henvist til steder, der nævnes i bilag C.

Personnavne er opført under fornavn, undtagen adelsnavne, der står under familienavne, stavet i overensstemmelse med *Danmarks Adels Aarbog*. Konger, personer, der kun nævnes i forbigående, og bønder, som kun nævnes i bilag C., er ikke medtaget, heller ikke præster i listen over præstegæsteri.

- Aldum 21, 55, 113.
Anders Bunde, herredsfoged 61, 242.
— Grøn, herredsfoged 62 f., 88, 209, 226, 263 f., 289.
— Mulle, købmand 122.
— Olsen, købmand 122.
Arenfeldt, Axel, t. Basnæs 11, 95, 97, 103, 127, 131, 140.
— Hans, t. Palsgård 128.
— Ingeborg ∞ Ernst Norman 289 f.
Arent Berntsen, forfatter 28, 29, 68, 91 f., 214.
As 25, 207.

Barnekow, Lene ∞ Tønne Friis 90, 104, 154.
Barret 207.
Bernt Theus, købmand 123.
Bertel Raatke, købmand 123.
Bille, Birgitte ∞ Ove Lunge 291.
— Birte ∞ Jens Harbou 290, 292.
— Henrik, t. Tirsbæk 80, 83, 128, 291.
— Ingeborg ∞ Christoffer Pax 84.
— Knud, t. Skerrildgård 206, 291.
— Mogens, t. Tirsbæk 54.
— Sten, t. Kærsgård 206.
— — t. Ørum 291.
Bisgård lund 28.
Bjærge 207.
Bottrup 47, 55.
Brahe, Beate ∞ Jørgen Lykke 258 f.
— Knud, t. Engelsholm 69, 101, 106, 121, 126, 131, 133, 140 f., 146, 148, 153.
— Sten, t. Næsbyholm 290.

Brockenhuus, Johan, ritmester 205.
— Kjeld, t. Lerbæk 113, 492.
Brok, Jytte ∞ Jørgen Skeel 83.
Brunseje 28.
Bryske, Lisbet ∞ Henrik Bille 206.
Bryskesborg 80.
Bygholm ladegård 29.
Børnehuset 47.

Christen Pedersen, herredsfoged 62, 245.
— — præst i Hvirring 69.
Christian (V), prins 49 f., 111 f.
— hertug av Braunschweig 47.
— Riis, ridefoged 110, 251.
— Sommer, præst i Tyrsted 209.
Christoffer Haard, lieutenant 225 f.
Clar, Otto, voldmester 126.

Dalby 21, 26 f., 55, 207.
Davgård 26, 69, 80, 207.
Dittmer Haar, købmand 122.
Dronningborg len 118.

Ebbesen, Laurids, t. Tulstrup 117.
Elias Jacobsen, præst i Nebsager 209.
Engum 26, 207.
Enner 28, 67, 69.
Eriknavr 25, 27, 55, 213.
Ernst Ernstsens, borgmester 112, 292.

Fasti, Palle, t. Mindstrup 291.
Ferdinand Payngk, præst i Løsning 209.
Flemming 28, 55.
Fork Albertsen, købmand 123.

- Frans Andersen, delefoged 62, 209, 238.
 Frederiksodde 72, 74, 82, 109, 213.
 Friis, Hans, t. Klausholm 197.
 — Niels, oversekretær 61.
 — Tønne, t. Hesselager 14, 25, 48, 53 f., 57, 60, 87 f., 89 f., 103 ff., 114, 117 f., 121, 126—31, 133, 140 f., 146 ff., 152 ff., 184, 191, 198, 218, 282 f.
- Galt, Knud, t. Palsgård 128.
 Gersdorff, Joachim, t. Tunbyholm 146.
 Gjerd Pedersen, præst i Horsens 209, 290.
 Glambek, fru Maren 226.
 Glud 26, 28, 207.
 Gottfried Schröder, omslagsskriver 178 f.
 Gram 55.
 Grubbe, Mette, t. Urup 206.
 Gyldenløve, Hans Ulrik 83.
 Gyldenstjerne, Karen ∞ Holger Rosenkrantz 16, 18, 113, 130, 290 ff.
 — Knud, t. Møgelkær 26, 289, 291.
- Haderslevhus len 89.
 Hald len 57.
 Hans Andersen, ridefoged 110.
 — Antoniusen, præst i As 209, 265.
 — Brunsviger, kgl. kok 119.
 — Christensen, tingskriver 209.
 — Jørgensen, magasinforvalter 206.
 — Larsen, købmand 122.
 — Pedersen, herredsfoged 62, 262.
 — Rasmussen, falskner 107.
 Harbou, Jens Mogensen, t. Sindinggård 23, 236, 290, 292.
 Hatting 26 f., 55, 207, 213.
 Havrum 23, 28.
 Hedensted 21, 26, 207.
 Heidenstrup, Reinhold, t. Rugballe 17, 61, 103, 106 f., 108, 120, 122, 124, 127, 129, 131, 140 f., 147—50, 152 ff., 218.
 Henrik Christoffersen, renteskriver 117.
 — Jørgensen, præst i Stovby 209.
 — Ratlef, røver 117.
 Herman Wiferts, købmand 123.
 Hestehaven 27.
 Hjarnø 16, 26, 40, 55, 85, 149, 207.
 Hohendorff, Sten, rentemester 14, 143.
 Hornborg 26, 28, 55 f., 207
 Hornum 26, 207.
 Hornumkær 55.
- Horsens 17, 68, 71, 75, 82, 86, 97 f., 103, 105, 107 ff., 111, 114, 118, 121, 128—30, 136, 150, 188, 198 f., 204.
 — hospital 18, 20, 99, 126, 134, 138, 145.
 — skole 65, 130, 289.
 Hvirring 207.
 Høeg, Else ∞ Jacob Vind 256.
 — Jens, t. Vang 46, 103 f., 114, 121, 131, 133, 140, 142, 144, 146, 150, 154.
 — Jytte ∞ Niels Krag, t. Trudsholm 59.
 Hørby, Karen ∞ Iver Mund 80, 195.
- Iver Kier Possementmager, købmand? 124.
- Jacob Madsen, købmand 124.
 — Thernøuer, vinhandler 129.
 Jens Andersen, skriver 110.
 — Falenkamp, præst i Ø. Nykirke 117.
 — Gødesen, biskop 127.
 — Madsen, præst i Barret 209.
 — Mikkelsen, herredsfoged 61, 209, 240 f.
 — Mogensen, købmand 122.
 — Pedersen, præst i Urlev 287.
 Jep Smed 67.
 Johan Knippel, købmand 124.
 Juel, Erik, t. Alsted 202.
 — Thomas, t. Estrup 128.
 Juul, Hans, ritmester 205.
 Jørgen Jørgensen, præst i Hatting 223.
 — Mikkelsen, præst i Hatting 209, 283.
 — Nielsen, præst i Engum 128.
 — Nielsen, skriver 110.
 — Pedersen, delefoged 62 f., 209, 232, 238.
 — Skriver, borgmester i Horsens 48.
 — Skytte 69.
- Kalhave 28, 55, 67.
 Kalø len 119.
 Kjøruphalle 28.
 Kjeld Lauridsen Skriver, herredsfoged 61 f., 228.
 Klakring, 111, 207.
 Klejs 25.
 Knud Knudsen, ridefoged 110.
 Koldinghus len 44 f., 47, 50, 59, 81, 89, 108, 118, 152.
 Korning 25 f., 48, 207.
 Krabbe, Erik, t. Vejbyvad 84, 103, 108, 131, 140.

- Krag, Niels, t. Agerkrog 101.
 — Otte, t. Voldbjærg 121.
 Kringeltorne 28.
 Kruse, Jens, t. Søndersthoved 50.
 — Jørgen, t. Hjermelevgård 198.
 Kvorning 23, 55.
 Kørup 80.
- Lange, Gunde, t. Brejninge 54.
 — Margrete ∞ Knud Brahe 104.
 — Peder, t. Kærgård 195, 197.
 Lars Hammer, købmand 124.
 Laurids Jellesen, købmand 123.
 — Pedersen, skriverdreng 110.
 Lindenow, Laurids, t. Oregård 53.
 — Sophie ∞ Knud Gyldenstjerne 291.
 Lund 28.
 Lundet 27.
 Lunge, Ove, t. Tirsbæk 291.
 Lykke, Valdemar, oberst 213.
 Løsning 25, 48, 55, 67, 207.
- Mads Pedersen, ridefoged 110.
 Magdalene Sibylle, prinsesse 112.
 Marcus Calendrini, agent 124.
 Maren hr. Nilaus', præstekone 124.
 Marsvin, Ellen ∞ Ludvig Munk 83, 123, 127,
 147, 290.
 Matthias Kiøtke, lieutenant 226.
 Melchior Hollænder, købmand 123.
 Merring 27.
 Mikkel Hansen, herredsfoged 61, 216.
 — Storm, skriver 110.
 Mølgær 28, 54 f., 60.
 Morten Lauridsen, degn 128.
 — Sørensen, herredsfoged 62, 270.
 Mund, Henrik, t. Serreslevgård 206.
 — Iver, t. Merringgård 291.
 Munk, Karen ∞ Iver Mund 291.
 — Kirsten, t. Boller 11, 19, 111 f., 145,
 206 f., 290 ff.
 Møgelkær 80, 184.
- Nebsager 25 f., 80, 207.
 Narkier 27.
 Nartved 27.
 Nicolaus Poulsen, skriver 90, 110, 226.
 Niels Bang, studehandler 70.
 — Holgersen, tingskriver 245.
 — Høg, skriver 95, 110.
- Norman, Ernst, t. Selsø 17, 24, 46, 49, 61 f.,
 94, 103 f., 105, 107, 120 f., 125, 128, 131 ff.,
 140, 152 ff., 265, 289 f.
 Nørby 71.
 Nøttrup 55.
- Oluf Hansen, hospitalsforstander 127.
 — Ibsen, ridefoged 110.
 Oens 27.
- Palsgård 26.
 Parsberg, Else ∞ Laurids Ulfeldt 154.
 — Mandrup, t. Sandbygård 128, 289 f.
 — Oluf, t. Jernit 11, 23, 49, 103, 120, 122,
 131, 133, 140, 144, 147, 153 f.
 Pax, Christoffer, t. Rask 69, 289.
 — Holger, t. Rask 289.
 — Mogens, t. Torup 83.
 — Morten, t. Bjerre 186, 289.
 Peder Bertelsen, skriver (?) 110.
 — Hansen, ridefoged 110.
 — — tingskriver 63.
 — Høg, skriver 110.
 — Jensen, ridefoged 110.
 — — præst i As 265.
 — — Vehr, tingskriver 63.
 — Lassen, herredsfoged 62, 262.
 — Nielsen, skriver 110.
 Pentz, Joachim Fr., t. Palsgård 290.
 Poul Brun, præst i Horsens 127.
 — Jørgensen, herredsfoged 62, 263.
 Powisch, Frans, t. Ravnholt 84, 86, 103 f.,
 120, 130 f., 138, 140, 154, 193, 202.
 — Henning, t. Hollufgård 131, 206.
 Provstelund 28.
- Rantzau, Henrik, t. Møgelkær 204, 212,
 268 f., 271, 273, 279, 289.
 — Johan, t. Møgelkær 23.
 Rask 194.
 Rasmus Hellekande, købmand 124.
 — Pedersen, ridefoged 83.
 — Sørensen, præst i Skjølde 209.
 Ravnholt, 55 f.
 Reedtz, Frederik, t. Barretskov 290.
 — Peter, t. Tygestrup 54.
 — Tønne, t. Barretskov 206, 290.
 Reinholdt Christoffersen, ridefoged 110.
 Reffgårds lund 28.
 Riberhus len 45, 59, 81, 101.

- Rosenkrantz, Birte ∞ Claus Glambek 289.
 — Erik, t. Rosenholm 90.
 — Holger, t. Boller 127, 237, 290 ff.
 — Otte Christoffer, t. Boller 20, 27, 127, 290 ff.
 Rosenvold 80, 194.
 Rud, Johan, t. Møgelkær 291.
 Råballegård 108.
 Rårup 26, 55, 57, 69, 207.
- Sebberup 55.
 Sehested, Hannibal, t. Nøragergård 290 f.
 — Mogens, t. Holmgård 59.
 Sidsel Clemens, købmand 123.
 Silkeborg len 28, 47, 118.
 Simon Titke, købmand 122 f.
 Skanderborg len 23, 28, 45, 49, 59, 61, 81, 94, 103, 108, 115, 118, 121, 285 ff.
 Skeel, Otte, t. Hammelmose 107.
 Skiffdalsbjærg 28.
 Skram, Niels, t. Urup 289.
 Spettrup 21, 26, 46.
 Steffen Nielsen, købmand 122.
 Stenderup 21, 25, 69, 207.
 Stovby 16, 25, 27, 207.
 Stouenbjærggård 55.
 Stubberup 27, 67.
 Søren Andersen, præst i Glud 209, 291.
 — Bloch, præst i Torsted 127.
 — Jensen, præst i Urlev 128, 209, 287, 290, 292.
 — Madsen, ridefoged 83, 88, 110.
 — Mortensen, herredsfoged 62, 209, 270.
 — Nielsen, oprørske bonde 49.
 — — præst i Ørum 70.
 — Pedersen, præst i Urlev 290.
 — — præst i Ørum 209, 276.
 — Prip, præst i Stenderup 114.
- Tamdrup 26 f., 69, 130, 207.
 Tamdrupbjærg 28.
 Terkel Ibsen, købmand 123.
- Thomas Andersen, renteskriver 143.
 — Knudsen, foged 95, 110.
 — Mikkelsen Dal, herredsfoged 62, 113, 250 f.
 Torp 28, 54.
 Torsted 21, 55, 207.
 Torup 55.
- Ulfeldt, Corfitz, t. Mattrup 206.
 — Jacob, t. Karstoft 206.
 — — t. Urup 23, 234.
 — Laurids, t. Egeskov 11, 53 f., 58, 62, 69, 84 f., 89 f., 104 f., 107, 114, 117, 121, 127, 129, 131, 133, 140, 146 f., 151, 153 f., 195—198, 203, 205 f.
 Ulrik, prins 112.
 Underup 26, 28, 55, 71, 207.
 Urlev 26, 113, 207.
- Valdemar Christian 23, 244, 259.
 Willum Jensen, ridefoged 110.
 Vind, Henrik, t. Aggersvold, 88.
 Vinten 21, 23, 28, 41, 54, 66, 69.
 Visborg len 142.
 Vorbjærg 28, 54.
 Vrigsted 21, 207.
 Vrønding 21, 55 f.
- Ølsted 21, 26 f., 70, 207.
 Ølstedhave 27.
 Ølstedholm 27.
 Ølstykke h. 32.
 Ørum 23, 26, 207.
- Åbjerg 27.
 Åkær len 28, 49, 94, 115.
 Ålborg 109.
 Ålborghus len 119, 149.
 Århus domkapitel 128, 207.
 Århusgård len 45, 59, 81, 118, 121.
 Årupgård 55, 113.
 Årup lund 28.

English Summary.

Introduction.

Until 1660 the revenues from the lens¹ were the most important source of the Crown's fixed revenue, and they were partly paid out to creditors direct from the len, partly paid into the exchequer. The lensmand administered the len. He was in charge of the administration of justice, levied taxes, and acted as the connecting link between the local population and the central administration. The accounts of the len throw light particularly on the economic and judicial position of the tenants and on the general economic development.

Conditions in the various lens in spite of certain differences were fairly uniform. Stiernholm len, for which sufficient material exists for the years 1603—61, has been chosen here as a typical example. This material consists of accounts with vouchers, rent-rolls, assessment-rolls, receipts, and inventories compiled at the appointment of every new lensmand. This len was "on account"², except during the years 1646—48 when it was "on dues".

1. Form and contents of the accounts of the len.

The accounts, which are missing for some years, had the 1st of May as their day of completion. The vouchers for the accounts were rent-rolls from which the tenants' fixed rents appeared, receipts for expenses, and assize-record extracts concerning the condition of the forests and farms. The receipts follow each other in regular sequence, first rent and other fixed revenues, next those not fixed, such as fines and fees paid by incoming tenants. The expenditure began with the lensmand's salary, and then followed the varying expenses for transport, building work, military purposes, etc.

¹ Len in this period denoted an administrative area consisting of one or more jurisdictions (*herreder*) and the Crown's leasehold property and manors situated there. The lensmand was a nobleman appointed by the King. He was partly the administrative official in the len, where he also imposed taxes and levied soldiers, partly in charge of the running of the crownland in the len.

² During the years when the len was »on account« the lensmand received a fixed salary and had to submit to the exchequer full accounts showing receipts and expenditure. When the len was »on dues« a fixed amount was sent in to the exchequer, and the lensmand kept the surplus for himself.

2. The size of the ten.

The amount of land in the ten was practically unchanged, but its revenues fell. Some freehold farms were bought and turned into leasehold farms, but it was expensive for the Crown. Payment was made in such a way that the seller kept the farm unencumbered during his and his wife's lifetime. It is not possible to determine the extent of the forests, but they were insufficient for the needs of the ten and only during comparatively few years gave a large revenue by providing mast for swine.

3. The taking over of leasehold farms and fees paid by incoming tenants.

The rent-rolls are a doubtful source, and the frequency with which the leasehold farms changed hands can be determined only approximately. The leasehold farms changed hands on an average just under twice during the period—the cottages a little more frequently—in 43 per cent. of the cases by transfer with the owner's sanction, of these about one third to sons; in at least 8 per cent. of the changes sons took over the farm on the death of their fathers. It was easy to find tenants for the farms, and only about 8 per cent. of the new tenants were given special considerations. A number of leasehold families had ostensibly a strong attachment to their farms.

The fee paid by the incoming tenant which was paid mainly—from 1624 exclusively—in money, did not stand in any fixed relation to the amount of the rent, but fluctuated greatly and fell violently during and after crises, etc. Tax demands and corn prices do not seem to have had any general influence on the amount of this fee, and only in the very roughest outline has its size been parallel with that of the farm. The result of the investigations is: the fee paid by the incoming tenant was determined by the condition of the farm and the peasant's ability to pay.

Leasehold farms changed hands most frequently after wars and crises. Freehold farms changed hands a little less often, and the freeholders might do much to keep their farms.

4. Seed and rent.

There is no fixed relation between the seed sown and the rent; it varied between 5 per cent. and 176 per cent. of the seed sown, but had a slight tendency to concentrate about 50 per cent. The dues paid by the freeholder to the Crown were about equal to the value of his ownership.

5. Sockage service.

Sockage service was contributed by a limited, probably decreasing, number of farms, among them a few freehold farms. Some very uncertain calculations based on the commutation of sockage indicate that the tenants gave about 36 days of sockage

service annually, freeholders about 24. The Crown protected the peasants against the attempts made by some lensmænd to increase socage, but was itself responsible for increasing it from 1618 by the introduction of compulsory spinning by each leasehold farm.

6. Converted rent.

Corn, swine, geese, hens, firewood, and usually butter were paid in kind, other items of rent were commuted to rising but, over longer periods, fixed payments in money. In this way the Crown had the advantage of obtaining ready money, while the peasants and lensmænd profited by the fixed commutation prices as the goods rose in value. Commutation bears witness to the increasing transition to a money economy.

7. Reductions in rent during special periods.

Fire, failure of crops, and devastation caused by war necessitated temporary reductions in rent and socage service, as a rule granted by special royal licence. Extensive reductions after great catastrophes were fixed by special commissioners.

8. Derelict farms.

Only a few farms stood derelict for long periods, but some cottages were demolished. After war and failure of crops the number of derelict farms increased in 1649, but did not reach 5 per cent. of the total number of farms. The king tried in vain in 1651 to compel the lensmand to bear a part of the loss on the derelict farms.

9. The judicial system.

The lensmand had considerable influence on the administration of justice in so far as he brought charges against offenders. He sometimes seems to have refrained from bringing a charge if a fine would ruin the peasant so that he could not remain on his farm. Next the lensmand usually fixed the fine—in kind or in money, from 1625 only the latter—after estimating the lawbreaker's ability to pay, and finally he appointed the herredsfogeder (district judges) and delefogeder (whose job was to serve summonses and act as public prosecutors in minor cases), who were mainly freeholders. The herredsfoged during his time of office was exempt from paying taxes and rent, although normally royal permission was needed, while the delefoged received more limited privileges. The court fines amounted to only about half of the Crown's expenditure on the administration of justice. Two murders were committed, and only a few petty thefts, a fact indicating good economic conditions, while unlawful felling of trees was somewhat more frequent, as were brawling, fighting,

and especially fornication. By frequent inspections and many fines the lensmand succeeded in carrying out the orders to plant willows and fruit trees and make hop-pits (for preserving the roots during the winter). After the Thirty Years' War delinquency seemingly decreased, but the explanation is probably that charges were not raised to avoid overtasking the peasants so that they could keep their farms running and pay their taxes and rent.

10. Taxes.

A few of the taxes imposed were not paid on account of occupation during the wars. In spite of the demand of the royal warrant that the peasantry should be divided into small groups to pay collective taxes, the tax was practically always exacted from the individual peasant according to a fixed rate. The money taxes increased to more than the double from the first nine years in the period until the last nine years and the burden of taxation was increased by taxes in kind. Taxable capacity was very small in the len after the wars, while the length of-time from the date for payment until the taxes actually were paid increased, especially after the Torstensson War (with Sweden 1643—45). The number of taxpaying peasants decreased, partly because some tenants on noblemen's estates became "socage day peasants" (tenants living in the same parish as that in which the manor was situated; they had to render more socage service than tenants in other parishes, but were exempt from taxation), partly because a number of peasants on crownland became exempt from taxes when their farms were converted into "soldier farms", which had to provide a soldier's pay. The number of farm-hands varied with the wars, but on the whole decreased, while there was a special drop in the number of farm-hands engaged by the year.

More and more taxes, also corn taxes, were paid in money, so the transition to a money economy became very conspicuous, although after the Torstensson War (1646) permission had to be given again for some of the corn taxes to be paid in kind. Some years the lords of the manors taxed their tenants themselves, but as a rule this was undertaken by the lensmand's bailiff. A reduction in the rent brought about an automatic reduction in tax. The lensmand did not strictly follow the royal warrant for levying taxes, but placed the taxpayers in tax classes at his own discretion. Lack of taxable capacity was determined by help of the assize-record extracts which were often unreliable, and at the end of the period the lensmand had to fight tax evaders.

Gradually the taxes came to rest on several groups, some of whom were little able to pay: cottagers, peasants' sons living at home, bailiffs, and clerks. Even the exemption of district judges from taxes was encroached upon, but was maintained.

The taxes were delivered where they were needed, mainly in Copenhagen. The audit department sought in vain to limit the Crown's share in the transport costs, but was more successful in its demands for proof of lack of taxable capacity. In its criticism of the lensmand's imposition of taxes it sometimes went beyond justifiable limits. The money taxes were handed over first in a large sum, and then later the

remainder when the tax accounts were sent to the exchequer, but the lensmand often had to wait a long time for a receipt. Generally the taxes came in, in spite of increases, but more and more slowly, and the number of taxpayers decreased.

11. The arrangement of the extracts of accounts.

As the accounts of the len are not easy to follow, it has been necessary to undertake a new systematic arrangement—Appendix A, where all items are converted into barrels of barley.

12. The lensmand's functions.

In general the government interfered with the administration of the len to a slight degree only. The royal letters of appointment, which were very similar when the len was "on account", did not include all the lensmand's obvious duties, such as administration of the estates and levying of taxes, and their stipulations were not carried out to the letter as practice was more fixed than the ordinances of the royal letter of appointment. Crown interference with the administration increased somewhat in the 1640's, and in 1646 when the len was "on dues", a provision concerning the levying of taxes was inserted in the royal letter of appointment, but this was dropped in 1648, that is to say, the Privy Council was more lenient than Christian IV towards the lensmand, and Frederik III's attempts to obtain greater returns from the len for the Crown were unsuccessful.

In reality the lensmand was appointed by a royal order calling on the peasants to obey him, although the actual letter of appointment was issued later. Lensmand were appointed from 1st May, and their widows retained the len until the end of the financial year in which their husbands died.

Only as an exception were soldiers levied on the len, normally only part of the receipts from the len, and certain special taxes were used for paying soldiers and officers, and even billeting as a rule was commuted. These commutations are an indication of the advancement of a money economy.

Bailiffs, clerks, etc., were paid by the lensmand, but bailiffs also received money fees, and clerks fees in kind (for writing up the rolls).

The King's rare visits were costly, as was the billeting of some Russian envoys. The Crown's ownership of the farms in the len was not contested. The upkeep of the buildings was expensive and uneconomical as the King always demanded that the work be carried out cheaply, not well. The same applied to mill-buildings, and attempts to get the millers to pay for their upkeep were fruitless. Normally the lensmand fixed the fines and was both in judicial and administrative matters the Crown's representative in the len.

The lensmand was responsible for handling and despatching the dues paid in kind, as a rule to Copenhagen, partly in the autumn, partly at first open water in

the spring. He bought goods, especially corn, for the use of the Crown, and until the Thirty Years' War he traded with the corn from the len which the King did not use, but after 1630 the Crown's creditors received the amounts due to them allotted in the form of corn or butter from the len, and they had to pay for transport themselves.

The lensmand often procured and sent the King labourers, either voluntary or compulsorily levied vagrants.

Only a partial explanation can be given of the lensmand's superintendence of the hospital in the town of Horsens and of the ecclesiastical estates, apart from the royal tithes, which were paid into the len's money chest. Little is also known of his superintendence of Horsens except the levying of taxes and the forwarding of labour.

On the appointment of a new lensmand an inspection was carried out of houses and furniture, and documents were indexed. Generally the lensmænd did their work conscientiously, but they neglected the buildings and did not show great initiative. It is difficult to find individual traits about them, and none were dishonest.

13. Receipts, expenditure, and surplus.

The len's expenditure can be divided, although not sharply, according to its use for local purposes—running and administration of estates—and for Crown purposes, the payment for which was made partly on the spot and partly elsewhere through the central administration. The administration of the len accounted for 42 per cent. of the expenses.

The rent-roll receipts varied only appreciably during and after wars and crises. The tenants on former Church estates were affected only a little by this, the corn tithe varied with the rent, while the tithe of cattle fluctuated greatly. The small fixed receipts—rent of single fields, dues from the local incumbents and compulsory spinning—varied a little, while pannage was completely dependent on natural conditions. The fee paid by an incoming tenant fluctuated the most, dependent on the peasants' ability to pay, which in its turn was reduced by war and failure of crops. Fines decreased, probably because the lensmand avoided overtasking the peasantry by fixing low fines and limiting prosecutions so that they could pay their taxes and rent.

The lensmand's salary (genant) was a fixed expenditure as was rent of land, while his 10% of the irregular revenue was proportionate to incoming tenants' fees and the fines. The variation in the salaries is due especially to the size of the farms of the various district judges. Upkeep varied greatly according to the extent of the building operations, and transport charges varied according to the amount despatched.

As the few freehold farms bought by the Crown were paid for by exempting the seller during his lifetime from payment of dues, the expenditure for buying of land decreased. Military expenditure varied according to the amount to be defrayed by the len as laid down by the Crown. The surplus during the years when the len was "on account" seems unreasonably small when compared with the two years 1647

and 1648 when the len was "on dues", even though the actual difference was probably less than the figures seem to indicate. However, it would have been of advantage for the Crown to have the len "on dues" if the due demanded could have been maintained, but this was opposed by the Privy Council.

14. Auditing.

The chancellery's records of receipts are an unreliable source, the original extant receipts are better. The auditor's notes exist only in a few cases. The lensmand often delayed sending in his accounts, and in 1647 the King had to give orders for them to be delivered before Christmas. Payments were usually made with a large sum on account, after which the balance was made up when the accounts were handed over, and a brief numerical audit was carried out and comparison made with the vouchers and the previous year's accounts and list of taxpayers in the len.

The later critical audit resulted in auditor's notes to which the lensmand made counter-observations which were partly complied with. The audit department's demands for vouchers and for the lensmand's signature on these and on the accounts were effected with some difficulty. The audit department interfered only to a slight degree with the administration of the len and was usually moderate in its demands, but had difficulty in having them carried out, amongst other reasons because the King often supported the lensmand against the audit department, and because the auditing was very slow. During those years for which results are known the auditing increased the Crown's income by approximately 100 barrels of barley per annum, but its greatest value lay in its actual existence. The lensmand often did not receive his final receipt until many years after he had retired from office.

15. Some results.

Even though this len might be considered typical, only a comprehensive investigation of further lens can show whether the results obtained here are general.

Some of the most important results are as follows: there are many miscalculations, but they are not of importance. The records of receipts are an unreliable source as are the lists of leaseholders in the rent-rolls, while the accounts seem to be reliable.

The leaseholders' lot was stable and in periods of peace relatively good, so that it was easy to find tenants for the farms. When war or failure of crops made the peasants' conditions worse, the Crown tried to alleviate their circumstances. Although the decrease in the employment of farm-workers, the fast rising taxes, and a slight increase of socage show that the peasants' conditions became worse, they were not in 1657 economically ruined.

The lensmænd had a very free hand in the administration although the demands of the audit department increased somewhat, and on the whole the central administration was the weaker part.

The Crown had to rely on information from the lensmænd on all local questions, and they had a very great influence on the individual levying of the taxes and on the administration of justice. The len was characterised by an increasing transition to a money economy, which was of advantage for both Crown and leaseholders.

Appendix A. Accounts.

The accounts of the len are systematically arranged, and all numbers are converted into barrels of barley. The items marked * are expenses for general government purposes.

Appendix B. Taxes.

The taxes include money taxes, taxes from the town of Horsens, tax on capital, corn taxes, taxes on tithes, taxes paid in kind (beer, bread, and copper), taxes for boatswains (a kind of naval tax), and for the fortification of Frederiksodde. They are arranged in such a way that the position and number of the tax-payers can be seen, the rate of tax and the proceeds, in a few cases also the number of those exempted from tax.

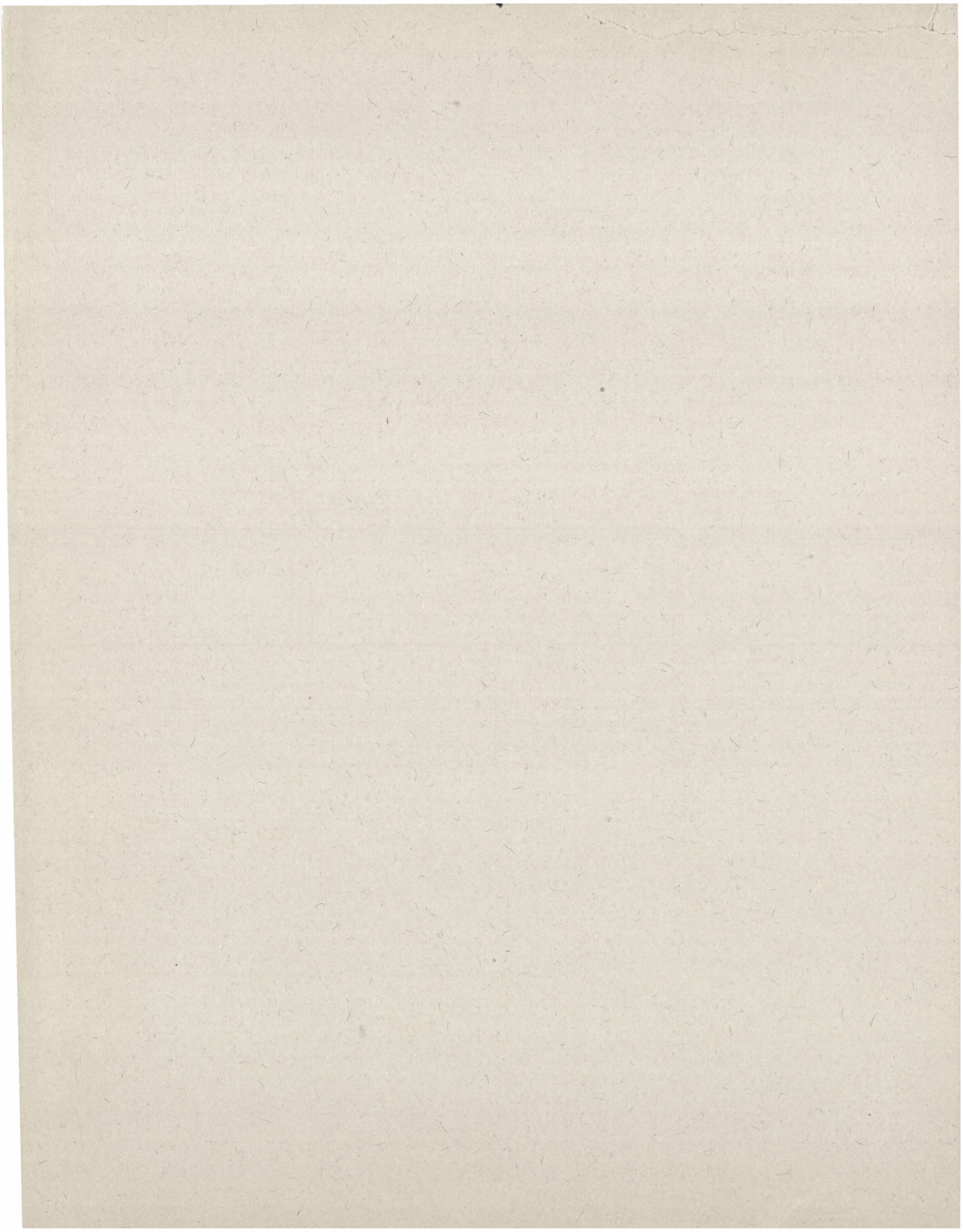
Appendix C. Rent-rolls.

Tenants and freeholders are arranged topographically in accordance with the original rent-rolls, and every serial number as far as possible includes the following points: the hartkorn of the farm (Danish standard of land valuation), the items of rent and alterations in them, seed sown in 1625, the amount of the fee paid by the incoming tenant on a leasehold farm, the name of the farm, the type of the property, and a list of the tenants with any information available about the individual lease-holders.

The Crown's tenants and freeholders are listed first, next the lease-holders on former Church land, then the royal tithes, and lastly one special duty paid by the local incumbents.

Appendix D. Prices.

A catalogue of the prices which during the years stated can be said with some certainty to have been valid in the len for a number of commodities and for work done by craftsmen.

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
HISTORISK-FILOLOGISKE MEDDELELSER

BIND I (under pressen):

	kr. ø.
1. SANDER-HANSEN, C. E.: Das Gottesweib des Amun. 1940	15.00
2. LANGE, H. O., und NEUGEBAUER, O.: Papyrus Carlsberg No. I. Ein hieratisch-demonischer kosmologischer Text. 1940	35.00
3. SANDER-HANSEN, C. E.: Über die Bildung der Modi im Altägyptischen. 1941	10.00
4. DANSTRUP, JOHN: Esgruserhaandskriftet, en Adam af Bremen-Afskrift af Otto Sperling den Yngre. Mit deutscher Zusammenfassung. 1943	11.00

BIND II (under pressen):

BIND III (under pressen):

1. FUSSING, HANS: Stiernholm len 1603—1661. Studier i krongodsets forvaltning. With an English Summary. 1951	35.00

Historisk-filologiske Skrifter
udgivet af
Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
Bind **3**, nr. 2

Hist. Filol. Skr. Dan. Vid. Selsk. **3**, no. 2 (1958)

Papyrus Carlsberg Nr. VII

FRAGMENTS OF A HIEROGLYPHIC
DICTIONARY

BY

ERIK IVERSEN

København 1958

i kommission hos Ejnar Munksgaard

DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB udgiver følgende publikationsrækker:

THE ROYAL DANISH ACADEMY OF SCIENCES AND LETTERS issues the following series of publications:

	<i>Bibliographical Abbreviation</i>
Oversigt over Selskabets Virksomhed (8°) <i>(Annual in Danish)</i>	Overs. Dan. Vid. Selsk.
Historisk-filosofiske Meddelelser (8°) Historisk-filosofiske Skrifter (4°) <i>(History, Philology, Philosophy, Archeology, Art History)</i>	Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. Hist. Filos. Skr. Dan. Vid. Selsk.
Matematisk-fysiske Meddelelser (8°) Matematisk-fysiske Skrifter (4°) <i>(Mathematics, Physics, Chemistry, Astronomy, Geology)</i>	Mat. Fys. Medd. Dan. Vid. Selsk. Mat. Fys. Skr. Dan. Vid. Selsk.
Biologiske Meddelelser (8°) Biologiske Skrifter (4°) <i>(Botany, Zoology, General Biology)</i>	Biol. Medd. Dan. Vid. Selsk. Biol. Skr. Dan. Vid. Selsk.

Selskabets sekretariat og postadresse: Dantes Plads 5, København V.

The address of the secretariate of the Academy is:

*Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab,
Dantes Plads 5, København V, Denmark.*

Selskabets kommissionær: EJNAR MUNKSGAARD's Forlag, Nørregade 6, København K.

The publications are sold by the agent of the Academy:

*EJNAR MUNKSGAARD, Publishers,
6 Nørregade, København K, Denmark.*

Historisk-filologiske Skrifter
udgivet af
Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
Bind **3**, nr. 2

Hist. Filol. Skr. Dan. Vid. Selsk. **3**, no. 2 (1958)

Papyrus Carlsberg Nr. VII

FRAGMENTS OF A HIEROGLYPHIC
DICTIONARY

BY

ERIK IVERSEN

København 1958

i kommission hos Ejnar Munksgaard

Printed in Denmark
Bianco Lunos Bogtrykkeri A-S

1. Provenance and Technical Description.

The fragments belong to the papyrus-collection of the Egyptological Institute of the University of Copenhagen, where they have the number Papyrus Carlsberg VII.

Very little can be said with any amount of certainty about their provenance, but there are indications that, together with the greater part of the collection, they belong to one single find and probably came from the vicinity of Tebtynis in the Fayyum.

It has even been suggested that the find as such was part of the ancient archives of the local temple dedicated to the crocodile-god Suchos (*Σοκρεβτυνις*).¹

Of the present text only scanty fragments of two pages are left, together with three loose fragments, of which it has been possible to place one at the left hand side of page one in continuation of line 11, and another in continuation of lines 14—21 of the same page. A third fragment still remains without a likely place.

The papyrus, now mounted between glass, is of the very finest texture, very thin and still fairly flexible. Its colour varies from dark brown (Page 1), to very pale yellow (Page 2).

The height of Page One is now about 294 mm., and there are good reasons to believe that it did not contain more than the remaining 30 lines, as no traces of signs are to be seen at the bottom of the page where a margin seems to have been left, so that the original height of the whole sheet would have been a little more than 300 mm., which corresponds fairly well to the large dimension-rolls mentioned by ČERNÝ.²

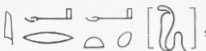

Unfortunately we are unable to determine the original length of the sheet and its lines. Page One, where it is broadest at line 13, measures about 195 mm., and considering ČERNÝ's observations that one of the standard lengths of late papyri was about 200 mm.,³ it seems probable that this line is almost complete and represents the approximate original length of the sheet.⁴

The height of the remains of the second page is about 200 mm., and the fact that the two pages were found together makes it probable that it was in fact the second page of the original roll, although we are unable to prove it from textual evidence.

¹ ERICHSEN, *Demotische Orakelfragen*. *Hist. Filol. Medd. Dan. Vid. Selsk.* 28, no. 3 (1942), p. 3.

² ČERNÝ, *Paper and Books in Ancient Egypt*, p. 15.

³ *op. cit.* p. 8.

⁴ The last word of the line is [𓂏], and the determinative must at any rate be restored at the end of the line, as the next one begins with a new passage.

We are also unable to determine the original length of the papyrus as such, but if the horizontal breaks which run down Page One, represent the original folding lines of the roll, it would seem to have been fairly thick and consequently pretty extensive.

No other fragments of the text or the papyrus have ever, to the best of my knowledge, been found elsewhere.

2. The Date of the Text.

If we consider the date of the text itself, that is, the actual date of its composition or compilation, and the date of the present copy, separately as two independent problems, we are in the fortunate position that palaeographical evidence permits us to ascertain the latter date with reasonable accuracy.

It is written in a clear and concise, although not always easily readable hand, showing the characteristics of that peculiar form of hieratic used in religious and scientific texts from the time about the beginning of our era. This particular form of hieratic, with its concise and clear-cut sign-forms and its deliberate avoidance of ligatures and abbreviations, is probably traditionally related to and influenced by the cursive hieroglyphs used in religious texts from about the 21th dynasty. It has like these a tendency to efface the individuality of the different hands, and it has in its uniformity and rigid impersonality been aptly compared to our roundhand (Rund-schrift).¹

The writing of our present text is closely related to that of the hieratic parts of papyrus Carlsberg I, which comes from the same find, and has been dated at the time about the first century A.D.²

Also the so-called sign-papyrus from Tanis, which GRIFFITH has dated at Roman times,³ shows great affinity to our text in sign forms and the general characteristics of its style, although it is not nearly as carefully and precisely written; but even closer related to our text is papyrus Berlin 7809, which I only know from Møller's reproduction.⁴ This text is in itself so closely related to the sign-papyrus, as seen from a palaeographical point of view, that MØLLER quotes both under one heading in his *Paläographie*,⁵ where he dates the Berlin text at about the first century.

It will be seen, therefore, that the palaeographical evidence is clear and unambiguous, and dates our text with great certainty at the time about the first century after Christ.

The orthographic evidence, although obviously more vague and less conclusive for dating purposes, corroborates also a late dating of the copy. The scribe uses typical

¹ MØLLER, *Paläographie*, III, 1.

² LANGE-NEUGEBAUER, *Papyrus Carlsberg No. I. Hist. Filol. Skr. Dan. Vid. Selsk.* 1, no. 2 (1940), p. 9.

³ GRIFFITH, *The Sign-Papyrus from Tanis, Extra Memoir of the Egypt Exploration Fund*, IX. (London 1889), p. 6.

⁴ MØLLER, *Paläographie*, III, Tafel VIII.

⁵ Cf. e.g. No. 421.

Ptolemaic signs such as for *dm* (line 9), and for (line 4). He writes for *dd* (line 4 and passim, for (f. inst. line 9), and occasionally probably for *e* (as f. inst. maybe in = *ze*). He writes for , and confuses *h* and *h*, in listing under (line 11), and he uses late spellings such as   for *giam* (line 19), all of which bear clear and unambiguous evidence of the late 'Ptolemaic' origin of the manuscript, although it is not in itself typical enough of any definite period to permit a closer dating.

When we turn to the question about the date of the text itself, we are at once faced with the problem whether the information of the introduction is correct, according to which the manuscript should be a copy of an older one, presumably found in a temple of Osiris, or whether the text is in fact contemporary with the manuscript.

The linguistic evidence upon which the answer to this question must necessarily be based, unfortunately is not very conclusive in itself, and it is difficult to decide whether the passage of the introduction is to be taken seriously, or merely as one of the well-known declarations intended to warrant the sacred and traditional origin of the text.

It is undoubtedly true that the late impression given by the writing and the orthography to a certain extent seems to be contradicted by the classical, or at any rate old-fashioned language in which the text obviously appears. The articles do not occur, and we find none of the auxiliary verbs or verbal constructions characteristic of the later periods of the Egyptian language, and the author uses the old negations.

However, the discrepancy between the palaeographical and the linguistic evidence is maybe more apparent than real, and merely a natural result of the very nature of the text.

According to its title, the aim of the book is to explain the hieroglyphs and their use, and in conformity with the general principle of Egyptian science, all the material for any explanation and any commentary is taken from the traditional religious texts, which in accordance with the mythical conceptions of the Egyptians were supposed to contain the final solutions to all problems. An alliteration or a quotation which gave a mythical aspect to any problem, involved to the Egyptian mind eo ipso an explanation, and the commentaries of our text accordingly appear as direct quotations from traditional religious literature.

This must necessarily efface the individual linguistic features of the text, and endow it with the linguistic appearance of its sources. Its classical appearance, therefore, does not necessarily involve an ancient origin of the text, and it is unfortunately in too bad a condition to give a clear picture of those parts of it which are not quotations, although the fact that the author comments on signs which are undoubtedly of late origin such as f. inst. and , and his use of such late idioms as , would rather indicate a late than an early origin of the text.

This point of view is also supported by the fact that the only related text, the Sign-papyrus from Tanis, is undoubtedly of very late origin, and the whole character of the text makes it a typical result of the scientific and filological interests which are so very characteristic the time after the Saitic revival.

An exact dating of the text itself is obviously not possible, but in spite of the colophon it would seem most natural to consider the compilation made some time between the 26th dynasty and the beginning of our era, and I can see no serious objections to consider the text and the copy more or less contemporary.

3. The Contents of the Text.

As we are in the fortunate position that the title of the book has been preserved there can be no doubt as to the aim and the general purpose of the treatise, which is stated to be 'an explanation of the use of the hieroglyphs', and we have seen that the authenticity and sacred traditional origin of the book was guaranteed by one of the usual statements that it was originally found in a temple of Osiris.

Unfortunately we are unable to judge the original length of the text, and unable to tell how many signs it originally contained, but it was arranged like our dictionaries, so that each page contained a rubric divided off by two vertical lines, in which the signs to be explained were inserted as cursive hieroglyphs, or at any rate as very carefully executed hieratic, in vertical columns to be read from above, while the accompanying commentary was written in hieratic in horizontal lines on the left. The text as such may claim special interest as being the only one hitherto found which deals systematically with the problems of Egyptian writing¹ and it distinguishes itself from other known lists already in the way in which the material is arranged.

Generally speaking the principles on which the signs and vocables have been arranged in the ordinary texts containing lists and enumerations of objects seem very loose and unsystematic, the signs being arranged rather vaguely in groups according to their ideographic meaning, as f. inst. in the Tanis Sign papyrus, which begins with signs representing human beings, and then proceeds to mammals, birds and reptiles, or else with the various objects classified into categories according to the practical aims of the different texts, such as f. inst. in papyrus Harris or papyrus Hood.

As far as the hieroglyphs are concerned, it has been generally accepted that no proper system of classification ever existed,² and this would to a certain extent seem to be confirmed by the present text, where the signs themselves seem to follow each

¹ For its relation to the sign-papyrus see below.

² Cf. GRIFFITH'S remarks on the sign-papyrus (op. cit. p. 1 col. 1, line 15), 'From the considerable care with which the list has been prepared, and from its extent, we must suppose that if any rigid method was customary, it would have been adopted here, and we are thus driven to conclude that the Egyptians possessed no such system'. Cf. also ERMAN-RANKE *Ägypten* (1923), 184 note 1, 'Die Ägypter selbst scheinen kein System der Anordnung ihrer Zeichen ausgebildet zu haben'.

other without any apparent principle or order at all, as far as their ideographical meaning or their shapes are concerned.

If, however, we consider the commentary, it will be seen that the first page contains 11 separate catch-words, the reading of which are given as respectively *h3bw*, *hrw*, *hnm.t*, *h*, *h3b*, *hmhm*, *hn*, *hmj*, *hnw*. As it is obvious that these words have nothing in common except the fact that they all begin with an *h*,¹ it would be most tempting to conclude that alphabetic considerations had determined their arrangement.

Unfortunately the condition of the second page does not permit us to draw any definite conclusions as to the arrangement of the signs there, as all the original readings of the catch-words except *k3* have been lost, and the phonetic value of several signs is ambiguous and doubtful.

The sequence of the first readable signs of the page does not speak for an alphabetic arrangement,² but the four last ones , , , and , might probably be read *k3*, *k3rj*, *km*,³ and *km*.

It will be seen, however, that no definite conclusions can be drawn from this page, and one would have been most hesitant to attach too much importance to Page One, were it not for the fact that important evidence actually seems to speak for the existence of certain alphabetic conceptions, and for the existence of a tendency to arrange words and word-lists in accordance with their initials.

First of all we find certain fragments of a demotic text published by SPIEGELBERG,⁴ and containing geographical names, some of which have been arranged on topographical principles, and others have been listed in groups according to an initial or . It is obvious that this in itself cannot be used to support the idea of alphabetical arrangements, but on the verso of the papyrus we find a collection of proper-names beginning with some which have as their first element. These are followed by names beginning with , after which we find one beginning with . Then follow names constructed with and , and finally we find names beginning with .

It is obvious that the only reason why these names have been brought together in one list must be the fact that they all begin with an , which obviously seems to prove that the Egyptians somehow or other must have considered an initial in a way which seems to correspond to our conception of an ordinary letter.

¹ *hnm.t* is no exception, the word having been listed under *h* owing to the assimilation of *h* and *h*.

² The first readable sign is , which in late inscriptions has the phonetic value *mj*. It is also used as an ideogram for *3m* and *3n'*. The next sign is read *hnmw*, and the reading of is doubtful.

³ is occasionally used as an ideogram for *km* in Ptolemaic texts.

⁴ Cat. Gen. des Ant. du Caire, XVI, XXXIX, LXX. Die Demotischen Denkmäler, II, Die Demotischen Papyrus, Textband, p. 270. The text is older than ours and dates from Ptolemaic times.

We find the same principle employed in a small demotic vocabulary from Heidelberg,¹ where *h̄jw* and a sequence of words beginning with *h̄tr* are placed together because of their initial *h̄*.

Moreover the existence of what is actually called an Egyptian 'alphabet' is frequently mentioned by classical authors.²

It is definitely implied, if not explicitly stated by Plato in Philebus (VIII), where we are told that 'a certain Thoth from Egypt' was the first to classify the various sounds as consonants, vowels, and mute letters³ and Plutarch states explicitly that the Egyptian 'alphabet', consisted of 25 letters.⁴

Considering that the first catch-word in our present text is actually *h̄ybw*, 'the Ibis', another remark of his becomes even more surprising, for we are told that the Ibis was in fact the first letter in the Egyptian alphabet, and his explanation that the Egyptians had arranged it thus out of reverence for Thot, is obviously right.⁵

Considering this not very clear, but nevertheless irrefutable evidence, we are more or less forced to admit that the Egyptians had actually developed certain alphabetic conceptions, and that alphabetic considerations were responsible for the arrangement of the signs on the first page of our text.

However, how far these conceptions had been developed, and how far the Egyptians actually had developed a proper alphabet in our sense of the word is quite another question which at present we are unable to answer. It is not without significance, however, to see that in our text, □, which we should consider a proper 'letter', is in no way distinguished from the other signs with an initial *h̄*, and nowhere in the lists are there any indications that one-consonant signs were in any way regarded as a group apart, as one would expect if they had been considered ordinary letters in an alphabet. That they were not considered ordinary standard letters in our sense, is also supported by the fact that in late enigmatic writing when a greater need was felt for 'letters', i. e. signs which could be used for a single consonant in ordinary spelling, new 'letters' were created by using ordinary signs 'alphabetically', that is, with the alphabetical value of their initials.

As far as I can see, this constant reversion to initials instead of separate letters tends to show that in their alphabetical conceptions the Egyptians were bound to certain acrophonic principles from which they never escaped and which probably prevented them from developing a proper alphabet.

Turning now to the aim and practical purpose of the treatise contained in our text, we have already mentioned that the sign-papyrus from Tanis is its closest paral-

¹ SPIEGELBERG, *Demotica*, I. 7. 'Ein demotisches Vocabular'. *Sitzungsberichte der Bayrischen Akad.* (1925), Abhdl. 6. This fragment is more or less contemporary with our papyrus, and dates from about the middle of the first century. SPIEGELBERG mentions other examples of alphabetical arrangements on unpublished ostraca, *op. cit.* p. 25, note 2.

² For a very useful collection of this material see PIERRE MARESTAING, *Les Écritures Égyptiennes et L'Antiquité Classique*, Paris 1913.

³ If Eisler's commentary to this passage is correct it would imply that Plato regarded the Egyptian alphabet as consisting of 24 letters. See ROBERT EISLER, *Platon und das Aegyptische Alphabet*. *Arch. für Geschichte der Philosophie*. Bd. 34, Heft 1—2, p. 3.

⁴ de Iside, § 56.

⁵ *Quaest. conv. lib. IX quaest. III, § 11.*

lel, the difference between the two texts being something like the difference between a mechanically compiled word-list, and an etymological dictionary in our terminology.

The purpose of the sign-papyrus is obviously to provide a list of the current hieroglyphs and their hieratic equivalents, together with a very summary commentary, generally confined to an explanation of the pictorial meaning of the various signs, such as e.g. which is explained as 'a bent finger' (1 A 15.2), and

, which is said to be 'an eye turned upside down'.

Our text does not give the hieratic forms of the various cursive hieroglyphs separately, but to explain the ideographical meaning of the signs is obviously one of its aims, and it explains e.g. the hieroglyph ¹ as 'a man steering' (l. 28), and as 'a plough' (l. 16). In those cases in which the hieroglyph as such permits several readings or interpretations, the author comments on each separately, when e.g. he first reads as *hrw*, 'the day', and afterwards explains the sign itself as 'the sun (*Rē*) rising in the morning' (1.8), or tells us that the ground plan expressed by the hieroglyph (l. 14), can be explained as 'a poultry house' (*h3m*), as well as a 'field house' (*pr n sht*). What gives the text its main interest is its extensive commentary, which provides us with one of the comparatively rare glimpses of Egyptian methodical thinking at work.

It is evident that the fundamental problems of Egyptian thought and Egyptian logic cannot possibly be considered even in their vaguest outline within the scope of the present paper, but a few remarks are indispensable for the proper understanding of the method employed in our text, and I hope to be able to examine the problem more thoroughly somewhere else later.

It has often been pointed out that Egyptian thinking means mythical thinking in what is probably its highest development, but the epistemological implications of mythical thinking as such, and the special logic which governs it, has never been systematically exposed or illustrated from a methodical consideration of the Egyptian material. First of all it must be realized that the mythical material, as it appears as background to Egyptian religion, does not only govern the religious conceptions of the Egyptians, but to an extent which it is difficult for our way of abstract thought, and our post-aristotelian logic to conceive, it governs the whole conception of their cosmos and its nature.

The concrete manifestations, and the tangible, pictorial representations of the myths, and the legends which connects them, embody to the Egyptian mind a conception of the universe and the fundamental problems of existence, including the movements of the celestial bodies as well as the human rhythm of birth, life and death, in a living cosmography, which not only reflects and illustrates the various phenomena and coordinates them, but also involves their explanation; and the religious and cultural unity of the individual members of the Egyptian community becomes dependent on their submission to this mythical reality and the cosmography of the myths, and on the common belief in the magical nature of its dynamics.

¹ The actual hieroglyph shows a man in the boat.

This belief in the magical nature of things, and in magic as an elementary dynamic force, has been demonstrated once and for all by GARDINER in his incomparable article on Egyptian magic,¹ and it becomes of fundamental importance for the development of Egyptian logic.

It is obvious that no less than we are, the Egyptians were able to follow a simple and natural sequence of cause and effect, such as fundamental in our logic, and the difference between this and the Egyptian, does not arise from any mental deficiency of the Egyptians, and cannot be explained by any reference to their so-called 'primitivity'.

It consists in a different position of the problems, and in a different conception of the nature of the causes as such, because the Egyptian acknowledgement and acceptance of the magical causes, and their tendency to consider these the only true and dynamic ones, necessarily creates quite a different attitude towards all logistic problems.

The abstract 'truth', which is the final aim of our science and our theoretical thinking, becomes to the Egyptians a mythical truth, a truth which can only be expressed and conceived in mythical form, that is, magically connected or identified with a mythical manifestation. All Egyptian thinking therefore necessarily becomes mythical thinking, and the fundamental logistic problem becomes the establishment of the necessary connection between the 'practice' of the phenomena and the problems, and the 'theory' of the myths, a connection which is mainly established by means of metaphors and their linguistic equivalents, the alliterations.

In speculative, religious and scientific texts, these metaphors therefore are not merely poetical embellishments or stilistic ornaments, as they are mostly considered, but they are, as e. g. the syllogisms in scholastic thinking, active vehicles of thought, by means of which the divergent problems are connected and reconciled with the myths.

It must, however, be realized that it is not only in their function, but also in their very nature that these mythical metaphors differ from ours.

In his important paper 'Die bildlichen Ausdrücke des Ägyptischen', GRAPOW has demonstrated the mental process generally employed in ordinary comparisons and metaphors,² and he has shown that the essential in them is what he has called 'das Vergleichsmittel', 'tertium comparationis', which is the abstraction on which the comparison is based, when e. g. we say 'the king is a lion', and transfer some abstract qualities of the lion to the abstract conception of a king.

But this conception of the metaphors, which in reality makes them all comparisons, because they are always used with the mental reservation, and the aprioric knowledge that the king is not a lion, does not correspond to the Egyptian conception of the metaphors and their use. Owing to their dependence on concrete pictures to express even what we should call abstract thoughts, and their general avoidance of abstractions the importance of the 'tertium comparationis' becomes reduced in the Egyptian metaphors, with which we are here concerned; and the two elements of comparison

¹ In HASTING'S Encyclopedia of Religion and Ethics.

² GRAPOW, Die bildlichen Ausdrücke des Aegyptischen. Leipzig 1924, p. 10.

are therefore to the Egyptian mind conceived as two independent concrete pictures, which, by and in the metaphor, are combined to form a magical identity.

This in itself very simple observation is not without importance for the understanding of the method employed in Egyptian theoretical thinking, and it explains why the method is essentially the same in religious and in scientific texts.

The purpose of the former, as illustrated e. g. by the commentary to the Book of the Dead, is to establish a mythical synthesis out of the heterogenous religious conceptions, and in the latter, of which papyrus Carlsberg I is a typical example, to give the mythical explanation of practical phenomena and problems.

The Egyptian mind was perfectly able to cope with the practical implications of empirical observations, but its conceptions of their theoretical nature was always magical, and as cosmic elements the phenomena could only be conceived and understood as mythical manifestations or identifications. It is unfortunate that the condition of our papyrus does not permit us to follow the method employed in the text in greater detail, but even from the scanty fragments preserved we are able to see that it conforms with the principles mentioned above.

The commentary on the hieroglyph ☉ (l. 8), is a typical example. The hieroglyph is first quite simply read *hrw* 'the day' in accordance with the ordinary ideographic use of the sign, but this reading is then followed by an explanation of the pictorial meaning of the hieroglyph which is explained as 'the Sun-God (*Rē*) in his rise in the morning, by means of whom everything is conceived'.¹

This is followed by a new explanation after which it is said to be 'the Ennead', and the connection between the sun-disk and the Ennead is consequently explained by the statement that the eye (of the Sun-God) is called the Ennead, and that the sun-disk as represented in the hieroglyph, came into existence as, and is therefore identical with, the right eye of the God.

This, however, is not the only explanation, and in the following very badly damaged part of the text, several other identifications were apparently given, where the right eye with which the hieroglyph has been identified, is also said to be the Vulture-Goddess, and probably also the Diadem-goddess *N.t.*

This practice of giving several explanations of the same thing by means of different mythical identifications, which are often divergent and to our mind even contradictory, is typical of Egyptian thought and in strictest conformity with its logic, according to which each connection with the mythical material, and each new identification gave its own independent aspect on the mythical and cosmological significance of the problem.²

¹ It is significant that the verb *rḥ*, and not an ordinary verb of seeing is used. Cf. 1.6, where a similar expression is used about Thot.

² It cannot be sufficiently stressed that to the best of my knowledge it has never been possible to demonstrate in any text from any period a misplaced epitheton or a mythical identification used haphazardly or out of place. On the contrary even the present fragments show with what consistency they conform to parallel passages from other texts, and whenever our unsatisfactory knowledge of Egyptian mythology permits us to follow the reasons for the connections, we always find them established in accordance with an inner logic, which should make us most reluctant to speak about confusion in Egyptian thought.

The other catch-words were treated in exactly the same manner. The hieroglyph is read 'h₃n₃w', 'to jubilate', and the word is then explained as the rite performed by the mythical souls from Buto and Hieraconpolis (l. 21). The pictorial meaning of is explained as a 'poultry house' or a 'field hut', and it is then connected with the mythical abode of the divine Ibis (l. 15). is read h₃w or h₃m, and is then explained simply and practically as 'the gullet from which every sound is emitted', but this statement is subsequently mythically supported by a reference to the gullet of the Sun-God Rē' (l. 24).

Side by side with these 'radical' mythical identifications we find their linguistic counterparts, the mythical ethymologies established by means of alliterations.¹

Only a couple of examples are found in the preserved parts of our text, but these are typical and correspond in construction as well as in function to the alliterations found elsewhere in other Egyptian texts.² As already mentioned the first catch-word is the hieroglyph , which in accordance with the general principle employed is read h₃bw in the first paragraph of the commentary. This reading is then followed by an etymology, which in accordance with the Egyptian conceptions does not only explain the origin of the word as such, but also the origin of the object expressed by it,³ and it is given in the form of an alliteration with the phrase h₃-z̄b, which means 'a heart descends'.

This alliteration is used as an explanation of the word h₃bw, because, as the text has it, 'Rē' said about it (the Ibis) that it should descend as a heart'. We find similar alliterations connecting 'the descending heart' with the Ibis of Thot elsewhere in the texts,⁴ and they refer to the well-known myth according to which Rē' sent out his heart in the shape of an Ibis to appease the wrath of the Goddess Sakhmet.

This, however, is not the only etymology offered of the word, and in the following it is explained by an alliteration with the phrase h₃-b; 'a soul descends'. From what has already been said it will be seen that this is not to be taken merely as another possibility or another suggestion, but each alliteration in accordance with the principles mentioned above represents a new aspect on the origin of the word, and is supposed to give a new and independent explanation of the mythical origin of the object it represents.

It is obvious, however, that in spite of our terminology, these Egyptian etymologies are fundamentally different from ours, not only from a methodical point of view, where our linguistic attitude towards the problems would obviously have been absolutely foreign to the Egyptian way of thinking, but mainly because the aim and

¹ Cf. BRUGSCH's remarks on 'die Tendenz zu linguistischen Theorien' in his 'Religion und Mythologie der Alten Aegypter', Leipzig 1891, p. 41.

² Cf. e. g. in particular Pap. Salt, ed. BUDGE, Facsimilies of the Egyptian Hieratic Pap. in the B. M. Sec. Ser. 1923. 31—32.

³ This is very typical of Pap. Salt where the origin of a considerable number of different substances and their names are explained in accordance with the same principles.

⁴ Cf. p. 17.

purpose of the Egyptian etymologies were not at all to further an understanding of the words as linguistic elements, but to add to the knowledge about the things they stood for, considered as elements in their mythical connexion.

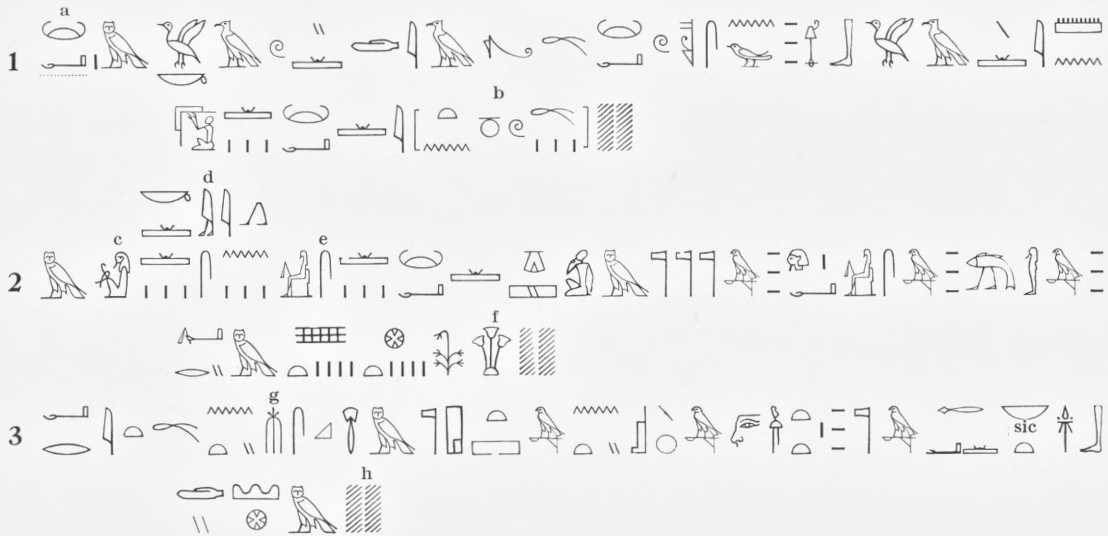
In this way the Egyptian etymologies are closely related to the Greek ones, as we find them e. g. in Plato's Cratylus, but for the understanding of the difference between the Egyptian and the Greek way of thinking, it is not without interest to see how the concrete mythical representations which form the background to all Egyptian alliterations in the Greek ones have been abandoned in favour of abstract and philosophical associations.

In conclusion it must be mentioned that it was undoubtedly from texts like the present one that authors like Horapollon and Chaeremon drew the material for their works, and it was obviously from similar sources that the Greek conceptions of the nature of Hieroglyphic writing were directly or indirectly obtained.

But the understanding of the Egyptian way of thinking, based on the concrete mythical representations, was foreign and incomprehensible to the Post-Platonic Greek scholars, and a considerable amount of the misunderstandings and misconceptions apparent in the Greek rendering of the Egyptian material undoubtedly arose from their difficulties in translating the mythical conceptions of the latter into their own abstract and philosophical terms.

To my mind is no doubt that among other things this was responsible for the development of the utterly un-Egyptian late conception of the 'symbolic' nature of the hieroglyphs.

4. The Text.

(a) The sign undoubtedly looks exactly like , but the context, and the use of the word *wh?* later in the line makes it clear that what the scribe intended to write was in fact . Owing to the fact that it was the first word of his text, the scribe obviously elaborated slightly on the sign, and combined its two extremities with a dotted line which gave it the appearance of .

(b) The restoration is fairly certain; cf. Wb. I, 348, 12.

(c) For the form of compare the sign-papyrus IV, 2. (GRIFFITH's ed. pl. I).

(d) The reading of the gloss is fairly certain. is clear. The sign read in the gloss is read in the text itself.

The hieratic sign can be read either way, but is obviously the better reading.

(e) The sign transcribed as looks very much like . To transcribe it thus is not possible, however, as the sign after is clearly and not . It would be impossible to read *hr.sn* anyhow, as the preposition should be in front of the suffix. is therefore the only probable transcription, and line 13 and Møller's Paläographie III, 26 must be compared for the hieratic form of the sign.

(f) Obviously the two heraldic emblems of Upper and Lower Egypt must be read, but the actual form of the two hieratic signs is somewhat strange. The first is undoubtedly , maybe combined with and the second must necessarily be or maybe . The hieratic form of the sign is strange, however, and MØLLER does not seem to have a corresponding variation.

(g) I am indebted to Sir ALAN GARDINER for the reading of the sign , which has a strange form.

(h) The name of the locality in which the actual papyrus was found must be restored after *m* (not *Tj-wr*).

Explanation of the employment⁽¹⁾ of the signs, explanation of the difficulties. Disclosure of the things hidden, explanation of the obscure passages. by their noble protection⁽²⁾.

Explanation of what emanated from the Gods⁽³⁾, the noble ancestors⁽⁴⁾, the sacred traditions⁽⁵⁾ from the nomes⁽⁶⁾ of Upper and Lower Egypt. (found on⁽⁷⁾) a leather-roll in the temple of Osiris, the first of the Westerners, the great God, Lord of Abydos, in.

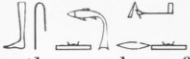

(1) It is obvious that *b;k* here means 'to employ', 'to apply', a meaning already suggested by GRIFFITH in his edition of the Demotic magical papyrus (p. 132, line 25).

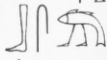

ČERNÝ tells me that the word is frequently used in N.K. texts dealing with the hire of donkeys, in the same sense.

(2) is the usual late writing of *kj dd*, 'varia lectio'. Cf. MÖLLER, Pal. III, No. 613 and Note d.

(3) For *gš*, Demotic *gš*, and Coptic $\sigma\omega\psi$, 'to spill', 'to pour out', cf. GARDINER, Onomastica V, 236.

(4) *tpjw*-^c is an apposition to *ntrw*.

(5) The same phrase, which must here be regarded as an apposition to the verb. *gš*, is found as in a tomb from Scheik-Abd-el Gournah (Ä. Z. 21, 1883, 129). The orthography of our text is obviously influenced by the word (written Mariette, Dendera IV, 75) and translated 'geheimes Gestalt o. ä. by Wb. (I, 474). The exact meaning of the phrase is not quite clear, and the translation of Wb. *bs*, 'Geheimes' o. ä. (I, 473) is not quite satisfactory. The word must obviously have a more specific meaning, as the translation 'Geheimnis', 'geheime Gestalt' would undoubtedly make such expressions as (Wb. I, 473, 21) and Ikhernofret (3) pleonastic.

The original meaning of the verb is undoubtedly 'einführen', 'herbeiführen', as Wb. has it (I, 473), but it has a specific use, which seems significant for the meaning of the noun. In certain cases it is without doubt used with the meaning 'to consecrate', 'to initiate'. This is clear e. g. in Urk. IV, 157, 9, where Thutmosis III describes his career, and states that certain events took place 'before my initiation as a priest had taken place'. In the same way the phrase which Wb. translates in general terms as 'zum König einsetzen'—must mean 'to consecrate, to initiate as king', just as the phrase means 'consecrated or initiated, and therefore legitimate king'.

The meaning of the noun has undoubtedly its origin in this specific employment of the verb, and it is used about that which is consecrated or initiated, or belonging to the cultic and ritual traditions. We find it used directly about the cult e. g. in Urk. IV, 484, 11: 'there was not one ritual or cultic secret which I disclosed outside (the temple)', and in the same way we find it used about the consecrated objects of the cult, such as statues and other cult-implements, e. g. in the inscription of Ikhernofret (Sethe, Lesestücke, 70, 16—17), where the king commands him go to the temple of Osiris at Abydos 'to repair his secret cult-objects with fine gold and ordinary gold'.

In the present context, where the word is used with a meaning slightly more general, it seems possible to translate the phrase as 'the sacred rites' or maybe even 'the sacred traditions'.

(6) is probably determinative and not the word *njwt* 'town'.

(7) The text undoubtedly contained one of the usual statements concerning the provenience of the manuscript which should guarantee its venerable age and its authenticity. Cf. Berlin medical pap. XV, 1 ff.

(a) The sign which looks like , e.g. in the determinative of *rmt* in line 11, is probably just a filling point.

(b) The sign is obviously either or . *Hj* is the most probable restoration as one would expect a word which alliterates with *h3j*.

(c) This sign occurs again in line 10, where the context is clear. It is clearly distinguished from the sign for earlier in the line. Undoubtedly it represents a careful, semi-hieroglyphic, representation of the big jar with handles (MØLLER, Paläographie III, 505—6; GARDINER, Gram., Sign-list W, 6.7).

(d) The sign for *b3* is quite clear in the original.

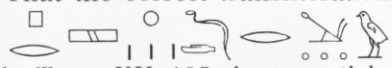
(e) The sign looks almost like , For the reading see p. 18 note 6.

(f) That the first sign is a standing man with a stick seems certain. It may be doubtful though, whether it is *wr* or *i3w*.

(g) For the form of this sign compare the sign-papyrus IX, 1.

(h) The scribe always uses a filling point which looks like under the in *hpr*. Cf. l. 7.

I.e.⁽¹⁾ *An*⁽²⁾ *Ibis*. *I.e.* 'A heart descends'⁽³⁾, in accordance with what *Re*^c said about it: 'It descended from the body'⁽⁴⁾. *I.e.* A *Ba*⁽⁵⁾ descends. *I.e.* Everything is perceived through him. It is a 'hjn', 5...?...⁽⁶⁾. It is the ancient one⁽⁷⁾, who emerged from the box⁽⁸⁾. It is the palette Everything in this land is perceived through the treatises⁽⁹⁾ and the utensils, which came into existence through him. It is his finger⁽¹⁰⁾ Thot, the chief of the marvels in the house of clothing⁽¹¹⁾, who regulates⁽¹²⁾ the entire land. the ...?...⁽¹³⁾ comes into existence through him⁽¹⁴⁾.

(1) is the well-established abbreviation of *dd*, also used in the gloss above line 2 in *kj dd*, 'varia lectio'. occurs here, as far as I am aware, for the first time. It is used to introduce explanatory remarks, with the obvious meaning of 'that is', 'id est'. That the correct transliteration is in fact *dd r*, is proved by hieroglyphic parallels as 'prš, that is the seed (?) of the w'n-tree' (Rec. de Trav. XV, 105. in an article by LORET, unfortunately without further reference).

(2) As already pointed out above, the sign here transcribed is probably just a filling point. The context would undoubtedly demand and not if the suffix 1 sg. was to be read.

(3) For a similar etymology of the word 'Ibis', cf. 'Destruction des Hommes', (Transactions of the Society of Biblical Archaeology IV, (1875) pl. D I. 71). 'I will cause you to send out one greater than yourself, thus came into existence the Ibis of Thot'.

It is obvious that both etymologies refer to the well-known connection between the heart of *Re*^c and Thot, who is frequently called 'the heart of *Re*' (MARIETTE, Dendera III, 19 n., and with Thot as determinative *ib*. II, 65 a., from BOYLAN, Thot, Appendix B). Horapollon explains this identification thus: 'When they would denote the heart, they delineate the Ibis, for this animal is consecrated to Hermes, the lord of every heart, and of reasoning. The Ibis also is in itself in its own shapes like the heart, respecting which great discussions are maintained by the Egyptians'. (The translation is from ALEXANDER TURNER CORY, The Hieroglyphics of Horapollon Nilus, London 1840).

We find the mythological explanation of these connections in the text quoted above, where we are told how *Rē*^c, to appease the wrath of the Goddess Sakhmet, sent out his heart as a messenger, in the shape of the Ibis of Thot. That the heart in this connection is identified with reason, is well-known from elsewhere.

(4) $\overline{\text{ⲟ}} \Delta \text{Ⲛ}$, which occurs again in line 10, seems to be a Ptolemaic writing of $\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ}$ 'body'. It is a well-established fact that the sign $\overline{\text{ⲟ}}$ is used for ⲟ (GARDINER, Grammar, Sign-list W. 6. 7), but ⲟ is occasionally used for $\overline{\text{ⲟ}}$ in late inscriptions (CHASSINAT, Le Temple d'Edfou II), 221, and passim $\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ}$ (cf. CHASSINAT, Un Papyrus Medical Copte, p. 35). We should then have $\overline{\text{ⲟ}} \Delta \text{Ⲛ} = \overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ} = \overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ}$. The meaning body is clear from line 10. For $\overline{\text{ⲟ}}$ see p. 16 Note a.

(5) For Thot as the Ba of *Rē*^c, cf. BOYLAN, Thot, p. 85, quoting Turin Pap. 23, 2—5 (P—R): $\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ} \text{ⲟ}$, as one of the epithets of Thot.

(6) I do not understand this passage at all. In another context one would probably quite simply read *hnw pw 5 dbn*—the last damaged sign could be taken for \square —and translate something like 'it is a *hjn*, 5 deben'. (cf. Rec. V, 86, col. 102, and JUNCKER, Grammatik der Denderatexte 88 c, p. 70 $\overline{\text{ⲟ}} \square \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ}$ 'das Hin zu 5 Deben'), but I fail to see the relation of this statement to the present context.

(7) *Wr* as well as *bw* were used as epithets to Thot. Cf. BOYLAN, *op. cit.* p. 180, where he quotes Pap. Berlin 3049 col. 17, 2—3.—The text seems to have $\overline{\text{ⲟ}}$ *wr*, before $\overline{\text{ⲟ}}$ *bw*, cf. Hieratische Papyrus aus Berlin II, 24. Pap. 3049 verso XVII, 3.

(8) For the chests of various Gods cf. Wb. II 491, which mentions the chest of Anubis and the chest of Nut, but the whole passage is most enigmatic anyhow.

(9) The transcription as well as the reading of the sign is dubious. $\overline{\text{ⲟ}}$ is read $\overline{\text{ⲟ}}$ in the sign-papyrus, and the following $\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ}$ would make it tempting somehow or other to connect the word with the well-known stem *spr*, 'to approach', 'to petition', as these words are used together in such common phrases as $\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ}$. The following *hpr im.f*, makes such a connection improbable, and tends to show that the two words must stand for substantial, material objects.

$\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ}$ is therefore most probably the word for 'Gerät' (Wb. V 440—1), and the development from *dbḥ*, 'to beg for', 'to request', to *dbḥ* 'Bedarf' and *dbḥ* 'Gerät', 'instrument', 'utensil', may be compared with the parallel development from 'requirere' to 'requisita'—'Bedurfniss', and to e. g. modern Danish 'rekvisit' = 'instrument'.

Taking $\overline{\text{ⲟ}}$ as a writing of $\overline{\text{ⲟ}} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ} \text{ⲟ}$, the late word for 'book' or 'treatise'

is based on the fact that can be used for š^c in late inscriptions, cf. Wb. V, 416   or   for   .

(10) The condition of the text does not permit a reconstruction of the passage, and I do not understand the following *m ts.t*, but it is worth noticing that parallel passages from Edfou quoted below in Note 11, which follows this part of our text pretty closely, has   (Chassinat, Mammisi Tabl. Fs. 2d. VI 9. p. 76-77). The finger of Thot as a creative medium was therefore probably also implied in our text.

(11)   is the name of a temple dedicated to Osiris in the XVth lower-Egyptian nome (Hermopolites inf.) cf. CHASSINAT, Mammisi p. 21, (Tabl. As. 3d. II 2) where Thot is called   'the ruler who is on the throne of Geb in the great *wnh*-house of Wennofre'. It also seems to be the name of the town itself, cf. GAUTHIER, Dict. Geographique II, 67. The nome was situated in the eastern delta (cf. GARDINER, Onomastica II, 197*) and Thot is frequently mentioned in connection with the town; cf. CHASSINAT Mammisi p. 77, de (Tabl. Fs. 2d. VI. 10) where he is called   'the principal one of *pr-wnh*, governing the entire land' (*hr gsgs* is apparently the pseudo-verbal construction used without introduction in a virtual relative clause (GARDINER, Grammar, 323)). GAUTHIER translates *pr-wnh* 'la maison de l'habillement ou de l'habit', and this translation may be correct. For the general meaning of *wnh* it is worth noticing, however, that BRUGSCH quotes   'die Hülle der Seele des Sonnengottes' (Dictionnaire V, 321), where *wnh* would seem to be used metaphorically with the meaning 'to give form or frame to', 'to manifest', and it is worth noticing that the Ba of *Rē^c* is actually Thot.

(12) @ is strange. One would expect |, as in the parallel passage quoted above. To take it as a writing for seems impossible, as a future meaning would be out of place in the context.

(13) *rj^c* is probably to be emended, followed by some appropriate addition such as @ or the like.

(14) *hpr [im.f]* is to be restored as above.

(a) This restoration would fill the lacuna exactly.

(b) There is no room for or , which one would expect.

(c) The hieroglyph (No. 492 in BRUGSCH's sign-list in his Hieroglyphische Grammatik, Leipzig, 1872, p. 132) represents two pieces of cord 'bound together', and it is therefore used ideographically for the word *dm*, 'to bind', 'to unite'. It is used phonetically for *dm* as well as *tm*. It occurs in the sign-papyrus, ed. cit. II A 13 (Pl. VII).

(d) One would undoubtedly expect *tjw*, but the sign seems actually to be .

(e) The reading is certain.

(f) There are faint traces of what seems to be the upper part of ; It is definitely not . See the note to the text below.

(g) For the reading see line 13, where the red crown is also called   .

(h) is doubtful but probable.

(i) See note c line 4 p. 16.

I.e. The day, I.e. Rē^c in his rise in the morning, by means of whom everything is perceived. I.e. The Ennead..... The eye is called the Ennead⁽¹⁾. The sun-disk came into existence from the right eye of Rē^c. It is the Vulture-Goddess⁽³⁾ who binds^(?)⁽⁴⁾ the bows, and who binds..... It is Ta-tenen, the male one⁽⁵⁾. The Uræus came into existence from the right eye⁽⁶⁾ of Rē^c; it is the crown of Lower Egypt⁽⁷⁾ who unites it with her body⁽⁸⁾.

(1)   = , and *ddr* with the meaning 'to call'. For similar constructions cf. l. 19   'the wave is called the roaring one';   'Man nennt ihn Ta-tenen' (Hymn to Amun from Leyden ch. 15 (4.13) quoted by JUNCKER, Die Götterlehre von Memphis p. 31);

The fact that the female determinative is often left out deliberately in all these words, may not be without significance for the understanding of the theological conception of the position of women in the Egyptian state and society.

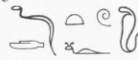
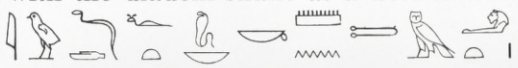
(2) The preceding gloss gave the explanation of the word *hnmm.t*, while this one gives the explanation of the hieroglyph itself.

The explanation 'Aton..... he who emits its rays', would be most appropriate, provided that we can connect *ntf stj.f* with *itn*, in spite of the uncertain length of the lacuna. For cf. MØLLER'S remarks (Palæographie III, 88, note 4). It should probably be taken as a determinative of *stj* and should not be read *ir.tj*.

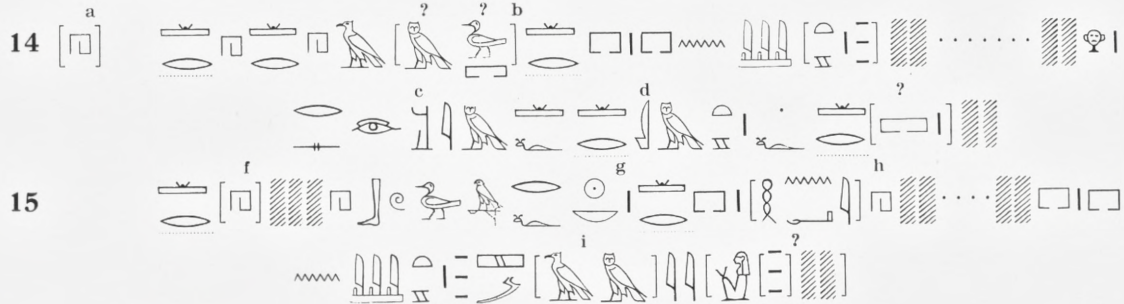
(3) One of the nocturnal rituals connected with the cult of Osiris was apparently mentioned in the lacuna.

(4) One of the relics of Osiris seems to be alluded to.

(5) is here the red crown identified with the Uræus as in line 10.

(6) In spite of the strange orthography, the word is obviously *ddf.t*, Copt. *ⲬⲁⲧⲢⲉ*, for which Wb. registers such spellings as (V, 633). It is explicitly used about the Uræus, and with the diadem-snake as a determinative (cf. Belegstellen of Wb. V 109 (633.7)): 'Your snake is fixed on your forehead'.

As there are no traces of an to be seen below the line, ČERNÝ has suggested the reading with instead of my original reading with .

(a) must be restored in the lacuna.

(b) There are faint traces of a sign above ; it is probably .

(c) The sign is almost obliterated, but quite clear on the original.

(d) For the form of the sign cf. MØLLER, Palæographie III, 585. Theoretically was naturally also possible, but makes better sense.

(a) The commentary on the sign in the sign-papyrus from Tanis (XXX, 12) has only the last determinative left, but this is undoubtedly the same sign as here.

(b) is doubtful but highly probable.

(c) This reading would seem to fit the very faint traces, but it is more than doubtful. One would expect something like   .

(d) is also possible, but seems more probable.

I.e. a plough⁽¹⁾, I.e. an instrument⁽²⁾ for ploughing(?) in.....

(1) is either a superfluous determinative or the ideographic writing of *h.t* 'wood'. In the latter case *hb (n) h.t*, 'a plough of wood' must be read, cf. *ḫnw n bꜥḫ* in line 26.

(2) *ḫnw* is used as Coptic *ϩⲏⲏϩ*, which can be used to indicate 'any material object' (CRUM, Dictionary, 692), cf. *ϩⲏⲏϩⲟⲩⲱⲛ* 'a key', and *ⲡⲓⲩⲏⲏϩⲏⲩⲉ* 'the blow-pipe', where the object is introduced by an *n*, as here.

(a) Cf. MØLLER, Paläographie, III, 416. The sign was originally an ideogram or determinative of the word (GARDINER, Gram. Sign-list, S. 9). It is here used as a determinative for any crown or ceremonial head-dress.

(b) The reading is certain.

(c) The sign has rather a peculiar shape but must undoubtedly be read .

(d) The transcription of the scanty sign-rests from here to the end of line 20 is most doubtful.

(e) The sign looks like -*dd*, and the sign above like , but in this case one should expect it to be written in red.

I.e. the Hmhm-crown, i.e. the great Atef⁽¹⁾-crown of Re and Osiris..... in the second winter month, day 22⁽²⁾, together with one Neshemet-boat together with⁽³⁾.....The wave⁽⁴⁾ is called⁽⁵⁾ the roaring one.....

(3) Like Coptic ⲉⲣⲟⲟⲩ (CRUM, Dict. 704, b), *hrw* would seem to mean 'sound' as well as 'voice'.

(4) This passage would seem to refer to the above-mentioned myth (Line 4, note 3) in which Thot is sent out as a messenger on the command of *Rē*^c, or in accordance with Černý's proposal was created by *Rē*^c from his throat, in which case Thot would be considered as the utterance of *Rē*^c.

(a) The sign does not correspond to the ordinary form of the hieroglyph *hn*, cf. GARDINER's Sign-list Q, 5—6. It looks more like W, 1, but GARDINER points out that the shape of the sign for *hn* varies considerably according to the various forms of chests.

(b) The sign—no. 387 in the Paläographie—is quite clear in the original.

(c) There are traces which look like two small \triangle . Underneath the first there are traces of a round sign like \odot , and after the second traces of a horizontal sign like \sim . ČERNÝ suggests that \odot \sim 'Ibis', might be the word to be restored, but the sign between \odot and \sim is puzzling.

(d) There are traces which would fit a \ominus .

(e) This reading is certain; the sign σ is very large as in *knw* in the following line.

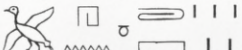
(f) There are traces of a vertical sign at the beginning of the lacuna, and the tail of ε can be seen below the line.

(g) I am unable to identify the traces at the beginning of the line, in the lower part of the square before ☞ there is a sign which looks like ☞ .

(h) There are some strange and apparently superfluous curlicues at the upper left side of ☞ , the form of which is peculiar although easily recognisable.

I.e. A chest I.e. Khnum of the two lands⁽¹⁾ *I.e. The house of..... in its name of..... I.e. A throne*⁽²⁾, *I.e. a chair of olive-tree*⁽³⁾, *which is in the room..... his numerous..... without lie in Lower Egypt.....*

(1) *Hnmw-tj.wj* occurs also in line 24. The connection between this word and the word for chest is utterly incomprehensible to me.

(1) The passage apparently indicated the relation between the Hin-measure ($1/10$ *hky.t*) and one of the smaller units of the ordinary measure of capacity. Cf. the passage quoted above 'the Hin of five deben', (line 5, note 6).

30

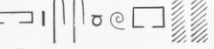

(a) There seem to be faint traces of a sign in the column reserved for the catch-word, which seem to indicate that a new word is commented upon in this line. I do not know which, however, and only a few signs can be read in the line itself.

The Second Page.

It has already been mentioned that the remaining fragments of the second page of our text measures about 200 mm. in height. It contains the remains of the beginnings of 21 lines, which compared with the height of 300 mm., and the 30 lines of page one, would indicate that about 10 cm. and 9 lines are missing. We are unable to tell whether these lines were above or below the preserved ones, as the top as well as the bottom of the page are lost, and only a very narrow strip—nowhere exceeding about 3 cm.—is left of the hieratic commentary on the left hand side of the column reserved for the catch-words.

This column contains the traces of about 13 catch-words, 8 of which can be identified with certainty, the first being , the second and the third .

Then comes a gap in which only unrecognizable traces of several signs can be seen, and after this we find , , , and .

It has already been pointed out that as all the original readings, except *kʒ*, have been lost, we are unable to tell with certainty which readings the ancient author of the treatise commented upon, and we are consequently unable to tell whether the signs were arranged in accordance with the same acrophonic principles as on page one. is generally read *mj*, but it is also used ideographically for *ʒm* and *šn*¹, is generally read *hmnw*, and a is actually found in the commentary. The correct reading of is unknown and the only readable words in the commentary are   ¹ and   . The reading of is also doubtful in the present case, but the following signs could probably be read *kʒ*, *kʒrj*, *km* and *km*. *Kʒ* is the only original reading preserved, and it is tantalizing to know that we should have had authentic readings of signs like and first-hand explanations of words like *Ka*, were it not for the damaged condition of the papyrus.

As it is, we can only hope that better preserved specimens of similar texts will eventually be found, now that the present fragments have established the existence of an original Egyptian lexicography.

¹ meaning: 'of skin' or 'of leather'.

II

I

III

10 cm

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab

Historisk-filologiske Skrifter

Hist. Filol. Skr. Dan. Vid. Selsk.

BIND 1 (kr. 104,00)

1. SANDER-HANSEN, C. E.: Das Gottesweib des Amun. 1940 22,00
2. LANGE, H. O., und NEUGEBAUER, O.: Papyrus Carlsberg No. 1. Ein hieratisch-demotischer kosmologischer Text. 1940 52,00
3. SANDER-HANSEN, C. E.: Über die Bildung der Modi im Altägyptischen. 1941 15,00
4. DANSTRUP, JOHN: Esgruserhaandskriftet, en Adam af Bremen-Afskrift af Otto Sperling den Yngre. Mit deutscher Zusammenfassung. 1943 15,00

BIND 2 (kr. 80,00)

1. HANSEN, C. RISE, og STEENSBERG, AXEL: Jordfordeling og Udskiftning. Under-søgelser i tre sjællandske Landsbyer. Med et Bidrag af WERNER CHRISTENSEN. With a Summary in English. 1951 80,00

BIND 3 (kr. 45,00)

1. FUSSING, HANS H.: Stiernholm len 1603—1661. Studier i krongodsets forvaltning. With an English Summary. 1951 35,00
 2. IVERSEN, ERIK: Papyrus Carlsberg Nr. VII. Fragments of a Hieroglyphic Dictionary. 1958 10,00
-

The *Historisk-filologiske Skrifter* will be discontinued after the publication of Vol. 3, nr. 2. From Vol. 4 the designation is changed into *Historisk-filosofiske Skrifter*. The numbering of the volumes will continue regardless of the change of name. The publications will besides the subjects treated up till now, include papers on Philosophy, Archeology, and Art History.

On direct application to the agent of the Academy, EJNAR MUNKSGAARD, Publishers, 6 Nørregade, København K., a subscription may be taken out for the series of *Historisk-filosofiske Skrifter*. This subscription automatically includes the *Historisk-filosofiske Meddelelser* in 8vo as well, since the *Meddelelser* and the *Skrifter* differ only in size, not in subject matter. Papers with large formulae, tables, plates, etc., will as a rule be published in the *Skrifter*, in 4to.

For subscribers or others who wish to receive only those publications which deal with a single group of subjects, a special arrangement may be made with the agent of the Academy to obtain the published papers included under the head: *Archeology and Art History*, only.